

MIGUEL DE CERVANTES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

I

Traducere din spaniolă, studiu introductiv,
cronologie, note și comentarii de

SORIN MĂRCULESCU



NOTĂ LIMINARĂ

Versiunea de față reia, cu revizuirii și corecturi necesare, traducerea integrală a lui *Don Quijote de la Mancha* (Paralela 45, Pitești, 2004), publicată cu prilejul celui de-al patrulea centenar al apariției primei părți a lui *Don Quijote de la Mancha* (ianuarie 1605). Era, după cum am arătat atunci, a doua traducere în limba română după cea semnată de Ion Frunzetti și Edgar Papu (*Don Quijote de la Mancha*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1965), dar prima efectiv integrală și datorată unui singur traducător.

Întrucât criteriile pe care mi le-am impus la realizarea primei versiuni își mențin întru totul valabilitatea, reiau, cu câteva completări, nota din 2004. Lor li se pot adăuga, într-un spirit de coerență, și mențiunile din notele liminare la celelalte opere cuprinse în prezenta ediție (*Galateea*, *Nuvele exemplare*, *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*).

Ca în toate traducerile mele din marii autori ai Secolului de Aur, am inclus și așa-numitele „texte preliminare” (aprobări, decrete regale, dovezi de corectură etc.), socotindu-le importante pentru a ilustra mentalitățile și practica editorială a vremii.

Am încercat să realizez în versiunea mea ceea ce aș putea numi o „literalitate expresivă”, mulându-mă cât mai strâns cu putință pe textul original, fără a evita repetițiile, aparentele tautologii (cu efecte întotdeauna foarte interesante în spaniolă), zeugmele, sistemul pronomelor anaforice etc., calchiind uneori chiar expresii idiomatice care mi s-au părut perfect inteligibile, totul fiind consemnat în note. Am respectat forme curente în multe limbi neolatine, dar șocante pentru un anumit hiperpurism lingvistic instalat la noi; am tradus, de pildă, în domeniul

comparativelor, fără nicio ezitare, *más eterno* cu „mai etern“. Am respectat cu toată atenția ritmica frazei, am tradus „muzical“, reproducând mai toate clauzulele ritmice, inclusiv pe acelea nesemnificate de edițiile cu care am lucrat, dar pe care le-am putut identifica.

Traducerea tuturor versurilor a fost făcută în formele strict originale, cu explicațiile de rigoare ori de câte ori a fost cazul.

Foarte numeroasele proverbe, una din extraordinarele surse ale umorului în *Don Quijote*, mai ales cel debitate torențial de Sancho Panza, le-am tradus în înțelesul strict al termenului, nu le-am echivalat, păstrându-le, ori de câte ori a fost cazul, structura ritmică, asonanțele sau rimele. Toate proverbele sunt reproduse în note și în original, cei interesați având astfel la îndemână, spre comparație și studiu, întregul tezaur paremiologic al romanului.

O piatră de încercare a traducerilor moderne ale lui *Don Quijote* o constituie echivalarea formelor de limbă arhaizante, dispărute și din spaniola începutului de secol al XVII-lea, dar repuse în circulație de Cervantes pentru efectul lor ironic. O încercare de folosire a unor forme corespunzătoare în românește ar fi fost de-a dreptul hilară și fără niciun suport în istoria limbii sau a literaturii române, care au cunoscut curbe de evoluție total diferite de cea spaniolă. Am optat pentru o soluție radical opusă: pentru a distinge limbajul lui don Quijote, inspirat din vechile cărți de cavalerii, am folosit forme de limbă frapant neologice și prețioase, apelând, pentru un plus de culoare, și la unele forme verbale compuse inversate, tot mai puțin utilizate în româna actuală („auzit-am“ etc.). Mi-am propus, de altfel, programatic, să evit orice arhaizare sau localizare în spațiul, generos de altfel, al literaturii române. Formele lexicale mai vechi sau populare au fost utilizate cu parcimonie și numai când echilibrul stilistic o cerea.

Numele proprii reprezintă o problemă aparte. Am procedat tot conform experienței acumulate până acum în traducerile mele din clasicii spanioli. Cele mai numeroase au fost reținute sub forma lor originală. Pe unele le-am românizat cu discreție (*Dulcineea*, *Galateea*, *Doroteea*, *Melibeea* etc.), potrivit uzului curent. Pe cele semnificative și mai ales pe cele cu conotații puternic umoristice le-am echivalat în mod decis,

preferând neutralității riguroase efectul expresiv. Cel mai frapant exemplu este numele celebrului cal al lui don Quijote care, în loc de *Rocinante*, sună acum în românește *Rușinante*. Am dat de fiecare dată în note toate explicațiile și justificările acestui procedeu, recunosc, destul de îndrăzneț, dar la care continui să țin. Eventualii utilizatori ai versiunii mele sunt rugați să-mi respecte opțiunile explicite ori de câte ori vor binevoi să citeze fragmente din traducerea mea.

Consecvent cu rezolvările pe care le-am găsit în cazul celorlalte traduceri ale mele din Gracián și din Cervantes, am propus termeni care îl pot descumpăni eventual pe actualul cititor român; astfel, *desengaño*, înțeles ca virtute activă, ca smulgere benefică din amăgire, l-am tradus sistematic prin „dezamăgire”; alt exemplu este *discreto* și familia sa de cuvinte, care se referă, etimologic, la capacitatea de „a discerne”: am folosit astfel peste tot „discernător” sau, pentru *discreción*, „discernământ”. În același spirit, nu am ezitat să folosesc posibilitățile de derivare ale limbii române în cazurile în care lipseau echivalentele concise ale unor termeni curenți în spaniolă și totodată foarte importanți și expresivi în desfășurarea narației; două exemple: *a cergui* pentru sp. *mantear*, verb care a dat mari bătăi de cap traducătorilor; la fel, *a încușca* pentru sp. *enjaular*.

Citatele sau aluziile biblice le-am consemnat în note, oferind de cele mai multe ori spre comparație și textul latin al *Vulgatei* (*Biblia Sacra Vulgatae Editionis*, Edizioni San Paolo, Milano, 1995).

Pentru a înlesni trimiterile încrucișate între volumele ediției de față am folosit următoarele sigle: vol. I: *Galateea* – *G* ; vol. 2/I: *Don Quijote I* – *DQ I*; vol. 2/II: *Don Quijote II* – *DQ II*; vol. 3: *Nuvele exemplare* – *NE*; vol. 4: *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei* – *P* .

15 august 2009

S.M.

TRADUCĂTORUL ÎN BIBLIOTECA ZIDITĂ¹

Ingeniosul hidalg don Quijote de la Mancha, viitorul Cavaler al Tristei Figuri și al Leilor, a plecat în căutarea aventurilor cavalierești dintr-o bibliotecă în care nu avea să se mai întoarcă niciodată și care avea să se transforme în Biblioteca zidită. Ne putem închipui că era vorba de o încăpere modestă, după cum foarte modestă era și starea micului nobil de țară Alonso Quijano, dar confortabilă pesemne, în orice caz spațioasă după standardele construcțiilor rurale din epocă și după nivelul pasiunii proprietarului său, un spațiu special destinat adăpostirii și degustării avizate a foarte bogatei sale colecții de cărți de cavalerii, masive și costisitoare, de romane pastorale și numeroase cărți de poezie lirică și epică, un cabinet de lectură și de meditație totodată, unde petrecuse ani de zile (nu știm câți anume din cei cincizeci câți i se atribuie la începutul narației), citind cu nesaț și asimilându-și profund literatura preferată. Alonso Quijano, despre antecedentele căruia nu știm absolut nimic, ci doar bănuim că ducea o existență cenușie și monotonă în satul său anonim din La Mancha, se va dovedi, după ce-și va alege identitatea de cavaler rătăcitor sub numele de don Quijote de la Mancha, nu numai un luptător inflexibil pentru cauza celor slabi și nedreptățiți, ci și, după cum se va vedea pe parcursul romanului, un erudit în numeroase domenii umanistice. Ni se spune că lectura, în primul rând a cărților de cavalerii, l-a dus la o formă de delir sistematizat, ceea ce l-a determinat să plece în lume în chip de cavaler angajat în

¹ Acest eseu introductiv este o variantă mult amplificată a textului cu același titlu din ediția I (2004) a cărții de față.

slujba unor idealuri care, în sine, examinate și azi, nu par deloc rizibile sau desuete, ci doar pline de incongruențe în planul realului și al imaginarului, în felul cum caută să le pună în practică. Saturate însă și de o tot mai accentuată melancolie. S-a vorbit în cazul lui nu numai de o influență patologică a cărților pernicioase, ceea ce va declanșa sindromul schizoid atât de cunoscut, ci și de o încercare deliberată de a evada din existența de o strivitoare placiditate și apatie printr-un joc de-a cavalerul și prin complacerea într-un rol asumat cu oarecare precauții totuși, ce-l determină să plece pe ascuns de acasă și să cadă în capcana propriilor autoamăgiri. Acedia, în cazul lui don Quijote, ar reprezenta un element dinamic. Plictisul de care era copleșit s-ar putea să fi fost agentul care a convertit imobilismul în acțiune.

Semnificația nebuniei de sorginte livrescă a lui don Quijote s-a schimbat de-a lungul secolelor de exegeză și a ajuns să capete conotații pozitive într-atâta, încât Unamuno îl asemuia pe cavalerul manceg cu Ignățiu de Loyola, la început cavaler și mare iubitor al literaturii cavalești, care se angajase în misiunea sa religios-militară animat de cărțile sfinte (*De vita Christi* a lui Ludolf de Saxonia și *Flos sanctorum*). Însuși textul romanului furnizează motive suficiente ca să relativizăm diagnosticul clinic și să punem un mai mare accent pe acțiunea conștientă și deliberată a eroului. Într-o discuție fundamentală în acest sens cu don Diego de Miranda, Cavalerul cu Mantia Verde, după aventura cu leii, când don Quijote îi spune acestuia: „Cine s-ar îndoi, seniore don Diego de Miranda, că domnia voastră mă considerați un om smintit și nebun? Și nici n-ar fi de mirare, întrucât faptele mele nu pot mărturisi altceva. [...] În ceea ce privește angajarea în aventuri, credeți-mă, seniore don Diego, e preferabil să pierzi pe o carte în plus decât pe una în minus, fiindcă mai bine sună în urechile celor ce-o aud « cutare cavaler este temerar și îndrăzneț » decât « cutare cavaler este sfios și laș »” (*DQ II*, 18, pp. 151–153). E doar unul dintre locurile care trebuie măcar să ne pună pe gânduri înainte de a-l decreta pe don Quijote pur și simplu „nebun“.

Fortând puțin lucrurile și făcând o încercare de traducție în termenii vremurilor noastre, se poate spune că, în persoana lui Alonso Quijano,

devenit don Quijote de la Mancha, intelectualul și-a părăsit exasperat biblioteca (sau „turnul de fildeș“) și s-a „angajat“ nemijlocit în reformarea lumii. Nici această hotărâre a lui don Quijote, nici „înnebunirea“ care a determinat-o nu sunt altceva, în pofida oricăror discuții savante, decât opțiuni sau comportamente ale intelectualului dintotdeauna, dar mai ales din ultimele două secole, când acestui exemplar uman specializat în „înțelegerea“ lumii i s-a pretins tot mai imperativ să nu mai planeze *au-dessus de la mêlée*, să iasă din bibliotecă și să „delireze“ activ în numele unei ideologii. Diferențele sunt numai de grad. Cu mențiunea decisivă că a ieși pur și simplu din bibliotecă în lume exclusiv pe cont propriu și cu idei reformatoare proprii sau neconforme cu o medie (nu spun nonconformiste), mai cu seamă într-un mediu intoxicat tot mai puternic de totalitarisme și corectitudine politică și care elimină cu înverșunare instanța și ierarhia metafizică, te poate expune oprobriului („ești nebun“) și ridicolului, dacă nu chiar celor mai severe penalizări (diferite totuși ca substanță de cele coerente cărora li se expunea don Quijote în Spania începutului de secol al XVI-lea, ca, de ex., prin sfidarea justiției regale cu prilejul eliberării galericnilor, în *DQ I*, 22). Aceasta e situația lui don Quijote. Mai clar spus, problema lui nu este dacă e sau nu e nebun, ci faptul că acționează în numele unui corp de doctrină neconfirmat de vreo autoritate, desuet sau pur și simplu fantezist, prin urmare de unul singur. Pe cei care condamnă ieșirile solitare în lume, cu scop reformatory sau salvator, îi interesează prea puțin dacă ideile susținute de protagoniștii lor și pentru care aceștia luptă de cele mai multe ori fără nicio șansă de izbândă sunt sau nu legitime, ci doar dacă ele sunt certificate sau autorizate de o confesiune, de o confrație, de o congregație, de o academie, de o minoritate, de un partid sau, pur și simplu, de un discreționarism totalitar, indiferent de culoarea sa. „Delirul“ singuratic și combativ, ca să nu fie osândit de la bun început, trebuie să fie multitudinar. La o mai dreaptă privire, fantasmagoriile lui don Quijote nu sunt în esență rodul „nebuniei“ lui, ci mai curând „nebunia“ lui este o formă de luptă, un set de isprăvi cavalierești într-un efort de dezvrăjire a lumii, de acțiune solitară împotriva falsificării marilor valori morale cu fundal metafizic în mediul terestru, flagel care a

făcut, face și va face ravagii în toate timpurile și în toate locurile. Îl văd pe don Quijote peregrinând mereu pe pământ pentru a încerca acest „desencantamiento del mundo“ această dezvrăjire a lumii, așa cum îl simt pe Isus (aici îmi sunt foarte apropiate unele accente din viziunea lui Unamuno, altminteri cu totul nedreaptă față de Cervantes), coborând neconținut printre noi pentru a ne mântui și a mântui lumea, sfârșind de fiecare dată răstignit. Don Quijote ar putea fi privit, cu toate precauțiile de rigoare, dar neapărat cu îndrăzneala considerațiilor radicale, ca un nebun, da, dar ca un „nebun întru Cristos“. E aici, cred, una din sursele interesului peren trezit de sublimul manceg. Poate cea mai însemnată. Un singur motiv de dubii ar mai putea interveni: de ce oare acest nebun se vindecă „spontan“ în clipele de dinaintea morții? De ce don Quijote redevine Alonso Quijano cel bun, hidalgul ajuns în pragul bătrâneții și despre care nu știam nimic altceva decât că era iubit și respectat de consătenii săi și că citise și asimilase un număr apreciabil de cărți din toate domeniile, dar mai cu seamă romane cavaleriești? Cât mai simplu spus, pesemne pentru că, nebunia lui nefiind patologică, își dă seama de eșecul întreprinderii sale și, în pragul morții, vrea să i se confirme sacramental onestitatea și bunătatea înnăscute, a căror punere în operă pe coordonate mundane știe că nu se mai putea face. Eșec terestru spre gloria celestă. Sau altfel: don Quijote, *in articulo mortis*, se leapădă, într-adevăr, de cărțile de cavalerii, dar nu și de spiritul nobil al cavalerismului. El vrea să rămână în amintirea concetățenilor săi drept Alonso Quijano cel bun, după cum bun fusese și în calitate de cavalier.

Ultima aventură, doar visată, a lui don Quijote, silit de înfrângerea de lângă Barcelona să-și abandoneze iluzia cavaleriească, fusese oricum cea pastorală sau bucolică, adică o înaintare mai lentă și mai puțin spectaculoasă către viața împăcată și liniștită în contemplație. Poate așa se și explică insistența inexplicabilă a lui Cervantes, făgăduințele sale repetate de a termina *Galateea*, care, suprapuse peste sfârșitul eroului său, mărturisesc aspirații similare: amândoi vor să regăsească valorile simplității, foarte apropiate de lumea valorilor creștine la care se reîntorc murind. Cervantes se călugărește în ultimele zile de viață, don Quijote renunță și el la lumea destructurată de malpercepțiile aventurilor

cavalierești, se extrage din tumultul discordant al vieții pe care o dusesese și trece dincolo mântuit, depășindu-și însă nu doar „nebunia“ personală, ci și cauza ei, anume criza de valori a lumii sublunare, a acestei „văi a lacrimilor“, unde, fie și în coordonate pastorale, tot prizonier ar fi rămas, ca și scriitorul care-l visase; la un an după apariția lui *Don Quijote* II, cu câteva zile înainte de moarte, Cervantes, avea să-și ducă mai departe visul de a încheia *Galateea*, operă ce aparținea de altfel unui gen minat și la fel de desuet ca și romanul cavaleresc: el își visează astfel, ca și eroul său, închiderea cercului ontologic fundamental al propriei opere și vieți: intrarea în paradisul terestru ca spațiu intermediar către o transmundanitate în care valori ca bunătatea, simplitatea, cavalerismul, bucuria, prietenia, cinstea să nu mai fie amenințate. *Don Quijote* nu e decât etapa cea mai fastuoasă, mai plină de dragoste, de curaj și de compasiune pe drumul către absolutul imuabil la care aspirau păstorii bucolici și cavalerii și spre care peregrinează și eroii săi postumi, Persiles și Sigismunda, căutând poarta spre cetatea mântuitoare. Cervantes și don Quijote triumfă în smerenie. Asistăm la transmiterea unei ștafete critice care-și va găsi totdeauna noi puncte de plecare din infernul acestei lumi. Don Quijote a fost (sunt tentat să spun: *este*) unul dintre cei zece înțelepți retrași în spații shambalice invizibile, prin care omenirea mai poate nădăjdui să se salveze. Geniul lui Cervantes l-a făcut cunoscut *in aeterno* pe don Quijote / Alonso Quijano cel bun și s-a împărtășit el însuși din puterea de iradiere autonomă a visului pe care-l proiectase. În subsidiar, Cervantes, prin *Don Quijote*, va crea și dinamiza, ca vehicul al mesajului său, cea mai proteică specie literară modernă: romanul.

Țin să port însă această discuție ca traducător al lui *Don Quijote de la Mancha* și numai în această calitate mă simt dator să vorbesc acum. Nu cunosc o abordare critică mai strâns aderentă la text decât traducerea. Și cu cât textul e mai amplu, mai ambiguu și mai sinuos, cu atâta traducerea, această conviețuire spațio-temporală, pas cu pas și clipă de clipă, cu masa discursului original în integralitatea sa treptat dezvăluită, este somată să-și producă în chip și mai nuanțat, și mai exact totodată, criteriile de interpretare și instrumentele de transvazare în alt recipient și pe altă platformă a locurilor originale și originare. În asemenea măsură

încât, în prezența unui masiv cu doi versanți atât de diferiți și totodată atât de solidari cum este *Don Quijote*, cu cele două părți ale sale, separate de canionul deceniului scurs între ele și populat de atâtea opere publicate, după o tăcere atât de îndelungată, recuperator și frenetic, în ultimii șase ani de viață (*Nuvele exemplare, Călătorie la Parnas, Opt comedii și opt intermedii*, plus alte scrieri pesemne definitiv pierdute: *Las semanas del jardín* și *El famoso Bernardo*²), generarea prin traducere a unei replici echivalente, presupunând reconstrucția plauzibilă a unei orografii simetrice în zone adeseori inospitaliere sau inadecvate, cum este cazul ariilor culturale tot mai distanțate de sursă, presupune un soi de replică discursivă și narativă care se epuizează pe măsura desfășurării sale fără a fi niciodată sigură că planul de desfășurare a fost cel nimerit.

Pericolul major, în cazul în care traducătorul, ca scriitor subaltern, vrea să-și autonomizeze și statutul de critic și să evadeze din pelerinajul mimetic întreprins în principiu cu fidelitate și modestie prin toate meandrele și accidente textului original, supunând opera abordată unei contemplații din exterior, este, îndrăznesc să spun, afazia critică subsecventă, exprimată printr-un sentiment de inutilitate a unui asemenea demers de abordare a cărții în chestiune, exact ca în cazul unei opere proprii, pe care decența și teama de minimalizare sau de pletoră te opresc să ți-o comentezi altfel decât ai făcut scriind-o. Reconstruirea tuturor datelor originale în alt mediu lingvistic și, cum am mai sugerat, în altă cultură lipsită de tangențe istoric sincrone cu cea spaniolă a fost atât de acaparatoare, încât realizarea ei m-a obligat să-mi dezvolt un instrumentar critic implicit pe care, probabil, numai îndepărtarea în timp de febricitatea traducerii și revizuirii integrale a textului îmi va permite să-l dezvolt ca pe o abordare critică propriu-zisă, mai detașată

² Prima a fost publicată, sub forma unor fragmente atribuibile lui Cervantes: Miguel de Cervantes, *Las Semanas del jardín*, estudio, edición y facsímil del manuscrito de Daniel Eisenberg, Ediciones de la diputación de Salamanca, 1988. Același cervantist face o ingenioasă încercare de reconstituire a presupusului roman cavaleresc pe care ar fi intenționat să-l scrie Cervantes, *El famoso Bernardo*, în cartea sa *A Study of „Don Quijote“*, Juan de la Cuesta, Newark, 1987, trad. spaniolă: *La interpretación cervantina del „Quijote“*, trad. de Isabel Verdaguer, Compañía Literaria, Madrid, 1995, accesibilă și pe internet în portalul Cervantesvirtual.com.

și mai obiectivă. Dar nu știu și dacă neapărat necesară. Oricum, traducerea literară, în toate sensurile intuite și de Cervantes, e, lăsând la o parte infrastructura filologică obligatorie, o operație scriitoricească *sui generis*, întemeiată, ca și producția literară originală, pe o facultate ce s-a numit, cu un termen azi aproape desuet, *ingenium* (sp. *ingenio*, it. *ingegno*, echivalabil prin „ingeniozitate“), sau cu altul, și mai suspect, *inspirație*. Mediu estetic fiindu-i cuvântul, opera literară, ca *sprachliches Kunstwerk*, nu face decât să confirme și condiția babelică a literaturii care nu poate exista fără traduceri, iar traducerilor literare le revine misiunea de a lărgi spre alte arii lingvistice raza de acțiune a originalului, fiecare dintre ele separându-se de cea originară printr-o succesiune de bariere lingvistice care le asigură orizonturi de ființare autonome; traducerea e un excelent exemplu de „deschidere“ prin „închidere“: este asemănătoare cu un portret în care subiectul e prezent, fiindu-și însă inaccesibil și de nerecunoscut fără cheile noilor limbi în care se manifestă, spre deosebire de artele plastice sau muzicale, unde problema reproducerii sau a replicii se pune în cu totul alți termeni. Un șir nesfârșit de nostalgii ale Sursei, reciproc incomunicabile, palpită pe rafturile Bibliotecii zidite din casa lui don Quijote, unde s-ar înșira, una lângă alta, sutele de traduceri din, în speță, *Don Quijote*. Același în neaceleași. Căci, traducând „o carte“, nu faci decât să deschizi „un eveniment“, pentru a-l închide în raport cu cel dintâi, cu cel generator. Traducând „un autor“, deschizi, înainte de a-l închide, „un întreg vital“, împrejurare esențială din punct de vedere ontologic și, ca atare, hermeneutic. Precara creativitate mundană, năzuind la statutul de totalitate sieși suficientă, tinde să imite creativitatea altitudinii metafizice supreme. Gândind așa, lucrurile stau aidoma și în cazul literaturii originale, care descinde dintr-un prototip inaccesibil și nouă, și autorilor, dar și în cel, subordonat, al traducerii, lucrare derivată dintr-un prototip cunoscut, dar de care se îndepărtează mai mult sau mai puțin.

În acest sens, e de menționat și altă realitate importantă, pe care mi-a mai fost dat să o consemnez și cu prilejul celorlalte traduceri ale mele din Cervantes: operele lui, mai mult poate decât ale altor autori clasici, își conțin, de multe ori chiar explicit, metatextul, instrumentarul critic

ce va alimenta fluviul comentariilor și interpretărilor care, de patru veacuri încoace, se succed într-un ritm și într-un volum tot mai copleșitoare. Textele lui Cervantes, toate, nu numai romanul său maxim, au de asemenea un grad înalt de ambiguitate și de echivoc care favorizează proliferarea celor mai divergente – și mai contradictorii chiar – lecturi. Autorul își folosește opera, și în primul rând pe *Don Quijote*, ca pe un paravan de auto-ocultare printr-un imens joc de speculații (în toate sensurile, inclusiv în cel de specularizare) și de „șicane” (și de data asta în toate accepțiile, de la strategiile de derutare până la mecanismele de retardare și de blocare a fluxului narativ, a inițiativelor de abordare de orice fel sau a entuziasmelor schematizante și reduționiste).

Prezente în întreaga operă a lui Cervantes, dar mai ales în *Don Quijote*, asemenea preocupări și meditații teoretice au trezit de mult atenția criticilor, și paragrafele care-i vizează și pe traducători nu-i pot lăsa indiferenți nici pe aceștia. *Don Quijote* își poartă, așadar, în sine toate potențialitățile critice nu numai implicit, ci de-a dreptul explicit. Este o carte care se face și se reface în timpul lecturii ei. Până și în domeniul teoriei traducerii și, mai precis, al traductibilității. Ca traducător al lui *Don Quijote*, îți asumi de la bun început riscul de a tălmăci o carte ale cărei „voci”, după formularea lui F. Lázaro Carreter (sau, după cum se va vedea, ai cărei „autori”), își descurajează traducătorii. Și totuși aceștia și-au văzut și își văd mai departe de treabă.

Un singur exemplu, aplicabil chiar în domeniul traducerilor: abstracție făcând de ceea ce știe teoretic și de ceea ce eu însumi am experimentat de atâtea ori nemijlocit în legătură cu dificultățile și servituțile universal recunoscute ale unei asemenea întreprinderi, Cervantes își presară romanul cu considerații directe și de-a dreptul descurajante despre traductibilitatea propriu-zisă și despre valoarea traducerilor. Astfel, în episodul celebru al „puricării” (*escrutinio*) bibliotecii lui don Quijote, venind vorba despre Ariosto, preotul declară ritos că, dacă-l va găsi printre celelalte cărți „pe altă limbă decât pe-a lui, nu-i voi arăta nici pic de respect, dar, dacă va vorbi pe limba lui, mi-l voi pune pe creștet” (*DQ* I, 6, p. 66), vădindu-se totuși indulgent cu unul din traducătorii care l-au adus în Spania și l-au făcut castilian, cu toate că și acela i-a răpit astfel

mult din valoarea sa nativă (*ibidem*); în același context, același personaj se declară de asemenea împotriva traducerilor în versuri (*DQ* I, 6, p. 67), de la bun început sortite unui eșec cel mult onorabil, de oricâtă grijă și abilitate ar da dovadă autorii lor (ceea ce m-a pus la grea încercare când m-am confruntat cu cele peste cinci mii de versuri din *Galateea*...). Toate aceste idei sunt reluate și nuanțate în intervențiile lui don Quijote cu prilejul vizitei făcute la tipografia din Barcelona, unde protagonistul romanului propune și foarte cunoscuta, chiar dacă nu absolut originala comparație (*DQ* II, 62, p. 514, n. 877) dintre traduceri și tapiseriile flamande privite pe dos: „Me parece que el traducir de una lengua en otra, como no sea de las reinas de las lenguas, griega y latina, es como quien mira los tapices flamencos por el revés, que aunque se veen las figuras, son llenas de hilos que las escurecen y no se veen con la lisura y tez de la haz...” sau, așa cum sună pasajul în întregime, transpus, vrând, nevrând, în românește: „Și totuși mi se pare că traducerea dintr-o limbă într-alta, dacă nu e vorba de reginele limbilor, greaca și latina, e ca și cum ai privi tapiseriile flamande pe dos, căci, deși personajele se văd, ele sunt pline de fire care le întunecă și nu se văd cu netezimea și pielea feței; iar traducerea din limbi ușoare nu dovedește nici ingeniozitate, nici elocință, așa cum nu le dovedește cel ce transpune sau copiază o hârtie după altă hârtie. Dar nu vreau să trag de-aici concluzia că îndeletnicirea traducerii n-ar fi lăudabilă, fiindcă omul s-ar putea ocupa și cu alte lucruri mai rele și care i-ar aduce mai puțin folos.”

Să ne oprim câteva clipe asupra acestor reflecții descurajante. Ce înțelege oare Cervantes prin distincția dintre traducerile din limbile clasice, „reginele limbilor”, cu alte cuvinte greaca și latina, și „traducerea din limbi ușoare”? S-ar crede că are în vedere o poziție de prestigiu a limbilor de pornire, care pot înnobila limbile țintă; s-ar putea referi de asemenea la gradul de dificultate al acelor limbi, la ucenicia mult mai severă și mai îndelungată cerută de stăpânirea lor ca să atingi un grad de cunoaștere suficient spre a le aborda în calitate de traducător. Oricum, a traduce din limbile clasice ar fi ceva vrednic de apreciere. Pe de o parte. Pe de alta, își îndulcește don Quijote aprecierile, cu un dram de ironie, perfect îndreptățită de altfel, nu se poate afirma răspicat că „îndeletnicirea

traducerii“ „n-ar fi lăudabilă“, deoarece există și alte ocupații „mai rele“ și mai puțin aducătoare de folos. Deci reflecțiile joacă aici atât în registrul lingvistic și tehnic, cât și în cel compensator, de ordin moral sau social și utilitar, cel din urmă fiind și cel mai trist consolator. Ar fi, cu alte cuvinte, mult mai recomandabil să te îndeletnicești cu traduceri decât să joci cărți, să trăiești din caniotă sau să colaborezi infracțional cu pegra delincventă etc. Dar să reținem că a traduce din limbi asemănătoare, dintr-o limbă romanică, așadar, în alta, din italiană în spaniolă, după cum afirma don Quijote (ori Cervantes însuși?) sau, adaug eu, timorat, din spaniolă în română, deși distanța în spațiu și timp e ceva mai mare decât în primul caz, ar fi un act de pură copiere pe „o hârtie după altă hârtie“. A traduce în limbi asemănătoare cu limba țintă constituie o operație considerată mult mai ușoară și, ca atare, mai puțin onorantă, pe când prestigiul cultural al limbilor clasice e de la bun început împărțit și traducerii. Descumpănitoare dilemă! Prezența acestor reflecții este îndreptățită de însăși împrejurarea că *Don Quijote* însuși ar fi în cea mai mare parte, după cum vrea să acrediteze „Supraautorul“ său, Cervantes sau *Eu*-l prezent încă din „Prolog“, rezultatul unei traduceri din arabă în castiliană, realizată într-un timp extrem de scurt (o lună și jumătate!), după ce Supraautorul sau „autorul secund“ (*DQ* I, 9, p. 91) și-a cumpărat din talciocul toledan, propriul manuscris³. Pe baza unor asemenea criterii, *Don Quijote* însuși, chiar dacă nu este o traducere dintr-o limbă-regină (greaca sau latina), ar fi produsul unei tălmăciri dintr-o limbă foarte diferită, foarte depărtată de spaniolă, și anume din limba arabă, ceea ce i-ar explica măcar parțial reușita și superioritatea, chiar dacă „autorul“ traducerii este un neprofesionist (moriscul din Alcaná-ua toledană). Iată, dar, de ce anume se izbesc de la bun început traducătorii uneia dintre, totuși, cele mai traduse cărți ale omenirii: o serie de obstacole teoretice și tehnice consemnate în bună parte

³ Semnalez amplul eseu al lui Juan Carlos Rodríguez, *El escritor que compró su propio libro, Para leer El Quijote*, Debate, Random House Mondadori, Barcelona, 2003. Ușor inexact încă din titlu (pentru că „autorul“ și-a cumpărat „manuscrisul“, nu „cartea“), metafora critică fundamentală avansată este compromisă, în pofida unor analize interesante, de reduționisme marxizante a căror stafie continuă să bântuie prin Europa.

și de actualele discuții traductologice, dar foarte rar, poate niciodată, puse în vedetă într-o operă de ficțiune aparținând unei epoci în care asemenea preocupări abia începeau să se contureze. La asta se adaugă handicapul, respectiv avantajul, direct proporțional cu distanța lingvistică dintre limba de origine și limba țintă. Una e deci să traduci *Don Quijote de la Mancha* într-o limbă romanică, alta să-l transpui într-o limbă germanică, ugro-finică, sino-tibetană etc. Și în fapt așa și stau lucrurile într-o bună măsură.

Mai mult, marele roman își poartă la vedere și își explică și principiile autoproductive, formulele pe care i se întemeiază construcția liniară la o primă privire și extrem de simplă, dar pe care Cervantes, „autorul“, face tot posibilul să le ascundă, conferindu-le astfel profunzimea intangibilității, după cum și propria personalitate și-o maschează printr-o infinitate de procedee ingenioase. Și chiar dacă multe dintre acestea au devenit curențe în proza ultimelor două secole, nu trebuie uitat că *Don Quijote* a fost cu adevărat primul roman modern, primul roman care, în această calitate, și-a riscat destinul și în plan metaliterar. Și câștigul îi este continuu. Este, în orice caz, prima construcție narativă care își integrează ca „actant“ prima parte, cea publicată în 1605, în cea de-a doua (1615): încă de la începutul acesteia, don Quijote află de la bacalaureatul Sansón Carrasco că istoria sa anterioară circula deja sub forma unei cărți care avusese parte pretutindeni de un mare succes de public, așa încât, de atunci încolo, majoritatea personajelor cu care va avea de-a face nu doar îl vor cunoaște, ci îl vor și *recunoaște*, pe el ca și pe scutierul său, prin raportare la experiența de lectură a părții întâi. Închiși între copertele unei cărți și precedați de reputația ei, don Quijote și Sancho vor evolua, până în *DQ* II, 59, în câmpul energetic al acesteia, carte ale cărei file potențiale se răsfoiesc una după alta, ca de la sine, în concordanță cu pașii făcuți de cele două personaje pe traseul lor. Realul există prin transcripția sa scripturală și intră în competiție cu ea, deși n-ar fi putut exista decât prin Cuvânt. Logosul își precedă creația pentru a fi în cele din urmă devorat de aceasta. Realul nu se poate autentifica decât printr-un proces de esență euharistică. În cap. 59 al celei de-a doua părți, lucrurile se complică însă odată cu irupția în scenă

a altei cărți, de astă dată inautentică, maimuță a Creatorului, după cum vom vedea mai jos.

Traseul epic al lui *Don Quijote* a fost extrem de atent studiat, inclusiv în implicațiile sale generice. Se știe, uneori până la trivializare din păcate, că don Quijote „înebunește“ citind romane cavalierești (*libros de caballerías*), fiind deci, cum s-a spus simplificând nepermis, „un cititor inadecvat“; drept care el se hotărăște să-și asume condiția de cavaler rătăcitor și pleacă pentru prima oară în lume, confruntându-se, de unul singur, cu primele provocări sau aventuri. Urmează lungul șir de aventuri ce se isprăvesc cu „înțeleptirea“ eroului în ultimele zile de viață. *Don Quijote* nu a apărut din neant. A fost precedat, pe lângă romanul cavaleresc, modelul său *a contrario*, insistent declarat chiar de către Cervantes, și de romanul picaresc, acea creație hispanică atât de influentă în literatura europeană; mai mult, s-a observat (Ramón Menéndez Pidal, 1920) că primele opt capitole ale romanului sunt îndatorate și altor surse literare, și anume corpusului baladesc (*romancero*), mai exact unei compuneri databile de pe la 1591, al cărei protagonist, un țăran pe nume Bartolo, își pierde mințile tot citind și recitind balade și astfel ajunge să se creadă erou de baladă și cavaler; pleacă de acasă și se comportă ca atare, își împănează vorbirea cu citate baladești, confundă un cuplu de țărani cu eroii unui celebru cuplu de îndrăgostiți mauri (Tarfe⁴ și Daraha), e readus în satul său, dar nebunia nu-l părăsește. Constatarea a dus la concluzia că acele prime capitole ale cărții ar fi constituit inițial o posibilă nuvelă independentă, de astă dată burlescă, dar care și-ar fi putut găsi locul în *Nuvele exemplare*, fără a se avea în vedere însă faptul că factura unei asemenea narații nu consună cu cea a celor douăsprezece *Nuvele exemplare*, necum cu cea a lui *Don Quijote*, fie și numai pentru că nu e construită dual și dialogic. Cervantes și-a dat seama însă, cu instinctul său artistic infailibil și cu buna sa cunoaștere a exigențelor poeziei contemporane, că un asemenea nucleu de debut nuvelistic are potențialități mult mai mari și hotărăște să-l dezvolte urmând liniile de forță ale întregii sale opere: atât *Galateea*, cât și

⁴ De notat că Cervantes preia numele și-l atribuie unui personaj din *DQ II* (vezi Indicele de nume).

Nuvelele exemplare îi ofereau în acest sens precedente valoroase de pornire și amândouă, precum și ceea ce scrisese până atunci în materie dramatică, se regăsesc în construcția acestui roman liniar din punctul de vedere al istoriei sau al diegezei, dar arborescent ca povestire și narație sau, în terminologia aristotelică familiară epocii, liniar ca *diegesis* și de o impresionantă și deschizătoare de drumuri originalitate ca *mimesis*. *Don Quijote* reprezintă în intenție o „istorie adevărată”, o „cronică”, după declarațiile naratorului însuși, atestabilă în „documente de arhivă” (despre acest aspect voi vorbi ceva mai jos).

Am atras atenția că, spre deosebire de eroii romanelor picarești anterioare (*Lazarillo de Tormes* [1554] și *Guzmán de Alfarache* [1599–1604]), cu care poate fi și a și fost pus în legătură, don Quijote nu-și parcurge drumul singur, ci împreună cu un tovarăș de drum inseparabil pe care i-l hărăzește Cervantes, și anume scutierul Sancho Panza, culminație a tehnicii „cuplului dioscuric”, așa cum am identificat-o nu numai în toate *Nuvelele exemplare* (NE, pp. XXIV și XXX etc.), dar și în *Galateea* (G, p. XXXVI și 20, n. 30), și care introduce, din necesitatea distingerii celor doi eroi cu evoluție, în *Don Quijote*, totuși convergentă, principala cheie a „polifonismului” identificat mai întâi de M. Bahtin și recunoscut mai apoi de întreaga critică cervantistă ca principal argument în aprecierea lui *Don Quijote* drept prim roman modern. Pe scurt, în acest roman se cultivă dialogul viu, autentic și distincția dintre personaje sau dintre adresările circumstanțiale reciproce ale personajelor în conformitate cu statutul fiecăruia sau cu dorința de adaptare la exigențele interlocutorilor sau ale cititorilor, care devin și ei cvasi-participanți la roman și la scrierea sa. Niciun personaj nu vorbește la fel pe tot parcursul acțiunii, don Quijote apelează la stilul prețios arhaizant (sau, în traducerea mea, pompos neologistic și vag demodat) numai când ține să-și pună în vedetă statutul de cavaler rătăcitor, după cum Sancho se exprimă direct și verde mai totdeauna, dar, pe măsură ce conviețuirea cu stăpânul său îl remodelează tot mai intens, are și momente în care apelează neverosimil și la stilul emfatic al cavalerului ori de câte ori i se pare că împrejurările i-o cer (vezi de pildă DQ II, 5). Stilul înalt și savant al lui don Quijote și cel umil și popular al lui Sancho, erudit însă și el pe

propriul palier (așa cum G. Călinescu vedea în Creangă un scriitor „erudit”) datorită în primul rând „sacului de proverbe” pe care, începând cu *DQ I*, 19, îl deșartă neconținut, contaminându-l adeseori și pe stăpânul său (vezi, între altele, *DQ II*, 43, p. 350), alcătuiesc un extraordinar „cor pe două voci” (F. Lázaro Carreter) și dinamizează toate relațiile dintre ei și celelalte personaje. Șirul aventurilor, liniar, desigur, implică evoluția paralelă și simbiotică a ambelor personaje principale, transvazarea psihologică dintre ele se dezvoltă gradual; foarte puține sunt episoadele în care cei doi acționează separat: episodul din Sierra Morena, când Sancho pleacă spre El Toboso, trimis de don Quijote în ambasadă la Dulcineea (*DQ I*, 26–29); la hanul lui Palomeque Stângaciul, când don Quijote doarme pe durata câtorva capitole (*DQ I*, 32–36), în timp ce se dă citire nuvelei intercalate despre *Curiosul imprudent*; și, mai ales, în *DQ II*, 43–55, când Sancho e trimis ca guvernator al Insulei Barataria și peripețiile celor doi se desfășoară separat, iar atenția naratorului se focalizează alternativ când asupra unuia, când asupra celuilalt; tot separat au loc, pe parcursul acestei evoluții paralele, experiențele „inițiatice” ale celor doi: coborârea lui don Quijote în peștera lui Montesinos (*DQ II*, 22–23) și, simetric, prăbușirea lui Sancho, după plecarea din Insula Barataria, în subteranele din care e salvat providențial, dar absolut întâmplător, de către stăpânul său (*DQ II*, 55), cuplul dioscuric al celor doi refăcându-se astfel. În pelerinajul său, repet, don Quijote nu este singur, deși misiunea, așa cum observam la început, și-o îndeplinește totuși de unul singur. Cuplul lor nu apare, după cum se știe, de la bun început, deoarece don Quijote își inaugurează „căutarea” (*demanda, quête*) solitar, ci se constituie, abia odată cu cea de-a doua plecare a lui don Quijote, în tandemul cavalier/scutier, și se dezvoltă de-a lungul acțiunii de la o simplă asociere funcțională de personaje esențial divergente spre un binom cu elemente inseparabile, prinse într-o legătură indestructibilă și reciproc influentă: raporturile inițial contradictorii dintre cei doi dezvoltă pe parcurs o apropiere mutual definitorie atât de strânsă, încât ea continuă să lucreze parcă și în afara spațiului românesc propriu-zis. Sancho îmi apare ca fața văzută și absolut necesară în constituirea unei „eclezialități” quijotice, ca un garant de continuitate a

lucrării lui în istorie, cu toate adaptările inerente ale misiunii cavalerului iluminat prin moarte și plecat ultima oară de acasă către un dincolo mântuitor⁵. Personaj savuros, carnavalesc, oportunist, poltron, prudent, mucalit, dar și cu capacități nebănuite de vizionarism poetic, ca în ascensiunea fictivă pe calul de lemn Clampilemno (*DQ* II, 41, pp. 340–341), Sancho, în idiomatismul său, nu este mai puțin apostolul fidel al unui crez universalist la înălțimea căruia nu s-ar fi putut ridica prin datele lui biografice brute, ca să nu mai spunem că adeseori pare a-l fi dat uitării sau respins, și anume crezul stăpânului său. Și totuși apostolatul lui continuă și azi: e posibil ca tocmai el să fie paznicul ipostaziat și omniprezent al Bibliotecii zidite, înarmat nu doar cu conștiința misiunii, ci și cu umor, bun-simț și ironie relativizantă. Rolul umil al lui Sancho nu subminează absolutul mesajului quijotic, ci îl adaptează capacităților de înțelegere ale tranzitorialității.

Aș mai semnală, în sfârșit, în legătură cu cuplul don Quijote/Sancho un aspect care îi potențează valențele mitologice și pune într-o lumină și mai spectaculoasă intuiția lui Cervantes: cei doi au la dispoziție vehicule specifice, aidoma zeităților hinduiste sau eroilor de basm: cel dintâi calul Rușinante, cel de-al doilea măgarul său, surul cel atât de îndrăgit. Între cele două animale se creează o apropiere la fel de solidă ca și cea dintre stăpânii lor, ierarhia celor doi este reduplicată în raporturile dintre ele, surul îl urmează cu fidelitate pe Rușinante, iar acesta îi deschide solemn drumul spre catastrofa grotescă sau spre culmile triumfului. Perechea inseparabilă cavaler/scutier își găsește în ei suportul specularizant.

Ca și celelalte cărți ale lui Cervantes, și cele două părți ale lui *Don Quijote de la Mancha* ne întâmpină cu „Dedicații” și „Prologuri”. Pe lângă paratextele obișnuite în practica editorială a vremii și redactate de alte persoane specializate, dedicația și mai ales prologul aparțin autorilor și ajung să constituie un gen aproape de sine stătător, care a și fost

⁵ Moartea lui don Quijote poate fi glosată cu un vers tulburător din *Călătorie la Parnas*, I, v. 133: „Hoy de mi patria y de mi mismo salgo” („Din patria-mi plec azi și chiar din mine”).

studiat monografic ca atare⁶. Prologurile, prefețele sau cuvintele-înainte ori precuvântările cu care autorii își deschideau operele (și a căror practică se mai întâlnește de altfel uneori și în zilele noastre), aveau o însemnătate cu totul aparte în Secolul de Aur spaniol. Un asemenea text introductiv ne oferă nu neapărat coduri de lectură, ci informații și orientări despre atitudinea autorului cu privire la textul abia isprăvit și la cercurile de cititori pe care conta sau pe care ar fi intenționat să le capteze. Cu precizarea elementară că prefețele sunt întotdeauna *ultimele* texte redactate, ele nu deschid propriu-zis operele, ci le închid și le fac bilanțul metaforic sau alegoric.

În „Prologul” primei părți a lui *Don Quijote*, adresat „Cititorului tihnit” (*Desocupado lector*), ne întâmpină și primul *Eu* rostit cu distanțarea adoptată față de un personaj. Supraautorul Cervantes se pune în scenă pe sine însuși sau pe cineva delegat să-l reprezinte într-un moment de derută. De unde vine această marcă identitară cu suport material mai degrabă evaziv? La vârsta la care redactează „Prologul” – cincizeci și șapte de ani –, după aproape douăzeci de ani de tăcere de la apariția *Galateei* (1585), după o viață de dezamăgiri și umilințe de neacceptat pentru fostul soldat de la Lepanto, *Eul* lansat de Cervantes este mult diferit de cele ale autorilor vremii, dornici de glorie și de câștigare a bunăvoinței mecenatilor și cititorilor prin orice mijloace. El renunță la convenționalele texte laudative solicitate pe atunci unor contemporani influenți, la ornamentele fals erudite, și-și asumă pe deasupra și riscurile acțiunii de demolare a unui gen literar încă prizat, deși trecut binișor de zenitul succesului: romanul cavaleresc, totul printr-o uimitoare tactică de delegare a autorității auctoriale sau, mai bine zis, de *difuzare a auctorialității*. O anumită retractilitate sau prudență tactică îl încurajează pe Cervantes să ia distanță față de propria operă și să distribuie nivelurile de responsabilitate: Supraautorul se plasează în ungherul de umbră al propriului laborator și acordă, într-un soi de joc diegetic ridicat până

⁶ Alberto Porqueras Mayo, *El prólogo como género literario*, C.S.I.C., Madrid, 1957. O bună și concisă sinteză: Francisco J. Martín, „Los prólogos del *Quijote*: la consagración de un género”, *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, 13.1 (1993), pp. 77–87, cu o bibliografie esențială.

la urmă la rangul de realitate ontologică, deplină libertate creaturilor sale. Puțin cunoscutul Miguel de Cervantes scoate din neant un total necunoscut hidalg de țară bătrâior, trecându-i sub tăcere viața de până atunci, și-l aruncă în lupta dintre marile-i iluzii recuperatoare, pe de o parte, și realitățile precis și pitoresc zugrăvite ale unei Spanii pe care Supraautorul reticent o parcursese ani de zile și o cunoștea intim. Don Quijote urmărește un ideal și emană o atmosferă idealizantă, fără a se consuma un divorț de nivelul umil al existenței: nu numai Sancho, de o rusticitate nemască, dar și don Quijote, cavalerul fără pată și prihană, sunt lăsați să acționeze și frust, lipsiți aparent de simpatia și complicitățile autorului, nimic din evoluțiile lor nu e ascuns, nici chiar mărunțișurile unor fiziologii capricioase și imprevizibile care sfâșie brutal, dar, s-o spunem totuși, simpatetic, pânza de idealitate la care ne-am fi putut aștepta: în plin exercițiu de contrițiune amoroasă (episodul din Sierra Morena, *DQ I*, 25), Cavalerul Tristei Figuri, aprins de o adorație imposibilă față de Dulcineea și gata de penitență după modelul vechilor cavaleri rătăcitori, dar și îngălat de nădușeală, praf și asceză, se izbește de stânci, face salturi mortale în cursul cărora își expune bietului scutier năucit descărnarea picioarelor și ofilitele *pudenda*; altădată scutierul își rezolvă irepresibilele nevoi defecând timorat chiar sub nasul stăpânului său călare pe un Rușinante încremenit prin vicleșugul înfricoșatului Sancho (*DQ I*, 20), ca să nu mai vorbim de avalanșele de ciomăgeli, răniri, batjocoriri ce culminează în scenele aproape atroce de la curtea ducilor (*DQ II*, 33–57) sau de scena de-a dreptul sfâșietoare și tragi-comică în care cavalerul constată îngrozit că i-au scăpat firele de la ciorapi (*DQ II*, 44, pp. 359 și urm.). Deriziunea, care ar fi fost caracteristică unei parodii, se transformă însă în empatie pe măsură ce noi, cititorii, avansăm în lectura romanului și personajele participante, de plan prim sau secund, se înmulțesc. Or, în fața multiplicității provocărilor narrative, *Eul* presupusului autor se divide mitotic, etapa inaugurală a acestui proces putând fi reperată încă în primul „Prolog”. Aflat în postura steril cogitativă a scriitorului în pană de inspirație, *Eul* Supraautorului e vizitat de umbra salvatoare a Prietenului-consilier, co-autor auxiliar și el, efectiv cel dintâi cu acest statut, care-l scoate din indecizii și ezitări teoretice și-l sfătuiește

cum să iasă din impasul toaletei finale a manuscrisului. Distanțarea față de operă și de personajele ei, pe care abia ar urma să le cunoaștem, nu se oprește aici: *Eul* indecis se leapădă explicit de creatura sa, caracterizându-se drept „tată vitreg” al ei (*padraastro*), Supraautorul nu numai că se distanțează de opera înjghebată și condusă de alte voci, dar acestea par a-l și izgoni de-a dreptul de pe tărâmul intențiilor sale. În fine, *Eul* care, după „Prolog”, deschide efectiv primul capitol al romanului, cel care nu ține a-și aminti numele locului de naștere al viitorului don Quijote („de cuyo nombre no quiero acordarme”), este treptat dizlocat de vocile narrative ivite în număr tot mai mare și în fața cărora simte parcă nevoia de a se autorecuza și resemna. Această dizolvare în multiplu a unui inițial *Eu* diegetic unic revoluționează tehnica romanească încă din clipa nașterii speciei. Supraautorul se vede eliberat astfel de o eventuală monodimensionalitate a creaturilor sale, și acestea, la rândul-le, nu-i mai simt apăsarea, evoluează mai nestingherit și mai surprinzător sub baghetele blânde ale unui snop de autorități de toate soiurile care, sub presiunea așa-ziselor carențe documentare (surse istorice precare sau inexistente, ca, de altfel – tulburătoare paralelă –, și în cazul biografiei insuficient cunoscute a lui Miguel de Cervantes Saavedra), își împart și ele, după cum vom vedea, responsabilitățile și competențele, privite și cântărite de un Cititor potențial, deocamdată *tihnit*, cap de serie al altora, nenumărați, la a căror bunăvoință și timp liber se face în repetate rânduri apel.

Eul supraauctorial reapare în „Prologul” părții a doua a lui *Don Quijote*, dar în condiții mult schimbate. În septembrie 1614 apăruse continuarea apocrifă a lui *Don Quijote* I, semnată de un misterios Alonso Fernández de Avellaneda. Procesul de dezimplicare a Supraautorului lansat în prima parte a romanului ia astfel o turnură ofensatoare pentru însuși Cervantes, care-și face și mai inechivoc auzită propria voce cu acel prilej: mandatul său de largă libertate narativă fusese preluat ilicit de un Străin, care-i confiscase și invadase teritoriul. Pseudo-Avellaneda capătă în felul acesta o semnificație cu totul aparte, el întrupează reacția unui destinatar din rândul cititorilor prezumtivi care se manifestă exact în spiritul laxității auctoriale constatabile în *Don Quijote*. Dacă fenomenul continuării unor opere de succes era destul de răspândit în epocă

și nu le afecta substanța, ba chiar se ridică la nivelul lor (vezi, printre altele, *La Diana enamorada* de Gil Polo, fericită continuare a *Dianeii* lui Jorge de Montemayor, cazul reluării apocrife a lui *Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán fiind mai puțin norocos), de astă dată însăși concepția generoasă a Supraautorului lui *Don Quijote* e pusă în cauză, liniile de forță îi sunt distorsionate, scopurile sau intențiile mai mult sau mai puțin mărturisite îi sunt violentate, polifonismul lui *Don Quijote I* devine, pe fondul unei precare înzestrări scriitoricești a intrusului marcat și de un însemnat capital resentimentar, monologism discreționar și silnic sub pana unicului autor tordesilnic (Cervantes îi spune *tordesillesco*). Întreaga radiație de afectivitate melancolică răspândită într-o gradație ascendentă de Supraautorul cervantin asupra celor două personaje principale, don Quijote și Sancho, devine în continuarea apocrifă o greoaie caricatură, obtuză și grotescă. Irupția lui Pseudo-Avellaneda provocase în „Prolog” o reacție abia stăpânită și aluziv biciuitoare (parabolele cu cei doi nebuni) din partea lui Cervantes, după ce, pe parcursul romanului, începând cu capitolul 59, începuse a fi introdusă direct în acțiune: don Quijote află de ea într-un han, auzind lectura făcută de doi cavaleri care-și procuraseră noua apariție și o discutau, ceea ce îl determină să-și modifice itinerarul și să o pornească spre Barcelona, în loc de a merge, așa cum avusese de gând, la Zaragoza, pentru a participa la un turnir (*DQ II*, 59, 60); în cursul vizitei la tipografia din Barcelona, don Quijote asistă la corectarea șpalturilor cărții amintite; revenit la curtea ducilor, Altisidora povestește că văzuse pe când se pregătea să treacă pe lumea cealaltă, cum niște draci jucau un fel de pelotă cu cărți în loc de mingi, iar cea a lui Avellaneda fusese făcută bucăți și azvârlită cu comentarii disprețuitoare în fundul iadului (*DQ II*, 70, pp. 564–565); mai mult, un personaj al continuării apocrife, granadinul don Álvaro Tarfe este introdus ca personaj în *Don Quijote II* și determinat să mărturisească notarial autenticitatea veritabilului don Quijote. Falsul *Quijote* a putut avea însă și un efect colateral benefic, întrucât l-a determinat pe Cervantes să grăbească terminarea, mult prea mult timp amânată, a părții a doua. Prin Pseudo-Avellaneda își face intrarea în roman și o voce ostilă, care inaugurează șirul Cititorilor aș zice „Netihniți” (*ocupados*), ce se

vor manifesta până în zilele noastre, de la Byron până la Vladimir Nabokov⁷, și totodată pe cel al criticilor și interpreților abuzivi, din secolul al XVII-lea și până azi, preocupați să se lanseze în speculații neîntemeiate și irelevante, cum ar fi iudaismul lui Cervantes ori presupusa, dar categoric nedocumentabila lui homosexualitate sau, mai nou, fantezista sa origine catalană și teoria potrivit căreia originalul marelui roman ar fi fost redactat inițial în limba catalană și abia mai apoi tradus în spaniolă. În această lumină, cunoașterea falsului *Quijote* al lui Pseudo-Avellaneda are o însemnătate deosebită ca piesă cu greutate la dosarul receptării în epocă a adevăratului *Don Quijote*, văzut pe atunci, și nu fără îndreptățire, mai ales ca scriere distractivă. În treacăt fie spus, primul document despre imensul succes repurtat de partea întâi a lui *Don Quijote* și despre ecoul la nivel popular al primului roman modern exclusiv ca proză de divertisment îl reprezintă o cronică a festivităților de la Valladolid, unde locuia pe atunci și Cervantes, care au avut loc în iunie 1605, cu prilejul nașterii prințului Filip [Felipe], viitorul rege Filip al IV-lea, deci la numai câteva luni după publicarea lui *Don Quijote* I. Autorul acestei intitulate *Fastiginia* (port. „culminații, sublimități“), Tomé Pinheiro da Vega (1566–1656), descrie prezența comică într-un cortegiu a unui nobil portughez, îmbrăcat parodic asemenea lui don Quijote, călare pe o mârtoagă sură și însoțit, bineînțeles, de un personaj costumat în Sancho.⁸

Dacă personajele din *Don Quijote*, nu numai cei doi eroi principali, alcătuiesc un admirabil cor polifonic pe care n-am făcut decât să-l menționez sub aspectul său cel mai reprezentativ, la fel de captivant este și modul cum ele sunt aduse în scenă și integrate în firul narației. În aceeași măsură în care le sunt respectate vocile particulare le este îngăduită și o deplină libertate de mișcare și dezvoltare. Și explicația cea mai palpabilă este că istorisirea romanului nu e lăsată în sarcina un singur narator/autor,

⁷ Vladimir Nabokov, *Lectures on Don Quixote*, Harcourt Brace Jovanovitch Publishers, New York, 1983.

⁸ Vezi Aurelio Vargas Díaz-Toledo, „*Fastiginia* de Tomé Pinheiro da Veiga. Edición de los días 10 y 28 de junio de 1605: primer documento de la recepción del *Quijote*“, *Anales Cervantinos*, XXXIX, 2007, pp. 309–343.

după cum nici lectura lui nu îl solicită, tot în cuprinsul aceluiasi roman, pe un singur cititor. Modul cum e adusă la lumină și asamblată istoria lui don Quijote constituie și ea un titlu de originalitate și o marcă de precedență ale abordărilor cervantine.

În primele nouă capitole din *Don Quijote* I ni se vorbește de sursele documentare ale acestei „istorii adevărate”: arhivele din La Mancha, de multe ori imprecise (bunăoară patronimele hidalgului, Quijada, Quesada sau Quijana, variază în funcție de „izvoare”) sau incomplete (precum suspendarea luptei în plină desfășurare dintre proaspătul cavaler și vizcain, *DQ* I, 8).

Romanul începe declarat, după cum s-a văzut, ca o *Ich-Erzählung* („de cuyo nombre no quiero acordarme”). Putem presupune doar că sub acest *Eu* s-ar ascunde Autorul original, care însă nu se manifestă consecvent și nici măcar nu posedă o identitate lesne identificabilă nici în rarele situații când își face apariția intempestiv (ca în *DQ* I, 6), s-ar putea crede cu alte cuvinte că în spatele lui se ascunde o instanță supra-auctorială care își deleagă puterea și atribuțiile mai multor instanțe auctoriale subordonate. În primele opt capitole din *DQ* I, cel de-al „doilea autor”, menționat explicit în text (*DQ* I, p. 88), este totodată cititorul (și, mai mult chiar, „cititorii”), compilatorul și organizatorul informațiilor din arhivele mancege.

În *DQ* I, 9, p. 92, e menționat pentru prima oară și introdus efectiv în acțiune de către Naratorul-editor al lui *Don Quijote*, ca autor-sursă și totodată comentator și martor, istoricul arab Cide Hamete Benengeli, cronicarul aventurilor cavalerului manceg; manuscrisul prim al cronicii lui e achiziționat întâmplător, tradus, citit și editat de un Narator al lui *Don Quijote* (identificabil oarecum cu mai sus-amintitul „autor secund”); Cide Hamete nu are statut personagial propriu-zis pe parcursul romanului, ci e un *raisonneur* invocat sau citat pe alocuri și îndeplinește preponderent o „funcție retorică” în ansamblul istoriei; el nu se comportă niciodată ca agent, nu vorbește niciodată direct, cuvintele lui sunt „citate și manipulate” de către Narator sub o formă de obicei suspicioasă sau ironică („de la mauri nu era de așteptat niciun adevăr, pentru că toți sunt amăgitori, falsari și himeriști”, *DQ* II, 3, p. 38); alt rol important

i se atribuie în *Don Quijote* II, și anume acela de delegitimizare a așa-zisei autorități a lui Pseudo-Avellaneda; o singură dată vorbele lui Cide Hamete Benengeli sunt transcrise nemijlocit, și anume la finalul romanului, când, în același spirit de radicală afirmare a autenticității veritabilului don Quijote, el, unicul „autor adevărat“, se adresează penei sale (*DQ* II, 74, pp. 591–592) și-și proclamă drepturile exclusive și imprescriptibile asupra scrierii și editării faptelor eroice ale eroului său.

Sistematizând și nuanțând, se pot distinge mai mulți „autori“⁹:

1. Autorul real (Miguel de Cervantes?), sau Supraautorul, cum aş prefera eu să-i spun (vezi mai jos, punctul 2.e), exprimat printr-un „Eu“ care se manifestă în ambele „Prologuri“, precum și, sporadic, în *DQ* I, 6 și 9, începând cu p. 89, și este elogiat, alături de Cide Hamete, în *DQ* II, 3, p. 39, ca „iscoditorul care-a avut grijă să pună a fi traduse [« istoria mărețiilor » cavalerului manceg] din arabă în limba noastră vulgară“;
2. Autorul „implicit“ sau „textualizat“, care se manifestă sub mai multe forme: a. Autorul „secund“ și anonim (cap. 1–8); b. Cronicarul arab Cide Hamete Benengeli, de la capitolul 9 și până la finele romanului); c. Traducătorul manuscrisului arab, un morisc *aljamiado* (știutor de castiliană), care e totodată, împrejurare neconsemnată însă de Jesús G. Maestro, și primul „cititor spontan“, izbucnind în răs încă de la prima răsfoire a terfelogului, precum și „primul cititor aplicat“, în calitate de traducător; d. un număr de poeți, membrii ai Academiei din Argamassilla, autori ai poemelor burlești de la finalul primei părți a lui *Don Quijote*; e. Naratorul (l-aș numi, mai clar decât în lectura prea strâns naratologică a lui J. G. Maestro, „Supranaratorul“), voce textuală anonimă a cuiva care organizează, prefățează și editează textul complet și care se poate suprapune uneori Autorului real, adică lui Cervantes. Tuturor acestora li se adaugă prezența mediatoare și posibil disturbantă a „traducătorului/traducătorilor“ romanului *Don Quijote de la Mancha*,

⁹ Jesús G. Maestro, „El sistema narrativo del *Quijote*: la construcción del personaje Cide Hamete Benengeli“, *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, 15. 1 (1995), pp. 111–141. Vezi și Howard Mancing, „Cervantes as Narrator of *Don Quijote*“, *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, 23. 1 (2003), pp. 117–140.

silit/siliți să se muleze pe toate aceste voci narrative, după ce au fost și simpli cititori care sfârșesc în postura de „cititori complici” ai operei. Traducătorul, prefigurat de traducătorii necunoscuți ai documentelor din arhivele manchege și apoi de moriscul știutor de castiliană, este, așadar, un mediator continuu între toate acele prezențe auctoriale, cu toate riscurile și avantajele unui proces mimetic secund.

Altă provocare aruncată traducătorului-exeget de către *Don Quijote* este, ca să dezvolt o afirmație anterioară, raportul dintre această carte și celelalte cărți din epocă, ba chiar cel dintre ea și universul generic al Cărții. E un loc comun al interpretărilor quijotologice afirmația că acest roman este prin excelență o carte produsă de conviețuirea și confruntarea cu alte cărți/texte existente sau *in fieri*, în curs de facere, și chiar cu propria sa formă livrescă în curs de elaborare sub ochii noștri (s-a văzut că în partea a doua e deseori evocată prima parte, sub formă de carte tipărită în care eroii se recunosc, precum și continuarea apocrifă semnată de Pseudo-Avellaneda, al cărei rol e nemijlocit perceptibil) și că această relație e prezentă de-a lungul tuturor celor o sută douăzeci și șase de capitole. *Don Quijote* își preexistă, așadar, este o carte al cărei manuscris, *nota bene*, indescifrabil publicului căruia avea să-i fie destinat (întrucât era redactat în limba arabă), Supraautorul „și-l cumpără”, iar scrierea, adică „traducerea” ei, rămâne sensibilă (printr-o comprimare a timpului scurs între publicarea celor două părți într-un raport aproximativ de 10 ani/1 lună¹⁰) la ecourile ei intra- și extradiegetice, respectiv scripturale și conjuncturale, și este influențată de ele.

Simplificând din punct de vedere auctorial etapele elaborării, ne aflăm în fața unui prim autor parțial care redactează „Prologurile” ambelor părți, primele opt capitole ale părții întâi, scop în care se bazează pe surse arhivistice spectaculos epuizate în plină desfășurare a bătăliei dintre don Quijote și vizcain, când cel dintâi e salvat, în strădania sa eroică, doar de apariția providențială a „autorului original”, restaurator al continuității narației, insistent și sistematic invocat, arabul Cide Hamete Benengeli, istoric și compulsator al documentelor ce consemnau viața și

¹⁰ Vezi *DQ* II, 2, p. 36, n. 67.

faptele lui don Quijote; Cide Hamete este compilator/autor, prin urmare, dar și, într-un prim strat al circulației interlingvistice, traducător subînțeleș el însuși (sau cel puțin „cititor” profesionist) din castiliană în arabă, a unor invocate cronici și acte dispărute fără urmă¹¹ și păstrate doar în versiunea arabului; să reținem și faptul esențial că el este un autor omniscient, care consemnează și gânduri sau convorbiri pe care nu le-ar fi putut cunoaște decât cei în cauză („cum de-a putut să le afle istoricul care le-a scris”, se întreabă Sancho în *DQ* II, 2, p. 37)¹², dar a cărui operă ar fi fost sortită pieirii definitive în gaura neagră a negoțului cu maculatură, dacă n-ar fi intervenit primul autor parțial, caracterizat în primă instanță ca un înrăit al lecturii, ca un „cititor” ce devorează orice petec de hârtie scrisă ori tipărită, fie și pe cele întâmplător găsite în drum; e cu alte cuvinte un șoarece de bibliotecă și de arhive, amator impenitent, așadar, de documente, incapabil să-și înțeleagă însă nemijlocit neprețuita achiziție asupra căreia se oprește doar mânat de instinctul său livresc fără greș; instrument al destinului sau al providenței, acest Supraautor are nevoie (din nou obsesia „traducerii”!) și de ajutorul unui tâlmăcitor: îl găsește în persoana unui morisc bilingv pe care îl duce la el acasă și-i cere să transpună cât mai fidel în castiliană terfeloagele găsite; moriscul duce la bun sfârșit această operație într-o lună și jumătate (invidiabilă viteză de lucru!), iar truda îi e răsplătită cu două *arrobe* sau feldere de stafide și două banițe (*fanegas*) de grâu (*DQ* I, 9, p. 93); în șirul autorilor lui *Don Quijote* se instalează acum explicit intermediatorul pur și simplu, traducătorul (e drept, neprofesionist), care lucrează accidental la bucată și e plătit la fel de prost ca traducătorii dintotdeauna (și mai ales cei de la noi, deși editorii români nu s-au gândit încă la plata în natură!). Rolul traducătorului e capital: el nu numai că repune în circulație, într-un mediu lingvistic lărgit și, un merit în plus, dintr-o limbă foarte diferită de limba-țintă și nu lipsită de prestigiu (limbă „mai

¹¹ În *DQ* I, 1, pp. 36–37, sunt evocați și „alți autori” care scriu despre don Quijote: posibilă ironie la adresa ciclurilor de cărți cavalești, dar și expandare a unui spațiu auctorial și așa enorm.

¹² Motiv, ca și cel al manuscriselor găsite întâmplător sau providențial, foarte frecvent în romanele cavalești.

bună și mai veche”), o capodoperă necunoscută amenințată cu aneantizarea, dar este mai întâi, și parcă fără să vrea, ca noi toți, traducătorii, după cum spuneam, și primul cititor și comentator al cărții pe care urma să o transpună în spaniolă; la o simplă răsfoire, el îi percepe mai întâi, ca toți cititorii din epocă, fondul de divertisment („citind un pic din ea, a început să râdă”, *DQ* I, 9, p. 92) și îi identifică, plasând-o de îndată într-o cheie ironică, și un personaj-cheie, dar care, deși va domina și va impulsiona întregul roman, nu va apărea niciodată ca atare: Dulcineea din Toboso. Acest traducător/cititor introduce astfel și categoria personajului invizibil (*cf.* Godot al lui Beckett!) în jurul căruia gravitează întreaga acțiune a operei. Folosul muncii lui îi revine în cele din urmă maniacului autor/cititor, mai întâi comanditar al traducerii, apoi compilat, comentator și uzurpator al muncii succesive depuse de autorul/traducător arab și de traducătorul/critic morisc bilingv, dar transmițător pătimaș el însuși al unui proto-text, al unei Cărți doar parțial reconstituite, model generic al oricărui text dintotdeauna. Acest narator are însă perfecta onestitate de a consemna și recunoaște contribuțiile celorlalți doi. Oare să fie el superpozabil Supraautorului absolut, dar reticent, și anume lui Miguel de Cervantes? Posibil, deși numeroase comentarii ce intervin pe parcursul narațiunii ar indica și prezența unui invizibil și superior „Supraautor” care ordonează și dă coerență întregului. Oricum, acesta din urmă este semnatarul cărții de față, cel care se complăce să contemple și să regizeze discret descensiunea multiplelor deghizamente și variațiuni ale punctelor de vedere.

Dar, ca să complic și mai mult schema auctorială de-a dreptul amețitoare pe care am încercat să o alcătuiesc pornind de la schema lui J. G. Maestro, se impune să vorbim încă o dată și de Alonso Fernández de Avellaneda, acel Pseudo-Avellaneda, autorul *Quijote*-lui apocrif, lăsând însă la o parte orice discuție despre identitatea sa reală¹³; rolul său este dublu: pe de o parte, el este al doilea cititor intratextual (primul, să ne amintim, a fost moriscul bilingv din Toledo), unul dintre cei mulți

¹³ O identificare dintre cele mai plauzibile a fost făcută încă din 1969 de Martín de Riquer, care-l vede în spatele acestui pseudonim pe Geronimo de Pasamonte. (Vezi episodul eliberării galerienilor, *DQ* I, 22.)

care au citit, cu reacții diverse, prima parte a lui *Don Quijote*, și totodată, prin continuarea pe care a scris-o, el este primul critic și glosator mânat, e drept, de rea-voință și invidie, al acelei prime părți din 1605; pe de altă parte, rolul continuării sale apocrife în redactarea lui *Don Quijote II* e atât de mare, încât, oricât de scandaloasă ar părea afirmația, i se poate atribui și poziția de „coautor” parțial al mării cărți care aștepta de nouă ani să fie încheiată.

Dacă tot traseul reconstituit până aici ar fi, cum și este în registrul rațional al criticii literare, o ficțiune extraordinară, un artificiu de montaj care conferă profunzime planului bidimensional, el are însă, iar pentru mine acesta e lucrul cel mai important, și o realitate ontologică pe care Cervantes, cu același instinct creator infailibil manifestat în întreaga sa operă (pentru că operele sale sunt o singură Operă), a intuit-o și tocmai datorită instrumentării ei geniale acest roman, conceput, desigur, ca o satiră nimicitoare la adresa literaturii cavalierești, își păstrează totuși neștirbite atracția și în epoci care nu mai nutresc niciun interes față de acea specie literară. Supraautorul (să-l numim, așadar, pe Cervantes) a înțeles sau a știut că orice rostire mundană este tălmăcirea unui mesaj superior transmis de un Autor absolut și care trebuie descifrat, tradus și transmis mai departe (poate aceasta să și fie una din explicațiile persistenței în scrierile lui a motivului „traducerii”; se spune bunăoară la un moment dat și despre *Persiles* că este o „traducere” [vezi *P*, II, 1, p. 117 și n. 100]). Romanul său reflectă un proces de limpezire și de împărtășire a universului Cărții, a revelației Cuvântului prin cuvântul scris. O carte supremă (idee fundamentală nu numai în cultura creștină europeană, dar și în celelalte două culturi monoteiste, cu mențiunea că în cazul Coranului ideea de traducere nu e acceptată) produce, prin emanație, o nesfârșită scară descendentă de traduceri, rescrieri și reinterpretări în masa istoriei până la diluarea textului prim în imperceptibilitatea mărunțului fapt cotidian. Dar procesul poate fi tot atât de bine și reversibil: difuzarea prototipului prin descensionalitate (nu foarte diferită de un proces emanatist) își are contrapartea într-un demers de astă dată ascensional, de recăutare treptată și trudnică a textului original, plecând de la anonimatul diluției ultime, în minime ipostaze vitale sau culturale,

și reurcând până la Cartea inaccesibilă omului altfel decât printr-o metabolizare primejdioasă, dar suprem mângâietoare: „Mergi de ia cartea cea deschisă din mâna îngerului care stă pe mare și pe pământ. [...] Ia-o și mănânc-o și va amări pântecele tău, dar în gura ta va fi dulce ca mierea“ (*Apocalipsa*, 10, 9–10). Cervantes a înțeles sau a intuit, cum spuneam, cu siguranță aceste realități, motiv pentru care a și fost obsedat, cum am mai spus, de imaginea scriitorului ca traducător. Și, dacă s-a înverșunat împotriva unui segment de cărți (cele cavalierești), campania necruțătoare împotriva lor și-a dus-o anume pentru a recupera limpiditatea unui mesaj fundamental pozitiv întrupat în ele, dar care, în acel gen de literatură de consum, am spune azi, se pierduse în nebulozitatea și arbitrarul unui sistem de artificii repetitive și inutile tot mai greoi.

Interesant este apoi că până și unealta de scris concretă rămâne activă și vigilentă până și dincolo de ultimul rând al romanului și-i devine și ea voce personagială (vezi intervenția penei cu care a scris Cide Hamete Benengeli¹⁴: „Para mí sola nació don Quijote, y yo para él“ [„Doar pentru mine s-a născut don Quijote și eu pentru el“, II, 74]), în opoziție cu „pana de struț grosolană“ a lui Pseudo-Avellaneda. Opoziția, subliniată aici premonitor, dintre cartea adevărată și contrafacerile ei apocrife prefătează în fapt toată metaliteratura quijotică (inclusiv traducerile!), al cărei înaintaș este, vrem, nu vrem, „el escritor fingido y tordesillesco“ sau, cum am încercat să echivalez în românește, „scriitorul închipuit și tordesilnic“. Orice comentator ulterior, producător de cărți, eseuri, studii erudite, traduceri, nu e, din această perspectivă, decât un continuator al acelei uzurpări originare și un violator al integrității textului prim sau un continuator neautorizat, fie și cu cele mai bune intenții, dar și inevitabil.

Imaginea limitării sau măcar a circumscrierii invaziei energetice a cărților în istorie, așa cum am evocat-o în pragul însemnărilor de față, apare în roman încă de la început: este vorba de actul final de după „purificarea“ bibliotecii lui don Quijote: după evacuarea (nu știm exact dacă totală sau parțială) a tomurilor blamate din spațiul destinat bibliotecii,

¹⁴ Altă interpretare posibilă a numelui „Benengeli“: „fiul Evangheliei“.

se trece la impermeabilizarea, la zidirea spațiului activ, conținător și depozitar al suporturilor lecturii, act mai grav chiar decât nemiloasa cenzurare întreprinsă de preot și bărbier și decât autodafeul promovat cu entuziasm de brațul secular al jupânesci, încăperea bibliotecii fiind astupată și zidită (sp. *tapiada*) în *DQ* I, 7, p. 75. Izvorul livresc inspirator și alveola sa incubatoare, golite practic de conținutul inițial, sunt astfel epurate și etanșate; ceea ce urmează reprezintă opera memoriei îmbibate de cărți, reconstituirea mnemonică a spațiului inaccesibil oricărei raportări nemijlocite, proiectarea umbrei lor încă virulent active prin spiritul celui care le-a asimilat. S-a pretins (Claudio Guillén) că astuparea bibliotecii golite *total* (deși acest lucru nu e spus nicăieri) ar fi un *contrasens* și, logic vorbind, așa s-ar și părea că este, întrucât ce ar mai fi însemnat o simplă încăpere destinată depozitării cărților fără conținutul ei? Explicația oferită lui don Quijote și acceptată fără discuție de acesta cum că dușmanii săi, vrăjitorii, ar fi stat la originea dispariției cărților ar fi fost suficientă și fără condamnarea prin zidire a cămării care le adăpostise. E ca și cum spațiul de stocare a cărților pernicioase s-ar fi contaminat el însuși de diabolismul conținutului eliminat. Și totuși lucrurile mi se pare că stau cu totul altfel. Raportarea lui don Quijote la cărți se rarefiază până aproape de dispariție în *Don Quijote* II, unde, pe lângă referirea la prima parte a lui *Don Quijote*, care circula triumfal în mediile prin care se manifesta cavalerul, predominantă devine, începând cu cap. 59, referirea la o singură carte detestată, și anume la distorsiunea lui Pseudo-Avellaneda: don Quijote, care-și poartă biblioteca în cap, deși o răsfoiește tot mai rar pe parcursul părții a doua, luptă cu prima „răstălmăcire“ a mesajului său, precursora a întregii critici ulterioare ca și a lungii succesiuni de traduceri, comentate sau nu, întrucât, așa cum am mai sugerat, oricum ar fi ele concepute, n-ar fi vorba decât tot de o înșiruire de „răs-tălmăciri“, de „re-traduceri“, mai mult sau mai puțin fidele, dar oricum mai mult sau mai puțin neîmplinite, fie ele binevoitoare sau adverse. În imaginea matricială a „Bibliotecii zidite“ s-ar putea include prin urmare atât discursurile critice despre *Don Quijote*, cât și reformulările mai mult sau mai puțin pasional pro-quijotice și anti-Cervantes (Unamuno), mai mult sau mai puțin global ostile (ca,

de pildă, amintita carte a lui Nabokov), precum și traducerile, înțelese ca „repovestiri“ sau reformulări pe diverse trepte de fidelitate, destinate unor medii lingvistice mai mult sau mai puțin depărtate, ale inegalabilului roman. Don Quijote nu mai are acces la compactul habitacul populat doar de fantome și nici nu mai are nevoie de el, necum Cervantes, Supraautorul; rămân însă pe veci captivi într-însul cei care-i cunosc existența, se complac în geometria lui variabilă și se grăbesc să-l reumple cu propriile fantasme materializate în milioanele de pagini tipărite de-a lungul veacurilor sau, mai nou, difuzate electronic. Traducerile și exegezele ultimelor patru secole au burdușit utopica încăpere interzisă și zidurile ei evanescent aeriene sunt de mult într-o continuă dilatare. Lipsește însă din strania încăpere doar cartea originală, obiectul comentariilor sau tălmăcirilor: ipostaza ei de manuscris olograf, adică cea indenegabil autentică, a dispărut atât din Biblioteca zidită, unde se va fi putut afla cândva, cât și din „arhivele mancege“, nerămânându-ne, ca elemente de referință, decât primele ediții ale lui *Don Quijote*, prime abateri și ele, din varii motive, de la un prototip inaccesibil: încăperea interzisă, plasa imperceptibilă de lumină nostalgică a originarului, include însă și captează totul, inclusiv nostalgia inaccesibilului, fără nicio excepție. Idealul fiecărei contribuții critice sau al fiecărei traduceri ar fi tocmai să reinstaleze prototipul, imaginea lui ideală și concretă totodată, pe raftul central. Și nu cel mai puțin îndreptățite să o facă sunt traducerile, cu toate mizeriile și splendorile lor. Ele se străduiesc să readucă Opera la starea ei primară, să-i reînsuflească starea de unic manuscris de referință, și totuși mereu susceptibil de revizuire, într-un proces indefinit și hazardat. Sper că analogia pe care am propus-o între opera originală, actul critic propriu-zis și traducere în cazul lui *Don Quijote*, ca și în cel al lui *Persiles* și, prin contaminare, al întregii opere cervantine, reiese acum cu ceva mai multă limpezime.

În virtuala Bibliotecă zidită se întâlnesc și importante indicii autobiografice despre Cervantes ca Supraautor (de ex., în *DQ I*, trimiterile certe la captivitatea algeriană din istoria Robului). Ele însă trebuie citite cu prudență și, oricum, trecerea lor în revistă nu intră în vederea paginilor de față; scopurile mărturisite prea insistent (de exemplu combaterea

prin deriziune și caricatură a literaturii cavalierești¹⁵) sunt, și ele, de netăgăduit, dar traseul lui don Quijote dobândește o autonomie care-l îndreptățește să se facă purtător de cuvânt al esenței morale a cavalerismului, foarte apropiată de energia și activismul virtuților creștine. O mărturie de prim rang în acest sens: „Nedreptatea , când ți [...] se face nu ție, ci altuia, trebuie denunțată, doborâtă, îndreptată. Așa procedau cavalerii rătăcitori. Don Quijote.”¹⁶ Nebunia lui, reală din punct de vedere îngust clinic și perfect descrisă de Cervantes, sugerată poate și de modele din viața și din literatura epocii, mi se pare mai mult un mijloc de autodesăvârșire și de asceză în slujba aproapelui. Don Quijote nu este, după cum apare tot mai evident, un simplu caz clinic care ar pigmenta o „istorie cu nebuni”, ci, fapt mai puțin spus, dar pentru mine fundamental, este prototipul dinamic al unei inadecvări inițiale la mundanitate și al unei progresive adecvări dramatice la suprarrealitate, proces nu străin de un act de purificare spirituală urmat de o veritabilă metanoia finală. E interesant de observat din această perspectivă că în prima parte a lui *Don Quijote* întâlnim singura apropiere dintre cavaleria rătăcitoare și un ordin religios, în speță cel al cartuzienilor, cunoscut prin rigoarea regulii monastice, așa cum o face un personaj tangent la acțiunea principală, don Vivaldo (*DQ* I, 13, p. 119). În *DQ* II asemenea referințe se întâlnesc ceva mai des, protagoniștii par a deveni timid conștienți de adevărata coloratură a peregrinării: adresându-i-se lui Sancho, don Quijote spune (*DQ* II, 8, p. 79) că „lucrările noastre nu trebuie să iasă din limita trasată nouă de religia creștină pe care o mărturisim. Trebuie să ucidem prin uriași trufia; invidia, prin generozitate și inimă bună; mânia, prin stăpânirea de sine și liniștea sufletească; lăcomia și somnul, prin mâncarea puțină când mâncăm și veghea multă când veghem; luxuria și desfrânarea, prin credința pe care le-o păstrăm acelor pe care ni le-am făcut stăpâne peste gândurile noastre; lenea, prin umbletul prin toate părțile lumii, în căutare de prilejuri care să ne poată face și ne fac,

¹⁵ O carte mai veche, dar încă foarte utilă despre această temă: Howard Mancing, *The Chivalric World of Don Quijote. Style, Structure, and Narrative Technique*, University of Missouri Press, Columbia & London, 1982.

¹⁶ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii, Mănăstirea Rohia/ Polirom, Iași, 2008, p. 133.*

pe lângă creștini, și cavaleri vestiți.¹⁷ Concluzia extrem de acută a lui Sancho, deși făcută numai în treacăt, este, după un raționament foarte strâns, că „s-ar cădea să ne facem sfinți și vom dobândi mai repede buna faimă la care năzuim” (*DQ II*, 8, p. 81); în discuția cu tânărul Lorenzo de Miranda (*DQ II*, 18, p. 156), vorbind despre cavaleria rătăcitoare ca știință, don Quijote spune că un cavaler rătăcitor, printre altele, „trebuie să fie teolog, spre a ști să explice, clar și distinct, oriunde i s-ar cere s-o facă, legea creștină pe care o mărturisește”. În sfârșit, așezându-i pe cavalerii rătăcitori în familia sfinților militari, don Quijote recunoaște claritatea scopului acestora (cucerirea Cerului) și totodată imprecizia scopului propriei sale acțiuni („yo hasta agora no sé lo que conquisto a fuerza de mis trabajos”, adică „eu până acum nu știu ce anume cuceresc prin violența muncilor mele”), emoționantă expresie a umilității lui fundamentale (*DQ II*, 58, p. 468).

Iată, într-adevăr, o întrebare capitală: ce anume obține don Quijote prin „violența muncilor” sale? La prima vedere și strict personal vorbind, el își câștigă doar moartea creștinească pe care și creatorul său a vrut să și-o asigure. Și spun asta pentru că, din momentul când don Quijote își pune această întrebare, succesiunea aventurilor în care se angajează îl confruntă tot mai mult cu mecanisme pe care îi e din ce în ce mai greu să le interpreteze conform codului cavaleresc, cel ce-i oferise libertatea de acțiune de până atunci. Ultima încercare de acest gen, cea din urmă „aventură” în care inițiativa angajării, indiferent de consecințele sale dezastruoase, îi aparținuse exclusiv lui don Quijote în ipostaza sa de cavaler, fusese cea cu barca fermecată de pe apele fluviului Ebro (*DQ II*, 29). Din acel moment dramatic, cavalerul trece parcă pe un tărâm al concreteței istorice nemiloase, moara îi sfărâmă nu numai fragila ambarcație, ci însuși sistemul de valori și repere pe care nimic până atunci nu i-l putuse zdruncina, istoria meschină și vicleană (farsele crude și deplorabile montate la curtea ducilor) sau cea majoră (întâlnirea cu Roque Guinart, apoi cu necunoscutul orizont maritim mediteranean și cu pericolul turcesc) îi confiscă deciziile și nu-i mai lasă decât puțința

¹⁷ Un asemenea program alegoric va fi dezvoltat și în *Criticonul* lui Baltasar Gracián (I, 10).

de a-și aplica asupra evenimentelor astfel impuse lui tot mai subțiatul zăbranic al iluziei. Ultima lovitură pe care o suferise nemijlocit fusese înfrângerea sa, în limitele codului cavaleresc, e drept, de către bacalaureatul Sansón Carrasco, deghizat în cavalerul Albei Luni: nu-i mai rămăneau decât întoarcerea acasă, validarea propriei identități cu ajutorul declarației notariale a lui don Álvaro Tarfe, încercările de a o dezvrăji pe Dulcineea prin autoflagelarea lui Sancho, visul unui intermezzo pastoral și, ca o culminație a vieții lui de catolic neostentativ, trecerea dincolo, moartea. Aici, pe pământ, don Quijote și-a lepădat, din mila divină, așa-zisa nebunie care, oricum, pe cealaltă lume, mai bună, nu i-ar mai fi fost de niciun folos. Dar aici, pe pământ? Atâta vreme cât cavalerul manceg a putut lupta direct, în numele propriilor idealuri, aventurile sale au avut un sens: readucerea lumii la rosturile ei cu ajutorul armelor iluziei. Și nu orice fel de iluzie, ci a unei iluzii care căuta restaurarea legăturilor cu instanța transcendentă. În mintea lui don Quijote numai cavaleria rătăcitoare, instituție umană imaculată ce integra luptători pe cont propriu, își putea asuma această misiune. Iar faptul că iluzia risca să fie numită nebunie de către muritorii din această vale a plângerilor nu-l oprea, ci doar îl întrista vremelnic.

Iluziei pozitive îi sunt proprii capacitatea de combustie permanentă și proiectivitatea, indiferent de intensitatea cu care se manifestă ele în timp. Ambele caracteristici se pot regăsi ca atare și în efortul lui don Quijote, fiu generic și cvasi-anonim al Castiliei, regatul în jurul căruia s-a coagulat Spania sau, după cum spunea atât de fericit Julián Marías, acea Castilie care „se hizo España“ („s-a făcut Spania“). *Hispania*, peninsula profund romanizată, care i-a asimilat pe vizigoți în asemenea măsură încât i-a smuls arianismului și a izbutit, singura dintre națiunile romanice, să-și conserve numele străvechi, a fost invadată în 711 și fulgerător ocupată de cei numiți tradițional „mauri“ aproape în întregime, cu excepția regiunilor muntoase din Nord. Rezistența în fața acelei invazii, care puțin a lipsit să nu transforme Spania catolică într-un avanpost al islamului în Europa, fusese practic nulă până în anul 722 când, la Covadonga (Oviedo), o mână de ostași adunați de Pelayo, viitorul prim rege al regatului Asturiilor, repurtează o primă victorie practic neînsemnată, dar care a aprins și hrănit permanent himera fondatoare, iluzia recuperării

Spaniei, abia șoptită la început și, rațional vorbind, lipsită de orice șanse de reușită; această iluzie a dinamizat proiectiv aproape opt secole de istorie spaniolă, s-a instalat în mentalul colectiv, a invadat încetul cu încetul folclorul și epopeea, a fost dată uitării de nenumărate ori în planul acțiunii directe, a supraviețuit vreme îndelungată abia letargic, dar n-a încetat să pulseze în inima tot mai amplă a Spaniei până în 1492, când ultimul bastion maur, Granada, a fost cucerit de Regii Catolici, și iluzia a devenit realitate. Și trebuie spus că valabilitatea acestei iluzii n-a încetat nici în ziua de azi, când se pare că, deși intrat în adormire, ar fi nevoie de ea.

Prin urmare, din această perspectivă, nu mi se pare deloc nelegitim să interpretez astfel și iluzia sau nebunia lui don Quijote care continuă să ardă, chiar dacă uneori abia vizibil, în cea de pe urmă și cea mai desăvârșită carte de cavalerii scrisă de un cavaler spaniol prin excelență¹⁸. Iată și de ce mi se pare că descalificarea prin deriziune a iluziei, a ideii de mit fondator, pe scurt a „nebuniei“ este o operație de-a dreptul nocivă, întrucât aparentele câștiguri pedagogice sau de igienă culturală se pot prefăce foarte ușor în pierderi metafizice. Nu mi-aș putea dori mai mult ca traducător al lui Don Quijote decât ca iluzia lui să se adauge altor „iluzii“ productive ale literaturii române. Condiția ar fi să existe și o armată de Sanchoși capabili să se mântuiască de trivialitate!

Iată, foarte sumar schițată, parabola încercării mele de a-mi apropria capodopera lui Cervantes. Am făcut-o oarecum în spiritul frecvent

¹⁸ Un comentariu admirabil în acest sens găsim la Marcelino Menéndez Pelayo: „Opera lui Cervantes n-a însemnat antiteză și nici negație seacă și prozaică, ci purificare și complinire. N-a venit ca să ucidă un ideal, ci să-l transfigureze și să-l preamărească. Tot ce era poetic, nobil și omenesc în literatura de cavalerii s-a încorporat în noua operă cu o semnificație mai înaltă. Ceea ce era himeric și fals nu neapărat în idealul cavaleresc, ci în degenerarea lui s-a risipit ca prin farmec în fața seninătății clasice și a ironiei binevoitoare a celui mai sănătos și echilibrat dintre spiritele Renașterii. Astfel, *Don Quijote* a fost ultima dintre cărțile de cavalerii, cea definitivă și perfectă, cea care a concentrat într-un focar luminos materia poetică difuză și, ridicând episoadele de viață familiară la demnitatea epopeii, a dat primul și nedepășitul model al romanului realist modern.“ M. Menéndez Pelayo, „Interpretaciones del Quijote“, 1904, discurs reluat în Ediția Națională de *Obras completas*, vol. I, pp. 314–315, CSIC, Madrid, 1941.

utilizatei imagini a lui Ortega: cetatea asediată trebuie cucerită așa cum s-a obținut căderea Ierihonului, potrivit cărții lui *Iosua* (6, 1–20), dându-i ocoluri cu Chivotul Legii, în cercuri tot mai strânse, și sunând din toate instrumentele care ar putea face să i se clatine zidurile. Am avut însă tot timpul și sentimentul unui joc periculos de asemănător cu realitatea conjuncturală pe care încerci s-o supraordonezi, așa cum a intervenit don Quijote în desfășurarea spectacolului de păpuși prezentat de meșterul Pedro (*DQ* II, 26). După ce, prin 1969–70, am tradus trei piese de teatru cervantine, am atacat apoi, pe la jumătatea anilor '70, *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, romanul postum în care el își pusese cele mai fierbinți speranțe și care mi-a revelat sensul pelerinajelor, al drumului: atingerea centrului transmundan al lumii acesteia și încifrarea lui sub forma unui imens mecanism cosmic, ceasul de nisip; în fine, curând după aceea, *Nuvelele exemplare*, în care am descoperit ceva ce mi se părea a fi taina lor, atent ascunsă de Cervantes, precum și numeroase structuri narative (de pildă cuplul dioscuric sau motivul insulei), prezente în mai toate scrierile sale. Ocolurile pe care i le dau primului, după cum se spune, roman modern datează de prin a doua jumătate a anilor 1950, când l-am citit pentru prima oară în spaniolă. De atunci, vreme de decenii și fără a mă gândi că-mi va fi dat să-l traduc vreodată, l-am recitit succesiv și am folosit orice prilej, în condițiile dificile atât de bine cunoscute, ca să-mi utilizez „atelierul”, odaia mea de lucru încă neastupată, umil despărțământ al tot mai vastei Biblioteci zidite. Abia acum vreo opt ani, după ce m-am încumetat să încep traducerea lui *Don Quijote*, și azi, la capătul acestor „munci” în toate sensurile cuvântului, aflându-mă în fața unei ediții a operelor narative complete ale marelui alcalain, am înțeles și eu, pe viu, ceea ce învățasem doar teoretic, și anume că tocmai cartea aceasta, care primilor săi cititori li s-a părut doar o irezistibilă carte de divertisment, și atât, fără niciun mister ascuns, este cea mai greu descifrabilă din toate; mi-am construit, visând să o mulez cât mai strâns pe ceea ce ne-a rămas din prototipul dispărut, propria mea versiune interpretativă. Totul este incrustat în și printre rândurile acestei noi versiuni românești. Am ajuns însă la capătul ei nedoritor să-mi dublez efortul și cu o abordare critică de sine stătătoare de

factură academică: toată capacitatea interpretativă mi-am cheltuit-o în efortul de a „transplanta” în mod plauzibil capodopera pe alt pământ și sub alte zodii, pe înțelesul altui public decât cel spaniol de la începutul secolului al XVII-lea, dar făcând tot posibilul spre a-i conserva și straniețatea, și rostirea aulic limpidă pentru orizontul de așteptare atât de diferit al cititorilor din spațiul românesc.

Câteva din obsesiile de pe parcurs le-am enumerat mai sus. L-am tradus pe *Don Quijote* încercând să-l păstrez, măcar virtual și aluziv, în contextul din care am fost nevoit totuși să-l smulg, și să-l propun cititorilor români, ca pe unul din polii literaturii spaniole din Secolul de Aur, la celălalt pol pentru mine situându-se, în raport cu el, opera lui Baltasar Gracián, imensul autor baroc, pe care am avut șansa de a-l traduce integral, și în primul rând *Criticonul* său (1651–1657): ideea propriului (și, în definitiv, quijoticului) cuplu dioscuric al acelei capodopere baroce (*Critilo* și *Andrenio*) se datorează poate întâietății notorii a lui Cervantes, pe care însă, din pricini greu de înțeles, Gracián a preferat să-l ignore și să-l bagatelizeze aluziv, fără a-l numi niciodată. Cervantes și Gracián, prin chiar poziționarea lor conflictuală, deși dincolo de biografiile lor active, care n-au fost contemporane, ilustrează foarte pregnant tipologia propusă de Dámaso Alonso în eseu *Scila și Caribda literaturii spaniole* (1927), concepte metaforice cu ajutorul cărora criticul denumea cele două tendințe fundamentale din literatura spaniolă, inclusiv cea a Secolului de Aur: popularism/selecție, localism/universalitate, aflate mai totdeauna în conflict (*Lope de Vega versus Luis de Góngora*, ca situație exemplară, dar și, cum spuneam, *Miguel de Cervantes versus Baltasar Gracián*). De menționat însă un fapt decisiv: până și în cuplul dioscuric din *Don Quijote* mi se pare că se regăsește, ca într-un microunivers, această polarizare caracteristică întregii literaturi spaniole din Secolul de Aur: componenții lui, don Quijote și Sancho Panza, se află, în diverse etape ale acțiunii, într-o relație de opoziție, uneori chiar de conflict (fac abstracție acum de evoluția lor lent convergentă): cavalerul este purtătorul unui mesaj universalist, scutierul al unui localist. Don Quijote selectează și pune în operă o anumită garnitură de valori pretutindeni valabilă, în vreme ce Sancho

este expresia cea mai puternică a idiomatismului castiliano-manceg. Relația e, desigur, mult mai nuanțată, fiecare dintre ei se lasă pătruns și de codul celuilalt, ceea ce face până la urmă tot dramatismul, farmecul și indicibilul haz melancolic al evoluției celor doi și justifică în ultimă analiză veritabilul „apostolat” quijotic al lui Sancho, pe vectorii cunoscuți, de la Salvador Madariaga încoace, sub numele de „sanchificarea” lui don Quijote și „quijotizarea” lui Sancho Panza. Toate acestea înseamnă însă tot atâtea dificultăți pentru traducătorul format într-o cultură în care nu se regăsesc mai niciuna din atât de importante date locale spaniole sau măcar vest-europene (instituția cavaleriei, organizarea militară, socială, administrativă, juridică, vestimentația etc.) din humusul cărora s-a ivit *Don Quijote*. Ca să rămân în Biblioteca zidită am fost nevoit să mi-o reconstitui în mic sub forma unei biblioteci personale sprijinite pe cei doi mari autori care însumează pentru mine bună parte din strălucirea Secolului de Aur spaniol și întreaga fizionomie a unei Spanii care, inevitabil poate, s-a îndepărtat de ei și s-a europenizat, pentru că n-a știut, n-a vrut sau n-a izbutit să hispanizeze Europa. Asupra lumii continuă să vegheze însă, imperturbabili și dătători de speranță, Cervantes și don Quijote.

SORIN MĂRCULESCU

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

Ar fi de-a dreptul temerar să propun mai jos un repertoriu bibliografic mai amplu; fie și numai cărțile și articolele care mi-au fost direct accesibile ar umple zeci de pagini. Mă limitez să semnalez, pe lângă titlurile citate în eseul introductiv și în notele de subsol ale traducerii, câteva instrumente de lucru indispensabile, fiecare conținând și bibliografii ample. Încep cu enumerarea edițiilor și din pricină că, mai mult decât în cazul altor opere clasice, în cel al lui *Don Quijote de la Mancha* ediția care stă la baza traducerii are o importanță cu totul deosebită. Mă pot socoti norocos că am putut beneficia de ediția Francisco Rico, în succesivele sale reeditări.

EDIȚIA DE BAZĂ:

CERVANTES, MIGUEL DE, *Don Quijote de la Mancha*, edición del Instituto Cervantes, 1605–2005, dirigida por Francisco Rico, con la colaboración de Joaquín Forradellas. Estudio preliminar de Fernando Lázaro Carreter, Galaxia Gutenberg, Círculo de Lectores, Centro para la Edición de los Clásicos Españoles, 2 vol., ediție critică foarte bogat comentată, veritabilă enciclopedie quijotică, cu o bibliografie actualizată până în anul 2004. Ediția e însoțită, ca și versiunile anterioare (1998), de un disc compact, cu multiple posibilități de căutare în textul lui *Don Quijote*. Siglă: FR.

EDIȚIILE PRINCEPS:

El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha. Compuesta por Miguel de Cervantes Saavedra. Dirigido al Duque de Bejar... Año 1605. Con privilegio. En Madrid, por Iuan de la Cuesta.

Segvunda parte del ingenioso cavallero Don Quixote de la Mancha.
 Por Miguel de Cervantes Saavedra, autor de su primera parte.
 Dirigida a don Pedro Fernandez de Castro, Conde de Lemos...
 Año 1615. Con privilegio. En Madrid, por Iuan de la Cuesta.

EDIȚII MODERNE:

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA (în *Obras completas*), *Don Quixote de la Mancha*, tomos I–IV, edición publicada por Rodolfo Schevill y Adolfo Bonilla, Gráficas Reunidas, S.A., Madrid, 1928, accesibilă sub formă de text electronic (variante în ortografia originală) pregătit de Fred F. Jehle, Purdue Research Foundation, 1996 (cu paginată și notele originale).

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, nueva edición crítica dispuesta por Francisco Rodríguez Marín, 10 vol., Ediciones Atlas, Madrid, 1947–1949; adnotările, de o imensă erudiție, sunt în sine savuroase și de o bogăție inepuizabilă.

MIGUEL DE CERVANTES, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, edición, introducción y notas de Luis Andrés Murillo, Clásicos Castalia, Madrid, 1973, 3 vol. (vol. 3 cuprinde o excelentă bibliografie tematică).

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, *Don Quijote de la Mancha*, edición, estudio y notas de Juan Bautista Avallé-Arce, Alhambra, Madrid, 1979, 2 vol.

MIGUEL DE CERVANTES, *Don Quijote de la Mancha*, edición y notas de Martín de Riquer, Editorial Juventud, S. A., Barcelona, ed. I, 1955, ediția a 9-a, 1979, 2 vol.

MIGUEL DE CERVANTES, *Obras completas*, edición de Florencio Sevilla y Antonio Rey Hazas, Centro de Estudios Cervantinos, Alcalá de Henares, 1993–1995, ediție accesibilă on line la adresa <http://www.csd.tamu.edu/cervantes/english>; DQI: [cetxt/cec/disk1/Q1WORD-PRE.html](http://www.csd.tamu.edu/cervantes/english/cetxt/cec/disk1/Q1WORD-PRE.html); DQII: [ctxt/cec/disk2/Q2WORD-PRE.html](http://www.csd.tamu.edu/cervantes/english/ctxt/cec/disk2/Q2WORD-PRE.html);

MIGUEL DE CERVANTES, *Don Quijote de la Mancha*, edición de John Jay Allen, Cátedra, Letras Hispánicas, Madrid, ed. a 16-a, 1994, 2 vol.;

MIGUEL DE CERVANTES, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, texto, introducción y notas de Martín de Riquer, edición revisada y actualizada, Planeta/Booket, 2003, 1 vol. (Studiul introductiv l-am tradus și inclus ca pe un text de referință în ediția din 2004 a versiunii mele.)

MIGUEL DE CERVANTES, *Don Quixote*, translated by John Ormsby, 1885, accesibilă on line, pe care am descărcat-o de la adresa [http://csdl.tamu.edu/cervantes/spanish/ctxt/Don Q-John Ormsby/](http://csdl.tamu.edu/cervantes/spanish/ctxt/Don%20Q-John%20Ormsby/)

CERVANTÈS, *Œuvres romanesques complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, édition publiée sous la direction de Jean Canavaggio, Paris, 2001, 2 vol. În vol. I: *Don Quichotte de la Manche*, texte présenté de Michel Moner, traduit et annoté par Claude Allaigre, Jean Canavaggio et Michel Moner.

STUDII:

ASCUNCE ARRIETA, JOSÉ ÁNGEL, *El Quijote como tragedia y la tragedia de don Quijote*, Estudios de literatura, 98, Edition Reichenberger, Kassel, 2005.

ASTRANA MARÍN, LUIS, *Vida ejemplar y heroica de Miguel de Cervantes Saavedra*, Instituto Editorial Reus,, Madrid, 1948–1958, 7 vol.

AVALLE-ARCE, JUAN BAUTISTA DE, *Don Quijote como forma de vida*, Fundación Juan March–Castalia, Valencia, 1976.

AVALLE-ARCE, JUAN BAUTISTA DE, *Nuevos deslindes cervantinos*, Ariel, Barcelona, 1975.

AVALLE-ARCE, JUAN BAUTISTA DE, y EDWARD C. RILEY, editori, *Summa Cervantina*, Tamesis Books, Londra, 1973.

AVELLANEDA, ALONSO FERNÁNDEZ DE, *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, ed. Luis Gómez Canseco, Biblioteca Nueva, Madrid, 2000.

AZAÑA, MANUEL, *Cervantes y la invención del Quijote*, ELR Ediciones, Madrid, 2005.

AZORÍN, *Con permiso de los cervantistas*, Visor Libros, 2005.

BAUER, RACHEL NOËL, *Madness and Laughter: Cervantes's Comic Vision in « Don Quixote »*, Dissertation, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, 2007.

- CABALLERO, JUSTO, *Guía-Diccionario del Quijote*, Editorial España Errante, Mexic, 1970.
- CANAVAGGIO, JEAN, *Cervantès*, nouvelle édition revue et augmentée, Fayard, Paris, 1997.
- CASALDUERO, JOAQUÍN, *Sentido y forma del « Quijote »*, Ínsula, Madrid, 1949.
- CASTRO, AMÉRICO, *Cervantes y los casticismos españoles*, Alfaguara, Madrid-Barcelona, 1966; ed. a 3-a, Alianza Alfaguara, Madrid, 1974.
- CASTRO, AMÉRICO, *De la edad conflictiva*, Taurus, Madrid, 1957.
- CASTRO, AMÉRICO, *El pensamiento de Cervantes*, Revista de Filología Española, Madrid, 1925; ed. a 2-a, Noguer, Barcelona, 1972.
- CLOSE, ANTHONY J., *Cervantes and the Comic Mind of his Age*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
- CLOSE, ANTHONY J., *The Romantic Approach to « Don Quixote »*. *A Critical History of the Romantic Tradition in « Quixote Criticism »*, Cambridge University Press, 1978.
- CLOSE, ANTHONY, *A Companion to « Don Quixote »*, Tamesis, Woodbridge, 2008.
- COLOMBI, MARÍA CECILIA, *Los refranes en el Quijote: texto y contexto*, Scripta Humanistica, Potomac, Maryland, 1989.
- CORREAS, GONZALO, *Vocabulario de refranes y frases proverbiales* (1627), texte établi, annoté et présenté par Louis Combet, Institut d'Études ibériques et ibéro-américaines de l'Université de Bordeaux, 1967.
- COVARRUBIAS, SEBASTIÁN DE, *Tesoro de la lengua castellana o española* (1611, cu adăugirile lui Benito Remigio Noydens din 1674), edición de Martín de Riquer, Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1989.
- CRISTEA, VALERIU, *Pe urmele lui don Quijote. Impresii de lectură*, Cartea Românească, 1974.
- DUPONT, PIERRE, *La langue du siècle d'or. Syntaxe et lexique de l'espagnol classique*, 2^{ème} édition revue et augmentée, Service des publications, Université de la Sorbonne Nouvelle, Paris III, f.a.
- EISENBERG, DANIEL, *A Study of „Don Quijote“*, Juan de la Cuesta, Newark, 1987, trad. spaniolă: *La interpretación cervantina del*

- „*Quijote*“, trad. de Isabel Verdaguer, Compañía Literaria, Madrid, 1995.
- FERNÁNDEZ GÓMEZ, GONZALO, *Vocabulario de Cervantes*, Real Academia Española, Madrid, 1962;
- FERNÁNDEZ, S.J. JAIME, Sophia University (Japonia), *Bibliografía del Quijote*, 1900–1997, accesibilă on line la adresa: http://www.csd.tamu.edu/cervantes/english/cbib/fernandez/_biblio/DQind.html; în același proiect se poate găsi și *Cervantes International Bibliography* la <http://www.csd.tamu.edu/cervantes/spanish/cbib/cibo>;
- IVANOVICI, VICTOR, *Formă și deschidere. Structuri și categorii literare*, Editura Eminescu, București, 1980.
- IVANOVICI, VICTOR, *Repere în zigzag*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.
- LATHROP, TOM, *Don Quixote Dictionary*, accesibil on line în Cervantes Project 2001, coordonat de Eduardo Urbina în colaborare cu Centro de Estudios Cervantinos din Alcalá de Henares: www.csd.tamu.edu/cervantes/english/ctxt/dq_dictionary/A.html.
- MANCING, HOWARD, *The Chivalric World of Don Quijote. Style, Structure, and Narrative Technique*, University of Missouri Press, Columbia & London, 1982.
- MANCING, HOWARD, *The Cervantes Encyclopedia*, 2 vol., Greenwood Press, Westport, 2004.
- MARAVALL, JOSÉ ANTONIO, *Utopía y contrautopía en el « Quijote »*, Pico Sacro, Santiago de Compostela, 1976.
- MARÍAS, JULIÁN, *España inteligible. Razón histórica de las Españas*, Alianza Editorial, Madrid, 2005 (ed. I, 1985).
- MARÍAS, JULIÁN, *Cervantes clave española*, Alianza, Madrid, 1990.
- MARTÍN, FRANCISCO J., „Los prólogos del Quijote: la consagración de un género“, *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, 13.1 (1993), pp. 77–87.
- MAYANS Y SISCAR, GREGORIO, *Vida de Miguel Cervantes Saavedra*, Londra, 1737, 2^a ed. A. Mestre, Espasa Calpe, Madrid, 1972.
- MENÉNDEZ PIDAL, RAMÓN, *De Cervantes y Lope de Vega*, Austral, Espasa Calpe, Madrid, 1940; 6^a edición 1964.

- MONER, MICHEL, *Cervantès conteur. Écrits et paroles*, Casa Velázquez, Madrid, 1989.
- NABOKOV, VLADIMIR, *Lectures on Don Quixote*, Harcourt Brace Jovanovitch Publishers, New York, 1983.
- ORTEGA Y GASSET, JOSÉ, *Meditaciones del Quijote*, edición de Julián Marías, ed. a 4-a, Cátedra, S.A., 1998. (Ed. românească: *Meditații despre Don Quijote*, trad. și prefată de Andrei Ionescu, Univers, București, 1973.)
- PERCAS DE PONSETI, HELENA, *Cervantes y su concepto del arte*, Gredos, Madrid, 1975, 2 vol.
- PINHEIRO DA VEIGA, TOMÉ, *Fastiginia*, în Aurelio Vargas Díaz-Toledo, „*Fastiginia* de Tomé Pinheiro da Veiga. Edición de los días 10 y 28 de junio de 1605: primer documento de la recepción del Quijote“, XXXIX, *Anales Cervantinos*, 2007, pp. 309–343.
- PORQUERAS MAYO, ALBERTO, *El prólogo como género literario*, C.S.I.C., Madrid, 1957.
- PREDMORE, RICHARD L., *El mundo del « Quijote »*, Ínsula, Madrid, 1958.
- REDONDO, *Otra manera de leer el « Quijote »*. *Historia, tradiciones culturales y literatura*, Castalia, Madrid, 1997; 2ª ed. 1998.
- REY HAZAS, ARTURO, *Miguel de Cervantes. Literatura y vida*, Alianza Editorial, Madrid, 2005.
- REYRE, DOMINIQUE, *Dictionnaire des noms des personnages du Don Quichotte de Cervantes, suivi d'une analyse structurale et linguistique*, Éditions Hispaniques, Paris, 1980.
- RILEY, EDWARD C., *Cervantes's Theory of the Novel*, Clarendon Press, Oxford, 1962; ed. spaniolă: *Teoría de la novela en Cervantes*, trad. de Carlos Sahagún, Taurus, Madrid, 1966.
- RIQUER, MARTÍN DE, *Aproximación al « Quijote »*, Teide, Barcelona, 1957; reed. 1967.
- RIQUER, MARTÍN DE, *Para leer a Cervantes*, El Acantilado, Barcelona, 2003.
- RODRÍGUEZ, JUAN CARLOS, *El escritor que compró su propio libro. Para leer El Quijote*, Debate, Random House Mondadori, Barcelona, 2003.
- ROSALES, LUIS, *Cervantes y la libertad*, Gráficas Valera, Madrid, 1960, 2 vol.

- ROSENBLAT, ÁNGEL, *La lengua del « Quijote »*, Gredos, Madrid, 1971.
- SESÉ, BERNARD, MARC ZUILLI, *Vocabulaire de la langue espagnole classique. XVIe et XVIIe siècles*, Cursus, Armand Colin, Paris, 2005.
- SLIWA, KRZYSZTOF, *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra*, Estudios de literatura, 95, Edition Reichenberger, Kassel, 2005.
- The Cambridge Companion to Cervantes*, edited by Anthony J. Cascardi, Cambridge University Press, 2002.
- TORRENTE BALLESTER, GONZALO, *El « Quijote » como juego*, Guadarrama, Madrid, 1975.
- TORRES ANTOÑANZAS, FERNANDO, *Don Quijote y el absoluto. Algunos aspectos teológicos de la obra de Cervantes*, Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca, 1998.
- TRAPIELLO, ANDRÉS, *Las vidas de Miguel de Cervantes. Una biografía distinta*, Editorial Planeta, Barcelona, 1993; reed. Ediciones Península, Barcelona, 2001; ed. rom.: *Viețile lui Miguel de Cervantes. Un alt fel de biografie*, trad. de Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2005.
- UNAMUNO, MIGUEL DE, *Vida de Don Quijote y Sancho* (1905), edición de Alberto Navarro, Cátedra, Letras Hispánicas, 1998; ed. rom.: *Viața lui Don Quijote și Sancho*, trad. de Ileana Bucurenciu și Gîgore Dima, ediție revăzută, Humanitas, București, 2004.

CRONOLOGIE SUMARĂ

- 1547 – Miguel este botezat la 9 octombrie în parohia Santa María la Mayor, din Alcalá de Henares, fiind cel de-al patrulea copil al lui Rodrigo de Cervantes și al Leonorei de Cortinas.
- 1551 – Familia lui Rodrigo de Cervantes și a Leonorei de Cortinas se mută la Valladolid.
- 1566 – Familia Cervantes se mută la Madrid.
- 1568 – Studiază la Madrid cu Juan López de Hoyos. Acesta publică primele poezii ocazionale ale lui Cervantes.
- 1569 – Cervantes fuge din Spania, după un duel cu consecințe grave, și se refugiază la Roma. Stagiul în Italia, în serviciul cardinalului Giulio Acquaviva.
- 1570 – Se angajează în armată ca soldat pe galera *Marquesa*.
- 1571 – La 7 octombrie, în timp ce participă la bătălia navală de la Lepanto, e rănit la piept și la mâna stângă.
- 1572 – La Neapole, în regimentul lui don Jorge de Figueroa, ia parte la campania navală a lui don Juan de Austria.
- 1575 – Întorcându-se în Spania, unde voia să solicite funcția de căpitan, galera *Sol*, pe care călătorea împreună cu fratele său Rodrigo, este capturată de corsarul Mamí Arnăutul la 26 septembrie, în largul coastei catalane. Cei doi sunt duși în robie la Alger.
- 1580 – La 19 septembrie este răscumpărat de călugării trinitari, după achitarea sumei de 500 de scuzi. Se întoarce la Madrid via Valencia.

- 1583–1587 – Sunt reprezentate câteva din piesele lui de teatru.
- 1584 – Din relația cu Ana Franca de Rojas i se naște o fiică, Isabel de Saavedra. La 12 decembrie se căsătorește cu doña Catalina de Salazar, descendentă a unei familii de mici nobili din Esquivias.
- 1585 – Publică romanul pastoral *La Galatea*.
- 1587 – Este numit comisar regal cu aprovizionarea, având misiunea de a strânge provizii pentru Invincibila Armada. Se mută cu familia la Sevilla.
- 1595 – Îndeplinește funcția de încasator de impozite în Andaluzia.
- 1597 – Este închis la Sevilla vreme de trei luni pentru datorii și iregularități în evidențele contabile ale Finanțelor Regale.
- 1603–1604 – Locuiește la Valladolid. Solicită privilegiul de tipărire a lui *Don Quijote*; îl obține la 26 septembrie 1604.
- 1605 – În ianuarie apare prima parte a lui *Don Quijote* în tipografia lui Juan de la Cuesta din Madrid. În aprilie își vinde drepturile de autor librarului Francisco de Robles. E implicat într-un proces penal ca urmare a uciderii lui don Gaspar de Ezpeleta la poarta casei sale.
- 1605 – Se mută cu familia la Madrid.
- 1610 – După Martín de Riquer, călătorește la Barcelona.
- 1613 – Publică *Novelas ejemplares*.
- 1614 – Publică *El viaje del Parnaso*.
- 1615 – Publică *Don Quijote II* și *Ocho comedias y Ocho entremeses nunca representados*.
- 1616 – Termină *Los trabajos de Persiles y Sigismunda*.
- 1616 – Moare la Madrid, cel mai probabil la 22 aprilie, fiind înmormântat a doua zi, 23 aprilie, în mănăstirea Trinitarelor Desculțe, ordin călugăresc al cărui membru devenise cu puține zile în urmă.
- 1617 – Apar *Los trabajos de Persiles y Sigismunda*.

DON QUIJOTE
DE LA MANCHA

I

EL INGENIOSO HIDALGO DON QUI- XOTE DE LA MANCHA,

*Compuesto por Miguel de Cervantes
Saavedra.*

DIRIGIDO AL DVQUE DE BEJAR,
Marques de Gibralfar, Conde de Benalcazar, y Bañares,
Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor de
las villas de Capilla, Curiel, y
Burguillos

Año,



1605.

CON PRIVILEGIO,
EN MADRID Por Iuan de la Cuesta.

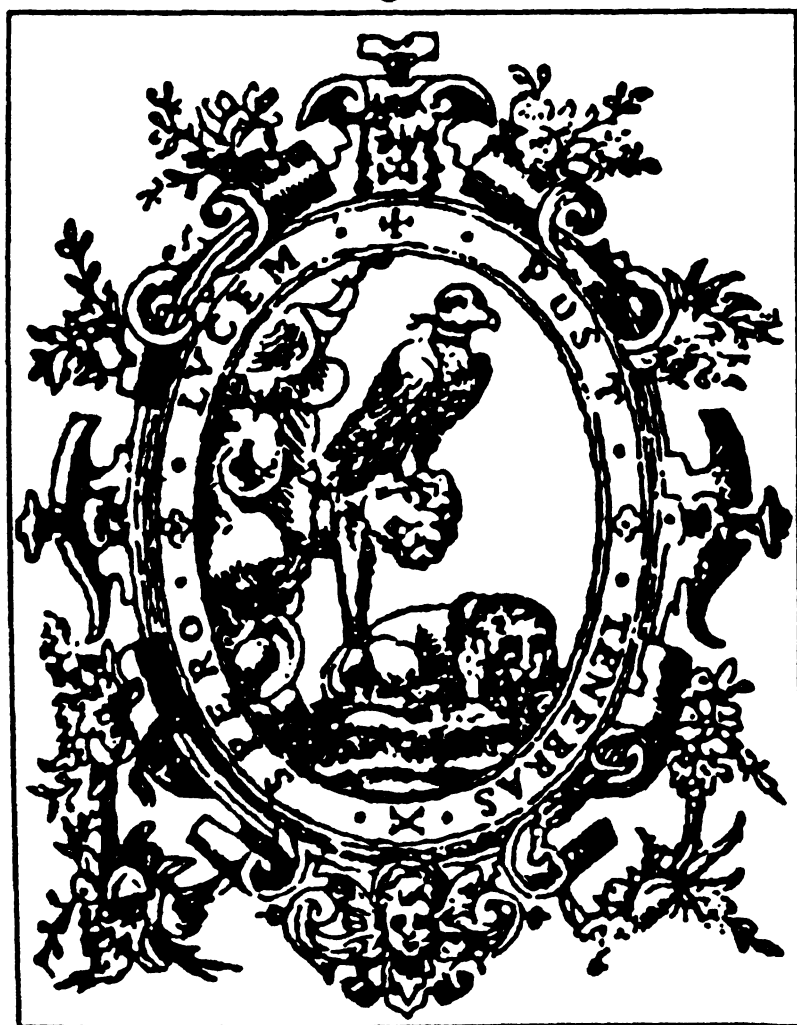
Vendese en casa de Francisco de Robles, librero del Rey nro señor

INGENIOSUL HIDALG DON QUI- JOTE DE LA MANCHA

*Alcătuit de Miguel de Cervantes
Saavedra.*

DEDICAT DUCELUI DE BÉJAR,
marchiz de Gibrleón, conte de Benalcázar și Bañares,
viconte de la Puebla de Alcocer, senior
al târgurilor Capilla, Curiel și
Burguillos

Anul



1605.

CU PRIVILEGIU,
ÎN MADRID de Juan de la Cuesta.

Se vinde acasă la Francisco de Robles, librar al Regelui, stăpânului nostru

CERTIFICAT DE PREȚ

Eu, Juan Gallo de Andrada, notar de curte al Regelui, stăpânului nostru, dintre cei ce-și au locul în Consiliul său, adevăresc și încredințez că, după ce domnii membri ai lui au examinat o carte intitulată *Ingeniosul hidalg de la Mancha*, alcătuită de Miguel de Cervantes Saavedra, au evaluat fiecare coală a zisei cărți la câte trei maravediși¹ și jumătate; având optzeci și trei de coli, la zisul preț zisa carte face două sute nouăzeci de maravediși și jumătate², cât are a se vinde broșată; și au dat aprobare să se poată vinde la acest preț, poruncind ca această notă privitoare la preț să fie pusă la începutul zisei cărți, și fără ea să nu se poată vinde. Și ca să se ia cunoștință de aceasta, am eliberat prezentul în Valladolid, în a douăzecea zi din luna decembrie, anul 1604.

Juan Gallo de Andrada

¹ *Maravedí*-ul a fost mult timp principala unitate monetară de cont în Castilia; un *real* valora 34 de maravediși.

² Aprox. 8 reali. Pentru comparație, în 1605, în Castilia Nouă, o duzină de ouă costa cca 63 de maravediși; un pui, 55; o găină, 127; un top de hârtie de scris (500 de coli), 28.

DOVADĂ DE CORECTURĂ

Această carte nu are nimic vrednic de semnalat și care să nu corespundă cu originalul său; ca mărturie că am corectat-o, am dat această dovadă. În Colegiul Maicii Domnului al Teologilor Universității din Alcalá, la întâi decembrie, anul 1604.

Licențiatul Francisco Murcia de la Llana³

³ *Murcia de la Llana*, medic, comentator al lui Aristotel și scriitor. A fost „corector de cărți în slujba Maiestății Sale” și „corector general” între 1601 și 1635.

REGELE

Având în vedere că, din partea domniei tale, Miguel de Cervantes, am fost înștiințați că ai alcătuit o carte intitulată *Ingeniosul hidalg de la Mancha*, care te-a costat multă trudă și este foarte folositoare și binevenită, și că ne-ai rugat și ne-ai implorat să poruncim a ți se da aprobare și învoire ca să o poți tipări, precum și privilegiu pe timpul pe care îl vom încuviința sau așa cum va voi bunăvoința noastră: ceea ce, examinat fiind de Consiliul nostru, ținând seama că în sus-menționata carte s-au făcut demersurile pe care le impune hotărârea de curând dată de către Noi în privința tipăririi cărților, s-a menționat că se cuvine să poruncim a se elibera această adeverire pentru domnia ta din respectivul motiv, și Noi am apreciat că așa este bine. Drept care, pentru a-ți face un bine și o favoare, îți acordăm aprobare și învoire pentru ca domnia ta, sau persoana împuternicită de domnia ta, și nu alta, să poți tipări sus-zisa carte, intitulată *Ingeniosul hidalg de la Mancha*, despre care se face pomenire mai sus, în toate aceste regate ale noastre ale Castiliei, pe durata și întinderea a zece ani, care vor începe a se scurge și număra de la data adeveririi noastre de față⁴. Sub pedeapsa ca persoana sau persoanele care, fără a avea împuternicirea domniei tale, ar tipări-o sau ar vinde-o sau ar pune să fie tipărită sau vândută să-și piardă din această pricină tipăritura pe care ar face-o, cu zațurile și formele ei, și să fie pe deasupra supus și unei amenzi de cincizeci de mii de maravediși, ori de câte ori ar proceda altminteri. Din care amendă, a treia

⁴ Termen avut în vedere de autor la publicarea părții a doua a lui *Don Quijote*, în 1615.

parte să fie pentru insul care va face denunțul, cealaltă treime pentru Camera noastră, și cealaltă treime pentru judecătorul care va da sentința. Cu condiția ca, ori de câte ori va fi să dai la tipar sus-zisa carte, înăuntrul celor zece ani menționați, să o aduci la Consiliul nostru, împreună cu originalul ce a fost văzut de el, fiecare pagină fiind parafată și la sfârșit purtând semnătura lui Juan Gallo de Andrada, notarul nostru de Curte, unul dintre cei ce-și au locul într-însul ca membri, pentru a ști dacă zisa tipărire este conformă cu originalul; sau să faci dovadă în formă publică precum că sus-zisa tipăritură a fost văzută și corectată după original de către un corector numit la porunca noastră și că a fost tipărită potrivit originalului, iar greșelile indicate de el să fie tipărite, pe fiecare exemplar din cele ce vor fi fost tipărite, și să se stabilească prețul pe fiecare exemplar ce va fi să-l faci. Și poruncim tipografului care va tipări astfel sus-zisa carte să nu tipărească începutul și prima coală și nici să nu încredințeze mai mult de un singur exemplar, împreună cu originalul, autorului sau persoanei pe cheltuiala căreia ar urma să se tipărească, nici altcuiva, până când și nu înainte ca sus-zisa carte să fie corectată și evaluată de către cei din Consiliul nostru; și acestea fiind făcute, așa și nu altfel, să se poată tipări și sus-zisul început și primă coală, în care apoi să se insereze această învoire a noastră, precum și aprobarea, nota de preț și erata, sub pedeapsa de a suferi și cădea sub incidența pedepselor prevăzute în legile și decretele din regatele noastre. Și poruncim membrilor Consiliului nostru și tuturor instanțelor judecătorești de orice fel din cuprinsul lor să respecte și să aducă la îndeplinire această învoire a noastră și tot ce este cuprins în ea. Dată la Valladolid, în a douăzeci și șasea zi a lunii noiembrie din anul 1604.

EU, REGELE

Din împuternicirea Regelui, stăpânului nostru:

*Juan de Amezqueta*⁵

⁵ Membru al Consiliului Regal și secretar al acestuia.

DUCELUI DE BÉJAR⁶

Marchiz de Gibrleón, conte de Benalcázar și Bañares,
viconte de la Puebla de Alcocer,
senior al târgurilor Capilla, Curiel și Burguillos

Drept dovadă a bunei primiri și a cinstirii pe care Excelența Voastră le faceți cărților de tot felul, ca un principe atât de înclinat a ocroti bunele arte, mai cu seamă pe cele care, în virtutea nobleței lor, nu se coboară la slujirea și căpătuielele vulgului, am hotărât să dau la lumină *Ingeniosul hidalg don Quijote de la Mancha*, la adăpostul preailustrului nume al Excelenței Voastre, implorându-vă, cu respectul pe care-l datorez unei asemenea măreții, să-l primiți cu bunăvoință sub protecția voastră, pentru ca, la umbra ei, fie și golaș de podoaba eleganței și erudiției în care obișnuiesc a umbla îmbrăcate operele ce sunt alcătuite în casele oamenilor știutori, să cuteze a se înfățișa cu siguranță la judecata unora care, nerestrângându-se între hotarele ignoranței lor, condamnă îndeobște cu mai multă asprime și mai puțină dreptate lucrările celorlalți; așa încât, prudența plecându-vă ochii asupra bunei mele dorințe, sunt încredințat că Excelența Voastră nu veți disprețui micimea unei slujiri atât de umile.

Miguel de Cervantes Saavedra

⁶ Don Alonso Diego López de Zúñiga y Sotomayor, al șaptelea duce de Béjar, din 1601 până la moartea sa, în 1619. În 1605, avea douăzeci și opt de ani. Cervantes nu-l va mai menționa niciodată. Textul e împănăt de fraze copiate din dedicația adresată de Fernando de Herrera marchizului de Ayamonte, în fruntea ediției *Obras de Garcilaso de la Vega con anotaciones* (1580).

PROLOG

Cititorule tihnit: mă poți crede fără jurământ că tare-aș fi vrut ca această carte, ca odraslă a intelectului, să fi fost cea mai frumoasă, mai falnică și mai discernătoare⁷ din câte s-ar putea închipui. Nu am putut încălca însă rânduiala naturii, potrivit căreia fiecare lucru își zămislește asemănătorul. Și-atunci ce putea oare zămisli stearpa și rău lucrata mea ingeniozitate, dacă nu istoria unei odrasle uscățive, descărnate, năzuroase și pline de gânduri felurite și nemaînchipuie de vreo alta, cum era și de așteptat din partea uneia zămislite într-o temniță⁸, unde-și are vatra orice neplăcere și unde-și face sălaș orice larmă posomorâtă? Împăcarea, locul liniștit, farmecul câmpurilor, seninul cerurilor, murmurul izvoarelor, pacea cugetului contribuie din plin ca muzele cele mai sterpe să se arate fecunde și să ofere lumii nou-născuți care s-o copleșească de minunare și de mulțumire. Când se întâmplă ca un părinte să aibă un copil urât și lipsit de orice farmec, iubirea pe care i-o nutrește îi pune o legătură pe ochi, ca să nu-i vadă cusururile, socotindu-i-le mai curând discernăminte și splendori, și le împărtășește prietenilor drept ascuțimi și hazuri. Dar eu, care, deși îi par tată, îi sunt lui don

⁷ *Discreto* și *discreción*, având pe atunci sensul etimologic de „capabil de discernământ, cu minte, inteligent”, erau termeni fundamentali pentru a caracteriza un model de comportare privilegiat în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Am preferat, ca și în alte traduceri din autori ai epocii, această soluție, mai puțin obișnuită poate la prima vedere.

⁸ Nu se știe exact la care dintre închisorile prin care a trecut se referă autorul aici (Castro del Río, 1592, și Sevilla, 1597 sau 1602) sau dacă referirea e pur metaforică.

Quijote tată vitreg⁹, nu vreau a mă lăsa dus de valul modei și nici a te implora, aproape cu lacrimi în ochi, cum fac alții, preaiubite cititorule, să ierți sau să dosești cusururile pe care le vei fi observând la acest fiu al meu, căci nu-i ești nici rudă, nici prieten, și-ți ai sufletul în propriul tău trup și libera voință numai bună de pus în cadră, și ești la tine-acasă, unde ești stăpân ca regele peste birurile sale pe comerț¹⁰, și știi prea bine, cum se zice îndeobște, că „pitit sub covor, și pe rege-l omor”¹¹, așa încât toate acestea te scutesc și te eliberează de orice respect și obligație și, ca atare, poți zice despre istoria asta tot ce ți se năzare, fără teamă că ai să fii penalizat tu pentru răul sau răsplătit pentru binele pe care ar fi să-l rostești despre ea.

Aș vrea să ți-o dau doar tușinată și goală, fără podoaba prologului și fără șirul nenumărat și catalogul obișnuitelor sonete, epigrame și elogii care se pun de obicei la începutul cărților¹². Fiindcă pot să-ți spun că, deși alcătuirea ei m-a costat oarece trudă, niciuna nu mi-a fost mai mare decât să fac prefața asta pe care o citești acum. De multe ori am luat pana spre a-l¹³ scrie și tot de multe ori am lăsat-o, neștiind ce anume să scriu; și când stăteam eu odată nehotărât, cu hârtia în față, pana după ureche, cotul pe mescioară și mâna la obraz, tot gândindu-mă ce să spun, îmi făcu intrarea pe neaunțate un prieten al meu, hâtru și tare mintos, care, văzându-mă atât de îngândurat, m-a întrebat pricina, așa că, fără să i-o tăinuiesc, i-am spus că mă gândeam la prologul pe care trebuia să-l fac la istoria lui don Quijote și că mă aflam în asemenea stare de nici nu mă-ndemnam să-l fac, nici să dau la lumină fără el isprăvile unui cavalier atât de nobil.

⁹ Întrucât autorul fictiv ar fi Cide Hamete Benengeli sau alți autori.

¹⁰ În text: *alcabalas* „impozite pe comerț, pe vânzări”, rezervate Coroanei Castiliei, instituite de Alfonso al XI-lea și suprimate abia la 1845; scutit de *alcabala* era doar clerul. Cervantes însuși a fost încasator de asemenea impozite (*alcabalero*), ajungând și la închisoare din pricina unor suspiciuni legate de prestația sa.

¹¹ Proverb: „Debajo de mi manto, al rey mato.”

¹² Uzanța epocii impunea ca orice operă să fie precedată de compoziții poetice encomiastice. Se citează o scrisoare a lui Lope de Vega (14 august 1604) din care ar rezulta că Cervantes ar fi încercat zadarnic, la Valladolid fiind, să obțină asemenea „recomandări”.

¹³ Deși vorbise de „prefață”, antecedentul pronumelui „-l” este „prologul”.

— Căci cum vrei oare să nu mă neliniștească ce va să spună anticul legiuitor, așa cum e numit vulgul, când va vedea că, după atâția ani de când dorm în tăcerea uitării, apar acum cu toți anii în cârcă¹⁴, cu o bucoavnă uscată ca o trestie, străină de invenție, ponosită ca stil, săracă în concepte și lipsită de orice erudiție și învățătură, fără comentarii marginale și fără adnotări la finele cărții, precum văd că sunt alte cărți, fie ele fabuloase și profane, doldora într-atâta de sentințe din Aristotel, din Platon și din toată liota filozofilor ce-și lasă lectorii cu gura căscată și-i fac pe autorii lor să treacă drept bărbați citiți, erudiți și elocvenți¹⁵? Darmite când citează și din Sfânta Scriptură? Nu vor zice alta decât că sunt niște sfinți Tomași ori alți doctori ai Bisericii, păstrând într-acestea o potrivire¹⁶ atât de ingenioasă, încât într-un colț au pictat un amarez alături de drumul, iar în altul țin o predicuță creștinească, de-i o mulțumire și-o desfătare s-o auzi ori s-o citești. Cartea mea va duce lipsă de toate acestea, căci n-am nici ce glosa pe margini, nici ce adnota la sfârșit și cu atât mai puțin nu știu ce autori urmez în ea, ca să-i pun la început, așa cum fac toți, după literele alfabetului, începând cu Aristotel și isprăvind cu Xenofon și cu Zoil sau Zeuxis, chiar dacă unul a fost clevetitor și celălalt pictor. Cartea mea va fi lipsită și de sonete la început, cel puțin de sonete ai căror autori să fie duci, marchizi, episcopi, doamne sau poeți faimoși; deși, dacă le-aș cere la doi, trei prieteni meșteri, știu că mi le-ar da¹⁷, și încă atât de bune, încât nici cele ale celor mai renumiți din Spania noastră să nu se ridice la înălțimea lor. În sfârșit, domnule și prietene al meu – am urmat eu –, mă hotărâsc ca seniorul don Quijote să rămână îngropat în arhivele lui din La Mancha, până

¹⁴ Cervantes avea la această dată cincizeci și opt de ani și, din 1585, când apăruse *Galateea*, prin urmare de douăzeci de ani, nu mai publicase nicio carte.

¹⁵ Pasajul a fost privit ca o înțepătură posibilă la adresa lui Lope de Vega, dar și a multor altor autori din epocă. Este încă o afirmare a originalității operei sale, de care Cervantes era conștient.

¹⁶ În text: *decoro*, lat. *decorum* și gr. *prepon* „adecvare”. Fraza este, evident, ironică.

¹⁷ Pasaj imitat, printre alții, de Molière, în propria-i prefață la *Prețioasele ridicole* (1659): „J’aurai parlé aussi à mes amis, qui pour la recommandation de ma pièce, ne m’auraient pas refusé ou des vers français, ou des vers latins. J’en ai même qui m’aurait loué en grec; et l’on n’ignore pas qu’une louange en grec est d’une merveilleuse efficace à la tête d’un livre.”

când Cerul va hărăzi pe cineva apt a-l împodobi cu atâtea lucruri câte-i lipsesc, pentru că eu unul văd că sunt incapabil să le dreg, din pricina neajunsurilor și puținei mele învățături și pentru că din fire sunt prea trândav și leneș ca să mă pun pe căutat autori care să spună ceea ce știu și eu să spun fără ei. De aici iau naștere șovăiala și nedumerirea în care m-ai găsit, prietene, pricină îndestulătoare ca să mă cufunde-n ele.

Auzind acestea, prietenul meu se plesni cu palma peste frunte și, slobozind o salvă de râsete, îmi zise:

— Doamne sfinte, frate, abia acum mă dezamăgesc de-o amăgire în care m-am aflat tot timpul, mult, de când te cunosc și-n care mereu te-am socotit discernător și prudent în toate faptele dumitale. Ci văd acum că ești tot atât de departe de-a fi astfel pe cât e cerul de pământ. Cum e oare cu puțință ca lucruri de-o atât de mică însemnătate și atât de lesne de îndreptat să fie în stare a ului și-a covârși o ingeniozitate atât de coaptă ca a dumitale și-atât de obișnuită să biruiască și să treacă și peste alte dificultăți încă și mai mari? Pe legea mea, asta vine nu din lipsă de îndemânare, ci din prisos de lene și din puținătate a cugetării. Vrei să vezi dacă e adevărat ce spun? Ei, atunci urmărește-mă cu atenție și vei vedea că într-o clipită îți voi netezi toate greutățile și-ți voi îndrepta toate neajunsurile care zici că te împiedică și te descurajează a da la lumina lumii istoria faimosului dumitale don Quijote, luminează și oglindă a întregii cavalerii rătăcitoare.

— Ia zi – i-am replicat eu, la auzul celor spuse de el –, în ce chip ai de gând să-mi umpli vidul temerii¹⁸ și să-mi prefaci haosul confuziei în claritate?

La care el spuse:

— Primului lucru ce te frământă cu privire la sonetele, epigramele sau elogiile care-ți lipsesc în partea de început și care ar trebui să aparțină unor persoane serioase și de rang înalt i se poate găsi leac dacă-ți dai chiar dumneata nițică osteneală să le înjghebezi, căci apoi le vei putea boteza și pune numele după plac, atribuindu-le Preotului Ioan din Indii sau Împăratului Trebizondei¹⁹, despre care am știință că au

¹⁸ Posibilă aluzie burlescă la conceptul aristotelic de *horror vacui*.

¹⁹ Motive fabuloase frecvent evocate în literatura cavaleriească. *Preotul Ioan din Indii* era un monarh creștin a cărui țară, potrivit tradiției medievale, se găsea undeva

fost poeți vestiți; și chiar de nu vor fi fost și de se vor fi gășind niscaiva pedanți și dascăli tipicari gata să te muște pe la spate și să șușotească adevărul ăsta, nu da pe ei nici două parale, căci, chiar și dacă-ți vor dibui minciuna, mâna cu care ai scris-o tot n-o să ți-o taie. Cât despre citarea pe margini a cărților și autorilor de unde vei fi scoțând sentințele și apoftegmele pe care ar urma să le pui în istoria dumată, n-ai altceva de făcut decât să potrivești câteva sentințe sau zicale latinești pe care le știi pe de rost sau cel puțin a căror gășire să te coste puțină osteneală, cum ar fi să pui, vorbind despre libertate și robie:

Non bene pro toto libertas venditur auro.²⁰

Iar apoi, pe margine, să-l citezi pe Horațiu sau pe cine le-o fi spus. De va fi să te ocupi de puterea morții, dă-i fuga cu

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.²¹

Dacă e vorba de prietenie și de iubirea pe care Dumnezeu ne poruncește să i-o purtăm dușmanului, adâncește-te numaidecât în Sfânta Scriptură, căci o poți face cu nițică grijă²², și citează, cel puțin, chiar cuvintele Domnului: „Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros”²³.

prin Asia sau, conform tradiției dominante în Spania (vezi Covarrubias, *Tesoro*), în Etiopia. *Trebizonda* sau *Trapezunt* (azi Trabzon, în Anatolia turcească), cetate situată pe coasta sud-estică a Mării Negre, a fost capitala imperiului grec al Comnenilor între 1204 și 1461, când a fost cucerită de turci. Imperiul acesta ocupă un loc important în visele de mărire ale lui don Quijote.

²⁰ „Libertatea nu poate fi vândută nici pentru tot aurul din lume.” Citatul nu este din Horațiu, ci e primul vers al distihului final al versiunii unei fabule de Esop, *Câinele și lupul*, datorate lui Gualterius Anglicus (secolul al XII-lea).

²¹ Horațiu, *Ode*, I, IV, vv. 13–14: „Moartea palidă lovește cu piciorul și-n bordeie / de săraci..., și-n palatele regești” (trad. de N. I. Herescu). Se citează și versiunea lui fray Luis de León: „Que la muerte amarilla va igualmente / a la choza del pobre desvalido / y al alcázar real del rey potente.” Alte aluzii la aceste versuri în DQ II, 20, p. 171, și 58, p. 470.

²² „Grija” se poate referi la interdicția citării Bibliei în limba vulgară.

²³ *Matei*, 5, 44: „Iar Eu vă zic vouă: iubiți pe vrăjmașii voștri.”

Dacă e să te ocupi de gânduri rele, vino repede cu Evanghelia: „De corde exeunt cogitationes malae”²⁴. Dacă de nestatornicia prietenilor, hop și Cato, care-ți va spune în distihul său:

Donec eris felix, multos numerabis amicos.

Tempus si fuerint nubila, solus eris²⁵.

Și cu latinicalele astea și altele de-același soi, vei fi socotit cel puțin gramatician, căci a fi așa ceva nu-i de puțină cinste și folos în zilele noastre. Cât despre plasarea adnotărilor de la finele cărții, cu siguranță o poți face în chipul următor: dacă vei numi în cartea dumitale vreun uriaș, cată să fie uriașul Goliat și doar cu atâta, costându-te adică o nimica toată, o să ai ditamai nota, de vreme ce o să poți pune: „Uriașul Goliath sau Goliat a fost un filistean pe care păstorul David l-a ucis cu o lovitură de piatră în valea Terebintului, după cum se povestește în cartea Regilor...”, în capitolul unde-ai să găsești că stă scris²⁶. După asta, ca să arăți că ești erudit în litere umane și cosmograf²⁷, fă în așa fel ca în istoria dumitale să fie numit fluviul Tagului și te vei vedea numaidecât cu încă o notă răsunătoare, punând: „Fluviul Tajo a fost numit așa de către un rege al Spaniilor; își are obârșia în cutare loc și moare în Marea Oceană, sărutând zidurile vestitei cetăți a Lisabonei, și se spune că nisipurile îi sunt de aur”²⁸ etc. Dacă ai să te ocupi de hoți, am să-ți spun povestea lui Cacus²⁹, căci o știu pe dinafară; dacă de femei stricate,

²⁴ Matei, 15, 19: „Căci din inimă ies gânduri rele...”

²⁵ Loc extrem de răspândit în epocă, provenind din Ovidiu (*Tristia*, I, IX, 5–6): „Cât timp vei fi ferice, amicii te-mpresoară, / De se-nnorează vremea, tot singur o să fii” (trad. de Teodor Naum). Atribuirea lor lui Cato poate fi ironică, întrucât citatul ajunsese un veritabil loc comun.

²⁶ I Regi (I Samuel), 17, 12–54.

²⁷ „Cosmografia” sau „descrierea universului”, atât a pământului, cât și a planetelor și a stelelor, se studia în Facultatea de Arte, împreună cu *studia humanitatis* sau *literale umane* (*umanioarele*).

²⁸ S-a văzut aici o aluzie la un pasaj din *Arcadia* lui Lope de Vega, I. Faima nisipurilor aurifere ale Tagului apare încă de la Plinius cel Bătrân, *Naturalis Historia*, IV, 115.

²⁹ Printre alte surse, legenda lui Cacus e relatată de Virgiliu, în *Eneida*, VIII, vv. 190–267. Cacus era fiul lui Vulcan; el i-a furat lui Hercules turma de boi, în timp ce acesta dormea.

iată-mi-l pe episcopul de Mondoñedo, care o să ți le-mprumute pe Lamia, Laida și Flora³⁰, a căror includere în note îți va conferi mare autoritate; dacă de ființe crude, Ovidiu ți-o va livra pe Medeea³¹; dacă de fermecătoare și vrăjitoare, Homer o are pe Calipso și Virgiliu pe Circe³²; dacă de căpitani viteji, Iuliu Cezar în persoană ți se va împrumuta pe sine însuși în *Comentariile* sale, iar Plutarh îți va da mii de Alexandri³³. Dacă vei trata despre iubiri, cu două uncii de limbă toscană câte știi, îl vei găsi pe Leon Evreul³⁴, care-ți va întrece așteptările. Și dacă nu vrei să umbli pe meleaguri străine, îl ai acasă la domnia ta pe Fonseca, *Del amor de Dios*³⁵, unde se rezumă tot ce ați izbuti să vă doriți în materia asta dumneata și mintea cea mai ingenioasă. În concluzie, nu e vorba de altceva decât să te străduiești a rosti numele acestea sau a face aluzie în istoria dumitale la cele pe care ți le-am spus aici, și lasă-n seama mea sarcina de-a pune adnotările și notările, că mă prind pe ce-am mai sfânt să-ți umplu marginile și să irosesc patru coli la sfârșitul cărții. Să trecem acum la citarea autorilor prezenți în celelalte cărți, dar care din a dumitale lipsesc. Leacul în acest caz e foarte lesnicios, fiindcă n-ai altceva de făcut decât să cauți o carte care să-i includă pe toți, de la A la Z, cum zici. Ei bine, tocmai abecedarul ăsta îl vei băga în cartea dumitale și, cu toate că minciuna se va da în vileag, din pricină că aveai prea puțină nevoie să te folosești de ei, n-are nicio

³⁰ Cele trei sunt menționate în *Epístolas familiares*, LXIII (1539), de fray Antonio de Guevara, episcop de Mondoñedo (1480–1545), autor reputat ca născător de istorii false.

³¹ Vezi Ovidiu, *Metamorfoze*, VII, vv. 1–452.

³² *Odiseea*, X, și, respectiv, *Eneida*, VII. Calipso nu era propriu-zis vrăjitoare, ci o nimfă îndrăgostită de Ulise, deci o „seducătoare“, sens cu care se poate juca și în soluția mea pentru *encantadora*: „fermecătoare“.

³³ Aluzie la *Viețile paralele*.

³⁴ E vorba de Iuda ben Isaac Abravanel, zis Leone Ebreo sau Leon Evreul (1460/1465–1512?), autorul unuia dintre cele mai influente tratate de artă a iubirii din Renaștere, de inspirație neoplatoniciană, redactat în italiană (*Dialoghi d'amore*, Roma, 1535) și tradus curând în două elegante versiuni spaniole, una datorată lui Inca Garcilaso de la Vega (1590) și cealaltă lui Carlos Montesa, pe care Cervantes le-a cunoscut cu siguranță. Cartea l-a influențat profund în *Galateea*.

³⁵ Se referă la *Tratado del amor de Dios* (Salamanca, 1592), scris de fray Crisóbal de Fonseca, călugăr augustin.

importantă, tot se va găsi pesemne vreunul atât de prostănac, încât să creadă că ți-au fost toți de folos în istoria dumitale simplă și puțintică: și chiar dacă nu ți-ar fi de alt folos, catalogul ăla lung de autori îți va folosi cel puțin ca să confere dintr-odată autoritate cărții. Mai mult, nu se va apuca nimeni să cerceteze dacă i-ai utilizat sau nu, întrucât puțin le pasă. Cu atât mai mult cu cât, de bag bine seama, cartea asta a dumitale nu are trebuință de nimic din cele ce-ai spus că-i lipsesc, pentru că ea toată este o invectivă contra cărților de cavalerii³⁶, de care nu și-a adus aminte niciodată Aristotel, n-a zis nimica Sfântul Vasile și la care nici Cicero n-a ajuns³⁷, iar bazaconiilor lor fabuloase nu le sunt de niciun folos exactitățile adevărului și nici observațiile astrologiei, pentru ele n-au nicio însemnătate măsurile geometrice și nici respingerea argumentelor de care face uz retorica, n-au de ce să fie predicate nimănui, amestecând omenescul cu divinul, întrucât e vorba de un soi de țesătură-mpestrițată cu care nu s-ar înveșmânta nicio minte de creștin. N-ai decât să te folosești de imitație în ce vei fi scriind, căci, cu cât aceasta va fi mai desăvârșită, cu atât mai bune vor fi cele scrise. Și de vreme ce scrierea asta a dumitale nu țintește decât să facă praf autoritatea și creditul de care se bucură-n rândurile vulgului cărțile cavalești, n-are rost să tot umbli cu cerșitul după sentințe de-ale filozofilor, după povești de-ale Sfintei Scripturi, după fabule de-ale poezilor, discursuri de-ale retorilor, minuni de-ale sfinților, ci să te străduiești ca în chip firesc, cu vorbe pline de sens, oneste și bine așezate, cuvântarea și fraza domniei tale să iasă sonore și glumețe, zugrăvindu-ți intenția în tot ce vei atinge și-ți va fi cu puțință, făcându-ți inteligibile

³⁶ Prietenul, voce auctorială secundară, dă glas aici intenției primare – reale sau aparente – a lui Cervantes. Subiectul a stârnit infinite dezbateri. În ce mă privește, mă raliez părerii din ce în ce mai susținute în ultimul timp, potrivit căreia atacul lui Cervantes e îndreptat nu împotriva unei specii literare, oricum muribunde pe vremea lui, ci împotriva degradării unor idealuri care-i marchează și însuflețesc întreaga viață și operă.

³⁷ Ediția Francisco Rico 2004, la care mă voi referi în continuare sub sigla FR, observă (I, p. 18, n. 86) că cei trei sunt citați (în spaniolă, chiar în ordine alfabetică, deoarece Vasile = Basilio) ca autori de tratate de retorică sau teoreticieni ai literaturii. Omilia Sfântului Vasile din Cezareea *Ad adolescentes* a jucat un rol important în Renaștere în polemicile despre lectura clasicilor Antichității păgâne.

conceptele fără a le încâlci și întuneca. Străduiește-te așijderea ca, citindu-ți istoria, melancolicul să se simtă îndemnat a râde, răsărețul să râdă și mai abitir, ageamiul să nu se oțărască, discernătorul să-i admire invenția, gravul să nu o disprețuiască și prudentul să nu contenească a o lăuda. Pe scurt, fii cu ochii țintă ca să dărâmi înjghebarea rău întemeiată a acestor cărți cavalerești, detestate de atâția și lăudate de și mai mulți; căci, dacă izbutești asta, nu puțin vei fi izbutit.

Am ascultat în mare tăcere cele spuse mie de către prietenul meu și vorbele lui s-au întipărit în mine într-atâta, încât, fără a le pune la îndoială, le-am încuviințat drept bune și am ținut să fac chiar cu ele prologul de față, în care vei vedea, gingașe cititorule, discernământul prietenului meu, marele meu noroc de a găsi, tocmai când aveam mai stringentă nevoie, un asemenea sfătuitoare și sentimentul tău de ușurare când vei găsi atât de sinceră și fără întortocheturi istoria vestitului don Quijote de la Mancha³⁸, despre care umblă vorba, printre toți locuitorii de pe întinsul câmpiei Montielului, că a fost cel mai cast îndrăgostit și cel mai viteaz cavaler din câți s-au văzut de ani buni în ținuturile acelea. Nu vreau să elogiez serviciul pe care ți-l fac dându-ți prilejul de a cunoaște un cavaler atât de nobil și vrednic de cinste; vreau să-mi mulțumesc însă pentru cunoștința ce o vei face cu faimosul Sancho Panza, scutierul său, în care îți dăruiesc concentrate toate hazurile scutiferile câte se află răspândite în sumedenia de vane cărți cavalerești. Și cu asta, Dumnezeu să-ți dea sănătate și pe mine să nu mă uite. *Vale*³⁹.

³⁸ Cervantes s-a referit totdeauna la cartea sa ca la o *istorie*, nu a numit-o nicio dată *novela* (narație mai mult sau mai puțin scurtă). *Istorie* a circulat însă încă din Evul Mediu cu sensul oarecum vag de cronică a unor fapte imagine, nu neapărat istorice. Sensul modern de *roman*, *Don Quijote* avea să și-l câștige abia în secolul al XVIII-lea.

³⁹ Formulă latinească de despărțire, caracteristică epistolelor familiare: „să fii sănătos”.

LA CARTEA
DON QUIJOTE DE LA MANCHA⁴⁰,
URGANDA CEA DE NERECUNOSCU⁴¹

Dacă, dându-te cu bu-	⁴² ,	[nii]
carte, te-ai purta cu gri-,		[jă]
n-ar mai zice ageami-		[ii]
că n-ai deget bun de stru-		[nă]
Dar pe jar de nu te pu-		[ne]
că ți-ar lua-o-n mâini și bo-,		[ii]
vezi, cât dai de dușcă stro-,		[pii]

⁴⁰ Prima dintre piesele burlești care inaugurează romanul. Acestea pot fi interpretate, în perspectiva „Prologului”, ca o ripostă polemică față de convenționalismul pieselor laudative obișnuite în epocă, afirmare voit ostentativă, se poate spune, a originalității cărții de față.

⁴¹ *Urganda* era fermecătoarea sau vrăjitoarea cea bună din *Amadís de Gaula*; cunoscută și sub porecla de „la Desconocida”, „i se spune așa [* cea necunoscută » – *n.t.*] fiindcă adesea își schimbă înfățișarea și nimeni n-o mai cunoaște”, vezi *Amadís de Gaula*, traducere și cuvânt-înainte de Dan Munteanu, 2 vol., Univers, București, 1988, vol. I, XI, p. 87. În cele ce urmează, prefer să echivalez însă *Urganda la Desconocida* prin *Urganda cea de Nerecunoscut*.

⁴² Versurile atribuite Urgandei celei de Nerecunoscut sunt rodul unei mode literare efemere de prin anii 1603–1605, fiind numite *versos de cabo roto* (versuri cu final frânt) sau *de pies cortados* (cu picioare scurtate); artifiiciul lor constă în atragerea la sistemul de rime a ultimelor silabe accentuate ale cuvintelor, cele următoare fiind *frânte* sau *tăiate*. Inventarea acestei forme ciudate de versificație i se atribuie poetului picaresc (sau „coțcar”) sevilian Alonso Álvarez de Soria, executat în 1603. Le folosește și unul din autorii picaresți, Francisco López de Úbeda, în *La pícara Justina (Justina coțcara, 1605)*. În traducere, pentru ușurarea înțelegerii am inclus în paranteze drepte silabele „tăiate”, care, desigur, în original nu figurează.

că ciocanul strâmb le sca-,	[pă]
orice-ar drege, orice-ar fa-,	[ce]
ca s-arate ca minto-.	[șii]
Și al vieții val ne-nva-	[ță]
că pom bun de știi ale-	[ge]
umbra lui te-adăposte-;	[ște]
steaua-n Béjar azi ți-ara-	[tă]
un copac stufos c-afla-	[t-ai]
ce-ți oferă prinți drept fru-,	[cte]
și-a-nflorit în el un du-	[ce]
ce-i nou Alexandru Ma- ⁴³ :	[gnul]
hai la umbra lui, căci bra-	[vii]
ocrotiți de soarta bu- ⁴⁴ .	[nă-s]
C-un hidalg manceg pove-	[stea]
și-aventurile le-oi spu-,	[ne]
cui mult trândava lectu-	[ră]
mintea i-a sucit-o, bie-;	[tul]
doamne, arme, cavale- ⁴⁵ ,	[rii]
îl stârni-ntr-atâta to-,	[tul]
că, Orlando furio-,	[sul]
devenit întru iubi-,	[re]
cuceri viteaz pe-ace-,	[ea]
Dulcineea din Tobo-.	[so]

Structura piesei, după FR (p. 21) e următoarea: Urganda sfătuiește opera să li se alăture celor buni, nu fandosișilor plini de ifose (vv. 1–10) și o felicită că și-a ales un ocrotitor atât de prețios ca ducele de Béjar (vv. 11–20). Enunțând tema cărții, Urganda îi recomandă să nu recurgă la încifrări („hieroglifice”) nesăbuite, care n-ar face decât s-o acopere de ridicol (31–40); să nu afecteze o erudiție care-i lipsește și care poate deveni ținta criticilor (41–50); să nu-și vâre nasul în viețile altora, căci i se va da peste el (51–60), întrucât nimeni nu este invulnerabil și săgețile se pot întoarce împotriva ei înseși; scriitorul trebuie să procedeze cu tact și să nu cadă în frivolități (61–70).

⁴³ Alexandru cel Mare era privit ca un prototip al generozității.

⁴⁴ Referire la adagiul de largă circulație *Audaces fortuna iuvat*, derivat din *Audentes fortuna iuvat*, vezi *Eneida*, X, 284.

⁴⁵ Aluzie la primele două versuri din *Orlando furioso* al lui Ariosto: „Le donne, i cavalier, l'arme, gli amori / le cortesie, l'audaci imprese io canto”.

Nu gravà hierogli- ⁴⁶	[fe]
vechi pe scut și ne-nțele-,	[se]
căci, când asul nu îți ie-,	[se]
tu pe cărți mai mici pui mi-.	[za]
Dedicația smeri-	[tă]
nu-i prilej râzând să-ți spu-:	[nă]
„Ce don Álvaro de Lu-,	[na]
Ce Hannibal al Carta-,	[ginei]
Ce Francisco, rege-al Spa-,	[niei]
plânge-și soarta mult prea du-! ⁴⁷ “	[ră]
Cerul dacă n-agrea-	[t-a]
să ieși tare-n latini-	[e]
cum fu negrul Juan Lati- ⁴⁸ ,	[no]
nu vorbi-n latinica-.	[le]
Pe subtila nu mai fa-,	[ce]
nici n-o da-n filozo-,	[feli]
căci, pițigăindu-și vo-,	[cea]
cine trucu-l va price-	[epe]
îți va zice la ure-:	[eche]

⁴⁶ Posibile aluzii ironice la scutul legendarului erou Bernardo del Carpio, cu nouăsprezece turnuri, pe care Lope de Vega și l-a imprimat pe paginile de titlu ale cărților sale *Arcadia* și *Peregrino en su patria* sau la romanul picaresc *La pícara Justina* de Francisco López de Úbeda, supranumit „cartea hieroglifelor”, datorită marelui număr de referiri obscure.

⁴⁷ Exemple grăitoare de personaje bătute de soartă: don Álvaro de Luna (1388–1453), conetabil al Castiliei și favorit al regelui Juan al II-lea, condamnat la moarte și decapitat la Valladolid; Hannibal, silit să se sinucidă în 183 î. Cr., după ce, în campania antiromană, la început triumfătoare, fusese bătut la Zama, în 202; Francisc I, căzut prizonier în mâinile lui Carol Quintul și întemnițat la Madrid, după înfrângerea de la Pavia (1525). Versurile acestea sunt preluate aproape fără modificări dintr-un poem satiric scris de fray Domingo de Guzmán împotriva unui mic poem de lamentație carcerală („Aquí la envidia y mentira...”) al marelui poet fray Luis de León (1527–1591).

⁴⁸ Juan Latino, sclav negru al ducelui de Sessa, născut pe la 1518. L-a însoțit la studii în Baena (Córdoba) pe cel de-al treilea duce de Sessa, care l-a și eliberat. Juan Latino s-a remarcat ca mare latinist și umanist, murind după 1587. De menționat că al treilea duce de Sessa i-a fost protector și lui Cervantes spre sfârșitul perioadei italiene a acestuia (1571).

„Ce-mi umblași cu cioara vo-?”	[psită]
Nu te avânta în sfe-,	[re]
nu scruta vieți străi-,	[ne]
căci ce trece și ce vi-	[ne]
bine-a trece-i cu vede-,	[rea]
altfel, cei ce pe dește-	[pții]
fac prea mult, o iau pe scu-;	[fă]
ci tu arde-ți ochii-n tru-	[dă]
ca să-ți pui pe creștet la-;	[uri]
cine-n cărți se dă în sta-	[mbă]
critici veșnice și-adu-.	[nă]
Vezi că-i o absurdita-,	[te]
coperiș când ai de sti-,	[clă]
mâna s-ai de pietre pli-	[nă]
ca-n vecin să dai cu toa-.	[te]
Pe-omul cu bun-simț îl la-	[să]
ca în tot ce vei compu-	[ne]
pași prudenți să facă-anu-,	[me]
căci acel ce tipăre-	[ște]
ca s-amuze doar pe fe-	[te]
brambureli așterne-ntru-.	[na]

AMADÍS DE GAULA⁴⁹ CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Sonet

Tu, ce-ai urmat viața-nlăcrimată
ce-am dus-o, schimnic și uitat de lume,
pe Stânca cea Săracă după nume⁵⁰,

⁴⁹ Eroul celui mai faimos roman cavaleresc, scris probabil în secolul al XV-lea, dar devenit universal cunoscut grație prelucrării datorate lui Garci Rodríguez de Montalvo și publicate în primă ediție pe la 1495.

⁵⁰ Aluzie la penitența pe care o face Amadís pe Insula Săracă, după o neînțelegere cu iubita sa Oriana (II, 48). Vezi trad. cit., p. 372.

din fast în penitență preschimbată,
tu, cărui ochii apă-mbelșugată
ți-au dat să bei, așa sărată cum e,
și făr-argint și-arămi și căni anume,
ți-a dat din luturi lutul hrana toată,
du-ți traiu-ncredințat că pe vecie,
cât timp măcar în cea de-a patra sferă⁵¹
sireapii-ndeamnă-și-i bălaiu-Apolo,
renumele viteaz ți-e scris să-ți fie;
patria-n toate prima fi-va-n eră,
și autoru-ți fără-egal încolo.

DON BELIANÍS DE GRECIA⁵²
CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Sonet

Am rupt, am spart și-am despicat pe rupte,
cum niciun cavaler rătăcitor;
dibaci am fost, viteaz și sfidător;
am șters jigniri cu miile în lupte.
Faimei isprăvi i-am dat vecii să-nfrupte;
am fost amant supus și-ascultător;
tot uriașu-mi fu pitic micșor,
iar în duel am reguli necorupte.
Ghem la picioare-a-mi sta i-am zis Fortunii
și cumințenia mi-a prins de pleată

⁵¹ Potrivit viziunii cosmologice antice, universul era alcătuit din zece sfere concentrice, prima fiind Pământul. Dacă o omitterem pe aceasta, cea de-a patra ar fi Soarele.

⁵² Protagonistul unui foarte popular roman cavaleresc scris de Jerónimo Fernández și publicat sub titlul *El libro primero del valeroso e invencible príncipe don Belianís de Grecia* la Burgos, între 1547 și 1579. Cartea se găsea în biblioteca lui don Quijote (DQ I, 6), dar eroul ei este menționat încă din DQ I, 1.

Prilejul, care-altfel pleşuv detot e⁵³.

Ci chiar de foarte sus, pe cornul lunii,
mi-a fost de-a pururi scrisa cocoţată,
pe tine sunt pizmaş, măreţ Quijote!

DOAMNA ORIANA⁵⁴ CĂTRE DULCINEEA DIN TOBOSO

Sonet

O, bine-ar fi, nurlie Dulcinee,
cu spor de plac şi tihnă a-mi aduce-n
Toboso Miraflorul, ca s-apuce
în satul tău, nu-n Londra lui să steie!

O, de-ar putea livreaua-ţi să-mi încheie
şi trup, şi suflet, zău, mi-aş face cruce,
şi de-aş putea să-l văd cum lupta-şi duce
pe cavaler, vestit de singur ce e!

O, de-aş scăpa cu-aceeaşi neprihană
de domnul Amadís, cum tu cu bine
de-acel hidalg curat, de don Quijote!

Aş fi, dar, pizmei doar obiect, nu vrană,
şi tristu-mi timp voios mi-ar curge-n fine,
şi mi-aş trăi desfātu-aşa cum tot e!

⁵³ *Prilejul* (Kairós, Occasio, Ocasión) era reprezentat sub forma unui personaj chel ce nu avea decât un smoc de păr pe frunte, de care, de cum ți se înfățișa, trebuia să-l prinzi pentru a profita de el. Imaginea, răspândită și de emblematişti (printre care, nu în ultimul rând, Andrea Alciati), era un adevărat topos. Își avea originea în autori din Antichitatea târzie, printre care Ausonius, *Epigram.* 33, pe care-l citează Erasmus („Fronte capillata, post est veterum”) în *Coll. adagiorum veterum*.

⁵⁴ Iubita ideală a lui Amadís, care i-a devenit și soție, Oriana, fiica regelui Lisuarte al Breteniei, locuia în castelul Miraflor (în traducerea mea: Miraflor), care „era la două leghe de Londra și, deși mic, era cel mai încântător loc din acel ținut” (*Amadís*, trad. cit., pp. 404–405).

GANDALÍN, SCUTIERUL LUI AMADÍS DE GAULA,
CĂTRE SANCHE PANZA,
SCUTIERUL LUI DON QUIJOTE

Sonet

Salve, bărbat celebru, cea Fortună
în tagma scuterilă când te-a pus,
cu-atâta doxă toate le-a dispus,
că blând intrași în ea și-n oră bună.

Hârleț și seceră nu-i mai cășună
grele rătăcitoare vieți și nu-s
contrare ei, deci l-osândesc nespus
pe trufașul ce se sumete-n lună.

Îți pizmui, dar, măgarul și-al tău nume,
tăgârțele amarnic îți invidiu
că-ți sunt dovezi de bună providență.

Salve, iar, Sancho, tu, om bun pe lume,
că ție doar hispanicul Ovidiu⁵⁵
c-un pupăghion⁵⁶ îți face reverență.

ȘUGUBĂȚUL, POET ÎMPĂNAT⁵⁷,
LA SANCHE PANZA ȘI LA RUȘINANTE⁵⁸

Sancho Panza mi-s, scutie-	[rul]
mancegului don Quijo-;	[te]
am fugit în mare gra-	[bă]

⁵⁵ Sensul este că numai un Ovidiu spaniol ar putea descrie, în *Metamorfozele* sale, prefacerea lui Sancho din simplu țaran în scutier.

⁵⁶ În text: *buzcorona*, glumă care se făcea la sărutatul mâinii, când cel ce primea omagiul îl lovea în creștet sau în obraz pe cel ce i-o săruta (María Moliner, s. v.)

⁵⁷ Se presupune că ar fi vorba de pseudonimul unui prieten al lui Cervantes, poetul Gabriel Lobo Lasso de la Vega (1559–1629?), posibil autor al decaștihurilor cu finalul frânt de mai jos (Marcel Bataillon).

⁵⁸ Voi expune mai jos (p. 36, n. 97) rațiunile adaptării la care am supus celebrul nume al calului lui don Quijote.

ca să viețui după vre-,	[re]
căci tacitul Villadie- ⁵⁹	[go]
miezul-nțelepciunii sa-	[le]
și-o-ncifră-ntr-o evada-,	[re]
cum se zice-n <i>Celesti</i> -,	[na]
carte, gândesc eu, divi-,	[nă]
dac-ar mai dosi uma-.	[nul]

La Rușinante

Eu mi-s Rușinant, faimo-,	[sul]
strănepot al lui Babie- ⁶⁰ :	[ca]
din motive de deșe-,	[lare]
i-am căzut lui don Quijo-:	[te]
am tot tras în doi bele-;	[le]
ci copita-mi de mârțoa-	[gă]
orzul n-a lăsat să-mi sca-,	[pe]
mai dihai ca Lazari-,	[llo]
cui, ca să-i ciordească vi-	[nul]
orbului, i-am dat eu pa- ⁶¹ .	[iul]

⁵⁹ Aluzie la sfatul dat de Sempronio lui Páramo, în *La Celestina*, actul 12, și anume acela de a-și lua tălpășița la auzul oricărui glas în timp ce stăpânul său își consumă iubirea cu Melibeea, de unde zicala „Tomar las calzas de Villadiego“, a o lua la sănătoasa, a-și lua tălpășița. Expresia a căpătat valoare proverbială.

⁶⁰ Numele calului Cidului Campeador era *Babieca*, semnificația umoristică fiind „bălos“ sau chiar „nătâng“ (v. sp. *banieca*). Cidul și-a ales în tinerețe calul așa cum procedau și unii Feți Frumoși din basmele românești, și anume un mânz râios (vezi, potrivit lui Ramón Menéndez Pidal, *Crónica Particular del Cid*, cap. 2).

⁶¹ Se referă la un episod relatat în *Lazarillo de Tormes*, considerat ca fiind primul roman picaresc, de autor necunoscut, 1554, tratatul 1, unde Lázaro îi fură stăpânului său orb vinul din ulciorul pe care acesta-l ținea strâns la piept, sorbindu-i-l cu ajutorul unui pai.

ORLANDO FURIOSUL LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA⁶²

Sonet

De nu ești pair, pereche-ți nimeni nu e,
căci ai putea fi pair între-alții-o mie,
și-unde ești tu, nu-s alții să mai fie,
ne-nvins învingător, ne-nvins te suie.

Orlando sunt, Quijote, și, pe cuie
pus de-Angelica, mări brăzdai, se știe,
jertfind pe-altarul Faimei vitejie
cărei uitarea-i ridică statuie.

Nu pot a-ți fi egal, și-această-onoare
pe faimă și isprăvi ți se clădește,
deși, ca mine,-ai mințile pierdute;

Ci-mi fi-vei tot egal, de maur tare
și scit barbar supui, c-azi ne poștește,
iubind la fel, voia-ntâmplării crude.

CAVALERUL DE FEBUS⁶³ CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Sonet

Cu spada ta a mea nu-i pe potrivă,
hispane Febus, tu, curtene-alese,
nici brațu-mi slăvii tale-n cale-i iese,
tu, fulger pe tot crugul zilei stivă.

⁶² Celebrul erou al lui Ariosto face aluzie la propria-i nebunie provocată de iubirea dintre Angelica și Medoro, episod imitat de către don Quijote în *DQ* I, 25 și 26.

⁶³ Unul dintre protagoniștii scrierii cavalești *Espejo de príncipes y caballeros. En el cual se cuentan los inmortales hechos de caballero del Febo y de su hermano Rosicler, hijos del grande emperador Trebacio...* (Oglinda prinților și cavalerilor. În care se povestesc faptele nemuritoare ale Cavalerului de Febus și ale fratelui său Rosicler, fii ai marelui împărat Trebacio), de Diego Ortúñez de Calahorra, publicată la Zaragoza, în 1555. Au apărut continuări în 1581, 1587, 1589.

Imperii n-am vrut, nici coroana-altivă
ce Orientul roș mi-o-ntinse-adeșe,
în ochi doar ca să văd chip viu că-mi țese
Claridiana⁶⁴, aurora-mi divă.

Iubit-o-am ca pe-o minune rară
și-absent în ciuda-i, s-a temut și iadul
de brațul meu, cât să-i împac mânie.

Ci tu, Quijote got⁶⁵, ai faima clară,
prin Dulcineea veșnic îți e gradul,
și ea, prin tine, mândră-i, pură, vie.

DE LA SOLISDAN⁶⁶ LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Sonet⁶⁷

Chit că, Quijote domn, ȋicneli o droaie,
ȋi-au zdrumicat în mii de cioburi glava,
niciun proboz, nicicând, nu-ȋi întina-va
obrazul cu-a' bârfelii multe zoaie.

⁶⁴ *Claridiana*: personaj principal al aceleiași opere, fiică a împăratului Trebi-zondei și regină a Amazoanelor, care se îndrăgostește de protagonist.

⁶⁵ got (*recte* vizigot), în accepȋia de „nobil, ilustru”.

⁶⁶ *Solisdan*: personaj neidentificat. Paul Groussac (1903) presupune că *Solisdán* este anagrama lui *Lassindo*, nume pe care-l poartă, în *Amadís de Gaula*, scutierul lui Bruneo de Bonamar. După Martín de Riquer ar putea fi vorba de o eroare, în loc de Soliman. Juan Bautista Avallé-Arce crede că, dacă nu e vorba de o invenȋie a lui Cervantes – soluȋia cea mai probabilă –, ar putea fi vorba de o greșeală, în loc de *Solián el noble*, unul din cavalerii Mesei Rotunde în *La demanda del Sancto Grial* (*Căutarea sfântului Graal*, 1535), cap. XXXVI. Jean Canavaggio (2001) crede că poate fi și un pseudonim al lui Gabriel Lobo Lasso de la Vega în poeziile sale în manieră petrarchizantă.

⁶⁷ Sonetul e scris parȋial sub forma unei imitaȋii artificiale a castilienei medievale, așa-numita *fabla*, în sensul peiorativ de limbaj arhaizant. În numeroasele locuri asemănătoare întâlnite în *DQ I*, am adoptat o cu totul altă abordare stilistică pentru a particulariza discursul quijotic și a-l distanȋa de vorbirea celorlalte personaje: aflusul neologicistic „ponderat” (din perspectiva românei actuale).

Doar faptele-ți te-or judeca, se paie,
că strâmbătăți ai tot dires, ci slava
ți-au fost doar ciomăgeala și gâlceava
ce-ți dară vili pungași buni de pârnaie.

Și dacă preanurlia-ți Dulcinee
ar cuteza-mpotrivă-ți să s-ardice
și-n dor cu ponegrire să-ți arunce,
parigorie gândul doar să-ți deie
că Sancho rău codoș ți-a fost și price,
el tâmp, ea cutră și tu bleg atunce.

DIALOG ÎNTRE BABIECA ȘI RUȘINANTE

Sonet

- B. De ce mi-ești, Rușinante, -așa scheletic ?
R. Mâncare ioc, dar cu toptanul muncă.
B. Păi orz ori paie-oleacă nu-ți aruncă ?
R. Nu-mi dă stăpânul nici să mă dezmetic.
B. Fugi, dom'le, că-l bârfești, zău, nu prea etic
și-l faci, cu limbă de măgar, speluncă.
R. Măgari suntem din grajd în groapa-adâncă.
Nu crezi ? E-ndrăgostit și-și dă în petic.
B. E rău, dar, să iubești ?
R. Nu-i prea cuminte.
B. Ești filozof.
R. De-atâta burtă goală.
B. Scutierului te plânge.
R. Cam riscant e.
Cum să mă plâng de chin, cu ce cuvinte,
când și stăpân, și slugă-s tot o oală,
netoți și gloabe ca și Rușinante.

PRIMA PARTE DIN INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA⁶⁸

CAPITOLUL 1⁶⁹

*Care vorbește despre condiția și îndeletnicirile
faimosului și viteazului hidalg don Quijote de la Mancha*

Într-un sat de prin La Mancha⁷⁰, al cărui nume nu voi să-l țin minte⁷¹,
trăia nu de mult un hidalg dintre cei cu lance-n rastel, pavază veche⁷²

⁶⁸ *Don Quijote*-le din 1605, adică actuala parte I, a fost inițial împărțit în patru părți (I, 1–8; II, 9–14; III, 15–27; IV, 28–52). În partea a II-a, publicată zece ani mai târziu, autorul a renunțat la aceste subîmpărțiri.

⁶⁹ În numerotarea capitolelor am optat, din rațiuni de simplificare, pentru numerale cardinale și cifre arabe. Există și argumente în textul romanului: „...al fin del capítulo veinte y uno...”, se poate citi la începutul cap. 22 sau „Capítulo LXX que sigue al de sesenta y nueve”. Apoi, în *Tabla de los capítulos* din primele ediții se folosesc, de la cap. 12 până la sfârșit, doar numerale cardinale.

⁷⁰ Romanul începe cu un octosilab trohaic: „En un lugar de La Mancha”, care coincide, întâmplător sau nu, cu al cincilea vers dintr-o baladă cu incipitul „Un lençero portugués” (*Flores del Parnaso. Octava parte. Recopilado por Luis de Medina*, 1956) sau, după Martín de Riquer, din balada *Un amante apaleado*.

⁷¹ Următoarea subordonată e, la rândul-i, un endecasilab iambic. Cel mai probabil e că, nesocotindu-se obligat să-și amintească numele așezării de baștină a lui don Quijote (despre motive se discută încă abundent), Cervantes urmează un procedeu curent în epica populară, care cultivă imprecizia, spre deosebire de literatura cavale-rească. Pentru onoarea de a fi această localitate neprecizată s-au luptat și se luptă încă mai multe așezări (șapte): Miguel Esteban, Villaverde, Esquivias, Tirteafuera, Quintanar de la Orden, Argamasilla de Calatrava și Argamasilla de Alba. Disputa datează din primii ani de după apariție, pentru că Avellaneda, autorul falsei continuări a lui *Don Quijote*, opta pentru Argamasilla de Alba. Un articol vechi, dar, cred, încă revelator, al Mariei Rosa Lida de Malkiel discută în acești termeni problema („De cuyo nombre no quiero acordarme”, *Revista de Filología Hispánica*, I [1939], pp. 167–171, retipărit în vol. *El cuento popular y otros ensayos*, Losada, Buenos Aires, 1976, pp. 82–90).

⁷² În text: *adarga antigua*, era un scut ușor din piele, de formă ovală, de origine arabă (*darraq*), prevăzut pe fața interioară cu două toarte prin care cavalerul își

din piele, gloabă costelivă și ogar iute de picior. Rasol, mai mult cu vacă decât oaie, salăți de răcături mai mereu seara, ofuri și stropșiri⁷³ sâmbăta, linte vinerea, câte-un porumbel pe deasupra duminica îi înghițeau trei pătrimi din venituri. Restul i se ducea pe un pieptar din postav fin, pantaloni de catifea pentru sărbători, cu papuci din același material, iar în zilele de peste săptămână își ținea rangul cu o stofă cenușie dintre cele mai fine⁷⁴. În casă avea o jupâneasă ce trecea de patruzeci de ani și o nepoată ce n-ajungea la douăzeci, precum și un argat la fermă și pe-afară, care înșeaua gloaba și mai apuca și cosorul⁷⁵. Vârsta hidalgului nostru bătea spre cincizeci de ani. Avea un fizic robust, uscățiv la trup, tras la față, mare matinal și prieten al vânătorii. Umblă vorba că purta numele de „Quijada” sau „Quesada”, în această privință stăruind un dezacord printre autorii care scriu despre acest caz, deși prin conjecturi verosimile se dă de înțeles că îl chema „Quijana”⁷⁶. Dar lucrul e de mică

trecea brațul stâng. În secolul al XVI-lea ieșise din uz. Nu era vorba, așadar, de scutul pătrat, din lemn sau metal, de origine germanică (*zarga*). Am încercat să fac diferența folosind cei doi termeni aproape sinonimi în românește: *pavăză* și *scut*.

⁷³ Unul din locurile cele mai contradictoriu comentate din *DQ*. E vorba de denumirea metaforică a unui meniu de post din fiecare sâmbătă, obligatoriu, dar diferit interpretat după loc. Optez pentru o soluție cvasiliterală: „ofuri și stropșiri”, bazându-mă pe discuția completă întreprinsă de José López Navío, S. P., „Duelos y quebrantos los sábados”, *Anales Cervantinos*, t. VI, Madrid, 1957, pp.169–191. „Ofurile” (*duelos* „dolii”) denumeau dificultatea restricției alimentare, iar „stropșirile” erau „încălcările” unor dispoziții, variabile de altfel, cum am spus, în timp și în spațiu. Mâncarea consta în esență din „scrob” sau „jumări” de ouă preparate în grăsimea scursă de la prăjirea slăninei fără carne (*grosura*), și care se mâncau împreună cu rămășițele de slănină, asemănătoare poate cu „jumările” noastre propriu-zise, iar nu prin amestecarea ingredientelor și obținerea unui soi de *tortilla* de ouă cu jumări de slănină. Am preferat deci echivalarea sintagmei metaforice și explicația în notă a sensului ei concret.

⁷⁴ Toate detaliile menționate caracterizează succint, dar pregnant, viața unui modest hidalg de țară. Hidalgi, micii nobili de țară, reprezentau cea mai de jos treaptă a ierarhiei nobiliare spaniole (*grandes*, *caballeros* și *hidalgos*); cu toate că erau scutiți de o serie de impozite, nu se bucurau însă de privilegiul adresării cu *don* sau *doña* înaintea numelui de botez.

⁷⁵ Argatul acesta nu va mai apărea nicăieri în cuprinsul romanului.

⁷⁶ Cervantes, pentru a accentua caracterul real și istoric al personajului său, introduce ideea multiplicității surselor, care, într-o viziune filologică, trebuie comparate pentru a deduce forma cea mai verosimilă („conjecturi verosimile”). Numele

însemnătate pentru povestea noastră: e de ajuns ca în istorisirea ei să nu ne-abatem cu nicio iotă de la adevăr⁷⁷.

Cată, așadar, să se știe că sus-numitul hidalg, în ceasurile lui de răgaz – și acestea erau cele mai numeroase de peste an –, se punea pe citit cărți cavalerești cu atâta patimă și plăcere, încât dăduse aproape detot uitării îndeletnicirea vânătorii și chiar chivernisirea averii sale: iar curiozitatea și sminteala îi ajunseră atât de departe într-acestea, încât își vându multe pogoane de pământ arabil ca să-și cumpere cărți cavale-
rești⁷⁸ spre a le citi, așa încât și le aduse-n casă pe mai toate câte puteau fi; iar, dintre toate, niciunele nu i se păreau la fel de bune ca acelea pe care le alcătuiseră vestitul Feliciano de Silva⁷⁹, deoarece limpezimea prozei sale și rostirile sale întortocheate i se păreau veritabile perle, mai cu seamă când ajungea să citească declarațiile de dragoste și scrisorile de provocare, unde în multe locuri găsea scris: „Rațiunea irațiunii făcute rațiunii mele îmi vlăguiește într-atâta rațiunea, încât cu deplină rațiune mă plâng de frumusețea voastră.” Și la fel când citea: „Înaltele ceruri care divin divinitatea voastră cu stele v-o întăresc și vă fac a vă merita meritul meritat de înălțimea voastră...”

citare au însă conotații ridicole: *quijada* înseamnă „maxilar, mandibulă”; *quesada* „plăcintă cu brânză”; în subtext, există termenul *quijote* „apărătoare de coapsă”, care, conexat cu numele celebrului cavaler *Lanzarote* (fr. Lancelot), i-ar fi putut sugera autorului numele eroului său.

⁷⁷ Problema „adevărului”, aflată permanent în atenția „autorilor” (cel real, cel fictiv istoric și „tradițiile arhivistice” din La Mancha) este centrală în *DQ*. Ea necesită o discuție aparte, care a început strălucit cu cărțile lui Miguel de Unamuno și Ortega y Gasset.

⁷⁸ Un instrument indispensabil pentru studierea literaturii cavale-
rești spaniole este Daniel Eisenberg, María Carmen Marín Pina, *Bibliografía de los libros de caballerías castellanos*, Prensas Universitarias de Zaragoza, Zaragoza, 2000, 516 pp. Vezi și Edwin Williamson, *El Quijote y los libros de caballería*, traducción de M. J. Fernández Prieto, Taurus, Madrid, 1991.

⁷⁹ Feliciano de Silva (1492?–1558?), imitator la scară industrială de cărți cava-
lerești, readucând în actualitate, prin continuări, cărți ca *Amadís de Gaula* (*Lisuarte de Grecia*, *Amadís de Grecia*, *Florisel de Niquea* și *Rogel de Grecia*), ca și de alte cărți în vogă. Avallé-Arce îl consideră „prolific și deseori amuzant”. Citatul incriminat de Cervantes („Rațiunea irațiunii...”) nu provine însă din literatura sa cava-
lerească, ci din cea mai bună carte a lui, *Segunda comedia de Celestina* (1534), argumentul primei scene, primul discurs al lui Felides.

Cu asemenea raționamente bietul cavaler își pierdea judecata și veghea nopțile ca să le priceapă și să le dezghioace tâlcul, pe care nici Aristotel însuși, dacă ar fi înviat fie și numai în acest scop, nu l-ar fi scos și priceput. Nu stătea prea bine cu rănila pe care le dăduse și promise don Belianís, deoarece își închipuia că, oricât de mari maiștri⁸⁰ l-ar fi tratat, tot n-ar fi lipsit să aibă chipul și întreg trupul pline de cicatrici și de semne⁸¹. Cu toate acestea, îl lăuda pe autorul lor⁸² pentru faptul că-și isprăvea cartea cu făgăduința acelei aventuri interminabile, așa încât deseori l-a cuprins dorința de a lua pana și a o isprăvi întocmai cum se făgăduiește acolo; și nu încapă îndoială că așa ar fi și făcut și chiar ar fi izbutit de nu l-ar fi împiedicat alte gânduri mai înalte și necurmate. Avu deseori dispute cu preotul din sat – bărbat doct, diplomat la Sigüenza⁸³ – care anume fusese cel mai bun cavaler⁸⁴: Palmerín de Inglaterra sau Amadís de Gaula⁸⁵; dar meșterul Nicolás, bărbierul din aceeași așezare, zicea că niciunul dintre ei nu se apropia de cavalerul de Febus și, dacă era vorba să i se asemuiască cineva, acesta era don Galaor, fratele lui Amadís de Gaula, fiindcă avea un fel de a fi foarte potrivit la orice, nu

⁸⁰ *maiștri*: medici sau chirurgi.

⁸¹ Clemencín (*apud* Martín de Riquer) a numărat în primele două cărți ale romanului cavaleresc *Belianís de Grecia*, la care se face aluzie aici, o sută una răni grave pe trupul protagonistului, după care răbdarea l-a părăsit pentru a mai repeta statistica și în următoarele două cărți! Lui Belianís i se atribuie unul din sonetele preliminare.

⁸² Adevăratul autor a fost Jerónimo Fernández, care și-a atribuit, conform uzanțelor vremii, opera unui magician, Fristón. La sfârșit, susține că acesta a pierdut-o pe drumul dintre Grecia și Nubia și se întorsese acolo ca s-o caute.

⁸³ Calificare ironică: Sigüenza (fondată în 1472) era una din universitățile așa-zis „minore”, ca și cea din Osuna, și absolvenții lor erau adesea în epocă ținta unor aluzii burlești.

⁸⁴ Disputele privitoare la superioritatea unui erou asupra altuia constituiau un exercițiu și motiv retoric clasic (Alexandru sau Hannibal, Cezar sau Scipio etc.). *Libro del muy esforzado caballero Palmerín de Inglaterra, hijo del rey don Duardo* (*Cartea preaviteazului cavaler Palmerín de Inglaterra, fiul regelui Eduard*) a fost una din cele mai populare cărți cavalești; scrisă în portugheză de Francisco Morães Cabral (1544), tradusă în castiliană de Luis de Hurtado și editată la Toledo în 1547.

⁸⁵ Protagonistii celor două cărți cavalești care au cunoscut cel mai mare succes în Spania, amândouă bucurându-se de o judecată favorabilă cu prilejul cenzurării („puricării”) bibliotecii lui don Quijote (*DQ* I, 6).

era un cavaler sclifosit și nici atât de smiorcăit⁸⁶ ca frate-său, cât despre vitejie, nu-i era nicidecum mai prejos.

În sfârșit, se cufundă atâta în lectura sa, încât își petrecea nopțile citind din zori până-n zori și zilele din scăpătat în scăpătat; și astfel, de prea puțin dormit și de prea mult citit, creierul i se uscă într-atâta, încât ajunse a-și pierde judecata⁸⁷. Fantezia i se umplu de tot ce citea în cărți, atât de farmece, cât și de încăierări, bătălii, provocări, răni, declarații de dragoste, iubiri, chinuri și năstrușnicii imposibile; și gândul că toată acea mașinărie de născociri visate câte le citea era adevărată i se înfipse atât de tare în închipuire, încât pentru el nu se afla altă istorie mai sigură pe lume. Zicea că Cidul Ruy Díaz⁸⁸ fusese un cavaler foarte destoinic, dar nu-i putea sta alături Cavalerului cu Spada Arzătoare⁸⁹, care, dintr-o singură lovitură pe lat despicasă în jumătate doi uriași sălbatici și gigantici. O ducea mai bine cu Bernardo del Carpio, fiindcă la Roncesvalles îl ucisese pe Roldán, cel fermecat⁹⁰, folosindu-se de

⁸⁶ Două exemple: „Amadís mergea oftând și gemând cu atâta jale și durere, încât cei de lângă el erau, la rândul lor, cuprinși de durere văzându-l astfel” sau: „Și în vreme ce calul se adăpa, [Amadís] a descălecat, l-a priponit de un copac și s-a așezat în iarba verde să-și plângă durerea; dar plânse atât de mult, încât nu-și mai simțea capul și a adormit pe dată” (*Amadís de Gaula*, trad. citată, II, XLV, pp. 350–351 și 353).

⁸⁷ Acesta e simptomul esențial al „nebuniei” lui don Quijote: considera drept istorie sigură conținutul cărților cavalești și măsura realitatea prin prisma acestei pseudorealități. Mecanismul psihic al îmbolnăvirii se întemeiază pe „teoria umorilor”, în circulație pe atunci, expus amănunțit de doctorul Juan Huarte de San Juan în cartea sa de mare succes *Examen de ingenios*, 1575. Reeditată de zece ori până în 1605, se prea poate ca ea să-i fi sugerat lui Cervantes calificativul de *ingenioso* pentru eroul său. Somnul puțin era considerat drept una din cauzele principale ale „uscării creierului”, drept care don Quijote, ca să se calmeze, bea câte un ulcior de apă rece (*DQ* I, 5).

⁸⁸ Cidul Ruy Díaz era perceput în epocă mai mult în temeiul unor date legendare și fantastice decât istorice.

⁸⁹ E vorba de Amadís de Grecia, care purta întipărită pe piept o spadă roșie.

⁹⁰ Eroul eponim (sub forma spaniolă a numelui său, pe care o păstrez) al eposului francez *Chanson de Roland*, extrem de influent în întreaga literatură medievală și renașcentistă europeană. Bernardo del Carpio este eroul fabulos al eposului medieval spaniol, căruia i se atribuie în bună parte independența Castiliei. I se atribuie de asemenea uciderea lui Roldán la Roncesvalles (fr. Roncevaux), într-o luptă în doi. Episodul acesta apare în cântul XXXV al unei continuări spaniole a

tertipul lui Hercule, când îl sufocase pe Anteu, fiul Gliei, strângându-l în brațe. Avea vorbe tare bune despre uriașul Morgante⁹¹, pentru că, deși făcea parte din stirpea aceea urieșească, în care toți sunt trufași și prost crescuți, doar el era binevoitor și politicos. Dar, mai presus de toți, îl prețuia pe Reinaldos de Montalbán⁹², încă și mai vârtos când îl vedea ieșind din castelul său și jefuindu-i pe toți cei care-i ieșeau în cale, și când, de peste mări, a furat acel idol al lui Mahomed, care era cu totul și cu totul de aur, după cum zice istoria lui. Ca să-i tragă o ploaie de picioare trădătorului de Galalón⁹³, ar fi dat-o în schimb pe jupâneasa lui, ba pe deasupra și pe nepoată-sa.

În sfârșit, cu mințile detot duse, căzu în doaga celei mai ciudate idei la care a ajuns vreodată un nebun pe lumea asta, și anume i se părut nimerit și de trebuință, atât pentru sporirea onoarei sale, cât și pentru slujirea propriei sale țări, a se face cavaler rătăcitor și a o porni în lumea largă, cu armele și calul lui, ca să caute aventuri și să pună în lucrare tot ce citise el că săvârșeau cavalerii rătăcitori, îndreptând tot soiul de injustiții și aruncându-se în prilejuri și primejdii, prin care, duse la bun sfârșit, să dobândească nume și faimă veșnice. Bietul de el se și închi- puia încoronat, prin vitejia brațului său, cel puțin împărat al Trebi- zondei⁹⁴; și așa, cu asemenea gânduri atât de plăcute, purtat de puternica desfătare pe care și-o găsea în ele, dădu zor să-și ducă la îndeplinire ceea ce-și dorea. Și primul lucru pe care-l făcu fu să curețe niște arme care le aparținuseră străbunilor săi și care, mâncate de rugină și pline

lui *Orlando furioso*, datorate lui Nicolás Espinosa, *La segunda parte del Orlando, con el verdadero suceso de la famosa batalla de Roncesvalles (Partea a doua a lui Orlando, cu relatarea adevărată a faimoasei bătălii de la Roncesvalles)*, 1555.

⁹¹ Eroul principal al poemului *Morgante maggiore*, de Luigi Pulci (1432–1484). După ce Roldán a ucis alți doi uriași, Pasamonte și Alabastro, l-a convertit la creștinism pe Morgante.

⁹² Fr.: Renaud de Montauban, unul dintre cei doisprezece pairi și erou al unei geste franceze de la sfârșitul secolului al XIII-lea, *Les Quatre Fils Aymon ou Renaud de Montauban*.

⁹³ Galalón este Ganelon din *Chanson de Roland*, care i-a trădat pe francezi, făcându-i să piardă bătălia de la Roncevaux.

⁹⁴ Vezi mai sus, p. 11, finalul notei 19.

de mucezeală, zăceau de multe veacuri aruncate și uitate într-un cotlon. Le curăță și le dresă cât putu mai bine; văzu însă că aveau o mare lipsă, și anume că nu aveau coif cu vizieră și bărbie, ci un simplu morion. Dar dibăcia lui găsi ce să pună-n loc, căci, din mucavale, înjghebă ceva ca o jumătate de coif care, îmbucat cu morionul, alcătuiau o părere de coif întreg. Drept e că, încercând dacă era trainic și dacă putea face față amenințării unei jungheturi, își scoase spada și-i dădu două lovituri și, din prima și în clipă, strică tot ce încropise într-o săptămână; și nu lipsi să-l nemulțumească ușurința cu care-l făcuse bucăți, dar, ca să se asigure împotriva unui asemenea risc, se apucă să-l înjghebeze din nou, punându-i pe dinăuntru niște bare de fier, astfel încât rămase mulțumit de tăria lui și, fără a mai voi să-l pună iarăși la încercare, îl socoti și-l proclamă drept coif cu vizieră de cea mai bună calitate.

Merse apoi să-și vadă gloaba și, cu toate că avea mai multe javarturi reale⁹⁵ decât realul sferturi și mai multe metehne decât calul lui Gonella%, care „*tantum pellis et ossa fuit*“, i se păru că nici Bucefalul lui Alexandru, nici Babieca Cidului nu se ridicau la înălțimea lui. Patru zile îi trebui să ca să-și imagineze ce nume să-i pună; deoarece – cum își zicea el în sinea lui – calul unui cavaler atât de vestit și care era și prin sine atât de bun nu era drept să rămână fără nume cunoscut; drept care se străduia să-l potrivească astfel, încât să arate cine fusese înainte de-a fi al unui cavaler rătăcitor, precum și ce era atunci, căci era întru totul întemeiat ca, odată ce stăpânul său își schimba starea, să-și schimbe și el numele și să capete unul faimos și răsunător, cum i se cuvenea noului ordin și noii îndeletniciri pe care o și profesa; și așa, după multe nume pe care le ticlui, șterse și înlătură, adăugă, desfăcu și refăcu în memoria și-n închipuirea sa, în cele din urmă îi dădu prin cap să-l cheme

⁹⁵ Sp. *cuartos*, boală la copitele cailor, în rom. *javart*. Termenul spaniol, care înseamnă și „sferturi“, permite jocul de cuvinte cu „sferturile realului“, ca monedă de foarte mică valoare.

⁹⁶ Calul lui Pietro Gonella, bufon la curtea ducilor de Ferrara (sec. al XV-lea), a devenit faimos prin slăbiciunea lui nemaipomenită. *Tantum pellis et ossa fuit* („Era doar piele și os“) provine din *Aulularia* (III, 6) lui Plaut, dar Cervantes a preluat imaginea mai degrabă dintr-o epigramă a lui Merlino Cocai, pseudonim al poetului italian macaronic Teofilo Folengo (1496–1544).

„Rușinante“⁹⁷, nume, după cum i se părea, nobil, sonor și evocator pentru ceea ce fusese pe când era gloabă, înainte de ceea ce era acum, și anume fruntea și cel dintâi printre toate gloabele de pe lume.

După ce-i dădu nume, și încă pe placul său, calului, vru să-și pună și sieși unul, și-n cugetarea aceasta mai zăbovi opt zile, la capătul cărora hotărî a se chema „don Quijote“⁹⁸: de unde, după cum s-a spus, autorii acestei istorii atât de adevărate au tras concluzia că, fără îndoială, îl

⁹⁷ De bună seamă, în text, faimosul *Rocinante* (masc.). Interpretarea acestui nume semnificativ este complexă: *rocín* înseamnă „talan, gloabă, cal de povară“, definit ca un cal costeliv, „el caballo de mala traza y flaco“ (*Diccionario de Autoridades*). I se adaugă sufixul *-ante* (*antes* „înainte“), ceea ce poate crea o legătură cu însuși numele autorului, Cervantes = *ciervo* („cerb“) + *antes*, precum și cu cel al pseudoautorului morisc, Cide Hamete Benengeli (care, potrivit uneia din interpretări, ar însemna „fiul cerbului“). Despre importanța numelui vorbește și Sancho, cu ascuțimea lui obișnuită: calul are un nume „care, atât de potrivit fiindu-i, le întrece pe toate cele pomenite“ (II, 40). Numele de *Rocinante* pare, așadar, și o proiecție ludică a însuși numelui autorului: *Cervantes*, *ciervo antes*, adică „cerb înainte“, așa cum gloaba devenită *Rocinante* fusese „gloabă înainte“. Am cутezat să propun în versiunea mea o echivalare cu același semn, dar și cu o semnificație ironică în românește, pornind de la caracteristicile „psihologice“ și fizice ale calului lui don Quijote: sfios, chiar rușinos (cu foarte puține excepții), răbduriu și scheletic („Rușinante era minunat zugrăvit, atât de lung și de-ntins, atât de străveziu și de sfrijit, cu atâta șiră a spinării, atât de vădit ofticos, încât arăta pe față cu câtă justete și adecvare i se dăduse numele de « Rușinante »“, I, 9); sau era considerat „din fire lent la pas și flegmatic“ (I, 23), „atât de blând și atât de puțin muieratic“ (I, 15), răbdător și calm (I, 43), „atât de blând și atât de puțin năbădăios, că nici toate iepele de pe imășul de la Córdoba nu l-ar fi împins la rele“ (I, 15) etc.; am păstrat și sufixul *-ante*, pentru a conserva fonetismul originalului și, astfel, am ajuns la forma RUȘINANTE, pe care o propun conștient de toate riscurile pe care mi le asum tulburând o tradiție oarecum instalată la noi (minus greșita feminizare a numelui în numeroase contexte românești, unele chiar prestigioase), dar și de avantajele pe care le comportă înțelegerea oricărui nume semnificativ. Am procedat la fel, cu măsură, și în *Nuvelele exemplare* (Licențiatul *Sticloanță*, *Manglipodio* etc.). Și în *DQ* voi mai adapta și alte câteva nume proprii, menționând de fiecare dată forma originală și motivațiile pe care le-am avut în vedere. În general, pentru interpretarea numelor din *DQ*, vezi Dominique Reyre, *Dictionnaire de noms des personages du Don Quichotte, suivi d'une analyse structurale et linguistique*, Éditions Hispaniques, Paris, 1980.

⁹⁸ După cum am menționat mai sus, *quijote*, ca piesă de armură, înseamnă „apărătoare de coapsă“. Numele este dat conform unei uzanțe a onomasticii cavalești, numai că, observă D. Reyre, piesa folosită nu mai este „lancea“, ca în

chemase „Quijada“, iar nu „Quesada“, cum au vrut să afirme alții. Amintindu-și însă că viteazul Amadís nu se mulțumise a se chema, scurt, „Amadís“, ci-și adăugase numele regatului și patriei sale, ca să și-o facă faimoasă, și se chemă „Amadís de Gaula“, vru și el, ca bun cavaler, să-și adauge numele ei la al său și să se cheme „don Quijote de la Mancha“, făcându-și astfel, după opinia sa, foarte răspicat cunoscute neamul și patria, pe care și-o și cinstea prin faptul că-și luase supranumele de la ea.

Așadar, după ce-și curăță armele, după ce-și înjighebă din morion coif cu vizieră, după ce-i dădu nume gloabei și se confirmă și pe sine, se încredință că nu-i mai lipsea altceva decât să-și caute o doamnă de care să se îndrăgostească, întrucât cavalerul rătăcitor fără iubiri era pom fără frunze și fructe și trup fără suflet. Își zicea în sinea-i:

— Dacă eu, pentru răutățile păcatelor mele sau spre norocul meu cel bun, mă voi întâlni pe drum cu vreun uriaș, precum li se întâmplă îndeobște cavalerilor rătăcitori, și-l voi pune din prima izbitură la pământ sau îi voi despica trupul în jumătate sau, în sfârșit, dacă-l voi învinge și supune, nu va fi oare bine să am cui să-l trimit în dar, iar el să intre și să cadă-n genunchi în fața dulcii mele stăpâne și să spună cu glas umil și supus: „Eu, stăpână, sunt uriașul Caraculiambro, domn al Insulei⁹⁹ Malindrania, pe care l-a învins într-o luptă în doi nicicând îndestul laudatul don Quijote de la Mancha, poruncindu-mi să mă înfățișez domniei voastre, pentru ca înălțimea voastră să dispuneți de mine după cum vă este voia“ ?

O, cum se mai bucură bunul nostru cavaler după ce-și întocmi discursul acesta și încă mai vârtos când găsi cui să-i dea numele de

Lanzarote, ci o piesă de armură inferioară, care pe deasupra mai are și puternice conotații erotice nesusținute de înzestrările fizice ale personajului, marcând deci o falie psihică și un accent parodic. După cum s-a mai spus, numele ar fi putut fi și o imitație după cel al hidalgului *Camilote*, personaj al cărții cavalerești *Primaleón y Polendos*, care e posibil să fi exercitat o anumită influență asupra concepției operei cervantine (Martín de Riquer).

⁹⁹ În text: *ínsula*, formă cultistă pentru *isla* „insulă“. Pentru diferențierea, măcar ortografică, a celor două forme, am recurs la majusculă în cazul arhaismului, în locul binomului posibil în românește *ostrov / insulă*, doar până la un punct însă, deoarece *ostrov*, riguros vorbind, denumeste o insulă fluvială, și anume pe cursul Dunării.

doamnă a sa ! Şi fapt e, după cum se crede, că într-o aşezare învecinată cu a lui trăia o tânără țărancă, tare plăcută la chip, de care fusese cândva îndrăgostit, deşi, de bună seamă, ea niciodată nu ştiuse şi nu bănuise. O chema Aldonza Lorenzo, şi tocmai ei i se păru cu cale a-i da titlul de doamnă a gândurilor sale; şi, căutându-i un nume care să nu distoneze prea mult de-al ei şi care să bată şi să ducă spre cel de prinţesă şi mare doamnă, hotărî să-i zică „Dulcineea din Toboso“, fiindcă era de fel din El Toboso: nume, după opinia lui, muzical, rar şi evocator, ca toate celelalte pe care şi le dăduse lui însuşi şi lucrurilor sale.

CAPITOLUL 2

*Care vorbeşte despre întâia plecare din baştina sa
întreprinsă de ingeniosul don Quijote*

Odată făcute, aşadar, aceste pregătiri, nu vru a mai zăbovi să-şi pună gândul în faptă, zorindu-l într-asta lipsa de care, după cum gândea el, avea parte lumea prin amânarea lui, date fiind jignirile pe care-avea de gând să le şteargă, nedreptăţile pe care să le înlătore, injustiţiile pe care să le remedieze, abuzurile pe care să le întoarcă spre bine şi datoriile pe care să le plătească. Aşa că, fără a-i împărtăşi nimănui intenţia sa şi fără ca nimeni să-l vadă, într-o dimineaţă, înainte de ziuă, care era una din cele fierbinţi ale lunii iulie, se înarmă cu toate armele sale, încălecă pe Ruşinante, punându-şi rău întocmitul coif, îşi prinse pe braţ pavăza, îşi apucă lancea şi, pe poarta ascunsă a unei ogrăzi, ieşi în câmp, cu nespus de mare mulţumire şi bucurie dacă văzu cu câtă uşurinţă îşi făcuse începutul bunei dorinţe. Dar abia se văzu în câmp, că-l asaltă un gând teribil, într-atâta, încât nu lipsi mult să-l facă a lăsa baltă isprava pornită; şi anume, îşi aminti că nu fusese armat cavaler şi că, potrivit legii cavaleriei, nu putea şi nici nu trebuia să ridice armele împotriva niciunui cavaler şi, chiar dacă ar fi fost, ar fi trebuit să poarte arme albe, în calitate de cavaler novice, fără deviză pe scut, până când avea să şi-o câştige prin propria-i bravură. Gândurile acestea îl făcură să pregete în hotărârea sa; dar nebunia fiindu-i mai puternică decât orice

altă rațiune, își puse-n cap să-l pună pe primul întâlnit a-l unge cavaler, urmându-i astfel pe mulți alții care procedaseră la fel, după cum citise el însuși în cărțile care-l aduseseră în asemenea hal. În ce privește armele albe, gândea să le curețe, de îndată ce va avea prilejul, atât de bine, încât să fie mai abitir decât o hermină; și astfel se potoli și-și continuă drumul, fără a urma altul decât cel voit de calul său, crezând că în asta stătea puterea aventurilor.

Pornind, așadar, la drum, nou-nouțul nostru căutător de aventuri stătea de vorbă cu sine însuși, zicându-și:

— Cine oare se îndoiește că-n vremurile viitoare, când va să iasă la lumină istoria adevărată a faptelor mele celor vestite, înțeleptul ce le va așterne-n scris nu va pune, când va fi să ajungă a povesti această primă plecare a mea atât de matutină, în următorul chip: „Nici nu apucase a-și întinde de-a binelea rubicondul Apolo buclele daurite ale frumoașelor lui plete pe fața latului și spațiosului pământ și nici nu salutaseră bine micuțele și viu coloratele păsăruici pe limbile lor melodioase cu armonie suavă și dulce ca mierea sosirea trandafiriei Aurore, care, părăsind patul moale al soțului gelos, li se arăta muritorilor prin ușile și balcoanele orizontului manceg, când faimosul cavaler don Quijote de la Mancha, părăsindu-și pufurile trândave, încălecă pe faimosu-i cal Rușinante și începu să bată străvechea și cunoscuta câmpie a Montielului”.

Și adevărat este că pe-acolo umbla. Și-adăugă, zicând:

— Vârstă ferice și ferice veac acela când ieși-vor la lumină vestitele-mi fapte de vitejie, demne de gravat în bronzuri, de sculptat în marmuri și de pictat pe tăblii, spre amintire în viitorime. O, tu, învățatul vrăjitor, oricine-ai fi, căruia îi va fi dat să devină cronicarul acestei nemaîntâlnite istorii! Rogu-te să nu-l dai uitării pe bunu-mi Rușinante, veșnic tovarăș al meu pe toate drumurile și șleaurile mele.

Apoi zicea iar, de parcă ar fi fost cu-adevărat îndrăgostit:

— O, prințesă Dulcineea, doamnă a inimii acesteia robite! Mare jignire adusu-mi-ai când m-ai alungat și respins cu neînduplecată și aspră poruncă de-a nu mai apărea în fața frumuseții domniei tale. Imploru-te, doamnă, aminte a-ți aduce de inima aceasta ție supusă, ce-atâtea cazne pentru iubirea ta îndură.

Pe lângă acestea înșira și alte extravagante, toate după tipicul celor pe care i le vârașeră în cap cărțile lui, imitându-le cât îi stătea în putință felul de a vorbi. Astfel, mergea atât de încet, iar soarele urca atât de repede și cu atâta dogoare, încât ar fi fost de ajuns a-i topi, de-ar fi avut cât de cât, creierul.

Umblă aproape toată ziua aceea fără a i se întâmpla nimica vrednic de a fi povestit, fapt care-l exaspera, fiindcă ar fi vrut să întâlnească iute-iute pe cineva asupra căruia să-și încerce vitejia brațului său puternic. Sunt autori care zic că prima aventură ce i s-a întâmplat a fost cea din Puerto Lápice; alții zic că aceea cu morile de vânt; ce-am putut constata eu însă în cazul acesta și-am găsit scris și în analele La Manchei este că a mers atunci toată ziua și, pe înnoptate, gloaba lui și cu el s-au pomenit osteniți și morți de foame și, privind în toate zările ca să vadă dacă nu cumva se zărește vreun castel sau vreo târlă a unor ciobani unde să se adăpostească și unde să-și poată alina marea foame și nevoie, zări, nu departe de drumul pe care mergea, un han, și parcă ar fi zărit o stea ce-l îndruma nu spre porțile, ci spre palatele răscumpărării sale. Se așternu drumului cu mai mare zor și ajunse la el după ce se înnoptase.

Se nimeri ca în poartă să stea două femei tinerele, dintre cele zise publice, care se duceau la Sevilla cu niște catârgii ce găsiseră cu cale să poposească o zi acolo; și cum căutătorului nostru de aventuri tot ce gândea, vedea sau își imagina i se părea că e plăsmuit și se petrece după tipicul celor citite, de îndată ce zări hanul, și-l închipui ca pe un castel cu cele patru turnuri și turnulețele de-argint strălucitor, fără a-i lipsi podul mobil și șanțul adânc, cu toate acareturile descrise la asemenea castele. Se apropie de hanul care lui i se părea castel și, la o mică depărtare de el, trase de frâul lui Rușinante, așteptându-se ca printre crene-luri să se-arate vreun pitic ca să dea de veste din trâmbiță că la castel sosea un cavaler. Văzând însă că se cam lăsau așteptați și că Rușinante se grăbea s-ajungă în grajd, se apropie de poarta hanului și le zări pe cele două fete deșănțate aflate acolo și care lui i se păreau două frumoase fecioare sau două grațioase dame ce se destindeau în fața porții castelului. Într-acestea, se întâmplă că un porcar ce aduna din miriști o turmă de porci (căci așa se numesc, fără a-mi fi cu iertare) sună din corn, spre a-i aduna la semnalul lui, și pe loc don Quijote și-l reprezintă după

dorința lui, ca fiind un pitic ce-i anunța sosirea; și, astfel, cu nemaipomenită mulțumire, se apropie de han și de dame, care, de cum văzură venind un bărbat înarmat în felul acela, ba și cu lance și pavăză, se pregăteau, pline de spaimă, să intre în han; dar don Quijote, ghicindu-le frica după fugă, își ridică viziera de mucava și, descoperindu-și chipul uscățiv și prăfuit, cu aer curtenitor și voce binevoitoare le zise:

— Înălțimile voastre n-aveți de ce fugi, nici a vă teme de vreo vexațiune, căci ordinului cavaleresc pe care-l profesez nu-i stă în obicei și nici nu-i șade bine a face nimănu-i una ca asta, cu atât mai puțin unor atât de sus-puse domnițe precum vă arată înfățișările domniilor voastre.

Fetele îl priveau și făceau ochii mari ca să-i deslușească fața pe care i-o acoperea viziera ponosită; dar când mi se mai și auziră numite domnițe, stare atât de străină meseriei lor, nu-și mai putură stăpâni râsul, încât don Quijote se simți până la urmă jignit și le zise:

— Bine le prinde modestia pe frumoase și mare stupiditate este râsul ce purcede dintr-o cauză minoră; nu v-o spun însă ca să vă intrigați ori să manifestați o pornire colerică, întrucât a mea nu-i alta decât a vă sluji.

Limbajul, neînțeles de către doamne, și făptura ciudată a cavalerului nostru le înțețeau, lor, râsul și, lui, supărarea și s-ar fi ajuns și mai departe dacă n-ar fi ieșit în clipa aceea hangiul, om care, foarte gras fiind, era foarte pașnic, și care, văzând arătarea aceea contrafăcută, înzestrată cu arme atât de desperecheate precum dârlogii, lancea, pavăza și platoșa, nu lipsi mult să se alăture domnițelor în felul de a-și vădi mulțumirea. Dar, la drept vorbind, temându-se de efectele atâtor armării, se hotărî să-i vorbească politicos, drept care îi spuse:

— Dacă înălțimea voastră, domnule cavaler, căutați găzduire, în afară de pat, fiindcă-n hanul ăsta nu se află niciunul, pe toate celelalte le veți găsi aici din belșug.

Văzând umilința guvernatorului fortăreței, căci asta i se părură hangiul și hanul, don Quijote răspunse:

— Pentru mine, seniore castelan, îmi e de ajuns orice, deoarece „arme-mi țin loc de straie, și odihnă-mi este lupta”¹⁰⁰ etc.

¹⁰⁰ Sunt parafrazate primele două versuri ale unei cunoscute balade vechi: „mi cama las duras penas, / mi dormir siempre velar”.

Gazda gândi că-l numise castelan pentru că-i păruse om dintr-o bucată și din Castilia, deși era andaluz și încă dintre cei de pe plaja de la Sanlúcar, nu mai puțin hoț decât Cacus și nici mai puțin șnapan decât un paj școler, așa că-i răspunse:

— Dacă-i așa, patul înălțimii voastre o să fie stânca tare și dormitul, veghe-ntruna; și dacă așa stau lucrurile, puteți descăleca fără grijă, încredințat fiind că veți găsi în cocioaba asta prilej și prilejuri ca să nu dormiți un an întreg și, cu atât mai mult, o noapte.

Și zicând acestea, merse de-i ținu scara lui don Quijote, care descălecă tare anevoie și cu multă trudă, ca unul ce nu rupsesse postul toată ziua.

Îi ceru numaidecât gazdei să aibă mare grijă de calul său, pentru că era cel mai de soi exemplar din câți își mâncau pâinea pe lume. Hangiul i-l măsură cu privirea și nu i se păru nici pe jumătate așa de grozav cum zicea don Quijote; și, oploșindu-i-l în grajd, se-ntoarse ca să vadă ce porunceă oaspetele său, pe care domnițele tocmai îl dezarmau, căci se și împăcaseră cu el; și, cu toate că-i scosese rășcoala din față și din spate, nu se pricepură sau nu izbutiră cu niciun chip să-i desprindă grumăjerul și nici să-i dea jos coiful improvizat, pe care și-l prinsese cu niște panglici verzi, de ar fi fost nevoie să le taie, deoarece nodurile nu li se puteau dezlega; el însă nu consimți nicicum, așa că rămase toată noaptea cu coiful în cap, fiind astfel cea mai hazlie și mai ciudată arătare din câte s-ar fi putut închipui; și-n vreme ce-l dezbrăcau de armură, cum el își închipuia că târăturile și-ntinzăturile acelea care-l dezarmau erau niscaiva stăpâne și doamne nobile din castel, le zise cu mult duh:

— N-a fost cavalier pe lume
mai frumos slujit de doamne
cum a fost el, don Quijote,
când veni din sat pe cale:
grija i-o purtau domnițe,
iară gloabei, mari cucoane,

adică lui Rușinante, acesta fiind, doamnele mele, numele calului meu, iar al meu e don Quijote de la Mancha; căci, deși n-aș fi vrut să mă

prezint până când nu m-ar fi prezentat actele de bravură întreprinse în slujba și spre folosul vostru, obligația de-a adapta prezentei circumstanțe vechea baladă a lui Lanzasote a fost cauza care v-a făcut să-mi aflați numele înainte de vreme; ci veni-va și timpul când domniile voastre aveți a-mi porunci și eu a vă da ascultare, iar bravura brațului meu va da la iveală dorința ce nutresc de-a vă sluji.

Fetele, care nu erau deprinse să audă asemenea retorică, nu scoaseră niciun cuvânt de răspuns; îl întrebară numai dacă voia ceva de mâncare.

— Aș ospăta orice — răspunse don Quijote —, pentru că, după câte-mi dau seama, mi-ar prinde tare bine.

Se întâmplă că ziua aceea căzuse într-o vineri și-n tot hanul erau doar câteva porții dintr-un pește care-n Castilia e numit batog, în Andalusia ștocfiș, în alte părți hamsie și-n altele păstrămior. Îl întrebară dacă domnia sa n-ar vrea să mănânce păstrămior, fiindcă n-aveau alt pește de mâncat¹⁰¹.

— Dacă sunt mai mulți păstrāviori — răspunse don Quijote —, vor putea trece drept un păstrāv întreg, căci mi-e totuna dacă-mi dați opt reali câte unul sau într-o monedă de opt. Cu atât mai mult cu cât s-ar putea ca păstrāviorii aceia să fie ca mânzatul, care-i mai bun decât vaca sau căpriorul decât țapul. Acuma, fie ce-o fi, numai iute să vină, căci munca și greutatea armelor nu se pot duce fără buna întreținere a măruntaielor.

Îi întinseră masa la poarta hanului, pentru că era mai răcoare, și gazda îi aduse o porție din rău muiatul și încă și mai rău gătitul batog și o pâine la fel de neagră și de mucețită ca și armele lui; de tot hazul însă era să-l vezi mâncând, deoarece, cu coiful pus și viziera ridicată, nu putea să-și vâre nimica în gură cu mâinile lui dacă nu-i dădea și nu-i vâra altcineva, așa că una dintre doamne îndeplinea slujba aceasta. Dar când să-i dea de băut, chiar că nu s-a mai putut și nici n-ar fi fost cu putință dacă hangiul n-ar fi găurit o trestie și, cu un capăt pus în gura lui, pe la celălalt îi tot turna vinul, iar el îndura totul răbduriu, doar-doar

¹⁰¹ În text: *abadejo*, *bacallao*, *curadillo*, *truchuela*, sinonime dialectale pentru „pește sărat și uscat/afumat” (FR). Pe ultimul, don Quijote îl confundă cu *trucha* „păstrāv”; improvizez *faute de mieux*: „păstrămior”.

să nu-și rupă panglicile coifului. Între timp, se întâmplă să ajungă la han un jugănar de porci care, de cum sosi, suflă de patru-cinci ori din fluiericile sale, ceea ce îi întări lui don Quijote convingerea că se afla în cine știe ce castel faimos și că-l serveau cu muzică și că erau păstrăvi batogul sărat, pâinea jimplă, și prostituatele doamne, și hangiuul castelan al castelului, așa încât socotea că hotărârea și plecarea lui își meritaseră strădania. Îl munea însă gândul că nu fusese armat cavaler, întrucât i se părea că n-ar fi fost îndreptățit să pornească în căutare de aventuri fără a primi titlul de cavaler.

CAPITOLUL 3

*Unde se povestește chipul hazliu găsit de către don Quijote
ca să fie armat cavaler¹⁰²*

Și astfel, muncit de gândul acesta, își scurtă birtășeasca și sărăcăcioasa cină; odată isprăvită, îl chemă pe hangiu și, închizându-se cu el în grajd, se lasă în genunchi în fața lui, zicându-i:

— Nu mă voi ridica niciodată din locul unde șed, viteze cavaler, până când curtenia voastră nu-mi va fi făcut o favoare pe care vreau să v-o cer și care se va întoarce întru lauda voastră și întru folosul neamului omenesc.

Hangiuul, care și-l văzu pe oaspete la picioarele sale și auzi asemenea vorbe, se uita la el descumpănit, fără a ști ce să facă sau ce să-i spună și-l tot poftea stăruior să se scoale, ci el nici gând să accepte, până când se văzu silit să-i acorde favoarea cerută.

¹⁰² Capitol decisiv, după M. de Riquer, pentru înțelegerea lui DQ și a intențiilor lui Cervantes. Ridicula ceremonie de armare a lui don Quijote în calitate de cavaler nu poate avea nicio consecință reală, deoarece se întemeiază pe o serie de ilegalități originare: pretendentul la titlul de cavaler este nebun, ceremonia de armare a fost făcută de cineva neabilitat și, mai grav, a avut loc *por escarnio* („în derâdere”), totul contravenind normelor codificate de regele Alfonso cel Înțelept (1221–1284) în culegerea sa de legi *Siete Partidas* (II, legea XII, titlul XXI). Se instalează astfel un echivoc ce va plana, cu consecințe epice, asupra întregului roman.

— Nu mă așteptam la mai puțin, domnul meu, din partea mării domniei voastre munificențe – răspunse don Quijote –, drept care vă spun că favoarea pe care v-am solicitat-o și care mi-a fost acordată de generozitatea voastră este că mâine-n zori aveți a mă arma cavaler, iar noaptea asta, în capela castelului vostru, îmi voi priveghea armele și mâine, precum am spus, împlini-se-va ceea ce doresc atât de fierbinte, ca să pot umbla precum se cuvine prin toate cele patru părți ale lumii¹⁰³ în căutare de aventuri, spre folosul nevoiașilor, așa cum e de datoria cavaleriei și cavalerilor rătăcitori, cum sunt eu, a căror dorință spre asemenea fapte de vitejie le este înclinată.

Hangiul, care, după cum s-a spus, era cam mucalit și începuse să aibă unele bănuieli cu privire la lipsa de judecată a oaspetelui său, sfârși prin a se convinge când apucă să audă asemenea vorbe și, ca să aibă pricini de răs peste noapte, se hotărî să-i facă cheful, drept care-i spuse că dorința și cererea îi erau foarte nimerite și că atare intenție era potrivită și firească pentru cavalerii atât de nobili cum părea el și cum o arăta înfățișarea sa chipeșă și că și el însuși, în anii tinereții, se consacrase acelei nobile îndeletniciri, bătând felurite părți ale lumii, în căutare de aventuri, fără să-i fi scăpat Ghionderele din Málaga, Cvartalurile Riarán, Tractirul din Sevilla, Bazarul din Segovia, Măslinetul din Valencia, Drumeagul de strajă din Granada, Plaja de la Sanlúcar, Mânzul din Córdoba și Crâșmele din Toledo¹⁰⁴, ca și-n multe alte părți, unde-și pusese la lucru sprinteneala picioarelor, iscusința mâinilor, făcând multe strâmbătăți, curtând multe văduve, destrămând unele fecioare și înșelând unii orfani și, în sfârșit, făcându-se cunoscut mai tuturor judecătorilor și tribunalelor câte se găsesc pe mai tot întinsul Spaniei, și că, în cele din urmă, venise să se retragă în acel castel al său, unde trăia pe spezele sale și pe-ale altora, adăpostindu-i în el pe toți cavalerii rătăcitori, oricare le-ar fi fost calitatea și condiția, doar din marea afecțiune

¹⁰³ Pe atunci: Europa, Asia, Africa și America. Vezi și *DQ* I, 48, p. 522.

¹⁰⁴ În ordinea din text: Percheles de Málaga, Islas de Riarán, Compás de Sevilla, Azoguejo de Segovia, Olivera de Valencia, Rondilla de Granada, Playa de Sanlúcar, Potro de Córdoba și Ventillas de Toledo, puncte importante pe o „hartă picarescă a Spaniei” (Avalle-Arce). Vezi și *NE*, *Ilustra rândășiță*.

ce le-o purta și ca să-i facă și lui parte din avutul lor, drept plată a bunei sale voiri.

Îi mai spuse că în castelul acela nu era nicio capelă unde să-și poată priveghea armele, deoarece fusese dărâmată ca să se ridice una nouă, dar că, la nevoie, știa că ele pot fi privegheate oriunde și că peste noapte le-ar putea priveghea într-o curtică a castelului, așa încât de dimineață, cu ajutorul lui Dumnezeu, aveau să se săvârșească ceremoniile cuvenite pentru ca el să fie armat cavaler, și încă atât de cavaler, încât altul mai breaz să nici nu fie pe lume.

Îl întrebă dacă avea bani la el; don Quijote îi răspunse că n-avea nicio lețcaie, pentru că nu citise niciodată în istoriile despre cavalerii rătăcitori că vreunul dintre ei ar fi avut așa ceva. La asta, hangiul zise că se înșela, întrucât, chiar dacă în istorii nu stătea scris, pentru că autorilor lor li se păruse că nu era nevoie să aștearnă-n scris ceva atât de evident și atât de necesar ca banii și cămășile curate, nu trebuie să credem din pricina asta că nu-i aveau și, ca atare, să facă bine a ști și a socoti ca lucru sigur că toți cavalerii rătăcitori, de care atâtea cărți sunt pline și ticsite, își aveau pungile bine garnisite, pentru orice împrejurare, și că duceau de asemenea cu ei cămăși și un sipețel plin cu alifii de curărisit rănilor primite, fiindcă nu totdeauna în câmpiile și pustiile unde se luptau și erau răniți găseau pe cineva care să-i doftoricească, fără numai dacă erau prieteni cu vreun înțelept vrăjitor, care-i ajuta numaidecât, aducându-le prin văzduh, pe câte un nor, vreo domniță sau vreun pitic cu un șip de apă cu atare însușiri, încât, de îndată ce gustau o picătură din ea, pe loc se vedeau însănătoșiți de plăgi și răni, ca și cum n-ar fi suferit de nimic; dar că, neavând așa ceva, vechii cavaleri găseau că era nimerit ca scutierii lor să aibă asupra-le bani și alte lucruri de trebuință, precum scame și unsori ca să se trateze; iar când se întâmpla ca acei cavaleri să nu aibă scutieri – adică numai rar și când și când –, își duceau ei înșiși toate acestea într-o desagă foarte subțirică, de aproape nu se zărea, pe crupa calului, ca pe ceva cum nu se poate mai de preț, pentru că, în afara unor asemenea prilejuri, purtatul desagilor n-a prea fost îngăduit printre cavalerii rătăcitori; și tocmai de-aceia îl sfătuia, căci încă de pe atunci îi și putea porunci ca finului său, cum avea să-i și devină în scurt timp, să nu mai plece la drum de azi înainte fără bani

și fără prevederile pomenite, căci avea să vadă, când se va aștepta mai puțin, cât de bine aveau să-i prindă.

Don Quijote îi făgădui să facă ce era sfătuit, cu deplină exactitate; și astfel, se rânduî numai decît să-și poată priveghea armele într-o ogradă întinsă aflată pe-o latură a hanului și, după ce și le strânse pe toate, don Quijote le puse pe-o adăpătoare de lîngă un puț și, luându-și pavăza pe braț, își apucă lancea și, cu o ținută nobilă, începu să se preumbe prin fața adăpătoarei; iar când își începu el plimbarea, începea să se lase și noaptea.

Hangiul le povesti tuturor celor aflați în han despre nebunia oaspetelui său, despre privegherea armelor și ceremonia de armare cavalească pe care o aștepta. Se minunară de nebunia aceea de un soi atît de ciudat și merse să-l privească de la depărtare și văzură cum uneori se plimba, cu o ținută demnă; alteori, rezemat în lance, își îndrepta ochii spre arme, fără a și-i dezlipi o bună bucată de vreme de la ele. Noaptea se lăsase de-a binelea, dar cu atîta strălucire a lunii, încît putea rivaliza cu cea împrumutată ei, astfel încît tot ce făcea novicele cavaler era bine văzut de toți. Într-acestea, unuia dintre catârgiî aflați în han i se năzări a merge să-și adape cîrdul și fu nevoit să ia, de pe adăpătore pe care fuseseră puse, armele lui don Quijote; acesta, când îl văzu că se apropie, îi zise cu glas mare:

— O, tu, oricine-ai fi, necugetate cavaler, care ai de gînd să atingi armele celui mai viteaz rătăcitor din câți au încins o spadă! Ia seama ce faci, nu le-atinge, de nu vrei să-ți lași viața ca plată a obrazniciei tale.

Catârgiul nu se sinchisi de vorbele lui (și mai bine i-ar fi prins să se fi sinchisit, pentru că-i era în joc sănătatea), ci, trăgându-le de curele, le azvârli cît colo. Dacă văzu una ca asta, don Quijote ridică ochii la cer și, îndreptându-și gîndurile – pare-se – către doamna sa, Dulcinea, zise:

— Ajută-mă, doamnă a mea, în această primă înfruntare ce i se oferă pieptului meu ție rob; nu mă lase de izbeliște în cea dintâi primejdie favoarea și ocrotirea ta.

Și zicînd aceste vorbe și altele asemănătoare, lepădînd pavăza, ridică lancea cu amîndouă mîinile și-l pocni cu ea pe catârgiu în moalele

capului așa de tare, că-l culcă la pământ atât de deznodat, încât, de-ar mai fi urmat și-o a doua lovitură, n-ar mai fi fost nevoie de chirurg ca să-l vindece. Acestea fiind făcute, își adună armele și reîncepu să se preumbe cu același calm ca și mai-nainte. La scurt timp după aceea, fără a se ști ce se întâmplase – deoarece catârgiul era încă năucit –, veni altul cu același gând de a-și adăpa catării și, apropiindu-se ca să dea jos armele spre a elibera adăpătoarea, don Quijote, fără a scoate o vorbă și fără a mai implora hatârul nimănui, lepădă încă o dată pavăza și încă o dată ridică lancea și, fără a și-o frânge, frânse mai bine de trei ori capul celui de-al doilea catârgiu fiindcă i-l crăpă-n patru. La auzul zgomo-tului dădu fuga tot omenetul din han și printre ei, și hangiul. Văzând asta, don Quijote își luă pavăza pe braț și, ducând mâna la spadă, zise:

— O, doamnă a frumuseții, bravură și volnicie a inimii mele slăbite! A venit vremea să-ți întorci ochii măreției tale spre acest cavaler ție rob, pe care-l adastă atare aventură.

Astfel prinse, după cum i se păru, atâta curaj, încât, de l-ar fi atacat toți catârgiile de pe lume, tot n-ar fi dat niciun pas îndărăt. Tovarășii răniților, văzându-le starea, începură încă de la distanță să arunce o ploaie de pietre asupra lui don Quijote, care, cum putea mai bine, se acoperea cu pavăza și nu-ndrăznea să se depărteze de adăpătoare, ca să nu-și lase armele nepăzite. Hangiul le striga să-l lase-n pace, că doar le spusese cât era de nebun și că, nebun fiind, ar fi ieșit basma curată chiar de i-ar fi omorât pe toți. Striga și don Quijote, încă mai abitir, făcându-i nemernici și trădători, iar pe seniorul castelului felon și cavaler de proastă spiță, de vreme ce îngăduise un asemenea tratament față de cavalerii răătăcitori; și că, dacă ar fi apucat a primi titlul de cavaler, l-ar fi făcut să dea seamă de mișelia lui:

— Dar de voi, ceilalți, spurcată și josnică scursură, nici nu-mi pasă, apropiați-vă, veniți și jigniți-mă cât vă stă-n putere și vedea-veți plata pe care-o veți primi pentru nerozia și necuviința voastră.

Zicea acestea cu atâta înflăcărare și dârzie, încât vârî o spaimă gro-zavă în cei ce-l atacau; și așa, atât din pricina asta, cât și datorită insis-tențelor hangiului, încetară să-l mai bombardeze, iar el îi lăsă să-și ia de-acolo răniții și-și reluă privegherea armelor cu același calm și împă-care ca la-nceput.

Hangiului nu-i căzură bine glumele oaspetelui său și se hotărî să le pună capăt și să-i dea numaidecât afurisitul ordin de cavaler, înainte de-a se mai întâmpla și altă nenorocire. Și astfel, apropiindu-se de el, își ceru scuze pentru neobrăzarea pe care, fără știrea lui, i-o arătase prostimea aceea, fiind însă pedepsiți pe drept și pe măsură pentru obrăznicia lor. Îi spuse, după cum îi mai și spusese, că în castelul acela nu exista capelă, care însă nu era neapărat de trebuință pentru ceea ce mai rămăsese de făcut, fiindcă tot clenciul investiturii cavalierești stă în lovirea pe ceafă și pe spate cu latul spadei, după cum știa și el din ceremonialul ordinului, ceea ce se putea face și-n plin câmp, iar cât privește privegherea armelor, o și săvârșise, căci și în doar două ceasuri se împlinea, cu atât mai mult cu cât el stătuse peste patru. Don Quijote crezu toate acestea, fiind gata să-i dea ascultare, spre a se isprăvi cât mai iute cu puțință, întrucât, dacă s-ar fi văzut atacat încă o dată și s-ar fi văzut armat cavaler, n-avea de gând să mai lase niciun ins viu în castel, cu excepția celor despre care i-ar porunci el altminteri și pe care i-ar fi cruțat din respect pentru el.

Prevenit și cu frica-n sân, castelanul aduse numaidecât un catastif unde înscrisa paiele și orzul pe care le dădea catârgiilor și, cu un muc de lumânare adus de un băiat și împreună cu cele două domnițe mai sus-pomenite, veni unde se afla don Quijote, poruncindu-i să îngenuncheze; și, citind din registrul său, ca și când ar fi rostit o rugăciune pioasă, în toiul citaniei ridică mâna și-i dădu o lovitură strașnică la ceafă, iar după aceea, chiar cu spada lui, alta de toată frumusețea pe spinare, continuând să șopotească printre dinți, ca și cum s-ar fi rugat. După ce făcu asta, îi porunci uneia dintre dame să-i încingă spada, ceea ce ea săvârși cu multă înlesnire și discernământ, fiindcă n-a fost puțin lucru să nu crape de răs la fiecare pas al ceremoniilor; dar isprăvile de care-l văzuseră în stare pe proaspătul cavaler le țineau răsul în frâu. Când îi încinse spada, buna doamnă îi spuse:

— Domnul facă din domnia ta un cavaler norocos și deie-ți noroc în lupte.

Don Quijote o întrebă cum o cheamă, ca să știe de-acum încolo cui avea să-i rămână îndatorat pentru hatârul primit, deoarece gândea să-i

dăruiască o câtime din onoarea pe care avea s-o dobândească prin vitejia brațului său. Ea răspunse cu mare umilință că o chema La Tolosa și că era fiica unui cârpaci de fel din Toledo, care locuia pe lângă prăvălii din Sancho Bienaya¹⁰⁵, și că ea, oriunde s-ar afla, avea să-l slujească și să-l considere drept senior al ei. Don Quijote îi ceru ca, de dragul său, să-i facă favoarea ca de azi înainte să-și pună *don* și să se cheme „doña Tolosa”. Ea îi făgădui întocmai, iar cealaltă îi puse pintenii de cavalier, cu ea având loc aproape aceeași convorbire ca și cu cea cu spada. O întrebă cum o cheamă, și ea spuse că o cheamă La Molinera și că era fiica unui morar onorabil din Antequera; don Quijote o rugă și pe ea să-și pună *don* și să se cheme „doña Molinera”, oferindu-i și ei noi slujiri și bunăvoiri.

Odată îndeplinite, așadar, în galop și-n mare grabă, nemaivăzutele până atunci ceremonii, stătea ca pe jăratric să se vadă călare și să plece în căutare de aventuri, drept care, punând numaidecât șaua pe Rușinante, încălecă și, îmbrățișându-și gazda, îi spuse lucruri atât de ciudate, ca dovadă de recunoștință că-l armase cavalier, încât nu-i cu putință să nimerim a le relata. Hangiul, bucuros că-l vedea plecat din han, cu nu mai puțină retorică, dar cu vorbe mai scurte, răspunse la ale lui și, fără să-i mai ceară nicio plată, îl lăsă să se ducă-n cea a Domnului într-un ceas bun¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Piață din Toledo, în apropiere de spitalul Mizericordiei.

¹⁰⁶ Ceremonialul de armare a lui don Quijote în calitate de cavalier a fost parodiat, după cel descris în *Siete partidas*, culegerea de legi a lui Alfonso cel Înțelept (II *Partida*, titl. XXI, legea 12) și, apoi, în cărțile de cavalerie, începând cu *Amadís de Gaula*. Întreaga desfășurare ulterioară a aventurilor sale stă sub semnul acestei ilegimități parodice originare: e, aparent, un caz ciudat de falsă transmitere a „harului”, beneficiarul fiind „nebun”, iar dispensatorul neautorizat de o continuitate a tradiției. Totuși un anumit canal de legitimare a fost deschis: însăși „nebunia” cavalerului îl face sensibil la ceva interzis raționaliștilor: don Quijote nu se iluzionează, ci ia în serios totul. Semnele se răstoarnă.

CAPITOLUL 4

Despre cele întâmplate cavalerului nostru când plecă de la han

Să fi fost cel¹⁰⁷ al zorilor de ziuă când plecă de la han don Quijote, atât de mulțumit, atât de vesel, atât de binedispus că se văzuse armat cavaler, încât bucuria îi plesnea cu tot cu chingile calului. Aducându-și însă aminte de sfaturile gazdei sale privitoare la proviziile atât de trebuincioase pe care trebuia să și le ia cu sine, mai cu seamă cea de bani și cămăși, se hotărî să se întoarcă acasă și să se înzestreze cu de toate, ca și cu un scutier, socotind să-l ia în slujba sa pe un țăran vecin cu dânsul, sărac și cu copii, dar foarte potrivit pentru meseria scutiferilă a cavaleriei¹⁰⁸. Cu gândul acesta îl mână pe Rușinante către satul său și calul, parcă recunoscându-și dorul de locul obârșiei, prinse a merge cu atâta tragere de inimă, încât părea că nici nu mai atingea pământul cu picioarele.

Nu mersese prea mult, când i se păru că de pe mâna dreaptă, din desișul unei păduri ce se afla acolo, ieșeau niște strigăte slabe, ca ale cuiva care se vaită; și nici nu le auzi bine, că și zise:

— Mulțumesc Cerului pentru favoarea pe care mi-o face, scoțându-mi atâta de curând în cale prilejuri în care să-mi pot îndeplini datoriile profesiei mele și să-mi pot culege roadele bunelor dorințe. Strigătele acestea, fără îndoială, sunt ale unui nevoiaș sau ale unei nevoiașe care vor fi având nevoie de ocrotirea și ajutorul meu.

Și, întorcând hăturile, îl îndrumă pe Rușinante în direcția de unde i se păruse că veneau strigătele și, la câțiva pași după ce intră în pădure, văzu o iapă legată de un stejar și, legat de altul, un băiat gol de la brâu în sus, în vârstă de vreo cincisprezece ani, el fiind cel ce scotea strigătele nu fără rost, fiindcă o huidumă de țăran îi croia o ploaie de lovituri cu o curea de piele, fiecare biciuire însoțindu-și-o cu o muștrare și-un sfat. Căci zicea:

— Limba mîlc și ochii din cap.

Și băiatul răspundea:

¹⁰⁷ Antecedentul este „ceas“, de la finele capitolului anterior.

¹⁰⁸ Prima menționare, anonimă, a lui Sancho Panza și a rolului său.

— N-o să mai fac altă dată, stăpâne; pe patimile Domnului, jur că n-o să mai fac altă dată și-ți făgăduiesc să am de-acum încolo mai multă grijă de turmă.

Și, văzând ce se întâmpla, don Quijote zise cu glas mânios:

— Necurtenitorule cavaler, rău îți șade să ataci pe cineva aflat în imposibilitate de a se apăra; încalecă pe calul domniei tale și ia-ți lancea – căci avea și o lance rezemată de stejarul unde era priponită de căpăstru iapa – și îți voi arăta că ceea ce faci este purtare de oameni lași.

Țăranul, văzând asupra sa figura aceea împovărată de arme care-și cumpănea lancea în nasul lui, se și văzu mort, drept care răspunse cu vorbe împăciuitoare:

— Domnule cavaler, băiatul ăsta pe care-l pedepsesc este un argat de-al meu și-l folosesc ca să-mi păzească o turmă de oi pe care-o am prin părțile astea, dar e atât de zăpăcit, încât zilnic îmi dispare câte una; și, fiindcă-l pedepsesc pentru zăpăceala sau ticăloșia lui, zice că o fac de zgârcit ce sunt, ca să nu-i plătesc simbria pe care i-o datorez, dar, pe Dumnezeu și pe sufletul meu, minte.

— „Minte”¹⁰⁹ în fața mea, țopârlan nemernic? – zise don Quijote –. Pe soarele care ne dă lumina, îmi vine să te străpung cu lancea asta. Plătește-l numaidecât fără crâcnire, că de nu, pe Dumnezeu, cârmuito-rul nostru, termina-te-voi și nimici-te-voi în clipa asta. Dezleagă-l numaidecât.

Țăranul își plecă fruntea și, fără a mai scoate o vorbă, o dezlegă pe slugă, pe care don Quijote o întrebă cât îi datora stăpânul. Băiatul îi răspunse că nouă luni, a câte șapte reali pe lună. Don Quijote făcu socoteala, găsind că se ridica la șaptezeci și trei de reali¹¹⁰, și-i spuse țăranului să-i scoată pe loc din pungă, dacă nu voia să moară. Țăranul înfricoșat răspunse că pe încercarea în care se afla și jurământul pe care-l făcuse – deși nu jurase nimica –, nu erau atâția, căci trebuia să se scadă și să se pună la socoteală trei perechi de încălțări pe care i le dăduse și un real pentru două luări de sânge făcute când fusese bolnav.

¹⁰⁹ Dezmințirea cuiva în fața unui terț, fără a-și cere scuze, era percepută ca o gravă ofensă adusă amândurora. Furia lui don Quijote e declanșată de acest comportament, nu de starea socială a personajului, pe care-l considera cavaler.

¹¹⁰ Greșală de calcul evidentă atribuită lui don Quijote sau greșală de tipar.

— Bine, bine – i-o întoarce don Quijote –, dar încălțările și luările de sânge să fie trecute-n contul biciuirilor pe care i le-ai dat fără vină, întrucât, dacă el a rupt pielea încălțărilor date de dumneata, dumneata i-ai rupt-o lui pe cea de pe trup, și dacă bărbierul i-a luat sânge când a fost bolnav, dumneata i l-ai luat în deplină sănătate; așa că în privința asta cu nimica nu ți-e dator.

— Partea rea, domnule cavaler, e că n-am bani aici: să vină Andrés cu mine acasă și am să-i plătesc toți realii până la unul.

— Să mă duc cu el? – zise băiatul –. Să n-am parte! Nu, domnule, nici prin gând nu-mi trece, că de cum o să se vadă între patru ochi cu mine, o să mă jupoaie ca pe-un Sfânt Bartolomeu.

— Nu va face una ca asta – replică don Quijote –: e de ajuns să-i poruncesc eu ca să mi se supună; și, dacă mi se leagă cu jurământ pe legea cavaleriei pe care a primit-o, îl voi lăsa liber și-ți voi garanta plata.

— Ia seama ce zici, domnule – zise băiatul –, că stăpânul ăsta al meu nu e cavaler și nici n-a primit vreun ordin cavaleresc, ci e Juan Haldudo bogătanul, de fel din Quintanar.

— Prea puțin contează – răspunse don Quijote –, pot fi cavaleri și cei cu pulpane largi; cu atât mai mult cu cât fiecare om e fiul faptelor sale.

— Așa e – zise Andrés –, da' stăpânul ăsta al meu fiul căror fapte o fi, de vreme ce-mi tăgăduiește simbria, nădușeala și munca?

— Nu ți le tăgăduiesc, frate Andrés – răspunse țăranul –, fă-mi plăcerea și vino cu mine, că mă jur pe toate ordinele cavaleriești de pe lume să-ți plătesc, cum m-am și prins, toți realii până la unul, ba și miresmați.

— De miresmare te scutesc – zise don Quijote –: plătește-i în reali buni și mă mulțumesc cu-atâta; și ia seama să faci precum ai jurat; de nu, fac și eu același jurământ să mă întorc ca să te caut și să te pedepesc, și află că tot o să te găsesc, chiar dacă te-ai ascunde mai abitir ca o șopârlă. Și dacă vrei să afli cine-ți dă porunca asta, ca să te încredințezi și mai mult că ai a te ține de cuvânt, află că eu sunt viteazul don Quijote de la Mancha, îndreptătorul jignirilor și-al injustițiilor, și rămâi cu Dumnezeu, dar nu cumva să-ți zboare din cap ceea ce ai făgăduit și jurat, sub amenințarea sentinței pronunțate.

Și zicând acestea, îi dădu pîteni lui Rușinante și-n scurt timp se îndepărtă de ei. Țăranul îl urmări cu privirea și când văzu că ieșise din pădure și nu se mai zărea, se întoarse la sluga sa Andrés și-i zise:

— Fă-te-ncoa', fiule, că vreau să-ți plătesc ce-ți datorez, după cum mi-a lăsat poruncă îndreptătorul ăla de jigniri.

— Îți jur și eu – zise Andrés – că domnia ta bine-ai face să îndeplinești porunca acelui bun cavaler, o mie de ani să trăiască, atât de viteaz și de bun judecător, pe Sfântul Roch, că de nu mă plătești, întoarcă-se și înfăptuiască ce-a zis!

— Păi așa mă jur și eu – zise țăranul –, dar de tare ce mi-ești drag, vreau să-mi sporesc datoria, sporind, așadar, și plata.

Și, înșfăcându-l de braț, îl legă iarăși de stejar și-l biciui acolo atât de strașnic, încât îl lăsă ca mort.

— Ia cheamă-l acum, jupâne Andrés, pe îndreptătorul jignirilor: o să vezi că pe-asta n-are s-o-ndrepte, deși cred că încă n-am dus-o la bun sfârșit, fiindcă mă ia pofta să te jupoi de viu, așa cum te și temei.

Ci până la urmă îl dezlegă și-i dădu voie să o pornească-n căutarea judecătorului său, ca să execute sentința pronunțată. Andrés își luă tălpășița cam cătrănit, jurând s-o pornească-n căutarea viteazului don Quijote de la Mancha și să-i povestească punct cu punct cele întâmplăte și că avea să i-o plătească înșeptit. Cum, necum, el plecă plângând, iar stăpânul lui rămase râzând¹¹¹.

Și astfel îndreptă jignirea viteazul don Quijote, care, cum nu se poate mai mulțumit de cele întâmplăte, părându-i-se că le dăduse cep preafecit și înalt cavaleriilor sale, cu mare mulțumire de sine își continua drumul către satul său, zicându-și cu jumătate de glas:

— Pe drept cuvânt fericită peste toți câți trăiesc astăzi pe fața pământului te poți numi, o, mai presus de frumoase frumoasă Dulcinee din Toboso, că ai avut norocul să-l ai ca supus și rob al voinței și poftirii tale pe un cavaler atât de curajos și de renumit cum îți este și-ți va fi don Quijote de la Mancha, care, după cum știe toată lumea, ieri a primit ordinul cavaleriei și azi a și îndreptat cea mai mare strâmbătate și jignire săvârșită cândva de injustiție și comisă de cruzime: azi a smuls harapnicul

¹¹¹ Reîntâlnirea cu Andrés se va produce în *DQ* I, 31.

din mâna dușmanului nemilos care-l flagela fără niciun temei pe pruncul acela atât de plăpând.

Într-acestea, ajunse la un drum care se despărțea în patru și numai-decât îi veniră în minte răspântiile unde cavalerii rătăcitori cădeau pe gânduri pe care anume drum dintre acelea să o apuce; și, ca să-i imite, rămase o vreme locului, iar după ce medită adânc, lăsă liber hățul lui Rușinante, încredințându-și voia celei a gloabei, care-și urmă primul gând, și anume s-o apuce pe drumul către grajdul său. Și, după ce merse preț de vreo două mile, don Quijote văzu o mare trupă de oameni, care, după cum se află mai apoi, erau negustori toledani ce plecaseră să cumpere mătase de la Murcia. Erau șase și umblau cu parasolurile lor, însoțiți de alți patru slujitori călare și de trei catârgii pedestri. Abia ce-i zări, don Quijote își imaginează că era rost de-o nouă aventură; și, ca să imite cât i se părea mai mult cu puțință întâlnirile despre care citise în cărțile lui, i se păru că aceea în care gândea să se-avânte îi venea ca turnată. Și astfel, cu o ținută nobilă și neînfricată, se îmbătoșă bine în scări, strânse lancea în mână, își apropie pavăza de piept și, proțăpit în mijlocul drumului, rămase să aștepte sosirea acelor cavaleri rătăcitori, căci așa îi și socotea și judeca; și, când se apropiară la o distanță de la care se puteau vedea și auzi, don Quijote ridică glasul și zise cu aer trufaș:

— Toată lumea să stea locului, dacă nu mărturisește toată lumea că nu se află domniță mai frumoasă pe lume decât Împărăteasa La Manchei, neasemuita Dulcineea din Toboso.

Negustorii se opriră la sunetul acestor vorbe și la vederea figurii ciudate a celui care le rostea și, după figură și după vorbe, își dădură numaidecât seama de nebunia proprietarului lor, dar voiră să vadă pe-ndelete unde bătea mărturisirea pe care le-o cerea, iar unul dintre ei, care era cam hâtru și foarte discernător, îi spuse:

— Domnule cavaler, noi nu știm bine cine ar putea fi buna doamnă de care vorbești; arată-ne-o și, dacă e de o frumusețe atât de mare precum ne spui, cu dragă inimă și fără nicio constrângere mărturisi-vom adevărul cerut de către domnia ta.

— Dacă v-aș arăta-o – i-o întoarce don Quijote –, ce merit ați mai avea oare, domnilor, mărturisind un adevăr atât de notoriu? Important

este ca, fără a o vedea, să credeți, să mărturișiți, să afirmați, să jurați și să susțineți că așa este; de nu, veți avea de-a face cu mine, adunătură de oameni afurisiți și fuduli. Fie că veniți unul câte unul, precum o cere ordinul cavaleriei, fie toți împreună, precum este obiceiul și apucătura josnică a celor de teapa voastră, eu unul aici vă adăst și vă aștept, încrezător în dreptatea care e de partea mea.

— Domnule cavaler — replică negustorul —, vă implor, înălțimea voastră, în numele tuturor prinților care ne aflăm aici ca, spre a evita să ne încărcăm conștiința mărturisind un lucru nemaivăzut de noi și nemai-auzit, cu atât mai mult cu cât ar aduce atingere împărăteselor și reginelor din Alcarria și Extremadura, binevoiți înălțimea voastră, a ne arăta vreun portret al acelei doamne, fie și de mărimea unui bob de grâu, căci dintr-un căpețel de fir ghemul îl deșir¹¹², și, astfel, vom fi satisfăcuți și încredințați, iar înălțimea voastră veți fi mulțumit și răsplătit; ba chiar cred că suntem de pe acum în atare măsură de partea domniei voastre, încât, chiar dacă portretul ne-ar învedera că e chioară de un ochi și că din celălalt îi curge chinovar și pucioasă, vom declara în favoarea dânzei tot ce veți voi.

— Nu-i curge, infamă canalie — răspunse don Quijote, foc și pară de mânie —, nu-i curge, zic, ce zici tu, ci ambră și mosc pe pat de vată, și nici nu e chioară, nici cocoșată, ci mai dreaptă decât un fus de Guadarrama¹¹³. Ci plăti-veți cumplita blasfemie pe care ați proferat-o împotriva unei atât de neîntrecute frumuseți precum cea a doamnei mele.

Și, zicând acestea, se năpusti cu lancea aplecată către cel ce spusese acestea, cu atâta furie și turbare, încât, dacă norocul n-ar fi făcut ca la jumătatea drumului Rușinante să se poticnească și să cadă, îndrăznețului negustor i-ar fi mers tare rău. Rușinante căzu și-l dădu pe stăpânu-său de-a berbeleacul hăt departe pe câmp; și, dând să se ridice, nu mai izbuti în ruptul capului: într-atâta-l stinghereau lancea, pavăza, pintenii și coiful, cu povara armelor străvechi. Și, în vreme ce se lupta să se ridice și nu izbutea, tot zicea:

¹¹² Proverb: „Por el hilo se sacará el ovillo.“

¹¹³ Fusele și alte ustensile de bună calitate se confecționau din lemn de fag din Guadarrama.

— Nu fugiți, seminție de lași, așteptați, seminție de robi, căci nu din vina mea, ci din a calului zac prăvălit aici.

Un catârgiu, dintre cei ce se-aflau pe-acolo și care se vede treaba că nu avea porniri prea bune, când îl auzi pe bietul om căzut scoțând atâtea vorbe pline de trufie, nu putu să nu-i dea răspuns la coaste. Și, apropiindu-se de el, înhăță lancea și, după ce o rupse-n bucăți, cu una dintre ele începu să-i tragă lui don Quijote al nostru atâtea ciomăgeli, încât, în ciuda și-n pofida armurii, îl snopi ca pe arie. Stăpânii lui strigau la el să nu-l mai pocnească atâta și să-i dea pace, dar catârgiul era pornit și nu vru să iasă din joc până ce nu-și miză tot mărunțișul mâniei și, înhățând și celelalte scurtături de lance, le frânse și pe ele pe nefericitul întins la pământ, care, cu toată vijelia de ciomege care plouau peste el, nu-și punea strajă gurii, amenințând cerul și pământul ca și pe nemernicii aceia, căci așa i se păreau.

Catârgiul obosi, iar negustorii își văzură de drum, rămânându-le de povestit tot restul lui despre sărmanul ciomăgit. Acesta, după ce se pomeni singur, încercă iar să vadă dacă se putea ridica, ci, dacă nu reușise nici când era sănătos și-n putere, cum s-o facă snopit și aproape dez-nodat? Și încă se considera norocos, părându-i-se că era o nefericire firească tuturor cavalerilor rătăcitori și-o punea în întregime pe seama greșelii calului; dar nu era în stare să se ridice de jos, într-atâta de zdrobit îi era tot trupul.

CAPITOLUL 5

Unde continuă a se povesti necazul cavalerului nostru

Văzând, așadar, că, într-adevăr, nu se putea clinti din loc, se hotărî să recurgă la remediul său obișnuit, și anume să se gândească la vreun pasaj din cărțile sale, iar nebunia i-l aduse în memorie pe-acela cu Valdovinos și marchizul de Mantova, când Carloto îl lăsase rănit în creierii munților¹¹⁴, istorie știută de copii, neignorată de tineri, celebrată și chiar

¹¹⁴ Asasinarea lui Valdovinos, nepot al marchizului de Mantova, de către Carloto (Charlot, fiul lui Carol cel Mare) nu figurează în nicio carte de aventuri

crezută de bătrâni și, cu toate acestea, nu mai adevărată decât minunile lui Mahomed. Ea, prin urmare, i se păru a veni ca turnată impasului în care se afla și astfel, cu vădiri de mare durere, prinse a se rostogoli pe pământ și a rosti cu suflu slăbit întocmai ce se zice că spunea cavalerul cel rănit din pădure:

— Unde oare ești, stăpână,
că de răul meu nu-ți pasă?
Sau nu-ți e știut, stăpână,
sau mă minți, necredincioasă.

Și continuă astfel balada, până la versurile care zic:

— O, marchiz de Mantova,
nobil domn și unchi de sânge!

Și soarta voi ca, în clipa când ajunse la versul acesta, să treacă întâmplător pe-acolo un țăran de la el din sat și chiar vecin cu dânsul, care

cavalește, fiind în schimb tema unei balade (*romance*) din ciclul carolingian despre marchizul de Mantova, derivație spaniolă tardivă a legendei medievale franceze despre Ogier li Danois. Episodul e dezvoltat într-un intermediu (piesă într-un act, *entremés*) anonim, pe care Cervantes îl cunoștea cu siguranță: *Entremés de romances*, compus de un anonim dintr-un grup ostil lui Lope de Vega. Pe scurt, un biet țăran pe nume Bartolo înnebunește din pricina lecturii exagerate a *Romancero*-ului și se străduiește să imite limbajul și vitejiile eroilor acestuia. Se face soldat și, însoțit de scutierul său Bandurrio, pleacă în căutare de aventuri. Vrea să o apere pe o păstorită curtată prea insistent de un cioban, dar acesta îi ia lancea și-l snopește în bătaie, lăsându-l lat la pământ. Bartolo își amintește atunci de balada marchizului de Mantova și recită aceleași versuri ca și don Quijote după aventura cu negustorii toledani, iar când familia îi sare-n ajutor, el își imaginează că vine însuși marchizul de Mantova și-l întâmpină cu aceleași versuri ca și don Quijote. Influenței acestui intermediu i se datorează probabil cele câteva dedublări ale personalității pe care le suferă don Quijote la începutul romanului. Versurile citate provin dintr-o adaptare a baladei în *Flor de varios romances nuevos* (*Florilegiu de balade noi*) de Pedro de Moncayo (1591). Mai mult ca sigura influență a intermedului asupra lui DQ a fost studiată pentru prima oară de Ramón Menéndez Pidal, „Un aspecto en la elaboración del « Quijote »” [1920], în *De Cervantes y Lope de Vega*, Espasa Calpe, Colección Austral, pp. 9–60.

dusese o încărcătură de grâu la moară și, văzându-l pe omul acela întins acolo, se apropie de el și-l întrebă cine era și ce suferință-l încerca, de-l făcea să se vaite atât de jalnic. Don Quijote crezu fără îndoială că era marchizul de Mantova, unchiul său și, ca atare, nu-i răspunse altceva decât că-și recită mai departe balada, unde îi dădu seama despre nenorocirea sa și despre iubirea dintre fiul Împăratului și soția sa, toate întocmai cum le cântă balada.

Țăranul era uimit la auzul acelor sminteli; și, scoțându-i viziera, care se făcuse bucăți de pe urma ciomăgelilor, îi curăță fața ce i se acoperise de praf, și, de cum i-o curăță, îl și recunoscă, zicându-i:

— Domnule Quijana¹¹⁵ – căci așa se va fi numit pe vremea când era întreg la minte și nu se prefăcuse din hidalg pașnic în cavalier rătăcitor –, cine te-a adus, domnule, în halul ăsta?

Ci, la tot ce-l întreba, el îi dădea mai departe cu balada lui. Văzând asta, omul acela de ispravă îi scoase cum putu mai bine pieptarul și umărarul, ca să vadă dacă nu cumva era rănit, dar nu văzu nici sânge, nici alt semn. Se strădui să-l ridice de jos și, cu nu puțină trudă, îl sui pe măgarul lui, întrucât i se părea un animal de călărie mai potolit. Adună armele, până și cioatele lăncii, și le puse snop pe Rușinante, pe care-l luă de hăț, îl apucă pe măgar de dârlog, și-o porni la drum către satul său, tare îngândurat la auzul smintelilor pe care le spunea don Quijote; nu mai puțin era și don Quijote, care, de snopit și îmblăcit ce era, nu se putea ține pe asin și din când în când scotea niște oftături de le suia până-n slava cerului, ceea ce-l făcu pe țăran să se simtă iar obligat a-l întreba ce anume suferință-l încerca; și parcă doar dracul îi aducea aminte de poveștile potrivite cu pățaniile lui, fiindcă în clipa aceea, uitând de Valdovinos, își aminti de maurul Abindarraez, când guvernatorul Antequerei, Rodrigo de Narváez, îl prinsese și-l dusese prizonier în fortăreața sa¹¹⁶. Așa se face că, atunci când țăranul îl întreabă iarăși

¹¹⁵ Țăranul Pedro Alonso e singurul personaj din *DQI* care i se adresează lui don Quijote pe numele său adevărat. Numele acesta va cunoaște însă variante: în final, eroul se va numi pe sine „Alonso Quijano cel Bun”.

¹¹⁶ Personaje ale primului roman mauresc, o delicată capodoperă anonimă, *Historia del Abencerraje y la hermosa Jarifa* (*Istoria abenserrahului și a frumoasei Harifa*), publicat pe la jumătatea sec. al XVI-lea în mai multe ediții și intercalat în

cum îi mergea și de ce suferea, el îi răspunse cu aceleași cuvinte și vorbe cu care-i răspunsese Abenserrahul luat prizonier de Rodrigo de Narváez, precum citise istoria din *Diana* lui Jorge de Montemayor, unde stă scrisă, folosindu-se de ea cu atâta potrivire, încât țăranului îi veneau toți dracii la auzul unei asemenea înșăilări de neghiobii, de unde își dădu seama că vecinul lui era nebun, așa că nu știa cum s-ajungă mai repede în sat ca să scape de supărarea pe care i-o pricinuia don Quijote cu ampla lui poliloghie. La capătul căreia zise:

— Aflați înălțimea voastră, seniore don Rodrigo de Narváez, că frumoasa Harifa pe care am pomenit-o este în prezent desăvârșita Dulcineea din Toboso, pentru care am întreprins, întreprind și voi întreprinde cele mai faimoase fapte de cavalerie din câte văzutu-s-au, se văd și vedea-se-vor pe lume.

La care țăranul răspunse:

— Vezi numai, domnule, că eu, păcătosul de mine, nu sunt nici don Rodrigo de Narváez, nici marchizul de Mantova, ci Pedro Alonso, vecinul domniei tale; după cum nici domnia ta nu ești Valdovinos sau Abindarráez, ci preacinstitul hidalg domnul Quijana.

— Eu știu cine sunt – răspunse don Quijote – și știu că pot fi nu doar cei pe care i-am numit, ci toți cei Doisprezece Pairi ai Franței și chiar toți cei nouă ai Faimei¹¹⁷, deoarece toate isprăvile pe care le-au făcut toți laolaltă și fiecare în parte fi-vor întrecute de-ale mele.

cartea a IV-a a romanului pastoral *Diana* de Jorge de Montemayor, 1559. Concret, abenserrahul (membru al unei case regale granadine) Abindarráez cade într-o ambuscadă pregătită de Rodrigo de Narváez; acesta însă îi permite să-și continue drumul spre a se căsători cu frumoasa Harifa, cu condiția de a se întoarce peste trei zile. Maurul se ține de cuvânt, iar Narváez le redă libertatea, lui și soției sale. Pe de altă parte, filiația fantezistă pe care o stabilește mai jos don Quijote între maura Harifa și Dulcineea oferă un argument textual supoziției potrivit căreia Dulcineea era de fapt moriscă (maură botezată), ținând seama și de faptul că în El Toboso, la data publicării lui *DQ I*, populația moriscă era foarte numeroasă.

¹¹⁷ Cei doisprezece pairi, prezenți și în *Cântarea lui Roldán*, erau cavaleri egali (*pári*) aleși inițial de Carol cel Mare. „Cei nouă ai Faimei” au fost trei evrei: Iosua, David, Iuda Macabeul, trei păgâni: Hector, Alexandru, Iulius Caesar, și trei creștini: regele Artur, Carol Magnul și Godefroi de Bouillon. Au fost consacrați ca atare în *Les Vœux du Paon* (1312), de Jacques de Longuyon. Afirmând că „eu știu cine sunt”, don Quijote li se alătură, dar se și particularizează totodată.

Cu asemenea convorbiri și altele asemănătoare ajunseră în sat pe înnoptate, dar țăranul așteptă să se întunece de-a binelea, pentru ca lumea să nu-l vadă pe snopitul hidalg într-o atât de jalnică stare de cavalier. Făcându-se, dar, ceasul ce i se păru potrivit, intră în sat și apoi în casa lui don Quijote, pe care o găsi întoarsă pe dos, și-n ea se aflau preotul și bărbierul satului, care erau mari prieteni ai lui don Quijote și la care jupâneasa striga:

— Ce părere ai, domnule licențiat Pero Pérez¹¹⁸ – căci așa-l chema pe preot –, despre nenorocirea stăpânului meu? De trei zile n-au mai apărut nici el, nici gloaba, nici pavăza, nici lancea, nici armele. Nefericita de mine, acum m-am dumirit, și-i la fel de adevărat cum m-am născut ca să mor, că blestematele alea de cărți de cavalerii pe care le are și obișnuiește să le citească tot timpul i-au sucit mințile; îmi aduc aminte-acuma că l-am auzit spunând deseori, pe când vorbea de unul singur, că voia să devină cavalier rătăcitor și s-o pornească în căutarea aventurilor prin lumea largă. Lua-le-ar Satana și Baraba de cărți, că au dus la pierzanie mintea cea mai gingașă din câte erau în toată La Mancha.

Nepoata zicea la fel, ba chiar mai mult:

— Află, meștere Nicolás (căci acesta era numele bărbierului), că deseori i s-a întâmplat domnului și unchiului meu să citească din cărțile astea nelegiuite și pline de rele vânturări câte două zile cu nopți cu tot, la capătul cărora azvârlea cartea din mâini, ducea mâna la spadă și se duela cu pereții, iar după ce cădea rupt de oboseală, zicea că omorâse patru uriași cât patru turnuri, iar nădușeala ce-l năpădea de pe urma osteneții zicea că era sângele din rănilor primite în bătălie și bea numai-decât un ulcior mare de apă rece și se vedea iarăși sănătos și împăcat, zicând că apa aia era o băutură nespuse de prețioasă pe care i-o adusesse înțeleptul Esquife¹¹⁹, un mare vrăjitor și prieten de-al său. Eu port toată vina, pentru că nu v-am adus la cunoștință smintelile domnului și unchiului meu, ca să le fi găsit leacul, înainte de-a ajunge la ce-a ajuns, și să fi pus pe foc toate cărțile astea afurisite, că are multe care merită cu prisosință să fie puse pe foc, ca și cum ar fi ale unor eretici.

¹¹⁸ Preotul Pero Pérez este licențiat în teologie.

¹¹⁹ În realitate, este vorba de Alquife, soțul Urgandei cea de Nerecunoscut, prezent deseori în ciclul *Amadís*. I se atribuia paternitatea lui *Amadís de Grecia*.

— Asta zic și eu – zise preotul – și, pe legea mea, nu o să treacă ziua de mâine fără să se facă proces public împotriva lor și să fie osândite la foc, ca să nu le mai dea prilej celor ce le-ar mai citi să facă ce se vede treaba că a făcut bunul meu prieten.

Țăranul și don Quijote auzeau toate acestea, țăranul ajungând să se dumirească până la urmă de boala vecinului său și, drept urmare, începu a striga:

— Deschideți, domnilor, seniorului Valdovinos și seniorului marchiz de Mantova, că vine rănit de moarte, și seniorului maur Abindarráez, care-l aduce prizonier pe viteazul Rodrigo de Narváez, guvernator al Antequerei.

La strigătele acestea ieșiră cu toții și, recunoscându-l care pe prietenul lor, care pe stăpânul și unchiul lor ce încă nu coborâse de pe asin, fiindcă nu era în stare, dădură fuga să-l îmbrățișeze. El zise:

— Opriți-vă toți, vin rănit de moarte, din vina calului meu. Duceți-mă-n patul meu și chemați-o, de-i cu putință, pe înțeleapta Urganda, ca să-mi caute și să-mi vindece rănilile.

— Ian ziceți, tăcsina lui de ceas rău – zise atunci jupâneasa –, dacă nu-mi spunea mie drept inima de ce picior șchiopăta stăpănu-meu! Hai sus, domnule, că și fără să mai vină buleandra¹²⁰ aia, o să știm noi să te vindecăm aici. Blestemate fie, zic încă o dată și de-o sută de ori, cărțile astea de cavalerii care te-au adus în asemenea hal, domnule!

Îl duseră imediat la el în pat și, căutându-l de răni, nu-i găsiră niciuna; iar el zise că nu era vorba decât de-o snopeală, din pricina căzăturii cu Rușinante, calul său, pe când se lupta cu zece giganți, cei mai năprasnici și mai neobrazăți din câți se puteau găsi pe cea mai mare întindere a pământului.

— Na, na! – zise preotul –. Au intrat giganții-n horă? Pe sfânta mea cruce dacă n-o să-i ard eu mâine înainte de lăsarea nopții.

Lui don Quijote îi puseră mii de întrebări, dar el nu vru să răspundă la niciuna altceva decât să-i dea de mâncare și să-l lase să doarmă, că

¹²⁰ În text: *hurgada* (< *hurgar*, „scormonita, stârnita, excitată“), deformare burlescă și cu subtext obscen a numelui Urganda, pe care am încercat să o echivalez prin *buleandra*.

de asta avea nevoie cel mai mult. Așa se făcu, iar preotul îl cercetă de-a fir a păr pe țaran despre felul cum îl găsisse pe don Quijote. El le povesti totul, bașca smintelile pe care le spusese când îl găsisse și-l adusese, ceea ce aprinse și mai tare-n licențiat dorința de-a face ceea ce făcu a doua zi, și anume îl chemă pe prietenul său meșterul Nicolás bărbierul, cu care merse acasă la don Quijote.

CAPITOLUL 6

*Despre nostima și marea puricare pe care o făcură
preotul și bărbierul în biblioteca ingeniosului nostru hidalg*

Care încă mai dormea. Îi ceru¹²¹ nepoatei cheile de la încăperea unde se găseau cărțile autoare ale năpastei, iar ea i le dădu cu foarte mare drag. Intrară acolo toți, iar împreună cu ei și jupâneasa, și găsiră peste o sută de exemplare de cărți mari, foarte bine legate, și altele mici; și jupâneasa, de îndată ce le văzu, ieși din încăpere cu mare grabă și se întoarse numaidecât cu un blid cu agheasmă și un sfeștoc, zicând:

— Ia, domnule licențiat; stropește odaia asta, nu cumva să fie pe-aici vreun vrăjitor dintre cei mulți aflați în cărțile de-aici, de să ne facă farmece, ca pedeapsă pentru cea pe care vrem a le-o da izgonindu-i de pe lume.

Pe licențiat naivitatea jupânesei îl făcu să râdă și-i porunci bărbierului să-i dea din cărțile acelea una câte una, căci se putea să găsească și unele care să nu merite pedeapsa focului.

— Nu – zise nepoata –, nu trebuie cruțată niciuna, pentru că toate au fost dăunătoare: cel mai bine ar fi să le aruncăm pe ferestre în curtea dinăuntru, să le facem maldăr și să le dăm foc; sau, dacă nu, să le ducem în ogradă și să facem rugul acolo, că fumul n-are să fie supărător.

La fel vorbi jupâneasa: atât de tare poșteau amândouă moartea acelor nevinovate; preotul însă nu fu de acord fără a fi citit mai întâi

¹²¹ Capitolul trebuie citit ca și când epigraful nu ar exista. Subiectul lui „dormea” este „don Quijote”, iar al lui „Îi ceru”, preotul. Situația a mai fost întâlnită în I, 4. Epigrafele au fost adăugate pesemne ulterior redactării textului.

măcar titlurile. Și cea dintâi pe care i-o dădu la mână meșterul Nicolás fu *Cele patru ale lui Amadís de Gaula*¹²², iar preotul zise:

— Pare un mister aici, fiindcă, după cum am auzit spunându-se, aceasta a fost prima carte de aventuri cavaleriești tipărită în Spania, iar toate celelalte și-au aflat începutul și obârșia în ea; și, astfel, ca pe dogmatizatoarea unei secte atât de vătămătoare, mi se pare că trebuie s-o osândim fără nicio scuză la foc.

— Nu, domnule – zise bărbierul –, căci și eu am auzit cum că e cea mai bună dintre toate cărțile ce s-au alcătuit în genul ăsta; așadar, ca una fără pereche în arta ei, se cuvine s-o iertăm.

— Adevărat este – spuse preotul –, și din motivul ăsta i se cruță deocamdată viața. Să o vedem pe cealaltă de lângă ea.

— Este – zise bărbierul – *Isprăvile lui Esplandián*¹²³, fiu legitim al lui Amadís de Gaula.

— Într-adevăr – zise preotul –, virtutea tatălui n-are de ce să-i fie de folos fiului. Ia-o, doamnă, deschide fereastra și dă de-azvârlita cu ea în ograda din dos și fă safteaua la mormanul rugului ce are să se-nalțe.

Jupâneasa făcu întocmai cu mare mulțumire și bravul Esplandián zbură în ogradă, așteptând cu toată răbdarea focul ce-l păștea.

— Mai departe – zise preotul.

— Cea care urmează – zise bărbierul – este *Amadís de Grecia*¹²⁴ și, după câte socot, toate din partea asta sunt os din osul lui Amadís.

¹²² *Los cuatro libros del virtuoso caballero Amadís de Gaula* (*Cele patru cărți ale virtuosului cavalier Amadís de Gaula*), Zaragoza, 1508, provenind din redactări mai vechi, totul remaniat și completat de Garci Rodríguez de Montalvo. Inspirat din legende arthuriene (ciclul lui Lancelot și al Graalului), este prototipul cărților cavaleriești spaniole. Reamintesc frumoasa traducere românească din care am și citat: *Nemaipomenitele peripecii ale neînfricatului cavalier Amadís de Gaula*, 2 vol., traducere și cuvânt-înainte de Dan Munteanu, Univers, București, 1988.

¹²³ *Las sergas del muy esforzado caballero Esplandián, hijo de Amadís de Gaula* (*Isprăvile preacurajosului cavalier Esplandián, fiul lui Amadís de Gaula*), Sevilla, 1510, în fapt a cincea carte a lui Amadís, avându-l ca autor tot pe Garci Rodríguez de Montalvo. *Serga* ar deriva din gr. *erga* „ispravă de vitejie” sau, după alți autori, ar fi o deformare a lui *sarga* „pânză pictată sau tapiserie reprezentând aventurile unui erou”.

¹²⁴ *Amadís de Grecia* este a noua carte a seriei, publicată de Feliciano de Silva la Cuenca, în 1530.

— Păi atunci ducă-se toate în ogradă – zise preotul –, pentru că, numai ca s-o ard pe regina Pintiquinestra, pe păstorul Darinel, cu eglogele lui, și îndrăcitele și întortocheatele discursuri ale autorului său, l-aș arde odată cu ei și pe tata care m-a făcut, de mi s-ar arăta în chip de cavalier rătăcitor.

— Sunt de-aceeași părere – zise bărbierul.

— Și eu – adăugă nepoata.

— Păi dacă așa stau lucrurile – zise jupâneasa –, adă-le-ncoace și-n ogradă cu ele.

I le dădură, iar ea economisi scara și le aruncă jos pe fereastră.

— Cine-i butoiul ăla? – zise preotul.

— Țsta-i – răspunse bărbierul – *Don Olivante de Laura*¹²⁵.

— Autorul cărții ăsteia – zise preotul – a fost tot cel care a alcătuit *Grădina de flori* și, la drept vorbind, n-aș putea ști care dintre cele două cărți este mai adevărată sau, mai bine zis, mai puțin mincinoasă; pot spune doar că asta are să se ducă în ogradă din pricină că e atât de extravagantă și plină de trufie.

— Cea care urmează e *Florismarte de Hircania*¹²⁶ – zise bărbierul.

— Aici mi-era seniorul Florismarte? – replică preotul -. Pe legea mea, repede o s-ajungă-n ogradă, în pofida ciudatei lui nașteri și-a aventurilor visate, că la altceva n-au a se aștepta țepoșenia și uscăciunea stilului ei. În ogradă cu ea și cu astălaltă, doamnă jupâneasă.

— Cu dragă inimă, domnul meu – răspunse ea și puse-n faptă cu multă bucurie ceea ce i se poruncise.

— Asta este *Cavalerul Platir*¹²⁷ – zise bărbierul.

¹²⁵ *La historia del invencible caballero Don Olivante de Laura*, de Antonio de Torquemada, Barcelona, 1564, același autor dând și *Jardín de flores curiosas*, Barcelona, 1570, această din urmă carte având ecouri în *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*.

¹²⁶ *Primera parte de la grande historia del muy animoso y esforzado príncipe Felixmarte de Yrcania y de se extraño nacimiento* (*Prima parte a marii istorii despre preaîndrăznețul și preacurajosul Felixmarte de Hircania*), de Melchor de Ortega, Valladolid, 1556. Eroul e numit când Florismarte, când Felixmarte și s-a născut în creierii unui munte.

¹²⁷ Carte anonimă, a treia din seria Palmerinilor, *Crónica del muy valiente y esforzado caballero Platir, hijo del invencible emperador Primaleón* (*Cronica*

— Cartea asta e o vechitură – zise preotul – și nu găsesc în ea nimic care să merite îndurare. Însoțească-le fără discuție pe celelalte.

Și așa se făcu. Deschiseră altă carte și văzură că purta titlul de *Cavalerul Crucii*¹²⁸.

— După numele atât de sfânt purtat de cartea asta, i s-ar putea ierta ignoranța; se spune însă, după cum se obișnuiește, și că „îndărătul crucii stă dracul”. Ducă-se-n foc.

Luând altă carte, bărbierul zise:

— Asta e *Oglinda faptelor cavalierești*¹²⁹.

— Mi ți-o știu pe dumneaei – zise preotul –. Bântuie prin ea seniorul Reinaldos de Montalbán și cei Doisprezece Pairi, cu istoricul vrednic de crezare Turpin¹³⁰ și, la drept vorbind, sunt de părere că trebuie osândiți doar la exil pe viață, fie și numai pentru că țin în parte de invenția faimosului Matteo Boiardo, din care și-a țesut pânza și poetul creștin Ludovico Ariosto, căruia, dacă-l voi găsi aici vorbind pe altă limbă decât pe-a lui, nu-i voi arăta nici pic de respect, dar, dacă va vorbi pe limba lui, mi-l voi pune pe creștet¹³¹.

preaviteazului și preacurajosului cavaler Platir, fiu al invincibilului împărat Prima-león), Valladolid, 1535.

¹²⁸ *La crónica de Lepolemo, llamado el caballero de la Cruz, hijo del emperador de Alemania, compuesta en arábigo por Xarton y trasladada en castellano por Alonso de Salazar* (Cronica lui Lepolemo, zis Cavalerul Crucii, fiu al împăratului Germaniei, alcătuită în arabă de Șarton și tradusă în castiliană de Alonso de Salazar), Valencia, 1521. Partea a doua a cărții e traducerea unui roman italian, *Leandro il Bello*, de Pietro Lauro, Veneția, 1560. Ea se intitulează *El libro segundo del esforzado caballero de la Cruz Lepolemo, que trata de los grandes hechos en armas del alto príncipe y temido caballero Leandro el Bel, su hijo* (Cartea a doua despre preacurajosul cavaler al Crucii Lepolemo, care vorbește despre mărețele fapte de arme ale înaltului prinț și temut cavaler Leandro cel Frumos, fiul său) și a fost tradusă de Pedro de Luján, Toledo, 1563.

¹²⁹ *Primera, segunda y tercera parte de Orlando enamorado: Espejo de caballería* (Prima, a doua și a treia parte a lui Orlando cel îndrăgostit: Oglindă a cavaleriei), Sevilla, 1553–1550, și Medina del Campo, 1586, adaptare în proză după *Orlando innamorato* de Matteo Boiardo (1441–1494) de López de Santa Catalina și Pedro de Reynosa. E singura carte din ciclul carolingian aflată în biblioteca lui don Quijote.

¹³⁰ Încă din sec. al XII-lea a apărut o cronică latină zisă a lui *Pseudo-Turpin* și intitulată *Historia Karoli Magni et Rotholandi* (Istoria lui Carol cel Mare și a lui Roldán). Jean Turpin a fost arhiepiscop de Reims, la sfârșitul sec. al VIII-lea.

¹³¹ Matteo Boiardo, *Orlando innamorato* (1493, 1495) și Ludovico Ariosto, *Orlando furioso*, 1516 și 1532. Cervantes s-a proclamat adesea drept mare admirator

— Păi îl am eu în italienește – zise bărbierul –, dar nu-l pricep.

— Nici n-ar fi bine să-l pricepi – răspunse preotul –; și l-am ierta aici pe domnul căpitan dacă n-ar fi fost adus în Spania și făcut castilian, căci i-a răpit mult din valoarea lui firească, și la fel vor păți toți cei care vor ține să treacă în altă limbă cărțile în versuri, deoarece, oricâtă grijă și dibăcie ar dovedi, nu vor ajunge niciodată la înălțimea pe care ele au atins-o la nașterea lor dintâi. Zic, de fapt, că și cartea asta și toate cele care se va constata că se ocupă de întâmplări din Franța să fie aruncate și adunate într-o groapă de grâne, până când se va vedea mai pe îndelete ce se va face cu ele, cu excepția uneia, *Bernardo del Carpio*, care s-o fi aflând pe-acolo, și-a alteia, numite *Roncesvalles*¹³²; căci astea, după ce-or ajunge în mâinile mele, au a trece în cele ale jupânesei și din ele în cele ale focului, fără cruțare.

Totul fu întărit de bărbier și socotit drept lucru bun și foarte nimerit, întrucât înțelegea că preotul era un atât de bun creștin și atât de mare prieten al adevărului, încât n-ar fi zis altminteri nici pentru toate cele de pe lume.

Și deschizând altă carte, văzu că era *Palmerín de Oliva*¹³³, iar lângă ea era alta care se numea *Palmerín de Englitera*¹³⁴, și licențiatul, văzându-le, zise:

al lui Ariosto, ceea ce explică gestul preotului de a și-l „pune pe creștet”, cum se onorau în Spania documentele regale sau pontificale. Aici ironizează traducерile spaniole din epocă și, în general, traducерile în versuri, opinia preotului fiind reluată și de don Quijote (II, 62). Deși supranumit „poet creștin”, opera lui Ariosto n-a fost agreată de cercurile clericale, fiind expurgată de Inchiziția spaniolă și portugheză.

¹³² Preotul se referă la două opere în octave inspirate din *Orlando furioso*: *Historia de las hazañas y hechos del invencible caballero Bernardo del Carpio* (*Istoria vitejilor și isprăvilor invincibilului cavaler Bernardo del Carpio*), de Agustín Alonso, Toledo, 1585, și *El verdadero suceso de la famosa batalla de Roncesvalles, con la muerte de los doze pares de Francia* (*Adevărata întâmplare a faimoasei bătălii de la Roncevaux, cu moartea celor doisprezece pairi ai Franței*), de Francisco Garrido de Villena, Valencia, 1555; Toledo, 1583.

¹³³ *Libro del famoso y muy esforzado caballero Palmerín de Oliva* (*Carte despre faimosul și preacurajosul cavaler Palmerín de Oliva*), Salamanca, 1511, prima carte din seria Palmerinilor, atribuită, ca și cea de-a doua, *Primaleón*, lui Francisco Vázquez.

¹³⁴ *Libro del muy esforzado caballero Palmerín de Inglaterra* (*Carte despre preacurajosul cavaler Palmerín de Englitera*), a treia din seria Palmerinilor, scrisă

— Măslinul ăsta fie iute și degrabă prefăcut în surcele și să se ardă, încât să nu mai rămână din el nici cenușa, iar palmierul ăsta din Engli-tera să fie păstrat și ocrotit ca un lucru fără pereche, iar în acest scop să se înjghebeze altă lacră precum cea găsită de Alexandru printre rămășițele lui Darius și destinată păstrării într-însa a operelor poetului Homer¹³⁵. Cartea asta, dragă domnule și cumetre, se bucură de autoritate din două pricini: una, fiindcă este bună în sine; iar cealaltă, fiindcă s-a dus pomina că a alcătuit-o un rege al Portugaliei plin de discernământ¹³⁶. Toate aventurile din castelul Miraguarda¹³⁷ sunt nespuse de atrăgătoare și tare meșteșugite; discursurile, curtenești și limpezi, păzind și respectând cuviința celui ce vorbește, cu multă potrivire și înțelegere. Zic, așadar, numai dacă nu ești de altă părere întemeiată, domnule și meștere Nicolás, ca asta și *Amadís de Gaula* să fie scutite de foc, iar toate celelalte, fără altă probă sau cercetare, să piară.

— Nu, domnule cumetre – i-o întoarce bărbierul –, fiindcă cea pe care-o am aici este vestitul *Don Belianís*¹³⁸.

— Ei bine, ea – i-o întoarce preotul –, la a doua, a treia și a patra parte are nevoie de nițeluș revent ca să le curețe bila prea încărcată și e cazul să se înlăture din ele tot ce ține de castelul Faimei¹³⁹ și alte nesăbuite de mai mică însemnătate, scop în care li se dă un soroc cât hăt peste mări și, în măsura în care se vor îndrepta, li se va arăta și milostenie sau justiție; dar până atunci, ține-o, cumetre, acasă la dumneata, dar nu îngădui nimănui să o citească.

— Bucuros – răspunse bărbierul.

în portugheză de Francisco Morães Cabral și tradusă în spaniolă de Luis Hurtado, Toledo, 1547.

¹³⁵ Anecdotală relatată cu variante de Plutarh în *Viața lui Alexandru cel Mare*, 8, și de Plinius cel Bătrân, *Naturalis Historia*, 7, 108.

¹³⁶ Probabil João cel Desăvârșit (1455–1495) sau João cel Pios (1502–1557).

¹³⁷ *Miraguarda* este numele unei infante, personaj din *Palmerín de Inglaterra*, folosit imediat mai jos într-un joc de cuvinte (*guarda* și *mira*, „păzind“ și „respectând“).

¹³⁸ La acest personaj, deja menționat, reputat prin caracterul său coleric, se referă preotul când recomandă un tratament cu rubarbă.

¹³⁹ Așa e numit în acest roman un car cu roțile de argint, tras de patruzeci de elefanți, vehicul a cărui rapiditate este ironizată de preot.

Și, fără a mai voi să se ostenească citind cărți cavaleriești, îi porunci jupânesei să le ia pe toate cele mari¹⁴⁰ și să dea de azvârlita cu ele în ogradă. Nu i-a spus-o nici unei proaste, nici unei surde, ci uneia care era mai doritoare să le ardă decât să-i stea-n așternut, oricât de mare și de fin ar fi fost; așa că, înșfăcând aproape opt deodată, le aruncă pe fereastră. Cum luase mai multe împreună, una din ele căzu la picioarele bărbierului, care pofti să vadă de cine era și văzu că stătea scris *Istoria faimosului cavaler Tirante cel Alb*¹⁴¹.

— Doamne păzește — zise preotul, scoțând un strigăt mare —, uite-l pe Tirante cel Alb! Ia dă-o-ncoace, cumetre, căci socot c-am găsit în ea o comoară de mulțumire și o mină de distracții. Aici sunt don Kirieleison de Montalbán, cavaler viteaz, și fratele său Tomás de Montalbán, și cavalerul de Fonseca, și lupta pe care viteazul Tirante a purtat-o cu Mopsul, și ascuțimile domniței Placulviețiimele, cu iubirile și balivernele văduvei Molcomita, și doamna Împărăteasă, îndrăgostită de Hipólito, scutierul ei. Zău, domnule și cumetre, îți spun adevărul adevărat, asta, prin stilul ei, e cea mai bună carte din lume: în ea, cavalerii mănâncă, și dorm, și mor la ei în pat, și-și fac testamentul înainte de-a muri, adică toate lucrurile de care toate celelalte cărți de soiul ăsta duc lipsă. Cu toate astea, îți spun că cel ce-a compus-o, de vreme ce n-a făcut dinadins atâtea neghiobii, merita să fie trimis la regale pentru tot restul zilelor lui¹⁴². Du-o acasă și citește-o și vedea-vei cât de adevărate sunt toate cele ce ți le-am spus despre ea.

¹⁴⁰ Se referă la volumele *in-folio*.

¹⁴¹ Celebrul roman, atât de apreciat de Cervantes, a apărut în versiunea originală catalană, *Tirant lo Blanc*, în 1490, la Valencia, autor fiind Joanot Martorell și continuator, după moartea acestuia, Martí Joan de Galba. Preotul se referă la traducerea spaniolă, publicată fără nume de autor, a acestei capodopere catalane: *Los cinco libros del esforzado e invencible caballero Tirante el Blanco de Roca Salada*, Valladolid, 1511. În românește există o ediție prescurtată: *Tirante el Blanco*, traducere, selecție și note de Oana Busuiocanu, 2 vol., BPT, Minerva, București, 1978.

¹⁴² S-a spus (Clemencín) despre acest pasaj că ar fi locul cel mai obscur din DQ. Planează asupra lui o puternică ambiguitate: preotul laudă cartea pentru „verosimilitudinea” și umorul ei, dar se pare că îl condamnă totuși, trimițându-l la galere („que le echaran a galeras”) pe cel „que la compuso”. Dar „echar a galeras” înseamnă și „a tipări”, *galera* denumind, în vocabularul tehnic al tipografiei, „regal” („dulăpior pentru

— Așa va fi – răspunse bărbierul –, dar ce facem cu cărțuliile astea rămase?

— Astea – zise preotul – se vede treaba că nu sunt de aventuri cavalierești, ci de poezie.

Și, deschizând una, văzu că era *Diana* de Jorge de Montemayor¹⁴³ și, închipuindu-și că toate celelalte erau de același gen, zise:

— Astea nu merită a fi arse, precum celelalte, fiindcă nu fac și nu vor face răul pe care l-au făcut cele de cavalerii, deoarece sunt cărți de plăcută petrecere, fără prejudiciu pentru terț¹⁴⁴.

— Vai, domnule! – zise nepoata –, bine-ar fi să poruncești a fi arse ca și celelalte, căci n-ar fi de mirare ca, odată însănătoșit de boala cavalierească, domnului unchi al meu să i se năzărească, dacă le va citi pe-acestea, a se face păstor¹⁴⁵ și a hoinări prin păduri și poieni, zicând din gură și cântând la vreun instrument, ba, încă și mai rău, a se face poet, boală, cum se spune, de nevindecat și molipsitoare.

— Domnișoara are dreptate – zise preotul – și bine-ar fi să-i înlăturăm din drum prietenului nostru piedica și prilejul acesta. Și, de vreme ce începem cu *Diana* lui Montemayor, sunt de părere să nu fie arsă, ci să se scoată din ea tot ce tratează despre vrăjitoarea Felicia și apa fermecată, ca și mai toate versurile majore¹⁴⁶, și să-i rămână-ntr-un ceas bun proza și onoarea de a fi cea dintâi printre cărțile asemănătoare.

păstrarea literelor mobile"); „cel ce-a compus-o” poate fi deopotrivă autorul, pe care Cervantes mai mult ca sigur nu-l știa, și „tipograful”. Martín de Riquer aduce și alte exemple în sprijinul acestei interpretări. Cum *galerele* erau „regale”, am folosit acest termen pentru a echivala calamburul în românește. Păstrez astfel echivocul respins, dar neclarificat decisiv, în favoarea unei lecturi mai strânse, de Florencio Sevilla și Antonio Rey, în ediția lor realizată pentru Centro de Estudios Cervantinos (1993–1995).

¹⁴³ *Los siete libros de Diana* (*Cele șapte cărți ale Dianei*), primul roman pastoral scris în spaniolă de portughezul Jorge de Montemayor; ediția cea mai veche ajunsă până azi este cea din Valencia (1559).

¹⁴⁴ Expresie de sorginte juridică, însemnând „care nu dăunează moralei și bunelor moravuri”.

¹⁴⁵ Este chiar proiectul lui don Quijote, când se visează păstorul Quijótiz (*DQ* II, 72).

¹⁴⁶ E vorba de un episod din cartea a V-a, în cursul căruia magiciana Felicia îi vindecă pe păstori de suferințele amoroase ce-i chinuiau, dându-le să bea o apă care-i face să-și uite pasiunile nefericite și reconstituie perechile. Pentru „versuri majore”, vezi *G*, III, p. 169, n. 136.

— Asta care urmează – zise bărbierul – este *Diana zisă a doua*, a Salamantinului¹⁴⁷; și asta, încă una cu același titlu, al cărei autor e Gil Polo.

— Apăi cea a Salamantinului – răspunse preotul – să-nsoțească și să sporească numărul celor osândite la ogradă, iar cea a lui Gil Polo să se păstreze, ca și cum ar fi a lui Apolo însuși; și treci mai departe, domnule și cumetre, și hai să-i dăm nițel zor, că se face târziu.

— Cartea asta – zise bărbierul deschizând alta – se cheamă *Cele zece cărți ale Fortunei lui Amor*, compuse de Antonio de Lofraso¹⁴⁸, poet sard.

— Pe ordinul preoțesc pe care l-am primit – zise preotul –, jur că de când Apolo a fost Apolo, muzele muze și poeții poeți, carte mai hazlie și mai trăsniță ca asta nu s-a alcătuit și că, în felul ei, este cea mai bună și cea mai neasemuită din câte au ieșit la lumină în genul ăsta, iar cine n-a citit-o poate socoti că n-a citit niciodată ceva plăcut. Dă-o-n-coace, cumetre, sunt mai bucuros că am găsit-o decât dacă mi s-ar da o sutană din postav de Florența.

O puse deoparte cu nespus de mare plăcere, iar bărbierul urmă zicând:

— Astea care urmează sunt *Păstorul din Iberia*, *Nimfele Henaresului* și *Dezamăgirile geloziei*¹⁴⁹.

— Păi nu ne rămâne altceva de făcut – zise preotul – decât să le încredințăm brațului secular¹⁵⁰ al jupânesei, și nu mă mai întrebați de ce anume, căci ar însemna să nu mai isprăvesc niciodată.

¹⁴⁷ Este vorba de *Segunda parte de la Diana* (*A doua parte a Dianei*), de Alonso Pérez, medic din Salamanca, tipărită și separat (1563), dar și împreună cu cea menționată în continuare, a lui Gil Polo, *La Diana enamorada* (*Diana îndrăgostită*), Valencia, 1564, unul din cele mai interesante romane din sec. al XVI-lea, atât prin calitatea prozei, cât și prin subtila analiză etică a problemelor erotice.

¹⁴⁸ *Los diez libros de Fortuna d'amor* (Barcelona, 1573), de Antonio Lofraso, scriitor sard de expresie catalană, originar din Alguer (încă și azi enclavă de limbă catalană în Sardinia). Despre Lofraso, Cervantes vorbește și în *Viaje del Parnaso* (*Călătorie la Parnas*) în termeni care întemeiază comentariile ironice ale preotului.

¹⁴⁹ Titlurile altor trei romane pastorale: primul (*El pastor de Iberia*, Sevilla, 1591), de Bernardo de la Vega; al doilea (*Ninfas y pastores del Henares*, Alcalá, 1587), de Bernardo González de Bobadilla; al treilea (*Desengaño – nu Desengaños – de celos*, Madrid, 1586), de Bartolomé López de Enciso.

¹⁵⁰ Sentințele Inchiziției erau executate de „brazo seglar” al societății laice.

— Asta de după ele este *Păstorul Filidei*¹⁵¹.

— Nu e păstor – zise preotul –, ci curtean cum nu se poate mai discernător: să fie păstrată ca un giuvaier de preț.

— Asta mare de-aici – zise bărbierul – se intitulează *Tezaur de poezii felurite*¹⁵².

— Dacă n-ar fi atâtea – zise preotul –, ar fi mai vrednice de apreciere: e cazul ca această carte să fie plivită și curățată de unele micimi găsite printre mărețiile ei; să fie păstrată, atât fiindcă autorul ei îmi e prieten, cât și din respect pentru alte opere mai eroice și mai înalte pe care le-a scris.

— Asta e – zise bărbierul – *Canțonierul* lui López Maldonado¹⁵³.

— Și autorul acestei cărți – replică preotul – îmi e bun prieten și, în gura lui, versurile sale îi uimesc pe cei ce le ascultă și-i atât de mare dulceața glasului cu care le cântă, încât încântă. E cam lung în egloge, or, ce e bun n-a fost niciodată mult; să fie păstrată printre cele alese. Dar ce carte e cea de-alături?

— E *Galateea* lui Miguel de Cervantes¹⁵⁴ – zise bărbierul.

— De mulți ani îmi e bun prieten acel Cervantes și știu că e mai versat în nenorociri decât în versuri. Cartea lui e destul de bună în invenție: propune ceva și nu încheie nimica; trebuie să așteptăm partea a doua pe care o făgăduiește: poate că, odată cu îndreptarea, are să dobândească pe deplin și milostivirea ce-i este refuzată acum; și până se va vedea ce și cum, ține-o poprită la dumneata acasă, domnule cumetre.

— Bucuros – răspunse bărbierul –. Acum vin trei laolaltă: *Araucana* de don Alonso de Ercilla¹⁵⁵, *Austriada* de Juan Rufo¹⁵⁶,

¹⁵¹ *El pastor de Filida* (Madrid, 1582), de Luis Gálvez de Montalvo, prieten cu Cervantes.

¹⁵² *Tesoro de varias poesías*, de fray Pedro de Padilla, alt prieten al lui Cervantes, publicată la Madrid în 1580 și reeditată în 1587.

¹⁵³ *Cancionero*, Madrid, 1586; conține și două poezii ale lui Cervantes.

¹⁵⁴ *Primera parte de la Galatea, dividida en seis libros*, Alcalá, 1585, prima carte publicată de Cervantes, urmată de o foarte lungă tăcere până în 1605. A rămas neterminată, în ciuda promisiunilor repetate (ultima în *Dedicația* lui *Persiles*).

¹⁵⁵ Cel mai bun și mai renumit poem epic spaniol, publicat în trei părți între 1569 și 1589; prima ediție completă, 1590; cântă eroismul cuceritorilor Araucaniei, provincie sudică a Chile-ului.

¹⁵⁶ Poem epic editat în 1584, îl are ca erou pe Juan de Austria. Azi, Juratul din Córdoba e mai cunoscut prin *Apostegmele* sale.

jurat din Córdoba, și *Monseratul* de Cristóbal de Virués, poet valencian¹⁵⁷.

— Toate cărțile astea — zise preotul — sunt cele mai bune din câte s-au scris în vers eroic în limba castiliană și pot rivaliza cu cele mai faimoase din Italia; fie păstrate ca odoarele cele mai bogate în materie de poezie pe care le are Spania.

Preotul se plictisi să mai vadă și alte cărți, drept care, așa, la hurtă, vru ca toate celelalte să fie arse; ci bărbierul apucase să deschidă una care se numea *Lacrimile Angelicăi*¹⁵⁸.

— Zău, le-aș fi vărsat și eu — zise preotul la auzul titlului — dacă aș fi cerut să fie arsă, deoarece autorul ei a fost unul dintre cei mai vestiți poeți din lume, nu doar din Spania, și a fost foarte inspirat în traducerea unor fabule de-ale lui Ovidiu.

CAPITOLUL 7

Despre a doua plecare a bunului nostru cavalier don Quijote de la Mancha

Într-acestea, don Quijote începu a striga, zicând:

— Aici, aici, vitejilor cavaleri, aici este nevoie să vă arătați puterea vitezelor voastre brațe, căci curtenii iau caimacul turnirului!

Ca să dea fuga la zgomotul și vacarmul acesta, nu merseă mai departe cu puricarea celorlalte cărți câte mai rămăseseră, și ca atare e de crezut că s-au dus în foc, fără a fi fost văzute, nici audiate, *Carolida* și *Leul Spaniei*, cu faptele Împăratului, alcătuite de către don Luis de Ávila¹⁵⁹, care ar fi trebuit fără îndoială să se afle printre cele rămase și,

¹⁵⁷ Publicat la Madrid, în 1587; cântă fondarea mănăstirii cu același nume.

¹⁵⁸ *Primera parte de la Angélica*, Granada, 1586, de Luis Barahona de Soto. Dezvoltă episodul iubirii dintre Angelica și Medoro, prezent în *Orlando furioso*, de Ariosto.

¹⁵⁹ Primul titlu citat este *Primera parte de la Carolea, que trata de las victorias del Emperador Carlos V, Rey de España* (*Prima parte a Carolidei, care vorbește despre victoriile împăratului Carol Quintul, rege al Spaniei*), poem epic de Jerónimo Sempere, Valencia, 1560; mai există însă și altă operă cu titlu asemănător, de Juan

pesemne, dacă preotul le-ar fi văzut, n-ar fi fost supuse unei sentințe atât de aspre.

Când ajunseră la don Quijote, el se și sculase din pat și-o ținea mai departe cu strigătele și smintelile lui, împungând și dând lovituri de revers în toate părțile și fiind atât de treaz, de parcă n-ar fi dormit niciodată. Îl cuprinseră în brațe și-l duseră cu sila iarăși în pat; și, după ce se liniști nițel, i se adresă preotului, zicând:

— Cu siguranță, seniore arhiepiscop Turpin, este o gravă lipsă a noastră, a celor ce ne numim Cei Doisprezece Pairi, să-i lăsăm nitam-nisam pe cavalerii de la curte să repurteze victoria în acest turnir, după ce noi, căutătorii de aventuri, câștigasem trofeul în cele trei zile precedente¹⁶⁰.

— Taci, domnia ta, domnule cumetre – zise preotul –, că soarta, cu voia lui Dumnezeu, are să se-ntoarcă și ce pierzi astăzi ai să câștigi mâine; iar deocamdată vezi-ți de sănătatea domniei tale, căci mi se pare că trebuie să fii obosit peste poate, dacă nu chiar rău vulnerat.

— Vulnerat, nu – zise don Quijote –, ci snopit și frânt, nu încapе îndoială, fiindcă bastardul acela de don Roldán m-a ciomăgit cu trunchiul unui stejar, și totul din invidie, întrucât vede că doar eu stau în calea bravadelor lui; ci nu m-ar chema Reinaldos de Montalbán¹⁶¹ dacă, după ce mă voi scula din patul acesta, nu i-o voi plăti, în pofida tuturor

Ochoa de la Salde (Lisabona, 1585), dar Cervantes pare a se referi la prima. Urmează un poem despre orașul León, *Primera y Segunda parte de El León de España* (Prima și a doua parte a Leului Spaniei), de Pedro de la Vecilla Castellanos, Salamanca, 1586. Cervantes se pare că face apoi confuzie între o operă istorică în proză a lui Luis de Ávila y Zúñiga, *Comentario... de la guerra de Alemaña, hecha de Carlos V...* (Comentariu despre războiul din Germania, purtat de Carol Quintul), Veneția, 1584, și *Carlos famoso* (Carol cel Faimos), de Luis Zapata, poem în cincizeci de cânturi, publicat la Valencia în 1566, lucrarea pe care o citează fiind cu cea mai mare probabilitate aceasta din urmă.

¹⁶⁰ Ultimul interlocutor imaginar al lui don Quijote este arhiepiscopul Turpin, menționat și mai sus. Don Quijote se dedublează la rândul-i în Reinaldos de Montalbán.

¹⁶¹ Rivalitatea, pricinuită de Angelica, dintre Roldán (fr. Roland) și Reinaldos de Montalbán (fr. Renaud de Montauban) e narată într-o serie de balade vechi și în *Orlando innamorato* de Boiardo.

farmecelor lui; și, până una, alta, aducă-mi-se de mâncare, căci știu că asta îmi este lucrul cel mai de trebuință, și grija răzbunării rămână-n seama mea.

Făcură întocmai: îi dădură să mănânce și el se cufundă iarăși în somn, iar ei rămaseră iarăși uimiți de nebunia lui.

În noaptea aceea, jupâneasa puse pe foc și arse toate cărțile câte erau în ogradă și prin toată casa, ci or fi ars pesemne și unele care ar fi meritat să dăinuiască în arhive eterne, dar n-au îngăduit-o nici soarta lor, nici lenea puricătorului, și așa s-a adeverit cu ele proverbul cum că dreptii plătesc uneori pentru păcătoși¹⁶².

Unul din leacurile pe care le aplicară întâi și-ntâi preotul și bărbierul la boala prietenului lor fu să închidă și să zidească încăperea cu cărțile, pentru ca la trezire să nu le mai găsească – poate că, suprimând cauza, ar înceta efectul – și să-i spună că i le luase un vrăjitor, cu încăpere cu tot; și așa și făcură cu mare iuțeală. Două zile mai târziu, don Quijote se sculă și primul lucru pe care-l făcu fu să se ducă să-și vadă cărțile; cum însă nu găsea încăperea acolo unde o lăsase, dădea din colț în colț în căutarea ei. Se apropia de locul unde îi era de obicei ușa și-l pipăia cu mâinile, sucindu-și și răsucindu-și ochii peste tot, fără a scoate o vorbă; dar după o vreme, o întrebă pe jupâneasă în ce parte era oare încăperea cu cărțile sale. Jupâneasa lui, care fusese bine instruită ce anume trebuia să răspundă, îi spuse:

— Ce încăpere sau ce păcatele mele cauți domnia ta? Nu mai e nicio încăpere cu cărți în casa asta, pentru că împielițatul a luat tot.

— Nu era dracul – i-o întoarse nepoata –, ci un vrăjitor care a venit pe un nor într-o noapte, a doua zi după ce-ai plecat domnia ta de-aici și, dându-se jos de pe șarpele pe care venise călare, a intrat în încăpere și nu știu ce-o fi făcut înăuntru, că după câteva clipe a ieșit în zbor prin acoperiș și-a lăsat casa plină de fum; și când ne-am hotărât să vedem ce-a făcut, n-am mai văzut nici urmă de carte sau de încăpere: de un singur lucru ne mai aducem bine aminte eu și jupâneasa, și anume că, la plecare, scârbosul ăla de bătrân a zis cu glas tare că din dușmănia secretă pe care o nutrea față de stăpânul cărților și-al încăperii aceleia

¹⁶² Proverb: „Justos pagan por pecadores.”

făcuse în casă paguba ce avea să se vadă mai apoi. A mai zis, de asemenea, că îl cheamă „vrăjitorul Ciuntiton“.

— Va fi spus „Frestón“¹⁶³ – zise don Quijote.

— Nu știu – răspunse jupâneasa – dacă-l chema „Frestón“ sau „Fripton“, știu doar că numele i se termina în *ton*.

— Așa e – zise don Quijote –, e vorba de un înțelept vrăjitor, dușman înverșunat de-al meu, care are un dinte împotriva mea fiindcă, prin artele și meșteșugurile lui, știe că voi ajunge neapărat, în decursul timpurilor, să duc o luptă în doi cu un cavaler aflat sub protecția lui și să-l înving, fără ca el să mă poată împiedica, și tocmai de-aceea caută a-mi face toate șicanele cu putință, ci îl asigur că greu îi va fi a contracara sau evita ceea ce a rânduit Cerul.

— Mai încape vreo îndoială? – zise nepoata –. Dar cine oare te silește, domnule unchi, să te vâri în asemenea gâlcevi? N-ar fi mai bine să rămâi pașnic la domnia ta acasă, nu să bați lumea umblând după pâine de răzgrâu, las' că mulți aleargă după lână și se-ntorc tunși ei chilug?¹⁶⁴

— Oh, dragă nepoată – răspunse don Quijote –, ce alături cu drumul vorbești! Înainte de-a mă tunde pe mine le voi smulge și rade eu bărbile tuturor celor ce și-ar închipui că mi-ar putea atinge și vârful unui fir de păr.

Cele două nu voră să-i mai întoarcă vorba, fiindcă văzură că i se încingea mânia.

Fapt este că rămase acasă cincisprezece zile, foarte potolit, fără a da semne că ar sta să recadă în delirurile lui dintâi, timp în care stătu la taclale nespuse de plăcute cu cei doi cumetri ai săi, preotul și bărbierul, el zicând că lumea cel mai mult de cavaleri rătăcitori ar avea nevoie și că tocmai prin el avea să revină la viață cavaleria rătăcito-rească. Preotul uneori îl contrazicea și alteori zicea ca el, căci dacă nu se ținea de-acest tertip, nu era chip să se-nțeleagă cu el.

¹⁶³ Frestón era numele vrăjitorului despre care se credea că scrisese *Belianis de Grecia*. Am echivalat și deformările de factură culinară introduse de jupâneasă.

¹⁶⁴ Nepoata însăilează două proverbe tradiționale: „Buscar pan de trastrigo“, adică a cere imposibilul, și „ir por lana y volver trasquilado“.

În vremea asta, don Quijote i se adresă unui țăran vecin cu el, om dintr-o bucată – dacă sărăntocul poate avea parte de titlul acesta –, dar cu foarte puțină sare în devlă. Pe scurt, atâtea-i zise, atâtea-l pisă și-atâtea-i promise, încât bietul sătean se hotărî să plece cu el și să-i slujească drept scutier. Printre altele, don Quijote îi spunea să se pregătească a-l însoți din toată inima, deoarece oricând i se putea ivi o aventură de pe urma căreia să câștige, cât ai da la o parte un pai, vreo Insulă¹⁶⁵ peste care să-l pună pe el guvernator. Cu asemenea făgăduințe și altele asemenea lor, Sancho Panza¹⁶⁶, căci așa-l chema pe țăran, își lăsa femeie și copii și se tocmi ca scutier al vecinului său.

Numaidecât apoi, don Quijote se făcu luntre și punte să caute bani și, vânzând una, amanetând alta și dând toate pe nimica toată, adună o sumă îndestulătoare. Se înzestră de asemenea cu un scut mic rotund pe care-l împrumută de la un prieten și, dregându-și cum putu mai bine coiful rupt, îl înștiință pe scutierul său Sancho despre ziua și ceasul când avea de gând să o pornească la drum, pentru ca și el să se înzestreze cu ce socotea că i-ar fi fost de mai mare trebuință. Mai presus de orice, îi ceru să aducă o desagă. El răspunse că o s-aducă și că se gândea totodată să ia cu sine un măgar ce i se părea de soi foarte bun, fiindcă el nu era hârșăit să meargă mult pe jos. În ce privește măgarul, don Quijote stătu să cugete un pic, străduindu-se a-și aminti dacă vreun cavaler rătăcitor avusese scutier asinalmente călare, dar nu-i veni în minte niciunul; se decise totuși să-l ia, punându-și în gând să-l înzestreze cu un dobitoc de călărie mai onorabil de îndată ce avea să i se ivească prilejul nimerit, confiscând calul primului cavaler necurtenitor ce i-ar fi ieșit în cale. Se echipă după puțină cu cămăși și cu celelalte lucruri, după sfatul pe care i-l dăduse hangiul; odată făcut și săvârșit

¹⁶⁵ Vezi mai sus, p. 37, n. 99. Sancho va folosi o singură dată forma curentă *isla*, reprezentările lui despre acest termen geografic fiind eminamente vagi. *Insula* ca recompensă are legături cu utopiile imaginarului renescentist.

¹⁶⁶ *Sancho*, asociat cu *santo* (sfânt), este prezent în paremiologia medievală spaniolă, alături de un măgar („Allá va Sancho con su rocín”) sau asociat cu tăcerea și cuminența („Al buen callar llaman Sancho” sau „Llamar se Sancho”, a fi înțelept și prudent); *panza* înseamnă „burtă, burdihan”, adică om înclinat spre exces de mâncare și băutură, în opoziție cu emaciarea și frugalitatea lui don Quijote.

totul, fără ca Panza să-și mai ia rămas-bun de la copii și nevastă și nici don Quijote de la jupâneasă și nepoată, plecară din sat într-o noapte, fără a fi fost văzuți de nimeni, și meraseră pe durata ei atât de mult, încât în zori se încredințară că n-ar mai fi putut fi găsiți chiar căutați de-ar fi fost.

Sancho Panza mergea pe măgarul lui ca un patriarh, cu desaga și burduful lui și cu o mare dorință de a se și vedea guvernator al Insulei pe care i-o făgăduise stăpânu-său. Se nimeri ca don Quijote s-o apuce pe același drum și șleau pe care-o luase și-n prima sa călătorie, și anume pe câmpia Montielului, pe unde umbla cu mai puțină neplăcere decât rându-l trecut, deoarece, în zori de zi fiind, razele soarelui îi loveau pieziș și nu-i osteneau. Într-acestea, Sancho Panza îi spuse stăpânului său:

— Ai grijă, înălțimea ta, domnule cavaler rătăcitor, nu cumva să uiți de Insula pe care mi-ai făgăduit-o, c-o să mă pricep eu s-o guvernez, oricât de mare ar fi să fie.

La care don Quijote răspunse:

— Se cade să știi, prietene Sancho Panza, că a fost un obicei foarte răspândit printre cavalerii rătăcitori din vechime a-i face pe scutierii lor guvernatori peste Insulele sau regatele pe care le câștigau, și eu unul sunt hotărât să nu încalc o uzanță atât de plăcută, ci am de gând chiar să-i întrec pe toți în privința asta: căci ei, uneori, ba chiar de cele mai multe, așteptau ca scutierii lor să îmbătrânească și doar după ce se lehameteau de slujire și abia-și mai târau nopțile, iar zilele încă și mai din greu, le dădeau câte un titlu de conte sau cel puțin de marchiz, peste câte o vale sau provincie, cum se nimerea; dar dacă tu vei trăi și trăi-voi și eu, s-ar putea prea bine întâmpla ca în nici șase zile să câștig un asemenea regat care să aibă alipite la el și altele și care să vină ca turnat spre a te încorona rege al unuia dintre ele. Și să nu crezi că-i cine știe ce, căci cavalerilor rătăcitori li se-ntâmplă vești și povești în chipuri atât de nemaivăzute și nemaigândite, încât lesne ți-aș putea dărui chiar și mai mult decât îți promit.

— În felul ăsta – răspunse Sancho Panza –, dacă aș ajunge eu rege printr-una din minunile de care pomenesci domnia ta, nimeni alta decât Juana Gutiérrez¹⁶⁷, jumătatea mea, ar deveni regină și copiii mei prinți.

¹⁶⁷ Primul nume dintre cele câteva de care are parte nevasta lui Sancho; i se mai spune Mari Gutiérrez (nume pentru care optează Avellaneda, autorul *Quijote*-lui

— Mai încape îndoială? — răspunse don Quijote.

— Eu unul nu mă-ndoiesc — îi întoarse Sancho vorba —, fiindcă mă bate gândul că, și dac-ar ploua Dumnezeu cu regate pe pământ, nici-unul n-ar ședea bine pe creștetul lu' Mari Gutiérrez. Află, stăpâne, că nu face nici doi maravediși¹⁶⁸ ca regină; contesă i s-ar potrivi mai bine, ba încă și-așa mai cu dă Doamne, vorba aia.

— Lasă astea-n grija Domnului, Sancho — răspunse don Quijote —, că El îi va da ce-i vine mai bine; ci nu-ți sfii cugetul într-atâta, încât s-ajungi a te mulțumi cu mai puțin decât căpetenie a unui ținut de hotar.

— Nici pomeneală, domnule — răspunse Sancho —, și cu-atât mai vărtos când am un stăpân atât de nobil ca domnia ta și care-o ști să-mi dea ce mi-o fi de folos și-oi putea duce.

CAPITOLUL 8

Despre marele succes pe care viteazul don Quijote de la Mancha îl repurtă în spăimântătoarea și nemaiînchipuita aventură cu morile de vânt, cu alte întâmplări vrednice de fericită aducere-aminte

Într-acestea, descoperiră treizeci sau patruzeci de mori de vânt aflate pe acea câmpie, și, de îndată ce le zări, don Quijote îi spuse scutierului său:

— Norocul ne călăuzește treburile mai bine decât ne-am putea-o noi dori, căci uite-acolo, prietene Sancho Panza, unde se arată treizeci de uriași mătăhăloși, sau ceva mai mulți, cu care am de gând să intru-n luptă și să le iau tuturora viața, iar cu prăzile de pe urma lor începe-vom a ne îmbogăți, căci e război drept și este mare slujire adusă lui Dumnezeu a șterge de pe fața pământului o sămânță atât de pernicioasă.

apocrif, fiind combătut de Sancho, *DQ* II, 59) sau Juana Panza (după uzanța din La Mancha ca femeia să adopte numele de familie al bărbatului, *DQ* I, 52); potrivit ei înseși (*DQ* II, 5), ea ar fi trebuit să se numească Teresa Cascajo, ca tatăl ei, dacă n-ar fi existat obiceiul local amintit. Explicațiile variază, de la neglijența autorului până la intenționalitatea lui umoristică.

¹⁶⁸ *Maravedí* era, cum am mai spus (*supra*, n. 1), o monedă de cont; un real de argint valora treizeci și patru de maravediși, iar scudul de argint, doisprezece reali.

— Care uriași? — zise Sancho Panza.

— Cei pe care-i vezi colo — răspunse stăpânul său —, cu brațele lungi, căci unii obișnuiesc a le avea de aproape două leghe.

— Bagă de seamă, înălțimea ta — răspunse Sancho —, ăia care se văd acolo nu sunt uriași, ci mori de vânt, iar ce pare brațele lor sunt aripile, care, învârtite de vânt, fac să meargă piatra morii¹⁶⁹.

— Se vede bine — răspunse don Quijote — că nu ești instruit în materie de aventuri: sunt uriași, iar dacă ți-e frică, pleacă de-aici și roagă-te în răstimpul cât eu unul voi intra cu ei în luptă cruntă și inegală.

Și, zicând acestea, îi dădu pintonii calului său Rușinante, fără a mai lua seama la strigătele scoase de către scutierul său Sancho ca să-l pună-n gardă că, fără umbră de îndoială, cei pe care urma să-i atace erau mori de vânt, nicidecum uriași. El însă era atât de convins că erau uriași, că nici nu auzea strigătele scutierului său Sancho, nici nu apuca să vadă, deși era acum foarte aproape, ce anume erau, ci continua să strige în gura mare:

— Nu fugiți, lașe și nemernice creaturi, căci doar un cavaler singur vă atacă.

Se iscă într-acestea un pic de vânt și aripile cele mari începură să se miște, iar don Quijote, văzând una ca asta, zise:

— Chiar dacă ați mișca mai multe brațe decât uriașul Briareu¹⁷⁰, tot aveți a mi-o plăti.

Și-așa zicând și încredințându-i-se din toată inima doamnei sale Dulcineea, căreia-i ceru să-l ajute la o asemenea ananghie, bine acoperit de pavăza-i rotundă, cu lancea cumpănită-n furchet¹⁷¹, porni la atac în plin galop al lui Rușinante și se năpusti asupra celei dintâi mori din fața sa; și, dându-i o lovitură de lance în aripă, vântul i-o întoarse cu atâta furie, încât îi făcu lancea zob, trăgându-i după sine pe cal și pe

¹⁶⁹ În Spania, morile de vânt erau cunoscute încă din vechime, dar cele din La Mancha puteau reprezenta o relativă noutate pentru don Quijote, ele fiind introduse, după modelul celor flamande, abia în epoca lui Filip al II-lea, pe la 1575, datorită extinderii culturilor de grâu în regiune.

¹⁷⁰ *Briareu* sau *Egeon* (în mitologia grecească), fiu al lui Uranos și al Geei, avea o sută de brațe și cincizeci de capete cu guri care aruncau flăcări.

¹⁷¹ În sp. *ristre*, cârlig de fier fixat în dreapta cuirasei și utilizat pentru stabilizarea și susținerea lăncii în atac.

călăreț¹⁷², care se duseră de-a rostogolul pe câmpie într-un hal fără de hal. Sancho Panza dădu fuga să-l ajute cât izbuti s-alerge asinul său și, când ajunse lângă el, îl văzu că nu se mai putea clinti: atât de tare dăduse cu el de pământ Rușinante.

— Doamne miluiește-mă! — zise Sancho —. Nu ți-am spus, înălțimea ta, să iei bine seama la ce faci, că nu erau decât mori de vânt și nu putea să n-o știe decât cine-avea tot pe-atâtea-n cap?

— Taci, prietene Sancho — răspunse don Quijote —, că treburile războiului sunt mai mult ca altele supuse unei necurmăte metamorfoze; cu atât mai mult cu cât cred, și-acesta-i adevărul, că vrăjitorul Frestón, care mi-a furat încăperea și cărțile, i-a transformat pe uriașii ăștia-n mori, ca să-mi răpească gloria biruirii lor: atât de mare e dușmănia pe care mi-o poartă; ci pân' la urmă și la urmă tot n-au să poată mare lucru meșteșugurile-i ticăloase împotriva virtuții spadei mele.

— Fie după puterea lui Dumnezeu — răspunse Sancho Panza.

Și, ajutându-l să se ridice, el încălecă iar pe Rușinante, care era pe jumătate spetit. Și, stând de vorbă despre trecuta aventură, o luară pe drumul către Puerto Lápice¹⁷³, deoarece don Quijote zicea că acolo nu era cu putință să lipsească a se găsi multe și felurite aventuri, întrucât era un loc foarte frecventat; numai că era tare mâhnit fiindcă rămăsese fără lance; și, spunându-și scutierului său oful, îi zise:

— Îmi aduc aminte a fi citit că un cavaler spaniol pe nume Diego Pérez de Vargas, după ce i se frânsese spada într-o bătălie, a smuls dintr-un stejar o cracă sau o ramură groasă și a făcut cu ea în ziua aceea atare isprăvi și a făcut chisăliță atâția mauri, încât i-a rămas porecla de „Măciuca” și atât el, cât și urmașii lui s-au numit de-atunci încolo „Vargas y Machuca”¹⁷⁴. Ți-am spus asta pentru că din primul stejar sau gorun

¹⁷² Posibil ecou, prin intermediul poetului Fernando de Herrera (1534–1597), *Canción II* („Al caballo y al caballero los precipitó en el mar”), al unui loc biblic: „Pe cal și pe călăreț în mare i-au aruncat”, *Exodul*, 15, 21.

¹⁷³ Trecătoare din La Mancha și loc de popas pe drumul regal ce ducea de la Madrid la Sevilla, între Villarta și Herencia, cunoscută și sub numele de Ventas de Puerto Lápice; acolo exista și un han.

¹⁷⁴ Diego Pérez de Vargas, personaj istoric contemporan cu Fernando al III-lea cel Sfânt al Castiliei (1199–1252); isprava la care se referă Cervantes este și ea reală

ce-mi va ieși în cale am de gând să smulg și eu altă cracă, aidoma și la fel de bună ca aceea la care m-a dus închipuirea; și gândesc să fac cu ea asemenea vitejii, încât tu să te consideri preanorocos că ai meritat a veni să le vezi și a fi martorul unor fapte ce anevoie vor putea fi crezute.

— Voia Domnului – zise Sancho –. Cred totul după cum zici înălțimea ta; doar îndreaptă-te oleacă, mi se pare că mergi cam într-o dungă, trebuie să ți se tragă de la snopeala căderii.

— Adevărat este – răspunse don Quijote – și, dacă nu mă plâng de durere, e deoarece cavalerilor rătăcitori nu le este îngăduit să se plângă de nicio rană, nici dacă le-ar ieși mațele prin ea.

— Dacă-i pe-așa, n-am ce zice – răspunse Sancho –; ci numai Dumnezeu știe ce drag mi-ar fi ca înălțimea ta să te vaiți când te-ar durea ceva. Despre mine pot spune că am să mă plâng și de cea mai mică durere ce m-ar încerca, dacă nu cumva se-nțelege că opreliștea asta de-a te plânge îi privește și pe scutierii cavalerilor rătăcitori.

Don Quijote nu lipsi să râdă de naivitatea scutierului său și, ca atare, îi aduse la cunoștință că se putea plânge după plac cum și când va fi vrând, de voie sau de nevoie, căci până atunci nu citise nimic contrar în legile cavaleriei. Sancho îi spuse să ia seama că era ceasul mesei. Stăpânul îi răspunse că deocamdată nu simțea atare nevoie, dar să mănânce el când i s-o năzări. Cu această învoire, Sancho se propti cât putu mai bine pe măgar și, scoțând din desagă ce vârase în ea, își vedea în largul său de drum și de fruct în spatele stăpânului, iar din când în când sălta sus burduful, cu atâta poftă, că ar fi fost în stare să-l pizmuiască și cel mai rafinat birtaș din Málaga¹⁷⁵. Și câtă vreme o ținu tot așa, dând dușcă după dușcă, nu-și mai amintea de nicio făgăduință pe care i-o făcuse stăpânul-său și nu i se părea deloc trudă, ci tihnă deplină umblatul după aventuri, oricât ar fi fost ele de primejdioase.

În sfârșit, noaptea și-o petrecură printre niște copaci, și don Quijote smulse dintr-unul o cracă uscată, care mai că-i putea sluji drept lance,

și a avut loc, în timpul Reconchistei, cu prilejul asedierii Jerez-ului (1223), fiind relatată în *Valerio de las historias...* (o continuare a *Istoriilor* lui Valeriu Maximus), de Diego Rodríguez de Almela și într-un *romance* (baladă) de Lorenzo de Sepúlveda.

¹⁷⁵ Vinurile de Málaga se numărau și pe atunci printre cele mai celebre din Spania.

și înfipse în ea fierul scos de la aceea ce-i fusese ruptă¹⁷⁶. Don Quijote nu dormi toată noaptea, cu gândul la doamna sa Dulcineea, ca să se potrivească celor citite în cărțile lui, unde cavalerii își petreceau multe nopți nedormite prin păduri și pustiiuri, întreținându-se cu amintirile doamnelor lor. Nu la fel i se întâmplă lui Sancho Panza, care, având burta plină, și nu cu apă de cicoare¹⁷⁷, și-o petrecu întreagă dormind buștean și, dacă nu l-ar fi strigat stăpânu-său, n-ar fi fost de-ajuns ca să-l trezească nici razele soarelui, care-l izbeau în față, nici ciripitul păsărilor care, numeroase și cu mare veselie, salutau ivirea noii zile. Când se sculă, își pipăi burduful și-l găsi ceva mai sfrijit decât noaptea trecută, așa că i se întristă inima, întrucât socotea că nu urmau un drum pe care să-i împlinească prea curând lipsurile. Don Quijote nu vru să ia masa de dimineață, deoarece, după cum s-a spus, ținea a se hrăni doar cu amintiri savuroase. Își reluară drumul început către Puerto Lápice și, pe la trei ceasuri din zi¹⁷⁸, îl și descoperiră.

— Aici – zise don Quijote văzându-l – putem, frate Sancho Panza, a ne vârî brațele până-n coate în ceea ce se cheamă aventuri. Ia seama însă că, și dacă mă vei vedea în cele mai mari pericole din lume, nu va trebui să duci mâna la spadă¹⁷⁹ ca să mă aperi decât dacă vezi că cei care mă insultă sunt lepădături și oameni de rând, căci numai în asemenea caz vei putea cu adevărat să mă ajuți; dar, dacă sunt cavaleri, cu niciun chip nu ți-e permis și încuviințat de legile cavaleriei să-mi sari în ajutor, până când nu vei fi tu însuși armat cavaler.

— Negreșit, stăpâne – răspunse Sancho –, înălțimea ta ai să fii ascultat întru totul în privința asta, cu atât mai mult, cu cât eu, de felul meu, mi-s pașnic și mi-e scârbă să mă bag în gâlcevi și dihonii. E foarte

¹⁷⁶ Lancea lui don Quijote fusese fărâmată de către slugile negustorilor toledani, putându-se presupune deci că și-o înlocuise după aceea în vederea celei de-a doua plecări.

¹⁷⁷ Decoct din bulbul de cicoare; i se atribuiau proprietăți soporifice.

¹⁷⁸ Adică pe la ceasurile trei ale după-amiezei.

¹⁷⁹ Nu s-a spus niciodată că Sancho, țăran fiind, ar fi purtat spadă. S-ar putea ca don Quijote, sub influența cărților cavaleresti, să i-o atribuie fantezist. Sunt și alte pasaje din care ar rezulta că Sancho era înarmat (*DQ* I, 15, p. 140, și 46, p. 507), după altele însă, nu (*DQ* II, 14).

adevărat că, dacă o fi vorba să mă apăr pe mine, n-o să prea țin seama de legile alea, de vreme ce și cele dumnezeiești, și cele omenești îngăduie ca fiecare să se apere de oricine ar vrea să-l jignească.

— Nu zic altceva – răspunse don Quijote –, dar în ce privește ajutoarea mea contra cavalerilor, trebuie să-ți ții în frâu avânturile firești.

— Zic că așa am să fac – răspunse Sancho – și voi păzi porunca asta ca ziua de duminică.

Pe când schimbau vorbele acestea, se arătară pe drum doi călugări din ordinul Sfântului Benedict, călări pe doi dromaderi, căci cele două catârce pe care umblau nu erau mai mici. Purtau ochelari de călătorie¹⁸⁰ și umbrele de soare. În spatele lor venea o caleașcă, cu patru sau cinci oameni călări care-o însoțeau și doi catârgii pedestri. În caleașcă venea, după cum se află mai apoi, o doamnă din Bizcaya care mergea la Sevilla, unde era soțul ei, gata să treacă în Indii¹⁸¹ cu o slujbă foarte onorabilă. Călugării nu erau împreună cu ea, deși urmau același drum; ci, de cum îi observă, don Quijote îi spuse scutierului său:

— Sau mă-nșel eu, sau asta are să fie cea mai vestită aventură din câte s-au văzut, fiindcă mogâldețele acelea negre ce se zăresc acolo trebuie să fie și sunt fără nicio îndoială niscui vrăjitori care au furat-o și-o duc în caleașcă pe o prințesă, fiind neapărat nevoie să repar nedreptatea asta cu toată autoritatea mea.

— O să iasă mai rău decât cu morile de vânt – zise Sancho -. Ia aminte, domnule, că ăia-s călugări de-ai Sfântului Benedict, iar caleașca trebuie să fie a unor călători. Ia aminte, zic să iei bine aminte ce faci, nu cumva să te amăgească dracu’.

— Ți-am mai spus odată, Sancho – răspunse don Quijote –, că știi puțin în materie de aventuri: adevărat e ce spun eu, și-o vei vedea acum.

Și zicând acestea, înaintă și se proțăpi în mijlocul drumului pe care veneau călugării și, când se apropiară de el atât de mult, încât i se păru că-l puteau auzi, cu glas tare zise:

¹⁸⁰ Un soi de mască de taftă prevăzută cu ochelari colorați din cristal de stâncă și care acoperea fața pe timpul drumului, pentru a o proteja de praf.

¹⁸¹ Se pregătea să treacă în America.

— Inși îndrăciți și nesăbuiți, eliberați-le iute și de-ndată pe înaltele prințese pe care le duceți cu sila în caleașcă¹⁸²; de nu, pregătiți-vă a primi moarte promptă, ca dreaptă pedeapsă pentru faptele voastre mârșave.

Călugării traseră frâiele și rămaseră uimiți atât de înfățișarea lui don Quijote, cât și de cuvintele lui, la care răspunseră:

— Domnule cavaler, noi nu suntem nici îndrăciți, nici nesăbuiți, ci doi călugări ai Sfântului Benedict și nu avem știință dacă în acea caleașcă sunt sau nu prințese duse cu sila.

— Cu mine nu merg vorbele mieroase, vă știu eu cine-mi sunteți, canalii fățarnice – zise don Quijote.

Și fără a mai aștepta răspuns, îi dădu pintenii lui Rușinante și, cu lancea în cumpănire, îl atacă pe primul călugăr, cu-atâta foc și dârzie, încât, dacă nu s-ar fi lăsat s-alunece de pe catârcă, l-ar fi pus el la pământ împotriva voii sale, grav rănit, dacă nu chiar mort. Al doilea călugăr, văzând în ce chip era tratat tovarășul său, își strânse între coapse castelul bravei catârce și-o rupse la fugă pe-ntinsul câmpiei, mai ușure decât însuși vântul.

Sancho Panza, văzându-l pe călugăr la pământ, coborî sprinten și, repezindu-se la el, începu a-i scoate rasa. Se apropiară într-acestea cei doi catârgii ai călugărilor și-l întrebă de ce-l despuia. Sancho le răspunse că îmbrăcămintea îi revenea în chip legitim lui, ca pradă de pe urma bătăliei câștigate de stăpânul său don Quijote. Catârgiii, care nu știau de glumă și nici nu se pricepeau la prăzi și bătălii, văzând că don Quijote se depărtase și stătea de vorbă cu cei ce se-aflau în caleașcă, se năpustiră asupra lui Sancho, dădură cu el de pământ și, fără a-i cruța nici fir de păr din barbă, îl cotonogiră cu lovituri de picioare și-l lăsară lat, fără suflare și simțiri. Și, nemaizăbovind nicio clipă, călugărul se săltă iar în șa, îngrozit și-nfricoșat și vânăt la față; și când se văzu în șa, dădu pintenii pe urmele tovarășului său, care-l aștepta la mare distanță de-acolo, stând să vadă cum avea să se sfârșească iureșul acela, și, fără a mai

¹⁸² Posibilă parodiare a unui episod din *El caballero de la Cruz*, una dintre cărțile cavalești aflate în biblioteca lui don Quijote: patru uriași îi duc captivi într-o căruță pe împărat, împărăteasă și prințesă și sunt provocați la luptă de infantele Floramor.

voi să aștepte deznodământul peripeției începute, își văzură de drum, crucindu-se mai abitir decât dacă l-ar fi avut pe dracul în spatele lor.

Don Quijote, după cum s-a spus, stătea de vorbă cu doamna din caleașcă, zicându-i:

— Preafrumusețea voastră, doamna mea, puteți dispune după plac de persoana domniei voastre, căci trufia răpitorilor voștri zace acum la pământ, năruită de brațul acesta puternic al meu; și, ca să nu vă mai torturați a ști numele eliberatorului vostru, aflați că mă cheamă don Quijote de la Mancha, cavaler rătăcitor și căutător de aventuri și rob al neasemuitei și frumoasei doña Dulcineea din Toboso; iar ca plată a binefacerii pe care ați căpătat-o de la mine, nu vreau altceva decât să faceți cale-ntoarsă la El Toboso și să vă prezentați înaintea acestei doamne și să-i spuneți ce am săvârșit pentru libertatea domniei voastre.

Tot ce spunea don Quijote asculta un scutier dintre cei ce însoțeau caleașca, vizcain de neam¹⁸³, și care, văzând că nu o lăsa să treacă mai departe, ci zicea să facă numaidecât cale-ntoarsă la El Toboso, se duse la don Quijote și, apucându-l de lance, îi zise, într-o limbă castiliană stricată și-ntr-o și mai stricată vizcaină, precum urmează:

— Du-te, cavaler rău te ducă; pe Dumnezeu care făcut pe mine, dacă nu lași caleașcă, ucizi la tine cum vezi aici vizcain.

Don Quijote îl înțelese prea bine și cu mult calm îi răspunse:

— Dacă ai fi cavaler, ceea ce nu ești, ți-aș fi și pedepsit sminteala și cutezanța, becisnică ființă.

La care vizcainul replică:

— Eu nu cavaler? Jur la Dumnezeu, atâta minți, cum creștin. Dacă lance arunci și spadă scoți, la apă cum iute vezi pisica bagi. Vizcain pe uscat, hidalg pe mare, hidalg toți draci, și minți că vezi dacă alt spui ceva.¹⁸⁴

¹⁸³ Personajul era basc din Azpetia (azi: Azcoitia), așezare din provincia Guipuzcoa.

¹⁸⁴ Adică: „Eu nu sunt cavaler? Jur înaintea lui Dumnezeu, ca un creștin, că minți. Dacă-ți arunci lancea și tragi spada, ai să vezi iute cum bag pisica la apă. Pe pământ și, pe toți dracii, pe mare, bascul este nobil, ai să vezi că minți.” „A băga pisica la apă” (*llevar el gato al agua*) era la origine numele unui joc de copii; expresia ajunsese să însemne „a triumfa asupra unei dificultăți, asupra unui pericol”, iar prin

— Acuma vei vedea, răspunse-Agrajes¹⁸⁵ — zise don Quijote.

Și, lepădându-și lancea, își trase spada și, luându-și scutul rotund pe braț, îl atacă pe vizcain, hotărât să-i curme viața. Viscainul, văzându-l cum venea, deși ar fi vrut să descalece de pe catârcă, deoarece, știută fiind ca una dintre cele betegoase de închiriat, nu te puteai bizui pe ea, nu mai apucă a face altceva decât să-și tragă spada; îi prinse bine însă că era chiar lângă caleașcă, de unde izbuti să ia o pernă ce-i sluji drept scut, și așa se repeziră unul la celălalt, de parcă ar fi fost doi vrăjmași de moarte. Cei de față ar fi vrut să-i potolească, dar n-a fost chip, fiindcă vizcainul, pe limba lui rău sucită, zicea că, dacă nu-l lasă să-și ducă lupta la bun sfârșit, avea să-i omoare cu mâna lui și pe doamnă, și pe toți cei care i-ar sta în cale. Doamna din caleașcă, uluită și înfricoșată de acel spectacol, îi porunci vizitiului să tragă ceva mai încolo și privi astfel de la distanță apriga încăierare, în decursul căreia vizcainul îi trase lui don Quijote cu tăișul spadei, peste pavăza rotundă, o lovitură atât de puternică într-un umăr, încât, dacă n-ar fi fost parată, l-ar fi despicat până la brâu. Don Quijote, simțind greutatea acelei izbituri teribile, scoase un strigăt grozav, zicând:

— O, stăpână a sufletului meu, Dulcineea, floare a frumuseții, ajuto-rează-l pe cavalerul acesta al tău, care, spre a-ți satisface marea bunătate, se află acuma într-un grav impas!

A zice asta, a strânge spada-n pumn, a se acoperi bine cu scutul și a-l ataca pe vizcain nu i-au luat decât o clipă, hotărât fiind să joace totul pe norocul unei singure lovituri.

Viscainul, văzându-l cum se năpustea asupra sa, îi pricepu bine curajul după neînfricare și se hotărî să procedeze aidoma lui don Quijote; drept care îl așteptă bine acoperit cu perna lui, fără a-și putea întoarce catârca în nicio parte, căci ea, de obosită ce era și nedeprinsă cu asemenea copilării, nu mai era în stare să facă niciun pas.

extensie „a-și atinge scopul”. Bascii, reputați în Secolul de Aur ca proști vorbitori de castiliană, se considerau nobili, întrucât nu căzuseră sub ocupația arabă și se pretindeau descendenți din goți.

¹⁸⁵ Agrajes, personaj din *Amadís de Gaula*, fiu al regelui Languines și văr cu eroul, obișnuia să folosească această expresie, devenită ulterior proverbială, ca pe o amenințare.

Don Quijote, aşadar, după cum s-a spus, gonea cu spada sus către prudentul vizcain, hotărât să-l spintece în două, iar vizcainul îl aştepta tot cu spada înălţată şi capitonat cu perna lui, iar toţi cei de faţă stăteau înfricoşaţi şi cu sufletul la gură ca să vadă urmarea ditamai loviturilor cu care se ameninţau; iar doamna din caleaşcă şi celelalte slujitoare ale sale făceau mii de rugăciuni şi legăminte la toate icoanele şi lăcaşurile sfinte din Spania pentru ca Dumnezeu să-l apere pe scutierul ei şi pe ele de marea primejdie în care se aflau.

Ci neajunsul împrejurării este că în chiar clipa şi locul acesta autorul prezentei istorii lasă indecisă lupta, invocând drept scuză că nu a găsit scris despre isprăvile lui don Quijote nimic mai mult decât cele relatate până acum. E drept că cel de-al doilea autor al operei de faţă¹⁸⁶ n-a voit a crede că o istorie atât de curioasă ar fi putut fi supusă legilor uitării şi nici că ingeniozităţile din La Mancha ar fi putut fi atât de puţin curioase, încât să nu aibă în arhivele sau în cancelariile lor niscaiva hârtii care să se ocupe de acest faimos cavaler; şi astfel, cu această închipuire, nu a pierdut nădejdea de a găsi sfârşitul îmbietoarei istorii, pe care, prielnic fiindu-i Cerul, l-a găsit în chipul ce se va povesti în partea a doua.

¹⁸⁶ Problema multiplicităţii „autorilor” conduce direct la unul din sensurile „perspectivismului” cervantin. Ceea ce am numit în cuvântul introductiv „Supraautorul” se regăseşte şi aici sub diverse deghizamente. Naratorul „al doilea” sau „paralel” va reveni deseori în scenă, vorbind la persoana întâi.

PARTEA A DOUA DIN INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA¹⁸⁷

CAPITOLUL 9

*Unde se încheie și ia sfârșit uluitoarea bătălie
pe care o dădură cutezătorul vizcain și viteazul manceg*

I-am lăsat în prima parte a istoriei de față pe viteazul vizcain și pe faimosul don Quijote cu spadele-nălțate și goale, în postura de a-și trage două spintecături atât de furibunde, încât, dacă ar fi nimerit în plin, ei cel puțin s-ar fi spintecat și despicat de sus în jos și s-ar fi crăpat ca o rodie; și în acel punct atât de indecis se opri și rămase retezată o istorie atât de desfătătoare, fără ca autorul ei să ne dea de știre unde s-ar fi putut găsi ceea ce-i lipsea.

Asta mi-a pricinuit¹⁸⁸ mare mâhnire, fiindcă plăcerea de-a fi citit atât de puțin se prefăcea în neplăcerea de a mă gândi la reaua postată

¹⁸⁷ DQ din 1605 apare divizat în patru părți de dimensiuni inegale și cu numerotare continuă a capitolelor. Motivele au fost intens și contradictoriu discutate. Păstrăm această diviziune și în traducere. „Partea a doua” reală e, desigur, cea publicată în 1615, în care don Quijote devine „ingeniosul cavalier”.

¹⁸⁸ Până în acest moment, istoria lui don Quijote a fost povestită la persoana întâi de către un autor neidentificat și neutru, care folosește surse erudite de arhivă. În cap. I, 1 s-a vorbit de mai mulți autori care-l numesc în mod diferit pe erou, creându-se astfel o ambiguitate în legătură cu identitatea naratorilor, traducătorilor și corectorilor acestei „istorii adevărate”. Cervantes nu ne va spune însă niciodată cine este „cel de-al doilea autor”, el însuși sau Cide Hamete Benengeli, deși „eul” care se confesează la începutul I, 9 poate fi el însuși. Procedul, larg comentat de cervantiști, poate fi privit ca o parodie superioară a unui similar din cărțile cavale-rești (*Don Florisel de Niquea*, *El caballero de la Cruz*, *Don Cirongilio de Tracia*, *Las sergas de Esplandián* etc.) sau chiar din romane de alt tip (*Guerras civiles de Granada*, 1595, de Ginés Pérez de Hita, atribuit unui maur din Granada, Aben Amin). Dar și, ba chiar mai ales, așa zice eu, ar putea fi interpretat ca un mod de

de drum ce ni se îmbia ca să găsim multul care, după gândul meu, lipsea dintr-o povestire atât de savuroasă. Mi s-a părut cu neputință și contrar oricărui bun obicei ca unui cavaler atât de destoinic să-i lipsească un înțelept care să ia asupra-și sarcina de a-i așterne în scris nemaivăzutele isprăvi, lucru ce nu i-a lipsit niciunuia dintre cavalerii rătăcitori,

despre care zice lumea
c-au pornit în aventură¹⁸⁹,

pentru că fiecare dintre ei avea câte unul sau chiar doi înțelepți ca turnați, care nu numai le așterneau în scris faptele, ci le și zugrăveau cele mai neînsemnate gânduri și copilării, oricât de ascunse le-ar fi fost; și nu se cădea să fie atâta de nenorocos un cavaler atât de bun, încât tocmai lui să-i lipsească ceea ce i-a prisosit lui Platir¹⁹⁰ și altora de-o seamă. Și, ca atare, nu puteam tinde să cred că o istorie atât de vie să fi rămas ciungă și schiloadă și dădeam vina pe răutatea timpului, devorator și nimicitor a toate¹⁹¹ și care fie o ținea ascunsă, fie o distrusese.

Pe de altă parte, mi se părea că, de vreme ce printre cărțile lui se găsiseră unele atât de moderne precum *Dezamăgirile geloziei* și *Nimfe și păstori ai Henaresului*¹⁹², și istoria lui trebuia să fie modernă și, chiar dacă n-ar fi fost scrisă, va fi rămas în memoria oamenilor de la el din sat și-a celor din cele învecinate cu el. Acest gând mă lăsa perplex și dornic

multiplicare voită sau, și mai tulburător, genial instinctivă a vocilor auctoriale și a instanțelor narrative, prin care o construcție liniară, cum este firul narativ principal al lui *DQ*, se transformă sub ochii noștri într-una puternic polifonică și de o savantă ambiguitate.

¹⁸⁹ Versurile acestea se vor repeta în I, 49 și II, 16. Provin dintr-o baladă veche pierdută sau i se datorează unui traducător al *Triumfurilor* lui Petrarca (*Triumphus Cupidinis*, III, vv. 79–84), Alvar Gómez din Ciudad Real.

¹⁹⁰ Presupusul compilator al *Cavalerului Platir*, roman condamnat la foc de către preot, ar fi fost un anume Galtenor, pe baza unei cronici despre faptele de vitejie ale eroului.

¹⁹¹ Traducere și amplificare a unui pasaj din Ovidiu (*Metamorfoze*, XV, 234): „Tempus edax rerum” („Timpul care distruge totul”).

¹⁹² Cele două opere, citate în I, 6, sunt din 1586 și, respectiv, 1587, dar cel mai modern era *El pastor de Iberia*, 1591 (vezi mai sus, p. 71, n. 149).

a ști în chip real și adevărat¹⁹³ întreaga viață și minunile faimosului nostru spaniol don Quijote de la Mancha, lumină și oglindă a cavaleriei mancege și primul care în epoca noastră și-n aceste timpuri atât de catastrofale s-a înhămat la munca și îndeletnicirea armelor rătăcitoare și-ale îndreptării ofenselor, ajutorării văduvelor, apărării fecioarelor, dintre cele ce umblau, cu biciuștile și călușeii și cu toată fetia lor în cârcă, din munte-n munte și din vale-n vale: și dacă nu le siluia cine știe ce loază sau ticălos cu secure și cască pe creștet sau vreun uriaș nemăsurat, în vremea veche se găsea câte-o fecioară care, la optzeci de ani împliniți și fără să fi dormit de-a lungul lor nicio zi sub un acoperiș, s-a mai și dus la groapă la fel de neatinsă ca maică-sa care-o făcuse. Zic, așadar, că, din aceste și alte numeroase pricini, vrednic este temerarul nostru Quijote de necurmăte și memorabile proslăviri, care nici mie nu se cade a-mi fi tăgăduite, ținând seama de munca și strădania pe care le-am cheltuit ca să caut sfârșitul acestei plăcute istorii, deși bine știu că, dacă Cerul, împrejurarea și soarta nu m-ar fi ajutat, lumea ar fi rămas văduvită și fără petrecerea și placul pe care le-ar putea prea bine avea aproape două ceasuri cine ar citi-o cu atenție. Găsirea ei s-a petrecut, așadar, în chipul următor:

Aflându-mă eu într-o bună zi în Alcaná-ua¹⁹⁴ din Toledo, a venit un băiat ca să-i vândă unui mătăsar niște terfeloage și hârtii vechi; și cum mie, împins de înclinația mea înnăscută, îmi place să citesc până și hârțiile rupte de pe străzi, am luat un terfelog dintre cele pe care le vindea băiatul și l-am văzut că era cu caractere pe care le-am recunoscut a fi arăbești. Dar, deși le recunoșteam, nu știam să le citesc, așa că m-am tot uitat primprejur ca să văd dacă nu se ivea vreun morisc vorbitor de castiliană¹⁹⁵

¹⁹³ În text: *real y verdaderamente* sau, în latină, *vere et realiter*, formula de confirmare absolută a realității transsubstanțierii euharistice. Deși expresia era de uz curent, nu mi se pare ne semnificativă folosirea ei repetată în legătură cu acțiunile lui don Quijote (15 ocurențe în tot textul romanului).

¹⁹⁴ Stradă din Toledo unde se găseau prăvălii de mercurie și coloniale.

¹⁹⁵ În text: *un morisco aljamiado*, adică descendent al musulmanilor rămași în Peninsula la sfârșitul Reconchistei (1492) cu condiția de a se creștina, capabil de a vorbi castiliană. În Aragon, Valencia și Murcia, moriscii reprezentau un sfert și chiar o treime din populație. Convertirea multora dintre ei fusese pur formală, stârnind resentimentele „creștinilor vechi”. Revolta comunității morisce din Alpujarras, lângă Granada, în 1568, și complicitatea unora dintre ei la incursiunile de jaf ale corsarilor

care să le poată citi și n-a fost foarte greu să găsesc un asemenea traducător, căci, și dacă l-aș fi căutat pentru altă limbă, mai bună și mai veche¹⁹⁶, tot l-aș fi găsit. În sfârșit, norocul mi l-a hărăzit pe unul, care, după ce i-am împărtășit dorința mea și i-am înmănat cartea, a deschis-o la jumătate și, citind un pic din ea, a început să râdă.

L-am întrebat de ce râde și el mi-a răspuns că de ceva scris în cartea aceea pe margine, ca o adnotare. I-am spus să-mi spună ce anume, iar el, fără a conțeni să râdă, zise:

— Stă scris, cum ziceam, aici pe margine, așa: „Această Dulcineea din Toboso, atât de des pomenită în istoria de față, se zice că a avut cea mai bună mână la săratul porcilor printre toate celelalte femei din întreaga La Mancha.“

Când l-am auzit rostind „Dulcineea din Toboso“ am rămas uluit și perplex, deoarece m-a bătut numaidecât gândul că terfeloagele acelea conțineau istoria lui don Quijote. Cu închipuirea aceasta, l-am zorit să dea citire începutului și, astfel, trecând pe nepregătite araba în castiliană, mi-a spus că zicea: *Istoria lui Don Quijote de la Mancha, scrisă de Cide Hamete Benengeli, istoric arab*¹⁹⁷. A fost nevoie de mult discernământ ca să-mi ascund mulțumirea pe care am resimțit-o când mi-a ajuns la urechi titlul cărții și, răpindu-i-l mătăsarului, i-am cumpărat băiatului toate hârtiile și terfeloagele pe o jumătate de real, căci, dacă

turci pe coastele mediteraneene ale Spaniei au accentuat tensiunile. Între 1609 și 1613, Filip al II-lea a decis expulzarea lor, fără a fi exceptați nici cei într-adevăr asimilați. Vezi episodul Ricote, *DQ* II, 54.

¹⁹⁶ Adică ebraica. Evreii, cu excepția celor convertiți, fuseseră expulzați de Isabel Catolica, imediat după cucerirea Granadei. Cei rămași au fost însă în continuare suspectați de creștinii vechi.

¹⁹⁷ Pe lângă problemele ridicate de intervenția unui autor alogen și a traducătorului său, dubii majore s-au ivit și în etimologia numelui autorului morisc. *Cid* și *Hamet* înseamnă „senior“ și, respectiv, „Cel care-L laudă mai mult pe Domnul“. Dificilă e însă interpretarea lui *Benengeli*. A fost derivat din ar. *bedenjal* („pătlăgiță vânăta“), pe baza interpretării oferite de Sancho (II, 2) și care pornește de la preferința maurilor pentru această legumă și de la porecla dată tradițional toledanilor ca *berenjeneros* („vânățari“). Dar ipoteza nu se confirmă fonetic. S-a propus, de către S. Bencheneb și Ch. Marcilly (1966) o derivare a numelui din *Ben-Engel* „fiul Evangheliei“, astfel încât numele complet ar fi „Seniorul care-L laudă cel mai mult pe Domnul, fiul Evangheliei“ un soi de dublu al lui Cervantes, apreciat de tovarășii de captivitate din Alger pentru fervoarea militantă a credinței sale creștine.

el ar fi avut discernământ și ar fi știut că mi le doresc, și-ar fi putut propune și obține lesne peste șase reali din vânzare. M-am retras numai-decât la o parte cu moriscul în claustrul catedralei și l-am rugat să-mi transpună acele caiete, adică pe toate cele ce tratau despre don Quijote, în limba castiliană, fără a sări și-a le adăuga nimica, oferindu-i plata pe care ar fi cerut-o. S-a mulțumit cu două feldere de stafide și două banițe¹⁹⁸ de grâu și mi-a promis să le traducă bine și exact și în cel mai scurt timp. Eu însă, ca să înlesnesc și mai mult alșveriușul și ca să nu las din mână un asemenea chilipir, l-am găzduit la mine-acasă, unde, în mai puțin de-o lună și jumătate, a tradus-o pe toată, chiar în felul în care e relatată aici. În primul terfelog era zugrăvită foarte minuțios lupta lui don Quijote cu vizcainul, aflați în aceeași postură pe care o povestește istoria, cu spadele ridicate, unul acoperit cu scutul său rotund, celălalt cu perna, iar catârca vizcainului înfățișată atât de expresiv, încât arăta de la o bătaie de arbaletă că e de închiriat. La picioare, vizcainul avea o inscripție ce suna „Don Sancho de Azpeita“, care, fără îndoială, trebuie să fi fost numele lui, iar la picioarele lui Rușinante era alta care zicea „Don Quijote“. Rușinante era minunat zugrăvit, atât de lung și de-ntins, atât de străveziu și de sfrijit, cu atâta șiră a spinării, atât de vădit ofticos, încât arăta pe față cu câtă justete și adecvare i se dăduse numele de „Rușinante“. Lângă el stătea Sancho Panza, care-și ținea asinul de dârlog, și la picioarele lui era altă inscripție care zicea „Sancho Zancas“, și se vede că și avea, după cum arăta imaginea, pânțelele mare, statura scundă și gaibaracele lungi, pricină din care trebuie să i se fi pus numele de „Panza“ și de „Zancas“¹⁹⁹, căci cu aceste două porecle îl numește uneori istoria. Mai erau de observat și alte amănunte, toate sunt însă de mică însemnătate și n-au ce căuta în adevărata desfășurare a istoriei, căci niciuna nu e proastă, cu condiția să fie adevărată.

Dacă celei de față i se poate aduce vreo obiecție cu privire la adevărul ei, nu va putea fi alta decât că autorul i-a fost arab, or, celor din acea nație le stă în fire a fi mincinoși; deși, fiindu-ne în asemenea măsură

¹⁹⁸ În text: *arrobas* (o *arroba*, cca 12 kg) și *fanegas* (*fanega*, măsură de capacitate pentru grâu, echivalentă cu cca 50 de litri). Pasiunea maurilor pentru stafide era proverbială.

¹⁹⁹ Singura dată când e numit astfel; *zancas* „picioroange“.

vrăjmași, e mai curând de crezut că păcătuiesc prin mai puțin decât prin mai mult. Și astfel, mie mi se pare că, deși ar fi putut și ar fi trebuit ca pana lui să zăbovească asupra laudelor unui cavaler atât de destoinic, parcă dinadins le trece sub tăcere: rău făcut și încă și mai rău gândit, întrucât istoricii trebuie să fie exacti, adevărați și deloc pătimiși, fără ca interesul sau frica, resentimentul sau simpatia să-i facă a suci drumul adevărului, a cărui mamă este istoria, rivala timpului, hambarul faptelor, martorul trecutului, pilda și avertismentul prezentului, înștiințarea viitorului. În cea de față, știu că se va găsi tot ce ni s-ar năzări să ne dorim în cea mai desfătătoare dintre ele; și dacă va fi să lipsească din ea ceva bun, eu unul am convingerea că a fost mai mult din vina câinelui ei de autor, decât dintr-un neajuns al subiectului. În sfârșit, cea de-a doua parte a sa, potrivit traducerii, începea în chipul următor:

Ținute și ridicate în sus, nu s-ar fi zis alta decât că spadele tăioase ale celor doi viteji și furibunzi luptători amenințau cerul, pământul și adâncul: atâta dârzie și înverșunare aveau într-înșii. Iar primul care slobozi lovitura fu colericul vizcain, și ea fu dată cu atâta forță și-atâta furie, încât, dacă spada nu s-ar fi abătut din drumul ei, fie și numai acea lovitură ar fi fost suficientă ca să pună capăt aprigei lor încăierări și tuturor aventurilor cavalerului nostru; dar soarta cea bună, care-l păstra pentru lucruri mai mărețe, răsuci spada adversarului său, astfel încât, deși îl nimeri în umărul stâng, nu-i aduse altă pagubă decât că-l dezarmă detot pe partea aceea, smulgându-i în treacăt mare parte din coif, cu jumătate din ureche, totul prăbușindu-se la pământ într-o surpare înspăimântătoare și lăsându-l tare mototolit.

Doamne ferește, și cine oare va putea povesti acum turbarea ce invadea pieptul mancegului nostru când se văzu atât de mofluz! N-ar fi de spus decât că atâta se înalță în scări și, strângând spada cu amândouă mâinile, o lăsă să cadă cu atâta furie asupra vizcainului, nimerindu-l în plin peste pernă și cap, încât, fără ca acea bună apărare să-i mai fi fost de vreun folos, de parcă s-ar fi prăbușit asupra-i un munte, prinse a lăsa sânge pe nas și pe gură și pe urechi și a da semne că stătea să cadă de pe catârcă, de pe care ar fi și căzut, fără doar și poate, dacă nu s-ar fi prins cu brațele de grumazul ei; dar, cu toate acestea, își scoase picioarele din scări și apoi își desfăcu brațele, iar catârca, speriată de teribila lovitură,

o rupse la fugă peste câmpie și, după câteva dezghinuri, dădu cu stăpănu-său de pământ.

Don Quijote îl privea cu mult calm și, când îl văzu căzând, descălecă și se apropie de el cu multă sprinteneală și, punându-i vârful spadei între ochi, îi ceru să se predea; de nu, avea să-i taie capul. Vizcainul era atât de răscolit, încât nu era în stare să răspundă nimic și ar fi fost vai de el, știind cât de orbit era don Quijote, dacă doamnele din caleașcă, după ce până atunci priviseră încăierarea cuprinse de mare groază, nu s-ar fi dus la el și nu l-ar fi rugat cu mare stăruință să le facă atât de marea milostenie și favoare de a cruța viața acelui scutier al lor. La care don Quijote răspunse, cu multă semeție și gravitate:

— Desigur, preafrumoase doamne, sunt foarte mulțumit să fac ceea ce-mi cereți, dar neapărat cu o condiție și o înțelegere: și anume, acest cavaler trebuie să-mi promită că se va duce în satul El Toboso și i se va înfățișa din parte-mi neasemuitei doña Dulcineea, pentru ca ea să dispună de el întru totul după voia sa.

Înspăimântata și nemângâiata doamnă, fără a mai sta să cântărească cererea lui don Quijote și fără a mai întreba cine era Dulcineea, îi promiseră²⁰⁰ că scutierul avea să facă tot ce i se va porunci.

— Ei bine, în temeiul acestui cuvânt, nu-i voi mai face niciun rău, deși l-ar fi meritat pe deplin.

CAPITOLUL 10

*Despre ceea ce i s-a mai întâmplat lui don Quijote cu vizcainul și despre primejdia în care s-a pomenit cu o strânsură de yanguezi*²⁰¹

Între timp, Sancho Panza apucase să se-adune de pe jos, cam bum-băcit de catârgiii călugărilor, și privise cu luare-aminte lupta seniorului său don Quijote, rugându-l din adâncul inimii pe Dumnezeu

²⁰⁰ Se subînțeleg cele două subiecte folosite în episod: „doamna din caleașcă” și „doamnele din caleașcă”.

²⁰¹ Epigraful nu corespunde conținutului: episodul vizcainului s-a încheiat și nu se mai face nicio referire la el. Cu yanguezii („galicienii”) se va întâlni abia în I, 15. Se poate să fie rodul unei omisiuni cu prilejul corectării operei și al decupării ei în părți.

să binevoiască a-i dăruî victoria de pe urma căreia să câştige vreo Insulă peste care să-l pună pe el guvernator, după cum i-o făgăduise. Când văzu, aşadar, isprăvită încăierarea şi pe stăpânul său încălecând pe Ruşinante, se apropie să-i ţină scara şi, înainte ca el să încalece, căzu în genunchi înaintea lui şi, apucându-i mâna, i-o sărută şi-i spuse:

— Binevoieşte, înălţimea ta, seniore don Quijote dragă, să-mi dai guvernământul Insulei câştigate în încăierarea asta aprigă, căci oricât ar fi ea de mare, mă simt în putere a mă pricepe s-o cârmuiesc la fel de bine ca oricine a mai cârmuit Insule pe lumea asta.

La care don Quijote răspunse:

— Ia seama, frate Sancho, că aventura asta şi cele asemănătoare ei nu sunt aventuri de Insule, ci de răspântii, din care nu câştigi altceva decât că ieşi cu capul spart sau cu o ureche mai puţin. Ai răbdare, se vor ivi şi aventuri de pe urma cărora să te pot face nu doar guvernator, ci chiar mai mult de-atâta.

Sancho îi mulţumi mult şi, sărutându-i încă o dată mâna şi pulpana cămăşii de zale, îl ajută să încalece pe Ruşinante, iar el încălecă pe asin şi o porni pe urmele stăpânului său, care, în buiestru, fără a-şi mai fi luat rămas-bun sau a le mai fi adresat vreo vorbă celor din caleaşcă, se afundă într-o pădure ce se afla în apropiere. Sancho îl urma în cel mai întins trap al măgarului său, ci Ruşinante păşea atât de iute, încât, văzându-se rămas în urmă, fu silit să strige după stăpânul său ca să-l aştepte. Ceea ce don Quijote şi făcu, strângând hăţurile lui Ruşinante până când îl ajunse scutierul ostenit, care, apropiindu-se de el, îi zise:

— Mi se pare, stăpâne, c-ar fi nimerit să mergem şi să ne retragem în vreo biserică, fiindcă, după cât a rămas de mototolit insul cu care te-ai luptat, n-ar fi de mirare să dea de ştire despre daraveră Sfintei Frăţii şi să fim arestaţi şi, zău, dacă o s-o facă, o să ne treacă toate năduşelile pân-o să ieşim din închisoare.

— Taci din gură – zise don Quijote –, păi unde-ai mai văzut sau citit tu vreodată ca un cavaler rătăcitor să fie târât în faţa justiţiei, oricâte omuciduri ar fi comis?

— Eu unul n-am habar de omiziri²⁰² — răspunse Sancho — și-n viața mea n-am avut treabă cu ele; știu doar că are Sfânta Frăție²⁰³ cu cei ce se bat în duel, și-n așa ceva nu mă bag.

— Atunci nu-ți face griji, prietene — răspunse don Quijote —, am să te scot eu și din mâinile caldeilor²⁰⁴, cu atât mai vartos din cele ale Frăției. Ci spune-mi, pe viața ta: ai văzut oare un cavaler mai viteaz ca mine prin toate părțile cunoscute ale pământului? Ai citit oare în istorii despre altul care să aibă sau să fi avut mai multă înfocare în atac, mai multă însuflețire în stăruință, mai multă dibăcie în lovituri sau mai multă pricepere în doborâre?

— Adevărul — răspunse Sancho — e că n-am citit niciodată nicio istorie, pentru că nu știu scrie și citi; aș îndrăzni să pun însă rămașag că la un stăpân mai îndrăzneț ca domnia ta n-am mai slujit în toate zilele vieții mele și deie Domnul ca îndrăznelile astea să nu se plătească unde-am zis. Un lucru te rog, înălțimea ta, să te doftoricești, că mult sânge-ți curge din urechea aia, și, uite, am scame și un pic de alifie albă²⁰⁵ în desagă.

— Toate astea ar fi fost total nefolositoare — răspunse don Quijote — dacă mi-aș fi amintit să prepar un șip cu balsamul lui Fierabras²⁰⁶, căci cu o singură picătură din el am fi cruțat și timp, și doctorii.

²⁰² Sancho face confuzie între cuvântul savant *homicidio* („omucid, asasinat“) și arhaismul *homicillo* („ură, ranchiună, dispută, altercație“). Am încercat o echivalare aproximativă prin reg. *omizire* „curățare a pomilor de omizi“.

²⁰³ În text: *Santa Hermandad*, corp paramilitar organizat de Regii Catolici (1476): era un fel de jandarmerie rurală în competența căreia intra securitatea satelor și a zonelor nepopulate. Cele trei *Santas Hermandades Viejas* din Toledo, Ciudad Real și Talavera fuseseră create în secolul al XIII-lea. *Santa Hermandad Nueva* le-a succedat la scara întregii țări. A fost dizolvată în 1498, subzistând însă brigăzile locale (*cuadrillas*), alcătuite din arcași înarmați cu lănci și arbalete, aflate sub autoritatea judecătorilor (*alcaldes de Hermandad*) și destinate luptei contra banditismului. Sentințele lor (moartea prin săgetare, *asaetamiento*) erau fără apel.

²⁰⁴ Posibilă reminiscență biblică, plecând de la mai multe pasaje din *Ieremia* (32, 28; 43, 3; 50, 8 etc.).

²⁰⁵ Medicament alcătuit din ceară, alb de ceruză și ulei de trandafiri.

²⁰⁶ Fierabras, uriaș sarazin, protagonistul unui cântec de gesta din ciclul carolingian (după 1150), ar fi furat, cu prilejul unei cuceriri a Romei, resturile amestecului de smirnă și aloe folosit la îmbalsămarea trupului lui Isus și având proprietăți

— Ce șip și ce balsam mai e și ăla? — zise Sancho Panza.

— E un balsam — răspunse don Quijote — a cărui rețetă o am întipărită în memorie, cu el nu mai ai a te teme de moarte și nici de amenințarea morții de pe urma vreunei răni. Așa că, după ce-l voi prepara și ți-l voi da, când va fi să vezi că într-o luptă am fost tăiat în două, așa cum adeseori obișnuiește să se întâmple, nu vei avea altceva de făcut decât să iei binișor partea căzută la pământ și, cu mare gingășie, înainte de-a se închea sângele, să o pui peste cealaltă jumătate rămasă în șa, având grijă să le îmbini egal și exact. Apoi îmi vei da să beau doar două înghițituri din balsamul de care-am adus vorba și vei vedea cum mă fac mai sănătos ca un măr.

— Dacă-i pe-așa — zise Panza —, renunț de pe-acum la cârmuirea Insulei făgăduite și nu vreau altceva ca plată pentru multele și credincioasele mele slujiri decât ca înălțimea ta să-mi dai rețeta licorii ăleia minunate, căci eu unul sunt sigur că o uncie ar face oriunde peste doi reali, iar de mai mult n-aș avea nevoie ca să-mi duc viața bine văzut și în tihnă. Da' mai e de știut acum dacă pregătirea ei costă mult.

— Cu mai puțin de trei reali se pot face trei azumbre²⁰⁷ — răspunse don Quijote.

— Păcatele mele! — replică Sancho —, păi ce mai aștepți, înălțimea ta, ca s-o pregătești și să mă-nveți și pe mine?

— Taci, prietene — răspunse don Quijote —, căci am de gând să te învăț secrete și mai mari și să-ți și fac mai mari hatâruri; dar până una alta, să ne curarisim, căci urechea mă doare mai rău decât aș vrea.

Sancho scoase din desagă scamele și alifia. Dar când ajunse să-și vadă coiful spart, don Quijote crezu că-și pierde mințile și, ducând mâna la spadă și ridicând ochii la cer, zise:

curative miraculoase. Convertit la creștinism în urma unei lupte în doi cu Olivier, el i-ar fi dăruit acest balsam lui Carol cel Mare, care l-ar fi adus în Franța. O versiune în proză a cântecului de gesta (sec. al XV-lea), tradusă în spaniolă de Nicolás de Piamonte (*Hystoria del emperador Carlomagno y de los doze pares de Francia, e de la cruda batalla que hubo Oliveros con Fierabrás* (*Istoria împăratului Carol Magnul și a celor doisprezece pairi ai Franței, și a crudei bătălii purtată de Olivier cu Fierabrás*), Sevilla, 1525, mută scena însușirii balsamului de către Fierabrás de la Roma la Ierusalim. Olivier, rănit de moarte, bea din el și se însănătoșește pe deplin.

²⁰⁷ Măsură de capacitate pentru lichide, echivalentă cu ceva mai mult de doi litri.

— Mă jur în fața Creatorului tuturor lucrurilor și pe cele patru sfinte Evanghelii²⁰⁸, unde toate se află scrise cel mai pe larg, să duc viața pe care-a avut-o marele marchiz de Mantova când a jurat să răzbune moartea nepotului său Valdovinos, și anume a nu mai mânca la masă, nici cu soața să se culce²⁰⁹, precum și altele pe care, deși nu mi le-amintesc, le socotesc ca și spuse-aici, până când nu mă voi răzbuna deplin pe cel ce mi-a făcut o asemenea stricăciune.

Auzind acestea, Sancho îi zise:

— Ia seama, înălțimea ta, seniore don Quijote, că dacă, potrivit poruncii pe care i-ai dat-o, cavalerul s-a dus să se înfățișeze stăpânei mele Dulcineea din Toboso, a făcut ce era dator și nu merită altă pedeapsă dacă nu săvârșește altă crimă.

— Ai vorbit și ai țintit foarte bine – răspunse don Quijote –, așa că anulez jurământul în ce privește o nouă răzbunare împotriva lui; dar îl fac și-l întăresc din nou să duc viața de care am vorbit până când voi lua cu sila de la vreun cavaler alt coif aidoma și la fel de bun ca acesta. Și să nu crezi, Sancho, că nu scot decât fum de paie cu spusele mele, fiindcă am cu adevărat pe cine să imit: același lucru s-a întâmplat, literă cu literă, cu coiful lui Mambrino, care l-a costat atât de scump pe Sacripante²¹⁰.

— Dă-le naibii de jurăminte, domnule și stăpâne dragă – i-o întoarce Sancho –, că sunt spre paguba sănătății și fac mult rău cugetului. De nu, spune-mi atunci: dacă vreme de multe zile de-acum încolo nu vom da peste un bărbat înarmat cu coif, ce-avem de făcut? Mai trebuie ținut jurământul, în pofida atâtor neajunsuri și lipsuri, precum dormitul îmbrăcat și nedormitul sub acoperiș sau alte mii de cazne câte le cuprindea jurământul bătrânului ăluia nebun, marchizul de Mantova, pe care înălțimea ta vrei să-l întărești iarăși acuma? Gândește-te, înălțimea ta,

²⁰⁸ Formulă judiciară de jurământ.

²⁰⁹ Aluzie la balada deja citată (*DQ* I, 5). Al doilea vers („nici cu soața să se culce”) e însă rezultatul unei contaminări cu una din baladele din ciclul Cidului.

²¹⁰ Aluzie la un episod din *Orlando furioso*, de Ariosto (I, 4, str. 82); Cervantes nu și-l amintește însă exact, căci pe Sacripante, îndrăgostit cu Angelica, îl confundă cu Dardinel, căruia Reinaldos de Montalbán i-a luat viața și faimosul coif vrăjit, pe care acesta din urmă îl câștigase în lupta cu regele maur Mambrino.

că pe toate drumurile astea nu umblă oameni înarmați, ci catârgii și căruțași, care nu doar n-au coifuri, ci nici nu le-au auzit numite în viața lor.

— Te înșeli în privința asta – zise don Quijote –, pentru că nici nu vom fi stat două ceasuri pe la răspântiile din împrejurimi și-o să vedem mai mulți oameni înarmați decât cei care, la Albraca, au venit s-o cucerească pe Angelica cea Frumoasă²¹¹.

— Gata, așa să fie – zise Sancho –, și dar-ar Domnul să ne meargă din plin și să vină curând prilejul de-a câștiga Insula aia care mă costă așa de scump, și-apoi pot să mor²¹².

— Ți-am mai spus, Sancho, să nu-ți faci nicio grijă, că și dacă n-am avea o Insulă, ne stau la dispoziție regatul Danemarcei sau cel al Sobradisei²¹³, care-ți vor veni ca un inel pe deget, ba chiar, pentru că sunt pe uscat, cată să te bucuri mai mult. Ci să lăsăm asta pentru vremea potrivită; vezi acum dacă ai ceva de mâncare prin desaga aceea, iar pe urmă pleca-vom în căutarea unui castel unde să tragem peste noapte și să pregătim balsamul despre care ți-am vorbit, căci, pe Dumnezeu sfântul, rău mă mai doare urechea.

— Am aici o ceapă și nițică brânză și nu știu câți codri de pâine – zise Sancho –, dar nu-s mâncăruri pe măsura unui cavaler atât de viteaz ca înălțimea ta.

— Ce anapoda înțelegi! – răspunse don Quijote –. Află, Sancho, că pentru cavalerii rătăcitori este o onoare să nu mănânce vreme de o lună, iar dacă totuși o fac, atunci mănâncă ce pot găsi mai la îndemână;

²¹¹ Aluzie la *Orlando innamorato*, de Boiardo (cartea I, cântul 10 și urm.), unde se povestește că la asediul cetății Albraca, armata lui Agricane număra „douăzeci și două de sute de mii de cavaleri“.

²¹² Versul final al unui cântec tradițional (*villancico*) deseori glosat în sec. al XVI-lea, inclusiv de către Sfânta Teresa din Ávila: „Véante mis ojos / Y muérame yo luego“ („Vază-mi-te ochii / și-apoi pot să mor“).

²¹³ Vrea să spună: regatul Danemarcei și regatul infantei *Soliadisa*. Aceasta din urmă e menționată ca fiică a prințului Marcaditas de Sardinia și a Doctivei de Spania în cartea *Clamades y Clarmonda*, Sevilla, 1562. În prima ediție a lui *DQ* se poate citi „al Soliadisei“, dar în a doua ediție Cuesta acest nume a fost modificat în „Sobradisa“, formă preluată de unele ediții posterioare, întrucât Danemarca și Sobradisa erau citate ca atare în *Amadís de Gaula*, carte cu autoritate și bine cunoscută în epocă. Cel mai sigur e vorba, așadar, de o greșeală de tipar prin contaminare.

și ai ști-o negreșit dacă ai fi citit atâtea istorii ca mine, cu toate că, deși au fost multe, în ele toate n-am găsit nicio relatare despre cum o duc cu mâncarea cavalerii rătăcitori, afară doar din întâmplare și pe la unele oște somptuoase ce se dădeau în cinstea lor, restul zilelor petrecându-și-le ca-n flori de măr²¹⁴. Și cu toate că se dă de înțeles că nu puteau să nu mănânce și să nu-și îndeplinească toate celelalte nevoi firești, pentru că, în definitiv, erau oameni ca noi toți, trebuie să înțelegem de asemenea că, hălăduind cele mai multe zile din viață prin păduri și sihle și fără bucătar, hrana lor cea mai obișnuită vor fi fost bucatele rustice, precum cele pe care mi le oferi tu acum. Așa că, Sancho prietene, nu cumva să te frământa ce-mi place mie: nu-ți propune să înnoiești tu lumea și nici să scoți din făgașele ei cavaleria rătăcitoare.

— Iartă-mă, înălțimea ta – zise Sancho –, că eu, neștiind citi și scrie, cum ți-am mai spus odată, nu știu dacă am priceput regulile meșteșugului cavaleresc; dar de-acum încolo îmi voi înzestra desaga cu tot soiul de fructe uscate pentru înălțimea ta, ca un cavaler ce ești, iar pentru mine, de vreme ce nu-s, mi-o voi înzestra cu alte lucruri aripate și mai miezoase.

— Nu zic, Sancho – i-o întoarse don Quijote –, că le e oprit cavalerilor rătăcitori să mănânce altceva decât fructele de care vorbești, ci că hrana lor cea mai obișnuită trebuie să fi fost ele anume și unele ierburi ce se găseau pe câmpuri și pe care ei le cunoșteau, după cum și eu le cunosc.

— E un mare dar – răspunse Sancho – să cunoști asemenea ierburi, căci, după cum mă duce pe mine capul, are să fie nevoie într-o bună zi să ne folosim de cunoștințele astea.

Și, scoțând într-acestea ceea ce zisese că avea la el, mâncară amândoi în bună pace și tovărășie. Dornici însă a căuta unde să tragă în noaptea aceea, își isprăviră iute masa cea săracă și uscată. Încălecară apoi și dădură zor să ajungă la o așezare locuită înainte de-a înnopta, dar soarele și, odată cu el, și nădejdea de a ajunge unde își doreau, le asfinți chiar

²¹⁴ Echivalează expresia din text: *en flores*, cu dublul joc între sensul literal („lucruri frumoase, bune”) și cel figurat: *pasárselo en flores* „a-ți pierde timpul cu lucruri inutile”, mizând pe același echivoc: *flori de măr* și *de florile mărului*.

lângă colibele unor păstori de capre, drept care se hotărâră să-și petreacă noaptea acolo; și pe cât fu pricină de mâhnire pentru Sancho că nu ajunseseră într-o așezare locuită, pe-atâta fu una de mulțumire pentru stăpânul său să doarmă sub cerul liber, întrucât i se părea că ori de câte ori i se întâmpla așa ceva era ca un act posesiv²¹⁵ care înlesnea atestarea cavaleriei sale.

CAPITOLUL 11

Despre cele întâmplate lui don Quijote cu niște păstori de capre

Fu adăpostit cu dragă inimă de către păstorii de capre și Sancho, după ce îi oploși cum putu mai bine pe Rușinante și pe măgarul său, se luă după mirosul pe care-l răspândeau anumite ciozvărte de pastramă de capră care fierbeau la foc într-un ceaun; și cu toate că ar fi vrut chiar în clipa aceea să vadă dacă erau numai bune ca să și le strămute din ceaun în stomac, renunță s-o facă, deoarece căprarii le luară de pe foc și, așternând pe jos niște piei de oaie, pregătiră cu mare iuțeală masa rustică și-i poftiră pe cei doi, cu vădiri de foarte mare bunăvoință, la ce aveau și ei. Se așezară jur-împrejurul blănurilor șase dintr-înșii, câți erau la târlă, după ce, cu politețuri campestre, îl rugară mai întâi pe don Quijote să șadă pe o covățică pe care i-o puseră anume răsturnată cu fundul în sus. Don Quijote se așeză, iar Sancho rămase în picioare ca să-i servească de băut într-o cupă care fusese făcută dintr-un corn. Văzându-l în picioare, stăpânul său îi zise:

— Ca să vezi, Sancho, binele pe care-l cuprinde în sine cavaleria rătăcitoare și cât de aproape sunt cei ce profesează orice slujire a ei a fi prompt onorați și prețuiți de lume, voiesc să te așezi aici, alături de mine și-n societatea acestor oameni de ispravă și să fii una cu mine, care-ți sunt stăpânul și seniorul natural; să mănânci din blidul meu și să bei din ce beau și eu, fiindcă despre cavaleria rătăcitoare se poate spune la fel ca despre dragoste: ea face toate lucrurile egale²¹⁶.

²¹⁵ *Acto posesivo* (ca în text) sau *acto positivo*, fapt care califică noblețea unei persoane sau a unei familii.

²¹⁶ Cf. I Corinteni, 13.

— Mare hatâr! — zise Sancho —; dar îți pot spune, înălțimea ta, că, dacă tot oi avea ce să mănânc, oi mânca la fel de bine, ba chiar și mai și, în picioare și singur-singurel, decât dacă aş sta alături de un împărat. Ba, dacă e să spun drept, mult mai bine-mi cade ce mănânc în colțul meu, fără sclifoseli și politețuri, chiar de-o fi pâine și ceapă, decât curcanii de la alte mese, unde aş fi silit să mestec încetinel, să beau puțin, să mă curăț des, să nu strănut sau să nu tușesc dacă am chef și nici să fac alte lucruri pe care le-aduc cu ele singurătatea și libertatea. Așa că, domnule dragă, cinstirile astea pe care vrei să mi le-arăți pentru că sunt slujitor și apropiat al cavaleriei rătăcitoare, cum și sunt de vreme ce sunt scutier al înălțimii tale, preschimbă-le în altceva care să-mi fie mai lesnicios și mai folositor; căci de astea, deși le socot bine primite, mă lipsesc de-acuma până la sfârșitul lumii.

— Cu toate astea, trebuie să te așezi, căci pe cine se smerește, Dumnezeu îl înalță²¹⁷.

Și, prinzându-l de braț, îl sili să șadă lângă el.

Păstorii de capre nu înțelegeau nimic din jergul acela de scutieri și cavaleri rătăcitori și nu făceau altceva decât a mânca și-a tăcea și a-i privi pe oaspeții lor, care, cu multă grație și poftă, băgau la burduhan câte o ciozvârtă cât pumnul. Felul cu carne isprăvindu-se, răspândiră pe pieile de oaie o mare câtime de ghinde uscate și totodată puseră și o brânză pe jumătate, mai tare decât dac-ar fi fost făcută din mortar. Într-acestea, cornul nu lenevea, ci umbla roată atât de des, când plin, când gol, ca o teică de norie, astfel încât lesne se goli un burdufior din cele două aflate la vedere. După ce-și împacă bine burta, Don Quijote luă un pumn de ghinde în mână și, privindu-le cu luare-aminte, prinse a grăi după cum urmează:

— Ferice vârstă și ferice veacuri²¹⁸ cele pe care anticii le-au numit „de aur”²¹⁹, și nu pentru că-n ele aurul, care-ntr-a noastră, cea de fier, este

²¹⁷ Cf. Luca, 14, 11: „Cel care se smerește pe sine va fi înălțat.”

²¹⁸ Don Quijote a mai folosit această expresie (DQ I, 2, p. 39) referindu-se însă la epoca viitoare când faptele sale de vitejie vor fi cunoscute printr-o carte.

²¹⁹ Elogiul *Vârstei de aur*, epocă mitică în care, potrivit poezilor, pământul își oferea spontan roadele și oamenii trăiau fericiți, era un topos al literaturii clasice refructificate de Renaștere după modele din Hesiod (*Munci și zile*), Ovidiu

atât de prețuit, s-ar fi dobândit în acea vârstă norocoasă fără nicio oste-neală, ci pentru că atunci cei ce trăiau în ea ignorau aceste două cuvinte, *al tău* și *al meu*. În acea vârstă sfântă, toate lucrurile erau în devălmășie: nimeni nu era nevoit, ca să-și dobândească nutrimentul obișnuit, să depună altă muncă decât să ridice mâna și să și-o desprindă din stejarii robuști, ce-i îmbiau generos cu fructul lor dulce și copt. Șipote limpezi, râuri curgătoare²²⁰ le ofereau, în magnifică-abundență, apă desfătătoare și străvezie. În crăpăturile stâncilor și-n scorbura copacilor își alcătuiau republica grijuliile și discernătoarele albine, oferind oricărei mâini, fără nicio dobândă, recolta rodnică a trudei lor preadulci. Viguroșii stejari-de-plută își lepădau, fără alt meșteșug decât cel al curteniei lor, scoarțele largi și ușoare, cu care s-a început a se acoperi casele, sprijinite pe țărugi rustici, doar ca apărare împotriva vitregiilor cerului. Totul era pace pe atunci, totul prietenie, totul armonie: brăzdarul greu al plugului încovoiat încă nu cutezase a spinteca și-a răscoli milostivele măruntaie ale mumei noastre dintâi, întrucât ea, fără a fi fost silită, oferea prin toate părțile rodnicului ei sân amplu tot ce-i putea sătura, hrăni și desfăta pe fiii ce-o stăpâneau pe-atunci. Atunci, da, candidetele și frumoasele păstorice umblau din vale-n vale și din colnic în colnic, cu părul în cosițe sau despletit pe umeri, fără alte veșminte decât cele neapărat trebuincioase ca să acopere cinstit ceea ce cinstea cere și totdeauna a cerut să rămână acoperit, iar podoabele lor nu erau cele obișnuite azi și pe care purpura de Tir și mătasea în atâtea chipuri martirizată le pun în relief, ci doar câteva frunze verzi de brusturi și iederă întreșute, cu ajutorul cărora se purtau la fel de luxoase și gătite cum se poartă acum doamnele noastre de la curte cu nemaivăzutele și ciudatele invenții pe care li le-a arătat curiozitatea cea oțioasă. Atunci gândurile amoroase

(*Metamorfoze*, I, 89 și urm.) și Virgiliu (*Georgice*, I, 125 și urm.). După Martín de Riquer, cea mai apropiată de viziunea lui Cervantes ar fi cea a lui fray Antonio de Guevara din *Marco Aurelio o Reloj de Príncipes* (tradusă și în românește, după o versiune latină, de Nicolae Costin în 1910, vezi ediția: Nicolae Costin, *Ceasornicul domnilor*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Minerva, București, 1976). Celelalte vârste, potrivit lui Hesiod, ar fi, succesiv, cea de argint, de bronz și de fier.

²²⁰ Endecasilab amintindu-l pe Garcilaso de la Vega.

ale sufletului erau exprimate în chip naiv și simplu, întocmai și aidoma cum le concepea, fără a căuta meșteșugite divagații de cuvinte ca să le reliefeze. Nu existau hoția, înșelătoria și răutatea amestecate cu adevărul și nefățărnicia. Justiția se păstra între hotarele ei, fără ca acelea ale hatărului și intereselor să cuteze a i le încălca, așa cum astăzi atât de mult o știrbesc, o tulbură și-o persecută. Legea bunului-plac nu se înscăunase încă în mintea judecătorului, pentru că atunci nu aveai nici ce, nici pe cine judeca²²¹. Fecioarele și cinstea umblau, după cum am spus, pe oriunde, în singurătate și neînsoțire²²², fără teamă ca nerușinarea celorlalți și pornirea lascivă să le știrbească, iar pierzania lor își avea obârșia doar în placul și propria lor voință. Și acum, în veacurile noastre dezgustătoare, niciuna nu este sigură, chiar dacă o ascunde și-o închide alt nou labirint ca acela din Creta, fiindcă și acolo, prin crăpături sau prin aer, cu fierbințeala blestematelor ademeniri, pătrunde până la ele duhoarea amoroasă și le face să dea de azvârlita cu toată sihăstrirea lor. Tocmai pentru siguranța lor, odată cu înaintarea timpurilor și cu tot mai marea sporire a răutății, a fost creat ordinul cavalerilor rătăcitori, pentru apărarea fecioarelor, ajutorarea văduvelor și sprijinirea orfanilor și nevoiașilor. Din acest ordin fac parte eu, fraților căprari, cărora vă sunt recunoscător pentru ospetia și buna primire pe care ni le faceți mie și scutierului meu. Căci, cu toate că, în virtutea legii naturale, toți oamenii sunt obligați să le fie de folos cavalerilor rătăcitori, știind însă că voi, fără a cunoaște această obligație, m-ați adăpostit și omenit, sunt dator, cu toată buna voire mie cu putință, să vă mulțumesc pentru a voastră.

Cavalerul nostru rosti tot acest lung discurs (ce ar fi putut prea bine lipsi) din pricină că ghindele pe care i le dăduseră îi aduseseră aminte de vârsta de aur și i se năzărise să le țină acea inutilă cuvântare păstorilor de capre, care, fără a-i răspunde nicio vorbă, năuciți și cu sufletul la gură, îi dăduseră ascultare. Sancho tăcea și el și mânca ghinde și vizita foarte des cel de-al doilea burdufior, pe care, ca să se răcească vinul, îl țineau atârnat într-un stejar de plută.

²²¹ Cf. Luca, 6, 37 și Matei, 7, 1–2.

²²² Urmez lecțiunea reținută de FR: *sola y señera*, expresie idiomatică, cu sensul intensificat prin reduplicare sinonimică, echivalând-o însă nominal.

Don Quijote întârzie cu vorbirea mai mult decât durase cina, la sfârșitul căreia unul dintre căprari zise:

— Pentru ca domnia ta, domnule cavaler, să poți spune cu și mai multă îndreptățire că te ospetăm cu nezăbavnică și bună voire, vrem să-ți dăruim bucurie și mulțumire punându-l să cânte pe un tovarăș al nostru care nu va mai zăbovi multă vreme să se-arate aici; e un cioban cu multă doxă și tare îndrăgostit și care, pe deasupra, știe citi și scrie și cântă la rebec²²³ cum nu ți-ai putea dori mai frumos.

Nici nu sfârșise bine păstorul de capre să spună acestea, că le și ajunse la urechi sunetul rebecului și-n scurt timp sosi și cel care cânta la el, și anume un tânăr de până la douăzeci și doi de ani, tare chipeș. Soții lui îl întrebară dacă cinase și, dacă el le răspunse că da, cel ce-i făcuse poftirea îi spuse:

— Atunci ne vei putea face plăcerea, Antonio, să cânți un pic, ca să vadă domnul acesta care ne este oaspete că și prin munți și păduri sunt inși pricepuți la muzică. I-am spus despre bunele tale înzestrări și dorim să ți le-arăți și să ne adeverești; așa că, pe viața ta, șezi, rogu-te, și cântă și balada iubirii tale pe care ți-a compus-o unchiul tău, clericul prebendar, și care-n sat a plăcut tare mult.

— Cu dragă inimă – răspunse tânărul.

Și, fără a se mai lăsa rugat, se așeză pe trunchiul unui stejar ciungit și, acordându-și rebecul, prinse a cânta cu mult farmec, zicând precum urmează:

ANTONIO

Știu că tu m-adori, Olalia²²⁴,
chiar de nu mi-ai spus vreodată
nici măcar din ochi, ce-s limba
dragostei, mereu legată.

Și, știind că știi ce este,
că-ți sunt drag afirm și-mi pasă,

²²³ Vechi instrument cu arcuș și trei coarde, cu sunet acut, introdus de arabi în Europa, frecvent întâlnit în literatura pastorală.

²²⁴ Este forma populară a numelui „Eulalia“.

căci nîcîcînd nefericită
nu-i iubirea spusă-n faţă.

Drept este, mi-ai dat, Olalia,
semne uneori şi-n treacăt
inima de bronz că-ţi este,
şi preadalbul piept de piatră.

Ci printre muştrări atâtea
şi sfioasa ta răceală,
tivul rochiei speranţa
poate uneori şi-arată.

Şi credinţa mi se-azvârlă
către pasărea-momeală,
nici scăzînd de nechemare,
nici sporînd cînd este-aleasă²²⁵.

Dacă-amoru-i curtenie,
dintr-a ta pricep îndată
că nădejtile din mine
cum m-aştept au să sfârşescă.

Iar slujirile de-ajută
pieptul mai milos să-l facă,
ale mele, chiar şi-n parte,
mă-ntăresc întru speranţă.

Căci şi-n fugă dacă ochii
ţi-ai plecat, văzut-ai doară
că mi-am pus şi luna haină,
ca duminica, bogată.

Cum iubirea şi podoaba
tot pe-acelaşi drum aleargă,
eu în ochii tăi de-a pururi
vrui s-apar în strai de gală.

Dansu-n cinstea ta se ducă,
las şi muzica mea baltă,

²²⁵ Aluzie în manieră profană la *Matei*, 22, 14: „Căci mulţi sunt chemaţi, dar puţini aleşi.”

ce-ascultași în toiul nopții
la cocoșu-ntâi cântată²²⁶.

Laudele frumuseții
nu-ți mai pun la socoteală,
chiar de fac, deși-s pe merit,
pe-altele să nu mă vadă.

Teresa din Berrocal
zis-a, când te-am dus în slavă:
„Unii cred c-adoră-un înger,
ci-o momiță-n loc înaltă,
zăpăciți de-așa zorzoane
sau de vreo cosiță calpă
ori de nurii lor fățarnici,
care și pe-Amor l-înșală.“

„Minți!“ i-am zis, ea se-oțărăște,
partea-i ține-un văr pe dată:
el m-a provocat, știi bine
ce și cum a vrut să facă.

Nu mi te iubesc cu hurta,
nu-ți fac curte vinovată
doar ca să ne fim ibovnici,
ci dorința-mi mai înaltă-i.

Jug Biserica ne-ntinde
cu căpestre de mătăasă;
pune-ți tu grumazu-ntr-însul,
că mi-l pun și eu îndată.

Dacă nu, mă jur pe sfântul
cel mai sfânt din toți ca de-astăzi
să mai plec din munte numai
capucin la schit și-n rasă.

Cu acestea, păstorul de capre își isprăvi cântecul și, cu toate că don Quijote îl rugă să mai cânte ceva, Sancho nu fu de acord, pentru că era

²²⁶ Adică la miezul nopții.

mai dornic să doarmă decât să asculte cântece, drept care-i spuse stăpânului său:

— Ar fi bine ca domnia ta, domnule, să te culcușești de îndată în locul unde va să-ți petreci noaptea, fiindcă munca pe care o au de făcut toată ziua oamenii ăștia de treabă nu îngăduie să-și treacă nopțile cântând.

— Te-nțeleg prea bine, Sancho – îi răspunse don Quijote –, căci, după cum mă paște pe mine gândul, vizitele la burdufior cer mai degrabă răsplată de somn decât de muzică.

— Tuturora ne priește, Domnul fie lăudat – răspunse Sancho.

— Nu zic nu – i-o întoarse don Quijote –, ci culcușește-te tu unde vei fi vrând, fiindcă celor din profesiunea mea le stă mai bine să vegheze decât să doarmă. Totuși, Sancho, bine-ar fi să-mi mai doftoricești o dată urechea asta, că mă doare mai rău decât s-ar cădea.

Sancho făcu precum i se poruncise și, dacă unul dintre păstorii de capre văzu rana, îi spuse să nu se frământa, că are să aducă el un leac cu ajutorul căruia avea să se vindece lesne. Și luând niște frunze din rozmarinul care creștea din belșug pe-acolo, le mestecă, le frământă cu un pic de sare și, punându-i-le pe ureche, i-o bandajă bine detot, asigurându-l că n-avea să mai fie nevoie de alt leac, și așa a și fost.

CAPITOLUL 12

*Despre cele povestite de către un căprar
celor ce se aflau cu don Quijote*

Într-acestea, sosi alt flăcău dintre cei care le aduceau proviziile din sat și zise:

— Știți ce se-ntâmplă la noi în sat, tovarășilor?

— Cum putem ști? – răspunse unul dintre ei.

— Aflați atunci – urmă flăcăul – că azi-dimineață a murit vestitul student păstor pe nume Grisóstomo²²⁷ și se șoptește că a murit din

²²⁷ Formă populară pentru „Crisóstomo”, Hrisostom.

dragostea pentru împielităta aceea de fată, Marcela, fiica lui Guillermo bogătașul, aia care bate coclaurii în haine de păstoriță.

— Din pricina Marcelei, vrei să zici – spuse unul.

— Din pricina ei zic – răspunse păstorul de capre –; și lucru mare e că-n testamentul lui a poruncit să fie îngropat în câmp, de parcă ar fi maur, și anume la poalele stâncii unde se află izvorul de lângă stejjarul-de-plută, pentru că, după cum merge vorba și se zice c-a spus și el, acolo e locul unde a văzut-o prima oară. Și a mai poruncit și alte asemenea lucruri, încât clericii din așezarea noastră zic că nu trebuie aduse și nici nu e bine să fie aduse la îndeplinire, fiindcă par păgânești²²⁸. La toate astea, marele său prieten, Ambrosio, studentul, care s-a îmbrăcat de asemenea în păstor împreună cu el, răspunde că trebuie îndeplinit totul, fără a trece peste nimic, întocmai cum a poruncit Grisóstomo, și din această pricină se zbuciumă tot satul; dar, după cum se vorbește, până la urmă se va săvârși ceea ce vor Ambrosio și toți păstorii prieteni cu el, iar mâine vin să-l îngroape cu mare alai acolo unde-am spus. Și sunt încredințat că va fi ceva vrednic de văzut; eu unul, cel puțin, nu voi lipsi a mă duce s-o văd, chiar dac-aș ști că mâine nu mă voi putea întoarce în sat.

— O să facem toți la fel – răspunseră căprarii – și-o să tragem la sorți cine are să rămână cu paza caprelor tuturor.

— Bine zici, Pedro – zise unul –, dar nu va fi nevoie să ne mai folosim de străduința asta, căci o să rămân eu pentru toți; și n-o puneți pe seama virtuții și puținei mele curiozități, ci a împrejurării că nu-mi dă voie să umblu ciotul care mi-a străpuns mai ieri piciorul.

— Îți mulțumim totuși – răspunse Pedro.

Și don Quijote îl rugă pe Pedro să-i spună cine era mortul și cine păstorița aceea; la care Pedro răspunse că, după cât știa el, mortul era un hidalg bogat, locuitor al unei așezări din munții aceia, care fusese student la Salamanca vreme de mulți ani, la capătul cărora se întorsese în sat cu faimă de om foarte înțelept și foarte citit.

²²⁸ Dispozițiile testamentare ale lui Grisóstomo par a indica faptul că personajul s-a sinucis, după cum ar da de înțeles și unele aluzii, mai cu seamă din *Cântarea disperată*. Cervantes nu aduce nicio precizare, cum face întotdeauna când este vorba de chestiuni vitale, susține Avalor-Arce.

— Se spune că știa îndeosebi știința stelelor și ce fac în cer acolo soarele și luna, fiindcă ne spunea tocma pe tocma clipsele soarelui și lunii.

— Se numește *eclipsă*, prietene, nu *clipsă*, întunecarea celor doi mari luminători – zise don Quijote.

Ci Pedro, neținând seama de flecușete, își urmă povestea zicând:

— De asemenea ghicea când avea să fie an îmbelșugat sau stelil.

— Vrei să zici *steril*, prietene – zise don Quijote.

— *Steril* sau *stelil* – răspunse Pedro – e totuna. Și zic că taică-său și prietenii lui, care îi dădeau crezare, au ajuns foarte bogați, pentru că făceau cum îi sfătuia el, căci le spunea: „Anul ăsta semănați orz, nu grâu; în ăsta puteți semăna năut, nu orz; ăla care vine va aduce recoltă bogată de untdelemn; în următorii trei nu va fi nici pic de recoltă.”

— Știința asta se numește astrologie – zise don Quijote.

— Habar n-am cum se numește – i-o întoarse Pedro –, știu doar că știa toate astea și chiar mai mult de-atât. În sfârșit, n-au trecut multe luni după ce se întorsese de la Salamanca și iată că, într-o bună zi, s-a ivit pe neașteptate în straie de păstor, cu bâță și cu cojoc, lepădând veșmintele lungi pe care le purta ca student; și tot atunci se îmbracă în păstor, ca el, alt mare prieten de-al lui, pe nume Ambrosio, care-i fusese tovarăș de învățătură. Uitam să vă spun că Grisóstomo, răposatul, a fost un vestit alcătuitor de cântece: ce mai, el făcea colindele pentru noaptea Nașterii Domnului și piesele pentru Ziua Domnului²²⁹, pe care le jucau tinerii de la noi din sat, toți zicând că mai bune nu se putea. Când i-au văzut în chip atât de neașteptat înveșmântați în păstori pe cei doi studenți, cei din partea locului au fost uluiți și nu puteau ghici pricina care-i împinsese să facă schimbarea aceea atât de ciudată. Între timp murise și tatăl lui Grisóstomo, iar el rămăsese moștenitor al unei mari averi, atât în bunuri mișcătoare, cât și nemișcătoare, și într-un număr deloc mic de vite mari și mici și o mare sumă de bani, așa că tânărul a rămas stăpân singur peste toate și zău că merita, fiindcă era tovarăș foarte bun și milostiv și prietenos cu toți oamenii buni, avea

²²⁹ Ziua Domnului sau Trupul și Sângele Domnului, sărbătoare catolică a Sfântului Sacrament instituită în 1264 de papa Urban al IV-lea și fixată în joia de după prima octavă a Duminicii Rusaliilor.

un chip ca o binecuvântare. Mai apoi lumea s-a lămurit că schimbarea straielor nu o făcuse din altă pricină decât ca să bată pustiile de-aici pe urmele păstoritei aleia, Marcela, pe care-a apucat s-o pomenească adineauri ciobanul nostru și de care sărmanul răposat Grisóstomo se îndrăgostise. Și vreau să vă spun acum, pentru că-i bine s-o știți, cine e fetișcana asta: pesemne, ba chiar sigur, s-ar putea să nu fi auzit așa ceva în toate zilele vieții voastre, fie și de-ați trăi mai mulți ani ca scârna.

— Zi Sarra²³⁰ – replică don Quijote, care nu putea suferi cum pocea căprarul cuvintele.

— Trăiește destul și scârna – răspunse Pedro –, și, zău, domnule, dacă o să-mi tot scoți pe nas fiecare cuvânt, n-o să mai isprăvim nici peste un an.

— Iartă-mă, prietene – zise don Quijote –, ți-am spus-o tocmai pentru că e o asemenea deosebire între scârna și Sara; dar dumneata ai răspuns foarte bine, fiindcă scârna trăiește mai mult ca Sara, așa că urmează-ți istorisirea, că eu unul n-am de gând să-ți mai întorc vorba.

— Zic, dar, domnule al sufletului meu – zise căprarul –, că la noi în sat era un țăran și mai bogat decât Grisóstomo, pe care-l chema Guillermo, și lui, bașca multele și marile bogății, i-a dat Domnul și o fată, dar la nașterea căreia a murit maică-sa, cea mai cinstită femeie din câte au trăit în toate ținuturile din jur. Parc-o văd și-acum, cu un chip ca soarele pe-o parte și ca luna pe cealaltă²³¹ și, mai cu seamă, gospodină și prietenă a sărmanilor, drept care cred că la ceasul ăsta sufletul i se bucură de Dumnezeu pe lumea cealaltă. De durerea morții unei femei atât de bune a murit și bărbatu-său, Guillermo, lăsând-o pe fiica lor, Marcela, copiliță și bogată, în grija unui unchi al ei, preot și prebendar din satul nostru. Fata a crescut cu atâta frumusețe, că ne făcea să ne

²³⁰ În text: *Sara*, soția lui Avraam, despre care Biblia spune că a trăit 127 de ani (*Geneza*, 17, 15–20); păstorul o confundă, în spiritul unei formule stereotipe populare, cu *sarna* „râie, scabie”. Deși posibilă fonetic, echivalarea românească e mai puțin pregnantă.

²³¹ Compliment tradițional, prezent, în diferite variante, și în folclorul românesc, pentru a exprima superlativ frumusețea unei femei. În *DQ* îl reîntâlnim în II, 48. Cf. și *Novelas ejemplares*, *La ilustre fregona (Ilustra rândășiță)*, JGL, p. 382, sau, în traducerea mea, *NE*, p. 332: „pe un obraz are soarele și pe celălalt luna”.

aducem aminte de cea a maică-sii, care o avusese nespus de mare; și totuși se socotea că cea a fetei o întrecea pe-a ei. Și așa a fost, căci, ajungând la vârsta de vreo paisprezece, cincisprezece ani, nimeni nu se uita la ea fără a-l binecuvânta pe Dumnezeu că o făcuse atâta de frumoasă, și mai toți se pomeneau îndrăgostiți și pierduți după ea. Unchiu-său o păzea cu multă băgare de seamă și multă sihăstrire și, totuși, vestea marii sale frumuseți s-a răspândit într-atâta, încât, atât de dragul ei, cât și de-al marilor sale bogății, nu numai cei de la noi din sat, ci și alții de la multe leghe depărtare de prin împrejurimi, ba încă cei mai buni dintre ei, îl rugau, trăgeau de el și-l sâcăiau pe unchiul ei să le-o dea de nevastă. Ci el, bun creștin și dintr-o bucată cum era, chiar și să fi vrut s-o mărite curând, căci era la vârsta potrivită, n-a vrut s-o facă fără încuviințarea ei și nu se uita la câștigul și folosul pe care i le aduceau puțința de-a avea pe mână averea fetei amânându-i măritișul. Și, pe legea mea, așa s-a și vorbit în mai multe bisericiuțe din sat, spre lauda bunului preot. Căci vreau să știi, domnule rătăcitor, că-n așezările astea micuțe se vorbește și se murmură de toate și fii încredințat, cum și eu sunt, că preotul care-i silește pe enoriașii lui să-l vorbească de bine, mai cu seamă la sate, trebuie să fie cum nu se poate mai bun.

— E-adevărat — zise don Quijote —, ci zi-i mai departe, că povestea este foarte bună, iar dumneata, bunule Pedro, o povestești cu tare mult har.

— Să nu-mi lipsească cel al lui Dumnezeu, că doar el are însemnătate. Altminteri, aflați că, deși unchiul îi îmbia nepoatei și-i spunea înzestrările fiecăruia în parte dintre cei mulți care-o pețeau, rugând-o să se mărite și să aleagă după placul ei, ea n-a răspuns niciodată altceva decât că deocamdată nu voia să se mărite și că, atât de tinerică fiind, nu se simțea în stare să ducă povara căsniciei. Cu asemenea scuze, pare-se îndreptățite, pe care i le înfățișa, unchiul a încetat să o mai sâcăie și aștepta ca ea să mai înainteze în vârstă și să-și poată alege soț după placul ei. Căci el zicea, și zicea foarte bine, că părinții nu trebuie să hotărască starca copiilor împotriva voinței lor. Dar când te-ai fi așteptat mai puțin, iacătă că-ntr-o zi năzuroasa de Marcela se arată nitam-nisam

prefăcută-n păstoriță; și, fără ca unchiul ei și nici ceilalți din sat să o poată face să-și schimbe gândul, a început să meargă la câmp cu celelalte ciobănițe și s-a apucat să-și păzească ea singură turma. Și de cum a ieșit ea în lume și frumusețea i s-a văzut pe față, nu v-aș putea spune la drept vorbind câți tineri bogați, hidalgi și țărani, au îmbrăcat straiile lui Grisóstomo și-i fac curte pe meleagurile astea; unul dintre ei, cum s-a mai spus, a fost răposatul nostru, despre care se spune că nici nu o mai iubea, ci o adora. Și să nu se creadă că Marcela, alegând libertatea și viața aceea neconstrânsă și atât de puțin sau deloc potrivită reculegerii, dădea vreun semn, nici pe departe, că ar fi vrut să-și aducă știrbire cinstei și modestiei: ba, dimpotrivă, e astfel și-atât de mare grija cu care veghează asupra cinstei sale, încât dintre toți câți o slujesc și-i fac curte, niciunul nu s-a lăudat și la drept vorbind nu se va putea lăuda că dânsa i-ar fi dat o cât de mică speranță ca să-și îplinească dorința. Și cu toate că nu fuge și nici nu ocolește tovărășia și taifasul păstorilor și se poartă curtenitor și prietenos cu ei, dacă vreunul dintre aceștia, oricine ar fi el, ajunge să-și dezvăluie gândul față de ea, fie și unul atât de drept cum e căsătoria, îi alungă de lângă ea ca dintr-o catapultă. Și cu asemenea purtare și cu firea asta face pe pământ mai mare pagubă decât dacă l-ar bântui ciurma, fiindcă bunăvoința și frumusețea ei atrag inimile celor care stăruie în juru-i ca să o slujească și să-i arate iubirea lor; disprețul și dezamăgirea ei îi duc însă la disperare²³², așa încât nu știu ce să-i spună alta, decât să-i strige că e crudă și nerecunoscătoare, și alte denumiri de-același soi, care vădesc bine cum îi e firea. Și, domnule, dacă ați sta aici o zi, ați vedea munții și văile astea răsunând de plângerile dezamăgiților ce se țin după ea. Nu departe de-aici e un loc unde cresc vreo două duzini de fagi înalți și nu-i unul care să nu poarte pe scoarța-i netedă săpat și scris numele Marcelei, ba chiar, în vârful câte unuia, e câte o coroană săpată chiar în arbore, ca și cum îndrăgostitul ar spune astfel mai limpede că Marcela o poartă și-o merită pe cea a întregii frumuseți omenești. Aici suspină un păstor, colo se vaită altul; mai departe se-aud

²³² Cu alte cuvinte, în pragul sinuciderii, cum i s-a întâmplat lui Grisóstomo, ceea ce explică titlul cântării sale.

cântece de iubire, aici bocete²³³ deznădăjduite. Câte unul își petrece toate ceasurile nopții șezând la poalele unui stejar sau ale unei stânci și-acolo, așa, fără a da în gene ochii plânși, vrăjit și pierdut în gânduri, soarele îl prinde în zori; altul, fără a-și da dezlegare sau răgaz suspinurilor, în toiul arșiței celei mai copleșitoare amieze a verii, lungit pe nisipul fierbinte, plânsul și-l trimite Cerului milos. Și-asupra lui, și-a celuilalt, asupra acelora și-acestora, liberă și nepăsătoare triumfă frumoasa Marcela, și toți câți o știm stăm și ne-ntrebăm unde i se va opri trufia și cine are să fie fericitul care va izbuti să supună o fire atât de abrașă și să se bucure de-o frumusețe atât de desăvârșită. Întrucât tot ce am povestit e un adevăr neîndoios, sunt îndreptățit să cred că la fel e și ce a spus ciobanul nostru că se spune în legătură cu pricina morții lui Grisóstomo. Drept care te sfătuiesc, domnule, să nu lipsești a fi de față mâine la înmormântarea lui, împrejurare cu totul vrednică de văzut, fiindcă Grisóstomo are mulți prieteni, iar de la locul acesta până la cel unde a poruncit el să fie îngropat nu e nici jumătate de leghe.

— Așa voi face, n-avea grijă — zise don Quijote — și-ți sunt recunoscător pentru plăcerea pe care mi-ai făcut-o cu istorisirea unei povești atât de atrăgătoare.

— Oh! — i-o întoarse căprarul —, și încă nu știu nici pe jumătate întâmplările prin care au trecut cei îndrăgostiți de Marcela, s-ar putea însă ca mâine să întâlnim în drum pe vreun păstor care să ni le spună. Și până una, alta, ar fi bine să mergi la culcare sub un acoperiș, fiindcă umezeala nopții s-ar putea să-ți dăuneze răni, deși leacul ce ți-a fost pus e-atât de bun, încât n-ai a te teme de vreo răsturnare potrivnică.

Sancho Panza, care și începuse a da la toți dracii multa vorbărie a păstorului de capre, îl rugă și din parte-i pe stăpânul său să se culce în coliba lui Pedro. Acesta făcu întocmai și mai toată noaptea și-o petrecu în rememorarea doamnei sale Dulcineea, imitându-i pe cei îndrăgostiți de Marcela. Sancho Panza se culcuși între Rușinante și măgarul lui și dormi nu ca un îndrăgostit respins, ci ca un om rău cotonogit.

²³³ În text: *endechas*, compoziții lirice cu caracter patetic.

CAPITOLUL 13

*Unde se încheie povestea păstoritei Marcela,
împreună cu alte întâmplări*

Dar nici nu prinse bine a se arăta ziua în balcoanele răsăritului, când cinci dintre cei șase căprari se sculară și se duseră să-l trezească pe don Quijote, ca să-l întrebe dacă mai avea de gând să meargă a vedea faimoasa îngropăciune a lui Grisóstomo, ei urmând să-i țină tovărășie. Don Quijote, care altceva nu-și dorea, se sculă și-i porunci lui Sancho să înșeueze și să pună samarul numaidecât, ceea ce el făcu în mare grabă și la fel de grabnic o porniră cu toții la drum. Și nu merșeră mai mult de un sfert de leghe când, la încrucișarea cu o cărare, văzură venind spre ei vreo șase păstori îmbrăcați în cojoace negre și având capetele încoronate cu ghirlande de chiparos și oleandru amar. Fiecare purta câte un toiag gros de laur în mână. Veneau cu ei și doi gentilomi călare, foarte bine echipați de drum, cu trei slujitori pedestri care-i însoțeau. După ce se reuniră, se salutară curtenitor și, întrebându-se unii pe alții încotro mergeau, aflară că toți se îndrumau spre locul de îngropăciune, astfel încât merșeră mai departe toți împreună.

Unul dintre cei călare, vorbind cu tovarășul său, îi spuse:

— Pare-mi-se, domnule Vivaldo²³⁴, că ne vom putea socoti bine folosită zăbava pe care ne-am îngăduit-o ca să asistăm la această faimoasă îngropăciune, care nu va putea să nu fie faimoasă după ciudățeniile povestite de păstorii aceștia atât despre păstorul mort, cât și despre păstorita ucigașă.

— La fel mi se pare și mie – răspunse Vivaldo –, și nu zic doar o zi, ci și patru aș fi zăbovit numai ca s-o văd.

Don Quijote îi întrebă ce anume auziseră despre Marcela și Grisóstomo. Călătorul îi spuse că se întâlniseră chiar de dimineață cu păstorii aceia și, văzându-i în straie atât de triste, îi întrebaseră cu ce prilej se îmbrăcaseră așa, iar unul dintre ei le povestise, povestindu-le despre ciudățenia și frumusețea unei păstorite numite Marcela și despre iubirile multora care-i făceau curte, ca și despre moartea acelui Grisóstomo la

²³⁴ Numele patronimic al unei familii de bancheri genovezi stabiliți de mult în Sevilla; unul dintre ei, Adán de Vivaldo, a fost poet și prieten cu Cervantes.

îngropăciunea căruia mergeau. Pe scurt, povesti și el tot ce-i povestise Pedro lui don Quijote.

Conversația asta încetă și începu alta, cel pe care-l chema Vivaldo întrebându-l pe don Quijote care era pricina ce-l împingea să umble astfel înarmat într-un ținut atât de pașnic. La care don Quijote răspunse:

— Profesarea îndeletnicirii mele nu consimte și nu permite să umblu altfel. Traiul liniștit, mâncarea bună și odihna au fost inventate altundeva, pentru curtenii molatici; dar munca, neliniștea și armele au fost inventate și făurite pentru cei pe care lumea îi numește cavaleri rătăcitori, dintre care eu, deși nevrednic, sunt cel mai mărunț dintre toți²³⁵.

De cum auziră asta, toți îl luară drept nebun și, pentru a se încredința mai mult și a vedea ce soi de nebunie era aceea a lui, Vivaldo îl întreabă iarăși ce înțelegea prin cavaleri rătăcitori.

— Domniile voastre oare n-ați citit – răspunse don Quijote – analele și istoriile Angliei, unde se vorbește despre faimoasele isprăvi ale regelui Artur²³⁶, pe care îl numim neconținut în baladele noastre castiliene „regele Artús” și despre care o veche tradiție, răspândită în tot acel regat al Marii Britanii, zice că acest rege nu a murit, ci prin arta vrăjitoriei s-a metamorfozat în corb²³⁷ și că, după ce va fi trecut o vreme, va să se

²³⁵ Cf. I Corinteni, 15, 9.

²³⁶ Nume derivat din lat. *Artorius*. Forma spaniolă *Artús* reprezintă direct nominativul din franceza veche. În traducere folosesc forma simplificată ortografică *Artur*. Regele Arthur este o figură legendară și fabuloasă pe care o tradiție medievală (literară, populară și istorică) a elaborat-o în opoziție cu cele ale lui Carol cel Mare și Alexandru. În jurul lui se dezvoltă o masă legendară, „materia Bretaniei”. Foarte puține date istorice permit să vorbim despre un personaj istoric, conducător sau general (*dux bellorum*) al bretonilor înainte de invazia saxonă, pe la 500. În jurul lui s-au coagulat o întreagă moștenire mitică din vremuri îndepărtate precum și speranțele într-o nouă supremație sub domnia lui. Prin 1135, clericul Geoffroi de Monmouth strânge totul în *Historia Regum Britanniae* (*Istoria regilor Britaniei*) și în *Prophetiae Merlini* (*Profețiile lui Merlin*), îmbogățind povestirea aventurilor sale cu prezența la curtea lui Arthur a cavalerilor Mesei Rotunde și conferindu-le aparență istorică. Figura lui va fi reluată în Franța, pe la 1175, în romanele lui Chrétien de Troyes, difuzându-se apoi și în Spania, printr-un număr de traduceri parțial pierdute, dar databile din secolele al XIV-lea și al XV-lea.

²³⁷ Legenda aceasta e menționată de Cervantes și mai jos (*DQ* I, 49), precum și în *Persiles și Sigismunda* (I, 18). Sursa lui cea mai directă a putut fi Julián del Castillo, *Historia de los reyes godos* (*Istoria regilor goți*), Burgos, 1582, f. 54.

întorcă spre a domni și a-și recăpăta regatul și sceptrul, din care pricină nu s-a dovedit oare că nu a mai existat de-atunci niciun englez care să fi omorât vreun corb? Ei bine, în vremea acestui bun rege a fost instituit faimosul ordin cavaleresc al cavalerilor Mesei Rotunde și s-au petrecut, fără a lipsi niciun amănunt, așa cum au fost povestite acolo, iubirile lui don Lantarote din Lac cu regina Ginebra, mijlocitoare fiindu-le acea preacinstită duenă Quintaño²³⁸, de unde a luat naștere acea baladă atât de cunoscută²³⁹, atât de lăudată în Spania noastră, care zice:

Cavaler nicicând nu fost-a
răsfățat mai mult de doamne
cum venit-a Lantarote,
din Bretania încoace²⁴⁰,

cu acea propășire atât de dulce și de suavă a faptelor lui amoroase și războinice. Iar de atunci, din aproape în aproape, acel ordin cavaleresc

²³⁸ *Dueña Quintaño* este o invenție a baladisticii spaniole. În nicio relatare în proză a iubirii dintre regina Ginebra și Lantarote (fr. *Guenièvre* și *Lancelot*) nu intervine ca mijlocitoare o *dueña* („guvernantă, însoțitoare”). Despre ea va veni din nou vorba în I, 49. Condiția ei ancilară se datorește unei mutații semantice a termenului *dueña* (< lat. *domina*). La început, era vorba de o doamnă în sens de femeie nobilă căsătorită, unele dintre ele regine și prințese, care aveau dreptul la apelativul *doña* înaintea numelui de familie; ulterior se impune sensul de „doamnă de companie, guvernantă, femeie de serviciu”. Termenul *dueña* e definit astfel în Covarrubias, *Tesoro*: „În limba castiliană veche are înțelesul de doamnă în vârstă, văduvă; azi însemnează îndeobște cele care slujesc, purtând acoperăminte de cap lungi și monahicești, spre deosebire de cameriste sau slujitoarele tinere (*doncellas*). La palat sunt numite *duene de onoare* (*dueñas de honor*) persoanele nobile care au rămas văduve și pe care reginele și prințesele le au în preajmă la ele în palate.” Recurg la această formă românizată, tratată ca un cuvânt bisilabic (*due-nă*) și atestată în *Micul Dicționar Academic* (MDA), Univers Enciclopedic, București, 2002–2004, vol. II, unde însă este explicat doar ca „doică”, deși are și o anumită circulație în limbajul teatral, denumind un personaj cu trăsăturile descrise de Covarrubias. A fost preluat ca atare în franceză (*duègne*) și în engleză (*duena*). În Spania Secolului de Aur, *duenele* erau o adevărată instituție, supusă unui val de ironii, al căror ecou se va face mai cu seamă Sancho în DQ II.

²³⁹ Varianta cea mai cunoscută e reprodusă de Luis Andrés Murillo în ediția sa (I, p. 170, n. 9), dar textul poate fi găsit în toate culegerile importante de balade (Manuel Alvar, Paloma Mas etc.).

²⁴⁰ Acest început de baladă a mai fost citat în DQ I, 2.

s-a extins și s-a răspândit în numeroase și diverse părți ale lumii și-n el au fost vestiți și cunoscuți prin bravurile lor viteazul Amadís de Gaula, cu toți feciorii și nepoții săi, până-ntr-a cincea generație²⁴¹, și îndrăznețul Felixmarte de Hircania, și nicicând îndeajuns lăudatul Tirante cel Alb, iar în zilele noastre aproape l-am văzut și i-am vorbit și l-am auzit pe invincibilul și îndrăznețul cavaler don Belianís de Grecia. Asta înseamnă, așadar, domnilor, a fi cavaler rătăcitor, și cel despre care am vorbit este ordinul cavaleresc, în care, cum am mai spus odată, eu, deși păcătos, am făcut profesiune de credință și, la fel cum au profesat-o cavalerii amintiți, o profesez și eu. Umblu, așadar, prin singurătățile și pustietățile acestea în căutare de aventuri, cu inima decisă a-mi oferi brațul și persoana în cea mai primejdioasă pe care mi-o va scoate-n cale soarta, întru ajutorarea celor slabi și nevoiași.

După vorbele pe care le spuse, călătorii sfârșiră prin a se lămuri că don Quijote era lipsit de judecată și ce anume soi de nebunie îl stăpânea, cuprinzându-i aceeași uimire de care erau cuprinși toți cei ce ajungeau să i-o cunoască pentru prima oară. Și Vivaldo, care era o persoană foarte discernătoare și cu fire veselă, ca să străbată fără a se plictisi puținul drum ce, după cum li se spunea, le rămăsese de făcut ca să ajungă la muntele cu îngropăciunea, vru să-i dea prilejul de a merge mai departe cu smintelile lui, drept care îi zise:

— Mi se pare, domnule cavaler rătăcitor, că domnia ta ai făcut legământ pentru una din cele mai aspre îndeletniciri din câte sunt pe lume și eu zic că nici cea a călugărilor cartuzieni nu este atât de aspră.

— S-ar putea prea bine să fie tot atât de aspră – răspunse don Quijote al nostru –, dar că e la fel de necesară pe lume nu-mi lipsesc nici două lățimi de deget ca să o pun la îndoială. Căci, dacă e să spunem adevărul, soldatul care pune în faptă ceea ce-i ordonă căpitanul lui nu face mai puțin decât însuși căpitanul care i-a ordonat-o. Vreau să spun că monahii, în deplină pace și liniște, se roagă Cerului pentru binele pământului, ci noi, soldații și cavalerii, punem în faptă ceea ce ei se

²⁴¹ „Amadís de Gaula a fost patriarhul unei vaste familii de cavaleri rătăcitori, ale căror istorii i-o continuă pe a lui, ajungând să întregescă numărul de douăzeci și patru de părți sau cărți“, spune Clemencín în ediția sa, citat de Avallé-Arce.

roagă²⁴², apărându-le-o cu vitejia brațelor și tăișul spadelor noastre, nu la adăpost, ci sub cerul liber, așezați ca țintă a razelor insuportabile ale soarelui vara și-a gerurilor zburlete ale iernii. Așa încât suntem slujitori ai lui Dumnezeu pe pământ și brațe prin care se pune în aplicare justiția pe cuprinsul lui. Și cum treburile războiului și cele care au legătură cu el și-l privesc nu se pot pune în faptă decât nădușind, spetindu-te și trudind, rezultă că aceia care îl profesează depun fără-ndoială mai multă muncă decât cei care, în pace tihnită și repaos, se roagă lui Dumnezeu ca să-i ajute pe cei puțin putincioși. Nu vreau să spun, nici prin gând nu-mi trece, că este la fel de bună starea de cavaler rătăcitor ca aceea a călugărului claustrat: vreau doar să deduc, din ceea ce îndur eu însumi, că este, fără doar și poate, mai istovitoare și mai spetită, mai înfometată și mai însetoșată, mai mizerabilă, mai flenduroasă și mai păduchioasă, fiindcă nu-ncapă îndoială că vechii cavaleri rătăcitori au pățimit mult nenoroc în decursul vieții; și, dacă unii au devenit împărați prin curajul brațului lor, i-a costat, pe legea mea, o mare câtime de sânge și sudoare proprie, iar dacă celor ce s-au ridicat pe o atare treaptă le-ar fi lipsit vrăjitori și înțelepți care să le fi venit în ajutor, ar fi rămas cu totul păgubiți în dorințele și cu totul amăgiți în speranțele lor.

— De aceeași părere sunt și eu — îi întoarce vorba călătorul —, un lucru însă între multe altele mi se pare foarte rău în privința cavalerilor rătăcitori, și anume că, atunci când se văd în împrejurarea de-a se avânta într-o aventură mare și periculoasă, într-un vădit pericol de a-și pierde viața, niciodată în clipa în care se avântă-n ea nu-și amintesc să i se încredințeze lui Dumnezeu, așa cum fiecare creștin este obligat să facă în pericole asemănătoare, ci se încredințează doamnelor lor, cu atâta ardoare și devoțiune, de parcă ele le-ar fi Dumnezeu, fapt ce mi se pare că miroase oarecum a păgânism.

— Domnule — răspunde don Quijote —, nu poate fi cu niciun chip altfel și vai și-amar ar fi de cavalerul rătăcitor care ar proceda altminteri, căci de mult a intrat în uzul și-n obiceiul cavaleriei rătăcitoare ca orice

²⁴² Distincția și relația dintre cinul călugăresc și tagma armelor este un loc comun începând din Evul Mediu; acestor două stări trebuie să li se alăture cea a așa-numiților *laboratores*, reprezentați aici prin păstorii de capre.

cavaler rătăcitor ce se pregătește să se avânte într-o mare faptă de arme să și-o aibă în fața ochilor pe doamna sa, să-și întoarcă spre dânsa blând și drăgăstos ochii, ca și cum i-ar cere din ei să-l ocrotească și să-l ajute în riscanta încercare pe care-o întreprinde; și chiar dacă nu-l aude nimeni, e obligat să spună câteva vorbe printre dinți, ca să i se încredințeze ei din toată inima și avem în această privință nenumărate exemple în istorii. Și nu trebuie să se înțeleagă prin asta că renunță să se încredințeze lui Dumnezeu, întrucât le rămâne destul timp și loc ca să o facă în decursul faptei.

— Și totuși – făcu călătorul – mă mai descumpănește o nelămurire, și anume aceea că am citit adeseori că atunci când între doi cavaleri rătăcitori se încinge cearta și, dintr-una-ntr-alta, li se-aprinde mânia, își întorc caii și aștern între ei o bună bucată de câmp, iar apoi, fără a mai sta pe gânduri, în galop, se întâlnesc din nou și, la jumătatea cursei, iar li se încredințează doamnelor lor; și ceea ce obișnuiește a se întâmpla la întâlnire este că unul cade de pe crupa calului, străpuns dintr-o parte-n alta de lancea adversarului, celuilalt întâmplându-i-se de asemenea că, de nu s-ar ține de coama calului său, n-ar izbuti să nu cadă la pământ. Și nu știu cum de-a mai avut timp mortul să se încredințeze lui Dumnezeu în decursul unei încăierări atât de fulgerătoare. Ar fi fost mai bine ca vorbele cheltuite ca să i se încredințeze doamnei în timp ce gonește să și le fi cheltuit așa cum trebuia și era dator în calitate de creștin. Cu atât mai mult cu cât sunt convins că nu toți cavalerii rătăcitori au doamne cărora să li se încredințeze, din cauză că nu toți sunt îndrăgostiți.

— Așa ceva e cu neputință – răspunse don Quijote – : zic că e cu neputință să existe cavaler rătăcitor fără doamnă, deoarece unora ca ei le este la fel de inerent și de firesc să fie îndrăgostiți cum îi e cerului să aibă stele și, cu certitudine, nu s-a văzut istorie unde să existe un cavaler rătăcitor fără iubire; și dacă s-ar întâmpla să fie, n-ar fi considerat drept cavaler legitim, ci drept bastard, care a intrat în fortăreața zisei cavalerii nu pe poartă, ci peste creasta zidurilor, ca un bandit și un tâlhar²⁴³.

²⁴³ Comparația cu hoțul provine din *Ioan*, 10, 1–2: „Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro” („Cine nu intră pe poartă în staulul oilor, ci sare pe altundeva, acela este un hoț și un tâlhar”).

— Și totuși – zise călătorul –, mi se pare, dacă nu mă-nșală ținerea de minte, a fi citit că don Galaor, fratele viteazului Amadís de Gaula, n-a avut niciodată o doamnă cunoscută căreia să i se încredințeze; și, cu toate acestea, n-a fost mai puțin prețuit din acest motiv și-a fost un cavaler foarte brav și vestit.

La care don Quijote al nostru răspunse:

— Domnule, cu o rândunică nu se face primăvară. Cu atât mai mult cu cât eu știu că, în taină, acel cavaler era tare îndrăgostit, afară că a le iubi pe toate cele care-i plăceau era înclinația lui naturală, căreia nu i se putea opune. Dar, în definitiv, este foarte bine stabilit că el avea dintre toate una singură pe care și-o făcuse stăpână peste voința sa și ei i se încredința foarte des și în chip foarte tainic, deoarece se mândrea că este un cavaler secretos.

— Atunci, dacă este esențial ca fiecare cavaler rătăcitor să trebuiască a fi îndrăgostit – zise călătorul –, se poate crede cu deplin temei că și domnia ta ești, de vreme ce faci parte din tagmă. Și dacă domnia ta nu-ți faci un titlu de glorie că ești la fel de secretos ca don Galaor, cu tot dinadinsul te implor, în numele întregului nostru grup ca și-n al meu personal, să ne spui numele, patria, rangul și frumusețea doamnei domniei tale, întrucât ea s-ar socoti fericită ca toată lumea să afle că e iubită și slujită de un asemenea cavaler cum arăți a fi domnia ta.

Aici, don Quijote scoase un oftat adânc și zise:

— N-aș putea afirma dacă dulcii mele vrăjmașe²⁴⁴ îi place sau nu ca lumea să știe că o slujesc. Pot spune numai, răspunzând rugăminții ce cu atâta curtenie mi se face, că numele ei este Dulcineea; patria ei, El Toboso, un sat din La Mancha; rangul îi e cel puțin de prințesă, întrucât este regină și stăpână a mea; frumusețea ei, supraomenească, de vreme ce-n ea ajung să se adeverească toate atributele imposibile și himerice pe care poeții le dau doamnelor lor: și anume că părul îi e de aur, fruntea câmpii elizee, sprâncenele curcubee, ochii sori, obrajii trandafiri, buzele

²⁴⁴ Topos al iubirii curtenești și al poeziei de cântonier; „de la dulce mi enemiga” este un vers dintr-un *villancico* ce va fi recitat în întregime în DQ II, 38. Poezia aceasta este traducerea unui cuplet al poetului și muzicianului italian Serafino Ciminelli dell’Aquila (1466–1500).

corali, perle dinții, alabastru gâtul, marmură pieptul, fildeș mâinile, albimea ei zăpadă, iar părțile pe care cinstea le-a ascuns vederii ome-nești sunt astfel, după cum gândesc și îmi închipui, încât considerația discernătoare le poate doar proslăvi, nicidecum compara.

— Ascendența, neamul și spița am voi să i le cunoaștem – replică Vivaldo.

— Nu coboară din anticii Curtius, Gaius și Scipioni romani, nici din modernii Colonna și Orsini, nici din neamurile Moncada sau Requesén din Catalonia, cu atât mai puțin din familiile Rebella și Villanova din Valencia, nici din Palafox, Nuza, Rocabertí, Corella, Luna, Alagón, Urrea, Foz și Gurrea din Aragon, Cerda, Manrique, Mendoza și Guzmán din Castilia, Alencastro, Palla și Meneses din Portugalia; ci se trage din cei de la El Toboso din La Mancha, un neam, deși modern, ce poate dăruia obârșie generoasă celor mai ilustre familii din veacurile viitoare. Și să nu mi se replice la aceasta decât cu condițiile pe care le-a pus Cervino²⁴⁵ la picioarele trofeului cu armele lui Orlando, zicând:

Nimeni le miște
cu-Orlando-a măsura-se de nu poate.²⁴⁶

— Deși obârșia mea sunt Cachopinii din Laredo²⁴⁷ – răspunse călătorul –, nu cuteza-voi să mi-o măsoar cu cea din El Toboso din La Mancha, deși, la drept vorbind, un asemenea nume nu mi-a ajuns până acum la ureche.

— Cum nu-ți va fi ajuns asta²⁴⁸! – replică don Quijote.

²⁴⁵ Cervino (it. Zerbino) era fiu al regelui Scoției și frate al reginei Ginebra; el găsește (*Orlando furioso*, XXXIV, 57) armura lui Orlando atârnată de un pin și indică prin zgâriere în scoarța copacului proveniența obiectului, vrând să spună ceea ce se poate citi în versurile citate de don Quijote în spaniolă.

²⁴⁶ Traducere a două versuri din *Orlando furioso* (XXXIV, 66–67): „Nessun la muova / che star non possa con Orlando a prova”. Vezi și *DQ* II, 66.

²⁴⁷ Numele este citat aici ca patronim prototipic pentru regiunea Santander. Utilizarea lui nu pare a avea o semnificație ironică. Eventuala ironie constă în contrapunerea unei descendențe ilustre cu cea a Dulcineei din Toboso.

²⁴⁸ În text: „Como eso no habrá llegado.” Negația e proferată aici simultan cu un gest depreciativ (*higa*), făcut cu degetul mijlociu întins către interlocutor.

Cu mare luare-aminte ascultau toți ceilalți conversația celor doi, încât și căprarii, și ciobanii cunoscuseră excesiva lipsă de judecată a lui don Quijote al nostru. Doar Sancho Panza gândea că toate cele spuse de stăpânul său erau purul adevăr, întrucât el știa cine este și apucase a-l cunoaște încă de la naștere; oarecare îndoieli îl încercau când era vorba să creadă cele despre mândra Dulcineea din Toboso, fiindcă niciodată atare nume și atare prințesă nu-i ajunseseră la cunoștință, deși locuia atât de aproape de El Toboso.

Astfel își urmau drumul conversând, când văzură că, prin viroaga ce se făcea între doi munți înalți, coborau vreo douăzeci de păstori, toți înveșmântați în bunde de lână neagră și încununați cu ghirlande care, după cum se văzu mai apoi, erau care din tisă²⁴⁹, care din chiparos. Șase dintre ei purtau o năsalie, acoperită cu mare felurime de flori și de ramuri.

Văzând acestea, unul dintre căprari zise:

— Cei care vin pe-acolo aduc trupul lui Grisóstomo, iar la poalele muntelui aceuia este locul unde-a poruncit el să fie îngropat.

De-aceea iuțiră pasul ca să se apropie și ajunseră chiar când cei ce veneau lăsaseră năsălia jos, iar patru dintre ei, cu târnăcoape ascuțite, începuseră a săpa mormântul lângă o stâncă dură.

Se salutară curtenitor unii pe alții, iar apoi don Quijote și cei ce veniseră împreună cu el își îndreptară privirile spre năsalie și văzură pe ea, acoperit de flori, un leș înveșmântat în păstor, în vârstă, pare-se, de treizeci de ani; și, chiar dacă mort, vădea că, viu, fusese frumos la chip și cu o ținută aleasă. În jurul lui, pe năsalie, avea câteva cărți și multe hârtii, deschise și împăturite. Și astfel, cei ce priveau, precum și cei ce deschideau mormântul, ca și toți ceilalți aflați acolo păstrau o miraculoasă liniște²⁵⁰. Până când unul dintre cei care-l aduseseră pe răposat îi spuse altuia:

— Ia seama bine, Ambrosio, dacă acesta e locul despre care a vorbit Grisóstomo, de vreme ce ții să se împlinească atât de neabătut ceea ce a poruncit în testamentul lui.

²⁴⁹ Tisa (sp. *tejo*), ca și chiparosul, avea conotații funerare.

²⁵⁰ „Miraculoasa liniște” este pedala de fond a unei subtile construcții muzicale, într-o combinație de sunete naturale, plânsete, incizii ritmate și poeme. Sintagma revine deseori la Cervantes, v. G, III, p. 169, VI, pp. 342, 348, n. 282; NE, pp. 301 și 413, n. 643; DQ I, 13, p. 124; 20, p. 197; DQ II, 18, p. 158; 58, p. 472; 68, p. 553. V. și P, III, 17.

— Acesta e – răspunse Ambrosio –, căci aici de multe ori mi-a povestit nefericitul meu prieten istoria nenorocirii sale. Aici mi-a spus el că a văzut-o prima dată pe-acea vrăjmașă de moarte a neamului omenesc și tot aici i-a mărturisit pentru prima oară gândul, pe-atât de cinstit, pe cât de îndrăgostit, și-aici a fost și ultima dată când Marcela l-a dezamăgit și disprețuit pentru totdeauna, astfel încât a pus capăt tragediei jalnicei lui vieți. Și aici, în amintirea atâtor nefericiri, a vrut el să fie depus în pântecul uitării cei eterne²⁵¹.

Și, întorcându-se către don Quijote și către călători, urmă zicând:

— Acel trup²⁵², domnilor, pe care cu ochi compătimitori îl contemplați, a fost sălașul unui suflet în care Cerul a pus o infinită parte din bogățiile sale. E trupul lui Grisóstomo, care a fost neîntrecut în ingeniozitate, fără pereche în curtenie, de neajuns în noblețe, fenix în prietenie, generos fără măsură, grav fără aroganță, vesel fără vulgaritate și, în sfârșit, primul în tot ce înseamnă a fi bun și fără egal în tot ce a însemnat a fi nefericit. A iubit, și-a găsit ură; adorând, dispreț găsit-a²⁵³; a implorat o fiară, a sâcâit o marmură, a alergat după vânt, a strigat la singurătate, a slujit ingratitudinea, de la care-a avut drept răsplată că a ajuns rămășiță a morții pe când era în miezul vieții sale²⁵⁴ curmate de o păstoriță pe care el se străduia s-o veșnicească spre-a o face să trăiască-n amintirea lumii, cum ar putea-o învedera prea bine hârtiile la care vă uitați, dacă el nu mi-ar fi poruncit să le dau focului după ce trupul i-l voi da țărânii.

²⁵¹ Fraza se încheie cu un endecasilab de mare frumusețe: „en las entrañas del eterno olvido.”

²⁵² Avallé-Arce atrage atenția asupra faptului că vorbele rostite de Ambrosio sunt un adevărat *planctus* (plângere, lamentație), cu îndelungată și nobilă carieră în literele spaniole, de la Juan Ruiz, Arhipresbiter de Hita („De cómo murió Trotaconventos, e de cómo el Arcipreste faze su planto...”, *Libro de Buen Amor*, 1529 și urm.), trecând prin Jorge Manrique (*Coplas por la muerte de su padre*) și ajungând la Federico García Lorca (*Llanto por la muerte de Ignacio Sánchez Mejías*).

²⁵³ Doi octosilabi trohaici.

²⁵⁴ Ecou probabil al primului vers din *Divina commedia* a lui Dante („Nel mezzo del cammin di nostra vita...”); în echivalare, adaptez versiunea Coșbuc („Pe când e omu-n miezul vieții lui”).

— Te vei purta cu ele cu mai mare asprime și cruzime – zise Valdo – decât însuși stăpânul lor, de vreme ce nu e drept, nici nimerit a îndeplini voința cuiva care, prin ceea ce dispune, trece dincolo de orice judecată rațională. N-ar fi avut-o bună nici August Cezar dacă ar fi consimțit să se pună în faptă dispoziția lăsată prin testament de către divinul Mantovan²⁵⁵. Așa că, domnule Ambrosio, dacă dai țărâni leșul prietenului domniei tale, nu consimți să-i dai uitării scrierile, căci, dacă el a lăsat dispoziția asta ca un om ofensat, nu e bine ca domnia ta să i-o duci la îndeplinire ca unul nediscernător; fă, dimpotrivă, astfel încât, dând acestor hârtii viață, s-o aibă pururea și cruzimea Marcelei, ca să slujească drept exemplu, în vremurile ce au să vină, pentru cei ce vor trăi, ca să se ferească și să fugă de căderea în asemenea genuni; căci am și aflat, eu și cei ce-am venit aici, istoria acestui prieten al dumitale îndrăgostit și deznădăjduit și știm prietenia dumitale și prilejul morții lui, ca și poruncile pe care le-a lăsat când a isprăvit cu viața, din această jalnică istorie putându-se deduce cât de mari au fost cruzimea Marcelei, iubirea lui Grisóstomo, fidelitatea dumitale în prietenie și sfârșitul pe care-l au cei ce se năpustesc fără hățuri pe cărarea deschisă în fața ochilor lor de dragostea nesăbuită. Aseară am aflat de moartea lui Grisóstomo și că urma să fie îngropat în locul acesta, drept care, din curiozitate și milă, ne-am întrerupt călătoria noastră întinsă și ne-am hotărât a veni să vedem cu ochii noștri cele ce ne-au îndurerat atât de mult când le-am auzit. Și, ca plată pentru această îndurerare și pentru dorința născută-n noi de-a o alina pe cât s-ar putea, te rugăm, o, discernătorule Ambrosio, cel puțin eu te rog din parte-mi, a-mi îngădui, renunțând a mai arde hârtiile acestea, să iau câteva dintre ele.

Și, fără a aștepta răspunsul păstorului, întinse mâna și luă câteva dintre cele aflate mai aproape; văzând acestea, Ambrosio zise:

— Din curtenie, voi consimți, domnule, să le păstrezi pe cele pe care le-ai și luat, dar a crede că voi renunța să le ard pe cele rămase este gând deșert.

²⁵⁵ Potrivit tradiției, Virgiliu, „divinul Mantovan“, a lăsat cu limbă de moarte ca manuscrisul *Eneidei*, pe care o considera imperfectă, să-i fie ars; Augustus însă a dispus publicarea poemului. Împrejurarea e relatată de Donatus în scriera sa *Vita*

Vivaldo, doritor să vadă ce ziceau hârtiile, despături numaidecât una dintre ele și văzu că purta drept titlu *Cântare disperată*²⁵⁶. Auzindu-l, Ambrosio zise:

— Asta e ultima hârtie pe care a scris-o nefericitul; și ca să vezi, domnule, în ce fundătură îl aruncaseră nenorocirile lui, citește-o, astfel încât să fii auzit, căci vei avea destul răgaz pentru asta cât timp se va mai zăbovi cu săparea mormântului.

— O voi face cu dragă inimă – zise Vivaldo.

Și cum toți cei de față nutreau aceeași dorință, se strânseră roată în jurul lui, iar el, citind cu glas limpede, văzu că zicea astfel:

CAPITOLUL 14

*Unde se introduc versurile disperate ale răposatului păstor,
împreună cu alte întâmplări nesperate*

CÂNTAREA LUI GRISÓSTOMO²⁵⁷

De vreme ce vrei, crudo, să se știe
din gură-n gură și din țară-n țară
puterile-aprigei asprimi a' tale,
voi face-așa ca iadul să se-mbie
ca-n pieptu-mi trist un jalnic son s-apară
și uzu-obștesc al vorbei să-mi îngale.
Și cum dorința-mi a găsit cu cale
să-mi spună jalea și-al tău lanț de fapte,

Donati, biografie a lui Virgiliu tradusă în spaniolă de Hernández de Velasco, ediție de care Cervantes a putut avea cunoștință.

²⁵⁶ Poemul va deschide capitolul următor; *disperată* (sp. *desesperada*) s-ar putea referi la soluția sinucigașă a lui Grisóstomo.

²⁵⁷ Titlul este altul decât cel de la finele capitolului anterior. Poemul este scris înainte de redactarea lui *DQ*, după cum se poate deduce dintr-un manuscris al său găsit de José María Asensio în Biblioteca Colombina din Sevilla, care prezintă destule deosebiri față de varianta definitivă. Poemul e ceva mai explicit decât proza asupra cauzelor morții lui Grisóstomo: sinuciderea.

va răsună grozav cumplita voce
 și-n ea, pătrunse, ca să mă sufoce,
 din măruntaie-mi părți, de chin răscoapte.
 Ascultă, dar, și-urechile ciulește
 nu la cântări, ci la vacarm, cum crește
 din pieptu-mi smuls, din străfunzimi amare,
 purtat de un delir fără de veacuri,
 mie spre plăcuri²⁵⁸, ție spre turbare.

Răgetul leului, de lup sălbatic
 urletu-nfricoșat, șuieru-oribil
 al șarpelui solzos, spăimântătorul
 răcnet de monstru, cobitor lunatic
 croancănul ciorii, plesnetul teribil
 al vântului stârnind pe mări zăporul;
 al taurului prăbușit răscolitorul
 muget și-al turturelei văduvioare
 plâns uguit; al buhei pizmuite
 tristă-ngânare²⁵⁹, gemete urnite
 din iadu-ntreg în lamentații-amare
 iasă cu bietu-mi suflet într-un sunet²⁶⁰
 topite toate-n bubuit de tunet,
 simțirile-amețindu-le pe toate,
 căci chinul crud ce-n mine se frământă
 vrea când se cântă moduri noi iscate.

Din larmă-atâta nu nisipu-aude
 al Tagului străvechi preatrist ecoul

²⁵⁸ Rimă internă în ultimele două versuri ale fiecărei strofe: penultimul vers rimează cu a patra și a cincea silabă din ultimul.

²⁵⁹ Păsările de pradă atacă bufnițele plesnindu-le ochii: se credea că o fac pentru că le invidiază frumusețea. Góngora, în *Soledades*, evocă de două ori această credință.

²⁶⁰ În text: „Salga con la doliente anima fuera”; cf. Garcilaso, *Egloga a II-a*, versul 606 („Echa con la doliente anima fuera”); același vers mai este evocat în *Galatea* (III) și în *Persiles și Sigismunda* (II, 3).

și nici măslinii Betisului falnic,
aici doar chinurile-mi stau zălude
și-n stânci și-n grote-și vor găsi cavoul
cu moartă limbă și verb viu și jalnic,
sau în văi negre-ori țărmi cu-ntins prădalnic
de orice semne omenești sau unde
nicicând lumina soarelui n-apare,
sau în urgii de-nveninate fiare
ce libicul deșert în sine-ascunde.
Chiar de-n pârlloagele de-aici deșerte
în zvon dogit jelirile-mi inerte
răsună, prin asprimea-ți nepereche
și răsplătind ciudat prea scurta-mi soartă,
pe-a lumii poartă vor vui-n ureche.

Disprețu-omoară, bănuiala dreaptă
sau mincinoasă capăt pun răbdării;
mai crâncen, gelozia te ucide;
o lungă-absență viața toată-nnoaptă;
nu vindecă de temerea uitării
nădejdea fermă-n fericiți solide...
În toate moartea certă se închide;
ci eu, miracol unic, sunt în viață
gelos, absent, disprețuit și sigur
de bănuieli ce mă ucid, desigur,
și în uitarea care-n foc m-agață
și printre-atâtea chinuri nu văd urmă
de vreo nădejde-n bezna ce mi-o curmă,
și, disperat, nici nu mai vreau s-o caut:
ci, ca să-mi duc pe culme jeluirea,
că-i vreau pieirea veșnic, jur, mă laud.

Se poate oare în aceeași clipă
să sperî și să te temi ori e mai bine

s-o faci când teama-i chiar neîndoioasă ?
Când dura gelozie-n față-mi țipă,
eu să-nchid ochii, când, țâșnind din mine
ea dă prin mii de răni din piept să-mi iasă ?
Cine deschise porțile nu lasă
ne-ncrederii când vede cum se-adună
dispreț vădit și cum din bănuială,
dur schimb, iese-adevărul la iveală ?
O, gelozie, crâncenă stăpână
pe țara dragostei, dă-mi fier în mână.
Dă-mi tu, disprețule, un ștreang ce-mpacă.²⁶¹
Ci vai, vai mie, crudă, vai, victorie:
a ta memorie chinul mi-l îneacă !

Mor, în sfârșit, și pentru ca-n mai bine
să nu mai sper nici mort, nici viu vr-odată,
m-atârî de năzărirea-mi cu-ndârjire.
Că bine faci iubind tot voi susține,
mai liberă-i tot inima-njugată
la vechea tiranie de iubire.
Voi spune că dușmanca-mi, în neștire,
la trup și suflet tot frumoasă este
și că uitarea-i doar din culpa-mi naște,
iar prin amarul ce-n amor ne paște,
iubirea-și ține-n pace văi și creste.
Și-așa gândind și printr-un laț tenace
grăbind nefericitele-mi soroace
la care-al ei dispreț acum m-aduse,
în vânt mi-oi da și trupul tot, și suflet,
fără răsuflet de-mpliniri propuse.

Tu, ce vadești cu-atâta irațiune
rațiunea ce mă-mpinge-a-i pune capăt

²⁶¹ Fierul și ștreangul sunt posibile aluzii la o sinucidere plănuită.

cumplitei vieți de care-mi este silă,
 văzând c-atât de limpede îți spune
 adâncă rană-n piept de care scapăt
 cât de voios primesc a ta nemilă,
 de-ai ști c-aș merita, cumva, copilă,
 frumosul ochilor tăi cer să-ntunec
 prin moartea mea, nu vreau să ți se-ntâmple,
 căci nicidecum n-aș vrea să-mi pui la tâmple
 jeliri de bun-rămas jertfit c-alunec;
 ci râsul tău, la cumpene funeste
 sfârșitu-mi vreau că-ți este bal s-ateste.
 Ci sunt naiv asemeni sfaturi dându-ți
 când știu că gloria ți-ai pus-o toată
 să-mi curmi odată viața, după gându-ți.

Vină, e timpul, din a lui genune
 Tantal cu setea-i; și Sisif să vină
 cu-a lui cumplit de-mpovărată stâncă;
 aducă-și vulturul Tītios, tune
 cu roata-i Ixion și-n loc n-o țină²⁶²,
 și vechile surori²⁶³ trudească încă
 și toți necazul ucigaș să-și strângă
 și-n pieptul meu mutându-și-l, în șoapte
 – dacă un disperat o poate cere –
 să-ngâne jalnic bocete-n durere
 la leș cui nici sovon nu-i dat s-aștepte;
 iar paznicul din iad, cel cu trei fețe²⁶⁴,
 și-alți mii de monștri și năluci din cețe

²⁶² Personaje renumite prin supliciile de care au avut parte, enumerate pe urmele lui Ovidiu, *Metamorfoze*, IV.

²⁶³ Cele cincizeci de fiice ale regelui Danaos din Argos, osândite, pentru că și-au ucis bărbații chiar în noaptea nunții, să umple veșnic, în regatul lui Hades, un butoi fără fund.

²⁶⁴ Aluzie la câinele Cerber, cu trei capete și cu coadă de balaur, care păzea porțile Infernului, pe malul Stixului.

le-ngâne-o preamâhnită contraparte,
căci funeralii nu-s mai bune,-mi pare,
celui în stare de-a iubi și-n moarte.

Cântare disperată, nu te plânge
când trista-ne-nsoțire-acum se frânge,
ci, cum pricina care mi te scapă
norocul și-l sporește cu-a mea jale,
nu fi cu cale trist nici chiar în groapă.

Celor care o ascultaseră, cântarea lui Grisóstomo li se păru bună, deși cel ce o citise le spuse că nu i se părea a se potrivi cu relatarea auzită de el despre sfiala și cinstea Marcelei, deoarece Grisóstomo se plângea acolo de gelozie, bănuieli și absență, totul în dauna bunului nume și-a bunei reputații a Marcelei. La care Ambrosio, ca unul ce cunoștea bine gândurile ascunse ale prietenului său, răspunse:

— Ca să vă împăcați bănuiala, e bine să știți, domnule, că, atunci când nefericitul de el a scris cântarea asta, era departe de Marcela, de care se îndepărtase de bunăvoie, ca să vadă dacă absența își folosea și împotriva lui legile ei obișnuite; și cum pe îndrăgostitul absent nu se află lucru care să nu-l tortureze și nici temere care să nu-l ajungă, și pe Grisóstomo gelozia închipuită și bănuielile temute îl torturau ca și cum ar fi fost aievea. Și astfel rămâne în apogeul său adevărul pe care-l proclamă faima despre desăvârșirea Marcelei, căreia, afară de faptul că e crudă și oleacă trufașă și chiar tare disprețuitoare, nici invidia însăși nu se cade și nu poate a-i atribui vreun cusur.

— Într-adevăr — răspunse Vivaldo.

Și când vru să citească altă hârtie dintre cele pe care le cruțase focul, îl împiedică o vedenie minunată — căci așa părea — ce i se oferi pe neașteptate ochilor²⁶⁵; și anume, în vârful stâncii la poalele căreia se săpa

²⁶⁵ Prezentarea frumuseții unui personaj în mod brusc și plastic, spre surpriza spectatorilor, este un procedeu utilizat de câteva ori în operele lui Cervantes, de ex. în G, VI, apariția Caliopei și apoi a Gelasiei; în *Puterea sângelui*, NE, p. 279. M. Chevalier (1966) semnalează posibila origine ariostescă a procedeuului: „E fuor di quel cespuglio oscuro e cieco / fa di sé bella et improvvisa mostra” (*Orlando furioso*, I, 52).

mormântul, își făcu apariția păstorița Marcela, atât de frumoasă, încât frumusețea îi întrecea faima. Cei ce nu o văzuseră până atunci o priveau cu admirație și în tăcere, iar cei ce erau mai de mult deprinși s-o vadă nu rămaseră mai puțin uluiți decât cei ce n-o văzuseră nicicând²⁶⁶. Ci nici n-o văzu bine, și Ambrosio, cu vădiri de suflet indignat, îi spuse:

— Vii oare să vezi, o, tu, sălbatică vasilisc²⁶⁷ al munților acestora, dacă nu cumva în prezența ta vărsa-vor sânge rănile acestui nenorocit²⁶⁸ căruia cruzimea ta i-a luat viața? Sau vii ca să te împăunezi cu isprăvile crude ale firii tale? Sau ca să contempli de pe înălțimea aceea, ca alt Nero nemilos, incendiul Romei sale cuprinse de flăcări?²⁶⁹ Sau ca să calci în picioare cu trufie leșul acesta nefericit, ca fiica ingrată pe cel al părintelui său Tarquinius?²⁷⁰ Spune-ne iute de ce vii sau ce-ți place mai mult, căci, întrucât eu unul, știind că gândurile lui Grisóstomo n-au lipsit niciodată a te asculta în timpul vieții, voi face astfel încât, deși el este mort, să-ți dea ascultare cele ale tuturor acelora care s-au numit prieteni ai lui.

— Nu vin, o, Ambrosio, pentru nimica din câte ai spus – răspunse Marcela²⁷¹ –, ci ca să-mi iau apărarea și să arăt cât de lipsiți de minte sunt toți cei care mă învinuiesc de suferințele și de moartea lui Grisóstomo; și astfel, pe toți câți vă aflați aici vă rog să mă ascultați cu atenție,

²⁶⁶ Cf. *Iudita*, 10, 7 și 10, 14.

²⁶⁷ Se credea că vasiliscul, animal fabulos, ucidea cu privirea.

²⁶⁸ Tema sângelui acuzator își are originea în vechiul drept germanic (*lex feretri*): asasinul era adus în fața cadavrului victimei, ale cărui răni reîncepeau să sângereze în prezența lui. Se semnalează același motiv în *Yvain ou le Chevalier au Lion* (vv. 1176–1183) de Chrétien de Troyes.

²⁶⁹ Ambrosio evocă alegoric o baladă foarte cunoscută în epocă: „Mira Nero de Tarpeya / a Roma cómo se ardía” („Nero vede din Tarpeia / Roma cum ardea în flăcări”).

²⁷⁰ Tullia a profanat, punând să treacă peste el un car, nu cadavrul soțului ei, regele Tarquinius Superbus, ci pe cel al tatălui ei, Servius Tullius, asasinat de servitorii lui Tarquinius.

²⁷¹ Discursul Marceliei, condus după toate regulile construcției retorice clasice, este o apărare înflăcărată a libertății femeii de a iubi, temă, după cum precizează Avalor-Arce, timid schițată în versurile Gelasiei (*Galatea*, VI). Aceeași interpretare și la Ortega y Gasset, în eseu *El manifiesto de Marcela*, reluat în *Estudios sobre el amor* (în rom. *Studii despre iubire*, Humanitas, ed. a II-a, 2001, pp. 95–101).

căci nu va fi nevoie de mult timp și nici de multe vorbe irosite spre a-i convinge de adevăr pe cei discernători. Cerul m-a făcut, după cum ziceți voi, frumoasă, și încă într-atâta, încât, fără să fie de-altceva în stare, va face frumusețea-mi a-ndrăgi-o²⁷², iar pentru dragostea pe care mi-o arătați ziceți și chiar vreți să fiu și eu silită-a vă iubi. Știu, prin înțelegerea firească pe care mi-a dăruit-o Dumnezeu, că tot ce e frumos e vrednic de iubire; dar nu pricep de ce, iubit fiind, cel iubit pentru că este frumos ar fi silit să-l și iubească pe cel care-l iubește. Și, mai mult, întrucât s-ar putea întâmpla ca îndrăgostitul de frumos să fie urât, iar urâtenia fiind vrednică a fi disprețuită, cade cu totul prostește zicala „Te iubesc că ești frumoasă: e musai să mă iubești și tu chiar de-s urât”. Dar, chiar dacă frumusețile ar fi egale, nu e obligatoriu să fie egale și dorințele, deoarece nu toate frumusețile nasc iubire: unele bucură văzul și nu supun voința; căci dacă toate frumusețile ar naște iubire, ar fi un du-te-vino de simțiri tulburate și rătăcite, fără a ști asupra cui ar trebui să se oprească, pentru că, infinite fiind ființele frumoase, infinite ar trebui să fie și dorințele. Și, după cum am auzit spunându-se, adevărata iubire nu se scindează și trebuie să fie de bunăvoie, nicidecum silnică. Așa stând lucrurile, cum și cred de altminteri că stau, de ce oare vreți să-mi supun voința cu sila, obligată doar de faptul că voi îmi spuneți că mă iubiți fierbinte? De nu, ia spuneți-mi: dacă Cerul, în loc să mă fi făcut frumoasă, m-ar fi făcut urâtă, drept ar fi să mă plâng de voi că nu m-ați iubi? Cu atât mai mult cu cât trebuie să țineți seama că nu eu mi-am ales frumusețea pe care-o am, ea fiindu-mi așa cum mi-a dat-o Cerul prin buna sa voire, fără ca s-o cer sau s-o aleg eu. Și așa cum vipera nu e drept să fie acuzată pentru veninul ce-l are, deși ucide cu el, întrucât i l-a dat firea, nici eu nu e drept să fiu dojenită că sunt frumoasă, căci frumusețea la femeia cinstită este ca focul depărtat sau ca spada ascuțită, întrucât nici el nu arde, nici ea nu taie pe cine nu se-apropie de ele. Bunul nume și virtuțile sunt podoabe ale sufletului, fără de care trupul nu poate părea frumos, chiar de-ar fi astfel. Ei bine, dacă cinstea este una dintre virtuțile ce împodobesc și înfrumusețează cel mai mult trupul și sufletul, de ce oare cea care este iubită pentru că e frumoasă ar fi

²⁷² Doi endecasilabi iambici.

nevoită să și-o piardă, doar ca să se potrivească după gândul celui care, din răputeri și prin toate mijloacele, se străduiește s-o facă a și-o pierde? Eu m-am născut liberă și, ca să pot trăi liberă, am ales singurătatea câmpurilor: copacii din munții aceștia îmi sunt tovărășia; apele limpezi ale acestor pâraie, oglinzile mele; copacilor și apelor îmi împărtășesc gândurile și frumusețea. Sunt foc în depărtare și spadă la distanță.²⁷³ Pe cei a căror dragoste am trezit-o cu privirea i-am dezamăgit cu vorbele; și dacă dorințele se hrănesc din nădejdi, cum eu nu le-am dat niciuna nici lui Grisóstomo, nici altuia dintre ei, se poate spune prea bine că l-a ucis mai curând încăpățânarea lui decât cruzimea mea. Și dacă mi se pune în cârcă faptul că îi erau cinstite gândurile și că, din acest motiv, aș fi fost silită să i le împărtășesc, zic că, atunci când, chiar în locul acela unde acum i se sapă groapa, mi-a dezvăluit curățenia intenției sale, i-am spus că a mea era să trăiesc în veșnică singurătate, doar pământul având a se bucura de rodul retragerii și de rămășițele frumuseții mele; iar dacă el, în ciuda încercării mele de a-l dezamăgi, a voit să se încăpățâneze împotriva nădejzii și să navigheze împotriva vântului, ce-i de mirare că s-a înecat în largul oceanului nesăbuiinței lui? Dacă l-aș fi dus cu vorba, aș fi fost mincinoasă; dacă i-aș fi făcut pe plac, aș fi lucrat împotriva mai bunului meu gând și scop. S-a încăpățânat neamăgit, a deznădăjduit nedetestat: spuneți acum dacă ar fi drept să fiu învinuită eu de suferința lui! Plângă-se amăgitul, deznădăjduiască cine s-a văzut lipsit de nădejtile promise, fie încredzător cel pe care-l voi chema eu, mândrească-se cel primit de mine; dar să nu mă facă pe mine ucigașă cel căruia nu-i făgăduiesc, pe care nu-l amăgesc, nu-l chem și nici nu-l primesc. Cerul n-a vrut încă până acum ca eu să iubesc prin destin, iar presupunerea că trebuie să iubesc prin alegere este deșartă. Această dezamăgire generală slujească fiecăruia dintre cei care-mi fac curte pentru folosul lor propriu; și înțeleagă-se de-aici înainte că, de va mai muri vreunul din pricina mea, nu va muri nici de gelozie, nici de nefericire, fiindcă cine nu iubește pe nimeni nu are cum să facă gelos pe cineva, iar dezamăgirile nu trebuie luate drept disprețuri. Cine-mi zice fiară și vasilisc părăsească-mă ca pe un lucru păgubitor și rău; cine-mi

²⁷³ Concluzia Marcelei se exprimă sub formă metrică: doi heptasilabi iambici, adică un alexandrin.

zice ingrată nu mă mai slujească; cine nerecunoscătoare nu mă mai cunoască; cine crudă nu mă mai urmeze; căci fiara, vasiliscul, ingrata, cruda și nerecunoscătoarea asta n-are să-i caute, să-i slujească și nici să-i urmeze în vreun chip. Și dacă pe Grisóstomo l-au ucis nerăbdarea și dorința nesăbuită, de ce să se dea vina pe purtarea și reținerea mea cinstită? Dacă eu îmi păstrez neprihănirea în tovărășia copacilor, de ce ar vrea să o pierd cine vrea să fiu în cea a bărbaților? Eu, după cum știți, am bogățiile mele și nu râvnesc la ale altora; am fire liberă și nu-mi place să mă supun; nu iubesc și nici nu urăsc pe nimeni; nu-l amăgesc pe-acesta și nu mă țin după acela; nu-mi bat joc de unul, nici nu petrec cu celălalt. Petrecere îmi sunt tovărășia cinstită a păstoritelor și grija caprelor mele. Dorințele mele își au drept hotar munții aceștia și nu pleacă de-aici decât ca să contemple frumusețea cerului, pași cu care sufletul se-ndrumă către sălașul său dintâi.

Și, zicând acestea, fără a mai voi s-aștepte niciun răspuns, le întoarse spatele și intră în cel mai adânc desiș al unei păduri din imediata apropiere, pe toți cei aflați acolo lăsându-i uimiți atât de discernământul, cât și de frumusețea ei. Și unii (dintre cei răniți de puternica săgeată a razelor din ochii ei frumoși) dădură semne a voi s-o urmeze, fără a trage folos din vădita dezamăgire pe care o ascultaseră. Așa că, văzând una ca asta, don Quijote, căruia i se păru nimerit să facă uz de cavaleria lui, sărind în ajutorul fecioarelor primejduite, duse mâna la plăseaua spadei și, cu vorbe tare și răspicat rostite, zise:

— Nimeni, indiferent de stare și condiție, să nu cuteze a o urma pe frumoasa Marcela, sub pedeapsa de a cădea victimă furioasei mele indignări. Ea a demonstrat cu argumente limpezi și suficiente puțină sau inexistentă vină pe care a avut-o în privința morții lui Grisóstomo și cât de nedoritoare este de a condescinde dorințelor celor îndrăgostiți de ea; din care cauză este just ca, în loc de-a fi gonită și prigonită, să fie onorată și prețuită de toți cei buni de pe lume, întrucât se vede că, pe întinsul ei, ea singură trăiește cu o intenție atât de cinstită.

Fie din pricina amenințărilor lui don Quijote, fie pentru că Ambrosio le spuse să ducă la bun sfârșit cele datorate bunului lor prieten, niciunul dintre păstori nu se clinti și nu se mișcă de-acolo până când, săpându-se mormântul și arzându-se hârtiile lui Grisóstomo, îi așezară trupul în

el, nu fără belșug de lacrimi din partea celor de față. Astupară mormântul cu o stâncă mare, până la isprăvirea unei lespezi pe care Ambrosio, după cum le spuse, avea de gând să o comande cu un epitaf ce avea să sune astfel:

Zace-aci biet leșul rece
al unui îndrăgostit,
care-n turme s-a găsit
rău pierdut de-amorul rece²⁷⁴.
Dat i-a fost în moarte-a trece
de o mândră rea, ingrată,
ce iubirii înc-o dată
satrapia i-o întrece.

Apoi presărară peste mormânt mulțime de flori și ramuri și, prezentându-i condoleanțe prietenului Ambrosio, își luară bun-rămas de la el. La fel făcură Vivaldo și tovarășul său, iar don Quijote își luă și el rămas-bun de la gazdele lui și de la călători, care-l rugară să vină cu ei la Sevilla, loc atât de potrivit spre a găsi aventuri, care pe fiecare stradă și la fiecare răspântie se îmbie mai mult decât oriunde altundeva. Don Quijote le mulțumi pentru sfat și pentru strădania de care făceau dovadă ca să se arate curtenitori cu el și spuse că deocamdată nu voia și nici nu se cădea să meargă la Sevilla, până când nu curăța toți munții aceia de tâlharii și ticăloșii de care, după cum mergea vorba, toți erau plini. Văzându-i hotărârea neclintită, călătorii nu vrură să-l mai sâcâie, ci, luându-și din nou rămas-bun, îl părăsiră și-și văzură de drum, de-a lungul căruia nu duseră lipsă despre ce să vorbească, atât de istoria Marcelei și a lui Grisóstomo, cât și de smintelile lui don Quijote. Acesta se hotărî să plece în căutarea păstoritei Marcela și să-i ofere tot ce putea în slujba ei; nu se întâmplă însă așa cum gândea el, după cum se povestește în desfășurarea acestei istorii adevărate, a cărei a doua parte²⁷⁵ ia sfârșit aici.

²⁷⁴ În text, joc de cuvinte: *ganado* „turmă” și „câștigat”, iar în versul 4: *perdido* „pierdut”.

²⁷⁵ A doua din cele patru părți în câte se divide primul volum.

PARTEA A TREIA DIN INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CAPITOLUL 15

*Unde se povestește nefericita aventură de care a dat don Quijote
când dădu peste niște yanguezi²⁷⁶ haini*

Înțeleptul Cide Hamete Benengeli povestește că, după ce se despărțiră de gazdele lor și de toți cei ce asistaseră la îngropăciunea păstorului Grisóstomo, don Quijote și scutierul său intrară în același codru unde o văzuseră intrând și pe păstorita Marcela și, umblând prin el mai bine de două ceasuri, căutând-o pretutindeni, fără a o putea găsi, ajunseră la o pajiște plină de iarbă proaspătă, în coasta căreia curgea un pârâiaș atât de pașnic și de răcoros, încât îi pofti și-i sili să-și petreacă acolo ceasurile siestei ce și începuse a se dezlănțui cu toată asprimea.

Don Quijote și Sancho descălecară și, lăsându-i pe măgar și pe Rușinante să pască în voia lor prin belșugul de iarbă ce creștea pe-acolo, dădură asalt desagei și, fără niciun fel de ceremonii, în bună pace și tovărășie, stăpânul și sluga îmbucară ce găsiră-n ea.

Sancho nu se îngrijise să-i pună piedică lui Rușinante, sigur cum era, știindu-l atât de blând și-atât de puțin muieratic, încât nici toate iepele de pe imașul de la Córdoba nu l-ar fi împins la rele. Soarta și diavolul (care nu totdeauna doarme) rânduiră însă ca prin valea aceea să pască o stavă de iepe galiciene ale unor cărăuși yanguezi, ce obișnuiau

²⁷⁶ „Yanguezi” (sp. *yangüeses*). În prima ediție Cuesta ei sunt numiți astfel de două ori: în epigraful cap. 10 și aici. Ar fi deci locuitori din Yanguas, numele a două sate (în actualele provincii Soria și Segovia). Dar în textul capitolului din ediția I Cuesta ei sunt numiți constant *gallegos* („galicieni”), iar iepele lor sunt *galiciene*. Începând însă cu ediția a II-a Cuesta, cărăușii nu mai sunt *galicieni*, ci exclusiv *yanguezi*. La fel și în DQII.

să-și facă somnul de după-amiază cu hergheliile lor prin locuri și meleaguri cu iarbă și apă, iar cel unde se nimerise a fi și don Quijote era numai potrivit pentru yanguezi.

Se întâmplă, așadar, că lui Rușinante îi veni cheful să-și facă mendele cu cuconițele iepșoare și, ieșindu-și, de îndată ce le-adulmecă, din umbletul și năravul lui firesc, o luă, fără a-i cere învoire stăpânului său, într-un trăpșor cam zvăpăiat și se duse la dânsle ca să-și împărtășească trebuința. Se vede însă că ele, după cât se pare, aveau poftă mai mult de păscut decât de altă aia, așa că mi ți-l primiră cu potcoavele și cu dinții, în asemenea hal că, în scurt timp, i se rupseră chingile și rămase fără șa, gol-pușcă. Dar ce i-a fost dat să simtă mai vârtos a fost când căraușii, văzând silnicirea ce li se făcea iepelor lor, dădură fuga cu parii și-i cărară atâtea ciomege, încât îl puseră la pământ ca vai de el.

Într-acestea, don Quijote și Sancho, care asistaseră la ciomăgirea lui Rușinante, soseau și ei gâfâind, iar don Quijote îi spuse lui Sancho:

– După câte văd, prietene Sancho, ăștia nu sunt cavaleri, ci țopârlani de joasă speță. Ți-o spun fiindcă mă poți ajuta din plin să răzbunăm cum se cuvine afrontul adus sub ochii noștri lui Rușinante.

– Cum naiba naibilor să ne răzbunăm – răspunse Sancho –, când ăștia sunt mai bine de douăzeci, iar noi nu mai mult de doi, ba poate chiar numai unu' jumate?

– Eu fac cât o sută – replică don Quijote.

Și, fără multă vorbă, duse mâna la spadă și-i atacă pe yanguezi, la fel făcând și Sancho Panza, ațâțat și însuflețit de exemplul stăpânului său²⁷⁷; și, de la bun început, don Quijote îi aplică unuia o lovitură de spadă ce-i spintecă cojocul de piele cu care era îmbrăcat și ditamai hartanul din umăr.

Văzându-se maltratați de acei doi bărbați singuri, în vreme cei ei erau atâția, yanguezii își înșfăcară parii și, prinzându-i pe cei doi la mijloc, prinseră a-i toroipăni în amănunt cu mare sârg și înfocare. Drept e că la a doua croială îl puseră pe Sancho la pământ, la fel întâmplându-i-se și lui don Quijote, fără ca dibăcia și marele său curaj să-i fi fost de vreun folos, dar norocul a vrut să cadă la picioarele lui Rușinante,

²⁷⁷ A început – observă Avalle-Arce – lentul proces de *quijotizare* a lui Sancho.

care încă nu se sculase de jos: de unde se vede furia cu care cotonogesc parii ajunși pe mâini rustice și burzuluite.

Văzând, dar, marele pocinog pe care-l făcuseră, yanguiezii își adunară herghelia cât mai iute cu putință și-și văzură de drum, lăsându-i pe cei doi căutători de aventuri într-o jalnică înfățișare și într-o și mai jalnică stare de spirit.

Primul își veni în simțiri Sancho Panza; și, pomenindu-se lângă stăpânul său, zise cu glas suferind și îndurerat:

— Stăpâne don Quijote? Ah, stăpâne don Quijote!

— Ce vrei, Sancho frate? — răspunse don Quijote, pe același ton muieros și îndurerat ca Sancho.

— Aș vrea, de-ar fi cu putință, să-mi dai două înghițituri din băutura aia a lui Fir-ar Blas²⁷⁸, dacă o ai cumva la-ndemână, domnule: o fi poate de folos și la oase frânte cum e și la răni.

— Păi de-aș avea-o aici, nefericitul de mine, oare ce ne-ar mai lipsi? — răspunse don Quijote —. Ci îți jur, Sancho Panza, pe legea mea de cavaler rătăcitor, că nu vor trece două zile, dacă soarta nu va dispune altcumva, și o s-o am în puterea mea, ori de nu, toate fie-mi peste mână.

— Dar picioarele, înălțimea ta, în câte crezi că ni le-om putea mișca? — i-o întoarse Sancho Panza.

— Eu unul pot spune — zise snopitul cavaler don Quijote — că nu știu ce soroc să dau zilelor acelora. Ci vina pentru toate a mea este, căci nu trebuia să duc mâna la spadă împotriva unor oameni care n-au fost armați cavaleri ca mine; și de aceea cred că, drept pedeapsă că am încălcat legile cavaleriei, a îngăduit zeul bătăliilor să mi se dea osânda aceasta. Prin urmare, Sancho Panza, se cade să ții seama de ceea ce-ți voi spune acum, fiindcă e de mare însemnătate pentru salvarea noastră, a amândurora; și anume că atunci când ai să vezi că o asemenea ceată de ticăloși ne aduc vreo insultă, nu aștepta să duc eu mâna la spadă contra lor, fiindcă n-o voi face cu niciun chip: ci du-ți tu mâna la spadă²⁷⁹ și

²⁷⁸ Se referă la balsamul lui Fierabrás (I, 10), deformând printr-o etimologie populară numele în *Feo Blas* „Blas cel urât“. Echivalez în același spirit.

²⁷⁹ A doua referire la spada lui Sancho, din perspectiva imaginativ-metaforică a lui don Quijote.

pedepsește-i după plac, și dacă-n ajutorul și-n apărarea lor ar veni cavaleri, atunci ști-voi eu cum să te apăr și să-i atac din toate puterile mele, că doar ai putut vedea și pân-acum după mii de semne și experiențe până unde se întinde curajul acestui vânjos braț al meu.

Atât de trufaș rămăsese bietul domn de pe urma biruinței sale asupra viteazului vizcain. Dar lui Sancho Panza nu i se păru chiar atât de bun sfatul stăpânului său, încât să lipsească a-i răspunde, zicând:

— Domnule, eu sunt om pașnic, blând, liniștit și știu dosi orice ocară, fiindcă am nevastă și copii de hrănit și crescut. Așa că fie-ți și domniei tale învățătură, pentru că de poruncă nu poate fi vorba, că eu unul nici în ruptul capului n-am să duc mâna la spadă nici la mârłani, nici la cavaleri și că, din clipa asta până în fața lui Dumnezeu, iert de pe-acum toate ocările ce mi s-au adus și mi s-or aduce, oricine mi le va fi adus sau mi le-a adus sau mi le-ar aduce, fie el om sus-pus ori de rând, bogat sau birnic²⁸⁰, hidalg sau mișel, fără să las deoparte nicio stare sau fire.

Auzind acestea, stăpânul său îi răspunse:

— Aș vrea să am suflu ca să pot vorbi ceva mai așezat și să mi se ogoaie nițel junghiul de-aici din coastă, ca să te fac a înțelege, Panza, greșeala în care te afli. Vino-ncoace, păcătosule: dacă vântul sorții, atât de potrivnic până acuma, se va-ntoarce în favoarea noastră, umflându-ne pânzele năzuinței pentru ca, în siguranță și fără niciun obstacol, să ajungem în portul vreuneia din Insulele pe care ți le-am făgăduit, ce s-ar alege de tine dacă, după ce eu o voi fi câștigat, te-aș face stăpân peste ea? Păi mă vei pune în imposibilitate de-a o face, întrucât nu ești și nici nu vrei să fii cavaler și nici nu ai curajul și nici intenția de a-ți răzbuna ofensele și a-ți apăra stăpânirea. Căci cată a ști că în regatele și provinciile proaspăt cucerite, cugetele băștinașilor nu sunt niciodată atât de liniștite și nici atât de apropiate noului stăpân, încât să nu te încolțească teama că vor fi urzind vreo noutate ca să strice iarăși lucrurile și să-și încerce, cum se zice, iarăși norocul; și, ca atare, este nevoie ca noul stăpânitor să aibă destulă judecată ca să știe să guverneze și curaj ca să lovească și să se apere în orice împrejurare.

²⁸⁰ Hídalgi nu plăteau impozite sau biruri (*pecho* < lat. *pactum*), ci numai țărani (*villanos*), numiți din acest motiv *pecheros* „birnici“.

— În ceea ce ni s-a întâmplat acum – răspunse Sancho – aş fi vrut să am şi eu judecata şi curajul de care vorbeşti înălţimea ta; dar eu mă jur, pe legea mea de om sărac, că-s mai degrabă de partea cataplasmeleor decât a palavrelor. Vezi dacă te poţi ridica, domnule, şi-apoi îi vom da o mână de ajutor şi lui Ruşinante, cu toate că n-ar merita, fiindcă el a fost pricina de căpetenie a snopelii de-acum. Nu mi-am închipuit nici-când una ca asta despre Ruşinante, îl socoteam un ins la fel de sfios şi de paşnic ca şi mine. În sfârşit, bine se zice că-i nevoie de mult timp ca s-ajungi să-i cunoşti pe oameni şi că nimic nu-i sigur în viaţa asta. Cine-ar fi zis că, după ditamai loviturile de spadă date de înălţimea ta acelui nefericit de cavaler rătăcitor, avea să vie cu poşta şi atât de iute o asemenea vijelie de ciomege cum s-a descărcat pe spetele noastre?

— Şi încă ale tale, Sancho – replică don Quijote –, vor fi fiind deprinse cu asemenea urgii; ale mele însă, crescute între linonuri şi olânduri, e limpede că vor simţi mai intens durerea acestei nenorociri. Şi dacă nu mi-aş imagina..., ce zic imagina?, ba ştiu foarte sigur, că toate neajunsurile acestea sunt inerente îndeletnicirii armelor, m-aş lăsa să mor aici, pe loc, de-atâta amărăciune.

La acestea, scutierul i-o întoarse:

— Domnule, de vreme ce nenorocirile astea ţin de roadele cavaleriei, ia zi-mi, înălţimea ta, dacă se-ntâmplă foarte des sau îşi au vremurile lor hotărâte când pică, fiindcă pare-mi-se că, după încă două recolte, n-o să mai fim de niciun folos la a treia, de nu ne-ajută Dumnezeu cu mila lui nesfârşită.

— Află, dar, prietene Sancho – răspunse don Quijote –, că viaţa cavalerilor rătăcitori este supusă la mii de primejdii şi restrişti, dar, în aceeaşi măsură, cavalerii rătăcitori au şi posibilitatea apropiată de-a fi regi şi împăraţi, după cum a demonstrat-o experienţa în cazul multor cavaleri feluriţi, de-ale căror istorii am cunoştinţe complete. Şi ţi-aş putea povesti acum, dacă mi-ar da pas durerea, despre unii care numai prin vitejia braţului lor au urcat, cum ţi-am spus, până pe înaltele trepte, dar şi ei s-au pomenit înainte şi după aceea în diverse dezastre şi neplăceri. Căci viteazul Amadís de Gaula s-a văzut în puterea duşmanului său de moarte Arcalaús vrăjitorul care, după cum s-a dovedit fără tăgadă,

i-a dat, pe când îl ținea prizonier, mai bine de două sute de bice cu hamurile calului său, legându-l de o coloană dintr-o curte²⁸¹. Ba există chiar un autor secret, dar nu mai puțin vrednic de crezare, care zice că, după ce, într-un anumit castel²⁸², l-au prins pe cavalerul de Febus cu ajutorul unui soi de chepeng care i s-a surpat sub picioare și, căzând, s-a pomenit sub pământ, într-o prăpastie adâncă, legat de picioare și de mâini, și-acolo i-au administrat unul din cele ce se cheamă clistire, cu apă de zăpadă și nisip, de pe urma căruia ajunsese foarte aproape de sfârșit și, dacă n-ar fi fost ajutat în acel amarnic păs de către un înțelept, bun prieten de-al său, bietul cavaler ar fi pățit-o rău detot. Așa că mă pot număra și eu printre atâția bărbați de ispravă, jignirile prin care au trecut ei fiind mai mari decât cele prin care trecem noi acum. Căci vreau să știi, Sancho, că rănilor făcute cu uneltele aflate din întâmplare în mâini nu jignesc, asta este în legea duelului și stă scrisă acolo literă cu literă; și dacă cizmarul îi trage cuiva una cu șanul pe care-l are-n mână, chiar dacă acesta e cu adevărat din lemn, nu se va spune din pricina asta că cel lovit cu el a fost ciomăgit. Zic asta ca să nu crezi că, deși am ieșit deșelați din încăierarea de-acum, am fi fost și jigniți, pentru că armele pe care le-aveau oamenii aceia și cu care ne-au spetit nu erau altele decât palițele lor, niciunul dintre ei neavând, dacă bine-mi amintesc, paloș, spadă sau pumnal²⁸³.

— Mie nu mi-au dat răgaz — răspunse Sancho — să mă uit cu de-amănuntul, fiindcă nici nu mi-am luat bine în mână tizona²⁸⁴, că mi-au și crucit umerii cu pinii lor, de mi-au răpit văzul din ochi și puterea din picioare, dând cu mine de pământ unde și-acuma zac fără a-mi pricinui însă nicio suferință gândul dacă au fost sau nu jignire ciomăgelile alea,

²⁸¹ Biciuirea dezonorantă la care este supus Amadís nu există în textul romanului. Vezi FR, vol. II, nota 178.39, p. 314.

²⁸² Faptele acestea nu sunt istorisite în romanul lui Ortúñez de Calahorra și nici în continuările sale. E începutul unor exagerări voite, prin care Cervantes modifică ironic o serie de episoade din cărțile cavalești.

²⁸³ În text, joc de cuvinte între *estacas* „pari, palițe” și *estoque* „spadă subțire”; l-am echivalat prin *palițe* / *paloș*.

²⁸⁴ Sancho spune în text, cu toate că el însuși nu purta spadă, *mi tizona*, aluzie ironică la una din cele două spade ale Cidului.

aşa cum mi-o pricinuieste durerea de pe urma loviturilor, care-o să-mi rămână la fel de întipărite în amintire ca şi-n spete.

— Cată a şti totuşi, frate Panza – replică don Quijote –, că nu-i amintire pe care timpul să n-o şteargă şi nici durere pe care moartea să n-o mistuiască.

— Păi ce nenorocire poate fi mai mare – replică Panza – ca aia care-aşteaptă ca timpul s-o mistuie şi moartea s-o sfârşească? Dacă nefericirea asta a noastră ar fi dintre cele ce se vindecă cu o pereche de cataplasme, încă n-ar fi atât de rău; dar văd tot mai bine că n-au s-ajungă nici toate cataplasmele dintr-un spital ca să ne fie cât de cât de leac.

— Lasă astea şi scoate vlagă din vlăguială, Sancho – răspunse don Quijote –, că aşa voi face eu, şi hai să vedem cum stă Ruşinante, deoarece, după cum cred, sărmanului de el nu i-a revenit partea cea mai mică din nenorocirea asta.

— Nu-i de mirare – răspunse Sancho – de vreme ce-i un cavaler răătăcitor aşa destoinic; ce mă miră pe mine este că măgarul meu a scăpat neachitat şi fără costuri, în timp ce noi ne-am ales fără coaste.

— Norocul lasă totdeauna o uşă deschisă în nenorociri ca să le aducă leac – zise don Quijote –. Spun asta pentru că dobitocuţul ăsta are să poată înlocui acum lipsa lui Ruşinante, ducându-mă pe mine de-aici până la vreun castel unde să-mi fie îngrijite rănilile. Cu atât mai mult cu cât nu voi socoti dezonorant un asemenea animal de călărie, fiindcă-mi aduc aminte a fi citit că bătrânul acela de treabă, Silenus, guvernor şi pedagog al veselului zeu al râsului, când a intrat în cetatea cu o sută de porţi, mergea călare foarte mulţumit pe un măgar de toată frumuseţea²⁸⁵.

— Da, o fi mers călare cum spui înălţimea ta – răspunse Sancho –, dar e mare deosebire să mergi călare şi să mergi pus de-a curmezişul, ca un sac de gunoi.

²⁸⁵ *Zeul râsului* este Bacchus, originar din Teba (Beoția), „cetatea cu şapte porţi”, pe care don Quijote o confundă cu Teba, capitala Tebaidei sau a Egiptului-de-Sus, socotită pe atunci drept cea mai veche cetate din lume, fiind supranumită „oraşul cu o sută de porţi”. Confuzia apare încă din secolul al XV-lea, la poetul Juan de Mena. Silenus era un satir, considerat, în funcţie de surse, ba fiu al lui Mercur, ba al lui Pan, şi care îl însoţea permanent pe Bacchus, pe care-l crescuse şi educase. Aproape totdeauna beat, mergea pe un măgar.

La care don Quijote răspunse:

— Rănila primite în bătălii mai degrabă aduc onoare decât o răpesc, așa că, Panza prietene, nu-mi mai întoarce vorba, ci, precum ți-am spus, ridică-te cum poți mai bine și pune-mă cum îți place ție mai mult în spinarea dobitocului tău și hai să plecăm de-aici, înainte ca noaptea să se lase și să ne surprindă în pustietatea asta.

— Păi te-am auzit zicând, înălțimea ta – zise Sancho Panza – că stă pe deplin în felul de-a fi al cavalerilor rătăcitori să doarmă prin pustietăți și deșerturi cea mai mare parte din an și că asta li se pare un noroc de-a binelea.

— Asta este – zise don Quijote – când n-au de-ales sau când sunt îndrăgostiți și e atât de-adevărat că așa stau lucrurile, încât au fost cavaleri care au rămas întinși pe-o stâncă, la soare și la umbră și sub vitregiile cerului, doi ani de zile, fără ca doamna lor s-o știe. Și unul dintre ei a fost Amadís, când, numindu-se Frumosul Tenebros, s-a aciuat pe Stânca Săracă, nu știu dacă opt ani sau opt luni, că nu mai țin socoteala exactă: destul că a stat acolo făcând penitență, pentru nu știu ce supărare pe care i-o pricinuisese doamna Oriana²⁸⁶. Ci gata cu astea, Sancho, și mai isprăvește înainte de a i se întâmpla și dobitocului o nenorocire ca lui Rușinante.

— Păi atunci chiar că ar fi treaba dracului – zise Sancho.

Și, scoțând treizeci de vaiuri și șaiszeci de suspinuri și douăzeci de blesteme și sudalme împotriva cui îl adusesese-acolo, se ridică, rămânând adus de spate în mijlocul drumului, ca un arc turcesc²⁸⁷, fără a izbuti să se îndrepte detot; dar, cu toată cazna asta, își însămăra asinul, care o luase și el nițeluș razna de prea multa libertate din ziua aceea. Îl ridică apoi de pe jos pe Rușinante, care, de-ar fi avut limbă ca să se plângă, cu siguranță că n-ar fi rămas mai prejos de Sancho și de stăpănu-său.

În sfârșit, Sancho îl așeză pe don Quijote pe asin și cu o frânghie îl legă în șir și pe Rușinante și, ducând asinul de dârlog, o porni cam încotro i se păru că putea fi drumul mare. Și soarta, care călăuzea

²⁸⁶ Episodul este narat în *Amadís de Gaula*, II, XLVIII și urm.

²⁸⁷ Din pricina dimensiunilor sale, arcu turcesc nu putea fi încordat decât sprijinindu-i una dintre extremități de pământ.

lucrurile din bine spre mai bine, după ce umblaseră ceva mai puțin de-o leghe scurtă²⁸⁸, îi scoase pe tavă drumul, unde descoperi un han, care, în ciuda lui și spre placul lui don Quijote, trebuia neapărat să fi fost castel. Sancho o ținea una și bună că era han și stăpânul lui, nu și nu, ci castel; și-atâta le ținu îndărătnicirea, că avură destul răgaz, fără a-i pune capăt, s-ajungă la el, iar Sancho intră acolo, nemaiiscodind ce și cum, cu tot cârdul lui.

CAPITOLUL 16

*Despre cele întâmplate ingeniosului hidalg
în hanul pe care și-l închipuia castel*

Hangiul, când îl văzu pe don Quijote așezat de-a curmezișul pe măgar, îl întrebă pe Sancho ce suferință îl încerca. Sancho îi răspunse că nu era nimica, doar o căzătură din vârful unei stânci și de aceea coastele îi erau cam bătucite. Hangiul avea o nevastă lipsită de caracterul obișnuit al acelora de condiția ei, fiindcă era miloasă din fire și simțitoare la nenorocirile semenilor; așa că dădu fuga numaidecât să-l curarisească pe don Quijote și-o puse și pe-o fată de-a lor, tinerică și tare frumusică, să o ajute a-l îngriji pe oaspetele lor. La han mai era și o slujnică asturiancă, lătăreață la față, cu ceafa plată²⁸⁹, nasul turtit, chioară de-un ochi și cu celălalt nu prea sănătos. E drept că trupul bine făcut îi compensa celelalte beteșuguri: n-avea nici șapte palme de la tălpi până la creștet, iar umerii, care-o apăsau oarecum, o făceau să se uite-n pământ mai mult decât ar fi vrut. Fata asta grațioasă, așadar, o ajută pe slujnică și amândouă îi încropiră lui don Quijote un pat cum nu se poate mai mizerabil într-o șură²⁹⁰ ce dădea semne vădite că-n alte vremuri slujise

²⁸⁸ Adică mai puțin de o leghe.

²⁸⁹ Lipsa cefeii la asturieni era un loc comun în Secolul de Aur.

²⁹⁰ În text: *camaranchón*, adică, după definiția lui Covarrubias (*Tesoro de la lengua castellana o española*, 1611, ed. Martín de Riquer, Alta Fulla, Barcelona, 1989, p. 275b.10), „el desván de la casa, que sirve de sólo tener en él trastos viejos”. În ediția FR (I, 16, p. 183, n. 6), definiția este mai aproape de realitatea edificiului și de proximitatea de sol a încăperii: „Cobertizo o edificación hecha de tablonos

ani îndelungați drept fânar și unde fusese găzduit și un catârgiu ce-și avea patul așezat nițel mai departe de cel al lui don Quijote al nostru și, cu toate că era înjghebat din poclăzile și pocrovețele catârilor săi, era mult mai confortabil decât cel al lui don Quijote, care nu era alcătuit decât din patru scânduri prost geluite așezate pe două bănci nu la fel de înalte și dintr-o saltea părănd după subțirime cergă, plină de mici ghiulele care, dacă nu s-ar fi văzut prin câteva rupturi că erau de lână, după tărie ar fi semănat cu niște pietre, și două cearșafuri din piele de pavază²⁹¹ și-o velință căreia, cine voia îi putea număra firele fără a sări niciunul la socoteală.

În patul ăsta blestemat se lungi Don Quijote și, de îndată, hangița și fata ei îl acoperiră cu cataplasme de sus și până jos, lumina ținându-le-o Maritornes, căci așa o chema pe asturiancă; și-n timp ce-l ungea, văzându-l învinețit peste tot, hangița zise că asta mai mult aducea a lovituri decât a căzătură.

— N-au fost lovituri — zise Sancho —, dar stânca aia avea o groază de șancuri și de hopuri și fiecare i-a făcut câte-o vânătaie.

Și-i mai spuse:

— Fă cumva, doamnă dragă, să mai rămână niscăi călți, c-o să mai aibă și altcineva nevoie de ei, pentru că mă dor și pe mine un picuț șalele.

— Păi se vede treaba — răspunse hangița — că și dumneata oi fi căzut.

— N-am căzut — zise Sancho —, fapt e că de groaza care m-a cuprins când l-am văzut pe stăpănu-meu căzând, mă doare și pe mine trupul de parcă aș fi fost pocnit de o mie de ciomege.

— Se prea poate — zise tânăra fată —, fiindcă și mie mi s-a-ntâmplat adesea să visez cum cădeam dintr-un turn și nu mai apucam s-ajung pe pământ, iar când mă trezeam din somn mă pomeneam atât de snopită și de bumbăcită, de parcă aș fi căzut cu adevărat.

— Țasta-i clenciul, doamnă — răspunse Sancho Panza —, căci eu, fără să visez neam, mai treaz fiind decât mi-s acuma, m-am pomenit cu nu mult mai puține vânătăi decât stăpânul meu don Quijote.

y más o menos cercana de la casa". În această situație, optez, după multe ezitări, pentru *șură*, care, regional, are și sensul de „pod”.

²⁹¹ Pentru confecționarea pavezelor se utiliza pielea cea mai tare, asemănătoare cu aceea din care se fac sau, mai bine zis, se făceau pingecele de încălțări.

— Cum îl cheamă pe cavalerul ăsta? – întrebă Maritornes asturianca.

— Don Quijote de la Mancha – răspunse Sancho Panza – și e cavaler căutător de aventuri, ba încă unul dintre cei mai buni și mai puternici din câți s-au văzut de multă vreme pe lume.

— Ce-nseamnă cavaler căutător de aventuri? – întrebă slujnica.

— Atât de nouă ești pe lume că nu știi una ca asta? – răspunse Sancho Panza –. Păi află, sor-meo, că cavaler căutător de aventuri e cineva care, cât ai zice cârc, se vede și snopit, și împărat: azi e cea mai nefericită făptură de pe lume și cea mai nepricopsită, iar mâine-l vezi că are două sau trei coroane de dăruit scutierului său.

— Păi cum se face că dumneata, dacă ești la un stăpân atât de bun – zise hangița –, n-ai, după cât se pare, nici măcar colo, un comitat?

— E încă prea devreme – răspunse Sancho –, fiindcă nu-i decât o lună²⁹² de când umblăm dup-aventuri, iar pân-acum n-am dat de nici-una care să fie de-adevăratelea; uneori una cauți și alta găsești. E adevărat că, dacă stăpânul meu don Quijote o să se vindece de rana... sau căzătura asta și n-o să rămân nici eu damblagiu din pricina ei, nu mi-aș schimba nădejile nici pe cel mai de soi titlu din Spania.

Don Quijote asculta foarte atent toată conversația asta și, săltându-se în pat cum putu, o luă de mână pe hangiță și-i spuse:

— Credeți-mă, preafrumoasă doamnă, vă puteți socoti norocoasă că ați găzduit în castelul acesta al domniei voastre persoana mea, căci ea este atât de deosebită, încât, dacă nu o laud, e fiindcă se obișnuiește a se spune că lauda de sine înjosește²⁹³; scutierul meu vă va spune însă cine sunt. Vă spun doar că voi păstra eternamente înscris în memorie serviciul pe care mi l-ați făcut, ca să vă pot fi recunoscător cât îmi va dura viața; și bine-ar fi fost să fie pe placul înaltelor Ceruri ca dragostea să nu mă fi adus într-o atare supunere și ascultare față de legile sale și față de ochii frumoasei ingrate pe care-o șoptesc printre dinți: altminteri, ochii acestei preafrumoase domnițe mi-ar fi stăpânii libertății mele.

²⁹² Sancho exagerează: de fapt, nu trecuseră decât trei zile de când plecaseră din sat.

²⁹³ Traducere a adagiului latinesc „Laus in ore proprio vilescit”, ca și „Laudet te alienum, non os tuum”, *Pildele lui Solomon*, 27, 2 (vezi și *DQ II*, 16, p. 136).

Și hangița, și fiica ei, și buna Maritornes erau nedumerite la auzul cuvintelor cavalerului rătăcitor, pe care le pricepeau de parcă ar fi vorbit pe grecește, deși înțeleseseră că toate băteau spre îmbieri și complimente; dar, ca unele nedeprinse cu asemenea vorbire, se uitau la el și uitau de ele și li se părea alt fel de om decât cei obișnuiți; și, mulțumindu-i cu vorbe birtășești pentru îmbierile lui, îl lăsară acolo, iar asturianca Maritornes îi dădu îngrijiri și lui Sancho, căruia îi făceau trebuință nu mai puțin decât stăpânului său.

Catârgiul se înțelesese cu ea ca în noaptea aceea să-și facă mendrele împreună, și ea își dăduse cuvântul că, de îndată ce aveau să se liniștească oaspeții și să adoarmă stăpânii ei, avea să-l caute și să-i facă pe plac după cum îi va porunci. Și se povestește despre fata asta de ispravă că niciodată nu și-a dat cuvântul în asemenea împrejurări fără a și-l ține, chiar de și l-ar fi dat în inima unei păduri și fără martori, fiindcă era mândră foarte de spița ei și nu se socotea ofensată că era în slujba aceea de servitoare la han, deoarece zicea că doar nenorocirile și întâmplările nefericite o aduseseră în starea aceea.

Patul tare, îngust, mititel și perfid al lui don Quijote era primul din mijlocul aceluia staul înstelat²⁹⁴, iar imediat lângă al lui și-l înjghebase și Sancho pe-al său, care era alcătuit doar dintr-o rogojină de papură și o velință ce părea a fi mai curând de târsână roasă decât de lână. După aceste două paturi urma cel al catârgiului, întocmit, după cum s-a spus, din poclăzile și întreg tacâmul celor mai buni doi catâri pe care-i avea, deși cu toții erau doisprezece, lucioși, grași și arătoși, fiindcă era unul dintre catârgiile bogați din Arévalo, după spusele autorului istoriei de față, care face o mențiune specială despre catârgiul acesta pentru că-l cunoștea foarte bine, ba chiar se zice că-i era oarecum rudă²⁹⁵. De altfel, Cide Mahamate Benengeli²⁹⁶ a fost un istoric foarte iscoditor și foarte exact în toate cele, fapt ce se poate constata preabine, de vreme ce

²⁹⁴ „Înstelat“ (sp. *estrellado*) deoarece se presupune că prin acoperișul încăperii se puteau contempla stelele.

²⁹⁵ Mulți catârgii, după cum se spunea, erau, înainte de expulzarea din 1609, morisci. *Arévalo* este un oraș din Vechea Castilie, aproape de Medina del Campo.

²⁹⁶ Variantă a numelui istoricului arab, citat alteori ca *Hamete*.

lucrurile relatate, fie ele oricât de mărunte și de prizărite, n-a vrut să le treacă sub tăcere; de la el ar putea lua exemplul istoricii gravi, care ne povestesc faptele în chip atât de scurt și de succint, încât abia ne ajung la buze, lăsând în călimară, fie din neglijență, fie din răutate sau ignoranță, partea cea mai substanțială a operei. Lăudat fie de mii de ori autorul lui *Tablante de Ricamonte*²⁹⁷ și-al celeilalte cărți în care se povestesc faptele contelui de Tomillas²⁹⁸, și cu ce precizie se descrie totul!

Zic, așadar, că, după ce-și vizită cârdul și-i dădu al doilea tain, catârgiul se întinse pe poclăzile lui și începu s-o aștepte nerăbdător pe foarte punctuala sa Maritornes. Sancho era gata cătăplăsmuit și culcat și, cu toate că se străduia s-adoarmă, nu i-o îngăduiau junghiurile din coaste; iar don Quijote, cu durerea dintr-ale lui, stătea cu ochii deschiși ca un iepure. Tot hanul era cufundat în tăcere și-n tot cuprinsul lui nu era altă lumină decât cea răspândită de-o lampă care ardea atârnată la mijlocul porții celei mari.

Această tihnă miraculoasă și gândurile pe care totdeauna și le făcea cavalerul nostru despre evenimentele ce se povestesc la fiecare pas în cărțile autoare ale nenorocirii sale îi aduseră în imaginație una dintre cele mai ciudate nebunii din câte se pot la drept vorbind închipui; și anume își imagină că sosise la un castel faimos (întrucât, după cum s-a spus, castele erau după el toate hanurile unde trăgea) și că fiica hanului era a seniorului acelui castel, și ea, cucerită de chipeșia lui, se îndrăgostise de el și făgăduise că în noaptea aceea, fără știrea părinților, avea să vină să se culce cu el pe îndelete²⁹⁹; și, socotind drept fermă și

²⁹⁷ Este vorba de *La crónica de los nobles caballeros Tablante de Ricamonte y Jofre, hijo del conde Donasón* (*Cronica nobililor cavaleri Tablante de Ricamonte și Jofre, fiu al contelui Donasón*), Toledo, 1513; este o traducere spaniolă în proză, editată de mai multe ori, a unui roman provençal de la finele sec. al XII-lea, *Jaufré*, care istorisește faptele eroice ale lui Jaufré și luptele sale cu uriașul Taulat de Rogimont.

²⁹⁸ Personaj secundar din *Historia de Enrique, fi de Oliva, rey de Jherusalem, emperador de Constantinopla* (*Istoria lui Enrique, fiu al lui Oliva, rege al Ierusalimului și împărat al Constantinopolului*), Sevilla, 1498; Tomillas este calomniatorul care o dezonoarează cu vorbele lui pe mama lui Enrique.

²⁹⁹ Aluzie posibilă la un episod din *Amadís de Gaula*, cartea I, în care Elisena, fiica regelui Garinter, intră pe furiș noaptea în odaia regelui Perión, călăuzită de camerista sa Darioleta, situație întâlnită în numeroase cărți cavalești.

nezdruncinată toată această himeră pe care singur și-o făurise, începu a se îngrijora și-a cugeta la cumpăna primejdioasă în care avea să se vadă cinstea lui și-și propuse în adâncul inimii să nu comită nicio trădare față de doamna sa Dulcineea din Toboso, chiar de i s-ar înfățișa însăși regina Ginebra personal împreună cu doamna ei Quintañona.

Cu gândul, așadar, la aceste sminteli, sosi timpul și ceasul (rău pentru el) al venirii asturiencei, care, în cămașă și desculță, cu părul strâns într-un fileu de barhet, cu pași tiptili și prudenți, intră în încăperea unde fuseseră găzduiți cei trei, în căutarea catârgiului. Dar nici nu ajunsese bine la ușă că don Quijote o auzi și, ridicându-se în pat în capul oaselor, în pofida cataplasamelor și-a junghiurilor din coaste, întinse brațele ca să o primească pe frumoasa-i domniță. Asturianca, ce mergea adânc concentrată și în tăcere, orbecăind cu mâinile întinse după amozul ei, dădu de brațele lui don Quijote, care o prinse zdravăn de-o încheietură a mâinii și, trăgând-o spre dânsul, fără ca ea să cuteze a scoate vreo vorbuliță, o sili să șadă pe pat. Îi pipăi apoi cămașa care, deși era din pânză de sac, lui i se păru a fi din cel mai fin și mai subțire borangic. La mâini purta niște brățări din mărgelușe de glajă, dar lui îi lăsară impresia de prețioase perle orientale. Părul, care aducea oarecum a coamă de cal, el i-l luă drept zarafire din cel mai strălucit aur de Arabia, a cărui sclipire întuneca până și soarele; cât despre răsuflare, care-i mirosea fără doar și poate a salată de răcături râncedă și stătută, lui i se păru că emana din gură o mireasmă suavă și plină de arome; și, în sfârșit, și-o zugrăvi în închipuire cu aceeași înfățișare și fire cum citise în cărțile lui despre cealaltă prințesă care venise să-l vadă pe cavalerul grav rănit, cucerită de dragostea lui, cu toate podoabele aici enumerate³⁰⁰. Și orbirea bietului hidalg era așa de mare, încât nu-l puteau dezamăgi nici pipăitul, nici răsuflarea și nici atâtea altele câte le avea buna fetiță și care pe oricine n-ar fi fost catârgiu l-ar fi făcut să vomite; lui însă i se părea că o ținea în brațe pe însăși zeița frumuseții. Și, strângând-o tare, cu glas amoroș și șoptit începu a-i spune:

— Aș fi vrut să mă aflu, preafrumoasă și înaltă doamnă, în situația de a putea răsplăti atât de marea favoare pe care făcutu-mi-o-ați cu priveliștea mării frumuseți a domniei voastre; ci soarta, care nu ostenește

³⁰⁰ Expresie tipică pentru înscrisuri legale.

să-i persecute pe cei buni, vrut-a să mă pună în patul acesta, unde zac atât de snopit și de deșelat, încât, chiar dacă aș vrea cu deplină voință să o satisfac pe-a domniei voastre, cu neputință mi-ar fi. Și, mai mult încă, acestei neputințe i se adaugă alta și mai mare, și anume credința făgăduită de mine neasemuitei Dulcineea din Toboso, unică stăpână a celor mai ascunse gânduri ale mele; căci, dacă nu s-ar opune acest fapt, n-aș fi eu un cavaler atât de smintit, încât să las a-mi scăpa norocosul prilej în care m-a pus marea domniei voastre bunătate.

Maritornes era cum nu se poate mai buimăcită și nădușea toată văzându-se atât de încleștată de către don Quijote și, fără a pricepe și-a fi atentă la discursul pe care i-l ținea, încerca să se desprindă fără a scoate nicio vorbă. Bravul catârgiu, pe care-l țineau treaz dorințele sale scârbavnice, o auzi încă din clipa când teleleica lui intră pe ușă, ascultând cu luare-aminte tot ce-i spunea don Quijote, apoi, gelos că asturianca își călcase pentru altul cuvântul dat, se apropie ceva mai mult de patul lui don Quijote și, tăcând chitic, căută să vadă unde băteau discursurile acelea de neînțeles pentru el; cum însă văzu că slujnica se zbătea să se desprindă și don Quijote se căznea s-o rețină și cum gluma i se păru proastă, își înălță sus brațul și slobozi o lovitură de pumn atât de teribilă în fălcile înguste ale cavalerului îndrăgostit, încât îi scaldă toată gura în sânge; și, nemulțumindu-se cu atâta, i se cocoță pe coaste și cu picioarele, mai abitir decât la trap, i se preumblă pe ele de la un capăt la altul.

Patul, care era cam șubred și cu temelii deloc trainice, nemaiputând îndura și adaosul catârgiului, se prăbuși la pământ, cu mare hărmălaie care-l trezi pe hangiu, iar acesta își închipui numaidecât că trebuie să fi fost vreo daraveră de-a Maritornei, deoarece, deși o striga, ea nu răspundea. Cu bănuiala asta, se dădu jos din pat și, aprinzând un opaiț, o porni spre locul de unde auzise harța. Slujnica, văzând că venea stăpânul, și încă într-o stare de temut, sperietică toată și zăpăcită, se refugie în patul lui Sancho Panza, care încă dormea, iar acolo se chirci și se făcu ghem. Hangiul intră zicând:

— Unde ești, curviștino? Tu ești de vină, fără doar și poate.

Într-acestea, se trezi și Sancho și, simțind mogâldeța aceea aproape deasupra lui, gândi că avea coșmaruri și începu a căra la pumni într-o parte și-ntr-alta și, printre alții, îi croi nu știu câți chiar Maritornei,

care, încercată de durere, își trimise cinstea la plimbare și-i întoarse lui Sancho atâtea scatoalce, încât, spre ciuda lui, îl făcu să-i sară somnul; el, văzându-se astfel tratat și neștiind nici măcar de către cine, se ridică din pat cum putu, o prinse-n brațe pe Maritornes și între ei doi se porni cea mai înverșunată și mai hazlie încăierare de pe lume.

Catârgiul, văzând, așadar, la lumina opaițului adus de hangiu, în ce hal era dama lui, se repezi, lăsându-l pe don Quijote, să-i dea ajutorul trebuincios. La fel făcu și hangiuul, dar cu alt gând, fiindcă se duse să o pedepsească pe slujnică, închipuindu-și fără îndoială că numai ea fusese pricina întregii muzici de-acolo. Și întocmai cum se zice „pisica la șoarec, șoarecul la funie și funia la par”³⁰¹, catârgiul îl croia pe Sancho, Sancho pe slujnică, slujnica pe el, hangiuul pe slujnică și toți se chiselițeau cu-atâta migală și zor, încât nu-și acordau nicio clipă de odihnă; și tot hazul a fost că hangiuului i se stinse opaițul și, rămași pe întuneric, se croiau atât de nemilos toți la grămadă, încât unde puneau mâna, nu mai rămânea nimica teafăr.

Se întâmplase ca-n noaptea aceea să tragă la han un poteraș dintre cei ziși ai Vechii Sfinte Frății din Toledo³⁰², care, auzind și el ciudatul târaboii al bătăliei, își luă semitoiagul³⁰³ și cutia de tablă cu împuter-nicirile lui și intră pe întuneric în încăpere, zicând:

— Opriți-vă, în numele justiției! Opriți-vă, în numele Sfintei Frății!

Și primul de care dădu fu bușitul de don Quijote, care zăcea în patul lui dărâmat, întins cu fața-n sus fără simțire; și, prinzându-l pe pipăite cu mâna de barbă, nu contenea să zică:

— În numele justiției!

Ci văzând că cel pe care-l apucase nu se clintea și nu mișca, trase încheierea că era mort și că cei aflați acolo înăuntru erau ucigașii lui, drept care, pătruns de bănuiala asta, ridică și mai tare glasul, zicând:

³⁰¹ Tip de poveste populară cu rapide înlănțuiri de situații și obiecte. Vezi L. Șăineanu, *Basme române*, Editura Minerva, 1978, pp. 613–616, despre „povestea cumulativă”, cu o trimitere chiar la acest pasaj din *DQ I*.

³⁰² Vechea Santa Hermandad din sec. al XIII-lea, sub jurisdicția căreia cădea La Mancha, spre deosebire de cea nouă, instituită de Regii Catolici; vezi p. 97, n. 203.

³⁰³ Comandanții de pluton ai Sfintei Frății purtau ca semn distinctiv un toiag scurt și verde. Titlurile sau documentele de acreditare erau de obicei purtate în cutii sau cilindri de tablă.

— Închideți poarta hanului! Vegheați să nu plece nimeni, că aici a fost omorât un om!

Strigătul acesta îi înfricoșă pe toți și fiecare lăsă încăierarea în punctul unde-l surprinsese strigătul. Hangiul se retrase la el în odăi, catârghiul pe poclăzi, slujnica în bârlogul ei; numai nefericiții de don Quijote și Sancho nu se putură urni din locurile unde se aflau. Într-acestea, poterașul dădu drumul bărbii lui don Quijote și plecă să caute lumină ca să-i caute și să-i aresteze pe delincvenți, dar nu găsi, fiindcă hangiul stinsese anume opaițul când se retrăsese în camera lui, așa că poterașul fu nevoit să dea fuga la vatră, unde, cu multă caznă și timp, aprinse alt opaiț.

CAPITOLUL 17

*Unde continuă nenumăratele munci pe care bravul don Quijote
și bunul său scutier Sancho Panza le-au avut de îndurat
în hanul pe care, spre nenorocirea lor, îl credea castel*

Între timp, don Quijote își revenise din leșin și, pe-același ton al vocii cu care, în ajun, îl chemase pe scutierul său, când rămăsese întins colo-n valea cu țărșii³⁰⁴, prinse a-l chema, zicând:

— Sancho prietene, dormi? Dormi, prietene Sancho?

— Ce să dorm, lua-m-ar să mă ia – răspunse Sancho, plin de obidă și ciudă –, s-ar zice că toți dracii s-au ținut de căra mea noaptea asta!

— Poți crede asta, fără nicio îndoială – răspunse don Quijote –, pentru că sau mie mi-e puțină știința, sau castelul acesta e vrăjit. Căci trebuie să știi... Dar ce vreau eu să-ți spun acum trebuie să juri c-ai să ții secret până după moartea mea.

— Da, mă jur – răspunse Sancho.

— Spun asta – replică don Quijote – pentru că sunt adversar al răpirii onoarei oricui.

— Zic da, mă jur – repetă Sancho – c-am să tac mâlc până după sorocul zilelor înălțimii tale, și deie Domnul s-o pot da în vileag mâine.

³⁰⁴ Aluzie la aventura cu yanguezii, citând primul vers al unei celebre balade din ciclul Cidului: „Por el val de las estacas / el buen Cid pasado había.”

— Chiar atâtea rele îți fac, Sancho — răspunse don Quijote —, c-ai vrea să mă vezi mort atât de curând?

— Nu d-asta — răspunse Sancho —, ci pentru că nu sufăr să țin mult secretele, n-aș vrea să putrezească-n mine de-atâta păstrare.

— Fie cum o fi — zise don Quijote —, mai multă încredere am în dragostea și curtenia ta; ei bine, trebuie să știi că astă-noapte mi s-a întâmplat una dintre cele mai ciudate aventuri din câte m-aș pricepe a ridica în slăvi și, ca să ți-o povestesc pe scurt, află că n-a trecut mult timp de când a venit la mine fiica seniorului acestui castel, cea mai elegantă și mai preafrumoasă domniță din câte s-ar putea găsi în bună parte din lume. Ce ți-aș putea spune despre podoabele persoanei sale? Dar despre intelectul ei rafinat? Dar despre alte lucruri ascunse, pe care, ca să păstrez credința datorată doamnei mele Dulcineea din Toboso, le voi lăsa intacte și îngropate în tăcere? Nu vreau să-ți spun decât că, Cerul invidios fiind pe marele bine adus în mâinile mele de noroc, sau pesemne, și-i cel mai sigur, castelul acesta fiind vrăjit, în timp ce mă-ntrețineam cu dânsa în preadulci și preaamoroase convorbiri, a venit, fără a o vedea și fără a ști de unde venise, o mână lipită de brațul cine știe cărui uriaș nemăsurat și mi-a aplicat un asemenea pumn în maxilare, încât am rămas cu ele scăldate în sânge, iar apoi m-a snopit în așa hal, că mi-e mai rău decât ieri, când cu catârgiii, care, din pricina grosolăniilor lui Rușinante, ne-au pricinuit jignirea de care știi. Asta mă face să presupun că tezaurul frumuseții acestei domnițe va fi fiind păzit de cine știe ce maur vrăjit și se vede că nu-mi este merit mie.

— Păi nici mie — răspunse Sancho —, fiindcă peste patru sute de mauri m-au cotonogit așa de rău, încât snopeala cu parii a fost turtită și colaci înflorați³⁰⁵. Ci ia spune-mi, domnule, cum de-i poți zice aventurii ăsteia frumoasă și rară când am rămas de pe urma ei așa cum am rămas? Ba înălțimea ta chiar mai puțin rău, de vreme ce ai ținut în mâini preafrumusețea aia neasemuită de care zici; dar eu, care n-am avut parte decât de cele mai strașnice cotonogeli din câte cred că am primit în viața mea? Vai de mine și de mama care m-a făcut, nu-s nici

³⁰⁵ Expresie idiomatică atestată încă din sec. al XV-lea: „tortas y pan pintado”, echivalentă cu rom. „floare la ureche”.

cavaler rătăcitor și nu cred că o să fiu vreodată, și totuși din toate năpăstiele mie-mi cade cea mai mare parte!

— Prin urmare și tu ai fost cotonogit? — răspunse don Quijote.

— Nu ți-am spus că da, bată-mă nenorocul cu neamul meu cu tot? — zise Sancho.

— Nu fi amărât, prietene — zise don Quijote —, am să prepar acum balsamul acela prețios, cu ajutorul căruia ne vom vindeca într-o clipită.

Într-acestea, poterașul apucă să aprindă opaițul și intră să-l vadă pe cel despre care credea că e mort, așa că Sancho, de cum îl văzu intrând în cămeșoi, cu batista înfășurată pe cap, cu opaițul în mână și-o mină foarte cruntă, îl întrebă pe stăpânul său:

— Domnule, nu cumva din întâmplare ăsta o fi maurul vrăjit, care se-ntoarce să ne pedepsească fiindcă i-o fi rămas ceva pe fundul călimării³⁰⁶?

— Nu poate fi maurul — răspunse don Quijote —, deoarece ființele vrăjite nu se lasă văzute de nimeni.

— Dacă nu se lasă văzute, se lasă simțite — zise Sancho —; de nu-i așa, s-o spună spetele mele.

— Ba și-ale mele ar putea-o spune — răspunse don Quijote —, dar ăsta nu-i un indiciu suficient ca să credem că cel ce se vede ar fi maurul vrăjit.

Poterașul se apropie și, dacă-i găsi adânciți într-o conversație atât de potolită, rămase uimit. E foarte adevărat că don Quijote stătea tot cu fața-n sus fără a se putea clinti, de snopit și cătăplăsmuit ce era. Poterașul se apropie de el și-i zise:

— Ei, cum îți merge, măi omule?

— Eu unul aș vorbi mai politicos — răspunse don Quijote —, dacă-aș fi în locul dumitale. Oare-n țara asta așa se obișnuiește să vorbești cu cavalerii rătăcitori, mojicule?

Poterașul, văzându-se tratat atât de urât de un om cu mutra atât de jalnică, nu răbdă una ca asta și, ridicând opaițul cu untdelemnul din el cu tot, îl pocni pe don Quijote în cap cu el atât de strașnic, încât i-l

³⁰⁶ „Olvidarse en el tintero alguna cosa“ („a uita ceva în călimară“) înseamnă „a uita sau a neglija să scrii ceva“ sau, în accepția lui Sancho, „a fi omis să facă ceva“.

sparse de-a binelea și, cum totul rămase în beznă, plecă numaidecât, iar Sancho Panza zise:

— Fără doar și poate, domnule, că ăsta-i maurul vrăjit și se vede că păstrează tezaurul pentru alții, iar pentru noi păstrează doar scatoalcele și păliturile cu opaițul.

— Așa este — răspunse don Quijote —, dar nu trebuie să facem caz de vrăjile astea și nici să ne mâniem și să ne supărăm din cauza lor, deoarece, invizibile și fantastice fiind, nu am avea pe cine să ne răz-bunăm, oricât ne-am strădui. Ridică-te, Sancho, dacă ești în stare, chea-mă-l pe guvernatorul acestei fortărețe și convinge-l să-mi dea nițel oțet, vin, sare și rozmarin, ca să prepar balsamul acela salutar, căci cu adevărat cred că am mare nevoie de el acuma, pentru că-mi curge mult sânge din rana pe care mi-a făcut-o năluca asta.

Sancho se sculă cu aprigă durere-n oase și merse pe-ntuneric unde era hangiul; și, întâlnindu-se cu poterașul, care trăgea cu urechea ca să știe ce se alesese de dușmanul său, îi spuse:

— Domnule, oricine-ai fi, fă-ți mila și bunătatea să ne dai un pic de rozmarin, oțet, sare și vin, că sunt de trebuință ca să-l vindece pe unul dintre cei mai bravi cavaleri rătăcitori de pe fața pământului, care zace în patul de colo greu rănit de mâna maurului vrăjit care se află aici în han.

Când auzi una ca asta, poterașul îl socoti drept om lipsit de minte; și, pentru că începea să se facă ziuă, deschise poarta hanului și, chemându-l pe hangiul, îi spuse ce voia omul acela de ispravă. Hangiul îl aprovizionă cu tot ce voise și Sancho i le duse lui don Quijote, care se ținea cu mâinile de cap, plângându-se de durerea de pe urma păliturii cu opaițul, care nu-i făcuse alt rău decât să-i scoată două cucuie umflă-tele, iar ceea ce el zisese că era sânge nu era decât sudoarea ce dădea pe-afară din el de spaima din timpul trecutei furtuni.

În fine, își luă ingredientele simple și din ele făcu o compoziție, amestecându-le pe toate, fierbându-le o bucată de vreme, până când i se păru că erau numai bune. Ceru apoi o fiolă ca să le toarne-n ea și, cum în tot hanul nu se găsi niciuna, se hotărî să toarne totul într-un șip sau oloiniță de tinichea, pe care hangiul i-l donă fără nicio obligație, iar apoi rosti deasupra șipului peste optzeci de Tatăl-Nostru și încă pe-atâtea

Ave-Marii, Salve Regina și Crezuri, fiecare cuvânt fiind însoțit de-o cruce, în chip de binecuvântare, toate acestea în prezența lui Sancho, a hangiului și-a poterașului, căci catârghiul se și îndeletnicea în tihnă cu îngrijitul catârilor săi.

Acestea fiind făcute, vru să experimenteze el însuși virtutea aceluia balsam prețios așa cum și-l imagina și, astfel, bău din ce nu încăpuse în șip și rămăsese în oala unde-l fiersese, adică vreo jumătate de azumbre³⁰⁷; și nici nu isprăvi bine de băut, că începu să verse atât de strașnic, de nu-i mai rămase nimica în stomac, iar zbuciumul și agitația vărsăturii îi provocară o transpirație foarte abundentă, drept care porunci să fie bine învelit și lăsat singur. Se făcu întocmai și dormi vreme de peste trei ceasuri, la capătul cărora se trezi și se simți cum nu se poate mai ușurat la trup și în asemenea chip întremat după durerile pricinuite de lovitori, încât se consideră însănătoșit și crezu cu adevărat că o nimerise cu balsamul lui Fierabrás și că, de acum încolo, cu leacul acela putea să înfrunte fără teamă orice distrugeri, bătălii și încăierări, oricât ar fi fost ele de primejdioase.

Sancho Panza, care socotea și el drept o minune întremarea stăpânului său, îl rugă să-i dea și lui restul din oală, ceea ce nu era o cantitate mică. Don Quijote îi făcu pe plac, și el, apucând-o cu amândouă mâinile, cu bună credință și încă și mai bună dispoziție, o dădu de dușcă și turnă în el nu mult mai puțin decât stăpânul său. Se vede însă treaba că stomacul sărmanului Sancho nu era la fel de delicat precum cel al stăpânului său, așa că, înainte de-a vărsa, îl apucară asemenea zbuciume și grețuri, cu atâtea nădușeli reci și sfârșeli, încât avu motive să creadă cu adevărat că-i sunase ultimul ceas; și, văzându-se atât de îndurerat și de amărât, blestema balsamul și pe hoțul care i-l dăduse. Văzându-l în asemenea hal, don Quijote îi spuse:

— Cred, Sancho, că tot răul acesta vine din faptul că nu ești armat ca valer, deoarece sunt convins că licoarea asta nu are cum să le fie de folos celor care nu sunt.

— Dacă domnia ta știi asta – i-o întoarce Sancho –, blestemat fir-aș eu cu tot neamul meu, de ce-ai încuviințat să gust din ea?

³⁰⁷ Vezi mai sus, p. 98, n. 207.

Într-acestea, băutura își făcu lucrarea și bietul scutier începu să se golească pe ambele canale, cu atâta pripă, încât nici rogojina de papură pe care se întinsese ca să doarmă și nici țolul dat la piuă cu care se învelea nu-i mai fură de folos. Nădușea și răznădușea cu atare leșinuri și convulsii, încât nu doar el, ci toți crezură că i se sfârșea viața. Vijelia și ananghiile îi durară aproape două ceasuri, la capătul cărora nu se simți ca stăpânul său, ci atât de snopit și de otânjit, că nu se putea ține drept.

Don Quijote însă, care, după cum s-a spus, se simți ușurat și sănătos, vru să plece numaidecât în căutare de aventuri, părându-i-se că tot timpul cât mai zăbovea acolo însemna că e timp răpit lumii și celor din cuprinsul ei ce aveau nevoie de favoarea și sprijinul său și, mai mult încă, plin de siguranța și încrederea pe care le avea în balsam. Așa că, împins de dorința asta, îl înșeuă el însuși pe Rușinante și puse samarul pe dobitocul scutierului său, pe care-l și ajută să se îmbrace și să se suie pe măgar. Urcă apoi pe cal și, apropiindu-se de un ungher al hanului, apucă o dardă³⁰⁸ ce se afla acolo, ca să-i slujească drept lance.

Îl priveau toți câți se aflau în han, adică peste douăzeci de persoane; îl privea și fiica hangiuului, de la care nici el nu-și dezlipea ochii și din când în când slobozea și câte un oftat, de părea că și-l smulge din adâncul rărunchilor, iar toți credeau că-i venea de la durerea pe care-o simțea în coaste – sau cel puțin asta credeau cei ce văzuseră cu o seară-nainte cum i se puseseră cataplasmele.

După ce încălecară amândoi, odată ajuns la poarta hanului, îl chemă pe hangiu și, cu glas foarte tacticos și grav, îi spuse:

— Multe și foarte mari sunt, domnule guvernator, favorurile de care am avut parte în castelul acesta al domniei voastre și mă consider întru totul obligat să vă mulțumesc pentru ele tot restul zilelor mele. Dacă vi le voi putea plăti răzbunându-vă pe vreun ins arogant care vă va fi adus vreo ofensă, aflați că misiunea mea nu este alta decât a veni în ajutorul celor puțin putincioși, a-i răzbuna pe cei cărora li se fac nedreptăți și a pedepsi trădările. Răscoliți-vă memoria și, de veți găsi ceva să-mi încredințați de soiul acesta, nu trebuie decât să-mi spuneți, iar eu vă

³⁰⁸ În text: *lanzón*, un fel de suliță scurtă și groasă cu vârful de fier lung și lat. Servea la apărarea casei, a viilor și a bostănăriilor (Covarrubias).

făgăduiesc pe demnitatea de cavaler pe care am primit-o să vă satisfac și să vă răsplătesc întru totul după voia domniei voastre.

Hangiul îi răspunse la fel de calm:

— Domnule cavaler, n-am trebuință ca domnia ta să-mi răzbuni nicio ofensă, pentru că știu eu și singur să-mi duc la bun sfârșit răzbunarea potrivită, dacă mi se face vreuna. N-am altă nevoie decât ca domnia ta să-mi plătești cheltuielile pe care le-ai făcut noaptea asta la han, precum și paie și ovăzul pentru cele două animale, ca și pentru cină și paturi.

— Prin urmare aici e han? – replică don Quijote.

— Și încă unul foarte onorabil – răspunse hangiul.

— Am trăit până acum în amăgire – răspunse don Quijote –, am crezut de fapt că era castel, și încă nu unul rău; ci, dacă se-ntâmplă să nu fie castel, ci han, ce se poate face în situația asta este să mă scutești de plată, întrucât eu unul nu pot contraveni ordinului cavalerilor rătăcitori, despre care știu cu siguranță, fără ca până acum să fi citit ceva contrar, că niciodată nu și-au plătit găzduirea și nici alte servicii în hanul unde se vor fi aflat, pentru că li se datorează, prin privilegiu și lege, toată buna primire ce li s-ar face, ca răsplată pentru munca insuportabilă pe care o îndură căutând aventurile noaptea și ziua, iarna și vara, pe jos și călare, răbdând de sete și foame, de arșiță și frig, supuși tuturor vitregiilor cerului și tuturor incomodităților pământului.

— Pe mine astea mă privesc prea puțin – răspunse hangiul –. Plătește-mi ce-mi datorezi și să lăsăm basmele și cavaleriile, că eu n-am altă grijă decât să încasez ce mi se cuvine.

— Ești un tractirgiu smintit și abject – răspunse don Quijote.

Și, dându-i pinteni lui Rușinante și cumpănindu-și darda, plecă din han fără ca nimeni să-l oprească, iar el, nemailuând seama dacă-l urma și scutierul său, se îndepărtă o bună bucată de drum.

Hangiul, văzându-l că pleacă și nu plătește, dădu fuga să-și recupereze datoria de la Sancho Panza, care-i spuse că, de vreme ce stăpânul său nu voise a plăti, n-avea să plătească nici el, deoarece, în calitatea lui de scutier al unui cavaler rătăcitor, regula și temeiul erau aceleași ca și pentru stăpân, și anume să nu plătească nimic în locante și hanuri. Hangiul se scârbi rău din pricina asta și-l amenință că, dacă nu plătește, avea

să-și încaseze datoria într-un chip ce avea să-l doară. La care Sancho răspunse că, în virtutea legii cavaleriești pe care o primise stăpânul său, n-avea să-i plătească nicio lețcaie, chiar dacă l-ar costa viața, fiindcă nu trebuia să se piardă din pricina lui bunul și vechiul obicei al cavalerilor rătăcitori și nici nu vor avea să se plângă de el scutierii acelor care urmau să vină pe lume, reproșându-i încălcarea unui privilegiu atât de îndreptățit.

Soarta potrivnică a nefericitului de Sancho vru ca printre oamenii care se găseau în han să se afle și patru dărăcitori din Segovia, trei meșteri de ace de la Mânzul din Córdoba și doi pripași din Târgul din Sevilla, oameni veseli, buni la suflet, nelegiuiți și puși pe șotii, și ei, parcă stârniți și mânați de un duh obștesc, se apropiară de Sancho și, dându-l jos de pe măgar, unul dintre ei se duse după cerga de pe patul gazdei și, îmbrâncindu-l pe ea, ridicară privirea și văzură că tavanul era ceva mai scund decât aveau ei nevoie pentru lucrarea lor, așa că se hotărâră să iasă în ogradă, care avea drept hotar cerul; și acolo, punându-l pe Sancho în mijlocul cergii, prinseră a-l arunca în sus și a se distra cu el precum cu un câine la vremea carnavalului³⁰⁹.

Strigătele scoase de nefericitul cerguit fură atât de grozave, încât ajunseră la urechile stăpânului său, care, stând locului ca să asculte cu luare-aminte, crezu că-l aștepta o nouă aventură, până ce recunoscă limpede că acela care striga era însuși scutierul său; și, făcând cale-ntoarsă, ajunse într-un galop chinuit la han și, găsindu-l închis, îi dădu ocol ca să vadă dacă nu găsea pe unde să intre; dar nici nu ajunse bine la zidul ogrăzii, care nici nu era foarte înalt, că văzu gluma proastă pe care i-o făceau scutierului său. Îl văzu suind și coborând prin văzduh cu atâta grație și sprinteneală, încât, dacă l-ar fi lăsat mânia, eu unul cred că ar fi izbucnit în râs. Încercă să se urce de pe cal pe creasta zidului, dar era atât de snopit și de deșelat, încât nu putu nici să descalece, așa că, de pe cal, așa cum era, începu să le trântască atâtea suduituri și ocări celor care-l cerguiau pe Sancho, încât nu-i cu putință să izbutim a le așterne în scris; ci asta nu-i făcea să-și curme râsetele și lucrarea și nici zburătorul

³⁰⁹ Obicei răspândit încă din vremea romanilor și larg atestat în literatura spaniolă a vremii.

Sancho nu-și înceta plângerile, amestecate când cu amenințări, când cu rugăminți; dar totul era de prea puțin folos, ba chiar de niciunul, până când, doar de obosiți ce erau, îi dădură pace. Îl duseră la asin și, urcându-l pe el, îl înfășurară în mantia lui; iar miloasei de Maritornes, văzându-l atât de ostenit, i se păru nimerit să-l ajute cu un ulcior de apă, drept care i-o aduse de la puț, că era mai rece. Sancho îl luă și, ducându-și-l la gură, încremeni la strigătele pe care le scotea stăpânul său, care-i spunea:

— Fiule Sancho, nu bea apă; fiule, nu bea apă, că o să te-omoare. Vezi? Am aici preasfântul balsam – și-i arăta oloinița cu băutura –, căci două picături dacă vei bea din el te vei însănătoși negreșit.

La aceste strigăte, Sancho întoarse privirea, cam ponciș, și zise cu altele și mai tari:

— Ți-ai uitat oare, înălțimea ta, cum că eu nu-s cavaler sau ții neapărat să vărs din mine și ce măruntaie mi-au mai rămas de-az' noapte? Ține-ți licoarea, pe toți dracii, și lasă-mă-n pace.

Și cum isprăvi de spus asta, începu să bea; ci, cum din prima înghițitură văzu că era apă, nu voi să continue și-o rugă pe Maritornes să-i aducă vin, ceea ce ea și făcu bucuros și i-l mai și plăti din banii ei: căci, într-adevăr, se spune despre ea că, deși ducea felul acela de viață, avea umbre și fundaluri³¹⁰ de creștină.

De îndată ce termină de băut, Sancho îi dădu călcâie măgarului său și, poarta hanului fiindu-i larg deschisă, plecă de-acolo, tare mulțumit că nu plătise nimica și că-și împlinise gândul, chiar dacă pe socoteala chezașilor săi obișnuți, care îi erau spetele. E drept că hangiul rămase cu desaga lui, ca plată a datoriei; dar Sancho nu-i observă lipsa, atât de zăpăcit plecase. Hangiul vru să ferece bine poarta, dar cerguitorii nu fură de acord, ei fiind oameni care, chiar și dacă don Quijote ar fi făcut cu adevărat parte dintre cavalerii rătăcitori ai Mesei Rotunde, tot n-ar fi dat pe el nici două parale.

³¹⁰ În text: *sombras* și *lejos*, termeni tehnici din domeniul picturii.

CAPITOLUL 18

*Unde se povestesc vorbele schimbate de către Sancho Panza
cu stăpânul său, cu alte aventuri vrednice de-a fi povestite*

Sancho ajunse lângă stăpânul său atât de ofilit și de sfârșit, încât nu-și mai putea nici îmboldi dobitocul. Când îl văzu în halul acesta, Don Quijote îi zise:

— Acuma cred de-a binelea, bunule Sancho, că, fără nicio îndoială, castelul sau hanul acela e vrăjit, fiindcă cei care și-au petrecut atât de neomenos timpul cu tine oare ce puteau fi dacă nu năluci și făpturi de pe lumea cealaltă? Și confirm acestea prin faptul de a fi văzut, pe când eram la creasta zidului din jurul ogrăzii și priveam actele tristei tale tragedii, că nu mi-a fost cu putință să-l escaladez și nici măcar să cobor de pe Rușinante, deoarece se vede treaba că mă țineau sub vrăji; căci îți jur pe legea celui care sunt că, de-aș fi putut urca sau descăleca, te-aș fi răzbunat în așa chip, încât mișei și nemernicii aceia și-ar fi amintit de gluma lor pe veci, fie și știind că în acest fel aș fi contravenit legilor cavaleriei care, cum ți-am mai spus-o de multe ori, nu admit ca un cavaler să ridice mâna asupra cuiva care nu este tot cavaler, decât în apărarea propriei sale vieți și persoane, în caz de presantă și aprigă necesitate.

— M-aș fi răzbunat și eu dac-aș fi putut, fie că eram sau nu armat cavaler, dar n-am putut; deși eu unul sunt încredințat că cei care și-au făcut de joacă cu mine nu erau năluci și nici oameni vrăjiți, după cum zici domnia ta, ci oameni în carne și oase ca noi; și toți, după cum i-am auzit numiți în timp ce mă cerguiam, își aveau numele lor: pe unul îl chema Pedro Martínez și pe celălalt Tenorio Hernández, iar pe hangiu am auzit că-l chema Juan Palomeque Stângaciul³¹¹. Așa că, domnule, faptul că n-ai putut sări peste creasta zidului și nici coborî de pe cal a avut altă pricină decât vrăjile. Și din toate astea un lucru pricep eu limpede, și anume că aventurile după care tot umblăm să le găsim au să ne ducă până la urmă în atâtea belele, de n-o să mai știm nici care ne e piciorul drept. Și cel mai bine și mai nimerit ar fi, după mintea mea cea puțină, să ne întoarcem în satul nostru, acum, când e vremea

³¹¹ E numit pentru prima oară patronul acestui han care va juca un rol atât de important în *DQ I*.

secerişului şi-a treburilor gospodăreşti şi să-nceţăm a mai merge, cum se zice, de la Zeca la Mecca şi de la cană la vadră³¹².

— Cât de puţin ştii, Sancho – răspunse don Quijote – în privinţa cavaleriei! Taci şi ai răbdare, că are să vină şi ziua când vedea-vei cu ochii tăi ce lucru onorabil este să exerciţi asemenea îndeletnicire. Dacă nu, spune-mi: ce mulţumire mai mare poate fi pe lume sau ce plăcere poate fi la fel de mare ca victoria într-o bătălie sau triumful asupra duşmanului? Niciuna, fără umbră de îndoială.

— Aşa o fi – răspunse Sancho –, deşi eu nu ştiu; ştiu doar că, de când suntem cavaleri rătăcitori – sau înălţimea ta eşti (că eu unul n-am de ce să mă număr într-o societate atât de onorabilă), n-am câştigat nicicând nicio bătălie, fără numai cea cu vizcainul, ba încă şi din aia domnia ta ai ieşit cu jumate de ureche şi jumate de coif mai puţin; iar de-atunci încoace n-am avut parte decât de ciomăgeală peste ciomăgeală, pumni peste pumni, eu pricopsindu-mă şi cu cerguiala, care mi s-a mai şi întâmplat din pricina unor inşi vrăjiţi, pe care nu mă pot răzbuna ca să aflu până unde ajunge plăcerea de-a-l înfrânge pe duşman, după cum zici domnia ta.

— Asta e amărăciunea care mă-ncearcă şi care şi pe tine trebuie să te încerce, Sancho – răspunse don Quijote –, ci de acum încolo mă voi strădui să-mi procur o spadă făurită cu asemenea măiestrie, încât celui ce ar purta-o cu sine să nu i se poată face niciun fel de vrăji; s-ar putea chiar ca norocul să mi-o ofere pe cea a lui Amadís, de pe vremea când se numea Cavalerul Spadei Arzătoare³¹³, şi care a fost una din cele mai bune spade din câte au avut cavalerii pe lume, deoarece, afară că avea zisa virtute, tăia ca un brici şi nu exista armură, oricât de tare şi de vrăjită, care să-i fi făcut faţă.

— Eu mi-s atât de norocos – zise Sancho –, încât, dacă aşa ar sta lucrurile şi domnia ta ai ajunge să găseşti o asemenea spadă, ea n-ar sluji şi n-ar fi de folos, ca şi balsamul, decât celor armaţi cavaleri: cât despre scutieri, păpa-i-ar ofurile.

³¹² În text, două expresii proverbiale cu sens asemănător; prima: *de zeca en meca* înseamnă, după Covarrubias, a merge de la moscheea din Córdoba la Mecca; a doua, *de zoca en colodra*, s-ar traduce literal „din piaţă la cârciumă”, adică dintr-un loc într-altul sau a umbla creanga şi a da din lac în puţ.

³¹³ Este vorba de Amadís de Grecia, strănepot al lui Amadís de Gaula, care avea o spadă roşie ca focul, dar vopsită.

— Nu-ți fie frică de asta, Sancho — zise don Quijote —, că Cerul se va arăta mai bun cu tine.

Cu astfel de convorbiri își urmau drumul don Quijote și scutierul său, când don Quijote văzu că pe drumul pe care-l urmau venea spre ei un nor de praf mare și gros; și, dacă-l văzu, se întoarse către Sancho și-i spuse:

— Iată ziua, o, Sancho, în care vedea-se-va beatitudinea pe care mi-a rezervat-o soarta; iată ziua, zic, în care arăta-mi-se-va, ca în oricare alta, vitejia brațului și-n care am a face lucrări ce au a rămâne scrise în cartea faimei peste toate veacurile viitoare. Vezi norul de praf ce se ridică acolo, Sancho? Ei bine, el e tot stârnit de o abundentisimă oaste ce mășăluiește pe-acolo, alcătuită din felurite și nenumărate nații.

— Dacă-i pe-așa, se vede că sunt două — zise Sancho —, fiindcă și din partea potrivnică se ridică alt nor de praf asemănător.

Don Quijote se întoarse ca să privească și văzu că era adevărat și, bucurându-se peste poate, socoti fără nicio îndoială că erau două oștiri ce veneau să se ciocnească și să se înfrunte în mijlocul acelei câmpii întinse. Asta pentru că, în fiecare ceas și-n fiecare clipă, fantezia îi era plină de bătălii, farmece, evenimente, bazaconii, amoruri, provocări, câte sunt povestite în cărțile de cavalerii, și tot ce vorbea, gândea sau făcea se îndruma spre lucruri asemănătoare. Dar norul de praf pe care-l zărise era ridicat de două mari turme de oi și berbeci care veneau pe-ace-lași drum din direcții opuse și care, de-atâta praf, nu apucară a se vedea decât când se apropiară una de alta. Și cu atâta tărie afirma don Quijote că erau oștiri, încât Sancho îl crezu în cele din urmă și-i spuse:

— Păi bine, domnule, și noi ce-avem atunci de făcut?

— Ce? — zise don Quijote —. Să-i ajutăm și să-i susținem pe nevoiași și pe nevolnici. Și trebuie să știi, Sancho, că pe cea care vine din față o conduce și-o călăuzește marele împărat Alifanfaron³¹⁴, seniorul marii insule Trapobana³¹⁵; cealaltă, care mășăluiește în spatele meu, este cea a dușmanului său, regele garamanților, Pentacolun Braț-Suflecat³¹⁶, fiindcă totdeauna intră în luptă cu brațul drept dezgolit.

³¹⁴ Nume cu rezonanțe eroicomiche, inventat de Cervantes.

³¹⁵ *Trapobana* (metateză curentă în spaniola epocii) sau *Taprobana*, denumirea veche a insulei Ceylon.

³¹⁶ *Garamanții*, populație care trăia în extremitatea sudică a Libiei, reputată ca barbară și feroce, dar care, în viziunea lui Herodot, era lășă și puțin războinică.

— Păi de ce se dușmănesc așa de rău ăștia doi domni? – întrebă Sancho.

— Se dușmănesc atât de rău – răspunse don Quijote – pentru că acest Alifanfaron este un păgân înverșunat și e îndrăgostit de fiica lui Pentacolun, o preafrumoasă și în plus grațioasă doamnă, care este creștină, iar tatăl ei nu vrea să o încredințeze regelui păgân decât dacă acesta părăsește legea profetului său mincinos Mahomed și trece la a ei.

— Pe barba mea – zise Sancho –, zău că face foarte bine Pentacolun, și pe el trebuie să-l ajut cât mi-o sta-n putință!

— În privința asta vei face ce ești dator, Sancho – zise don Quijote –, deoarece, ca să te angajezi în atare bătălii nu se impune să fii consacrat cavaler.

— Înțeleg cum vine treaba – răspunse Sancho –, dar unde-l vom pune pe măgar, ca să fim siguri că-l mai găsim după ce-o să se isprăvească bătălia? Fiindcă nu cred că s-a obișnuit pân-acum să intri-n luptă pe-un asemenea dobitoc de călărie.

— E-adevărat – zise don Quijote –. Ce poți face cu el e să-l lași cum i-o fi norocul, fie că se pierde ori ba, pentru că vor fi atât de mulți caii pe care-i vom avea după ce avem să ieșim învingători, încât până și Rușinante se vede amenințat să-l schimb cu altul. Fii însă atent la mine și privește, căci vreau să-ți dau seama despre cavalerii cei mai nobili care vin în aceste două armate. Și ca să-i vezi și să-i observi mai bine, să ne retragem pe dâmbul acela care se înalță colo, de pe care cred că se pot zări ambele armate.

Făcură întocmai și suiră pe un delușor de unde se puteau vedea bine cele două turme care lui don Quijote i se păreau oștiri, dacă norii de praf stârniți de ele nu le-ar fi tulburat și orbit vederea; cu toate acestea, văzând însă în imaginația sa ceea ce nici nu vedea, nici nu exista, începu a zice cu glas tare³¹⁷:

Numele regelui lor, *Pentapolín del Arremangado Brazo*, îl echivalează prin descompunerea lui etimologică: *Penta* „cinci” și *polín* „măgăruș”.

³¹⁷ Printre comentatorii lui *DQ* există o direcție care, sub toate numele comice și carnavalești care urmează, identifică și aluzii la personaje istorice reale (Clemente Cortejón, Francisco Rodríguez Marín, L. Osterc).

— Cavalerul acela pe care-l vezi acolo în armură galbenă, având pe scut un leu încoronat, culcat la picioarele unei domnițe, este viteazul Laurcalco, seniorul Podului de Argint³¹⁸; celălalt, cu armura în flori de aur, purtând pe scut trei coroane de argint pe câmp albastru-ca-cerul, este temutul Moimicodârlo³¹⁹, mare duce de Quirocia; celălalt, cu măduarele gigantice, din dreapta lui, e niciodată temătorul Arzobarbaran de Bobice³²⁰, stăpânul celor trei Arabii, care este înarmat în piele de șarpe și are drept scut o poartă, dar care, după cum i-a mers vestea, este una dintre cele ale templului dărâmat de Samson când, cu propria-i moarte, s-a răzbunat pe dușmanii săi³²¹. Dar întoarce ochii în această-laltă parte și vedea-vei în fața și-n fruntea acesteilalte oștiri pe mereu învingătorul și niciodată învinsul Timonel de Carcahona, prinț peste Noua Vizcaya³²², într-o armură cu armele împărțite în cartiere albastre-ca-cerul, verzi, de argint și de aur, și poartă pe scut o pisică de aur pe câmp roșu, cu o deviză zicând „Miau“, prima parte a numelui doamnei sale, care, după cum se spune, este neasemuita Miaulina, fiica ducelui Sfrijidulcin de Algarve³²³; celălalt, care pune la-ncercare și-apasă spinarea acelui bidiviu puternic, cu armele albe ca zăpada și scutul alb, fără nicio emblemă, e un cavaler novice, de nație franceză, pe nume Pierre Papin³²⁴, senior al baroniilor de Utrique; celălalt, care, cu călcâiele-i ghintuite, bate în deșertul acelei zebre dungate și sprintene și

³¹⁸ Există personaje ale cărților cavaleriești care poartă acest nume; se face aluzie, pe de altă parte, la proverbul „A[l] enemigo que huye hacerle [la] puente de plata“, ceea ce, tradus, sună „Dușmanului fugind fă-i pod de argint“ (vezi și DQ II, 58, p. 477). *Laurcalco* a fost interpretat ca „acela care fuge de glorie sau o calcă în picioare“.

³¹⁹ În text: *Micocolemba*, evocând maimuța (*mico*) și coada (*col[a]*).

³²⁰ Nume compus din lat. *brandere* „a arde“, de unde, prin analogie, it. *branda* „sabie“ și *bárbaro* „barbar“, cu sufixul augmentativ -*án*, putând însemna deci „Spadă necruțătoare“. *Boliche* < *bola* „bilă“, în argoul epocii „tripou“. „Cele trei Arabii“ erau, în epocă, cea Fericită sau Sabeică, cea Deșertică și cea Pietroasă.

³²¹ Vezi *Judecători*, 14–16.

³²² Toponimul îi situează regatul fabulos în Lumea Nouă.

³²³ Joc lexical: *alfeñique* „sfrijit, slăbănog; bomboană“, cu aluzia la portughezii din *Algarve*, reputați prin dulcegăria lor.

³²⁴ În text: *Pierres Papin*, personaj cu unele rădăcini istorice reale (francez stabilit în Sevilla) și totodată legendare. Cervantes îl menționează și în piesa *El rufián dichoso* (*Banditul fericit*); ar putea fi prototipul jucătorului de cărți și al trișorului.

poartă pe arme sângeapuri și azururi, este puternicul duce de Nerbia, Spartașpilardo din Codru³²⁵, purtând drept emblemă pe scut un asparag cu o deviză în castiliană care sună așa: „Scrutează-mi soarta”³²⁶.

Și tot așa continuă să numească numeroși cavaleri dintr-un escadron și din celălalt, așa cum și-i imagina, și tuturor le atribui pe loc arme, culori, embleme și devize, purtat de închipuirea nemaivăzutei sale nebunii³²⁷ și, fără a conțeni, urmă, zicând:

— Acest escadron fruntaș îl alcătuiesc și-l compun oameni de diverse nații: aici sunt cei care beau apele dulci ale vestitului Xantos; muntenii care pășesc pe câmpiile masiliene; cei care cern aurul preafin și mărunț din Arabia Ferice; cei ce se bucură de faimoasele și răco-roasele maluri ale limpedelui Termodon; cei care sângerează pe multe și diverse filoane Pactolul aurit; numizii, îndoielnici în promisiuni; perșii, arcuri și săgeți vestite; parții, mezii, care luptă fugind; arabii, cu sălașurile lor mobile; sciții, pe cât de cruzi, pe-atât de albi; etiopienii, cu buzele găurite, și alte infinite nații, ale căror chipuri le cunosc și le văd, deși de nume nu-mi aduc aminte³²⁸. În acestălalt escadron vin cei ce beau din vinele cristaline ale oliviferului Betis; cei ce-și netezesc și-și lustruiesc obraji cu licoarea pururea bogatului și auritului Tag; cei ce gustă apele divinului Genil; cei ce calcă tartesicele câmpii, cu pășuni îmbelșugate; cei ce se bucură prin elizeenele pajiști jerezane; mancegii, bogați și încununați cu spice blonde; cei îmbrăcați în fier, antice relieve

³²⁵ Cavaler imaginar al cărui nume ar fi putut fi format, prin deformări fonetice comice, din *espada* (spadă) și *filatero* „șarlatan”.

³²⁶ Emblemele erau alcătuite dintr-o parte grafică (*empresa*), un desen simbolic sau indicial, și o *lemă* sau inscripție în completarea imaginii, uneori în mod enigmatic. Asparagul (*esparaguerra*) simboliza cuplul marital.

³²⁷ Caricaturizare a conceptul antic de *furor poeticus*.

³²⁸ Don Quijote enumeră națiile păgâne potrivit unei tehnici descriptive moștenite de la Homer și Virgiliu. O întrebuințează și Lope de Vega în *Arcadia*, III, ceea ce s-a interpretat și ca o înțepătură a lui Cervantes la adresa lui. Xantosul sau Scamandrul curgea la Troia. Câmpiile masiliene erau țara unuia din marile triburi numidice din Africa de Nord; Arabia Fericită a fost menționată mai sus. Termodonul era un fluviu din Capadocia care traversa țara Amazoanelor; Pactolul, râu din Lidia, bogat în aur, în apele căruia se scăldase regele Midas; numizii se lăteau între Mauritania și Cartagina; parții și mezii ocupau teritoriul situat între Eufrat și Indus. Sciții migraseră la nord de Dunăre, venind din Asia Centrală.

ale sângelui got; cei ce se scaldă în Pisuerga, râu vestit prin blajinătatea cursului său; cei ce-și duc la pășunat turmele pe vastele imașuri ale sinuoasei Guadiana, reputată prin cursul ei ascuns; cei care tremură de frig în silvaticul Pirineu și sub fulgii dalbi de pe înaltul Apenin; în sfârșit, toți cei pe care-i cuprinde și conține într-însa Europa toată³²⁹.

Ferească-mă Domnul Dumnezeu, câte provincii a citat, câte nații a numit, dând fiecăreia cu o miraculoasă spontaneitate atributele ce-i aparțineau, doldora și îmbibat de cele citite în cărțile lui mincinoase!

Sancho Panza atârna de vorbele lui, fără a scoate niciuna, și din când în când întorcea capul ca să vadă dacă-i vedea pe cavalerii și uriașii pe care-i numea stăpânul lui; și, cum nu-l distingea pe niciunul, îi zise:

— Domnule, dracu' să-i ia de oameni, uriași sau cavaleri din câți spui că se-arată. Cel puțin eu unul nu-i văd. Pesemne o fi doar o vrajă, ca nălucile de astă-noapte.

— Cum poți spune una ca asta? — răspunse don Quijote —. Nu auzi nechezatul cailor, sunetul goarnelor, răpăitul tobelor?

— Nu aud nimic altceva — răspunse Sancho — decât behăituri de oi și de berbeci duium.

Și acesta era adevărul, pentru că cele două turme se și apropiaseră.

— Frica pe care-o simți — zise don Quijote — te face, Sancho, să nu vezi și să n-auzi cum trebuie, pentru că unul din efectele fricii este a tulbura simțurile și-a face ca lucrurile să nu pară ceea ce sunt; dacă ți-e atât de frică, trage-te la o parte și lasă-mă singur, că și numai eu singur sunt de ajuns ca să aduc victoria în tabăra căreia îi voi acorda ajutorul meu.

Și zicând acestea, îi dădu pintenii lui Rușinante și, cu lancea în furchet, coborî costișa ca fulgerul.

Sancho strigă după el, zicându-i:

³²⁹ Armata creștină este formată mai ales din neamuri care locuiau în Peninsula Iberică: mai întâi în câmpia Betis-ului (Guadalquivir), vestită pentru cultura măslinului; pe malurile Tagului și ale Genilului (afluent al Guadalquivirului); în pășunile din valea Jerez-ului, celebre prin tauri și unde tradiția situa Câmpiile Elizee; în văile din Biscaya, bogate în zăcămintele de fier, ai căror locuitori se prețineau descendenți ai goților; în regiunile străbătute de Pisuerga, al cărei izvor e învecinat cu cel al Ebrului; în ținuturile udate de Guadiana, care dispare uneori în formațiuni carstice; în sfârșit, la poalele Pirineilor, după care, pentru a lărgi cadrul european, se menționează și Italia.

— Întoarce-te, înălțimea ta, seniore don Quijote, că te duci s-ataci, fir-ar să fie, doar berbeci și oi. Întoarce-te, vai de mama lu' tata care m-a zămislit! Ce nebunie mai e și asta? Uită-te, nu-i urmă de uriaș sau de cavaler, nici de pisici, armuri, scuturi împărțite și-ntregi, și nici singipuri albastre și-ndrăcite. Ce naiba faci? Păcătos mi-s în fața lui Dumnezeu!

Nimic din toate astea nu-l făcu pe don Quijote să se-ntoarcă, ci continua să zică strigând tare:

— Hai, cavalerilor, voi care-l urmați și militați sub steagurile viteazului împărat Pentacolun Braț-Suflecat, urmați-mă cu toții! Vedeaveți cât de lesne îl voi răzbuna împotriva inamicului său Alifanfaron al Trapobanei!

Zicând acestea, intră în mijlocul escadronului de oi și începu să le pocnească cu lancea cu tot atâta curaj și temeritate de parcă și-ar fi izbit de-adevăratelea dușmanii de moarte. Ciobanii și cirezarii care însoțeau turma îi strigau să nu facă una ca asta; văzând însă că nu era de niciun folos, își descinseră praștiile și prinseră a-i saluta urechile cu pietre cât pumnul. Lui don Quijote nu-i păsa de pietre, ci, alergând în toate părțile, zicea:

— Unde ești, trufașe Alifanfaron? Vino-ncoace, sunt un cavaler singur, care dorește, într-o luptă în doi, să-ți pună la-ncercare puterile și să-ți ia viața, drept chin pentru cel pe care i-l pricinuiești viteazului Pentacolun Garamantul.

Îl ajunse într-acestea o lespejoară de prund și, izbindu-l într-o latură, îi îngropă două coaste în coșul pieptului. Văzându-se atât de greu lovit, crezu fără doar și poate că era mort sau grav rănit și, aducându-și aminte de licoarea sa, scoase șipul și, ducându-l la gură, începu a-și pritoci licoarea în stomac; ci, înainte de-a isprăvi să pună la damigeană cât i se părea suficient, sosi altă migdală și-l pocni în mână și-n șip atât de strașnic, încât i-l făcu fărâme, smulgându-i în treacăt și trei sau patru dinți și măsele din gură și strivindu-i rău detot două degete de la mână.

Prima lovitură și cea de-a doua au fost atât de strașnice, încât bietul cavaler fu nevoit să dea cu sine de pământ de pe cal. Păstorii se apropiară de el și crezură că-l omorâseră, așa că, în mare grabă, își adunară

turmele și-și ridicară animalele moarte, care treceau de șapte, și, fără a mai face și alte cercetări, își luară tălpășița.

În tot acest timp, Sancho rămăsese pe dâmb contemplând nebuniile pe care le făcea stăpânul său și-și smulgea barba, blestemând ceasul și clipa când soarta îl împinsese a-l cunoaște. Când îl văzu, așadar, prăbușit la pământ și că păstorii plecaseră, coborî de pe dâmb, se apropie de el și găsi că arăta foarte jalnic, deși nu-și pierduse cunoștința, și-i spuse:

— Nu-ți spuneam eu, seniore don Quijote, să te întorci, fiindcă cei pe care te duceai să-i ataci nu erau oștiri, ci turme de berbeci?

— Uite-așa poate face să dispară și să măsluiască lucrurile tâlharul acela de vrăjitor, dușmanul meu. Află, Sancho, că unora ca el le e foarte ușor să facă a ni se părea ce vor ei, iar ticălosul acesta care mă persecută pe mine, invidios pe gloria ce a văzut că urma să o dobândesc de pe urma bătăliei de-acuma, a transformat escadroanele de dușmani în turme de oi. Dacă nu, fă, Sancho, un lucru, pe viața mea, ca să te dezamăgești și să vezi că ce-ți spun este adevărul adevărat: urcă-te pe asin și urmărește-i frumușel și ai să vezi cum, după ce se vor depărta nițel de-aici, se vor întoarce la înfățișarea lor dintâi și, încetând a mai fi berbeci, vor fi iar bărbați în toată puterea cuvântului, așa cum ți i-am descris eu mai înainte. Nu te duce însă acum, căci am nevoie de bunăvoința și ajutorul tău: apropie-te de mine și vezi câte măsele și câți dinți îmi lipsesc, căci nu mi-a mai rămas, pare-mi-se, niciunul în gură.

Sancho se apropie atât de mult, încât aproape-și vârî ochii în gura lui și tocmai atunci se împlini sorocul când balsamul își făcu efectul în stomacul lui don Quijote; și când Sancho se apropie să se uite în gura lui, el își descărcă, mai dihai ca o muschetă, tot ce-avea într-însul și-i împrășcă în plin și cu de toate barba milostivului scutier³³⁰.

— Sfântă Mărie – zise Sancho –, ce naiba mi s-a întâmplat? Păcătosul ăsta, fără doar și poate, e rănit de moarte dacă varsă sânge pe gură.

Dar privind mai cu luare-aminte, își dădu seama după culoare, gust și miros că nu era sânge, ci balsamul din șip pe care văzuse că-l bea;

³³⁰ Posibilă reminiscență din *Lazarillo de Tormes*, unde orbul vomită peste stăpânul său.

și-l apucă o asemenea greață, încât i se-ntoarse stomacul pe dos și-și vărsă mațele chiar peste stăpânul său, amândoi rămânând de toată minunea³³¹. Sancho dădu fuga la măgar ca să-și scoată din desagă cu ce să se curețe și să-l îngrijească pe stăpânul său și, negăsind-o, fu cât pe ce să-și piardă mințile: iarăși se blestemă și-și propuse în sine-a-i să-l părăsească pe stăpânul-său și să se întoarcă la țarina lui, chiar dacă avea să-și piardă simbria pentru cât îl slujise și nădejdlile în guvernarea Insulei promise.

Într-acestea, don Quijote se sculă în picioare și, ținându-și mâna stângă la gură, ca să nu-i iasă din ea toți dinții, prinse cu cealaltă dârlogul lui Rușinante, care nicio clipă nu se clintise de lângă stăpânul lui – atât era de fidel și de corect din fire –, și se duse unde stătea scutierul lui, cu pieptul pe măgar, cu mâna la falcă, în chip de om căzut adânc pe gânduri. Și dacă-l văzu așa, cu semne de atâta tristețe, don Quijote îi spuse:

— Află, Sancho, că nimeni nu-i mai mult ca altul dacă nu face mai mult ca altul³³². Toate vijeliile astea care se-abat asupra noastră sunt semne că în curând vremea se va-nsenina³³³ și lucrurile au să ne meargă bine, pentru că nici răul, nici binele nu-i posibil să țină întruna, și de-aici urmează că, de vreme ce răul a durat mult timp, binele se și află pe-aproape. Așa că nu trebuie să te amărăști de nenorocirile ce mi se-ntâmplă, pentru că tu n-ai parte de ele.

— Cum nu? – răspunse Sancho –. Oare cerguitul de ieri era altul decât fie-su lui taică-meu? Și desaga cu toate cele de trebuință mie și care-mi lipsește azi o fi oare a altcuiva decât a mea?

— Nu mai ai desaga, Sancho? – zise don Quijote.

— Nu, n-o mai am – răspunse Sancho.

— Atunci, azi nu vom mai avea ce mânca – replică don Quijote.

³³¹ În text: *como de perlas*, comparație frecventă și în *DQ* (ori de câte ori a fost posibil, am păstrat-o) și în epocă.

³³² Este o reformulare a proverbului „Quien no hace más que otro, no vale más que otro” („Cine nu face mai mult ca altul nu-i mai breaz ca altul”).

³³³ Glosare a proverbului „Tras la tempestad, viene la calma” („După furtună, vine vremea bună”).

— Așa ar fi – răspunse Sancho – dac-ar lipsi din pajiștile astea ierburile pe care înălțimea ta zici că le cunoști și cu care cavalerii rătăcitori nenorocoși, precum ești domnia ta, își pot înlocui lipsurile.

— Cu toate astea – răspunse don Quijote –, aș lua acum peste un sfert de pâine sau o pită și două capete de heringi afumați mai bucuroși decât toate ierburile pe care le descrie Dioscorides, fie și cel ilustrat de doctorul Laguna³³⁴. Ci, oricum, încalecă pe dobitoc, bunule Sancho, și vino după mine, că Dumnezeu, cel ce are grijă de toate, n-o să ne lase de izbeliște tocmai pe noi, cu atât mai mult cu cât umblăm în slujba Lui, așa cum și facem, de vreme ce nici țăntării nu duc lipsă de văzduh, nici viermișorii de pământ și nici mormolocii de apă, și El e atât de milostiv, încât face ca soarele său să răsară peste cei buni și peste cei răi și trimite ploaie peste nedrepti și peste drepti³³⁵.

— Mai bun erai de predicator, domnule – zise Sancho –, decât de cavaler rătăcitor.

— De toate știau și sunt ținuți să știe cavalerii rătăcitori, Sancho – zise don Quijote –, căci în secolii trecuți se găseau cavaleri ce se puteau opri ca să țină o predică sau un discurs la drumul mare ca și cum ar fi fost diplomați ai Universității din Paris; de unde se poate deduce că niciodată lancea n-a bontit pana, nici pana lancea³³⁶.

— Aferim, fie cum zici, domnule – răspunse Sancho –, să plecăm acum de-aci și să căutăm unde să tragem la noapte, ci deie Domnul să fie un loc unde să nu se afle nici cergi, nici cerguitori, nici năluci, nici mauri vrăjiți, că dac-or fi, ducă-se dracului și cu bocceaua, și cu vergeaua lor³³⁷.

— Roagă-te lui Dumnezeu, fiule – zise don Quijote –, și condu-mă tu pe unde ți-e voia, că de astă dată vreau să las la alegerea ta masul.

³³⁴ Se referă la botanistul grec Dioscorides Pedanios (sec. I d. Cr.) din Anazarbos (Cilicia), medic militar și botanist. Tratatul său *Materia medica*, 5 cărți, a fost editat la Veneția în 1499. Doctorul Andrés Laguna (1499?–1560), celebru medic și umanist spaniol, l-a tradus și comentat, într-o ediție bogat ilustrată (Anvers, 1555).

³³⁵ *Matei*, 5, 45: „Qui solem suum oriri facit super bonos et malos: et pluit super iustos et iniustos.”

³³⁶ Aluzie la un vechi proverb consemnat de Correas: „Las letras no embotan la lanza” („Literale nu tocesc lancea”).

³³⁷ Expresie proverbială: „Daré al diablo el hato y el garabato.”

Dar ia dă-mi mâna și pipăie cu degetul și fii atent câți dinți și câte măsele îmi lipsesc pe partea dreaptă, la falca de sus, că acolo simt durerea.

Sancho își vârî degetele și, tot pipăindu-l, îi spuse:

— Câte măsele obișnuiai să ai, domnule, pe partea asta?

— Patru – răspunse don Quijote –, afară de măseaua de minte, toate întregi și sănătoase tun.

— Fii atent ce zici, domnule – răspunse Sancho.

— Zic patru, dacă nu erau chiar cinci – răspunse don Quijote –, pentru că în viața mea nu mi s-au scos dinți sau măsele din gură, nici nu mi-au căzut și nici nu mi-au fost mâncați de vreo carie sau de vreun abces.

— Păi aici, în partea de jos – zise Sancho –, nu mai ai, domnule, mai mult de două măsele jumate; iar sus nici măcar jumate, necum una, e neted peste tot ca la mine-n palmă.

— Nefericitul de mine! – zise don Quijote, la auzul tristelor vești pe care i le dădea scutierul –, aș fi preferat să-mi fi smuls un braț, nu însă pe cel cu spada. Fiindcă trebuie să știi, Sancho, că gura fără măsele e ca moara fără pietre și mult mai de preț e un dinte decât un diamant³³⁸; ci la toate acestea suntem supuși noi, cei care profesăm stricta îndeletnicire a cavaleriei. Încalecă, prietene, și condu-mă, că eu unul am să te urmez la pasul voit de tine.

Așa făcu Sancho și se îndreptă încotro i se păru că putea găsi găzduire, fără a părăsi drumul mare, care pe-acolo se-ntindea oblu.

Mergând, prin urmare, la pas, deoarece durerea de fălci a lui don Quijote nu-i dădea pace și nici ghes ca să se grăbească, Sancho vru să-l înveselească și să-l distreze spunându-i ba una, ba alta și, printre altele, îi povesti ceea ce se va spune în capitolul următor³³⁹.

³³⁸ Proverbe răspândite: „Boca sin muelas, molino sin piedras“, „Más vale un diente que un diamante“ sau „Más vale un diente que un pariente.“

³³⁹ Se menționează pentru prima dată diviziunea în capitole, după ce, până aici, s-a vorbit exclusiv de părți.

CAPITOLUL 19

Despre discernătoarele vorbe pe care le schimba Sancho cu stăpânul său și despre aventura ce li se întâmplă cu un cadavru, dimpreună cu alte întâmplări faimoase

— Mi se pare, dragă stăpâne, că toate nenorocirile care ni s-au întâmplat zilele astea au fost fără doar și poate pedeapsa pentru păcatul pe care l-ai săvârșit împotriva ordinului cavaleriei domniei tale pentru că nu ți-ai ținut jurământul făcut, să nu mai mănânci la masă, nici să te culci cu regina³⁴⁰, cu tot ce urmează de-aici, și pe care ai jurat să-l ții până când aveai să pui mâna pe coiful ăla al lui Malandracu³⁴¹ sau cum l-o mai fi chemând pe maurul ăla, că nu-mi aduc bine-aminte.

— Ai mare dreptate, Sancho – zise don Quijote –, dar, ca să-ți spun adevărul, îmi ieșise cu totul din minte și poți fi de asemenea încredințat că, din pricină că tu nu mi-ai amintit-o la timp, și s-a întâmplat și ție pățania cu cerga; voi face însă îndreptarea cuvenită, căci în legea cavaleriei sunt mijloace de conciliere³⁴² pentru orice.

— Da' ce, am făcut eu vreun jurământ? – răspunse Sancho.

— Nu contează că n-ai făcut jurământ – zise don Quijote – : e destul că, după înțelegerea mea, nu ești ferit de complicități³⁴³ și, fie da, fie ba, nu strică să ne-asigurăm de leac.

— Păi dacă așa stau lucrurile – zise Sancho –, ia seama, înălțimea ta, să nu uiți și de asta cum ai uitat de povestea cu jurământul: poate că iar o să le vină chef nălucilor să se zbenguiască cu mine, ba chiar și cu înălțimea ta, dacă o să te vadă tot așa de îndărătnic³⁴⁴.

³⁴⁰ Vezi I, 10, același jurământ cu versurile din balada Marchizului de Mantova. Nu e clar însă cum și l-a călcat don Quijote.

³⁴¹ Deformare comică a numelui *Mambrino*, citat în aventura cu vizcainul, I, 10 (în text: *Malandrino*).

³⁴² În text: *modos hay de composición*, cu aluzie la bulele de conciliere sau de remisiune (*bulas de composición*) eliberate de Inchiziție celor care erau în situația de a deține bunuri aparținând altora, atunci când nu știau cui să le înapoieze.

³⁴³ Complicitate cu persoana excomunicată. Avallé-Arce consideră că tot acest pasaj metaforic e o introducere la aventura din acest capitol, care-l duce pe erou în pragul sacrilegiului și al excomunicării.

³⁴⁴ În sensul strict de inculpat al Inchiziției, care persistă în greșeala sau erezia de care este acuzat.

Tot tăifăsuind de una și de alta, îi surprinse noaptea în plin drum, fără a avea și-a întrezări un loc unde s-ar fi putut oploși peste noapte; și partea rea era că mureau de foame, întrucât, lipsindu-le desaga, le lipsea și tot sacul cu merinde. Și, ca să le întărească de-a binelea nenorocirea, li se întâmplă o aventură care, fără nicio exagerare, cu adevărat părea a fi una. Și anume, noaptea se lăsase aproape detot, dar ei, cu toate acestea, continuau să meargă, întrucât Sancho își închipuia că, de vreme ce erau pe drumul regal³⁴⁵, la o leghe, două aveau să găsească neapărat de-a lungul lui vreun han.

Pe când mergeau ei așa, noaptea beznă, scutierul lihnit și stăpânul cu poftă de mâncare, văzură că pe drumul urmat de ei veneau din direcția opusă o mare mulțime de lumini care nu păreau alta decât stele în mișcare. Sancho se înfricoșă la vederea lor și nici don Quijote nu prea se simți în largul său: unul trase de căpăstrul măgarului, iar celălalt de frâul gloabei și stătură locului și, iscodind atent cu privirea ce putea fi, văzură că luminile se tot apropiau de ei și, de ce se apropiau, păreau tot mai mari. La care priveliște, Sancho prinse a tremura parcă otrăvit cu argint-viu³⁴⁶, iar lui don Quijote i se făcu chica măciucă, dar, făcându-și nițel curaj, zise:

— Iată, fără nicio îndoială, Sancho, o foarte mare și foarte primejdioasă aventură, în care va fi nevoie să-mi arăt tot curajul și forța.

— Nefericitul de mine! – răspunse Sancho –; de-o fi tot o aventură cu năluci, după cum mi se pare mie, de unde coaste ca s-o mai îndure?

— Oricât ar fi ele de năluci – zise don Quijote –, nu voi admite să-ți atingă nicio ață din haine; dacă rândul trecut și-au bătut joc de tine, au făcut-o pentru că n-am putut sări eu peste zidul ogrăzii, dar de astă dată suntem în câmp deschis, unde-mi voi putea mânui spada după vrere.

— Și dacă au să te vrăjească și să te-nțepenească așa cum au făcut data trecută – zise Sancho –, la ce-ți mai folosește, domnule, că ești în câmp deschis au ba?

³⁴⁵ În text: *camino real*, drumul mare, care lega o localitate de alta.

³⁴⁶ În text: *temblar como azogado*, citând o zicală spaniolă care se referă la efectul vaporilor de mercur îndeosebi asupra minerilor.

— Cu toate astea — replică don Quijote —, rogu-te, Sancho, să prinzi inimă, iar experiența are să-ți arate câtă am eu.

— Bine, o să prind, cu voia Domnului — răspunse Sancho.

Și, trăgându-se într-o latură a drumului, cei doi reîncepură a privi cu luare-aminte ce putea fi cu luminile acelea umblătoare și, în scurt timp, văzură o droaie de oameni încămășați³⁴⁷, priveliștea lor înfricoșătoare înghețându-i pe loc inima lui Sancho Panza, care începu a clănțâni din dinți, ca un bolnav de friguri; și dârdâiala și clănțâneala li se întetiră și mai și când văzură deslușit ce anume era, căci descoperiră vreo douăzeci de oameni încămășați, toți călare, cu faclele aprinse în mâini, în urma cărora venea o litieră pe de-a-ntregul îndoliată, urmată de alți șase inși călare, îndoliate fiind până și picioarele catârilor, întrucât cunoscură după umbletul lor lent că nu erau cai. Încămășații mergeau vorbindu-și în șoaptă cu voce scăzută și compătimitoare. Această viziune ciudată, la atare ceas și într-o asemenea pustietate, era întru totul îndesulătoare ca să strecoare frica în inima lui Sancho și chiar în cea a stăpânului său; și așa ar fi putut fi și cu don Quijote, căci lui Sancho i se și dusesse de răpă tot curajul. Cu totul dimpotrivă au stat însă lucrurile cu stăpânul său, căruia imaginația îi întruchipă în clipă și foarte viu că acolo era vorba de una dintre aventurile din cărțile sale³⁴⁸.

Își închipui că litiera era o targă pe care se vede că zăcea un cavaler greu rănit sau mort, a cărui răzbunare îi era numai lui însuși rezervată și, fără a mai sta pe gânduri, își puse darda în furchet, se înfipse bine în șa și, cu nobil avânt și ținută, se proțăpi în mijlocul drumului pe unde urmau să treacă neapărat încămășații, iar când îi văzu apropiindu-se, ridică glasul și zise:

— Opriți-vă, cavalerilor sau ce veți fi fiind, și dați-mi seama cine sunteți, de unde veniți, unde vă duceți și ce purtați pe targa aceea, căci,

³⁴⁷ *Encamisados*, termen aplicat soldaților care, în timpul atacurilor-surpriză nocturne își trăgeau peste armuri cămăși, pentru a se recunoaște între ei. Aici e însă vorba de *sobrepellices* („stihare”) albe, purtate de clerici peste sutane.

³⁴⁸ Episoade similare sunt numeroase în cărțile cavalești. Aici s-a propus paralela cu unul din *Palmerín de Inglaterra*, cap. 76–77, unde cavalerul mort purtat pe targă era Fortibrán cel Curajos, victimă a unei trădări. Cervantes imită parodic până și epigraful cap. 77: „De lo que aconteció a Floriano del Desierto en aquella aventura del cuerpo muerto de las andas”.

după cum s-ar părea, ori ați făcut voi ori vouă vi s-a făcut o nedreptate, așa că se cade și se impune ca eu să știu ce anume este, fie ca să vă pedepesc pentru răul pe care l-ați făcut, fie ca să răzbun jignirea ce vi s-a adus.

— Ne grăbim tare – răspunse unul dintre încămășați –, hanul e departe și nu ne putem opri ca să-ți dăm socoteală atât de amănunțită precum ceri.

Și, îmboldindu-și catârca, își continuă drumul. Don Quijote se simți foarte vexat de răspuns și, apucând-o de căpăstru, zise:

— Oprește-te și fii mai bine crescut și dă-mi seamă despre ceea ce te-am întrebat; de nu, vă consider pe toți în luptă cu mine.

Catârca era sperioasă și de umbra ei și, când el o apucă de frâu, se înfricoșă atât de tare, încât, cabrându-se, își trânti stăpânul la pământ peste crupă. Un slujitor care mergea pe jos, când îl văzu căzând pe încămășat, începu să-l suduie pe don Quijote, care, gata mânios, fără a mai aștepta, își cumpăni darda și-l atacă pe unul dintre îndoliați, dând cu el, greu rănit, de pământ; și, întorcându-se către ceilalți, era demnă de văzut iuțeala cu care-i ataca și-i puneă pe fugă, de părea că-n aceeași clipă lui Rușinante îi crescuseră aripi, după cât de sprinten și de falnic se mișca.

Toți încămășații erau oameni temători și neînarmați și, ca atare, lesne abandonară într-o clipită harța și-o rupseră la fugă pe câmpia aceea, cu faclele aprinse, asemănători întru totul cu participanții la mascarade, care aleargă în nopțile de petrecere și de sărbătoare. Îndoliații însă, înveliți și înfofoliți în halatele și sutanele lor, nu se puteau mișca, așa încât don Quijote îi ciomăgi netulburat pe toți și-i obligă să o ia la sănătoasa de-acolo, fiindcă toți crezură că acela nu era om, ci diavol din iad, care venise să ia cadavrul pe care-l purtau ei în litieră.

Sancho privea totul, uimit de cutezanța stăpânului său, și-și zicea în sine-a-i:

— Nu-ncape îndoială că stăpânul meu este viteaz și curajos întocmai cum spune.

Pe pământ rămăsese o faclă aprinsă, lângă primul pe care-l doborâse catârca, și la lumina ei don Quijote îl putu vedea și, apropiindu-se de el, îi puse vârful dardei în ochi, somându-l să se predea; de nu, avea să-l ucidă. La care cel căzut răspunse:

— M-am predat și m-am răspredat, de nici nu mă pot mișca, fiindcă am un picior rupt; te implor, domnule, dacă ești cavaler creștin, nu mă omori, căci ai comite un mare sacrilegiu, întrucât sunt licențiat și-am fost primit în clerul inferior³⁴⁹.

— Atunci cine naiba te-a adus aici – zise don Quijote –, dacă ești om al Bisericii?

— Cine, domnule? – replică omul căzut –. Ceasul rău.

— Ei bine, te amenință altul și mai rău – zise don Quijote –, dacă nu-mi dai satisfacție la tot ce te-am întrebat mai înainte.

— Lesne vei fi satisfăcut, domnule – răspunse licențiatul –, află deci că, deși adineauri am spus că sunt licențiat, nu sunt decât bacalaureat³⁵⁰ și mă cheamă Alonso López; sunt de fel din Alcobendas³⁵¹; vin din orașul Baeza³⁵², cu alți unsprezece preoți, cei care au fugit cu faclele; ne ducem la Segovia, însoțind un cadavru aflat în litiera aceea și care este al unui cavaler ce-a murit în Baeza, unde a fost depus, iar acum, cum zic, îi duceam oasele la mormântul lui, care se găsește în Segovia, de unde era de fel.

— Și cine l-a omorât? – întreabă don Quijote.

— Dumnezeu, prin niște fierbințeli maligne care l-au doborât – răspunse bacalaureatul.

— Dacă-i așa – zise don Quijote –, Domnul Dumnezeu nostru m-a scutit de munca pe care trebuia să o săvârșesc pentru a-i răzbuna moartea; de vreme însă ce l-a omorât cine l-a omorât, nu-i altceva de făcut decât să tac și să strâng din umeri, pentru că la fel aș face și dacă m-ar omorî pe mine însumi. Și vreau să afli, reverența ta, că eu sunt un cavaler din La Mancha pe nume don Quijote, iar misiunea și îndeletnicirea mea sunt de-a străbate lumea îndreptând injustiții și răzbunând jigniri.

— Nu știu cum poate fi asta cu îndreptatul injustițiilor – zise bacalaureatul –, de vreme ce pe mine din drept m-ai făcut strâmb,

³⁴⁹ Cine maltrata o față bisericească era pedepsit, potrivit dreptului canonic, cu excomunicarea.

³⁵⁰ Gradul universitar cel mai mic; era urmat de licențiat, magistru și doctor.

³⁵¹ Localitate situată la cca 22 km de Madrid.

³⁵² Orașel în provincia Jaén (Andaluzia).

lăsându-mă cu un picior rupt, care nu se va mai îndrepta câte zile va mai avea, iar jignirea pe care ai răzbunat-o pe pielea mea a fost să mă jignești în așa hal, încât jignit o să rămân pentru totdeauna; și pentru mine-a fost o rea vânturare să dau peste domnia ta, care mergi în căutarea aventurilor.

— Nu toate lucrurile – răspunse don Quijote – se-ntâmplă în același chip. Partea proastă a fost, domnule bacalaureat Alonso López, că ai venit așa cum ai venit, îmbrăcați în stiharele acelea, cu faclele aprinse, rugându-vă, îndoliați din cap până-n picioare, încât păreați de-a dreptul niște răufăcători și de pe cealaltă lume; ca atare, n-a fost cu putință să nu-mi fac datoria de-a vă ataca și v-aș fi atacat și de-aș fi știut cu adevărat că ai fi fost chiar diavolii din iad, căci așa v-am judecat și socotit tot timpul.

— Dacă așa a vrut soarta mea – zise bacalaureatul –, te implor, domnule cavaler rătăcitor care m-ai vârat într-o asemenea belea, să mă ajuți să ies de sub catârca asta ce-mi ține prins un picior între scară și șa.

— Puteam vorbi până mâine! – zise don Quijote –. Cât mai aveai de gând să aștepti ca să-mi împărtășești necazul dumitale?

Strigă numaidecât să vină Sancho Panza, dar acesta nu se sinchisi să vină, deoarece era ocupat să jecmănească un catâr de povară pe care-l aduseseră cu ei domnii aceia de treabă, încărcat din belșug cu de-ale gurii. Sancho își făcu un sac din manta și, adunând tot ce putu și încăpu în desagă, îl încărcă pe măgarul său și abia apoi dădu fuga la strigătele stăpânului său, ajutându-l să-l scoată pe domnul bacalaureat de sub apăsarea catărului, și, urcându-l în șa, îi dădu facla; iar don Quijote îi spuse să o ia pe urmele tovarășilor săi și să le ceară iertare din partea-i pentru jignirea ce nu-i fusese cu putință să nu le-o fi făcut. Sancho îi spuse și el:

— Dacă domnii aceia vor fi vrând să știe cine a fost viteazul care i-a adus în asemenea hal, spune-le, domnule, că e vestitul don Quijote de la Mancha, altfel zis Cavalerul Tristei Figuri³⁵³.

³⁵³ În dublul sens de figură care inspiră milă și de figură dizgrațioasă, respingătoare. Numele mai fusese purtat de cavalerul Deocliano, în cartea a III-a a romanului lui Gabriel Velázquez de Castillo, *La hystoria del muy esforçado y animoso caballero don Clarián de Landanís [...] en el cual se muestran los maravillosos fechos del caballero de la triste figura, fijo del muy valentísimo caballero Garçon*

Acestea fiind spuse, bacalaureatul plecă, iar don Quijote îl întrebă pe Sancho ce-l îndemnase a-l numi „Cavalerul Tristei Figuri“, atunci și nu altădată.

— Am să-ți spun — răspunse Sancho —, fiindcă am stat să mă uit la domnia ta un răstimp la lumina faclei pe care-o poartă șontorogul ăla și zău, domnule, dacă nu ai cea mai jalnică figură pe care-am văzut-o vreodată, iar pricina se vede treaba că e fie osteneala luptei ăsteia, fie lipsa măselelor și-a dinților.

— Nu-i asta — răspunse don Quijote —, ci se vede că înțeleptului căruia-i revine misiunea de a scrie istoria isprăvilor mele i se va fi părut că ar fi bine să port și eu o poreclă cum își luau toți cavalerii din trecut: cutare se numea cel al Spadei Arzătoare; cutare, al Inorogului; acela, al Domnițelor; acesta, al Păsării Fenix; celălalt, cavalerul Zgriptorului; acestălalt, al Morții; și după numele și însemnele acestea erau cunoscuți pe toată rotunjimea pământului³⁵⁴. Drept care zic că înțeleptul sus-zis îți va fi pus pe limbă și-n minte să mă numești Cavalerul Tristei Figuri, așa cum și am de gând să mă numesc de azi înainte; și pentru ca acest nume să concorde mai bine cu mine însumi, iau hotărârea să pun a mi se picta pe scut, când voi găsi prilejul, o preatristă figură.

— N-are rost să irosești timp și bănet ca să încropești figura aia — zise Sancho —, ci n-ai altceva de făcut decât să ți-o dezvălui pe-a înălțimii tale și s-o arăți tuturor câți au s-o privească, și așa, fără alte dichisuri, fără altă zugrăveală sau alt scut, te vor numi al Tristei Figuri; și crede-mă că-ți spun adevărul adevărat, căci te încredințez, înălțimea ta și domnule (și asta în glumă fie zis), că foamea și lipsa măselelor îți fac o mutră atât de jalnică, încât, cum am mai spus, te vei putea lipsi prea bine de pictura cea tristă.

Don Quijote râse de gluma lui Sancho; își propuse totuși să adopte acel nume de îndată ce avea să-și picteze scutul sau pavăza rotundă așa cum și-o imaginase.

de la Loba ... (Istoria preacurajosului și îndrăznețului cavaler don Clarián de Landanis [...] în care se arată faptele miraculoase ale cavalerului tristei figuri, fîn al preaviteazului cavaler Garçon al Lupoaiței), Toledo, 1524.

³⁵⁴ Supranume corespunzând, în ordinea citării, lui Amadís de Grecia, Belianís de Grecia, Florandino de Macedonia, Florarlán de Tracia, contelui istoric de Arenberg, din epoca lui Filip al II-lea și, încă o dată, lui Amadís de Grecia.

— Uitasem să-ți spun, domnule, să iei seama că ești excomunicat, pentru că ai ridicat mâna violent asupra unui lucru sacru, *iuxta illud*, „Si quis suadente diabolo“ etc.³⁵⁵

— Nu înțeleg latina asta – răspunse don Quijote –, ci știu bine că nu mâna am ridicat-o, ci darda; cu atât mai mult cu cât nu gândeam să ofensez preoți și nici lucruri ale Bisericii, pe care le respect și venerez ca un creștin catolic și credincios ce sunt, ci năluci și monștri de pe altă lume. Și chiar dacă ar fi fost așa, țin minte ce i s-a întâmplat Cidului Ruy Díaz, când a făcut praf jilțul ambasadorului unui rege în fața Sanctității sale Papa, motiv pentru care acesta l-a excomunicat, dar bunul Rodrigo de Vivar s-a purtat în ziua aceea ca un cavaler plin de onoare și viteaz³⁵⁶.

Auzind acestea, bacalaureatul plecă, după cum s-a spus, fără a-i replica niciun cuvânt. Don Quijote ar fi vrut să vadă dacă din leșul dus în litieră erau ori nu doar oseminte, ci Sancho nu fu de acord, spunându-i:

— Domnule, înălțimea ta ai isprăvit aventura asta primejdioasă în chipul cel mai teafăr din toate cele pe care le-am văzut; oamenii ăștia, deși învinși și risipiți, s-ar putea să-și dea seama că i-a învins un singur ins și, tulburați și rușinați de una ca asta, să se adune iar și să ne dea de furcă. Măgarul e cum se cade, muntele aproape; foamea ne dă ghes: n-avem de făcut decât să ne retragem lungind pasul și, cum se zice, mortul ducă-se la groapă și viul la pitoi³⁵⁷.

Și îmboldindu-și măgarul ca să o pornească la drum, îl rugă pe stăpânul său să-l urmeze; acesta, părându-i-se că Sancho avea dreptate,

³⁵⁵ După textul ediției princeps nu se știe cine a spus acestea. E vorba de o evidentă incongruență. R. Schevill a propus să se intercaleze, înainte de acest paragraf, următoarea frază: „Într-acestea, bacalaureatul se întoarce și-i spuse lui don Quijote:“. Textul latinesc („potrivit aceluia: Dacă cineva convins de diavol“) face parte din canonul aprobat de Conciliul din Trento, prin care se excomunică oricine supune violenței pe un cleric sau pe un călugăr.

³⁵⁶ Aluzie la episodul legendar narat în balada care începe cu versul „A concilio dentro en Roma...“ (Timoneda, *Rosa española*, 1573), vezi Juan de Escobar, *Historia y Romancero del Cid*, Lisabona, 1605, ed. Antonio Rodríguez Moñino, Castalia, Madrid, 1973, p. 146.

³⁵⁷ Aici începe seria proverbelor emise de Sancho într-un mod atât de specific pentru personalitatea lui. În text: „Váyase el muerto a la sepultura y el vivo a la hogaza.“ Mai curentă e versiunea: „El muerto a la fosada, y el vivo a la hogaza.“

fără a-i mai replica, îl urmă. Și la o mică distanță, după ce merseră printre două munticele, se pomeniră într-o vale largă și ascunsă, unde descălecară și Sancho își despovără măgarul; și, întinși pe iarba cea verde, cu sosul foamei lor³⁵⁸, dejunară, prânziră și cinară în același timp, îndesulându-și stomacurile cu mai mult de un coș cu hrană rece pe care domnii preoți ai răposatului – care arareori își dau uitării bunăstarea – le aveau pe catârul de povară.

Ci li se întâmplă altă nenorocire, care lui Sancho i se păru cea mai cumplită dintre toate, și anume că nu aveau vin de băut și nici apă de dus la gură: și, încolțiți de sete, Sancho, văzând că pajiștea pe care ședea era plină de iarbă verde și fragedă, zise cele ce se vor spune în capitolul următor.

CAPITOLUL 20

Despre nemaivăzuta și nemaiauzita aventură pe care niciun cavaler vestit din lume n-ar fi dus-o la bun sfârșit cu mai puțină primejdie decât cea săvârșită de către viteazul don Quijote de la Mancha

— Nu se poate, dragă domnule, ca ierburile astea să nu fie un semn că prin apropiere s-ar afla vreun izvor sau pârâu care le umezește, așa că ar fi bine să mergem ceva mai încolo și-o să dăm de un loc unde să ne putem alina setea asta grozavă care ne chinuiește, întrucât ea ne pricinuește fără doar și poate o suferință mai mare decât foamea.

Sfatul i se păru bun lui don Quijote și, apucându-l de frâu pe Rușinante, iar Sancho de dârlog pe asinul său, după ce încărcase pe el prisosurile cinei, o porniră orbecăind în susul pajiștii, deoarece întunericul nopții nu le-ngăduia să vadă nimica; dar nu merseră nici două sute de pași, când la urechi le ajunse un puternic zgomot de apă, ca și cum s-ar fi prăvălit de pe niște stânci mari și înalte. Zgomotul îi bucură tare mult și, oprindu-se ca să asculte din ce parte răsuna, auziră nitam-nisam alt vacarm care le băgă brusc la apă mulțumirea apei, îndeosebi lui Sancho,

³⁵⁸ Aluzie la zicala: „El hambre es la mejor salsa” („Foamea e cel mai bun sos”).

care de felul lui era temător și puțin curajos. Zic că auziră de parcă cineva dădea ritmic niște lovituri, cu un soi de scrâșnet de fiare și de lanțuri, care, însoțite de vuietul furios al apei, ar fi umplut de groază orice altă inimă fără numai cea a lui don Quijote.

Noaptea era, cum s-a spus, întunecoasă și se nimeri ca ei să pătrundă printre niște copaci înalți ale căror frunze, mișcate de un vânt lin, scoteau un sunet și blând, și înfricoșător, astfel încât singurătatea, locul, întunecimea, zgomotul apei dimpreună cu foșnetul frunzelor, totul stârnea groază și spaimă, cu atât mai mult cu cât văzura că nici loviturile nu conteneau, nici vântul nu ațipea și nici ziua nu sosea, peste toate adăugându-se necunoașterea locului unde se aflau. Ci don Quijote, susținut de inima-i întrepidă, sări pe Rușinante și, îmbrățișându-și pavăza rotundă, își cumpăni darda și zise:

— Sancho prietene, trebuie să știi că eu m-am născut prin voia Cerului în vârsta noastră de fier ca să o readuc în ea la viață pe cea de aur sau aurită, cum obișnuiește a se numi. Eu sunt cel pentru care sunt păstrate pericolele, mărețele isprăvi, faptele vitejești. Eu sunt, zic încă o dată, cel care trebuie să reînvieze Masa Rotundă, pe cei Doisprezece Pairi ai Franței și pe cei Nouă Faimoși, tot eu cel care trebuie să-i facă uitați pe Platiri, Tablanți, Olivanti și Tiranți, pe Febuși și Belianíși³⁵⁹, împreună cu toată liota faimoșilor cavaleri rătăcitori din vremurile trecute, săvârșind în cea în care îmi duc eu viața asemenea măreții, miracole și fapte de arme, încât să le întunece pe cele mai celebre săvârșite de ei. Observi, desigur, scutier fidel și leal, tenebrele acestei nopți, strania-i tăcere, vuietul surd și tulbure al copacilor, înfricoșătorul zgomot al apei în căutarea căreia am venit, încât pare a se prăvăli și arunca din înaltul munților Lunii³⁶⁰, și neîncetatul bubuit ce ne rănește urechile și ni le face să sufere, toate acestea laolaltă și fiecare în parte fiind suficiente ca să umple de frică, spaimă și groază pieptul lui Marte însuși, cu atât mai mult al unuia ce nu-i obișnuit cu atare evenimente și aventuri. Ei

³⁵⁹ Toți acești eroi sau scrierile consacrate lor au fost pomeniți în I, 6, excepție făcând *Belianís de Grecia*, menționat în I, 1, și *Tablante de Ricamonte*, citat în I, 16.

³⁶⁰ Se subînțelege că se referă la Nil, care, după *Geografia* lui Ptolemeu, izvoră din „Muntele Lunii”, situat în Etiopia.

bine, toate cele pe care ți le descriu sunt stimulente și trezitoare ale curajului meu, care a și făcut ca inima să-mi plesnească-n piept de dorința ce-o simte de a se arunca în această aventură, oricât ar părea ea de anevoioasă. Așa că strânge un pic chingile lui Rușinante, rămâi cu Dumnezeu și așteaptă-mă aici trei zile³⁶¹, nu mai mult, după care, dacă nu mă voi întoarce, tu te poți întoarce în satul nostru, iar de acolo, ca să-mi faci un hatâr și-un bine, te vei duce la El Toboso, unde-i vei spune neasemuitei mele doamne Dulcineea că robitul ei cavaler a murit încumetându-se a săvârși lucruri care să-l facă vrednic de a se putea numi al dânzei.

Când auzi vorbele stăpânului său, Sancho începu a plânge cu cea mai adâncă duioșie din lume și a-i spune:

— Domnule, nu știu de ce vrei să te-arunci într-o aventură atât de înfricoșătoare. Acum e noapte, aici nu ne vede nimeni: putem prea bine să ne schimbăm drumul și să ne îndepărtăm de primejdie, chiar de-ar fi să nu mai bem vreme de trei zile; și, dacă tot nu ne vede nimeni, și mai puțini o să ne poată învinui de lașitate, cu atât mai mult cu cât pe preotul de la noi din sat, pe care domnia ta îl cunoști bine, l-am auzit predicând că cine caută primejdia pierde în ea³⁶². Așa că nu-i bine să-l ispitești pe Dumnezeu săvârșind o faptă atât de înfiorătoare³⁶³, din care nu poți scăpa decât printr-o minune, și ajungă-ți cele pe care le-a făcut Cerul cu înălțimea ta scutindu-te să fii cerguit cum am fost eu și scoțându-te învingător, slobod și teafăr dintre atâția dușmani câți îl însoțeau pe răposatul. Și dacă nici toate astea nu-ți mișcă și nu-ți împlânzesc inima aspră, miște-ți-o măcar gândul și încredințarea că nici nu te vei îndepărta bine de-aici, și eu, de frică, mi-oi da sufletul cui o vrea să mi-l ia. Am plecat de pe pământul meu și mi-am părăsit nevasta și copiii ca să intru în slujba înălțimii tale, crezând că e de mai mult, nu de mai puțin folos; și dacă lăcomia rupe sacul³⁶⁴, mie mi-a sfârtecat

³⁶¹ Formulă curentă în basme.

³⁶² *Eclesiasticul*, 3, 27: „Et qui amat periculum in illo peribit.”

³⁶³ „Non tentabis Dominum Deum tuum”, *Matei*, 4, 7; *Luca*, 4, 12, cu trimitere la *Deut.*, 6, 16.

³⁶⁴ Formulă proverbială: „La codicia rompe el saco.”

nădejtile, căci, când le aveam mai aprinse că o să dobândesc Insula aia afurisită și nenorocoasă pe care mi-ai făgăduit-o de-atâtea ori, văd că-n schimbul și-n locul ei voiești a mă lăsa acum într-un loc atât de îndepărtat de lumea locuită. Pe Unul Dumnezeuul nostru, înălțimea ta și domnule dragă, rog nu mi se facă asemenea nedreptate; și chiar dacă nu vrei să renunți cu totul la săvârșirea acestei fapte, amân-o, înălțimea ta, măcar până dimineață, căci, după cum îmi arată mie știința pe care am deprins-o pe când eram păstor, nu trebuie să fie mai mult de trei ceasuri până la albul zilei, pentru că gura Carului mic e deasupra capului și arată miezul nopții pe linia brațului stâng³⁶⁵.

— Cum poți tu, Sancho – zise don Quijote –, să vezi unde se face linia asta sau unde e gura sau ceafa aia de care vorbești, când noaptea e atât de întunecoasă, încât pe tot cerul nu se zărește nici o stea?

— Așa e – zise Sancho –, dar frica are mulți ochi și vede lucrurile și sub pământ, cu atât mai vârtos colo sus, în cer, când și prin bună judecată se poate înțelege că mai e puțin de-acum până la ziuă.

— Cât o fi, cât nu – răspunse don Quijote –, despre mine nu se va spune nici acum, nici altcândva, că am fost abătut de lacrimi și rugăminți ca să nu fac ce eram dator condiției mele de cavaler; te rog, prin urmare, Sancho, să taci din gură, căci Dumnezeu, care mi-a pus la inimă să întreprind acum această atât de nemaivăzută și atât de înfricoșătoare aventură, va avea grijă să vadă de sănătatea mea, iar ție să-ți ogoiască tristețea. Ce ai de făcut e să strângi bine chingile lui Rușinante și să rămâi aici, că am să mă-ntorc curând, viu sau mort.

Văzând, așadar, ultima decizie a stăpânului său și cât de puțină trecere aveau la el lacrimile, sfaturile și rugămințile, Sancho se hotărî să se folosească de șiretenia lui și să-l facă să aștepte, de s-ar fi putut, până la ziuă; drept care, în timp ce strângea chingile calului, legă cu

³⁶⁵ S-a crezut că Sancho aplică într-adevăr aici cunoștințele sale de astronomie populară. Dar José María Casasayas („Sancho Panza a tres horas del alba“, *Anales Cervantinos*, XXV–XXVI, 1987–1988, pp.121–145) demonstrează că acest calcul n-ar fi astronomic valabil decât dacă episodul ar fi avut loc la 15 martie. În plus, noaptea era atât de întunecată și pădurea atât de deasă, încât nici nu se puteau observa stelele. E vorba doar de un subterfugiu disperat al lui Sancho în încercarea de a-și descuraja stăpânul să plece în aventură.

căpăstrul măgarului, binișor și pe nesimțite, amândouă picioarele din față ale lui Rușinante, în așa fel încât, vrând să plece, don Quijote nu izbuti, deoarece calul nu se putea mișca decât sărind. Văzând bunul deznodământ al șiretlicului său, Sancho zise:

— Ei, domnule, uite că Cerul, mișcat de lacrimile și rugăciunile mele, a rânduit ca Rușinante să nu se poată mișca; și dacă domnia ta ții să te îndârjești, să-i dai piteni, și dă-i, și dă-i, înseamnă să mânietzi soarta și să izbești cu piciorul în țepușă³⁶⁶.

Don Quijote se dădea de ceasul morții din pricina asta și, cu cât strângea mai vajnic calul între coapse, cu atât mai puțin îl putea face să se miște; și, fără a-și da seama de legătură, găsi cu cale a se liniști și-a aștepta fie să se lumineze de ziuă, fie să se poată urni din loc Rușinante, crezând ferm că totul venea din altă pricină decât din șiretlicul lui Sancho; drept care îi spuse:

— Dacă așa se face, Sancho, că Rușinante nu se poate urni din loc, mă-nvoiesc să aștept să zâmbească zorii, deși eu unul voi plânge cât vor mai zăbovi ei până să vină.

— N-ai de ce plânge – răspunse Sancho –, căci te voi înveseli eu, înălțimea ta, spunându-ți la povești de-acum până-n zori, dacă nu cumva însă vrei să descaleci și să tragi un pui de somn pe iarba verde, după obiceiul cavalerilor rătăcitori, ca să te simți mai odihnit când are să vină ziua și clipa de-a săvârși aventura asta fără seamăn care te așteaptă.

— Ce tot spui să descalec sau să dorm? – zise don Quijote –. Mă număr eu oare printre acei cavaleri care s-ar putea odihni în toiul pericolelor? Dormi tu, care te-ai născut ca să dormi, sau fă ce vrei, căci eu voi face doar ce voi considera că e cel mai pe măsura năzuinței mele.

— Nu te supăra, înălțimea ta și domnule dragă – răspunse Sancho –, n-am zis-o cu gând rău.

Și, apropiindu-se de el, puse o mână pe oblâncul dinainte și cealaltă pe cel dinapoi, așa încât se văzu îmbrățișat cu coapsa stângă a stăpânului său, fără a cuteza să se îndepărteze de el nici cu un lat de deget; atâta îi era de mare frica de bocăniturile ce continuau să răsune ritmat.

³⁶⁶ *Fapte*, 9, 5: „Durum est tibi contra stimulum calcitrare” („Greu îți este să izbești cu piciorul în țepușă”).

Don Quijote îi spuse să povestească o poveste ca să-l distreze, precum îi făgăduise; la care Sancho zise că ar face-o, dacă l-ar lăsa teama de ceea ce auzea.

— Cu toate astea, am să-mi iau inima-n dinți și să-ți spun o istorie, care, dacă am să izbutesc s-o povestesc și n-o să-mi taie nimeni vorba, e cea mai bună dintre toate istoriile; și fii cu luare-aminte, înălțimea ta, că, uite, încep. „A fost odată ca niciodată, binele ce-o fi să fie pentru toți să fie, iar răul doar pentru cine s-o duce să-l caute...” Și ia seama, înălțimea ta și dragă domnule, că începutul pe care cei din vechime îl dădeau basnelor lor nu era așa, la-ntâmplare, ci o spusă a lui Caton Ciontorinu³⁶⁷ romanul, care zice „și răul, pentru cine s-o duce să-l caute”, că se potrivește aici ca inelul pe deget, pentru ca domnia ta să stai cuminte și să nu te duci să cauți răul pe nicăieri, ci s-o apucăm pe-alt drum, că nimeni nu ne silește să-l urmăm pe ăsta pe care atâtea spaime dau năvală peste noi.

— Spune-ți mai departe povestea, Sancho – zise don Quijote –, iar drumul pe care avem a-l urma lasă-mi-l mie în grijă.

— Zic, așadar – continuă Sancho –, că într-un sat din Extremadura era un păstor căprar, adică unul care păzea capre, pe care păstor sau căprar, cum zice povestea mea, îl chema Lope Ruiz; și Lope Ruiz ăsta era îndrăgostit de o păstoriță pe care-o chema Torralba; și păstorița asta pe nume Torralba era fata unui cirezar bogat; și cirezarul ăsta bogat...

— Dacă tot în felul ăsta o să-ți spui povestea, Sancho – zise don Quijote –, repetând de câte două ori tot ce spui, n-ai să isprăvești nici în două zile: spune-o fără întrerupere și povestește-o ca un om cu minte, iar de nu, nu mai spune nimica.

³⁶⁷ Sancho deformează burlesc numele lui Cato Cenzorul (234–149 î. Cr.), numit în spaniolă *Catón Censorino*; îi spune astfel *Zonzorino* (zonzor „searbăd, nerod”). Vezi și *Pedro de Urdemalas* și *El rufián viudo, llamado Trampagos* (Codoșul văduv, pe nume Trampagos). Cato Cenzorul era considerat încă din Evul Mediu drept o autoritate în materie de proverbe și maxime. Numele lui era foarte răspândit datorită difuzării unei cărți târzii (*Dicta Catonis* sau *Spusele lui Cato*). *Catón* se numeau și cărțile de lectură pentru primii ani de școală. Circula și o culegere de proverbe și zicale, *Castigos y ejemplos de Catón* (*Pedepse și pilde ale lui Cato*), Barcelona, 1609. Adagiul citat de Sancho nu figurează însă aici.

— Întocmai cum o povestesc eu — răspunse Sancho — se povestesc prin părțile mele toate basnele, așa că eu nu știu s-o povestesc altminteri și nu se cade ca domnia ta să-mi ceri să fac obiceiuri noi.

— Zi cum vrei — răspunse don Quijote —, căci, dacă soarta vrea să nu pot a nu te asculta, zi-i mai departe.

— Așa că, domnule și stăpâne drag al inimii mele — urmă Sancho —, după cum am mai spus, păstorul ăsta era îndrăgostit de Torralba păstoriță, care era o fată durdulie, sanchie și cu o înfățișare cam bărbătoasă, fiindcă avea un pic de mustăți, de parc-o văd și-acuma.

— Ai cunoscut-o, așadar? — zise don Quijote.

— Eu n-am cunoscut-o — răspunse Sancho —, da' cine mi-a povestit povestea asta mi-a zis că era atât de sigură și de adevărată, că aș putea prea bine, dacă aș povesti-o altcuiva, să susțin și să jur că am văzut totul cu ochii mei. Așa că, vine-o zi, trece alta, și dracul, care nu doarme niciodată și pe toate le-ncurcă, face ce face și schimbă dragostea păstorului pentru păstoriță în ură și rea-voință; și pricina a fost, după limbile rele, o țără de zulie pe care i-a strecurat-o ea, într-atâta că întrecuse măsura și ajunsese la ce-i oprit; și-a fost atât de crâncenă ura pe care i-a purtat-o de-atunci încolo păstorul, încât, ca să n-o mai vadă, vru să plece din locurile alea și să se ducă undeva unde să n-o mai vadă niciodată. Torralba aia, de cum s-a văzut disprețuită de Lope, a-nceput să-l iubească numaidecât, chiar dacă altădată nu-l iubise.

— Aceasta este condiția firească a femeilor — zise don Quijote —, să-l disprețuiască pe cine le iubește și să-l îndrăgească pe cine le urăște. Zi-i mai departe, Sancho.

— S-a-ntâmplat — zise Sancho — că păstorul și-a pus în faptă hotărârea și, mânându-și din urmă caprele, a apucat-o pe câmpiile Extremadurei ca să treacă în regatul Portugaliei. Torralba, care prinsese de veste, s-a dus după el și-l urma pe jos și desculță, de la depărtare, cu un toiag în mână și o desagă de gât, în care ducea, după cum se zice, un ciob de oglindă și un ciot de pieptene, pe lângă nu știu ce borcânaș cu sulimanuri pentru față; ci o fi dus ea ce-o fi dus, că eu nu vreau să m-apuc acum să cercetez, am să spun doar că, după cum se zice, păstorul a ajuns cu turma lui la râul Guadiana ca să-l treacă, și la vremea aia

râul venea umflat și aproape ieșit din matcă, iar pe partea unde ajunsese el nu era nici barcă, nici corabie și nici altcineva care să-l treacă pe el și turma lui, ceea ce-l mâhni foarte, fiindcă vedea că Torralba se apropia tot mai mult și avea să-l chinuiască rău cu rugămințile și lacrimile ei; ci tot privind, văzu un pescar cu o barcă lângă el, atâta de mică, încât nu-ncăpeau în ea decât un om și-o capră; cu toate astea, intră în vorbă cu el și se tocmi să-l treacă pe el și pe cele trei sute de capre câte avea. Pescarul sui în barcă și trecu o capră; se-ntoarse și trecu alta, iar se-ntoarse și iar mai trecu una. Ține socoteala caprelor, înălțimea ta, pe care le tot trece pescarul, că dacă are să se piardă fie și numai una din minte, are să se isprăvească povestea și n-are să fie cu puțință a mai povesti nicio vorbuliță din ea³⁶⁸. Urmez deci și zic că locul de debarcare de pe celălalt mal era plin de noroi și alunecos, iar pescarul pierdea mult timp cu dusul și întorsul. Cu toate astea, se întoarse după altă capră, și alta, și alta...

— Consideră că le-a trecut pe toate – zise don Quijote –, isprăvește cu atâta du-te-vino, că n-o s-apuci să le treci nici într-un an.

— Câte au trecut pân-acuma? – zise Sancho.

— De unde naiba să știu? – răspunse don Quijote.

— Tocmai asta am spus: să ții bine socoteala. Așa, zău, povestea s-a sfârșit și nu pot merge mai departe.

— Cum se poate una ca asta? – răspunse don Quijote -. E oare atât de important pentru istorie să știi cu de-amănuntul caprele care au trecut, încât, dacă se pierde una la numărătoare, nu mai poți continua istoria?

— Nu, domnule, cu niciun chip – răspunse Sancho –; pentru că de îndată ce te-am întrebat să-mi spui câte capre trecuseră și domnia ta mi-ai răspuns că nu știi, chiar în clipa aia mi s-a șters din minte tot ce-mi mai rămăsese de spus și pe legea mea că era ceva de mare însemnătate și mulțumire.

— Așa încât – zise don Quijote – istoria s-a și sfârșit?

— La fel cum s-a sfârșit și maică-mea – zise Sancho.

³⁶⁸ Subtilă anticipare a istoriei lui Cardenio din Sierra Morena, vezi mai jos, I, 24, pp. 236 și urm.

— Îți spun cu adevărat — răspunse don Quijote — că ai povestit una din cele mai năucitoare scorneli, o poveste sau o istorie care nu i-a putut da prin cap nimănui de pe lumea asta³⁶⁹ și că un asemenea fel de-a o povesti și-a o lăsa baltă nu se va mai vedea niciodată câte zile vom avea, chiar dacă la altceva nu mă așteptam de la judecata ta cea bună; nu mă mir însă, bubuiturile astea care nu mai încetează se vede treaba că ți-or fi tulburat judecata.

— Tot ce se poate — răspunse Sancho —, dar în ce privește povestea mea, una știu, și anume că nu mai e nimic de spus, ea se isprăvește acolo unde apare încurcătura în numărătoarea trecerii caprelor.

— Isprăvească-se-n pace unde-o vrea — zise don Quijote —, noi să vedem acum dacă se poate mișca din loc Rușinante.

Începu iar să-l îmboldească, și el să ȝopăie și să stea locului: atâta era de bine legat.

Într-acestea, pasă-mi-te, fie de răcoarea dimineții ce se apropia, fie că mâncase ceva purgativ la cină, fie — și e cel mai probabil — că era o pornire firească, lui Sancho îi abătu voia și dorința de a face ceea ce nimeni altul n-ar fi putut face în locul lui; dar groaza ce-i pătrunsese inima îi era atât de mare, încât nu îndrăznea să se depărteze nici cât grosimea unei unghii de stăpănu-său. Nu era însă cu puțință nici să-și închipuie că n-avea să facă ce avea chef să facă; așa că, de dragul păcii, își slobozi mâna dreaptă, cu care apucase oblâncul dinapoi, și cu ea, binișor și fără niciun zgomot, își desfăcu brăcinarul care-i susținea nădragii fără ajutorul altui meremet și, după ce și-l desprinse, ei îi căzură numaidecât și-i rămaseră jos ca niște butuci; după asta, își sumese cămașa cum putu mai bine și-și întinse-n văzduh amândouă bucle, care numai foarte mici nu erau. Odată făcută treaba asta, care lui i se păru lucrul cel mai însemnat ca să iasă din buclucul și neliniștea

³⁶⁹ Povestea pare a fi o transpunere, în cheie rustică, a istoriei Rosaurei și a lui Grisaldo din *Galateea*, cartea a IV-a, observă Avalor-Arce în ediția acestui roman pastoral (Clásicos castellanos, pp. XVI și XVII). Povestea apare și în tradiția folclorică universală (vezi Stith-Thompson, *Motif-Index*, Z11). Figurează în *Disciplina clericalis*, de Pedro Alfonso (sec. al XII-lea), e reluată apoi în *Li Conte du fableor*, un *fabliau* francez ce derivă din ea, precum și în culegerea italiană *Cento novelle antiche*, nr. 21.

aceea teribilă, îl năpădi altul și mai mare, și anume i se păru că nu se putea ușura fără pocnete și gălăgie, drept care începu a strânge din dinți și din umeri, ținându-și cât putea mai mult răsufarea; dar, cu toate stăruințele lui, fu atât de nenorocos, încât, până la urmă, tot slobozi un pic de zgomot, cu totul deosebit de cel de care se speriasse atâta. Don Quijote îl auzi și zise:

— Ce-i zvonul ăsta, Sancho ?

— Nu știu, domnule – răspunse el –. Se vede treaba că-i ceva nou, căci aventurile și vânturările rele nu-ncep niciodată de-a surda.

Își mai încercă o dată norocul și-i merse atât de bine, că, fără alt zgomot și vacarm decât cel trecut, se slobozi în sfârșit de încărcătura ce-i pricinuise atâtea griji. Cum însă don Quijote avea simțul mirosului la fel de ascuțit ca și cel al auzului și Sancho era atât de apropiat și de cusut de el, încât aburii urcau aproape în linie dreaptă, fu inevitabil ca o câtime din ei să-i ajungă la nas; și nici nu-i ajunseră bine, că el îi și sări în ajutor, strângându-și-l între două degete, și pe un ton cam fornăit zise:

— Pare-mi-se, Sancho, că tare rău te-a luat frica.

— Drept e – răspunse Sancho –, dar după ce-ți dai seama, înălțimea ta, acum mai mult ca altădată ?

— După faptul că acum duhnești mai tare ca oricând, și nu a ambră – răspunse don Quijote.

— Se prea poate – zise Sancho –, dar nu-i vina mea, ci a înălțimii tale, că mă târăști la ceasuri atât de nepotrivite prin coclaurii ăștia neobișnuiți.

— Dă-te trei, patru pași mai încolo, prietene – zise don Quijote (toate astea fără a-și lua degetele de la nas) –, iar de-acum încolo fii mai grijuliu cu persoana ta și cu datoria ce-o ai față de a mea, căci prea multa familiaritate pe care ți-am arătat-o a zămislit și lipsa asta de respect.

— Aș pune rămașag – i-o întoarse Sancho – că domnia ta crezi că am făcut cu de la mine putere ceva treburi necuvenite.

— E mai rău s-o scociorâm³⁷⁰, prietene Sancho – răspunse don Quijote.

³⁷⁰ Zicală scatologică: „Peor es meneallo“, adică „mai rău e să scociorâm treaba aia“.

În asemenea convorbiri și-n altele asemănătoare își trecură noaptea stăpânul și sluga; dar Sancho, văzând că dimineața avea să vină curând, cu multă băgare de seamă îl dezlegă pe Rușinante și-și legă la loc nădragii. De îndată ce se văzu slobod, deși de felul lui nu era deloc vioi, Rușinante păru a-și veni în fire și începu a bate din copitele dinainte, pentru că, altminteri (fie cu iertare), cabrări nu știa să facă³⁷¹. Văzând, dar, că Rușinante începuse a se mișca, don Quijote o luă drept un semn bun și crezu anume că se putea avânta în acea înfricoșată aventură.

Între timp, zorii sfârșiră prin a se dezvălui și lucrurile începură să apară deslușit, iar don Quijote văzu că se afla printre niște copaci înalți, care erau castani și țineau o umbră foarte deasă. Auzi de asemenea că bocăniturile nu încetaseră, dar nu văzu care le putea fi cauza, așa că, fără a mai zăbovi, îl făcu pe Rușinante să-i simtă pintenii și, luându-și iarăși rămas-bun de la Sancho, îi porunci să-l aștepte acolo vreme de trei zile, cel mult, după cum s-a mai spus odată, și, dacă la capătul lor nu se va fi întors, să fie sigur că Dumnezeu îngăduise ca zilele să i se sfârșească în acea periculoasă aventură. Îi reaminti solia și ambasada pe care le avea de dus din parte-i doamnei sale Dulcineea, iar în privința plății pentru slujirile lui, să nu-și facă nicio grijă, deoarece el își lăsase testamentul făcut înainte de a fi plecat din sat, și în el avea să se vadă gratificat în tot ce privea leafa lui, proporțional cu timpul cât slujise; dacă însă Dumnezeu avea să-l scoată din acea primejdie sănătos, teafăr și fără sarcini³⁷², putea să considere mai mult ca sigură Insula făgăduită.

Sancho, când auzi iarăși cuvintele sfâșietoare ale bunului său stăpân, începu iar să plângă și se hotărî să nu-l părăsească până la ultima clipă și până la capătul acelei întreprinderi.

Pe temeiul lacrimilor și-al hotărârii atât de onorabile a lui Sancho Panza, autorul acestei istorii trage încheierea că el trebuie să se fi născut dintr-o familie bună, fiind cel puțin creștin vechi³⁷³. Tristețea lui îl

³⁷¹ Coroborată cu episodul iepelor galiciene, „cabrarea” lui Rușinante capătă o coloratură sexual echivocă, ceea ce explică dorința de a se scuza a naratorului.

³⁷² În text: *sin cautela* „fără precauție, fără grijă”, adică fără obligația de a plăti răscumpărare spre a fi eliberat din captivitate.

³⁷³ Prin „creștin vechi” (*cristiano viejo*, în opoziție cu *cristiano nuevo*) se înțelegea persoana care nu avea printre ascendenții săi niciun evreu sau maur.

înduioșă oarecum pe stăpânu-său, dar nu într-atâta încât să arate vreo slăbiciune, ci, ascunzându-și-o cât mai bine cu putință, o porni către locul de unde i se păru că venea zgomotul de apă și de bocănituri.

Sancho îl urma pe jos, ducându-și de căpăstru, cum îi stătea în obicei, măgarul, tovarăș perpetuu al întâmplărilor lui prospere și potrivnice; și, după ce merseră o bună bucată de drum printre castanii și copacii aceia întunecoși, nimeriră într-o poieniță ce se deschidea la poalele unor stânci înalte, de unde se prăbușea o mare cădere de apă. La poalele stâncilor se aflau niște case rău durate, părând mai degrabă ruine decât case, și observară că din mijlocul lor ieșea zgomotul și vacarmul aceluia bubuit, care tot nu înceta.

Rușinante se înfricoșă de vacarmul apei și de bubuituri, și don Quijote, liniștindu-l, se apropie încet, încet de case, încredințându-i-se din toată inima doamnei sale pe care o implora să-l ajutoreze în acea înfricoșată călătorie și faptă de bravură, i se încredința în treacăt și lui Dumnezeu, ca să nu-l dea uitării³⁷⁴. Sancho nu se dezlipea de lângă el, lungindu-și cât putea gâtul și privirea printre picioarele lui Rușinante, ca să vadă dacă nu putea vedea în sfârșit ce anume îl ținea într-atâta cu sufletul la gură și înfricoșat.

Să mai fi făcut încă vreo sută de pași când, îndărătul unui țănc, apărură lumina zilei și vădită însăși cauza, fără a putea fi alta, a aceluia terifiant și pentru ei înfricoșător zgomot, care-i ținuse atât de încordați și înfricoșați toată noaptea. Și erau (dacă nu o iei în nume de rău, o, cititorule, și cu supărare) șase maiuri de piuă³⁷⁵, care produceau vacarmul acela cu loviturile lor ritmice.

Când văzu ce era, don Quijote amuți și împietri de sus până jos. Sancho se uită la el și văzu că avea capul căzut în piept, dovadă că era rușinat. Îl privi și don Quijote pe Sancho și-l văzu că avea obraji umflați și gura doldora de răs, cu semne vădite că stătea să plesnească de el, și melancolia nu avu atâta putere asupra lui, încât, la vederea lui Sancho, să se poată abține a râde; și, când văzu că stăpânul lui făcuse

³⁷⁴ Cf. conversația cu Vivaldo (*DQ* I, 13, pp. 120–121).

³⁷⁵ Instalație asemănătoare unei mori în care se bat în apă, în scopul împăsliirii, abaua, dimia, postavul etc., cu ajutorul unor ciocane sau maiuri de lemn.

începutul, Sancho slobozi strânsoarea în așa fel, că fu nevoit să-și apese golul stomacului cu pumnii, ca să nu crape de râs. De patru ori se liniști și tot de-atâtea îl apucă iarăși râsul, cu aceeași forță ca prima oară, drept care don Quijote se și dădea la toți dracii și încă mai abitir când îl auzi spunând, ca într-o zeflemea:

— Trebuie să știi, o, Sancho prietene, că eu m-am născut prin voia Cerului în vârsta noastră de fier ca să o readuc în ea la viață pe cea aurită sau de aur. Eu sunt cel pentru care sunt păstrate pericolele, mărețele isprăvi, faptele vitejești...

Și, tot așa, repetă toate sau mai toate vorbele pe care le rostise don Quijote când auziseră pentru prima oară înfricoșătoarele lovituri.

Văzând, dar, că Sancho își bătea joc de el, don Quijote se mânie și se supără atât de tare, încât ridică darda și-i croi două pălituri atât de zdravene, încât dacă, în loc de spinare, unde le încasă, le-ar fi primit în cap, ar fi fost scutit să-i mai plătească simbria altfel decât moștenitorilor lui. Când văzu că prin glumele sale scosese adevăruri atât de crâncene și temându-se ca nu cumva stăpânu-său să o țină și mai departe cu ele, Sancho îi spuse cu multă umilință:

— Liniștește-te, înălțimea ta, glumesc doar, zău.

— Ei bine, dacă dumneata glumești, eu unul nu glumesc deloc – răspunse don Quijote –. Ia fă-te-ncoace, domnule hlizilă: crezi oare că, dacă aici, în loc de maiuri de piuă, ar fi fost altă aventură primejdioasă, n-aș fi avut curaj s-o întreprind și să o duc la bun sfârșit? Sunt oare obligat, fiind, cum și sunt, cavalier, să recunosc și să disting sunetele și să știu care sunt de piuă și care nu? Cu atât mai mult cu cât s-ar putea, și acesta e și adevărul, să nu fi văzut în viața mea așa ceva, în timp ce dumneata le-ai văzut, ca un țopârlan de rând ce ești, născut și crescut printre ele. Dacă nu, ia fă matale ca aceste șase maiuri de piuă să se preschimbe în șase uriași și aruncă-mi-i în barbă³⁷⁶, unul câte unul sau pe toți laolaltă, și dacă nu i-aș pune pe toți cu gaibele-n sus, ai putea glumi pe socoteala mea cât ai vrea.

— Destul, stăpâne dragă – replică Sancho –, mărturisesc c-am mers cam prea departe cu hlizeala. Spune-mi însă, înălțimea ta, acum când

³⁷⁶ Expresie proverbială: „echádmelos a las barbas” sau „echar el gato a las barbas”, a zvârli mâța-n barba cuiva, a arunca o primejdie asupra altcuiva.

am căzut la pace, iar Dumnezeu să te scoată din toate aventurile ce-o să ți se mai întâmple la fel de sănătos și de teafăr cum te-a scos din asta: păi n-a fost oare ceva de tot hazul și nu-i vrednică de povestit spaima pe care-am tras-o? Cel puțin aia pe care-am tras-o eu, că despre înălțimea ta știu bine că nu cunoști și nici nu știi ce înseamnă frică și spaimă.

— Nu neg – răspunse don Quijote – că ceea ce ni s-a întâmplat n-ar fi lucru vrednic de răs, dar nu e și vrednic de povestit, căci nu toți oamenii sunt atât de discernători, încât să știe a pune lucrurile la locul lor potrivit.

— Oricum – răspunse Sancho – domnia ta ai știut să pui la locul ei darda, chitindu-mă la cap și pocnindu-mă în spete, har Domnului și sânguinței cu care m-am tras la o parte. Dar ducă-se, totul o să iasă la albit³⁷⁷ până la urmă, că doar am auzit zicându-se: „Cine te iubește cu adevărat te face să plângi“³⁷⁸; și mai abitir, seniorii nobili, după o vorbă grea aruncată unei slugi, obișnuiesc să-i dea apoi o pereche de nădragi, deși nu știu ce obișnuiesc să le dea după ce le-au tras o ciomăgeală, fără numai cavalerii rătăcitori, care, după ciomăgeală, dăruiesc Insule sau regate pe uscat³⁷⁹.

— Zarurile s-ar putea rostogoli în așa fel – zise don Quijote –, încât toate câte le spui să se dovedească adevăruri; și iartă cele trecute, că doar ești discernător și știi că primele mișcări nu stau în puterea omului³⁸⁰, dar ia aminte de-acum încolo la un lucru, și anume să te abții și să renunți a vorbi prea mult cu mine: în toate cărțile de cavalerie citite de mine, și sunt infinite, niciodată n-am pomenit ca vreun scutier să vorbească atâta cu stăpânul lui cum vorbești tu cu al tău. Și într-adevăr, socotesc că e o mare greșală, și a ta, și a mea: a ta, pentru că nu prea mă respecti;

³⁷⁷ Expresie proverbială: „todo saldrá en la colada“, adică totul va ieși la lumină odată înlăturate neînțelegerile.

³⁷⁸ Proverb larg răspândit: „Ese te quiere bien que te hace llorar“.

³⁷⁹ S-ar părea că Sancho face totuși deosebirea dintre „insulă“ și „continent“.

³⁸⁰ Precept etic și teologic care-l exonerează pe om de culpa actelor făcute fără consimțământul voinței. Propoziția s-a transformat în loc comun justificativ. Vezi și I, 30, p. 325. Ca locuri paralele se citează: „Omnes motus, qui non voluntate nostra fiunt, invicti et inevitabiles sunt“ (Seneca, *De ira*, II, 2) și „Neque ulla culpa motus deprehendi potest, ubi natura necessitasque dominatur“ (Sf. Augustin, *De libero arbitrio*, II, 1).

a mea, pentru că nu mă fac respectat mai mult. Da, Gandalín, scutierul lui Amadís de Gaula, a fost conte peste Insula Ferecată³⁸¹, dar se citește despre el că totdeauna i se adresa stăpânului său cu căciula în mână, capul plecat și trupul înclinat *more turquesco*³⁸². Și ce să mai zicem de Gasabal, scutier al lui don Galaor, care a fost atât de tăcut, încât, ca să ni se vădească desăvârșirea liniștii lui miraculoase, numele i se pomeneste o singură dată³⁸³ în toată acea istorie pe cât de măreață, pe-atât de-adevărată? Din tot ce-am spus, Sancho, tu trebuie să desprinzi că este nevoie să facem deosebire între stăpân și slugă, între senior și servitor și între cavaler și scutier. Așa că de-acum încolo trebuie să ne tratăm cu mai multă cuviință, fără a ne lua peste picior, fiindcă oricum m-aș supăra eu pe dumneata, tot de ulcior va fi vai și-amar³⁸⁴. Răsplățile și binefacerile pe care ți le-am făgăduit vor veni la vremea lor; iar de nu vor veni, măcar simbria n-are să se piardă, după cum ți-am mai spus.

– E foarte bine tot ce zici, înălțimea ta – zise Sancho –, da' aș vrea să știu, dacă s-ar întâmpla să nu vină vremea răsplăților și-ar fi nevoie să ajungem la cea a simbriilor, cât câștiga un scutier de cavaler rătăcitor în vremurile acelea și dacă se-nțelegeau cu luna sau cu ziua, ca salahorii de zidari.

– Nu cred – răspunse don Quijote – ca scutierii cu pricina să fi fost vreodată cu simbrie, ci la bună voire; iar dacă eu acum te-am pus pe tine în testamentul meu pecetluit pe care l-am lăsat acasă, am făcut-o cu gândul la ce s-ar putea întâmpla, căci încă nu știu ce trecere are cavaleria în vremurile acestea ale noastre atât de vitrege, or, n-aș vrea ca pentru niște lucruri mărunte să-mi pătimească sufletul pe lumea cealaltă. Căci vreau să știi, Sancho, că pe-aceasta nu-i stare mai primejdioasă decât cea a căutătorilor de aventuri.

³⁸¹ Gandalín a fost armat cavaler și a obținut stăpânirea asupra Insulei Ferecate în *Amadís de Gaula*, II, 45; conte însă a fost făcut în *Las sergas de Esplandián*, CXL.

³⁸² Adică după obiceiul turcesc, cu o plecăciune foarte adâncă.

³⁸³ Este menționat, într-adevăr, o singură dată pe numele său (III, 59) și de încă două ori indirect, ca „scutierul lui Galaor“.

³⁸⁴ Aluzie la proverbul „Si da el cántaro en la piedra o la piedra en el cántaro, mal para el cántaro“ („Dacă se lovește ulciorul de piatră sau piatra de ulcior, rău e de ulcior“).

— Este adevărat – zise Sancho –, de vreme ce doar zgomotul maiurilor de la o piuă a putut tulbura și neliniști inima unui căutător de aventuri rătăcitor atât de viteaz cum ești înălțimea ta. Poți fi însă încredințat că de azi înainte n-o să-mi mai deschid buzele ca să fac haz de dăruverele înălțimii tale, ci doar ca să te cinstesc, ca pe stăpânul și seniorul meu firesc.

— În felul acesta – replică don Quijote – trăi-vei în pace pe fața pământului, fiindcă, după părinți, pe stăpâni trebuie să-i respecti ca și cum la fel ți-ar fi.

CAPITOLUL 21

*Care vorbește despre marea aventură și bogata cucerire
a coifului lui Mambrino, cu alte lucruri întâmplare
invincibilului nostru cavalier*

Într-acestea, începu să plouă nițel și Sancho ar fi vrut să intre în moara cu maiuri, dar don Quijote fusese cuprins de-o asemenea scârbă din pricina renghiului greu de îndurat, încât cu niciun chip nu voi să intre înăuntru; și, astfel, abătându-se din drum pe mâna dreaptă, dădură de altul asemeni celui pe care-l părăsiseră în ajun.

Peste puțin timp, don Quijote zări un bărbat călare care purta pe cap ceva ce strălucea de parcă ar fi fost de aur și nici nu-l văzu bine, că se-ntoarse către Sancho și-i spuse:

— Mi se pare, Sancho, că nu există proverb care să nu fie adevărat, deoarece toate sunt maxime scoase din experiența însăși, mama tuturor științelor, și cu deosebire acela care zice: „Unde o poartă se-nchide, alta se deschide”³⁸⁵. O spun pentru că, dacă astă-noapte soarta ne-a închis poarta celei pe care o căutam, amăgindu-ne cu maiurile de piuă, acum ne deschide larg alta, către o mai bună și mai sigură aventură, încât, dacă nu voi izbuti să intru prin ea, vina a mea fi-va, fără a o putea da nici pe puținele cunoștințe despre maiuri, nici pe întunecimea nopții. Zic asta deoarece, dacă nu mă amăgesc, în întâmpinarea noastră vine

³⁸⁵ Această reflecție despre proverbe e reluată și în *DQ* I, 39.

cineva care poartă în cap coiful lui Mambrino, în legătură cu care am făcut jurământul știut de tine.³⁸⁶

– Ia bine seama, domnule, ce zici și încă și mai abitir ce faci – zise Sancho –, că n-aș vrea să fie alte mori cu maiuri care să ne dea la puiă și să ne snopească mintea de-a binelea.

– Bată-l diavolul de om! – i-o întoarse don Quijote –. Ce-are-a face coiful cu maiurile?

– Habar n-am – răspunse Sancho –, dar, pe legea mea, dac-aș putea vorbi cum obișnuiam, poate că aș aduce atâtea temeieri, încât ai vedea, domnule, că te amăgești în ce zici.

– Cum oare mă pot amăgi în ce zic, trădătorule chițibușar? – zise don Quijote –. Ia zi, nu-l vezi pe cavalerul acela care vine spre noi pe un cal vânat-rotat, purtând în cap un coif de aur?

– Ce văd și străvăd eu – răspunse Sancho – nu-i decât un om pe un măgar sur, ca al meu, și care poartă în cap ceva ce strălucește.

– Ei bine, acela e coiful lui Mambrino – zise don Quijote –. Dă-te la o parte și lasă-mă cu el între patru ochi: vedea-vei cum, fără a scoate o vorbă, ca să câștig timp, voi încheia aventura asta și-mi va rămâne mie coiful pe care atâta mi l-am dorit.

– O să am toată grija să mă trag la o parte – replică Sancho –, dar deie Domnul măghiran să fie³⁸⁷, nu maiuri.

– Ți-am mai spus, frate, să nu mai pomenești nici în gând povestea cu maiurile de puiă – zise don Quijote –, că de nu, bătu-te-ar..., dar nu zic mai mult, pocni-ți-ar³⁸⁸ la maiuri sufletul.

Sancho tăcu, de teamă ca stăpânul lui să nu se țină de jurământul pe care i-l aruncase, rotund ca o bilă.

Cât despre coiful, calul și cavalerul pe care îi vedea don Quijote, iată cum stăteau lucrurile: în ținutul acela erau două sate, unul atât de mic,

³⁸⁶ Vezi *DQ* I, 10, p. 99.

³⁸⁷ Sancho adaptează, malițios, proverbul „Quiera Dios que orégano sea, y no se nos vuelva alcaravea” („Deie Domnul măghiran să fie, și să nu ni se prefacă-n chimen” sau, într-o versiune ușor adaptată: „Deie-ne Domnul măghiran în castron, și să nu ni se prefacă-n chimion”); ambele sunt plante aromatice, dar primul este cel mai apreciat.

³⁸⁸ Subiectul implicit este „Dumnezeu”, subînțeles din înjurătura eufemizată „voto a Dios”.

încât nu avea nici prăvălie, nici bărbier, iar celălalt, care se află lângă acela, da; și, astfel, bărbierul din cel mai mare își oferea serviciile și celui mai mic, unde un bolnav avusese nevoie să i se lase sânge și altcineva să-și tundă barba, drept care venea bărbierul și aducea cu sine un lighenaș de alamă³⁸⁹; soarta vru ca, pe drum, să înceapă a ploua și, ca să nu i se păteze pălăria, nouă după cât se vede treaba, își pusese în cap lighenașul de bărbier, iar acesta, curat fiind, strălucea de la o jumătate de leghe. Călătorea pe un măgar sur, așa cum spusese Sancho, și asta a fost împrejurarea pentru care lui don Quijote i s-au părut cal vânat-rotat și cavaler și coif de aur, întrucât pe toate câte le vedea, foarte lesne le potrivea după cavaleriile extravagante și gândurile sale rău vânturate. Și când văzu că bietul cavaler se apropia, fără a mai sta să schimbe cu el vreo vorbă, în plină fugă a lui Rușinante, îl ținti cu darda în furchet, gândind să-l străpungă cu ea; dar, când să ajungă lângă el, fără a-și domoli năvala, îi spuse:

— Apără-te, făptură nevrednică, ori încredințează-mi de bunăvoie ceea ce mi se cuvine cu atâta temei!

Bărbierul, care, pe negândite și pe neașteptate, văzu cum se năpustea asupra lui năluca aceea, n-avu altă ieșire spre a se putea apăra de lovitură de lance decât a se lăsa să cadă de pe măgar și, nici nu atinse bine pământul, că se ridică mai sprinten ca un cerb și-o rupse la fugă pe câmpia aceea de nu l-ar fi ajuns din urmă nici vântul. Își lepădă lighenașul pe jos, iar don Quijote se mulțumi cu el și-și zise că păgânul procedase cu discernământ și-l imitase pe castor, care, când se vede încolțit de vânători, își mușcă și-și mursecă cu dinții lucrul pentru care știe, prin instinct natural, că este urmărit³⁹⁰. Îi porunci lui Sancho să ridice chivăra, și acesta, luându-l³⁹¹ în mâini, zise:

³⁸⁹ Lighenașul sau tasul de bărbier (sp. *bacia*) era semisferic, rebordul fiindu-i prevăzut cu o adâncitură în care putea intra gâtul clientului pentru a i se săpuni barba. Era folosit și pentru colectarea sângelui atunci când bărbierii practicau luări de sânge (flebotomii).

³⁹⁰ Se credea despre castor, încă din Antichitate (Plinius, Iuvenal), că se auto-castra, spre a scăpa cu viață când era vânat pentru o substanță aromatică foarte apreciată, prezentă în glandele sale genitale (*castoreum*); în realitate, aceasta se găsește într-o pungă perianală, atât la masculi, cât și la femele.

³⁹¹ Diferența de percepție dintre don Quijote și Sancho e pusă în evidență printr-un subtil joc gramatical pe care am ținut să-l păstrez și în traducere: don

— Pe legea mea, lighenașul e bun și face un real de opt³⁹² la fel de sigur ca un maravedí.

Și i-l dădu stăpânului său, care și-l puse numaidecât în cap și-i căută armura bărbiei, dar, negăsind-o, zise:

— Fără doar și poate, păgânul pe a cărui măsură a fost făurit prima dată chivăra aceasta faimoasă trebuie să fi avut un cap foarte mare, dar cel mai rău e că-i lipsește jumătatea de jos.

Când auzi că lighenașul e numit „chivără”, Sancho nu-și putu înăbuși râsul, dar își aduse aminte de mânia stăpânului său și se opri la jumătate.

— De ce râzi, Sancho? — zise don Quijote.

— Râd — răspunse el — gândindu-mă la ditamai căpățâna pe care-o avea păgânul stăpân al căștii ăsteia, căci nu seamănă leit decât cu un lighenaș de bărbier.

— Știi ce cred, Sancho? Că piesa aceasta faimoasă, coiful acesta vrăjit trebuie să fi încăput prin cine știe ce împrejurare ciudată în mâinile cuiva care a fost incapabil să-i cunoască și să-i prețuiască valoarea și, fără a ști ce face, văzând că e de aur curat, trebuie să fi topit jumătate din el, iar din cealaltă jumătate a făcut ceea ce pare lighenaș de bărbier, cum zici tu. Dar orice-ar fi, pentru mine, care îl cunosc, prefacerea lui nu contează, și-l voi repara în primul sat unde se va găsi un fierar, ba încă așa de bine, încât să nu-l întreacă nici cel făcut și făurit de către zeul fierăriilor pentru zeul bătăliilor³⁹³, iar între timp îl voi purta cum se va putea, căci oareceva tot e mai bun decât nimic³⁹⁴, cu atât mai mult cu cât va fi suficient ca să mă apăr de cine știe ce ploaie de pietre.

— Așa ar fi — zise Sancho —, numai să nu tragă cu praștia, cum au tras în lupta dintre cele două oștiri, când au pus cruce măselelor înălțimii

Quijote îi cere să ridice de jos „chivăra” (feminin), iar Sancho „îl” ia în mâini, comportându-se gramatical ca față de un antecedent masculin, „lighenașul” (în text opoziția este masculin / feminin, *yelmo* / *bacia*).

³⁹² Moneda de opt reali, introdusă în 1540 de către Carol Quintul și care avea să cunoască un mare succes, valora două sute șaptezeci și doi de maravediși.

³⁹³ În mitologia greco-latină nu se vorbește nicăieri de un coif fermecat făurit de zeul Vulcan pentru Marte.

³⁹⁴ Expresia proverbială completă este: „Cáseme en hora mala, que más vale algo que nada” („Să mă mărite și-ntr-un ceas rău, că tot e mai bine ceva decât nimic”).

tale și ți-au spart șipul în care era ținută băutura aia mai mult decât binecuvântată, care m-a făcut să-mi vărs mațele.

— Nu-mi e mare supărarea de a fi pierdut-o, fiindcă știi doar, Sancho – zise don Quijote –, îi am în minte rețeta.

— Și eu o am – răspunse Sancho –; ci de-ar fi s-o pregătesc și s-o mai gust vreodată în viață, aici să-mi sune ceasul. Mai cu seamă că n-am de gând să mai ajung într-o împrejurare când să-mi fie de trebuință, pentru că am de gând să mă păzesc cu toate cele cinci simțuri ale mele ca să nu fiu rănit sau să nu rănesc eu pe cineva. De povestea cu cerguiala încă o dată nu zic nimica, fiindcă asemenea nefericiri greu pot fi preîntâmpinate și, dacă ți se-ntâmplă, n-ai altceva de făcut decât să strângi din umeri, să-ți ții răsuflarea, să-nchizi ochii și să te lași dus unde-or vrea soarta și cerga.

— Rău creștin ești, Sancho – zise don Quijote auzind acestea –, nu uiți niciodată ofensa care ți-a fost adusă cândva; cată să știi însă că e o trăsătură a inimilor nobile și generoase a nu face caz de copilării. Te-ai ales oare cu un picior șchiop, cu vreo coastă ruptă, cu capul spart, de nu mai poți da uitării gluma aceea? Întrucât, bine cumpănind lucrurile, a fost o glumă și o distracție, căci, de n-aș fi luat-o așa, m-aș fi întors acolo și, ca să te răzbun, aș fi făcut mai mare prăpăd decât cel pe care l-au făcut grecii pentru Elena cea răpită³⁹⁵. Și dacă aceasta ar fi trăit în vremea de-acum sau Dulcineea mea pe-atunci, ar fi putut fi sigură că n-ar mai fi avut atâta renume de frumoasă cum are.

Și scoase cu acest prilej un oftat și-l trimise-n slăvi. Iar Sancho zise:

— Treacă și drept glumă, de vreme ce răzbunarea nu se poate petrece de-adevăratelea; ci eu unul știu ce soi de adevăruri și de glume au fost și mai știu și că nu-mi vor ieși din cap, după cum nici din spete nu mi se vor șterge vreodată. Ci, bașca astea, ia zi, înălțimea ta, ce să facem cu calul ăsta vânăt-rotat de pare măgar sur, pe care l-a lăsat aici de izbeliște Martino ăla³⁹⁶ pus la pământ de domnia ta și care, după cum a luat-o la sănătoasa și cu nădragii lui Villadiego în mână³⁹⁷, nu prea

³⁹⁵ Răpirea Elenei a declanșat războiul Troiei.

³⁹⁶ *Martino*: variantă deformată pentru *Mambrino*.

³⁹⁷ Sancho combină două expresii proverbiale: „poner los pies en polvorosa” (*polvorosa* „prăfoasă”, în argou: drumul mare), pe care l-am echivalat cu „a o lua

pare a se mai întoarce vreodată după el. Și, pe barba mea, dobitocul e de soi!

— Nu obișnuiesc niciodată — zise don Quijote — să-i despoi pe cei învinși de mine și nici în uzanțele cavaleriei nu stă a li se lua caii și a fi lăsați pe jos, decât dacă învingătorul și-l va fi pierdut în luptă pe-al său, caz în care e legitim să-l ia pe cel al învinsului, câștigat fiind în război legitim. Așa că, Sancho, lasă calul sau măgarul ăsta sau ce-oi fi zicând tu că este, căci stăpânul lui, de cum va vedea că ne-am îndepărtat, se va întoarce după el.

— Domnul știe cât aș vrea să-l iau — făcu Sancho — sau măcar să-l schimb cu ăsta al meu, care nu mi se pare la fel de bun. Zău că sunt cam înguste legile cavaleriei, de vreme ce nu prevăd să te lase să schimbi un măgar cu altul; aș vrea să știu însă dac-aș putea schimba măcar tacâmul.

— În privința asta nu sunt prea sigur — răspunse don Quijote —, or, în caz de dubiu, până la o mai temeinică cercetare, zic să-l schimb, dacă într-adevăr ai neapărat nevoie de el.

— Atât de neapărat — răspunse Sancho —, că și de-ar fi pentru sufletul meu n-aș avea trebuință mai mare.

Și numaidecât, împuternicit cu licența aceea, făcu *mutacio caparum*³⁹⁸ și-și puse dobitocul la patru ace, îmbunătățindu-i starea întreit și încincit³⁹⁹.

După asta, dejunară cu resturile cucerite din tabăra catărului de povară, băură apă din pârau maiurilor de piuă, fără a întoarce ochii ca să le privească: atât le era de mare scârba față de ele din pricina fricii pe care le-o vârâseră în oase.

la sănătoasă“, și „tomar las [calzas] de Villadiego“, însemnând același lucru, dar atestat ca atare, într-un context comic, în *Tragicomedia de Calisto y Melibea* (*La Celestina*): personajul paremiologic, Villadiego, surprins la o femeie, nu mai are timp să-și îmbrace nădragii, ci doar să-i ia în mână și să fugă, devenind exemplar în situații similare. La ambele proverbe se face aluzie și într-o piesă poetică preliminară, vezi mai sus, n. 59.

³⁹⁸ Corect: *mutatio caparum*, aluzie la ceremonia de schimbare a mantiiilor căptușite cu piele, de iarnă, cu altele căptușite cu mătase, de vară, pe care cardinalii și prelații curiei romane o practicau anual la sărbătoarea Învierii.

³⁹⁹ În text: *mejorado en tercio y quinto*, adică „favorizat la maximum“. Fraza face aluzie la revizuirile testamentare din dreptul succesoral spaniol de origine germanică.

Odată potolită fierea⁴⁰⁰ și chiar melancolia, încălecară și, fără a o apuca pe un drum anume, întrucât cavalerilor rătăcitori le este caracteristic să n-o apuce pe vreunul hotărât, o porniră încotro fu vruta lui Rușinante, care-o trăgea după a lui pe cea a stăpânului său și chiar pe cea a măgarului, acesta ținându-se totdeauna după el, pe oriunde l-ar fi dus, cu tot dragul și prietenia. Cu toate astea, se-ntoarseră la drumul mare și-l urmară la noroc, fără niciun plan anume.

Și-n vreme ce mergeau astfel, Sancho îi spuse stăpânului său:

— Domnule, vrei să-mi îngăduiești să stau un pic la taclale cu domnia ta? Că de când m-ai supus poruncii ăleia aspre a tăcerii, mi-au putrezit mai bine de patru lucruri în burtă, și măcar unul singur, care-mi stă acum pe vârful limbii, n-aș vrea să se irosească.

— Spune-l – zise don Quijote –, dar fii scurt la vorbă, că niciuna nu-i plăcută dacă-i lungă.

— Păi ziceam, domnule – răspunse Sancho –, că, de câteva zile de când suntem pe-aici, am stat și-am chibzuit cât de puțin câștigi sau agonisești tot căutând aventuri cum cauți domnia ta prin pustietățile sau pe la răscrucile astea de drumuri unde, chiar dacă ieși învingător și le săvârșești și pe cele mai primejdioase, nu-i ți penie de om care să le vadă și să le știe și, astfel, sunt sortite să rămână într-o tăcere veșnică, spre paguba gândului înălțimii tale și a ceea ce merită ele. Drept care socot că ar fi mai potrivit, fără numai părerea mai bună a domniei tale, să ne băgăm în slujba vreunui împărat sau a altui mare domnitor prins în vreun război, în a cărui slujire înălțimea ta ți-ai arăta valoarea persoanei, a marii puteri și-a și mai marii minți a domniei tale; iar stăpânul pe care l-am sluji, văzând asta, ar trebui, vrând-nevrând, să ne răsplătească pe fiecare după vrednicia lui⁴⁰¹ și nici n-ar lipsi acolo cineva care să aștearnă-n scris isprăvile înălțimii tale, spre veșnică amintire. Nu mai zic nimic de-ale mele, căci nu se cade să iasă dintre hotarele scutiferile,

⁴⁰⁰ În text: *cortar la cólera* „a lua o gustare între mese”; joc de cuvinte între cele două accepții ale subst. *cólera*: „mânie și fiere”, și *melancolia*: „iritare, mahnire, ipohondrie”, perceptibile și în traducere.

⁴⁰¹ Cf. *Romani*, 2, 6 („Qui reddet unicuique secundum opera eius”) și *Eclesiasticul*, 10, 13 („Et dat illi secundum meritum suum”).

deși aş putea zice că, dacă tot stă-n obicei să se scrie şi isprăvi de-ale scutierilor, n-aş crede că ale mele s-ar cădea să rămână printre rânduri.

— Nu vorbeşti anapoda, Sancho — răspunse don Quijote —, ci înainte de-a ajunge în acest punct, e nevoie să străbaţi lumea, ca într-un noviciat, căutând aventurile, pentru ca, ducându-le pe unele la bun sfârşit, să dobândeşti asemenea nume şi faimă, încât, odată ajuns la curtea vreunui mare monarh, cavalerul să fie de mult cunoscut prin lucrările sale şi, după ce nici n-au apucat bine ştrengarii să-l vadă intrând pe poarta cetăţii, toţi să se țină după el şi să-l împresoare şi să strige: „Uite-l pe Cavalerul Soarelui“ sau al Şarpelui sau al altui însemn, sub care va fi dus la bun sfârşit isprăvi măreţe. „El este — vor spune — cel care l-a învins într-o luptă în doi pe giganticul uriaş Brocabruno Vlagă-Mare; cel care l-a dezvrăjit pe Marele Mameluc al Persiei din îndelungata vrajă sub care zăcuse aproape nouă sute de ani.“ Astfel, din om în om, i se vor proclama faptele, iar apoi, adus de larma ştrengarilor şi-a celorlalţi oameni, arăta-se-va la ferestrele palatului regal şi regele aceluia regat, de îndată ce-l va vedea pe cavaler, îl va cunoaşte după armoarii şi după deviza de pe scut şi neapărat va zice: „Hei, sus! Cavalerii mei, câţi îmi sunt la curte, iasă a întâmpina floarea cavaleriei care vine încoace.“ Iar la porunca lui vor ieşi cu toţii, şi el va ajunge până la jumătatea scării şi-l va îmbrăţişa tare strâns şi-i va da semn de pace, sărutându-l pe obraji, iar apoi îl va conduce de mână în apartamentele doamnei regine, unde cavalerul o va găsi cu infanta, fiica lor, care trebuie să fie una dintre cele mai preafrumoase şi desăvârşite domniţe ce cu mare greutate s-ar putea găsi în bună parte din suprafaţa pământului. După aceasta, neîntârziat, ea îşi va aţinti ochii asupra cavalerului şi el asupra ei şi fiecare îi va părea celuilalt o fiinţă mai mult divină decât omenească şi, fără a şti cum, necum, rămâne-vor înlănţuiţi şi prinşi în denedescâlcita plasă a iubirii şi cu mare nelinişte în inimile lor, ca unii ce nu ar şti cum să-şi vorbească pentru a-şi dezvălui grijile şi simţirile. De acolo îl vor conduce fără doar şi poate într-un iatac al palatului, bogat împodobit, unde, după ce-i vor fi scos armele, îi vor aduce o mantie bogată din stofă stacojie ca să se acopere cu ea; şi dacă şi înarmat arăta chipeş, la fel şi încă şi mai bine arăta-va în pieptar. Odată venită noaptea, cina-va cu regele, regina şi domniţa, de la care nu-şi va dezlipi nicicând ochii, privind-o

fără știrea celor de față, iar ea va face la fel, cu aceeași iscusință, deoarece, după cum am spus, este o domniță preadiscernătoare. Se vor strânge mesele, pe ușa sălii va intra deodată un pitic năpârstoc și pocit, cu o preafrumoasă duenă în urma lui, între doi uriași, venind cu o aventură anume imaginată de un înțelept uitat de zile și urmând ca acela ce-i va da de capăt să fie considerat drept cel mai bun cavaler din lume. Apoi, regele va porunci ca toți cei prezenți să se încerce în ea, dar niciunul nu o va duce la bun sfârșit, fără numai cavalerul oaspete, spre marele spor al faimei sale, fapt de care domnița va fi cum nu se poate mai mulțumită, socotindu-se mulțumită și răsplătită și pentru că și-a pus și ațintit gândurile atât de sus. Și norocul este că regele ori suveranul acesta sau ce-o fi el se află într-un război nespus de crâncen cu altul la fel de puternic, iar cavalerul oaspete, după câteva zile de ședere la curtea lui, îi cere învoire să plece a-l sluji în pomenitul război. Regele i-o va da preabucuros și cavalerul îi va săruta curtenitor mâinile pentru favoarea pe care i-o acordă. Și-n noaptea aceea își va lua rămas-bun de la doamna sa, domnița, prin grilajul unei grădini, ce dă în apartamentul unde doarme ea, și prin care și altădată îi mai vorbise, mijlocitoare și atotștiutoare fiindu-le o cameristă în care domnița avea toată încrederea. El va suspina, ea își va pierde cunoștința, camerista va aduce apă, își va face mari griji că vin zorii și, de dragul bunului nume al stăpânei sale, n-ar vrea să fie surprinși. În cele din urmă, domnița își va reveni și-i va întinde cavalerului printre gratii mâinile-i dalbe, iar el i le va săruta de mii și mii de ori și i le va scâlda în lacrimi. Va rămâne stabilit între cei doi chipul în care-și vor aduce la cunoștință întâmplările favorabile și nefavorabile, iar prințesa îl va ruga să zăbovească cât mai puțin cu puțință; el i-o va făgădui cu multe jurăminte; din nou îi va săruta mâinile și-și va lua rămas-bun de la ea cu atâta mâhnire, încât va fi gata-gata să-și piardă viața. De-acolo se duce în iatacul său, se trânteste în pat, nu poate dormi de durerea plecării, se trezește cu noaptea-n cap, se duce să-și ia rămas-bun de la rege, de la regină și de la domniță; i se spune, după ce-și ia rămas-bun de la cei doi, că domnița nu se simte bine și nu poate primi vizite; cavalerul își închipuie că pricina e suferința plecării lui, inima îi e sfâșiată și puțin lipsește să nu dea semn vădit al suferinței sale. Camerista mijlocitoare e de față, e datoare să observe totul, se duce

să-i spună stăpânei sale și ea o primește cu lacrimi și-i spune că una din cele mai mari dureri ale ei este că nu știe cine e cavalerul său și dacă e ori nu de neam regesc; camerista o asigură că atâta curtenie, noblețe și vitejie nu pot încăpea decât într-un ins de obârșie regească și ilustră; nefericita se consolează astfel: caută să se consoleze ca să nu le dea semne suspecte părinților săi, iar după două zile iese în public. Cavalerul a plecat; luptă în război, îl învinge pe dușmanul regelui, cucerește numeroase cetăți, triumfă în multe bătălii, se întoarce la curte, se vede cu doamna sa în locurile obișnuite, se înțeleg să o ceară tatălui ei de soție ca răsplată pentru serviciile aduse; regele nu vrea să i-o dea deoarece nu știe cine este; cu toate astea, răpită sau indiferent prin ce mijloace, domnița îi devine soție, iar tatăl ei ajunge să socotească totul drept un mare noroc, deoarece se descoperă că acel cavaler este fiul unui rege viteaz peste nu știu ce regat, căci cred că nu se va fi aflând pe hartă. Tatăl moare, domnița moștenește, cavalerul devine rege, în două cuvinte. Și acum vine împărțirea răsplăților pentru scutierul său și pentru toți cei ce l-au ajutat să urce până la o asemenea stare înaltă: îl căsătorește pe scutierul său cu o cameristă de-a domniței, care va fi fără doar și poate cea care le fusese mijlocitoare în iubirea lor și care e fiica unui duce preanobil.⁴⁰²

— Asta cer și eu, nu umblat cu fofârlica – zise Sancho –; la asta m-aștept, pentru că totul, țifără cu țifără, are să ți se-ntâmple întocmai, înălțimea ta, de vreme ce te numești Cavalerul Tristei Figuri.

— Să n-ai nicio îndoială, Sancho – replică don Quijote –, pentru că în același fel și pe aceleași trepte cum ți-am povestit urcă și au urcat cavalerii rătăcitori ca să devină regi și împărați. Mai trebuie acum să vedem doar ce rege al creștinilor sau al păgânilor este în război și are o fiică frumoasă; are să fie însă destul timp să ne gândim la asta, întrucât, după cum ți-am spus, înainte de-a merge la curte trebuie să dobândești faimă pe alte meleaguri. Dar îmi mai lipsește și altceva: și anume, în

⁴⁰² Toată această relatare este un rezumat sau un repertoriu al celor mai frecvente situații întâlnite în cărțile cavaleriești, putându-se constata analogii izbitoare cu Tirante cel Alb la Constantinopol și Leopolemo (*Caballero de la Cruz*) la Paris. Ele sunt reluate și în registru umil pe parcursul lui DQ, bunăoară în DQ I, 43, în discuția de la bordă cu fiica hangului și cu Maritornes.

cazul în care am găsi un rege în război și cu fiică frumoasă, iar eu voi fi dobândit faimă incredibilă în tot universul, nu știu cum s-ar putea să fiu din neam de regi sau măcar văr de-al doilea al unui împărat, fiindcă regele nu va voi să mi-o dea pe fiica lui de soție decât după ce se va fi încredințat mai întâi întru totul în privința asta, deși faptele mele cele mai faimoase ar merita-o cu prisosință. Așa că din pricina acestui neajuns mi-e teamă că voi pierde ceea ce brațul meu merită pe deplin. Drept e că sunt hidalg dintr-o casă cunoscută, cu posesiune și proprietate, și îndreptățit la despăgubire de cinci sute de galbeni⁴⁰³, și s-ar putea ca învățatul care îmi va scrie istoria să-mi elucideze în așa chip rudeniile și descendența, încât să mă găsească nepot de rege la a cincea sau a șasea generație. Căci trebuie să știi, Sancho, că sunt două feluri de neamuri pe lume; unele care-și trag și derivă descendența din principii și monarhi, pe care, puțin câte puțin, a destrămat-o timpul și s-a sfârșit într-un punct, ca o piramidă răsturnată; alții și-au avut începutul în oameni de jos și urcă din treaptă în treaptă, până ce ajung să fie mari seniori; astfel încât deosebirea dintre ele este că unele au fost și nu mai sunt, iar altele sunt, dar n-au fost, și s-ar putea ca eu să fiu din cele ce se vor dovedi cu obârșie măreață și faimoasă, ceea ce ar trebui să-l mulțumească pe regele, socrul meu, care-o fi să fie el; și dacă nu, domnița mă va iubi atât de mult, încât, în pofida tatălui ei, chiar de va ști limpede că-s fecior de apar, mă va accepta ca domn și soț; iar de nu, aici vine că pot să o răpesc și să o duc unde-mi va fi plăcând, întrucât timpul sau moartea ar pune capăt supărării părinților ei.

— Și tot aici vine bine – zise Sancho – ce zic unii oameni fără suflet: „Nu cere de hatâr ce poți lua cu sila“⁴⁰⁴; deși mai bine s-ar potrivi zicala: „Mai bine lumea-n cap decât milog pe la judecători“⁴⁰⁵. Zic asta

⁴⁰³ Don Quijote subliniază că are dovezi clare în privința calității sale de hidalg, de mic nobil, inclusiv dreptul de a cere reparații, în caz de daune din partea unui tert, în valoare de cinci sute de *sueldos* (galbeni), în timp ce un om de rând nu putea avea dreptul decât la cel mult trei sute.

⁴⁰⁴ Proverb: „No pidas de grado lo que puedes tomar por fuerza.“

⁴⁰⁵ Proverb de uz larg: „Más vale salto de mata que ruego de hombres buenos.“ *Hombres buenos* „judecători de pace“, cu alte cuvinte, e preferabil să te retragi într-o situație dificilă.

fiindcă, dacă domnul rege, socrul înălțimii tale, nu catadicsește să ți-o dea pe stăpâna mea, domnița, nu mai rămâne, după cum zici domnia ta, decât să o răpești și s-o duci departe. Nenorocirea este că, până să cădeți la pace și să te bucuri pașnic de regat, sărmanul scutier s-ar putea să rămână cu burta goală de răsplăți, dacă nu cumva camerista mijlocitoare ce urmează a-i fi nevastă nu pleacă și ea cu domnița, iar el își împarte cu ea nenorocul, până când rânduiește Cerul altceva; că pe urmă stăpânu-său o să poată prea bine, cred eu, să i-o dea de soată legiuită.

— N-are cine să-l lipsească de ea – zise don Quijote.

— Păi dacă-i așa – răspunse Sancho –, nu ne rămâne decât să ne încredințăm lui Dumnezeu și să lăsăm soarta s-o apuce pe unde-i năzare mai bine.

— Facă Domnul – răspunse don Quijote – după dorința mea și nevoile tale, Sancho, și golan rămâie cine drept golan se ține⁴⁰⁶.

— Voia Domnului – zise Sancho –, că eu unul mi-s creștin vechi și, ca să fiu conte, asta e de-ajuns.

— Ba chiar îți prisosește – zise don Quijote –, și chiar de n-ai fi, n-ar avea nicio importanță, deoarece eu fiind regele, ți-aș putea prea bine acorda titlul de noblețe, fără să-l cumperi și să trebuiască a-mi face vreun serviciu. Căci de îndată ce te fac conte, iacătă-te cavaler, și zică lumea ce-o vrea, căci toți, pe legea mea, vor fi nevoiți să-ți zică seniorie, oricât le-ar sta-n gât.

— Și zău c-aș ști să-mi adeverez ticlul! – zise Sancho.

— *Titlu* trebuie să spui, nu *ticlu* – zise stăpânul lui.

— Fie și-așa – răspunse Sancho Panza –. Zic c-aș ști bine cum să mă port, fiindcă, pe viața mea, într-o vreme am fost vătășel al unei confrerii și halatul de vătășel îmi ședea atât de bine, încât toți ziceau că aveam destulă vază ca să fi putut fi chiar staroste al confreriei cu pricina. Păi cum o să fie când o să-mi pun o robă ducală pe umeri sau când o să mă-mbrac în aur și mărgăritare, ca un conte străin? Eu unul sunt încredințat că o să vină lume și de la o sută de leghe ca să mă vadă.

— Vei arăta bine – zise don Quijote –, va fi însă nevoie să-ți razi barba des, căci, după cât de împâslită, încâlcită și rău crescută o ai, dacă

⁴⁰⁶ Proverb: „Ruin sea quien por ruin se tiene.”

nu ți-o razi cu briciul măcar din două-n două zile, se va vedea de la o bătaie de muschetă cine-mi ești.

— Ce mare lucru – zise Sancho – să năimesc un bărbier și să-l țin cu simbrie acasă? Ba chiar, de-o fi nevoie, o să-i poruncesc să se țină după mine, ca un rândaș de mare nobil.

— Păi de unde știi tu – întrebă don Quijote – că marii nobili își duc cu ei rândașii?

— Am să-ți spun – răspunse Sancho –. Anii trecuți am stat o lună la curte și-acolo am văzut ieșind la plimbare un senior tare micuț, despre care se zicea că-i foarte mare⁴⁰⁷, și-l urma un om călare în toate ocolurile pe care le făcea, de parcă nu era decât coada lui. Am întrebat cum se face că omul ăla nu venea lângă el, ci umbla tot mereu în urma lui. Mi s-a răspuns că era rândașul lui și că nobililor mari le stătea în obicei ca d-alde d-ăștia să se țină după ei. De-atunci o știu atât de bine, că n-am uitat-o niciodată.

— Zic că ai dreptate – zise don Quijote – și că tot așa poți să-l iei și tu cu tine pe bărbierul tău, căci obiceiurile n-au venit toate în același timp și nici n-au fost inventate deodată, așa că poți fi tu primul conte care și-ar lua bărbierul cu el. Ba chiar rasul bărbii este o îndeletnicire mai de încredere decât înșeuatul calului.

— Lasă-n seama mea grija bărbierului – zise Sancho –, și-n a înălțimii tale rămâie străduința de-a ajunge rege și-a mă face pe mine conte.

— Așa va fi – răspunse don Quijote.

Și, ridicându-și ochii, văzu ceea ce se va spune în capitolul următor.

CAPITOLUL 22

*Despre libertatea dăruită de către don Quijote
multor nefericiți duși cu anasâna unde nu ar fi vrut să meargă*

Cide Hamete Benengeli, autor arab și manceg, în această gravisimă, răsunătoare, minuțioasă, duioasă și închipuită istorie, povestește că, după ce între faimosul don Quijote de la Mancha și Sancho Panza, scutierul

⁴⁰⁷ Se crede că aici e o aluzie la Pedro Téllez Girón, duce de Osuna, protector și prieten al lui Quevedo.

său, s-au schimbat vorbele de mai sus așa cum sunt ele relatate la finele capitolului douăzeci și unu⁴⁰⁸, don Quijote își ridică ochii și văzu venind pe drumul urmat de el vreo douăzeci de bărbați pe jos, înșirați de grumaji ca boabele de mătânii într-un mare lanț de fier și toți cu cătușe la mâini; veneau de asemenea cu ei doi bărbați călare și doi pedestri: cei călare, cu muschete cu rotiță⁴⁰⁹, iar cei pedestri cu darde și spade; și, de îndată ce-i zări, Sancho Panza zise:

— Iată un lanț de galerieni, osândiți regali la muncă silnică, trimiși la galere.

— Cum adică osândiți la muncă silnică? — întrebă don Quijote —. E oare cu putință ca regele să silnicească pe cineva?

— Nu zic asta — răspunse Sancho —, ci că sunt oameni care, pentru crimele lor, sunt osândiți să-l slujească pe rege cu sila pe galere.

— De fapt — replică don Quijote —, oricum ar fi, oamenii aceștia, duși cum, necum, sunt duși cu sila, iar nu de bunăvoie.

— Așa e — zise Sancho.

— Păi dacă așa este — zise stăpânul său —, aici e un caz numai bun de exercitare a profesiei mele: să combat silnicia și să-i asist și să-i ajut pe cei năpăstuiți.

— Ia seama, domnule — zise Sancho —, justiția, care e regele însuși, nu-i silnicește și nu-i insultă pe oamenii ca ei, ci-i pedepsește pentru crimele lor.

Într-acestea, lanțul galerienilor se apropie și don Quijote, cu vorbe foarte curtenitoare, le ceru celor ce-i țineau sub pază să binevoiască a-l informa și a-i spune cauza sau cauzele pentru care-i duceau astfel pe oamenii aceia.

Unul din gardienii călare răspunse că erau galerieni, oameni ai Maiestății Sale, care erau duși la galere, și că nu mai era nimic de spus și nici el nu era ținut să știe mai mult.

— Cu toate acestea — replică don Quijote —, aș vrea să știu de la fiecare în parte cauza nefericirii lui.

⁴⁰⁸ Se folosește un numeral cardinal pentru determinarea capitolelor, argument pentru extinderea procedului, în traducere, la întreaga carte.

⁴⁰⁹ Muschetă cu cremene care, în contact cu o rotiță de oțel acționată de un arc, producea scânteia pentru aprinderea prafului de pușcă.

Acestor vorbe le adăugă și altele asemănătoare și atât de politicoase spre a-i convinge să-i spună ceea ce dorea, încât celălalt gardian călare îi spuse:

— Deși avem aici registrul și dovada sentințelor pentru fiecare dintre mișeeii ăștia, n-avem acum timp ca să-i oprim spre a le scoate și citi: apropie-te însă domnia ta și întreabă-i chiar pe ei, că au să ți-o spună dacă or să vrea, și-or să vrea, pentru că sunt oameni cărora le place să facă și să spună ticăloșii.

Cu această învoire, pe care și-ar fi luat-o și dacă nu i-ar fi dat-o ei, don Quijote se apropie de lanț și-l întreabă pe primul pentru ce păcate mergea într-un chip atât de rău. El îi răspunse că mergea în asemenea hal fiindcă fusese îndrăgostit.

— Doar pentru atâta? – replică don Quijote –. Păi dacă ești trimis la galere fiindcă ești îndrăgostit, sunt zile când și eu m-aș putea afla trăgând la vâsle pe ele.

— Nu-i vorba de dragoste cum gândești domnia ta – zise galerianul –, a mea a fost că m-am îndrăgostit așa de tare de un coș de leșie burdușit cu albituri, încât l-am luat în brațe atât de vajnic, că, de nu mi l-ar fi smuls cu forța justiția, nici până azi nu i-aș fi dat drumul de bunăvoie. A fost în flagrant⁴¹⁰, n-a fost nevoie de cazne, procesul s-a încheiat, mi-au ferchezuit spetele cu un sutic, bașca o terță bătută pe multe de caterce⁴¹¹, și gata povestea.

— Ce înseamnă *caterce*? – întreabă don Quijote.

— *Caterce* înseamnă galere – răspunse galerianul.

Era un tânăr de vreo douăzeci și patru de ani și spuse că era de fel din Piedrahita⁴¹². Don Quijote îi puse aceeași întrebare celui de-al doilea, care nu scoase nicio vorbă, atât era de trist și de melancolic, dar în locul lui răspunse primul și zise:

— Țsta, domnule, a pățit-o pentru că a fost canar, adică muzicant și cântăreț⁴¹³.

⁴¹⁰ Adaptare colocvială a locuțiunii *in flagranti* [*crimine*], adică „în momentul comiterii delictului sau crimei”.

⁴¹¹ Adică a primit o sută de bice și trei ani întregi la galere.

⁴¹² Oraș la 56 km SV de Ávila.

⁴¹³ Acuzat care mărturisește sub tortură. Cei trei termeni sunt sinonimi în argou.

– Cum adică? – replică don Quijote –. Poți merge la galere și din cauză că ai fost muzicant și cântăreț?

– Da, domnule – răspunse galerianul –, căci nimic nu-i mai rău decât să cânti sub udeală⁴¹⁴.

– Dimpotrivă, eu am auzit – zise don Quijote – că cine cântă relele-și spăimântă⁴¹⁵.

– Aici e pe dos – zise galerianul –, cine cântă o dată plânge toată viața.

– Nu înțeleg – zise don Quijote.

Dar unul dintre gardieni îi spuse:

– Domnule cavaler, a cânta sub udeală se zice în lumea asta *non sancta*⁴¹⁶ când mărturisești sub tortură. Păcătosul ăsta a fost supus torturii și și-a mărturisit crima, și anume că era ciurditor⁴¹⁷, adică hoț de vite și, pentru că a mărturisit, l-au osândit la șase ani de galere, bașca două sute de lovituri de bici pe care și-acum le simte-n spate; și e tot timpul căzut pe gânduri și trist fiindcă ceilalți hoți care-au rămas și bântuie pe-acolo se poartă rău cu el, îl umilesc, îl nimicnicesc și-l iau la trei parale pentru că a mărturisit și n-a avut curaj să-l ia pe *nu* în brațe. Căci ei zic că un *nu* are tot atâtea litere cât un *da*⁴¹⁸ și un infractor e destul de norocos dacă-și are viața sau moartea pe vârful propriei limbi⁴¹⁹, iar nu în cea a martorilor și-a dovezilor, și eu unul cred că nu merg prea alătura cu drumul.

– Așa mai înțeleg – zise don Quijote.

Și, trecând la al treilea, îi puse aceeași întrebare ca și celorlalți; iar acesta, iute și cu multă degajare, răspunse și zise:

– Eu mi-s pe cinci ani la coanele caterce fiindcă mi-au lipsit zece ducăți.

⁴¹⁴ În text: *cantar en el ansia* „a mărturisi sub tortura apei” (acuzatului i se introducea forțat apă prin gură, astupându-i-se în același timp nasul).

⁴¹⁵ Proverb, uneori și sub forma „Quien ríe y canta, sus males espanta”.

⁴¹⁶ „Lume *nesfântă*, interlopă.”

⁴¹⁷ În text: *cuatrero*, pe care încerc să-l echivalez cu „ciurditor” (*ciurdă* „turmă de vite”), propunând și un joc de cuvinte cu „ciorditor”.

⁴¹⁸ Proverb: „Tantas letras tiene un *no* como un *sí*.”

⁴¹⁹ Cf. *Proverbe*, 18, 21: „Mors et vita in manu linguae” („Moartea și viața sunt în puterea limbii”).

— Ți-aș da cu dragă inimă și douăzeci – zise don Quijote – ca să te scap de necazul acesta.

— Asta mi se pare – răspunse galerianul – ca unul care are bani în largul mării și moare de foame, fără a avea de unde să-și cumpere cele de trebuință. O spun pentru că, dacă-aș fi avut la timp cei douăzeci de ducăți pe care mi-i oferi domnia ta acum, aș fi uns cu ei pana grefierului și i-aș fi trezit iscusința avocatului, astfel încât azi m-aș vedea în mijlocul pieții Zocodover⁴²⁰ din Toledo, iar nu pe drumul ăsta, cu zgarda la gât ca un ogar; dar mare e Dumnezeu: răbdare și basta.

Don Quijote trecu la al patrulea, care era un bărbat cu chipul venerabil, cu o barbă albă ce-i ajungea până mai jos de piept, și acesta, auzindu-se întrebat despre cauza pentru care se afla acolo, începu să plângă și nu mai scoase niciun cuvânt; dar al cincilea condamnat îi sluji drept limbă și zise:

— Omul ăsta onorabil merge pentru patru ani la galere, după ce a fost plimbat pe străzile obișnuite, înveșmântat de gală și călare⁴²¹.

— Asta-nseamnă – zise Sancho Panza –, după cum mi se pare mie, că a fost făcut de rușine în lume.

— Așa este – replică galerianul –, iar vina pentru care i-au dat pedeapsa asta e că a fost misit de ureche⁴²² și chiar de trupuri întregi. De fapt, vreau să spun că domnul acesta e dus acolo în calitate de codoș, dar și fiindcă are căpețele și zgărdiță de vrăjitor.

— Dacă nu i s-ar fi adăugat căpețelele și zgărdița – zise don Quijote –, doar ca un codoș curat nu merita să fie trimis vâslaș la galere, ci să le comande el însuși și să le fie general. Căci meseria de codoș nu este una oarecare, ci e meserie de discernători și foarte necesară într-o republică bine organizată și n-ar trebui exercitată decât de oameni de obârșii bune; ba chiar ar trebui să fie controlori și examinatori pentru ea, așa cum sunt pentru celelalte meserii, cu numire și acreditare oficială, ca

⁴²⁰ Celebră piață din Toledo, frecventată de pegră.

⁴²¹ Condamnatul era plimbat călare pe un măgar pe străzile care duc la închisoare (*las acostumbradas* „străzile obișnuite”), îmbrăcat și însoțit de un alguazil care îi făcea cunoscută crima cu glas tare.

⁴²² După Covarrubias, *corredor de oreja* („misit de ureche”) era cel ce juca rolul de intermediar în împrumuturile bănești; „misiții de trupuri întregi” erau, desigur, proxeneții.

mișiții de la bursele de mărfuri, evitându-se astfel multe necazuri pricinuite de faptul că meseria asta este lăsată pe mâna unor oameni nepregătiți și scurți la minte, precum femeiuști mai mult sau mai puțin prostănace, păjuleți și șnapani cu ani puțini și experiență redusă, cărora, tocmai când se ivește un prilej mai arzător și când e nevoie să pună la cale ceva important, li se răcește îmbucătura de la mână până la gură și nu mai știu nici care le e mâna dreaptă. Aș vrea să merg mai departe și să înfățișez argumentele pentru care s-ar cuveni să se facă o alegere a celor ce ar fi chemați să exercite în stat o meserie atât de necesară, dar nu e locul potrivit pentru așa ceva: într-o bună zi o voi spune cui ar putea de drept aplica măsuri și îndreptări.⁴²³ Zic acum doar că mâhnirea pe care mi-a pricinuit-o vederea acestor plete albe și-a acestui chip venerabil atât de umilit pentru că e codoș mi-a fost risipită de adaosul că este și vrăjitor. Deși știu bine că pe lume nu există vrăji care ne-ar putea mișca și constrânge voința, după cum cred unii naivi, și că numai liberul nostru arbitru o constrânge, nicidecum vreo buruiană sau vreun farmec, fapt este că unele muieruști credule și unii șarlatani nemernici obișnuiesc să prepare amestecuri și otrăvuri cu care le iau mințile oamenilor, lăsând astfel să se creadă că au puterea de-a impune dragostea⁴²⁴, cu toate că, după cum ziceam, e cu neputință să constrângi voința.

— Așa este — zise bunul bătrân — și adevărul e că în treaba cu vrăjitorul n-am avut nicio vină; în treaba cu codoșul, n-am putut s-o tăgăduiesc, dar n-am crezut niciodată că făceam astfel vreun rău, singurul meu gând fiind ca toată lumea să se distreze și să trăiască-n pace și liniște, fără certuri sau suferințe; nu mi-a fost însă de folos dorința mea de bine ca să nu ajung într-un loc de unde nu trag nădejde să mă mai întorc, după cât mă împovărează anii și-o boală urinară de care sufăr și care nu-mi îngăduie să mă odihnesc nicio clipă.

Și începu să plângă iarăși ca la început, și lui Sancho i se făcu asemenea milă de dânsul, încât scoase un real de patru din sân și i-l dădu de pomană.

⁴²³ S-a observat caracterul neașteptat al acestui elogiu al proxeneților, care constituie poate unul din paradoxurile literaturii europene a Renașterii, ilustrat de numeroase alte exemple similare. Ar fi doar una dintre punțile de legătură dintre *Elogiul nebuniei*, al lui Erasmus, și literatura cervantină.

⁴²⁴ Situație ilustrată în *El licenciado Vidriera* (*Licențiatul Sticloanță*), din *Nuvele exemplare*.

Don Quijote trecu mai departe și-l întrebă pe altul despre vina sa, iar acesta răspunse cu nu mai puțină, ci cu mai multă vioiciune decât ultimul:

— Eu mă aflu-aici fiindcă m-am hârjonit prea mult cu două verișoare de-ale mele și cu două surori care nu erau ale mele; în sfârșit, atâta m-am hârjonit cu toate, încât din hârjoneală a ajuns să crească înrudirea în chip atât de încâlcit, că nu-i drac s-o descurce. S-au adus toate dovezile, mi-a lipsit hatârul, n-am avut bani, mă vedeam cât pe ce să-mi pierd înghițitoarea⁴²⁵, am fost osândit la șase ani de galere, m-am resemnat: e pedeapsa pentru vina mea; sunt tânăr: viața să țină, cu ea apuci orice. Dacă domnia ta, domnule cavaler, ai ceva ca să-i ajuți pe sărmănuții ăștia, Domnul ți-o va plăti în cer și noi o s-avem grijă pe pământ să ne rugăm Domnului pentru ca viața și sănătatea domniei tale să fie pe-atât de lungi și pe-atât de bune pe cât o merită aspectul plăcut al domniei tale.

Acesta umbla în haine de student și unul dintre gardieni zise că era bun vorbitor și foarte bun latinist.

După toți aceștia urma un bărbat foarte chipeș la înfățișare, în vârstă de treizeci de ani, doar că, atunci când privea, își vâră nițel un ochi în celălalt. Era legat altfel decât ceilalți, pentru că purta un lanț la picior, atât de mare, încât i se răsucea pe tot trupul, și două inele la gât, unul prins de lanț și celălalt de ceea ce se numește paznic-de-prieten sau picior-de-prieten, de la care coborau două fiare ce-i ajungeau la brâu, de ele fiind prinse două cătușe în care-și ținea mâinile, închise cu ditamai lacătul, astfel că nici cu mâinile nu putea ajunge la gură, nici capul nu și-l putea apleca până la mâini. Don Quijote întrebă de ce purta omul acela mai multe fiare decât ceilalți. Gardianul îi răspunse că el singur făptuise mai multe crime decât toți ceilalți laolaltă și că era atât de îndrăzneț și atât de mare ticălos, încât, chiar dacă-l duceau în felul acela, tot nu erau siguri de el, ci se temeau să nu le scape.

— Ce crime poate să fi comis – zise don Quijote –, dacă nu i-au adus altă pedeapsă decât că a fost trimis la galere?

— A primit zece ani – răspunse gardianul –, ceea ce înseamnă aproape moarte civilă⁴²⁶. Nu-i nevoie a ști mai multe decât că omul ăsta

⁴²⁵ E vorba de „beregată“, deci de amenințarea de a fi spânzurat sau omorât prin gâtuire.

⁴²⁶ Urma și decăderea din toate drepturile, mai puțin cel de a face testament.

de omenie este vestitul Ginés de Pasamonte, altfel numit Ginesillo de Parapilla.

— Cătinel, domnule comisar – zise atunci galerianul –, să nu ne apucăm acum să deosebim nume și porecle. Mă cheamă Ginés, nicidecum Ginesillo, iar numele meu de familie e Pasamonte, nu Parapilla⁴²⁷, cum zici mătăluță, și fiecare să-și dea roată numai sieși, că nu-i puțin lucru.

— Vorbește cu mai puțină țâfnă – i-o întoarse comisarul –, dom'le hoț de mare marcă, dacă nu vrei să te fac să taci, oricât de neplăcut ți-ar fi.

— Se vede bine – răspunse galerianul – că omul merge cum vrea Domnul, dar într-o bună zi o să se știe dacă mă cheamă sau nu Ginesillo de Parapilla.

— Păi nu așa te cheamă, fățarnicule? – zise gardianul.

— Ba așa mă cheamă – răspunse Ginés –, dar am să fac eu să nu mi se mai zică așa, ori de nu, să mă rad unde-o zic printre dinți⁴²⁸. Domnule cavaler, dacă ai ceva de dat, dă-ne odată și du-te cu Dumnezeu, că ne-ai cam plictisit tot vrând atâta să cunoști viețile altora; și dacă vrei fi vrând s-o cunoști pe-a mea, află că eu sunt Ginés de Pasamonte, a cărui viață a fost scrisă de degetele astea.

⁴²⁷ În acest personaj s-a văzut o evocare a scriitorului aragonez Gerónimo de Pasamonte, autor al unei autobiografii, a cărei traiectorie vitală s-a intersectat uneori cu cea a lui Cervantes; s-au adus argumente potrivit cărora el ar fi și autorul *Quijote*-lui apocrif (Martín de Riquer, „Cervantes, Pasamonte y Avellaneda“, Sirmio, Barcelona, 1988, reed. în *Para leer a Cervantes*, Acantilado, Barcelona, 2003, pp. 389–535; Alfonso Martín Jiménez, *El Quijote de Cervantes y el Quijote de Pasamonte*, CEC, Alcalá de Henares, 2001; Helena Percas de Ponsetti, „Un misterio dilucidado: Pasamonte fue Avellaneda“, *Cervantes*, 22.1 [2002], pp. 127–154). Ginés va reapărea în adaosurile din ediția a doua (despre furtul măgarului lui Sancho), ca și în *DQ II*, sub alte înfățișări și deghizamente. *Parapilla* ar putea fi un italianism (*parapiglia* „vălmășag“), dar și un termen cu sens depreciativ („săriți, hoții!“) sau chiar obscen („penis“). Pe de altă parte *Pasamonte* e și numele unui uriaș, fratele lui Morgante, pe care-l ucide Orlando în *Morgante maggiore* de Pulci. Greu de înțeles e înverșunarea lui Cervantes împotriva lui Gerónimo de Pasamonte, personaj onorabil, luptător la Lepanto și rob pe galerele turcești. Vezi Martín de Riquer, *Para leer a Cervantes*, ed. cit., pp. 537–550.

⁴²⁸ Posibilă aluzie obscenă la părul pubian prin remodelarea expresiei *quedar pelándose las barbas* (literal: „a rămâne să-ți smulgi barba“), adică „a tropăi de furie și de neputința de a face ceva“.

— E-adevărat ce spune – zise comisarul –, și-a așternut el însuși istoria în scris, cum nu ți-o poți dori mai meșteșugită, și și-a lăsat cartea zălogită la închisoare pe două sute de reali.

— Și-am de gând s-o scot – zise Ginés –, și de-ar fi pe două sute de ducăți⁴²⁹.

— E oare atât de bună? – zise don Quijote.

— E-atât de bună – răspunse Ginés – că le lasă cu buza umflată pe *Lazarillo de Tormes* și pe toate câte s-au mai scris ori se vor mai scrie în genul ăla⁴³⁰. Ce-ți pot spune mățăluță e că vorbește de adevăruri, ba încă de adevăruri atât de frumoșele și de hazlii, că nu există minciuni care să le fie pe potrivă.

— Și cum se intitulează cartea? – întrebă don Quijote.

— *Viața lui Ginés de Pasamonte*⁴³¹ – răspunse chiar el.

— Și e gata? – întrebă don Quijote.

⁴²⁹ Ducatul valora 375 de maravediși, adică de unsprezece ori mai mult decât realul de argint.

⁴³⁰ Se referă, evident, la universal cunoscutul și influentul roman picaresc, produs specific spaniol, cu o foarte puternică radiație europeană. Genul a fost inaugurat de o scurtă capodoperă anonimă, *La vida de Lazarillo de Tormes* (*Viața lui Lazarillo din Tormes*), scriere publicată în 1544 la Burgos, Alcalá de Henares și Anvers, simultan. Micul roman trasează de la început cadrul fundamental al genului: narația la persoana I a unui personaj, *el pícaro* sau *coșcarul* cum l-am echivalat, provenit din păturile cele mai de jos ale societății, care-și istorisește strict liniar aventurile dirijate exclusiv spre asigurarea traiului de pe o zi pe alta prin orice mijloace (înșelăciune, furt, fraudă, parazitism, proxenetism etc.), în dauna stăpânilor succesivi. *Pícaro*-ul este, așadar, un anti-erou singuratic, care rătăcește împins de foame într-o acțiune de căutare, dar o căutare de gradul zero, lipsită de orice scop, dirijată de hazard și rezumându-se la o simplă alegere a expedientelor de supraviețuire. În 1599, Mateo Alemán publică prima parte a lui *Guzmán de Alfarache* (partea a doua va apărea în 1604), narație autobiografică de mare succes, pe care, în mod curios, Cervantes nu o citează. Va urma nuvela despre *Rinconete și Cortadillo* a lui Cervantes (scrisă înainte de 1605, întrucât este menționată în *DQ I*, 47, p. 512, printre manuscrisele aflate în cufărașul hangului Palomeque Stângaciul). *Pícaro*-ul și *cavalerul rătăcitor* se situează prin urmare la antipodi.

⁴³¹ Autobiografia lui Gerónimo de Pasamonte, participant la bătălia de la Lepanto, rob la turci timp de optsprezece ani (1574–1592), se intitulează *Vida y trabajos de Gerónimo de Pasamonte*, narația luând sfârșit în decembrie 1603; manuscrisul a rămas inedit până în 1922, când a fost editat de Raymond Fouché-Delbosc (*Revue hispanique*, LV, 1922, pp. 311–446).

— Cum să fie gata — răspunse el — dacă încă nu mi-e gata viața? Ce e scris merge de la nașterea mea până în clipa când am fost trimis și de astă dată la galere.

— Ai mai fost, așadar, la ele? — zise don Quijote.

— În slujba lui Dumnezeu și-a regelui, am mai fost o dată patru ani, așa că știu ce gust au galeta și gârbaciul — răspunse Ginés —, dar nu-mi prea pasă că mă duc iar, fiindcă acolo o să am prilej să-mi isprăvesc cartea, căci mi-au rămas multe de spus, și pe galerele Spaniei e mai mult răgaz decât ar fi nevoie⁴³², deși nu-i nevoie de cine știe cât pentru ce mai am eu de scris, căci știu totul pe de rost.

— Pari iscusit — zise don Quijote.

— Și nefericit — răspunse Ginés —, pentru că nefericirile se țin lanț de ingeniozitatea vie.

— Se țin lanț de ticăloși — zise comisarul.

— Ți-am mai spus, domnule comisar — răspunse Pasamonte —, s-o iei mai domol, pentru că domnii ăia nu ți-au dat joarda ca să ne tot bruftuiești, sărmănuții de noi, ci ca să ne călăuzești și să ne duci unde-a poruncit Maiestatea Sa. De nu, pe viața lui... Și basta, că s-ar putea ca-ntr-o bună zi să iasă la albit petele făcute la han, și toată lumea să-și țină gura, să trăim cum se cade și să vorbim și mai bine, și să ne vedem de drum, că ni s-a cam făcut lehamite de balivernele astea.

Comisarul ridică joarda ca să dea în Pasamonte, drept răspuns la amenințările lui, dar don Quijote se puse între ei și-l rugă să nu-l maltrateze, deoarece nu era de mirare că unul cu mâinile atât de legate avea limba cam slobodă. Și, întorcându-se către toți cei din lanț, zise:

— Din tot ce mi-ați spus, preaiubiților frați, am înțeles cu limpezime că, deși ați fost pedepsiți pentru greșelile voastre, condamnările pe care aveți a le îndura nu vă prea sunt pe plac și mergeți la ele fără nicio tragere de inimă și absolut contrar voinței voastre și s-ar putea prea bine ca puținul curaj avut de unul sub tortură, lipsa de bani a acestuia,

⁴³² Galerele nu ieșeau în larg decât în lunile frumoase, din aprilie până în octombrie, restul timpului galerienii petrecându-și-l pe uscat; se poate însă ca Ginés să facă aluzie și la sistarea sau tergiversarea operațiilor navale împotriva turcilor și a statelor din Africa de Nord la începutul domniei lui Filip al III-lea.

puținul hatâr al celuilalt și, în fine, judecata strâmbă a judecătorului să vă fi fost cauza pierzaniei și a faptului că n-ați găsit dreptatea pe care o aveți de partea voastră. Toate acestea mi se arată acum în minte, spunându-mi, convingându-mă și chiar constrângându-mă să fac cu voi dovada rostului pentru care m-a adus Cerul pe lume și m-a făcut să-mi exercit în ea ordinul cavaleresc pe care-l profesez, precum și legământul pe care l-am făcut în virtutea lui de a-i ajutara pe cei nevoiași și asupriți de către cei mai mari. Cum însă știu că una din calitățile prudenței este ca tot ce se poate face cu vorba bună să nu se facă silnic, vreau să-i rog pe acești domni gardieni și pe domnul comisar să binevoiască a vă dezlega și a vă lăsa să plecați în pace, căci nu vor lipsi alții care să-l slujească pe rege în împrejurări mai prielnice, întrucât mi se pare neomenos să-i faci sclavi pe cei pe care Dumnezeu și natura i-au făcut liberi. Cu atât mai mult, domnilor gardieni – adăugă don Quijote –, cu cât acești sărmani nu au comis nimic împotriva domniilor voastre. Vază-și fiecare de păcatele lui; există un Dumnezeu în cer, care nu uită să-l pedepsească pe cel rău și să-l răsplătească pe cel bun și nu-i bine ca oamenii cinstiți să fie călăii celorlalți oameni, când n-au nimic de-a face cu ei. V-o cer, după cum vedeți, cu blândețe și calm, ca să-mi fie cu putință, dacă faceți întocmai, să vă și mulțumesc; iar de n-o veți face de bunăvoie, lancea și spada aceasta, cu vitejia brațului meu, vă vor sili să o faceți cu de-a sila.

— Nostimă neghiobie! – răspunse comisarul -. Halal glumă dup-atâta timp! Vrei să-i eliberăm pe ocnașii regelui, de parcă am avea noi autoritatea să-i punem în libertate sau dumneata ai avea-o ca să ne ordoni! Vezi-ți, domnule, de drum cu bine și mai bine îndreaptă-ți țuculul ăla din cap și nu mai tot căuta trei picioare la pisică⁴³³.

— Ba tu ești și pisică, și șobolan, și nemernic! – răspunse don Quijote.

Și, zis și făcut, îl atacă atât de fulgerător, încât, fără a-i mai lăsa timp să se apere cumva, îl doborî la pământ rănit de o lovitură de lance; și-o nimeri numai bine, pentru că acesta era cel cu muscheta⁴³⁴. Ceilalți

⁴³³ În text, expresie proverbială: „buscar tres (o cinco) pies al gato“, aici „a căuta pricină“. *Gato*, în argou, însemna „alguazil“, iar *rato* (sau *ratón*) „borfaș de rând“.

⁴³⁴ Ceva mai sus (p. 211) naratorul a dat de înțeles că purtătorii de muschetă erau doi, gardienii călare.

gardieni rămaseră uluiți și încremenți de neașteptata întâmplare, dar, venindu-și în fire, cei călare duseră mâinile la spade, iar cei pedestri la darde și se năpustiră asupra lui don Quijote, care-i aștepta cu mult calm și fără îndoială c-ar fi fost vai și-amar de el, dacă galerienii, văzând prilejul ce li se oferea de a-și redobândi libertatea, nu ar fi profitat de el, căutând să-și rupă lanțul pe care erau înșirați. A fost o asemenea răsturnare, încât gardienii, repezindu-se ba la galerienii care se dezlegau, ba ca să-l atace pe don Quijote care-i ataca el pe ei, nu făcură nimic de folos.

Sancho, de partea lui, îl ajută să se desfacă pe Ginés de Pasamonte, care sări cel dintâi în câmp, liber și despovărat, și, năpustindu-se asupra comisarului căzut, îi smulse spada și muscheta, cu care îl luă pe unul la ochi și-l amenință pe celălalt, dar fără a trage niciun foc, de nu mai rămase picior de paznic pe toată câmpia, deoarece o rupseră la fugă atât de frica muschetei lui Pasamonte, cât și de-a multelor ploi de pietre pe care prinseseră a le și arunca asupra lor galerienii.

Tare se întristă Sancho de această întâmplare, deoarece își dădu seama că toți cei puși pe fugă aveau să dea știre despre acest caz Sfintei Frății, care, la un dangăt de clopot, avea să o pornească în căutarea delincvenților, și i-o și spuse lui don Quijote, rugându-l să plece numaidecât de-acolo și să-și piardă urma-n muntele din apropiere.

— Foarte bine — zise don Quijote —, ci deocamdată știu eu ce se cuvine să facem.

Și chemându-i pe toți galerienii, care umblau brambura și se repeziseră să-l despoaie pe comisar de-l lăsaseră în pielea goală, aceștia se strânseră în jurul său ca să vadă ce le poruncea, iar el le zise:

— În caracterul celor de neam bun stă a mulțumi pentru binefacerile primite, iar unul din păcatele ce-l ofensează cel mai tare pe Dumnezeu este nerecunoștința. O spun deoarece ați și văzut-o pe-aceea primită din partea mea, domnilor, în schimbul căreia aș vrea, și e chiar voia mea, ca voi, încărcăți cu lanțul pe care vi l-am smuls de la grumaji, să vă așterneți numaidecât drumului și să vă duceți în cetatea El Toboso și-acolo să vă înfățișați doamnei Dulcineea din Toboso și să-i spuneți că eu, cavalerul ei, cel al Tristei Figuri, i-l trimit ca să-și aducă aminte de el, și să-i povestiți punct cu punct toate cele din care a fost alcătuită

această faimoasă aventură până la punerea voastră în libertate și, odată făcut acest lucru, putea-veți merge încotro veți dori, după cum vă va fi norocul.

Ginés de Pasamonte răspunse pentru toți și zise:

— Ceea ce ne poruncești, domnule și eliberatorul al nostru, e cea mai imposibilă dintre toate imposibilitățile, fiindcă nu putem bate drumurile împreună, ci singuri și risipiți și fiecare dintre noi de unul singur, străduindu-se să se-ascundă în măruntaiele pământului, spre-a nu fi găsit de Sfânta Frăție, care, fără doar și poate, are s-o pornească-n căutarea noastră. Ceea ce poți face domnia ta și e drept să faci este să schimbi slujirea și accizele acestea cuvenite doamnei Dulcineea din Toboso într-un număr de Ave-Maria și Crezuri, pe care noi le vom rosti anume pentru domnia ta, lucru pe care-l vom face zi și noapte, fugind sau odihnindu-ne, la vreme de pace sau de război; a crede însă că am putea să ne întoarcem acum la strachinele Egiptului⁴³⁵, adică să ne luăm lanțul și să ne așternem drumului către El Toboso, e totuna cu a crede că acum e noapte și nu ceasurile zece din zi, iar a ne cere nouă una ca asta ar fi ca și cum i-ai cere pere ulmului⁴³⁶.

— Ei, lua-te-ar să te ia – zise don Quijote, aprins acum de mânie –, don fecior de lele, don Ginesilă de Parapilă sau cum te-o fi chemând, păi atunci ai să mergi domnia ta singur, cu coada-ntre picioare și tot lanțul în cârcă.

Pasamonte, care nu era deloc răbduriu, cum apucase a-și da seama că don Quijote nu era întreg la minte, de vreme ce făptuise sminteala de a voi să le dăruiască libertatea, când văzu că era tratat în felul acela, le făcu soților săi cu ochiul și, trăgându-se mai la o parte, începură să reverse o asemenea ploaie de pietre asupra lui don Quijote, încât acesta nu mai apuca să se apere cu pavăza rotundă, iar sărmanul Rușinante nu mai ținea seamă de pinteni, de parcă ar fi fost turnat în bronz. Sancho se piti îndărătul măgarului său și se apăra cu ajutorul lui de norul și de

⁴³⁵ Cf. *Exodul*, 16, 3: „Mai bine muream loviți de Domnul în pământul Egiptului, când ședeam împrejurul oalelor cu carne și mâncam pâine pe saturete.” Cu alte cuvinte, să se întoarcă în captivitate.

⁴³⁶ „Pedir peras al ulmo“, a cere ceva imposibil.

grindina ce plouau asupra amândurora. Nu tot atât de bun scut își putu face don Quijote, încât să nu-l nimerească nu știu câți bolovani în tot trupul, cu atâta forță, încât dădură cu el de pământ; și nici nu căzuse bine, că studentul se și repezi asupra-i și-i scoase lighenașul din cap și-i dădu cu el trei, patru lovituri în spete și încă pe-atâtea în pământ, de i-l făcu bucăți. Îi scoaseră un cojocel pe care-l purta peste armură și ar fi vrut să-i ia și jambierele, dacă nu i-ar fi împiedicat apărătoarele de gambe. Lui Sancho îi luară mantaua și, lăsându-l în cămașă, își împărțiră între ei ce pradă mai rămăsese de pe urma luptei și o-ntinseră fiecare în altă direcție, mai grijulii să scape de Sfânta Frăție de care se temeau decât să ia lanțul la spinare și să meargă a se înfățișa doamnei Dulcineea din Toboso.

Rămaseră acolo singuri dobitocul și Rușinante, Sancho și don Quijote: măgarul, cu capul plecat și dus pe gânduri, scuturând din când în când din urechi, socotind că încă nu încetase vijelia de pietre ce-i răsuna încă în auz; Rușinante, culcat lângă stăpânul său, întrucât și el se prăbușise de pe urma unei ploi de pietre; Sancho, în cămașă și înfrișat de Sfânta Frăție; don Quijote, cum nu se poate mai cătrănit că se văzuse atât de stâlcit tocmai de către cei cărora le făcuse atâta bine.

CAPITOLUL 23

Despre ceea ce i s-a întâmplat faimosului don Quijote de la Mancha în Sierra Morena⁴³⁷ și care a fost una dintre cele mai neobișnuite aventuri ce se povestesc în această istorie adevărată

Văzându-se într-o stare atât de jalnică, don Quijote îi spuse scutierului său:

— Am auzit mereu zicându-se, Sancho, că, de faci bine mojicimii, apă-arunci de-a surda-n mare⁴³⁸. Dacă aş fi crezut ce mi-ai spus, aş fi scăpat de mâhnirea aceasta; dar ce-a fost a fost: răbdare și învățare de minte de-acum înainte.

⁴³⁷ Lanț muntos situat între La Mancha și Andaluzia.

⁴³⁸ Proverb cunoscut, „echar agua en la mar”, a da cui are sau a face ceva inutil. De remarcat succesiunea a două octosilabe trohaice.

— Aşa te vei învăţa minte, domnia ta – răspunse Sancho –, cum mi-s eu turc; dar, de vreme ce zici că dacă m-ai fi crezut ai fi scăpat de paguba asta, crede-mă acuma şi vei scăpa de alta şi mai mare, pentru că vreau să ştii că la Sfânta Frăţie nu merge să umbli cu de-ale cavaleriei, căci ea nu dă nici doi maravedişi pe toţi cavalerii rătăcitori câţi vor fi fiind, şi află că mi se şi pare că săgeţile ei îmi şi şuieră pe la urechi.

— Eşti laş din fire, Sancho – zise don Quijote –, dar, ca să nu zici că sunt îndărătnic şi nu fac niciodată ce mă sfătuieşti tu, de data asta vreau a-ţi urma sfatul şi-a mă îndepărta de urgia de care eşti atâta de înfricoşat, cu o condiţie însă: ca niciodată, viu sau mort, să nu spui nimănui că m-am retras şi îndepărtat de acest pericol din pricina spaimei, ci doar ca să dau satisfacţie rugăminţilor tale; dacă vei spune altceva, vei minţi; şi de-acum până-atunci şi de-atunci până-acum, te voi dezminţi şi voi spune că minţi şi minţi-vei ori de câte ori o vei gândi sau o vei spune. Şi nu-mi mai întoarce vorba, căci şi numai la gândul că mă îndepărtez şi mă retrag din faţa unei primejdii, îndeosebi din faţa acesteia ce pare a o ascunde nu ştiu ce bănuială sau umbră de spaimă, sunt gata să rămân locului şi s-aştept aici, de unul singur, nu doar Sfânta Frăţie de care vorbeşti şi de care ţi-e frică, ci şi pe fraţii celor douăsprezece triburi ale lui Israel şi pe cei şapte Macabei şi pe Castor şi Pollux⁴³⁹, ba chiar pe toţi fraţii şi frăţiile câte există în lume.

— Domnule – răspunse Sancho –, retragerea nu e fugă, nici aşteptarea nu e cuminţenie când primejdia întrece nădejdea, şi înţelepţilor le stă în fire să se păstreze azi pentru mâine, iar nu să pună la bătaie totul într-o singură zi. Şi află că, deşi bătăran şi mojit, tot mai pricep eu câte ceva din ce se numeşte bună judecată; aşa că nu te căi că mi-ai urmat sfatul, ci suie pe Ruşinante, dacă poţi, ori de nu, te-oi ajuta eu, şi ţine-te după mine, căci glagorea-mi spune că acum mai mare trebuinţă avem de picioare decât de mâini.

Don Quijote încălecă fără a mai replica şi, mergând după Sancho care deschidea drumul, intrară printr-o parte a Sierrei Morena aflată

⁴³⁹ Prin asociaţie cu Santa Hermandad, don Quijote evocă aici fraţi celebri: cei doisprezece fii ai lui Iacob, după care au fost numite triburile Israelului, *Geneza*, 49, 28; martiriul celor şapte fraţi Macabei, *II Macabei*; Castor şi Pollux, Dioscurii, fiii Ledei, transformaţi în constelaţia Gemenilor.

chiar lângă ei, Sancho având de gând a o străbate toată și a ieși pe la Viso sau pe la Almodóvar del Campo⁴⁴⁰ și a se ascunde câteva zile prin sălbăticiile acelea, ca să nu fie găsiți în caz că i-ar fi căutat Frăția. Se simți încurajat s-o facă după ce văzuse că din harța cu galerienii scăpaseră neatinse merindele de pe măgarul său, fapt pe care-l socoti o minune ținând seama de cât căraseră și scotociseră galerienii.⁴⁴¹

⁴⁴⁰ *Viso del Marqués* și *Almodóvar del Campo*, orașe în La Mancha castiliană, azi provincia Ciudad Real.

⁴⁴¹ Reproduc paragraful referitor la furtul măgarului lui Sancho, introdus aici, pripit și neconvincător, probabil din inițiativa tipografului, în ed. a II-a Cuesta, revăzută, ff. 108–109; ediția FR, după care am tradus, îl reproduce într-o anexă, în vol. I, pp. 1347–1348 (la fel procedează, dintre edițiile cu care am lucrat: Rudolph Schevill, Avallé-Arce și Martín de Riquer, nu și Rodríguez Marín):

„În noaptea aceea ajunseră în creierii Sierrei Morena, unde lui Sancho i se păru potrivit să petreacă noaptea și chiar încă vreo câteva zile, cel puțin atâtea câte aveau să țină proviziile pe care le aveau cu ei, așa că înnoptară între două stânci și printre numeroși stejari-de-plută. Ci soarta fatală care, după opinia celor ce n-au lumina adevăratei credințe, conduce, pregătește și alcătuiește totul după vrerea sa, hotărî ca Ginés de Pasamonte, vestitul potlogar și hoț care scăpase din lanț datorită vitejiei și nebuniei lui don Quijote, împins de spaima Sfintei Frății, de care pe bună dreptate se temea, hotărî să se ascundă prin munții aceia, iar soarta și frica îl aduseră în aceeași parte unde-i dusesese și pe don Quijote și Sancho, la ceasul și vremea când îi putu recunoaște și-n clipa când îi lăsă să adoarmă; și cum răii sunt totdeauna nerecunoscători și nevoia este prilej de a recurge la ceea ce nu se cade, iar leacul prezent îl copleșește pe cel viitor, Ginés, care nu era nici recunoscător, nici bine intenționat, se hotărî să fure măgarul lui Sancho, fără a-i păsa de Rușinante, zălog prost detot și de amanetat, și de vândut. Sancho Panza dormea, el îi fură dobitocul și, înainte de a se fi luminat de ziuă, ajunsese prea departe ca să mai poată fi găsit. Aurora apăru, înveselind pământul și întristându-l pe Sancho, care se pomeni că-i lipsea surul: văzându-se fără el, începu a scoate cel mai trist și mai îndurerat plâns de pe lume, încât don Quijote se trezi la auzul strigătelor și auzi ce zicea în ele:

— O, fiu al rărunchilor mei, născut chiar la mine-n casă, jucărioară a copiilor mei, podoabă a nevesti-mii, pizmă a vecinilor, ușurare a poverilor mele și, pe scurt, sprijin al unei jumătăți din mine însumi, deoarece cu douăzeci și șase de maravediși cât câștiga zilnic, îmi acopeream jumătate din cheltuieli!

Don Quijote, care văzu plânsul și-i cunoscuse pricina, îl consolă pe Sancho cu cele mai bune argumente ce-i stătură în putință și-l rugă să aibă răbdare, făgăduindu-i să-i dea o țidulă de schimb, pentru ca acasă la el să i se dea trei din cei cinci pe care-i lăsase acolo.

Cu asta Sancho se mai consolă și-și uscă lacrimile, își potoli suspinurile și-i mulțumi lui don Quijote pentru hatârul pe care i-l făcea; acestuia, când *pătrunse în munții aceia*...

Lui don Quijote, când pătrunse în munții aceia, i se veseli inima, locurile părându-i-se potrivite pentru aventurile pe care le căuta. Îi reveneau în amintire minunatele peripeții de care avuseseră parte cavalerii rătăcitori prin singurătăți și sălbăticiii asemănătoare. Se gândea la lucrurile acestea atât de extaziat și de răpit, încât nu-și mai aducea aminte de nimic altceva. Nici Sancho nu avea altă grijă, din clipa când i se părură că mergea printr-un ținut sigur, decât să-și îndestuleze burta cu resturile de mâncare ce mai supraviețuiseră din captura clericală și, astfel, mergea în urma stăpânului său, așezat pe dobitoc femeiește, golind sacul și umplându-și burdihanul; și, cât ar fi mers tot așa, n-ar fi dat niciun sfanț ca să găsească altă aventură.

Într-acestea, ridică ochii și văzu că stăpânul lui se oprise și încerca să ridice cu vârful dardei nu știu ce boccea căzută pe pământ, drept care dădu zor să se apropie ca să-l ajute la nevoie, iar când ajunse, el tocmai ridica în vârful dardei o pocladă și un cufăraș prinse la un loc, pe jumătate sau chiar detot putrezite și ferfenițite; erau însă atât de grele, încât a fost nevoie să descalece Sancho ca să le ia, și stăpânul îi porunci să vadă ce era în cufăraș.

Sancho se execută cu mare iuțeală și, cu toate că era închis cu un lanț și un lacăt, prin părțile putrezite și rupte ale cufărașului văzu ce era înăuntru, și anume patru cămăși de olandă fină și alte albituri nu mai puțin alese și curate, iar într-o batistă găsi un purcoi zdravăn de scuzi de aur⁴⁴²; drept care, de îndată ce-i văzu, zise:

— Binecuvântat fie tot Cerul că ne-a hărăzit și o aventură folositoare!

Și, căutând mai amănunțit, găsi un caiețel de notițe bogat împodobit. Don Quijote i-l ceru și-i porunci să păstreze banii și să-i ia pentru el. Sancho îi sărută mâinile pentru milostenie și, golind cufărașul de lenjeria fină din el, o puse în sacul de provizii. Văzând acestea toate, don Quijote zise:

— Pare-mi-se, Sancho, și nu-i cu putință să fie altceva, că vreun drumeț greșit îndrumat o fi trecut prin muntele acesta și, după ce l-au jefuit tâlharii, se vede că l-au și ucis și l-au adus în meleagul acesta atât de dosnic ca să-l îngroape.

⁴⁴² *Scudul* era o monedă de aur; dacă nu i se specifica valoarea, făcea circa treisprezece reali.

– Nu se poate – răspunse Sancho –, căci, dacă ar fi fost hoți, n-ar fi lăsat aici bănetul ăsta.

– Adevărat zici – zise don Quijote – și, de-i așa, nu ghicesc și nu-mi explic ce-ar putea fi; ci așteaptă, vedea-vom dacă nu cumva în caietelul acesta de notițe stă scris ceva după care să putem dibui și cunoaște cele dorite.

Îl deschise și primul lucru pe care-l găsi în el, așternut ca în ciornă, dar cu o scriere extrem de frumoasă, fu un sonet, care, citindu-l cu glas tare, ca să-l audă și Sancho, văzu că zicea în felul următor:

Ori este-Amorul prea sărac la minte,
ori mult prea crud, ori chinu-mi, viclenește,
e rupt de-acel prilej ce m-osândește
la cazne mai presus și de cuvinte.

Ci dacă-i zeu, Amorul dinainte
cunoaște tot și nici nu-i crud, firește,
cum e și drept. Deci cine hotărăște
crunt doru-mi adorat să-l simt fierbinte?

De spun că tu, o, Fili, mint, mă-nfrigur,
căci multul rău în bine-atât nu-ncape
și nici din cer dezastru-mi nu coboară.

Știu doar că mor curând, atâta-i sigur:
or, bolii a' cărei pricini pot să scape,
leacu-i găsit printr-o minune doară.⁴⁴³

– Din poezia asta – zise Sancho – nu putem afla nimica, dacă nu cumva s-ar putea deșira tot ghemul după căpețelul de fir de-acolo.

– Ce fir e-aici? – zise don Quijote.

– Mi se pare – zise Sancho – că domnia ta ai pomenit acolo de-un fir.

– Nu, eu am zis *Fili* – răspunse don Quijote –, iar acesta e fără îndoială numele doamnei de care se lamentează autorul sonetului; și,

⁴⁴³ Cervantes va pune acest sonet și în gura lui Reinaldos, în *La casa de los celos* (*Casa geloziei*), actul III, unde, în versul 9, „Fili” e înlocuită cu „Angélica”.

pe legea mea, trebuie să fie un poet destul de înzestrat, ori știu eu puțin despre arta aceasta.

— Va'zică – zise Sancho – domnia ta te pricepi și la poezii?

— Și încă mai mult decât îți închipui – răspunse don Quijote –, și-o să-ți dai seama când ai să duci o epistolă, scrisă în versuri de la început până la sfârșit, către doamna mea Dulcineea din Toboso. Căci vreau să știi, Sancho, că toți sau mai toți cavalerii rătăcitori din vremurile trecute erau mari trubaduri și mari muzicieni, întrucât aceste două dexterități sau, mai bine zis, haruri sunt proprii îndrăgostiților rătăcitori. E-adevărat că poemele cavalerilor din trecut au mai degrabă spirit decât har.

— Mai citește, înălțimea ta – zise Sancho –, că tot o să găsești ceva care să ne mulțumească.

Don Quijote dădu foaia și zise:

— Asta e proză și pare o scrisoare.

— Scrisoare particulară, domnule? – întrebă Sancho.

— După început nu pare decât una de dragoste – răspunse don Quijote.

— Păi citește-o cu glas tare, domnule – zise Sancho –, că tare-mi plac daraverele astea de dragoste.

— Bucuros – zise don Quijote.

Și, citind-o cu glas tare, cum îl rugase Sancho, văzu că zicea după cum urmează:

Falsa ta făgăduință și nefericirea mea neîndoioasă mă duc într-un loc de unde mai repede îți vor ajunge la urechi știrile despre moartea mea decât temeiurile plângerilor mele. M-ai respins, o, ingrato, pentru cineva care are mai mult, nu pentru cineva care valorează mai mult decât mine; dar dacă virtutea ar fi o bogăție ce ar putea fi prețuită, nu aș invidia fericirile altora, nici nu mi-aș plânge nefericirile proprii. Ceea ce ți-a durat frumusețea ți-au năruit faptele tale: prin ea am înțeles că erai inger și prin ele cunosc că ești femeie. Rămâi în pace, făcătoare a războiului meu, și deie Domnul ca amăgirile soțului tău să-ți fie mereu ascunse, pentru ca tu să nu te căiești de ceea ce ai făcut, și eu să nu mă răzbun pentru ceea ce nu mai doresc.

Isprăvind de citit scrisoarea, don Quijote zise:

— Din asta, încă și mai puțin decât din versuri, nu se poate înțelege mai mult decât că acela care a scris-o este un îndrăgostit disprețuit.

Și răsfoind aproape tot caietelul, găsi alte versuri și scrisori, și pe unele dintre ele le putu citi, iar pe altele nu; toate cuprindeau însă jeluiri, lamentații, bănuieli, plăceri și neplăceri, favoruri și disprețuri, unele celebrate și deplânse altele.

În timp ce don Quijote parcurgea caietul, Sancho parcurgea cufărașul, fără a lăsa în tot cuprinsul lui și în pocladă niciun colțișor în care să nu caute, să nu scormonească și să nu cerceteze, după cum nicio cusătură pe care să n-o desfacă sau smoc de lână pe care să nu-l scarmene, ca să nu rămână nimica din grabă sau din nebăgare de seamă: iată ce poftă neînfrânată treziseră în el scuzii găsiți, care treceau de o sută. Și cu toate că nu găsi mai mult decât cele găsite, socoti cu folos zborurile de pe cergă, vărsăturile din pricina băuturii, binecuvântările țărușilor, pumnii căraușului, pierderea desagii, furtul mantalei și toată foamea, setea și osteneala pe care le îndurase în slujba bunului său stăpân, părându-i-se că era mai mult decât bine plătit cu ploconul primit prin înmânarea celor găsite.

Cavalerul Tristei Figuri rămase tare doritor să afle cine era stăpânul cufărașului, presupunând după sonet și scrisoare, după banii de aur și după cămășile atât de fine că trebuie să fi fost vreun nobil îndrăgostit, pe care disprețul și cruzimea doamnei sale îl vor fi dus la un sfârșit disperat. Cum însă prin locul acela de nelocuit și râpos nu se ivea nimeni de la care să se poată informa, nu mai avu altă grijă decât să meargă mai departe, fără a urma alt drum decât cel pe care-l voia Rușinante — și anume cel pe unde acesta putea merge —, plin cu totul de închipuirea că nu se putea ca prin hățișurile acelea să nu i se ivească vreo aventură neobișnuită.

Umblând, dar, prins de gându-acesta, văzu că pe creasta unui munticel ce i se înfățișa ochilor sărea un om din stâncă-n stâncă și din tufă-n tufă cu nemaipomenită agilitate. I se păru că era dezbrăcat, cu barba neagră și deasă, părul mare și încâlcit, desculț și fără nimic de la genunchi în jos; coapsele îi erau acoperite de niște izmene parcă din catifea roșcată, atât de zdrențuite însă, că prin multe locuri i se vedea pielea. Era

cu capul gol și, deși trecuse cu agilitatea mai sus pomenită, Cavalerul Tristei Figuri văzu și observă toate aceste amănunte și, măcar că încercă, nu se putu ține după el, fiindcă slăbănogelii lui Rușinante nu-i era dat să meargă prin acele coclauri, cu atât mai mult cu cât era din fire lent la pas și flegmatic. Lui don Quijote îi dădu numaidecât prin gând că omul acela era stăpânul pocladei și-al cufărașului și-și propuse să-l caute, chiar de i-ar fi fost scris să bată vreme de un an munții aceia, până când avea să-l găsească, drept care-i porunci lui Sancho să se dea jos de pe măgar și s-o taie pe-o latură a muntelui, el urmând să meargă pe cealaltă, căci s-ar fi putut ca prin sânguința asta să dea de omul care le dispăruse atât de iute din fața ochilor.

— Nu pot face asta – răspunse Sancho –, căci, dacă mă depărtez de înălțimea ta, pe loc m-apucă frica și mă năpădește cu fel de fel de spaime și năluciri. Și ce-ți spun acuma să-ți fie înștiințare cum că de azi înainte n-o să mă mai îndepărtez nici cu un deget de lângă înălțimea ta.

— Fie-așa – zise cel al Tristei Figuri –, și sunt extrem de mulțumit că vrei să te bizui pe curajul meu, care nu te va lăsa de izbeliște nici dacă ți-ar lipsi sufletul din trup. Și ține-te acum după mine, lento, lento sau cum vei fi putând, și fă-ți din ochi felinare; înconjura-vom munișorul ăsta: vom da poate de omul pe care l-am văzut și care, fără îndoială, nu-i altul decât stăpânul celor găsite de noi.

La care Sancho răspunse:

— Mult mai bine-ar fi să nu-l căutăm, căci, dacă o să-l găsim și s-ar întâmpla să fie și stăpânul banilor, e limpede c-ar trebui să i-i dau înapoi; așa că mai bine-ar fi, fără a ne mai da silința asta fără rost, să-i stăpânesc eu cu bună-credință până când, pe altă cale mai puțin iscoditoare și sânguincioasă, li s-ar ivi adevăratul stăpân, și asta poate chiar după ce-i voi fi cheltuit, și-atunci regele m-ar face liber⁴⁴⁴.

— Te-nșeli aici, Sancho – răspunse don Quijote –, căci acum, dacă am apucat să bănuim cine e stăpânul, ba l-am și văzut cât de cât, suntem obligați să-l căutăm și să-i restituim banii; iar dacă nu l-am căuta,

⁴⁴⁴ „Al que no tiene, el Rey lo hace libre“ („Pe cine nu are, regele îl face liber“), proverb care consemna situația în care regele îi scutea de cheltuielile de judecată pe cei lipșiți.

puternica bănuială pe care-o nutrim cum că el este acela ne face la fel de vinovați ca și când ar fi. Așa că, prietene Sancho, nu te-ncărca de suferință că-l căutăm, deoarece pe mine m-ar elibera de ea dacă-l voi găsi.

Drept care îi dădu pîteni lui Rușinante, iar Sancho îl urmă cu dobitocul lui de toate zilele și, după ce înconjurară parte din munte, găsiră căzut într-un pârâu, mort și pe jumătate mâncat de câini și ciugulit de cioace, un catâr, înșeuat și încăpăstrat, totul întărindu-le încă o dată bănuiala că acela care fugise era stăpânul catărului și-al poclăzii.

În vreme ce-l priveau, auziră un fluierat ca de păstor ce-și păzea turma și, deodată, din stînga se iviră mulțime de capre, iar în urma lor, pe creasta muntelui, se arată păstorul care le păzea și care era un bărbat vîrstnic. Don Quijote îl strigă și-l rugă să coboare pînă unde se aflau ei. El, drept răspuns, strigă întrebându-i ce-i adusesese prin locurile acelea, rareori sau nicicînd călcate decît de picior de capre sau de lupi și de alte fiare ce bîntuiau pe-acolo. Sancho îi răspunse să coboare, că aveau să-i dea seamă pe larg despre toate. Căprarul coborî și, ajungînd unde se afla don Quijote, zise:

— Pun rămășag că vă uitați la catârul de închiriat care-a murit în rîpa aia. Zace-n locul ăla, pe legea mea, de peste șase luni. Ia spuneți-mi, ați dat cumva pe-acolo de stăpânul lui?

— N-am dat de nimeni – răspunse don Quijote –, decît de o pocladă și-un cufăraș pe care le-am găsit nu departe de locul acesta.

— Și eu le-am găsit – răspunse căprarul –, dar niciodată n-am vrut să le ridic și nici chiar să m-apropii de ele, teamă fiindu-mi de vreo piază rea și ca să nu fiu tras la răspundere pentru furt, căci dracu' e viclean și-odată-i răsare omului sub pași vreo piedică de care se poticnește și cade fără a ști cum, necum.

— La fel zic și eu – răspunse Sancho –, și eu l-am găsit și n-am vrut să m-apropii de el nici la o bătaie de piatră și l-am lăsat acolo, așa cum erau, că nu vreau, zău, dulău cu zurgălău⁴⁴⁵.

— Ia spune-mi, om bun – zise don Quijote –, știi oare cine-o fi stăpânul acelor lucruri?

⁴⁴⁵ Proverb: „No quiero perro con cencerro”, nu vreau nimic, oricum ar fi, care să-mi aducă neazuri.

— Ce-aş putea eu să vă spun – zise căprarul – este că acum să tot fie şase luni, mai mult sau mai puţin, a sosit la o colibă de ciobani cam la vreo trei leghe de-aici un flăcău cu faţă şi purtare nobilă, călare chiar pe catârul ce zace mort acolo şi cu poclada şi cufăraşul pe care ziceţi că le-aţi găsit şi nu le-aţi atins. Ne-a întrebat ce ţinut din munţii ăştia e cel mai râpos şi mai dosnic: i-am zis că e tocmai ăsta unde ne-aflăm acum, şi chiar ăsta-i adevărul, că dacă vă afundaţi în el încă o jumate de leghe, s-ar putea să nu mai izbutiţi a ieşi: ba chiar mă minunez cum de-aţi putut ajunge aici, că nu-i drum şi nici potecă să ducă spre locul ăsta. Zic, dar, că, auzind răspunsul nostru, flăcăul a-ntors hăţurile şi-a apucat-o spre locul pe care i l-am arătat, lăsându-ne pe toţi mulţumiţi de chipul lui frumos şi miraţi de întrebarea lui şi de graba cu care-l văzusem umblând şi îndreptându-se către munte; şi de-atunci nu l-am mai văzut niciodată, până când, acum câteva zile, i-a tăiat calea unuia dintre ciobanii noştri şi, fără a-i spune o vorbă, s-a apropiat de el şi l-a snopit cu pumnii şi picioarele, iar apoi s-a dus la măgăriţa stânei şi-a luat toată pâinea şi brânza pe care le căra; şi, cu nemaipomenită sprinte-neală, după ce-a făcut-o, s-a afundat iarăşi în munte. Când am aflat de asta, câţiva căprari am pornit-o în căutarea lui prin locurile cele mai de nepătruns ale muntelui vreme de aproape două zile, la capătul cărora l-am găsit vârat în scorbura unui stejar de plută gros şi falnic. Ne-a ieşit în întâmpinare cu multă blândeţe, cu hainele de mult zdrenţuite şi faţa slujită şi pârjolită de soare, în aşa hal, de abia l-am recunoscut, doar că veşmintele, deşi ferfeniţite, cu amintirea pe care o aveam despre ele, ne-au făcut să înţelegem că el era cel căutat de noi. Ne-a salutat curtenitor şi, în vorbe puţine şi tare meşteşugite, ne-a zis să nu ne mirăm văzându-l în ce fel umblă, fiindcă aşa i se potrivea ca să îndeplinească o anumită penitenţă ce-i fusese dată pentru multele lui păcate. L-am rugat să ne spună cine era, dar nici vorbă s-o putem scoate la capăt cu el. L-am mai rugat ca oricând ar avea nevoie de hrană, fără de care nu se putea descurca, să ne spună unde-l puteam găsi, deoarece, cu multă dragoste şi grijă, aveam să i-o ducem; iar dacă nici aşa nu-i era pe plac, cel puţin să iasă-n drum şi să le-o ceară ciobanilor, nu să le-o smulgă. Ne-a mulţumit pentru poftire, şi-a cerut iertare pentru atacurile trecute şi a făgăduit ca de atunci încolo să ne-o ceară în numele Domnului, fără

a mai face rău nimănui. Cât privește așezarea sălașului său, a spus că nu avea altul decât cel găsit întâmplător pe unde-l apuca noaptea; și și-a isprăvit vorbirea cu un plâns atât de duios, că, zău, noi, cei care-l ascultasem, ar fi trebuit să fim de piatră dacă nu i-am fi ținut hangul, gândindu-ne doar cum îl văzusem întâia dată și cum îl vedeam atunci. Căci, așa cum am spus, era un tânăr tare binevoitor și plăcut, iar prin vorbele lui curtenitoare și cumpănite arăta că era o persoană de familie bună și foarte curtenitoare, încât, deși noi, cei ce-l ascultam, eram neciopliți, noblețea lui era atât de puternică, încât ajungea să se facă simțită până și de neciopleană. Și tocmai când vorbea mai cu foc, s-a oprit și a amuțit; și-a înfipt ochii-n pământ o bună bucată de vreme, răstimp în care toți am rămas tăcuți și cu sufletul la gură, așteptând să vedem unde avea să ducă acea cădere pe gânduri, nu puțin îndurerăți la vederea lui, fiindcă, după felul cum își deschidea ochii și înțepenea cu ei pironiți în pământ, fără a clipi multă vreme, iar alteori și-i închidea, strângând din buze și arcuindu-și sprâncenele, ne-am dat lesne seama că-l pâlise un atac de nebunie. Și el ne-a și dat iute de înțeles că ceea ce gândisem era adevărat, pentru că s-a ridicat cu furie grozavă de la pământ, unde se întinsese, și s-a năpustit asupra celui dintâi aflat lângă el, cu asemenea dârzenie și turbare, că, de nu i l-am fi smuls, l-ar fi ucis în pumni și mușcăături; și făcea toate astea zicând: „Ah, fățarnice Fernando! Aici, aici ai să-mi plătești nedreptatea pe care mi-ai făcut-o, mâinile astea au să-ți smulgă inima unde se-adăpostesc și-și au bârlogul toate răutățile laolaltă, îndeosebi minciuna și înșelătoria!” Și acestor vorbe le adăuga altele ce urmăreau cu toatele să-l vorbească de rău pe-acel Fernando și să-l facă de trădător și fățarnic. I l-am smuls, așadar, nu fără anevoință, iar el, fără a mai scoate nicio vorbă, s-a îndepărtat de noi și s-a afundat în fugă printre rujele și hățișurile astea, încât ne-a fost cu neputință să-l urmărim. Am tras de-aici încheierea că nebunia îl apuca din când în când și că cineva pe care-l chema Fernando se vede treaba că-i făcuse un mare rău, unul atât de crâncen precum o și arăta starea în care-l adusesese. Toate astea s-au adevărit de-atunci încoaie ori de câte ori, și-au fost multe, a ieșit la drum, uneori ca să le ceară ciobanilor să-i dea ce aveau de mâncare la ei, iar alteori, ca să le-o smulgă cu sila; căci atunci când îl apucă nebunia, cu toate că ciobanii i-ar da-o de bunăvoie,

el nu o primește, ci o ia cu pumnii; iar când este în toate mințile, o cere în numele Domnului, curtenitor și cuviincios, și le aduce multe mulțumiri, nu fără lacrimi. Și vă spun adevărat, domnilor – urmă căprarul –, că ieri ne-am hotărât, eu și alți patru ciobani, doi slujitori și doi prieteni de-ai mei, să-l căutăm până ce avem să-l găsim, iar odată găsit, fie cu sila, fie de bunăvoie, să-l ducem la oraș, în Almodóvar, la opt leghe de-aici, și-acolo să-l curarisim, dacă boala lui o fi având vindecare, sau să aflăm, când are să fie în toate mințile, cine este și dacă are rude cărora să le dăm de știre despre nefericirea lui. Asta e, domnilor, tot ce-aș putea să vă răspund la ce m-ați întrebat; și aflați că stăpânul lucrurilor pe care le-ați găsit e chiar cel pe care l-ați văzut trecând pe cât de iute, pe-atâta de dezbrăcat – căci don Quijote îi și spusese cum îl văzuse pe omul acela sărind prin munte.

El rămase uimit de cele auzite de la căprar și fu și mai dornic să afle cine era nebunul acela nefericit, propunându-și în sinea-i ceea ce tocmai își pusese în gând: și anume să-l caute prin tot muntele, fără a lăsa cotlon sau peșteră necercetată, până când avea să-l găsească. Soarta făcu însă mai bine decât gândea și spera el, pentru că în chiar clipa aceea, prin strunga dintre două stânci ce se înălțau în locul unde se aflau ei, apărutânărul pe care-l căutau și care venea bolborosind cuvinte ce nu puteau fi înțelese nici de aproape, necum de la distanță. Veșmântul îi era așa cum fusese descris, doar că, apropiindu-se, don Quijote văzu că pieptarul zdrențuit pe care-l purta era de ambră⁴⁴⁶, de unde pricepu că o persoană în astfel de straie nu putea fi de condiție foarte umilă.

Apropiindu-se de ei, tânărul îi salută cu glas strident și răgușit, dar cu multă curtenie. Don Quijote îi întoarse salutările cu nu mai puțină cuviință și, coborând de pe Rușinante, cu ținută amabilă și grație, se duse să-l îmbrățișeze și-l țină un bun răstimp strâns în brațe, ca și cum l-ar fi cunoscut de mult. Celălalt, pe care-l putem numi „Rufosul Relei Figuri”⁴⁴⁷ (cum pe don Quijote al celei Triste), după ce se lăsă îmbrățișat, îl împinse puțin înapoi pe don Quijote și, punându-și mâinile pe

⁴⁴⁶ Confectionat din piele parfumată la tăbăcire cu ambră sau chiar din piele de cașalot.

⁴⁴⁷ În text: *El Roto de la Mala Figura*.

umerii lui, îl privi lung, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă-l cunoștea, nu mai puțin mirat pesemne la vederea figurii, aerului și armelor lui don Quijote decât fusese și don Quijote la vederea lui. În sfârșit, primul care vorbi după îmbrățișare a fost Rufosul, zicând ceea ce se va spune mai încolo.

CAPITOLUL 24

Unde continuă aventura din Sierra Morena

Istoria spune că don Quijote îl asculta cum nu se poate mai atent pe flendurosul de Cavaler al Muntelui⁴⁴⁸, care, continuându-și vorbirea, zise:

— Cu siguranță, domnule, oricine-ai fi, căci eu unul nu te cunosc, îți sunt recunoscător pentru dovezile de curtenie pe care mi le-ai arătat și aș vrea să fiu în situația de a răspunde cu și mai multă simțire celei ce ai arătat că mi-o nutrești prin buna primire pe care mi-ai rezervat-o; dar soarta nu vrea să-mi dea altceva care să poată fi la înălțimea frumoaselor purtări ale domniei tale față de mine în afara bunelor mele dorințe de a le fi recunoscător.

— Cele pe care le nutresc eu — răspunse don Quijote — sunt doar de a te sluji, într-atâta, încât mă hotărâsem să nu plec din munții aceștia până când nu aveam să te găsesc și să aflu de la domnia ta dacă durerii ce se vede a te încerca, după ciudățenia vieții domniei tale, nu i s-ar putea găsi cât de cât un remediu și, dacă ar fi nevoie a-l căuta, atunci să-l caut cu toată silința posibilă. Iar dacă năpasta domniei tale s-ar număra printre cele ce-și au porțile închise oricărui fel de consolare, mă gândeam a te ajuta s-o plângi și s-o jelești cum aș putea mai bine, căci în nefericiri este totuși o consolare a găsi pe cineva care să le deplore. Și dacă buna mea intenție merită a fi răsplătită cu oarecare curtenie, atunci te implor, domnule, pe cea multă câtă văd că se ascunde în domnia ta și în același timp te conjur pe ceea ce ai iubit sau iubești cel mai mult în viață, să-mi spui cine ești și pricina ce te-a adus să trăiești și să mori în mijlocul

⁴⁴⁸ *Caballero de la Sierra* și, mai jos, *Caballero del Bosque* sunt alte două supranume ale lui Cardenio. *Caballero del Bosque* se va numi și bacalaureatul Sansón Carrasco (DQ II, 12).

acestor singurătăți asemenea unui animal sălbatic, de vreme ce sălășluiești în ele pe-atât de-nstrăinat de domnia ta, pe cât o arată straiile și persoana domniei tale. Și jur – adăugă don Quijote – pe ordinul caveriei pe care l-am primit, deși nevrednic și păcătos, și pe îndeletnicirea de cavalier rătăcitor, ca, dacă-ți face plăcere, să te slujesc cu tot adevărul la care mă obligă faptul de a fi cine sunt, fie lecuindu-ți nenorocirea, dacă ar fi să aibă leac, fie ajutându-te să ți-o plângi, precum ți-am făgăduit.

Cavalerul Pădurii, dacă-l auzi vorbind astfel pe cel al Tristei Figuri, nu făcu decât să-l privească și să-l măsoare cu privirea și iar să-l privească de sus până jos; și, după ce-l privi bine, îi spuse:

— Dacă aveți să-mi dați ceva de mâncare, dați-mi, pentru mila Domnului, și după ce voi mânca, voi face tot ce-mi cereți, ca mulțumire pentru atât de bunele intenții ce mi s-au arătat aici.

Numaidecât, Sancho din sacul său și căprarul din traistă scoaseră cele de trebuință pentru ca Rufosul să-și potolească foamea, mâncând ca un apucat tot ce i se dădu, atât de iute, că nu făcea nicio pauză între o îmbucătură și alta, încât mai degrabă le înfuleca decât le-nghițea; și-n vreme ce mânca, nici el, nici cei care-l priveau nu scoaseră o vorbă. Când isprăvi de mâncat, le făcu semne să îl urmeze, cum și făcură, și-i conduse într-o poieniță înverzită ce se afla după o stâncă, la mică depărtare. Ajuns acolo, se tolăni în iarbă, iar ceilalți făcură aidoma, totul petrecându-se fără ca nimeni să vorbească, până când Rufosul, așezându-se în largul său, zise:

— Dacă doriți, domnilor, să vă spun în puține cuvinte nesfârșirea nenorocirilor mele, va trebui să-mi făgăduiți că nu-mi veți întrerupe cu nicio întrebare și nici altcumva firul tristei mele istorii; altminteri, în clipa în care ați face-o, atunci pe loc ar înceta și ce v-aș povesti.

Vorbele acestea ale Rufosului îi aduseră aminte lui don Quijote de povestea pe care i-o spusese scutierul său, când nu nimerise numărul caprelor ce trecuseră râul, iar istoria rămăsese în suspensie⁴⁴⁹. Revenind însă la Rufos, acesta urmă zicând:

— Prevenirea asta o fac pentru că aș vrea să trec repede peste povestirea nefericirilor mele, întrucât readucerea lor în memorie nu-mi slujește

⁴⁴⁹ Reluare a stratagemii narrative (narația cu condiții) din povestea păstoriței Torralba (DQ I, 20, p. 190).

la nimic altceva decât să le adaug altele noi și cu cât mi-ați pune mai puține întrebări, cu atât mai iute aş isprăvi să mi le spun, deși nu voi omite să povestesc nimic cât de cât însemnat, ca să vă satisfac întru totul dorința.

Don Quijote i-o făgădui în numele celorlalți, iar el, cu această asigurare, începu astfel:

— Numele meu e Cardenio⁴⁵⁰; patria mea, unul din cele mai frumoase orașe din Andaluzia aceasta⁴⁵¹; familia mea, nobilă, părinții mei, bogați; nenorocul meu atât de mare, încât părinții mei mi-l vor fi plâns și familia mi-l va fi regretat, fără a mi-l putea alina cu bogăția lor, căci, pentru a le cui nefericirile de la Cer, de puțin folos obișnuiesc a fi bunurile sortii. Chiar aici pe pământ trăia un cer, în care dragostea a pus toată slava pe care mi-o puteam dori; atât de mare e frumusețea Luscindei, o tânără la fel de nobilă și de bogată ca mine, dar cu mai mult noroc și mai puțină statornicie decât cea care li s-ar fi cuvenit gândurilor mele cinstite. Pe această Luscinda am îndrăgit-o, am iubit-o și adorat-o încă din primii mei ani fragezi, iar ea m-a iubit pe mine, cu ingenuitatea și cugetul curat pe care i le îngăduiau vârsta ei mică. Părinții noștri ne cunoșteau gândurile și ele nu-i mâhneau, deoarece își dădeau prea bine seama, că, dacă aveau să stăruie tot așa, nu puteau avea alt deznodământ decât căsătoria noastră, fapt pe care aproape-l prefigura egalitatea familiilor și averilor noastre. Vârsta ne-a înaintat și, odată cu ea, iubirea amândurora, astfel încât tatălui Luscindei i s-a părut că, de dragul cuviinței, era nevoit să-mi interzică intrarea în casa lui, aproape imitându-i într-asta pe părinții acelei Tisbe atât de cântate de poeți⁴⁵². Și tocmai interdicția asta a adăugat pojar pojarului și dorință dorinței, pentru că, deși au impus tăcere limbilor, n-au putut s-o impună penelor, care cu și mai multă libertate decât limbile obișnuiesc a da de înțeles

⁴⁵⁰ Nefericirile amoroase ale lui Cardenio au avut foarte curând răsunet și în afara Spaniei: în 1612 s-a publicat traducerea engleză a lui *Don Quijote I*, datorată lui Thomas Shelton. Din ea și-a extras Shakespeare subiectul dramei sale *History of Cardenio*, pierdută din păcate și a cărei amintire s-a păstrat doar într-o mențiune din *Stationer's Register*.

⁴⁵¹ E vorba, mai mult ca sigur, de Córdoba.

⁴⁵² Aluzie la fabula lui Piram și Tisbe, îndrăgostiții separați de un zid, povestită de Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, vv. 55–166.

cui vrea s-o afle ce anume stă ascuns în suflet, căci deseori prezența ființei iubite tulbură și amuțește cea mai hotărâtă intenție și cea mai temerară limbă. O, ceruri, câte răvașe i-am scris! De câte răspunsuri desfătătoare și cinstite am avut parte! Câte cântece am compus și câte versuri de dragoste, în care sufletul meu își destăinuia și-și puneă pe hârtie simțirile, își zugrăvea dorințele incandescente, își întreținea amintirile și-și desfăta năzuința! În sfârșit, văzându-mă la capătul puterilor și sufletul mistuindu-mi-se în dorința de-a o vedea, m-am decis să trec la fapte și să fac într-o clipă ceea ce mi s-a părut lucrul cel mai potrivit ca să-mi capăt răsplata dorită și meritată, și anume să i-o cer tatălui ei drept soție legiuită, ceea ce am și făcut; la care el mi-a răspuns că-mi mulțumea pentru voința ce-o arătam de a-l onora și de a voi să fiu onorat cu odorul său, dar că, de vreme ce tatăl meu era în viață, lui îi revenea pe bună dreptate să formuleze cererea aceea, pentru că, de nu era și pe voia și placul lui, Luscinda nu era femeie de luat sau de dat pe ascuns. I-am mulțumit pentru gândul cel bun, părându-mi-se că avea dreptate în ce spunea și că tatăl meu avea să fie de acord de îndată ce aveam să-i spun; și cu acest gând, numaidecât, în clipă, m-am dus să-i spun tatălui meu ce anume doream. Și, când am intrat în camera unde se afla, l-am găsit cu o scrisoare deschisă în mână pe care, înainte să apuc a-i spune ceva, mi-a dat-o și mi-a spus: „Din scrisoarea asta, Cardenio, vei vedea voia pe care-o are ducele Ricardo de a-ți acorda o favoare.“ Acest duce Ricardo, după cum știți pesemne, domnilor, e un grande de Spania⁴⁵³ care-și are domeniul în cea mai bună parte a Andaluziei. Am luat scrisoarea și am citit-o și era într-atât de elogioasă, încât până și mie mi s-a părut că ar fi fost păcat dacă tatăl meu nu m-ar fi lăsat să duc la îndeplinire ce i se cerea într-însa, și anume să mă trimită numaidecât acolo unde se afla el, întrucât voia să fiu camaradul, nu slujitorul fiului său mai mare, el asumându-și obligația de a-mi oferi o situație într-un totu potrivit cu prețuirea pe care mi-o purta. Am citit scrisoarea și-am amuțit citind-o, cu atât mai mult cu cât l-am auzit pe tatăl meu spunându-mi: „De azi în două zile, Cardenio, ai să pleci ca

⁴⁵³ Treapta cea mai înaltă pe scara nobiliară spaniolă, atinsă de foarte puțini posesori ai unor imense domenii senioriale. Granzii de Spania aveau și privilegiul de a putea rămâne acoperiți în prezența regelui.

să îndeplinești voia ducelui, și mulțumește-i lui Dumnezeu că-ți deschide un drum spre a obține ceea ce eu unul știu că meriți.“ Adăugă acestor argumente și altele de părinte sfătuitor. A sosit sorocul plecării mele, am vorbit într-o noapte cu Luscinda, i-am spus tot ce se întâmpla și la fel am procedat și cu tatăl ei, implorându-l a mai zăbovi câteva zile și-a amâna căsătoria până când aveam să văd ce voia de la mine ducele Ricardo; mi-a făgăduit-o, și ea mi-a întărit-o cu mii de jurăminte și mii de leșinuri. Am ajuns, în sfârșit, acolo unde ședea ducele Ricardo. Am fost atât de bine primit de el, încât de îndată a și început să-și facă lucrarea invidia stârnită în vechii slujitori, căroră li se părea că dovezile de favoare pe care mi le arăta ducele aveau să-i prejudicieze pe ei. Cel mai mult s-a bucurat însă de venirea mea cel de-al doilea fiu al ducelui, pe nume Fernando, tânăr prezentabil, gentilom, mărinimos și fustangiu, care, în scurt timp, a ținut să-i fiu prieten atât de apropiat, încât dădea prilej de vorbe tuturor; și, cu toate că fiul cel mare mă iubea mult și-mi acorda întreaga-i favoare, el n-a ajuns la intensitatea cu care mă iubea și se purta cu mine don Fernando. Și așa cum se face că între prieteni nu mai există secrete neîmpărtășite și cum familiaritatea dintre mine și don Fernando încetase a mai fi doar atâta și devenise prietenie, el îmi mărturisea toate gândurile sale, mai cu seamă unul amoros, care-i pricinuia o seamă de griji. O iubea pe o țărancă, vasală a tatălui său, cu părinți foarte bogați, și atât de frumoasă, cuminte și cinstită, încât nimeni dintre cei care-o cunoșteau nu se putea hotărî în care dintre aceste calități excela sau era mai desăvârșită. Darurile atât de alese ale frumoasei țărănci au împins atât de departe dorințele lui don Fernando, încât s-a decis, ca să și le poată împlini și ca să înfrângă integritatea țărăncii, să-și dea cuvântul de a-i fi soț⁴⁵⁴, deoarece altminteri ar fi însemnat să râvnească imposibilul. Eu, îndatorat de prietenia sa, cu cele mai bune argumente la care m-am priceput și cu cele mai vii exemple ce mi-au stat la îndemână, m-am străduit să-l împiedic și să-l abat de la un asemenea gând, dar, văzând că nimic nu era de folos, m-am hotărât să-i aduc la cunoștință împrejurarea aceasta ducelui Ricardo, tatăl lui; don Fernando

⁴⁵⁴ Căsătoria pe baza cuvântului dat reprezenta o adevărată căsătorie sacramentală; ea a fost interzisă de Conciliul din Trento.

însă, inteligent și discernător cum era, a intrat la bănuieli și s-a temut de una ca asta, întrucât i s-a părut că eram chiar obligat, ca bun slujitor, să nu ascund nimic ce-ar fi putut aduce asemenea atingere onoarei seniorului meu, ducele; și astfel, ca să-mi abată atenția și să mă amăgească, mi-a spus că nu găsea alt leac de a-și îndepărta din minte frumusețea care-l înrobise atât de mult decât să plece de-acasă vreme de câteva luni, voind să mergem amândoi acasă la tatăl meu, sub pretextul, pe care i l-ar fi servit ducele, de a merge și a cumpăra niște cai foarte buni care se găseau în cetatea mea de baștină, mamă a celor mai buni din lume. De cum l-am auzit zicând asta, eu, împins de dorul meu, chiar dacă hotărârea lui nu era prea bună, i-am încuviințat-o drept una dintre cele mai nimerite din câte se puteau închipui, întrucât văzusem ce bun prilej și împrejurare mi se ofereau ca să o revăd pe Luscinda mea dragă. Cu gândul și dorința asta, i-am încuviințat ideea și i-am încurajat intenția, îndemnându-l să și-o pună în fapt cât mai repede cu putință, deoarece, într-adevăr, absența își făcea lucrarea în pofida celor mai statornice sentimente. Când a venit să mi-o spună, el, după cum s-a aflat mai apoi, se și bucurase de țărancă sub titlul de soț și aștepta un prilej ca să se dea la iveală fără niciun pericol pentru sine, temându-se de ce ar fi putut face ducele când avea să-i afle sminteala. S-a întâmplat, așadar, că, dragostea nefiind la cei mai mulți tineri altceva decât poftă, care, având drept scop suprem plăcerea, se istovește odată cu atingerea acestuia, iar ceea ce părea dragoste dă neapărat îndărăt, pentru că nu poate trece de hotarul pe care i l-a pus natura, hotar în care n-a cuprins și ceea ce este dragoste adevărată, vreau să spun că de îndată ce s-a bucurat de țărancă, dorințele lui don Fernando s-au potolit și avânturile i s-au răcit; și dacă la început se prefăcea a voi să plece de-acasă spre a și le vindeca, acum cu adevărat se străduia să plece ca să nu și le mai pună în lucrare. Ducele i-a dat învoire și mi-a poruncit să-l însoțesc. Am ajuns în orașul meu, tatăl meu l-a primit potrivit rangului său, eu am văzut-o numaidecât pe Luscinda, dorințele mele (deși nu muriseră și nici nu se domoliseră) au reînviat, dar, spre răul meu, l-am încunoștințat despre ele și pe don Fernando, întrucât mi se păruse că, în temeiul marii prietenii pe care mi-o arăta, nu se cuvenea să-i ascund nimica. I-am lăudat atât de mult frumusețea, grația și cuminenția Luscindei, încât laudele mele au stârnit

în el dorința de a voi să o vadă pe tânăra împodobită cu atâtea bune înzestrări. I-am îndeplinit-o, spre nenorocul meu, și i-am arătat-o într-o noapte, la lumina unei lumânări, printr-o fereastră pe unde obișnuiam noi doi să stăm de vorbă. A văzut-o în ținută de casă și în așa fel, încât a dat uitării toate frumusețile văzute de el până atunci. A amuțit, și-a pierdut mințile, a rămas înmărmurit și, până la urmă, s-a îndrăgostit așa cum veți vedea pe parcursul istorisirii năpastei mele. Și, ca să-i înflăcăreze și mai tare dorința (pe care și-o ascundea de mine și și-o dezvăluia de unul singur doar Cerului), soarta a făcut să găsească într-o zi un răvaș de-al ei în care mă ruga să o cer tatălui ei de soție, atât de înțelept, atât de cinstit și cu atâta dragoste, încât, după ce l-a citit, mi-a spus că Luscinda singură întrunește toate harurile de frumusețe și judecată câte fuseseră împărțite între toate celelalte femei din lume. Într-adevăr, țin să mărturisesc acum că, deși vedeam cu cât de temeinice îndreptățiri o lăuda don Fernando pe Luscinda, mă mâhnea să aud asemenea laude din gura lui și am început să mă tem și să mă feresc de el, fiindcă nu trecea clipă în care să nu vrea a ne întreține despre Luscinda și aducea mereu vorba, chiar trasă de păr, despre ea, fapt ce trezea în mine nu știu ce soi de gelozie, nu pentru că m-aș fi temut de vreo lovitură din partea virtuții și fidelității Luscindei, dar, cu toate astea, soarta mă făcea să mă tem de ceea ce tot ea îmi arăta că puteam fi sigur. Don Fernando căuta totdeauna să citească scrisorile pe care i le trimiteam Luscindei și pe cele în care-mi răspundea ea, sub cuvânt că-i plăcea tare mult discernământul amândurora. S-a întâmplat, dar, că Luscinda, cerându-mi să citească o carte de aventuri cavalierești la care ținea foarte mult, și anume *Amadís de Gaula*...

Nici nu auzi bine pomenindu-se cărțile cavalierești, că don Quijote zise⁴⁵⁵:

— Dacă mi-ai fi spus, domnule, de la începutul istoriei domniei tale, că domnia sa doamna Luscinda este iubitoare de cărți cavalierești, nici n-ar fi fost nevoie de altă proslăvire ca să mă faci a înțelege altitudinea minții sale, căci nu mi s-ar părea atât de bună precum ai zugrăvit-o domnia ta, domnule, dacă ar fi fost lipsită de gustul pentru o lectură

⁴⁵⁵ Don Quijote rupe pactul narativ stabilit la început, și anume acela de a nu-l întrerupe pe povestitor.

atât de delectabilă: așa încât pentru mine nu-i nevoie să mai faci risipă de cuvinte ca să-mi descrii frumusețea, valoarea și judecata ei, căci și numai auzind ce înclinație are, o confirm drept cea mai frumoasă și mai discernătoare femeie din lume. Și tare aș fi vrut, domnule, să-i fi trimis, odată cu *Amadís de Gaula*, și bunul *Don Rugel de Grecia*⁴⁵⁶, deoarece știu că doamnei Luscinda i-ar fi plăcut nespus Daraida și Geraya, și vorbele de duh ale păstorului Darinel, și-acele admirabile versuri ale bucolicelor sale, cântate și reprezentate de el cu tot hazul, discernământul și naturalețea. Ci veni-va poate timpul să îndrepti greșeala aceea și nu va mai trece mult până la îndreptarea a toate de vei binevoi să mă-nsoțești până la mine-n sat, căci acolo îți voi putea da peste trei sute de cărți ce-mi sunt desfătare a sufletului și destindere a vieții; cu toate că am încredințarea că nu mai am niciuna, din pricina răutății unor vrăjitori răi și plini de invidie. Și iartă-mă, domnule, că am încălcat făgăduința de a nu-ți întrerupe vorbirea, dar când aud pomenindu-se de lucruri de-ale cavaleriei și-ale cavalerilor rătăcitori, mi-e la fel de puțin la îndemână să nu vorbesc despre ele cum le e razelor soarelui să înceteze a mai încălzi sau celor ale lunii să nu mai umezească⁴⁵⁷. Iertare, așadar, și continuă, rogu-te, căci asta-i acum de cea mai mare însemnătate.

În timp ce don Quijote spunea cele relatate, lui Cardenio îi căzuse capul în piept, dând semne că era profund adâncit în gânduri. Și cu toate că don Quijote îi spuse de două ori să-și continue istorisirea, el nu ridica deloc capul și nu scotea nicio vorbă; după un răstimp însă și-l îndreptă și zise:

— Nu-mi poate ieși din minte și nimeni de pe lume nu mi-o poate scoate și nici nu mă poate face să înțeleg altceva, iar cine-ar înțelege

⁴⁵⁶ Se referă la cea de-a unsprezecea carte din seria *Amadís*, alcătuită de Feliciano de Silva și intitulată *Crónica del muy excelente príncipe don Florisel de Niquea, en la qual trata de las grandes hazañas de los excelentísimos príncipes don Rogel de Grecia y el segundo Agesilao etc.* (*Cronica preaexcelentului prinț don Florisel de Niquea, unde se vorbește despre mărețele isprăvi ale excelentisimilor prinți don Rugel de Grecia și al doilea Agesilao etc.*), Medina del Campo, 1535, în care apar ca personaje Daraida și Geraya, precum și păstorul Darinel, acesta din urmă menționat deja în I, 6.

⁴⁵⁷ În tradițiile astrologice și populare, luna este o planetă rece și umedă, acvatică și feminină.

și-ar crede altminteri ar fi un neghiob, că maistrul Elisabat, secătura aia, n-a fost amantul reginei Madasima⁴⁵⁸.

— Asta nu, bătu-te-ar cine știu eu! — răspunse cu mare mânie don Quijote, improșcându-și înjurătura după obicei —. Păi asta e o foarte mare răutate sau, mai bine zis, mișelie: regina Madasima a fost o doamnă preanobilă și e cu neputință a presupune că o prințesă atât de sus-pusă ar fi putut trăi în concubinaj cu un petecitor de boșorogeli⁴⁵⁹; și cine-ar crede altfel, minte ca o secătură cum nu se poate mai mare, și-o să-i bag eu mințile-n cap, pe jos ori călare, înarmat ori dezarmat, noaptea ori ziua, sau cum i-o fi mai pe plac.

Cardenio îl măsoara foarte atent din priviri, căci îl și apucase criza de nebunie și nu mai avea chef să-și continue istoria, necum don Quijote să-i dea ascultare, scârbit fiind în asemenea măsură de ce-l auzise spunând despre Madasima. Ciudat lucru, îi luase cu asemenea patimă apărarea, de parcă într-adevăr ar fi fost stăpâna lui adevărată și naturală, în așa hal îl aduseseră cărțile lui afurisite! Zic, dar, că, nebun de-a binelea fiind și auzind că e contrazis și făcut mincinos și secătură, cu alte ocări asemănătoare, lui Cardenio gluma nu i se păru deloc bună, așa că ridică o piatră din preajma sa și-l trăsni cu ea în piept de don Quijote de-l făcu să cadă pe spate. Sancho Panza, văzând ce pățise stăpânu-său, se năpusti la nebun cu pumnii strânși, dar Rufosul îl întâmpină în așa fel, încât dintr-un pumn îl puse jos la picioarele lui și-apoi se sui pe el și-i zdrobi coastele după pofta inimii. Căprarul, care vru să-i ia apărarea, se expuse aceleiași primejdii. Și după ce-i bătu și-i snopi pe toți, îi lăsă baltă și plecă să se afunde cu nobil calm în munți.

Sancho se ridică și, turbând că se văzuse cotonogit chiar pe nemeritate, se repezi să se răzbune pe căprar, spunându-i că el era de vină deoarece nu-i înștiințase că pe omul ăla îl pălea când și când nebunia: dac-ar fi știut asta, ar fi fost pregătiți, ca să se poată feri. Căprarul

⁴⁵⁸ Personaje din *Amadís de Gaula*. Niciuna însă din cele trei Madasima care apar în carte nu este regină și n-a avut relații cu maistrul Elisabat, preceptor și însoțitor al lui Amadís și *maestro* în toate artele, care i-a vindecat în repetate rânduri rănile eroului, chiar și pe cele mai grave. Intenția lui Cardenio de a-l ofensa pe don Quijote este evidentă.

⁴⁵⁹ În text: *sacapotras*, de la *sacar* „a scoate” și *potra* „hernie”, cu sens puternic peiorativ, marcând tot disprețul față de un așa-zis „chirurg”.

răspunse că le spusese, dar nu auzise Sancho, așa că nu era vina lui. Sancho i-o întoarse și i-o întoarse apoi și căprarul, iar finalul replicilor a fost că s-au înșfăcat de bărbi și și-au cărat atâția pumni, încât, dacă nu i-ar fi pacificat don Quijote, s-ar fi făcut fărâme. Sancho, încleștat cu căprarul, zicea:

— Lasă-mă, înălțimea ta, seniore Cavaler al Tristei Figuri, că pe pielea ăstuia, care-i țărănoi ca și mine și nu-i armat cavaler, pot să mă răzbun fără grijă de jignirea pe care mi-a adus-o, luptându-mă cu el în luptă dreaptă, ca un om de onoare.

— Așa este – zise don Quijote –, dar eu știu că n-are nicio vină pentru cele întâmplate.

Astfel îi potoli, iar don Quijote îl întrebă iarăși pe păstor dacă ar fi cu putință să-l găsească pe Cardenio, deoarece rămăsese tare doritor să-i afle sfârșitul istoriei. Căprarul îi spuse tot ce-i mai spusese și la început, și anume că nu i se știa sigur bârlogul, dar că, de-ar umbla mult prin acele coclauri, nu se putea să nu-l găsească, fie în toate mințile, fie nebun.

CAPITOLUL 25

*Care vorbește despre ciudatele lucruri ce i s-au întâmplat
în Sierra Morena viteazului cavaler de la Mancha
și despre felul cum a imitat penitența Frumosului Tenebros⁴⁶⁰*

Don Quijote își luă rămas-bun de la căprar și, suindu-se din nou pe Rușinante, îi porunci lui Sancho să-l urmeze, iar acesta, cu dobitocul său⁴⁶¹, făcu întocmai, dar tare în silă. Se afundau încet, încet în partea cea mai sălbatică a muntelui, iar Sancho murea să stea de vorbă cu

⁴⁶⁰ *Beltenebros* („frumosul întunecat sau tenebros“, în provensală) este numele pe care și-l atribuie Amadís când, respins de Oriana, care-l consideră necredincios, se retrage pe insula Stâncii Sărace pentru a face penitență (II, 48). Don Quijote îl mai imită și pe Orlando, respins de Angelica. Pe de altă parte, *imitația* modelelor prestigioase era unul din preceptele importante ale artelor, expus de Horațiu și Quintilian și reluat în Renaștere.

⁴⁶¹ „Surul“ (*rucio*) lui Sancho e menționat în acest capitol de parcă n-ar fi fost furat (I, 23, p. 225, n. 441).

stăpânul lui și-și dorea să-nceapă chiar acela conversația, ca să nu contravină ordinelor primite; ci, nemaiputând răbda atâta tăcere, îi zise:

— Seniore don Quijote, dă-mi binecuvântarea domniei tale și dă-mi slobozenie, că de-aici vreau să mă-ntorc la mine-acasă, la nevasta și la copiii mei, cu care cel puțin o să vorbesc și-o să stau la taclale după pofta inimii; căci a voi să merg cu înălțimea ta prin singurătățile astea zi și noapte și să nu-ți vorbesc ori de câte ori aş avea chef, asta-nseamnă să mă bagi de viu în groapă. Și dacă soarta ar fi vrut măcar să vorbească animalele, așa cum vorbeau pe vremea lui Isop⁴⁶², încă ar fi mai puțin rău, fiindcă-aș sta la taclale cu dobitocul meu despre tot ce-aș avea chef și-așa mi-aș mai putea trece reaua vânturare, căci e o treabă tare nesuferită și cu neputință de răbdat să tot cauți aventuri toată viața și să nu găsești decât scatoalce și cerguieli, lovituri de pietre și pumni și totuși să trebuiască să ne mai și coasem gura, fără a-ndrăzni să spui ce-ți stă pe inimă, de parc-ai fi mut.

— Te înțeleg acum, Sancho — răspunse don Quijote — : mori să-ți ridic opreliștea pe care ți-am pus-o pe limbă. Socotește-o ridicată și zi ce vrei, cu condiția ca ridicarea opreliștii să nu dureze mai mult decât răstimpul cât vom umbla prin munții aceștia.

— Amin — zise Sancho — , las' să vorbesc eu acum, că mai târziu numai Dumnezeu știe ce-o fi; și, ca să-ncep a mă bucura de salvconduct, zic: ce ți-o fi trebuit, domnule, să-i iei într-atâta apărarea reginei ăleia Mătamița⁴⁶³ sau cum o fi chemând-o. Ori ce ne privea pe noi dacă abatele ăla i-o fi fost sau nu ibovnic? Căci dacă înălțimea ta ai fi trecut peste asta, de vreme ce nu-i erai judecător, sunt încredințat că și nebunul și-ar fi văzut mai departe de istoria lui și-am fi fost scutiți de lovitura de piatră și de călcatul în picioare și chiar de peste șase scatoalce.

⁴⁶² În text: *Guisopete*, deformare medievală populară a numelui lui Esop și care era folosită sub forma *Isopete* și pentru a denumi culegerile de fabule (în rom. *Isopia*). Varianta *Guisopete* era curentă în limbajul rural poate și datorită unei contaminări cu *hisopo* „isop; sfeștoc, mătăuz”.

⁴⁶³ În text: *Magimasa*; Sancho deformează prin etimologie populară numele *Madasima* (posibil de la *majar* „a pisa, a bate la cap” și *masar* „a mesteca, a îngăima”); echivalează în mod analog. Numele *Elisabat* îl deformează în fraza următoare în *abate*. Elisabat n-a fost medicul Madasimei, ci al Grasindei.

— Pe legea mea, Sancho – răspunse don Quijote –, dacă ai ști și tu așa cum știu eu cât de cinstită și de nobilă doamnă era regina Madasima, știu c-ai zice că am avut multă răbdare dacă n-am sfărâmat gura din care au ieșit asemenea blasfemii; căci e o foarte mare blasfemie să spui sau măcar să gândești că o regină ar putea fi amanta unui chirurg. Ade-vărul poveștii este că acel maistru Elisabat pe care l-a pomenit nebunul a fost un bărbat foarte prudent și dătător de sfaturi foarte sănătoase și a stat în slujba reginei ca preceptor și medic; dar a gândi că ea trăia în concubinaj cu el este o sminteală vrednică de-o foarte aspră pedeapsă. Și ca să vezi că acel Cardenio n-a știut ce spune, ia seama că atunci când a spus-o era cu mințile duse.

— Asta zic și eu – spuse Sancho –, n-avea rost să iei în seamă vorbele unui nebun, căci dacă soarta cea bună, înălțimea ta, nu ți-ar fi sărit în ajutor și i-ar fi îndrumat pietroiul în capul domniei tale în loc să-l îndrume-n piept, bine ne-ar mai fi stat că i-am luat apărarea cucoanei ăleia, bătu-o-ar Dumnezeu s-o bată. Și, să mor eu, dacă n-ar fi scăpat Cardenio ca nebun!

— Împotriva tuturor, cumiști sau nebuni, orice cavaler rătăcitor e obligat să apere onoarea femeilor, oricine ar fi ele, cu atât mai mult pe aceea a unor regine de-o atât de înaltă calitate și virtute cum a fost regina Madasima, față de care nutresc o deosebită afecțiune pentru bunele ei înzestrări; căci, pe lângă faptul că a fost frumoasă, ea a fost și foarte prudentă, și foarte răbdătoare în vitregii, și de multe a avut parte, iar sfaturile și tovrășia maistrului Elisabat i-au fost de mare folos și ușurare ca să-și poată îndura muncile cu prudență și răbdare. Și de-aici, vulgul ignorant și rău intenționat a găsit cu cale să zică și să creadă că i-a fost ibovnică; și, zic încă o dată, minte și minți-vor încă de alte două sute de ori toți cei care-ar crede și-ar spune una ca asta.

— Eu unul nici n-o spun, nici n-o cred – răspunse Sancho -. Îi privește, cum și-au așternut, așa să și doarmă⁴⁶⁴: de-or fi fost ibovnici au ba, i-or fi dat ei seama lui Dumnezeu drăguțul. De la vie viu, și nimic nu știu⁴⁶⁵, nu-mi place să-mi bag nasu-n viața altora, că cine cumpără

⁴⁶⁴ În text: „Allá se lo hayan, con su pan se lo coman.”

⁴⁶⁵ Proverb: „De mis viñas vengo, no sé nada.”

și minte pe punga lui o simte. Unde mai pui că gol m-am născut, gol m-am văzut: ce-am avut și ce-am pierdut. Și-apoi și de-or fi fost, ce-mi pasă mie? Mulți după slănină s-au dus, și când colo, nici cârlige nu-s⁴⁶⁶. Dar cine poate pune uși câmpiei? Cu atât mai abitir, cu cât și pe Dumnezeu s-au găsit să-l bârfească.

— Doamne păzește — zise don Quijote —, ce de prostii mai înșiri, Sancho! Ce legătură-i între ce vorbirăm noi și proverbele pe care le înșiri tu ca pe ață? Pe viața ta, Sancho, tacă-ți gura, iar de-acum încolo, îngrijește-te doar să-i dai piteni măgarului tău, nu te mai băga în ce nu te privește. Și pricepe cu toate cele cinci simțuri ale tale că tot ce am făcut, fac și voi face este foarte bine întemeiat pe rațiune și în deplină conformitate cu regulile cavaleriei, pe care le știu mai bine decât toți cavalerii care le-au profesat pe lumea asta.

— Domnule — răspunse Sancho —, e oare-o regulă bună a cavaleriei să umblăm creanga prin munții ăștia, fără tu cărare, fără tu drum, cotrobăind după un nebun care, dacă-l găsim, o să vrea pesemne să isprăvească ce-a început, adică nu povestea lui, ci țeasta domniei tale și coastele mele, sfărâmându-ni-le de-a binelea?

— Taci din gură, și-o mai spun o dată, Sancho — zise don Quijote —, căci vreau să știi că prin coclaurile astea nu m-aduce doar dorința de a-l găsi pe nebun, ci aceea de-a săvârși în ele o ispravă măreață cu care va să câștig nume și faimă nepieritoare pe toată fața pământului; și va fi astfel, încât va să-mi pun cu ea pecetea pe tot ce-l poate face desăvârșit și faimos pe un cavaler rătăcitor.

— Și e tare primejdioasă isprava asta? — întrebă Sancho Panza.

— Nu — răspunse cel al Tristei Figuri —, cu toate că s-ar putea ca zarul să se rostogolească în așa fel, încât să ne cadă cu ghinion, nu cu dublă; dar totul va depinde de sânguința ta.

— De sânguința mea? — zise Sancho.

— Da — zise don Quijote —, căci, dacă te vei întoarce curând de unde gândesc a te trimite, curând mi se va termina și mie suferința și curând

⁴⁶⁶ Succesiune de proverbe: „El que compra y miente, en su bolsa lo siente”; „desnudo nací, desnudo me hallo: ni pierdo, ni gano” (posibil ecou din *Iov*, I, 21: „Gol am ieșit din pânțele mamei mele și gol mă voi întoarce în pământ”); „hay tocinos, y no hay estacas”.

îmi va începe gloria. Și fiindcă nu-i bine să te mai țin cu sufletul la gură, așteptând a vedea unde bat vorbele mele, vreau, Sancho, să știi că faimosul Amadís de Gaula a fost unul dintre cei mai desăvârșiți cavaleri rătăcitori. N-am spus bine *unul dintre*: a fost singurul, primul, unicul, seniorul tuturor câtoră au fost pe vremea lui în lume. Vai de mama și de viața lui don Belianís și-a tuturor celorlalți care vor fi spus că l-au egalat în ceva, pentru că se amăgesc, jur neclintit. Zic de asemenea că atunci când un pictor vrea să devină vestit în arta lui caută a imita originalele celor mai neîntrecuți pictori pe care-i cunoaște, aceeași regulă fiind valabilă în toate meseriile și profesiile de seamă ce slujesc la împodobirea republicilor, și la fel trebuie să procedeze și cine vrea să dobândească renume de prudent și răbdător, imitându-l pe Ulise, în ale cărui persoană și munci Homer ne zugrăvește un portret viu al prudenței și răbdării, după cum și Virgiliu ne-a arătat în persoana lui Eneas curajul unui fiu pios și înțelepciunea unui căpitan viteaz și priceput, nu zugrăvindu-ni-i și nici dezvăluindu-ni-i așa cum au fost, ci cum trebuiau să fie⁴⁶⁷, spre a lăsa oamenilor din viitorime exemplul virtuților lor. La fel, Amadís a fost nordul, luceafărul, soarele vitejilor și îndrăgostiților cavaleri, pe care suntem datori a-i imita noi toți cei ce milităm sub stindardul dragostei și-al cavaleriei. Lucrurile stând, așadar, precum și stau, eu unul consider, Sancho prietene, că acel cavaler rătăcitor care-l va imita cel mai susținut va fi cel mai aproape de a dobândi perfecțiunea cavaleriei. Și unul dintre lucrurile în care cavalerul acesta și-a arătat în cea mai mare măsură prudența, curajul, vitejia, puterea de a răbda, statornicia și iubirea a fost atunci când, disprețuit de către doamna Oriana, s-a retras la Stânca Săracă spre-a face penitență sub numele schimbat de *Frumosul Tenebros*, nume fără doar și poate semnificativ și potrivit vieții pe care el singur, de bunăvoie, și-o alesese. Așa încât mie mai lesne îmi e să-l imit într-aceasta decât să despici uriași, să descăpățânez șerpi, să ucid zmei, să pun pe fugă oștiri, să zdrobesc flote și să destram farmece. Și de vreme ce locurile acestea sunt atât de oportune întru atare scopuri, nu se cade să las a-mi scăpa prilejul ce-mi oferă acum cu atâta înlesnire pleata sa⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ Ideea aceasta își are originea în *Poetica* lui Aristotel, 1460 b 8–11.

⁴⁶⁸ Vezi *supra*, p. 22, n. 53.

— De fapt — zise Sancho —, ce vrei să faci, înălțimea ta, într-un loc atât de dosnic?

— Păi nu ți-am spus — răspunse don Quijote — că vreau să-l imit pe Amadís, făcând aici pe deznădăduitul, pe smintitul și pe furiosul, ca să-l imit totodată pe viteazul don Roldán, când a găsit la un izvor semnele că Angelica cea Frumoasă făcuse mârșavii cu Medoro, supărare din pricina căreia a înnebunit, a smuls copacii, a tulburat apele limpezilor izvoare, a ucis păstori, a măcelărit turme, a incendiat colibe, a dărâmat case, a târât după el cavale și a săvârșit alte o sută de mii de excese vrednice de eternă rememorare și consemnare în scris⁴⁶⁹? Și, cu toate că nu am de gând să-l imit pe Roldán sau Orlando sau Rotolando⁴⁷⁰ (căci avea tustrele numele acestea) punct cu punct, în toate nebuniile pe care le-a făcut, zis și gândit, voi face cum voi putea mai bine o eboșă a celor ce mi se vor fi părând cele mai importante. Și s-ar putea să mă mulțumesc până la urmă doar cu imitarea lui Amadís, care, fără a săvârși nebunii păgubitoare, ci numai prin plânsete și regrete, a dobândit mai multă faimă decât oricine.

— Mie mi se pare — zise Sancho — că cavalerii care au făcut așa au fost stârniți și au avut o pricină ca să facă trăsnaile și penitențele alea; dar domnia ta, domnule, ce pricină ai ca să înnebunești? Ce doamnă te-a disprețuit sau ce semne ai găsit care să-ți dea de înțeles că stăpâna Dulcineea din Toboso a făcut niscai prostioare cu vreun maur sau vreun creștin?

— Aici e schepsisul — răspunse don Quijote — și aici e subtilitatea inițiativei mele, pentru că înnebunirea cu rost a unui cavaler rătăcitor n-are nici farmec, nici haruri: clenciul e să-mi pierd mințile fără prilej și să-i dau de înțeles doamnei mele că, dacă fac așa ceva pe uscatelea,

⁴⁶⁹ Nebunia lui Orlando, cu toate efectele ei distructive, așa cum le evocă don Quijote, se dezlănțuie în *Orlando furioso* (XXIV). La originea ei stă descoperirea infidelității Angelicăi cu Medoro, când deasupra unui izvor dintr-o grotă vede inscripția făcută de Medoro în caractere arabe: „la bella Angelica ... / Spesso nelle mie braccia nuda giacque ...“ (XXIII, 108).

⁴⁷⁰ Forma spaniolă *Roldán* este o metateză a fr. *Roland* (în gestele medievale franceze, *Rolant*). *Orlando* e numele eroului în poemele italiene din Renaștere, iar *Rotolando* e forma cea mai apropiată de lat. *Rotholandus*.

ce n-aș face pe muiatele? Cu atât mai mult cu cât am destule ocazii în lunga absență pe care-am cunoscut-o de lângă pururea stăpână a mea Dulcineea din Toboso, căci, după cum l-ai și auzit zicând pe păstorul acela de mai deunăzi, Ambrosio, cine de-acasă lipsește de toate relele se sperie și bolește⁴⁷¹. Așa că, Sancho prietene, nu-ți mai pierde vremea sfătuindu-mă să renunț la o imitație atât de rară, atât de fericită și atât de nemaivăzută. Nebun sunt, nebun voi fi până când tu te vei întoarce cu răspunsul la o scrisoare pe care gândesc a i-o trimite prin tine doamnei mele Dulcineea; și de va fi să fie după cum ar fi îndatorată fidelității mele, lua-vor sfârșit țicneala și penitența mea; dacă va fi dimpotrivă, fi-voi nebun de-adevăratele și, ca atare, nu voi suferi deloc. Prin urmare, oricum ar răspunde, ieși-voi din încâlceala și munca în care mă vei lăsa, bucurându-mă de bucuria pe care mi-ai aduce-o, ca om în toate mințile, sau nesimțind răul cu care-mi vei veni, ca nebun. Ci spune-mi, Sancho, ai pus la loc sigur coiful lui Mambrino, după ce-ai văzut că l-am ridicat de pe jos când a vrut să-l facă bucăți ingraturul acela, dar n-a izbutit⁴⁷², de unde i se poate vedea finețea călirii?

La care Sancho răspunse:

— Pe viul Dumnezeu, seniore Cavaler al Tristei Figuri, eu unul nu pot suferi și nici răbda unele lucruri pe care le spui domnia ta și care mă-mping să cred că tot ce-mi spui despre tărășeniile cavaleriilor și cucerirea de regate și împărății, despre dăruirea de Insule și facerea de alte hatâruri și măreții, cum e obiceiul printre cavalerii rătăcitori, toate se vede că nu-s decât vorbe-n vânt și minciună și totul născociri sau scor-nituri sau cum le-o mai zice. Fiindcă cine te-ar auzi, domnule, zicând că un lighenaș de bărbier e coiful lui Mambrino și că nici după mai bine de patru zile nu ieși din neadevărul ăsta, ce să creadă alta decât că cine zice și susține una ca asta trebuie să aibă judecata găunoasă? Coifu-l am la mine-n sac, strâmb tot, și-l duc acasă la mine ca să-l îndrept și să-l folosesc la rasul bărbii dacă s-o milostivi Dumnezeu să mă mai văd vreodată cu nevasta și copiii mei.

⁴⁷¹ Proverb: „Quien está ausente todos los males tiene y teme.”

⁴⁷² În episodul galerienilor, naratorul spune totuși că studentul a făcut bucăți coiful lui Mambrino (*la hizo pedazos*).

— Vezi, Sancho, pe-același pe care-ai jurat tu dineaorea jur și eu — zise don Quijote — că ai cea mai scurtă minte pe care-o are sau a avut-o vreun scutier pe lumea asta. Cum e posibil, de-atâta vreme de când mergi cu mine, să nu-ți fi dat seama că toate lucrurile cavalerilor rătăcitori par himere, prostii și sminteli și că toate sunt croite pe dos? Și nu pentru că ele ar fi așa, ci fiindcă printre noi bântuie mereu o liotă de vrăjitori care ne schimbă și ne prefac toate lucrurile și le transformă după placul lor și după cum au ei chef să ne ocrotească sau să ne distrugă; și, așa, ceea ce ție ți se pare lighenaș de bărbier mie mi se pare coiful lui Mambrino și altcuiva îi va părea altceva⁴⁷³. Și a fost neasemuită prevederea înțeleptului care-mi ține mie partea să facă așa încât tuturora să li se pară lighenaș ceea ce în realitate și cu adevărat este coiful lui Mambrino, deoarece, fiind atât de prețios, toată lumea m-ar urmări ca să mi-l ia, dar când văd că nu-i decât un lighenaș de bărbier, nu se mai ostenesc să-l aibă, după cum s-a văzut bine în cazul celui care a vrut să-l spargă și l-a lăsat pe jos fără a-l lua, căci, pe legea mea, dacă l-ar fi recunoscut, nu l-ar fi lăsat niciodată. Păstrează-l, prietene, deocamdată n-am nevoie de el, ci, dimpotrivă, trebuie să-mi dau jos toate armele și să rămân gol ca la naștere dacă mă bate gândul să-l urmez în penitența mea mai mult pe Roldán decât pe Amadís⁴⁷⁴.

Tot stând așa de vorbă, ajunseră la poalele unui munte înalt care, aproape ca o stâncă verticală, se înălța singur printre ceilalți mulți ce-l înconjurau. La poalele lui curgea un pâraiaș molcom și, jur-împrejur, se întindea o pajiște atât de verde și de ademenitoare, încât umplea de mulțumire ochii care-o priveau. Erau pe-acolo mulțime de copaci pădureți, și plante, și flori ce făceau plăcut locul. Acest colț și-l alese Căvalerul Tristei Figuri ca să facă penitența și, ca atare, când îl zări, începu a zice cu glas tare, de parcă n-ar fi fost în toate mințile:

— Iată, o, Ceruri, locul pe care mi-l desemnez și aleg spre a-mi plânge nenorocirea în care voi înșivă m-ați adus. Iată colțul unde umoarea

⁴⁷³ Pasaj care poate întemeia, prin afirmarea diversității punctelor de vedere, ceea ce critica a definit ca „perspectivism“.

⁴⁷⁴ Riguros vorbind, aici ar fi trebuit intercalat textul explicativ inserat în *DQ* ediția a II-a Cuesta privitor la furtul surului.

ochilor mei spori-va apele acestui mic pârau, iar necurmatele și profunde-mi suspinuri zbuciuma-vor neconținut frunzele arborilor acestora hirsuți, ca mărturie și semn al suferinței de care pătimește inima-mi sleită de puteri. O, voi, oricine-ați fi, zei rustici, care vă aveți sălașul în tărâmul acesta nelocuit: auziți plângerile nefericitului îndrăgostit pe care o îndelungată absență și o gelozie închipuită l-au adus să se lamenteze în sălbăticia asta de nemiloasă comportare a acelei ființe frumoase și ingrate, limită și capăt ale oricărei frumuseți omenești! O, voi, napee⁴⁷⁵ și driade, ce obișnuiți să locuiți în creierii munților: fie ca satirii sprinteni și lascivi, de care, deși-n van, sunteți iubite, să nu vă tulbure nicicând suava tihnă și să mă ajutați a-mi deplânge nenorocirea sau măcar să nu osteniți a-i da ascultare! O, Dulcinee din Toboso, ziuă a nopții mele, slavă a suferinței, nord al drumurilor, stea a sorții mele: fie ca să ți-o dăruiască Cerul atât de bună, de se va întâmpla să i-o ceri, încât să iei aminte la locul și starea în care m-a adus absența ta și cu dreaptă măsură să răspunzi celei pe care-o datorezi fidelității mele! O, arbori solitari, care de azi înainte aveți a-i fi tovarășie singurătății mele, dați semn cu blânda legănare a ramurilor voastre că prezența-mi nu vă stânjenește! O, tu, drag scutier, plăcut însoțitor al fericitelor și vitregelor mele pățanii, întipărește-ți bine în memorie tot ce mă vei vedea făcând pe-aici, spre a-i povesti și relata totul cauzei totale a toate acestora!

Și, zicând acestea, se dădu jos de pe Rușinante și în clipă-i scoase hamul și șaua și, dându-i o palmă pe crupă, îi zise:

— Îți dăruiește libertatea cel ce fără de ea rămas-a, o, cal pe-atât de minunat prin faptele tale, pe cât prin soartă de nefericit! Du-te încotro vrei, căci în frunte-ți stă scris că nu te-au egalat în iuțeală Hipogriful lui Astolfo, nici renumitul Frontino, ce a costat-o atât de scump pe Bradamante⁴⁷⁶.

⁴⁷⁵ În text: *napeas* „napee”, în mitologia greacă, nimfele care trăiau mai ales în văi și în spațiile înguste dintre stânci. Invocarea nimfelor are ca precedent spaniol bine cunoscut lui Cervantes un text din Garcilaso de la Vega, *Egloga a II-a*, vv. 608–631 (lamentațiile lui Albanio), care trimite și el la păstorii italianului Iacopo Sannazaro (1457–1530).

⁴⁷⁶ Referire la doi cai din *Orlando furioso*: *hipogriful* e un cal înaripat, născut dintr-un grifon și o iapă; „Frontino” era călărit de Bradamante, sora lui Rinaldo.

Văzând asta, Sancho zise:

— Binecuvântat fie cine ne-a scutit acum de truda de-a scoate samarul de pe sur⁴⁷⁷, că, zău, n-ar fi lipsit nici pălmuțe de dat, nici laude de adus; dar, dacă ar fi fost aici, n-aș fi îngăduit nimănui să-i dea jos samarul, căci n-ar fi avut de ce, deoarece pe el nu-l priveau recuzările legale⁴⁷⁸ despre starea de îndrăgostit sau de disperat, nefiind una ca asta stăpânul lui, adică eu însumi când Dumnezeu voia. Și zău, seniore Cavaler al Tristei Figuri, dacă plecarea mea și nebunia înălțimii tale sunt de-adevăratele, bine-ar fi să-l înșeuăm din nou pe Rușinante, ca să înlocuiască lipsa măgarului și să economisească timp la dus și la-ntors; căci, dacă fac drumul pe jos, nu știu când am s-ajung, nici când am să mă-ntorc, fiindcă, la urma urmelor, sunt prost umblăreț.

— Zic, Sancho – răspunse don Quijote –, să fie cum vrei tu, pentru că ideea ta nu mi se pare rea: și zic că vei pleca de azi în trei zile, deoarece vreau ca în răstimpul acesta să vezi ce anume fac pentru dânsa, ca să-i și spui.

— Păi ce mai am de văzut – zise Sancho – altceva decât am văzut?

— Buștean te-ai lămurit! – răspunse don Quijote –. Acum trebuie să-mi sfâșii veșmintele, să-mi risipesc armele și să mă dau cu capul de stâncările astea, precum și alte lucruri asemănătoare ce au să te minuneze.

— Pentru numele lui Dumnezeu – zise Sancho –, ia seama, domnule, cum e cu daturile astea cu capul, că poți ajunge la un asemenea pietroi și în așa fel, încât, odată cu prima lovitură, să se isprăvească și daravăra cu penitența; eu aș fi de părere, domnule, dacă datul cu capul ți se pare neapărat trebuincios și dacă fără el nu se poate duce la bun sfârșit lucrarea asta, să te mulțumești, de vreme ce toate astea tot sunt lucruri închipuite, prefăcute și în glumă, să te mulțumești, zic, să te dai cu capul de apă sau de ceva moale, ca vata; și las' pe mine, stăpânei mele am să-i spun eu că te dădeai cu capul de un vârf de stâncă mai tare decât cel al unui diamant.

⁴⁷⁷ Prima aluzie, în ediția princeps, la furtul măgarului lui Sancho. Pentru o discuție amănunțită, vezi, între altele, ediția Avalor-Arce, vol. I, p. 303, n. 25.

⁴⁷⁸ În text: *generales de la ley*, termen juridic prin care se făcea referire la interdicția apariției ca martori într-un proces a rudelor, prietenilor sau dușmanilor.

— Îți mulțumesc pentru buna ta intenție, prietene Sancho – răspunse don Quijote –, vreau să știi însă că toate lucrurile astea pe care le fac nu sunt în glumă, ci foarte adevărate, căci altminteri ar însemna să contravin legilor cavaleriei, care ne poruncesc să nu spunem nicio minciună, sub pedeapsa cuvenită unui relaps⁴⁷⁹, iar a face un lucru în locul altuia e totuna cu a minți. Așa încât izbiturile mele cu capul trebuie să fie adevărate, ferme și valabile⁴⁸⁰, fără nimic înșelător sau imaginar. Și va fi nevoie să-mi lași niște scame ca să mă bandajez, de vreme ce soarta a vrut să ne lipsească balsamul pe care l-am pierdut.

— Mai rău a fost c-am pierdut măgarul – răspunse Sancho –, căci odată cu el s-au pierdut și scamele și toate celelalte. Și rogu-te, înălțimea ta, să nu mai amintești de băutura aia blestemată, căci și numai ce-o aud pomenită, mi se-ntoarce și sufletul, nu doar stomacul, pe dos. Și încă te mai rog: să zici că au și trecut cele trei zile pe care mi le-ai dat ca soroc spre a vedea nebuniile făcute de domnia ta, pentru că eu le socotesc gata văzute și trecute prin toate judecățile, așa că o să-i spun minunății stăpânei mele; și scrie odată scrisoarea aia și trimite-mă iute la drum, fiindcă am o mare dorință, înălțimea ta, să mă-ntorc și să te scot din purgatoriul ăsta unde te las.

— Purgatoriu îl numești, Sancho? – zise don Quijote –. Ai face mai bine să-i zici iad, ba chiar mai rău, dacă ar exista ceva mai rău de-atâta.

— „Pentru cine are parte de iad – răspunse Sancho –, *nula este retenție*“⁴⁸¹, după cum am auzit zicându-se.

— Nu înțeleg ce vrea să zică *retenție* – spuse don Quijote.

— *Retenție* e – răspunse Sancho – atunci când cine este-n iad nu mai iese niciodată din el și nici nu poate ieși. Lucrurile au să stea dimpotrivă cu înălțimea ta, sau n-o să-mi meargă mie picioarele, dacă o să port pinteni ca să-l îmboldesc pe Rușinante; și să mă văd eu odată și-odată în El Toboso și-n fața stăpânei mele Dulcineea, și-am să-i zic atâtea despre negliobiile și nebuniile, că-s totuna, pe care le-ai făcut

⁴⁷⁹ Se referă la pedeapsa cuvenită, în limbajul Inchiziției, recidiviștilor.

⁴⁸⁰ În text: *verdaderas, firmes y valederas*, formulă notarială.

⁴⁸¹ În „latina“ lui Sancho, pe care don Quijote nu o pricepe, nedându-și seama că *retenție* este o formă coruptă a lui *redemptio*, se face aluzie parodică la o formulă din slujba de înmormântare: „Quia in inferno nulla est redemptio“.

și-ai urmat să le faci domnia ta, de-o s-o faci mai moale ca o mânășă, chiar de-o fi s-o gălesc mai tare ca un stejar-de-plută; cu răspunsul ei dulce și mios o să mă-ntorc prin văzduh ca un vrăjitor și-o să te scot, domnule, din purgatoriul ăsta, de pare iad și nu-i, de vreme ce încap nădejde să ieși din el, așa cum, ziceam eu, cei aflați în iad n-o mai trag să iasă și nici nu cred că domnia ta o să zici altceva.

— Acesta-i adevărul – zise cel al Tristei Figuri –, dar cum să facem ca să scriu scrisoarea ?

— Și polița măgărească⁴⁸² – adăugă Sancho.

— Totul va fi cuprins – zise don Quijote –; și-ar fi bine, dacă tot n-avem hârtie, să o scriem, cum făceau anticii, pe frunzele copacilor sau pe niște tăblițe de ceară, deși la fel de greu ca și hârtia ar fi să găsim acum așa ceva. Ci mi-a și venit un gând pe ce-ar fi bine, ba chiar mai mult decât bine, să o scriem, și anume în carnețelul de însemnări care i-a aparținut lui Cardenio, iar tu vei avea grijă să o treci pe hârtie, cu scris frumos, în primul sat unde vei da de un învățător de băieți sau, dacă nu, orice sacristan și-o va copia; dar să n-o dai niciunui grefier ca să o treacă pe curat, căci ei folosesc un scris procesual⁴⁸³, de nici Satana nu l-ar înțelege.

— Da' cu iscălitura ce facem ?

— Niciodată scrisorile lui Amadís n-au fost iscălite – răspunse don Quijote.

— Bine – răspunse Sancho –, dar polița trebuie musai iscălită, și-n cazul ei, dacă o să fie copiată, o să se spună că iscălitura e falsă și-o să rămân fără măgăruși.

— Polița va rămâne iscălită în carnețel, iar nepoată-mea, când o va vedea, nu se va împotrivi s-o onoreze. Cât despre scrisoarea de dragoste, ca semnătură ai să pui: „Al vostru până la moarte, Cavalerul Tristei Figuri“. Și are puțină importanță că e alt scris, deoarece, după câte-mi aduc eu aminte, Dulcineea nu știe nici scrie, nici citi și în viața ei nu

⁴⁸² Îi reamintește de polița pe care don Quijote i-o promisese lui Sancho ca despăgubire pentru pierderea surului, în *DQ* I, 23, p. 225, n. 441.

⁴⁸³ În text: *escritura procesal*, tip de scriere cursivă folosită de notari în consemnarea proceselor și a înscrisurilor, în care cuvintele erau legate unele de altele.

mi-a văzut nici scrisul, nici vreo scrisoare de-a mea, pentru că iubirea mea și a ei au fost întotdeauna platonice, fără a trece dincolo de o privire cuviincioasă. Și chiar și asta atât de rar, încât aş putea să jur cu adevărat că-n doisprezece ani de când o iubesc mai mult ca pe lumina ochilor pe care va să mi-i mănânce țărâna, nu am văzut-o de patru ori și s-ar putea chiar ca în aceste patru dați ea nici să nu-și fi dat seama că o priveam: atât de mare este grija și izolarea în care au crescut-o tatăl ei, Lorenzo Corchuelo, și mama ei, Aldonza Nogales.

— Hopa! – zise Sancho –. Vasăzică fata lui Lorenzo Corchuelo e doamna Dulcineea din Toboso, altfel numită Aldonza Lorenzo? ⁴⁸⁴

— Ea este – zise don Quijote – și tot ea merită să fie stăpâna întregului univers.

— O cunosc bine – zise Sancho – și pot zice că zvârle drugii la fel de bine ca ăl mai voinic flăcău din tot satul. Pe Dătătorul⁴⁸⁵ cel viu, e-o fată pe cinste, vânoasă și vârtoasă și bărbată, de-l poate și scoate din noroi până-n barbă⁴⁸⁶ pe orice cavaler rătăcitor sau gata s-o ia razna și care și-ar lua-o drept stăpână! Oh, pui de lele, ce tare-n vână îmi este și ce glas are! Pot spune că-ntr-o zi s-a urcat în clopotnița satului ca să-i strige pe niște argați de-ai ei care munceau pe-o pârloagă de-a lui taică-său și, cu toate că erau la mai bine de juma' de leghe de-acolo, au auzit-o de parc-ar fi fost la poalele turnului. Și partea ei cea mai bună e că nu-i deloc sclifosită, ba are mari porniri de tălaniță: cu toți se hârjonește și de toate face nebuneli și haz. Așadar, zic, domnule Cavaler al Tristei Figuri, că nu numai poți și trebuie să faci nebunii pentru ea, ci pe drept cuvânt poți să te dai și de ceasul morții și să te spânzuri, că nimeni din câți ar afla-o n-ar zice că n-ai făcut foarte bine, chiar dacă te-ar lua dracu'. Și ard de nerăbdare s-o pornesc la drum fie și numai ca s-o văd, că de multă vreme n-am mai văzut-o și s-o mai fi schimbat, fiindcă boiul femeilor se strică din prea mult mers la câmp, în soare și-n aer liber.

⁴⁸⁴ Se reconfirmă, mai circumstanțiat, identificarea dintre Dulcineea și Aldonza Lorenzo, deja schițată în *DQ* I, 1, p. 38.

⁴⁸⁵ „Dătătorul” (*el Dador*) prin excelență este Dumnezeu; formula de jurământ care-l invocă e răspândită printre oamenii de rând.

⁴⁸⁶ Echivalează expresia *sacar la barba del lodo a...* cu „a scoate din bucluc, din noroi și pe cineva cufundat până la bărbie”.

Și-ți mărturisesc un adevăr, stăpâne don Quijote: până acum am fost într-o mare neștiință, credeam țeapăn și nestrămutat că doamna Dulcineea va fi fost vreo prințesă de care domnia ta te îndrăgostiseși sau vreo persoană aleasă, care ar merita bogatele daruri pe care i le-ai trimis, precum ăla cu vizcainul ca și ăla cu galerienii, și câte altele-or mai fi, că multe trebuie să fie victoriile pe care domnia ta le-ai câștigat și cele câștigate pe vremea când încă nu-ți eram eu scutier. Ci, dacă ne gândim bine, cum de s-ar putea sinchisi doamna Aldonza Lorenzo, adică doamna Dulcineea din Toboso, că vin și-i cad în genunchi învinșii pe care domnia ta i-i trimiți și-ai să-i mai trimiți? Fiindcă s-ar putea ca la vremea sosirii lor, ea să melițe în sau să îmblătească pe arie, iar ei să se rușineze c-o vād așa, și ea să pufnească-n răs și să se supere de-ase-menea dar.

— Ți-am mai spus-o de multe ori și-nainte, Sancho — zise don Quijote —, că ești ditamai limbutul și că, deși ai mintea boantă, de multe ori te cârnești de ascuțit ce ești; dar ca să vezi cât de prost ești tu și cât de discernător sunt eu, vreau să ascuți o scurtă poveste. Trebuie să știi că o văduvă frumoasă, tânără, liberă și bogată și, mai presus de toate, lipsită de rușine, s-a îndrăgostit de un tânăr frate mirean⁴⁸⁷, vânjos și trupeș; superiorul lui a prins de veste și, într-o zi, i-a spus văduvioarei, în chip de mustrare monahală: „Sunt uimit, doamnă, și nu fără temei, că o femeie atât de nobilă, atât de frumoasă și atât de bogată ca domnia ta s-a îndrăgostit de un bărbat atât de necioplit, atât de vulgar și atât de negliob precum cutare, când în casa asta sunt atâția magiștri, atâția doctoranzi⁴⁸⁸ și atâția teologi, din rândul cărora ai fi putut alege ca dintr-o grămadă de pere, zicând: « Pe-ăsta-l vreau, pe-ăsta nu-l vreau »“. Ci ea îi răspunse cu mult spirit și naturalețe: „Dragă domnule, tare te mai înșeli și gândești cu totul după moda veche dacă socoți că greșit l-am ales pe cutare, oricât ți s-ar părea de negliob, căci, în ce vreau eu de la el, știe tot atâta filozofie cât Aristotel, ba chiar mai abitir.“⁴⁸⁹ Așa

⁴⁸⁷ În text: *mozo motilón* „frate de mir, mirean, care nu primise încă tonsura“.

⁴⁸⁸ În text: *presentados* „care nu-și trecuseră însă doctoratul“.

⁴⁸⁹ Snoavă probabil destul de răspândită; aluzii la alte versiuni se întâlnesc și în piesele lui Cervantes *La casa de los celos* și în *La cueva de Salamanca*.

că, Sancho, pentru ce vreau eu de la Dulcineea din Toboso, ea valorează cât cea mai înaltă prințesă de pe pământ. Încât nu toți poeții care elogiază doamne sub un nume pe care li-l atribuie ei înșiși după bunul lor plac e adevărat că le și au. Crezi tu că Amarilisele, Filisele, Silviile, Dianele, Galateele, Fílidele⁴⁹⁰ și altele asemeni lor, de care sunt pline cărțile, baladele, prăvăliile bărbierilor, scenele teatrelor, au fost cu adevărat doamne în carne și oase și chiar ale acelora care le proslăvesc și le-au proslăvit? Nu, nici vorbă, ci pe cele mai multe și le imaginează ca să aibă un subiect pentru versurile lor și ca să fie considerați drept îndrăgostiți și drept bărbați demni să și fie așa ceva. Și, ca atare, îmi e de ajuns să gândesc și să cred că brava Aldonza Lorenzo e frumoasă și cinstită, iar în privința neamului, nu prea are importanță, fiindcă n-o să se ducă nimeni să i-l cerceteze ca să fie primită într-un ordin militar⁴⁹¹, cât despre mine, eu o consider drept cea mai înaltă prințesă de pe lume. Căci trebuie să știi, Sancho, dacă nu știi, că numai două lucruri, mai mult decât altele, te incită a iubi, și anume marea frumusețe și buna reputație, iar aceste două lucruri se află desăvârșit în Dulcineea, deoarece în frumusețe, nimeni n-o egalează, iar în buna reputație, puține i se apropie. Și ca să încheiem cu toate, eu îmi imaginez că tot ce spun este întocmai așa, fără a prisosi sau a lipsi ceva, și mi-o reprezintă în închipuire așa cum o doresc, atât în privința frumuseții, cât și a nobleței, și nici Elena nu i se apropie, și nici Lucreția⁴⁹² n-o ajunge din urmă, și nici oricare alta dintre femeile vestite ale epocilor trecute, greacă, barbară sau latină. Și zică fiecare ce-o vrea, căci, dacă voi fi blamat din cauza asta de ignoranți, nu voi fi sancționat de erudiți.

— Zic că domnia ta ai dreptate în toate – răspunse Sancho – și că eu sunt un măgar. Dar nu știu de ce-mi vine vorba asta de măgar la

⁴⁹⁰ Nume bucolice obișnuite în literatura pastorală spaniolă.

⁴⁹¹ Pentru a intra într-unul din Ordinele Militare (Calatrava, Santiago [Sf. Iacob], Alcántara și Montesa), aspirantul era supus unei anchete cu privire la puritatea sângelui, în scopul de a se stabili dacă nu avea sânge evreiesc sau maur; la fel se proceda și pentru admiterea în ordinele religioase.

⁴⁹² Elena din Troia și Lucreția, aceasta din urmă violată de Sextus Tarquinius, sunt figuri emblematice ale frumuseții, pe de o parte, și ale castității apărute cu prețul vieții, pe de alta.

gură, când nu trebuie să pomenești de funie în casa spânzuratului⁴⁹³.
Ci dă-mi scrisoarea și adio, că m-am topit.

Don Quijote scoase caietelul de însemnări și, trăgându-se la o parte, începu a scrie pe îndelete scrisoarea și, după ce o isprăvi, îl chemă pe Sancho și-l întrebă dacă vrea s-o citească și s-o învețe pe de rost, în caz că s-ar fi întâmplat s-o piardă pe drum, căci de la ghinionul lui te puteai aștepta la orice. La care Sancho răspunse:

— Scri-o domnia ta de două, trei ori colo-n caietel și dă-mi-o, și-o s-o duc cu toată grija, căci e o sminteală să crezi c-aș putea s-o învăț pe de rost, deoarece ținerea mea de minte e-atât de slabă, că de multe ori uit și cum mă cheamă. Cu toate astea, zi-mi-o, domnule, că tare o să-mi placă s-o aud, se vede treaba că vine ca turnată.

— Ascultă, zice așa – spuse don Quijote.

SCRISOAREA LUI DON QUIJOTE CĂTRE DULCINEEA DIN TOBOSO

Suverană și înaltă doamnă:

Cel străpuns de vârful ascuțit al absenței și cel vulnerat în băierile inimii îți trimite, preadulce Dulcinee din Toboso, urarea de sănătate, lucrul de care el duce lipsă. Dacă preafrumusețea ta mă desconsideră, dacă valoarea ta îmi este mai presus, dacă disprețurile tale sunt în paguba mea, măcar că sunt destul de răbduriu, cu greu putea-voi să mă susțin în acest păs, care nu este doar apăsător, ci tare prelungit. Bunul meu scutier Sancho îți va înfățișa o relatare deplină, o, frumoasă ingrată, iubită a mea inamică, despre starea în care mă aflu din pricina ta: de vei binevoi vreodată să-mi vii în ajutor, al tău sunt; de nu, fă cum îți este pe plac, căci, sfârșindu-mi viața, voi da satisfacție și cruzimii tale, și dorinței mele. Al tău până la moarte,

Cavalerul Tristei Figuri

— Pe viața lui taică-meu – zise Sancho auzind scrisoarea –, e cel mai mareț lucru pe care l-am auzit vreodată. Al naibii să fiu, cum îi mai

⁴⁹³ Proverb: „No se ha de mentar la sogá en casa del ahorcado.”

zici acolo, domnule, tot ce vrei, și ce bine se lipește cu iscălitura *Cavalerul Tristei Figuri*! Adevărat zic că domnia ta ești dracu-mpielițat și nu-i lucru să nu-l știi.

— De toate e nevoie – răspunse don Quijote – în profesia pe care o exercit.

— Ei, și-acuma, domnule – zise Sancho –, pune pe cealaltă față și țidula cu cei trei măgăruși și iscălește-o foarte limpede, ca să o recunoască atunci când au s-o vadă.

— Bucuros – zise don Quijote.

Și, după ce o scrise, i-o citi, și zicea astfel:

Binevoiește, doamnă nepoată, la prezentarea acestui ordin de plată mânzoasinesc, a-i da lui Sancho Panza, scutierului meu, trei dintre cei cinci măgăruși lăsați de mine acasă și aflați în grija domniei tale. Care trei măgăruși îi vor fi livrați și plătiți contra tot atâtea chitanțe în clar și îi vor fi dați după cuviință cu documentul de plată. Redactată în creierii Sierrei Morena, la douăzeci și două august anul curent.⁴⁹⁴

— Sună bine – zise Sancho –, și acum iscălește, domnule.

— Nu e nevoie să iscălesc – zise don Quijote –, ci doar să-mi pun parafa, care e totuna cu iscălitura, și va fi destul pentru trei măgari, ba chiar pentru trei sute.

— Mă-ncred în domnia ta – răspunse Sancho –. Lasă-mă acum să pun șaua pe Rușinante și pregătește-te să-mi dai binecuvântarea, căci am de gând să plec numaidecât, fără să mai văd smintelile pe care urmează să le faci, și-am să-i spun că faci atâtea, de nu i-or mai trebui și altele.

— Vreau cel puțin, Sancho, și pentru că trebuie așa, vreau, zic, să mă vezi în pielea goală și făcând o duzină, două de nebunii, căci am să le fac în mai puțin de jumătate de ceas, pentru ca, văzându-le tu, cu ochii tăi, să poți jura cu cugetul împăcat și în contul celorlalte câte vei mai fi vrând să adaugi, și te asigur că tot n-ai să spui atâtea câte am eu de gând să fac.

⁴⁹⁴ Textul poliței este o imitație parodică a înscrisurilor comerciale din epocă.

— Pentru numele Domnului, stăpâne dragă, nu mă pune, domnule, să te văd în pielea goală, că ai să-mi rupi inima și n-am să mă pot opri să nu plâng, iar capul îmi e și-așa greu de la plânsul de-aseară după surul meu, așa că n-am chef s-o dau iar pe plânsori; și dacă-ți place să văd câteva nebunii, fă-le, domnule, îmbrăcat, scurte și cât mai potrivite pentru ea. Cu atât mai mult cu cât eu n-aveam nevoie deloc de-așa ceva și, cum am spus, mi-aș mai grăbi drumul de întoarcere, că o să fie cu vestile pe care domnia ta le-aștepti și le meriți. Iar de nu, păzească-se doamna Dulcineea, că, dacă nu răspunde cum e drept, fac legământ solemn în fața cui se poate c-am să-i smulg eu din burtă răspunsul cel bun, cu lovituri de picioare și scatoalce. Căci oare cum poți răbda ca un cavaler rătăcitor atâta de vestit ca domnia ta să înnebunească așa, nitam-nisam, de dragul unei... ? Să nu mă facă alde cucoana să-mi dau drumul la gură, fiindcă, pe Dumnezeuul meu, o să-mi turuie de-o să le fac pe toate de două parale, chiar și de-ar rămâne mereu nevândute⁴⁹⁵. Mi-s bunișor la d-astea! Nu prea mă cunoaște! Că, zău, dacă m-ar cunoaște, ar ști ce-o paște!

— Pe legea mea, Sancho — zise don Quijote —, după cât se pare nu ești mai cu minte decât mine.

— Nu mi-s la fel de nebun — răspunse Sancho —, ci sunt mai iute la mânie. Dar lăsând asta baltă, oare ce-ai să mănânci, înălțimea ta, până la-ntoarcerea mea? O să ieși la drum, cum face Cardenio, ca să le iei păstorilor hrana?

— Nu-ți face tu griji — răspunse don Quijote —, că și de-aș avea ce, tot n-aș mânca altceva decât ierburile și fructele pe care mi le-ar da pajiștea și copacii aceștia, căci subțirimea trebii e să nu mănânc și să mai fac și alte canoane la fel de anevoioase.

— Rămâi cu Dumnezeu atunci. Da' știi de ce mi-e frică, înălțimea ta? Că n-o să mai nimeresc să mă-ntorc în locul unde te las acum, atâta-i de dosnic.

— Întipărește-ți bine semnele în minte, iar eu mă voi strădui să nu mă-ndepărtez de meleagurile astea — zise don Quijote —, ba chiar voi

⁴⁹⁵ Expresie proverbială, avându-și pesemne originea într-o snoavă: „Por Dios que depotrique y lo eche todo a doce, aunque nunca se venda.”

avea grijă să mă cațăr pe cele mai înalte stânci de prin preajmă, ca să văd dacă te voi zări când ai să te-ntorci. De altfel, cel mai nimerit, ca să nu te rătăcești și să nu pierzi drumul, ar fi să tai niște ramuri de grozamă care crește din belșug pe-aici și să le presari din loc în loc până când ai să ieși la câmpie, iar ele îți vor sluji drept repere și semne ca să mă găsești când te-ntorci, la fel ca firul din labirintul lui Perseu⁴⁹⁶.

— Așa am să fac – răspunse Sancho.

Și, după ce tăie câteva, îi ceru stăpânului să-i dea binecuvântarea sa și, nu fără potop de lacrimi din partea amândurora, își luă rămas-bun de la el. Și se sui pe Rușinante, pe care don Quijote i-l dădu stăruitor în grijă, cerându-i să vadă de el ca de propria-i persoană, și-o apucă pe drumul spre câmpie, aruncând din loc în loc ramuri de grozamă, după cum îl sfătuisse stăpânul său. Și plecă așa, deși don Quijote tot îl mai sâcâia să-l vadă săvârșind măcar două nebunii. Ci nu mersese o sută de pași, că făcu cale-ntoarsă și zise:

— Zic, domnule, că domnia ta ai spus foarte bine: ca să pot jura, fără să-mi împovărez cugetul, că te-am văzut făcând nebunii, bine-ar fi să văd măcar una, deși una grozav de mare am văzut în rămânerea înălțimii tale aici.

— Nu-ți spuneam eu? – zise don Quijote –. Așteaptă nițel, Sancho, ți le fac cât ai zice Crezul.

Și, scoțându-și cu mare zor pantalonii, rămase gol-goluț și poale-n cap și numaidecât, nici una, nici două, făcu două salturi în aer plesnindu-și picioarele cu mâinile și două tumbe cu capu-n jos și picioarele-n sus, dând la iveală asemenea lucruri, încât Sancho, nemaivrând să apuce a le mai vedea o dată, îl întoarse din hăț pe Rușinante și se declară mulțumit și satisfăcut că putea jura că stăpânu-său înnebunise. Și-l vom lăsa și noi să-și vadă de drum până la întoarcere, care a fost în scurt timp.

⁴⁹⁶ Se referă poate la ieșirea lui Perseu din grădina Hesperidelor, înconjurată cu ziduri durate de Atlas (Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 772 și urm.). Poate fi însă vorba și de un lapsus al lui Cervantes (sau atribuit de acesta lui don Quijote): *Perseu* în loc de *Tezen*, cel care l-a ucis pe Minotaur în labirintul din Creta, de unde a ieșit grație firului dat de Ariadna.

CAPITOLUL 26

*Unde continuă subțirile pe care, de îndrăgostit,
le săvârși don Quijote în Sierra Morena*

Și reîncepând a povesti cele făcute de către cel al Tristei Figuri după ce se pomeni singur, istoria spune că, de îndată ce își termină de executat tumele sau salturile, de la brâu în jos gol și de la brâu în sus îmbrăcat, și după ce văzu că Sancho plecase fără a mai voi să aștepte a mai vedea și alte sminteli, don Quijote urcă în vârful unei stânci înalte și-acolo reîncepu a cugeta la ceea ce și de multe alte ori cugetase, fără a fi ajuns niciodată la o concluzie, și anume ce i-ar sta mai bine și ce i-ar fi mai potrivit: să-l imite pe Roldán în nemăsuratele nebunii făcute de el, ori pe Amadís în cele melancolice; și, vorbind în sinea-i, spunea:

— Dacă Roldán a fost un cavaler atât de bun și-atât viteaz cum zice toată lumea, ce-i de mirare, de vreme ce, în definitiv, el era fermecat și nimeni nu-l putea ucide decât înfigându-i un ac gros cât un ban prin talpa piciorului, iar el purta mereu încălțări cu șapte pingele de fier⁴⁹⁷? Deși vicleniile nu i-au fost de folos împotriva lui Bernardo del Carpio⁴⁹⁸, care i le-a dibuit și l-a sugrumat în brațe la Roncesvalles. Ci, lăsând la o parte în cazul lui ceea ce ține de vitejie, să revenim la pierderea judecății, fiind neîndoios că și-a pierdut-o, după semnele pe care le-a găsit la izvor și după veștile pe care i le-a dat păstorul cum că Angelica dormise mai bine de două sieste cu Medoro, un măurel cu părul creț și paj al lui Agramante⁴⁹⁹; și, dacă a înțeles că acestea erau adevărate și că doamna lui îi adusese o asemenea ofensă, nu i-a trebuit mult ca să înnebunească. Dar eu cum pot oare să-l imit în nebunii, dacă nu-l imit în cauza lor? Căci aș îndrăzni să jur că Dulcineea din Toboso a mea nu a văzut în toate zilele vieții sale niciun maur, așa cum este el, în chiar straietele lui,

⁴⁹⁷ Nu Roldán/Roland, ci Ferragut (Ferraú) purta șapte table de fier călit în dreptul ombilicului, singurul punct unde putea fi rănit (*Orlando furioso*, XII, 48).

⁴⁹⁸ Uciderea lui Roland de către Bernardo del Carpio este o contribuție spaniolă la legenda despre Roncesvalles/Roncevaux.

⁴⁹⁹ Medoro nu a fost pajul lui Agramante, șeful prinților mauri din *Orlando furioso*, ci al lui Dardinel de Almonte.

și că ea este și azi ca mama care a făcut-o⁵⁰⁰; și i-aș aduce o vădită jignire dacă, imaginându-mi altceva despre ea, aș înnebuni de acel soi de nebunie a lui Roldán furiosul. Pe de altă parte, văd că Amadís de Gaula, fără a-și pierde judecata și fără a face nebunii, a dobândit faimă de îndrăgostit ca nimeni altul, pentru că ceea ce a făcut, potrivit istoriei sale, n-a fost altceva decât că, văzându-se disprețuit de doamna sa Oriana, care-i poruncise să nu i se mai arate înaintea ochilor până când nu va fi voia ei, s-a retras la Stânca Săracă în tovărășia unui pustnic⁵⁰¹ și acolo a plâns și s-a încredințat lui Dumnezeu pe săturate, până când Cerul i-a venit în ajutor în toiul celor mai mari suferințe și nevoi. Și dacă acesta e adevărul, cum și este, de ce vreau eu acum să mă căznesc a mă despuia detot sau a le face rău copacilor acestora care nu mi-au făcut nici unul? N-am nici de ce să tulbur apa acestor limpezi pâraie ce-mi vor da de băut când îmi va fi sete. Trăiască amintirea lui Amadís și fie imitat în tot ce-i va sta în putință de către don Quijote de la Mancha, despre care se va spune ce s-a spus și despre celălalt, și anume că, de n-a dat lucrări mărețe, a murit ca să le facă⁵⁰²; iar dacă eu nu sunt respins și nici disprețuit de către Dulcineea din Toboso, îmi e de ajuns, după cum am mai spus, să fiu departe de ea. Curaj, dar, la treabă: veniți-mi în memorie, fapte ale lui Amadís, și-arătați-mi de unde trebuie să-ncep a vă imita. Știu însă că ceea ce a făcut el cel mai mult a fost să se roage și să se încredințeze lui Dumnezeu; dar ce mă fac de mătăanii, că n-am?

Într-acestea îi dădu prin cap cum să și le facă, și anume rupse o fâșie lungă din poalele cămășii, care-i atârnavă, și făcu pe ea unsprezece noduri, unul dintre ele mai gros decât celelalte, și asta-i sluji drept mătăanii tot răstimpul cât stătu acolo, unde rosti un milion de Ave Marii⁵⁰³. Și cel mai mult îl amăra că nu găsea pe-acolo alt pustnic care să-l spovedească

⁵⁰⁰ Gluma referitoare la fecioarele întâlnite în cărțile cavalierești (*DQ* I, 9, p. 91) se repetă și aici.

⁵⁰¹ Pustnicul se numea Andalor, vezi *Amadís de Gaula*, II, XLVIII.

⁵⁰² Se poate ca acești doi octosilabi trohaici să provină dintr-un poem anterior. Aluzia la *celălalt* nu e clară, ar putea fi vorba de Faeton (*cf.* Ovidiu, *Metamorfoze*, II, vv. 327–328).

⁵⁰³ Pasaj socotit irreverențios și modificat de aceea începând cu ediția a II-a Cuesta.

și să-l consoleze; și, astfel, își trecea vremea preumblându-se prin mica pajiște, scriind și scrijelind pe scoarța copacilor și pe nisipul mărunț mulțime de versuri, toate pe măsura tristeții lui, iar unele întru lauda Dulcineei. Dar cele ce s-au putut găsi întregi și au mai putut fi citite după ce el fu găsit acolo n-au fost decât cele care urmează aici:

Arbori, ierburi și hugeacuri,
ce v-aflați aici și-acum,
'nalți și verzi și mulți de veacuri,
dacă chinu-mi vi-i doar fum,
mi-ascultați sfânt plâns, bungeacuri.

Jalea-mi nu v-alunge-n grote,
chiar de cruntă-i e scânteia,
căci spre-a vă plăti noi cote
plânse-aicea don Quijote
răzlețit de Dulcineea
din Toboso.

Este-aici meleagul unde
cel mai drept îndrăgostit
de stăpâna lui se-ascunde,
și-a venit și-i chinuit,
fără-a ști cum sau pe unde⁵⁰⁴.

De amor strivit detot e,
și-i mai jos de starea-a treia;
și umplând de lacrimi bote,
plânse-aicea don Quijote
răzlețit de Dulcineea
din Toboso.

Căutând tot aventuri
printre steiurile dure,

⁵⁰⁴ Reminiscență din sonetul I de Garcilaso de la Vega: „A tanto mal no sé por dó he venido.”

blestemând adâncături
pe sub stânci și printre mure,
bietul face pași obscuri,
biciuit de-amor, vai, tot e,
nu e mângâiat de-aceea,
ci izbit de-acel despot e,
plânse-aicea don Quijote
răzlețit de Dulcineea
din Toboso.

Nu puțin râs le stârni celor ce găsiseră versurile relatate adăugirea lui „din Toboso” la numele Dulcineei, fiindcă-și închipuiau că don Quijote își va fi închipuit pesemne că dacă, ori de câte ori o numea pe Dulcineea, nu zicea și „din Toboso”, strofele nu ar putea fi înțelese; și chiar acesta era adevărul, după cum mărturisise și el mai apoi. Scrisese multe altele, după cum s-a mai spus, dar nu s-au putut descifra și copia decât cele trei strofe. Cu așa ceva și cu suspinuri și cu invocarea faunilor și a silvanilor acelor păduri⁵⁰⁵, a nimfelor râurilor, a îndureratei și umedei Echo⁵⁰⁶, spre a-i răspunde, a-l mângâia și a-l asculta, își petrecea don Quijote timpul, precum și cu căutarea unor ierburi cu care să se hrănească până când avea să se întoarcă Sancho și așa, dacă în loc de trei zile cât zăbovi, ar fi zăbovit trei săptămâni, Cavalerul Tristei Figuri ar fi ajuns atât de desfigurat, încât nu l-ar mai fi recunoscut nici mama care-l născuse.

Și bine va fi să-l lăsăm învăluit în suspinurile și versurile sale, spre a povesti ce i se întâmplă lui Sancho în ambasada lui. Ieșind, așadar, la drumul mare, porni să caute El Toboso, iar a doua zi ajunse la hanul unde i se întâmplase nenorocirea cu cerga și nici nu-l zări bine, că i se păru că umbla iar prin văzduh și nu voi să intre, deși ajunsesse acolo la

⁵⁰⁵ Divinități minore ale pajiștilor și, respectiv, pădurilor.

⁵⁰⁶ Nimfa Echo a fost respinsă de către Narcis, de care se îndrăgostise. În unele versiuni ale fabulei, când Narcis moare înecat, nimfa se prefăce în lacrimi – de aici epitetul *umedă* – pentru a se contopi cu râul, din ea rămânând doar vocea (Ovidiu, *Metamorfoze*, III, vv. 356–401).

ceasul când ar fi putut și s-ar fi convenit s-o facă, întrucât era cel al prânzului și-i era poftă să guste ceva cald, după atâtea zile doar cu răcături.

Nevoia asta îl făcu să se apropie de han, încă nehotărât dacă să intre au ba. Și, într-acestea, ieșiră din han doi inși care-l recunoscuseră numai-decât; și unul îi spuse celuilalt:

— Spune-mi, domnule licențiat, omul acela călare nu-i cumva Sancho Panza, cel despre care jupâneasa aventurierului nostru zicea că a plecat cu stăpânul lui ca scutier?

— El este – zise licențiatul –, iar acela e calul lui don Quijote al nostru.

Și-l recunoscuseră pentru că ei erau preotul și bărbierul de la el din sat și cei care executaseră puricarea și arderea pe rug a cărților. Ei, dar, de cum îi recunoscuseră pe Sancho și pe Rușinante, doritori să afle ce era cu don Quijote, se duseră la el, iar preotul îl strigă pe nume, zicându-i:

— Prietene Sancho Panza, păi unde se află stăpânul dumitale?

Sancho Panza îi recunoscuse numaidecât și se hotărî să țină ascuns locul și starea unde și-n care rămăsese stăpânul lui și, astfel, le răspunse că stăpânul său era ocupat într-un anumit loc și cu un lucru de mare însemnătate, dar că nu li-l putea destăinui nici pentru ochii din cap.

— Nu, nu, Sancho Panza – zise bărbierul –, dacă nu ne spui unde se află, o să ne închipuim, cum de fapt ne și închipuim, că l-ai omorât și jefuit dumneata, de vreme ce vii călare pe calul lui. Zău, trebuie să ni-l dai pe stăpânul gloabei ori, de nu, e de jale⁵⁰⁷.

— Uite ce, la mine nu țin amenințările, nu-s eu omul care să jefuiască sau să ucidă pe cineva, ucigă-l pe fiecare soarta lui sau Domnul care l-a făcut. Stăpânul meu a rămas să facă penitență în creierii munților, după bunul lui plac.

Și numaidecât, fără zăbavă și pe nerăsuflăte, le povesti despre starea în care rămăsese, despre aventurile ce i se întâmplaseră și că el ducea o scrisoare doamnei Dulcineea din Toboso, care era fata lui Lorenzo Corchuelo și de care era îndrăgostit până la ficiți.

Cei doi rămaseră uluiți de ceea ce le povestea Sancho Panza și, chiar dacă îi știau nebunia lui don Quijote și felul ei, ori de câte ori auzeau

⁵⁰⁷ Expresie idiomatică: *o sobre eso, morena*.

de ea, se mirau încă o dată. Îi cerură lui Sancho să le arate scrisoarea pe care i-o ducea doamnei Dulcineea din Toboso. El le spuse că era scrisă într-un caietel de însemnări și că porunca stăpânului era să pună a-i fi copiată pe hârtie în cel dintâi sat unde avea să ajungă; la care preotul zise să i-o arate, că avea să i-o transcrie chiar el cu un scris frumos. Sancho Panza își vârî mâna în sân, căutând caietelul, dar nu-l găsi și nici n-ar fi avut cum să-l găsească și dacă l-ar mai fi căutat până atunci, pentru că don Quijote rămăsese cu el și nu i-l dăduse, iar el nu-și adusesese-aminte să i-l ceară.

Când văzu că nu găsește caietul, Sancho se făcu la față ca mortul; și, pipăindu-se iar pe tot trupul în mare grabă, constată încă o dată că nu-l găsea și, fără a mai sta pe gânduri, își înfipse amândouă mâinile în barbă și și-o smulse pe jumătate, iar apoi, iute și fără nicio pauză, își trase o jumătate de duzină de pumni în față și-n nas, umplându-și-l tot de sânge. Văzând acestea, preotul și bărbierul îl întrebă ce i se întâmplase de ajunsese în așa hal.

— Ce să mi se-ntâmplesc — răspunse Sancho —, altceva decât că am pierdut de la o mână la alta, într-o clipită, trei măgăruși, fiecare din ei fiind ca un castel?

— Cum adică? — i-o întoarse bărbierul.

— Am pierdut caietelul de însemnări — răspunse Sancho — unde era o scrisoare către Dulcineea și o țidulă iscălită de stăpânul nostru, prin care porunca ca nepoată-sa să-mi dea trei măgăruși din cei patru sau cinci câți sunt în gospodărie.

Și, ajuns aici, le istorisi despre pierderea surului. Preotul îl consolă și-i spuse că, după ce-l va găsi pe stăpânul lui, acesta avea să-i reîntărească donația și să-i treacă iar ordinul de plată pe hârtie, cum era uzul și obiceiul, fiindcă acelea făcute în caietele de însemnări nu erau nicio dată acceptate și onorate.

Cu asta Sancho se mai consolă și zise că, dacă așa aveau să stea lucrurile, pierderea scrisorii către Dulcineea nu-l supăra prea mult, deoarece aproape o știa pe de rost, așa că se putea copia oriunde și oricând vor fi vrând.

— Zi-o atunci, Sancho — zise bărbierul —, că pe urmă o vom copia.

Sancho Panza prinse a se scărpină în cap ca să-și amintească scrisoarea și se lăsa când pe un picior, când pe altul, se uita când în pământ, când la cer, și-n cele din urmă, după ce-și rosese jumătate din buricul unui deget, ținându-i cu sufletul la gură pe ceilalți care așteptau să le-o spună, zise după un foarte lung răstimp:

— Zău, domnule licențiat, să mă ia toți dracii dacă-mi mai amintesc ceva din scrisoare, deși la-nceput zicea: „Înaltă și scărmanată doamnă”.

— Nu va fi spunând — spuse bărbierul — *scărmanată*, ci *supraumană* sau *străluminată doamnă*.

— Așa, așa — zise Sancho —. Apoi, dacă nu m-a lăsat ținerea de minte, zicea mai departe: „cel stră-ncornorat și nedormit și cel rânit sărută mâinile înălțimii tale, ingrată și preanecunoscută frumoasă”, și mai zicea nu știu ce despre sănătatea și boala pe care i le ura și cam așa o tot ținea până se-ncheia cu „al matale pân’ la moarte, Cavalerul Tristei Figuri”.

Nu puțin se delectară cei doi văzând buna memorie a lui Sancho Panza și i-o lăudară tare mult și-i cerură să le mai zică scrisoarea încă de două ori, ca s-o-nvețe și ei pe de rost și să o poată transcrie la vreme cu prilej. Sancho o repetă încă de trei ori și tot de-atâtea zise încă trei mii de sminteli. După asta, povesti și pățaniile stăpânului său, dar nu suflă o vorbă despre cerguiala ce i se întâmplase lui în acel han unde refuza să intre. Mai spuse că stăpânul său, de îndată ce avea să-i aducă veste bună de la doamna Dulcineea din Toboso, avea s-o pornească la drum ca să ajungă împărat sau cel puțin monarh, după cum rămăseseră înțeleși ei doi, și era treabă foarte ușoară să ajungă așa ceva, având în vedere valoarea personalității și puterea brațului său; și că, după ce avea s-ajungă, avea să-l însoare și pe el, pân-atunci urmând să rămână văduv, căci asta era de la sine înțeles, și avea să-i dea de nevastă pe-o cameristă de-a împărătesei, moștenitoare a unui stat mare și de pe uscat, fără Insuloaie și Insule, că nu-i mai trebuiau⁵⁰⁸.

Sancho spunea acestea atât de tacticos, scobindu-se din când în când în nas, și cu atât de puțină judecată, încât cei doi se minunară iarăși, gândindu-se cât de aprigă fusese nebunia lui don Quijote dacă trăsese

⁵⁰⁸ Rezultă și de aici că Sancho nu era total străin de sensul corect al „insulei”, cf. și DQ I, 20, p. 196, n. 379.

după ea și judecata bietului om⁵⁰⁹. Nu voiră a se osteni să-l scoată din greșeala în care se afla, părându-li-se că, de vreme ce nu-i dăuna cu nimic cugetului, era mai bine să-l lase-n plata lui, iar lor avea să le fie mai plăcut a-i asculta neroziile. Și, ca atare, îi spuseră să se roage lui Dumnezeu pentru sănătatea stăpânului său, căci era lucru posibil și foarte realizabil să devină cu timpul împărat, cum zicea el, sau cel puțin arhiepiscop sau altă demnitate echivalentă. La care Sancho răspunse:

— Domnilor, dacă soarta ar răsturna mersul lucrurilor așa încât stăpânului meu să-i vină cheful a nu mai fi împărat, ci arhiepiscop, aş vrea să știu acum ce anume obișnuiesc să le dăruiesc arhiepiscopii rătăcitori scutierilor lor.

— Obișnuiesc a le dăruia câte un beneficiu simplu ori duhovnicesc⁵¹⁰ sau vreo sacristanie, care le-aduce o rentă fixă frumușică, bașca cea de la picioarele altarului⁵¹¹, care înseamnă de obicei încă pe-atâta.

— Pentru asta va trebui – i-o întoarce Sancho – ca scutierul să nu fie însurat și să se priceapă a da o mână de ajutor la liturghie; și, dacă așa stă treaba, nenorocitul de mine, eu mi-s și însurat și nu știu nici prima literă din abecedar! Ce-o să se-aleagă de mine dacă stăpânului meu o să-i vină toana să fie arhiepiscop, nu împărat, cum e datina și obiceiul printre cavalerii rătăcitori?

— Nu te amări, Sancho prietene – zise bărbierul –, că noi, cei aici de față, o să-l rugăm pe stăpânul dumitale și-o să-l sfătuim, ba chiar o să-i prezentăm ca pe un caz de conștiință, să fie împărat, nu arhiepiscop, fiindcă i-ar fi mai ușor, din pricină că e mai degrabă curajos decât studios.

— Așa mi s-a părut și mie – răspunse Sancho –, deși pot spune că la toate se pricepe. Ce am eu unul de gând să fac e să-l rog pe Domnul Dumnezeu nostru să-l ducă pe meleagurile alea unde să-i fie lui mai de folos și mie să-mi facă mai multe hatâruri.

— Vorbești ca un om discernător – zise preotul – și-ai să te porți ca un bun creștin. Ce se cade însă a face acum este să găsim mijlocul de

⁵⁰⁹ Nouă etapă în *quijotizarea* lui Sancho, remarcă Avalor-Arce.

⁵¹⁰ În text: *beneficio simple o curado*, fără obligația suplimentară a asistenței duhovnicești sau cu aceasta.

⁵¹¹ Stipendii care li se acordau fețelor bisericești pentru serviciile pe care le efectuau (adică onorarii primite de la credincioși cu ocazia botezurilor, căsătoriilor, înmormântărilor etc.), pe lângă rentele fixe sau beneficii.

a-l scoate pe stăpânul dumitale din acea penitență nefolositoare pe care zici c-a rămas s-o facă; și ca să ne gândim cum anume s-o facem, dar și ca să prânzim, căci e ceasul potrivit, bine-ar fi să intrăm în hanul ăsta.

Sancho le spuse să intre ei, el urmând a-i aștepta afară și a le spune mai apoi pricina pentru care nu intra și nici nu-i era pe plac să intre acolo, dar îi ruga să-i aducă dinăuntru ceva bucate, numai calde să fie, precum și niște ovăz pentru Rușinante. Ei intrară și-l lăsară acolo, după care, în scurt timp, bărbierul îi aduse dinăuntru de mâncare. Apoi, cugetând temeinic ei înde ei asupra mijlocului de a obține ceea ce doreau, preotului îi veni o idee într-un totul adusă pe gustul lui don Quijote și pe voia lor; și anume îi spuse bărbierului că ideea care-i venise era ca el însuși să se îmbrace în straie de domniță rătăcitoare, iar bărbierul să se înveșmânteze cum va fi putând mai bine ca scutier și că aveau să meargă astfel acolo unde se afla don Quijote, ea prefăcându-se că ar fi o domniță îndurerată și la ananghie ce-i va cere o favoare, pe care el nu va putea lipsi să nu i-o acorde, ca viteaz cavaler rătăcitor. Iar favoarea pe care gândea să i-o ceară era să o însoțească unde avea să-l ducă ea, ca să îndrepte o jignire pe care i-o adusese un cavaler ticălos; și-l mai implora de asemenea să nu-i ceară a-și scoate masca și nici să n-o întrebe nimic despre pățania ei până când nu avea să-i facă dreptate împotriva acelui cavaler ticălos; și să fie încredințat, fără nicio îndoială, că don Quijote avea să fie de acord cu tot ce i-ar cere sub acest cuvânt și că, astfel, aveau să-l scoată de-acolo și să-l ducă la el în sat unde ar urma să se intereseze dacă ciudata lui nebunie va fi având vreun leac.

CAPITOLUL 27

*Despre felul cum preotul și bărbierul
și-au pus în aplicare planul, împreună cu alte lucruri
vrednice de a fi povestite în această mare istorie*

Bărbierului nu i se păru proastă invenția preotului, ba chiar atât de bună, încât o puseră numaidecât în faptă. Îi cerură hangiței niște fuste și un acoperământ de cap, lăsându-i în gaj o sutană nou-nouță a preotului. Bărbierul își încropi ditamai barba dintr-o coadă de bou sură sau

roșcată, în care hangiul își ținea atârnat pieptănul⁵¹². Hangița îi întrebă de ce îi cereau lucrurile acelea. Preotul îi povesti în câteva cuvinte despre nebunia lui don Quijote și cum le putea sluji deghizarea aceea ca să-l scoată din muntele unde se găsea la vremea aceea. Hangiul și hangița pricepură numaidecât că nebunul fusese oaspetele lor, cel cu balsamul și stăpânul scutierului cerguit, și-i povestiră preotului tot ce li se întâmplase cu el, fără a trece sub tăcere ceea ce Sancho le ascunsese atât de bine. Pe scurt, hangița îl îmbracă pe preot cum nu se mai văzuse. Îi puse o fustă de postav, plină de fâșii de catifea neagră late de-o palmă, toate ajurate, și un laibăr de catifea verde garnisită cu tivuri de satin alb, făcute, se vede treaba, ele și fusta, pe vremea regelui Wamba⁵¹³. Preotul nu acceptă să i se pună acoperământul, ci-și puse el însuși în cap o scufie vătuită de in pe care o lua cu sine ca să doarmă noaptea, iar peste frunte se încinse cu o jartieră de tafta neagră și din altă jartieră își făcu o mască sub care își acoperi bine detot barba și fața; își înfundă pe ochi pălăria, care îi era atât de mare, încât îi putea sluji drept umbrelă și, acoperindu-se cu mantia, se urcă pe catârcă muiereste, iar bărbierul pe-a lui, cu barba care-i ajungea până la brâu, nici roșie, nici albă, ca una făcută, după cum s-a spus, din coada unui bou suriu-roșcat.

Își luară bun-rămas de la toți, până și de la draga de Maritornes, care făgădui să rostească, deși păcătoasă, un rozariu întreg de rugăciuni pentru ca Dumnezeu să le hărăzească succes într-o lucrare atât de anevoioasă și de creștinească precum cea la care se înhămaseră.

Ci cum plecară de la han, preotului îi veni un gând: și anume că rău făcuse îmbrăcându-se așa, întrucât era necuviincios ca un preot să se îmbrace astfel, oricât i-ar fi fost nevoia de mare; și, mărturisindu-se bărbierului, îl rugă să facă schimb de veșminte, întrucât era mai rezonabil ca acesta s-o facă pe domnița la ananghie, iar el s-o facă pe scutierul,

⁵¹² Practică, pare-se, curentă în epocă printre oamenii de condiție modestă. Suportul de pieptene se făcea din părul cozii de bou, care servea atât la susținerea, cât și la curățarea lui. Obiceiul e atestat de una din baladele cuprinse în *Romancero general* din 1600.

⁵¹³ *en el tiempo del rey Wamba*: în vremuri foarte îndepărtate, pe vremea lui Papură-vodă. *Regele Wamba*: rege vizigot al Spaniei (672–680), devenit o figură legendară.

pentru că în felul acesta îi era mai puțin profanată demnitatea; și, dacă nu era de acord, era hotărât să nu meargă mai departe, chiar dacă pe don Quijote l-ar fi luat și diavolul.

Într-acestea, veni și Sancho și, când îi văzu pe cei doi în straiile acelea, nu-și putu stăpâni râsul. În sfârșit, bărbierul fu de acord cu tot ce voise preotul și, schimbând invenția, preotul îl instrui despre felul cum trebuia să se poarte și despre cuvintele pe care urma să i le spună lui don Quijote spre a-l convinge și a-l sili să vină cu el și a-și părăsi locul ales de el în vederea deșartei sale penitențe. Bărbierul răspunse că și fără să fi fost procitit, avea să facă totul perfect. Nu vru să se îmbrace pe loc, până când nu aveau să se apropie de cel unde se afla don Quijote, așa că își împături veșmintele, iar preotul își potrivi barba și-și văzură de drum, călăuziți de Sancho Panza, acesta istorisindu-le ce li se întâmplase cu nebunul pe care-l găsiseră în munți, dar le ascunse găsirea cufărașului cu tot ce se găsea în el, deoarece, deși prostănacă, sluga era cam lacomă.

A doua zi ajunseră în locul unde Sancho lăsase presărate semnele crengilor ca să nimerească locul unde-l părăsise pe stăpânul său⁵¹⁴ și, recunoscându-l, le spuse cum că pe-acolo era intrarea și că din clipa aceea puteau să se îmbrace, dacă într-adevăr de asta era nevoie pentru a-l scăpa pe stăpânul său: căci ei îi spusese mai înainte că mersul sub înfățișarea aceea și îmbrăcatul în acest fel erau de cea mai mare însemnătate spre a-l scoate pe stăpânul lui din viața aceea rea pe care și-o alesese și-l rugau stăruitor să nu-i spună stăpânului său cine erau și nici că-i cunoștea; iar dacă el avea să-l întrebe, cum era și de așteptat să-l întrebe, dacă-i dăduse Dulcineeii scrisoarea, să-i spună că da și să-i mai spună că ea îi poruncea, sub pedeapsa dizgrației sale, să vină în clipă să o vadă, întrucât era o treabă de cea mai mare însemnătate; cu asta și cu ce aveau și ei de gând să-i spună, erau absolut încredințați că puteau să-l readucă la o viață mai bună și să-l facă a se așterne de îndată drumului ca să devină împărat sau monarh, fără a avea de ce să se teamă că s-ar face arhiepiscop.

⁵¹⁴ Posibilă reminiscență din balada Marchizului de Mantova: „Las ramas iba cortando / para la vuelta acertare“ („Ramuri tot tăia în cale, / ca l-a-ntors s-o nime-rească“).

Sancho ascultă toate acestea, întipăririndu-și-le foarte bine în memorie, și le mulțumi tare mult pentru intenția lor de a-l sfătui pe stăpânu-său să fie împărat, nu arhiepiscop, deoarece el era încredințat că, în ce privește hatârurile făcute scutierilor, de mai mult erau în stare împărații decât arhiepiscopii rătăcitori. Le mai spuse că ar fi fost bine s-o ia el înainte ca să-l caute și să-i ducă răspunsul doamnei lui, căci și numai el ar fi fost de ajuns ca să-l scoată din cotlonul acela, fără a mai fi nevoie să-și dea și ei atâta osteneală. Spusele lui Sancho li se părură judicioase, așa că se hotărâră să-l aștepte până când avea să revină cu veștile despre găsirea stăpânului său.

Sancho se afundă prin strungile acelea ale muntelui, lăsându-i pe cei doi într-una pe unde curgea un pârlăiș molcom, căruia-i țineau umbră plăcută și răcoroasă alte stânci și câțiva copaci ce creșteau pe-acolo. Căldura și ziua în care sosiseră acolo erau dintre cele ale lunii august, când prin părțile acelea arșița obișnuiește a fi foarte mare; ceasul, trei după-amiază; toate acestea făceau locul și mai plăcut, îmbiindu-i s-aștepte acolo întoarcerea lui Sancho, cum și făcură.

Pe când cei doi ședeau acolo tihniți și la umbră, le ajunse la urechi un glas care, fără a fi fost acompaniat de sunetul vreunui alt instrument, răsuna delicat și încântător, împrejurare ce-i umplu de nu puțină uimire, întrucât li se părea că nu acolo era locul unde se putea afla cineva care să cânte atât de bine. Căci, deși se spune că prin păduri și câmpii obișnuiesc a se găsi păstori cu voci desăvârșite, sunt mai mult exagerări de-ale poeților decât adevăruri⁵¹⁵; și cu atât mai mult, cu cât își dădură seama că ceea ce auzeau cântându-se erau versuri nu de ciobani câmpenești, ci de curteni discernători. Și acest adevăr fu confirmat de faptul că versurile auzite au fost următoarele:

Cine-mi scade-n suflet prețul ?

Disprețul.

Cine-mi crește doarurgia ?

Gelozia.

⁵¹⁵ Critici ale idealizării motivelor literaturii pastorale se mai întâlnesc la Cervantes (de ex. în *Colocviul câinilor*), în pofida faptului că el însuși a cultivat specia (*Galateea*).

Cine-ncearcă-mi greu răbdarea ?

Plecarea.

Și așa, nici vindecarea
chinu-mi nu și-o-ntrezărește,
ci-mi ucid orice nădejde
dispreț, gelozii, plecarea.

Cine-mi iscă suferirea ?

Iubirea.

Cine-mi toarnă-n slăvi veninul ?

Destinul.

Cine-n răni înfige-mi fierul ?

Cerul.

Astfel, teamă-mi e că gerul
crud al morții mă așteaptă,
căci potrivit mi se-ndreaptă
dragostea, destinul, Cerul.

Cine-mi îmblânzi-va soarta ?

Moartea.

Și iubirea cine-o are ?

O schimbare.

Și ce-i lecuiește boala ?

Sminteala.

Astfel, rea ți-e socoteala
patima de vrei să-ți vindec
când drept leacuri doar îți vin deci
moartea, schimbarea, sminteala.⁵¹⁶

⁵¹⁶ Compoziție poetică numită *ovillejo* („ghem”) a cărei primă atestare este chiar piesa de față. Sistemul strofic (decastihuri) și al rimelor prezintă unele variații de la un poet la altul, esențială este însă derularea în prima parte a fiecărui decastih, ca dintr-un ghem, a unor versuri scurte care rimează ca în ecou cu versul anterior, rima fiind reluată și în a doua parte, care este un catren (*redondilla*).

Ceasul, vremea, singurătatea, vocea și dibăcia celui care cânta stârniră uimirea și mulțumirea celor doi ascultători, care rămaseră nemișcați, așteptând dacă nu se mai auzea ceva; dar, văzând că tăcerea se așternuse de câțva timp, se deciseră să o pornească în căutarea muzicianului ce cântase cu glas atât de frumos. Și când să-și pună gândul în faptă, aceeași voce îi făcu să nu se clintească și le ajunse iarăși la urechi, cântând sonetul acesta:

SONET

Prietenie ce, cu-aripi ușoare,
părelnic chipu-n tină-aici lăsându-l,
sfîntenia-ți la sfinți își află rîndul
și-n spații empireice ți-apare.

De sus, când vrei, ne-arăți cu îndurare
preadreapta pace-n vălu-ți fluturându-l,
prin care străvedem cumva și gândul
cel bun de-aici cum ticălos ne pare.

Coboară-atunci din cer, prietenie,
ori nu lăsa minciuna-n strai ca tine
să nimicească sincera pornire;

de-nfățișarea-ți nu i-o smulgi, se știe,
că lumea-n crudă luptă-o tot va ține,
discordia dintâi stîrnind-o-n fire.

Cîntecul se termină cu un suspin adânc, iar cei doi așteptară din nou cu atenție dacă avea să mai cînte; văzând însă că muzica se prefăcuse în hohote de plîns și-n vaiete tînguitoare, se hotărîră să afle cine era întristatul pe cât de desăvârșit în glas, pe-atât de îndurerat în gemete și nu merșeră mult când, dînd colțul pe după o stîncă, văzură un bărbat cu același chip și înfățișare zugrăvite de Sancho Panza când le spusese povestea lui Cardenio; și bărbatul acela, când îi zări, fără a se tulbura, rămase nemișcat, cu capul aplecat pe piept, ca un om căzut pe gânduri, fără a ridica ochii ca să-i privească, așa cum făcuse prima oară, când sosiseră pe neașteptate.

Preotul, care era foarte priceput la vorbă, ca unul ce avea știre despre nenorocirea lui, întrucât îl recunoscuse după semne, se apropie de el și în vorbe puține, dar pline de discernământ, îl rugă și-l sfătuie să renunțe la viața aceea atât de deplorabilă, pentru ca nu cumva să și-o piardă pe-acolo, ceea ce ar fi fost cea mai mare nefericire dintre nefericiri. Cardenio avea atunci întreaga-i judecată, liber de criza furioasă care atât de des îl scotea din minți; așa că, văzându-i pe cei doi în straie atât de neobișnuite pentru unii ce băteau singurătățile acelea, nu lipsi a se mira oarecum, mai ales când auzi că-i vorbiseră de necazul lui ca de un lucru cunoscut (căci asta-i dăduseră de înțeles cele spuse de către preot), drept care răspunse precum urmează:

— Văd bine, domnilor, oricine ați fi, că Cerul, care se îngrijește a-i ajutama pe cei buni și chiar, de multe ori, pe cei răi, îmi trimite, fără s-o merit, în locurile acestea atât de pierdute și îndepărtate de societatea obișnuită a oamenilor, niște persoane care, punându-mi în fața ochilor, cu vii și variate rațiuni, cât sunt de lipsit de așa ceva când îmi aleg viața pe care-o duc, s-au străduit să mă scoată din părțile acestea într-altele mai bune; cum însă ele nu știu așa cum știu eu că, dacă voi ieși din năpastă, va să cad în alta mai mare, s-ar putea să mă considere drept un om slab de cuget, ba chiar, și-ar fi cel mai rău, fără pic de judecată. Și n-ar fi de mirare să fie așa, fiindcă mie unuia mi se năzare că puterea închipuirii nefericirilor mele este atât de intensă și e în stare de atâtea întru pierzania mea, încât, fără a putea să-i stau de-a curmezișul, rămân în cele din urmă ca o stană de piatră, văduvit de orice bun-simț și cunoaștere; și ajung a-mi da seama de acest adevăr când unii îmi spun și-mi arată semnele lucrurilor pe care le-am săvârșit cât timp sunt stăpânit de criza aceea cumplită și nu pot face altceva decât să mă jeluiesc în van și să-mi blestem soarta fără niciun folos și, ca să-mi justific nebuniile, să le mărturisesc cauza tuturor celor dispuși să o asculte; căci, văzându-i cauza, cuminiții nu se vor mai mira de efecte și, dacă nu-mi vor arăta leacul, cel puțin nu mă vor scoate vinovat, supărarea pricinuită de nesocotințele mele preschimbându-li-se în compătimire pentru nefericirile mele. Și dacă domniile voastre, domnilor, veniți cu același gând cu care au venit și alții, înainte de a stărui mai departe în sfaturile

dumneavoastră înțelepte, rogu-vă a da ascultare șirului, lipsit de el⁵¹⁷, al nenorocirilor mele, pentru ca, după ce mi le veți auzi, să vă cruțați poate de osteneala pe care v-ați da-o ca să mă mângâiați într-o suferință ce nu poate primi nicio mângâiere.

Cei doi, care nici nu-și doreau altceva decât să audă din chiar gura lui cauza năpastei sale, îl rugară să le-o povestească, făgăduindu-i să nu facă nimic fără voia lui spre a-i aduce lecuire sau consolare; și, cu acestea, întristatul cavaler își începu jalnica istorie, aproape cu aceleași cuvinte și episoade cum le-o povestise lui don Quijote și căprarului mai deunăzi, când, din pricina maistrului Elisabat și a marii scrupulozități a lui don Quijote în păzirea cuviinței datorate rosturilor cavaleresti, povestea rămăsese neisprăvită, după cum a arătat istoria de față. De astă dată soarta cea bună vru însă ca atacul de nebunie să nu se producă și-i dădu prilej să și-o povestească până la sfârșit; și, astfel, ajungând la episodul biletului pe care-l găsisese don Fernando între filele cărții *Amadís de Gaula*, Cardenio spuse că-l ținea bine minte și că zicea precum urmează:

LUSCINDA CĂTRE CARDENIO

Zi de zi descopăr în domnia ta înzestrări care mă obligă și mă silesc a te prețui și mai mult; așadar, dacă voi-vei să mă scapi de această datorie fără a-mi pune poprire pe onoare, o vei putea face prea bine. Am un tată care pe domnia ta te cunoaște și pe mine mă iubește tare mult, și el, fără a-mi constrânge voia, o va împlini pe cea pe care o ai domnia ta, dacă este adevărat că mă prețuiești cum zici și cum cred.

— Datorită acestui răvaș m-am îndemnat s-o cer de soție pe Luscinda, după cum v-am mai povestit, și tot datorită lui, Luscinda a devenit în opinia lui don Fernando una dintre cele mai discernătoare și mai chibzuite femei din vremea aceea; dar tot acest bilet a fost cel care lui i-a stârnit dorința de a mă distruge înainte ca a mea să se fi împlinit. I-am spus lui don Fernando că tatăl Luscindei nu aștepta decât să i-o ceară

⁵¹⁷ Echivalează cu aproximație jocul de cuvinte din text: „el cuento, que no lo tiene”, unde *cuento* are dublul sens de „povestire” și „final, capăt”.

tatăl meu, iar eu nu îndrăzneam să i-o spun, temându-mă că nu avea să fie de acord, nu pentru că n-ar fi cunoscut prea bine calitatea, bunătatea, virtutea și frumusețea Luscindei și faptul că ea avea destule merite ca să înnobileze orice altă familie din Spania, ci pentru că îmi dădeam seama că el nu dorea ca eu să mă însor atât de repede, înainte de a vedea ce voia să facă ducele Ricardo cu mine. Pe scurt, i-am spus că nu riscam să-i spun tatălui meu atât din pricina acelui neajuns, cât și din a multor altora care mă descurajau, fără a ști care anume erau, părându-mi-se însă că ceea ce îmi doream n-avea să se îndeplinească niciodată. La toate acestea, don Fernando mi-a răspuns că își lua el obligația să-i vorbească tatălui meu și să-l înduplece să vorbească la rândul său cu cel al Luscindei. O, Marius ambițios, o, crud Catilina, o, Sila scelerat, o, Ganelon viclean, o, Vellido trădător, o, Julián răzbunător, o Iuda lacom de arginți!⁵¹⁸ Trădătorule, crudele, răzbunătorule și vicleanule, ce rele servicii ți-a făcut amărâtul acesta care cu atâta naivitate ți-a dezvăluit tainele și mulțumirile inimii sale? Ce jignire ți-am adus? Ce vorbe ți-am spus sau ce sfaturi ți-am dat care să fi urmărit altceva decât a-ți spori onoarea și folosul? Dar de ce să mă mai plâng, nefericitul de mine, de vreme ce se știe că atunci când cursul stelelor aduce nenorocirile, cum ele vin de sus în jos, prăvălindu-se cu furie și turbare, nu există forță pe pământ care să le stăvilească, nici iscusință omenească în stare a le preîntâmpina? Cine și-ar fi închipuit că don Fernando, cavalier strălucit, discernător, obligat mie de serviciile pe care i le făcusem, atât de puternic, încât să-și poată împlini tot ce i-ar fi cerut dorința îndrăgostită oriunde și-ar fi îndreptat-o, avea să-și păteze conștiința, cum se zice, ca să-mi fure singura mielușea pe care nici n-o stăpâneam încă?⁵¹⁹ Ci să lăsăm cugetările acestea inutile și deșarte și să reînnodăm firul rupt al nefericitei mele istorii.

⁵¹⁸ Listă retorică de personaje care au în comun cruzimea și trădarea: *Marius* și *Sylla*, pe de o parte, și *Catilina*, pe de alta, personaje din istoria romană, au în comun cruzimea; în afară de *Iuda*, ultimul citat, Cardenio îi mai pomeneste pe *Ganelon*, pairul care l-a trădat pe Roldán/Roland, citat deja (*DQ* I, 1), și pe doi trădători înfierați de *Romancero*: *Vellido Dolfos*, a cărui trădare a provocat moartea, în 1073, a regelui don Sancho, sub zidurile Zamorei, și pe *contele don Julián*, care i-a incitat pe mauri să invadeze Spania, pentru a-și răzbuna fiica, violată de Rodrigo, ultimul rege vizigot.

⁵¹⁹ Aluzie la parabola cu care Natan îi reproșează lui David ofensa pe care i-o adusese lui Dumnezeu luându-și-o drept soție pe Betsabe după ce-l omorâse pe soțul ei, Urie (*II Regi* [*II Samuel*], 11, 1–17).

Cum zic, aşadar, don Fernando, pe care prezenţa mea îl stânjenea să-şi pună în faptă gândul prefăcut şi pidosnic, s-a hotărât să mă trimită la fratele lui cel mare sub pretextul de a-i cere nişte bani ca să plătească şase cai, anume şi doar cu scopul de a mă îndepărta de-acolo, spre a putea să-şi ducă mai lesne la bun sfârşit planul ticălos, cai pe care i-a cumpărat chiar în ziua când se oferise să stea de vorbă cu tatăl meu şi când a vrut ca eu să mă duc după bani. Puteam oare preveni trădarea asta ? Puteam oare măcar să mi-o imaginez ? Nu, nici vorbă, ba chiar m-am oferit din toată inima să plec numaidecât, încântat de cumpărătura bună pe care o făcuse. În noaptea aceea am vorbit cu Luscinda şi i-am spus ce anume pusesem la cale cu don Fernando, drept care putea avea speranţa întemeiată că bunele şi dreptele noastre dorinţe aveau să-şi vadă împlinirea. Ea mi-a spus, bănuind la fel de puţin ca şi mine trădarea lui don Fernando, să mă întorc cât mai iute, încredinţată fiind că împlinirea aspiraţiilor noastre n-avea să mai întârzie decât atâta cât avea să mai zăbovească tatăl meu până când ar fi urmat să stea de vorbă cu-al ei. Nu ştiu cum de s-a făcut că, după ce-a isprăvit să-mi spună toate acestea, i s-au umplut ochii de lacrimi şi în gâtlee i s-a pus un nod ce n-o mai lăsa să rostească niciunul din celelalte multe cuvinte pe care mi s-a părut că se străduia să mi le spună. Am fost uimit de această nouă întorsătură, nemaivăzută vreodată la ea până atunci, fiindcă ne vorbeam totdeauna, ori de câte ori soarta cea bună şi silinţa mea ne-o îngăduiau, cu deplină bucurie şi mulţumire, fără ca în conversaţiile noastre să se amestece lacrimi, suspinuri, gelozii, bănuieli sau temeri. Nu făceam decât să-mi proslăvesc norocul că Cerul mi-o dăruise ca stăpână: îi glorificam frumuseţea, mă minunam de înzestrările şi de inteligenţa ei. Ea îmi plătea cu dobândă la dobândă⁵²⁰, lăudând în mine ceea ce, ca îndrăgostită, i se părea vrednic de laudă. Şi aşa ne povesteam o sută de mii de copilării şi întâmplări de-ale vecinilor şi cunoscuţilor noştri, iar cel mai departe îmi ajungea îndrăzneala când îi apucam, aproape cu forţa, una din frumoasele-i mâini dalbe şi mi-o apropiam de buze, atâta cât

⁵²⁰ În text: *volvíame el recambio*, formulă din limbajul comercial: *cambio* este dobânda la o sumă dată cu împrumut, iar *recambio* dobânda la acea sumă sporită cu dobânda încă neplătită.

mi-o îngăduia strâmtimea unor zăbrele înguste care ne despărteau. Dar în noaptea dinaintea tristei zile a plecării mele ea a plâns, a gemut și-a suspinat, iar apoi s-a dus și m-a lăsat plin de tulburare și de neliniște, speriat că asistasem la vădiri de durere și mâhnire atât de neobișnuite și de amare din partea Luscindei; ca să nu-mi nimicesc însă nădejdlile, am pus totul pe seama puterii dragostei pe care mi-o purta și-a durerii pe care obișnuiește a o stârni despărțirea în cei ce se iubesc cu adevărat. În sfârșit, am plecat trist și îngândurat, cu sufletul plin de închipuiri și bănuieli, fără a ști ce anume bănuiam sau îmi închipuiam: semne limpezi ce-mi arătau jalnica întâmplare și nenorocirea care-mi erau rezervate. Am ajuns acolo unde fusesem trimis, i-am înmănat fratelui lui don Fernando scrisorile, am fost bine primit, dar nu și bine trimis înapoi, deoarece mi-a poruncit să aștept, spre marea mea neplăcere, opt zile, și încă într-un loc unde ducele, tatăl lor, să nu mă vadă, fiindcă fratele lui îi scrisese să-i trimită o sumă de bani fără știrea acestuia; și totul a fost stratagema perfidului de don Fernando, căci fratelui său nu-i lipseau banii ca să mă fi expediat repede înapoi. Ordinul și dispoziția asta mă aduseseră în situația de a nu le da ascultare, întrucât mi se părea cu neputință să-mi duc viața despărțit atâtea zile de Luscinda, mai ales că o lăsasem pradă tristeții de care v-am povestit; cu toate acestea însă, ca un bun slujitor, m-am supus, deși îmi dădeam seama că avea să fie cu prețul sănătății mele. Dar la patru zile după ce sosisem acolo, a venit în căutarea mea un om cu o scrisoare pe care mi-a dat-o și după a cărei adresă am recunoscut că era de la Luscinda, deoarece scrisul era al ei. Am deschis-o temător și tulburat, incredințat că doar un lucru de mare însemnătate o putuse împinge să-mi scrie în absența mea, deoarece, când eram prezent, rareori o făcuse. L-am întrebat pe om, înainte de-a o citi, cine i-o dăduse și cât timp făcuse pe drum; mi-a spus că, trecând din întâmplare la ceasul amiezii pe o stradă din oraș, l-a strigat de la o fereastră o doamnă foarte frumoasă, cu ochii plini de lacrimi și, în mare zor, i-a spus: „« Frate, dacă, așa cum pari, ești creștin, te rog, pentru numele Domnului, să duci repede, repede scrisoarea asta în locul și la persoana ce sunt arătate în adresă, căci totul e bine cunoscut, și astfel vei face o mare slujire Domnului Dumnezeuului nostru; și, ca să nu-ți

lipsească mijloacele de a o putea face, ia batista asta cu tot ce e-n ea. » Și zicând acestea mi-a aruncat pe fereastră o batistă, în care erau legați o sută de reali cu inelul ăsta de aur, pe care-l port aici, împreună cu scrisoarea pe care ți-am dat-o. Și pe loc, fără a mai aștepta răspunsul meu, a dispărut de la fereastră, nu înainte de a vedea că luasem scrisoarea și batista și-i spusese prin semne că aveam să fac ceea ce-mi ceruse. Și așa, văzându-mă atât de bine plătit pentru munca depusă ca să ți-o aduc și cunoscând după adresă că domnia ta erai cel căruia îi era trimisă, căci eu, domnule, te știu foarte bine, și obligat și de lacrimile acelei frumoase doamne, m-am hotărât să nu mă-ncred în altcineva, ci să vin eu însumi ca să ți-o înmânez, și-n șaisprezece ore câte au trecut de când mi-a fost dată am și făcut drumul, care, după cum știi, e de optsprezece leghe.⁵²¹

În vreme ce recunoscătorul și neobișnuitul mesager îmi spunea toate acestea, eu rămăsesem atârnat de vorbele lui și picioarele îmi tremurau atât de tare, încât abia mă mai puteam ține în ele. În sfârșit, am deschis scrisoarea și am văzut că ea cuprindea următoarele vorbe:

Cuvântul pe care ți l-a dat de a vorbi cu tatăl domniei tale pentru ca acesta să vorbească cu al meu, don Fernando și l-a ținut mai mult pentru placul lui decât pentru folosul domniei tale. Află, domnule, că m-a cerut de soție pentru el, iar tatăl meu, împins de gândul superiorității pe care ar avea-o don Fernando față de domnia ta, i-a acceptat cererea, și chiar cu atâta hotărâre, încât căsătoria se va face de azi în două zile, în asemenea secret și atât de privat, că martori vor fi numai Cerurile și câțiva oameni de-ai casei. În ce stare sunt eu, n-ai decât să-ți imaginezi; vezi dacă este cazul să vii; și dacă te iubesc sau nu, deznodământul acestei ticluiri ți-o va da de înțeles. Deie Domnul ca răvașul acesta să-ți ajungă în mână înainte ca a mea să se vadă în situația de a se uni cu cea a unuia care atât de rău știe să-și respecte promisiunea făcută.

Iată, pe scurt, vorbele pe care le cuprindea scrisoarea și cele ce m-au făcut să purced numaidecât la drum, fără a mai sta să aștept alt răspuns sau alți bani; căci atunci mi-am dat limpede seama că nu cumpărarea

⁵²¹ S-a precizat că aceasta este exact distanța dintre Osuna și Córdoba.

cailor, ci aceea a propriului plac îl împinseseră pe don Fernando să mă trimită la fratele său. Furia pe care am simțit-o împotriva lui don Fernando, împreună cu teama de a-mi pierde odorul câștigat în atâția ani de slujiri și dorințe m-au înaripat și, aproape zburând, am ajuns în orașul meu, exact în clipa și la ceasul potrivite ca să stau de vorbă cu Luscinda. Am intrat în taină și am lăsat catârul pe care venisem acasă la omul acela de treabă ce-mi adusese scrisoarea, iar soarta vru atunci să-mi fie atât de bună, încât am găsit-o pe Luscinda stând la zăbreaua martoră a iubirilor noastre. Luscinda m-a recunoscut imediat și am recunoscut-o și eu, nu însă așa cum ar fi trebuit, și ea, și eu, să ne recunoaștem. Cine s-ar putea însă lăuda pe lumea asta că a pătruns și înțeles cugetul tulbure și firea schimbătoare a unei femei? Nimeni, cu siguranță. Zic, așadar, că, de îndată ce m-a văzut, Luscinda mi-a spus: „Cardenio, sunt înveșmântată de nuntă; în sală mă și așteaptă trădătorul de don Fernando și lacomul de tata, cu alți martori, care vor asista mai degrabă la moartea decât la cununia mea. Nu te tulbura, prietene drag, ci caută să fii de față la această jertfire, prilej cu care, de nu o voi putea împiedica, port ascuns asupra-mi un pumnal ce va putea împiedica puteri și mai dârze, punându-mi capăt vieții și începând a te face să-mi cunoști dragostea pe care ți-am nutrit-o și ți-o nutresc.” I-am răspuns tulburat și în pripă, temându-mă să nu pierd ocazia de a-i răspunde: „Faptele, doamnă, adeverească-ți cuvintele, căci, dacă tu porți un pumnal ca să te faci crezută, iată, eu port o spadă ca să te apăr cu ea sau ca să-mi iau mie zilele dacă soarta are să ne fie potrivnică.” Nu cred că mi-a mai putut asculta vorbele toate, fiindcă am auzit că era chemată grabnic, întrucât mirele aștepta. Astfel s-a lăsat noaptea tristeții mele, mi-a apus soarele bucuriei, mi-au rămas fără lumină ochii și mintea fără judecată. Nu izbuteam să intru în casa ei și nu mă mai puteam urni niciunde; gândindu-mă însă cât de importantă era prezența mea pentru cele ce s-ar fi putut întâmpla în împrejurarea aceea, m-am îmbărbătat cât mai mult mi-a stat în putință și-am intrat în casa ei. Și cum îi știam foarte bine toate intrările și ieșirile și mai ales datorită tevaturii de care fusese cuprinsă în secret, n-am fost zărit de nimeni, așa încât, fără a fi văzut, am avut timp să mă strecur în golul unei ferestre din chiar sala cu pricina, acoperit de capetele și faldurile a două tapiserii, printre care puteam vedea, fără a fi văzut,

tot ce se petrecea în sală. Cine oare acum ar putea spune cum îmi zvâcnea inima cât am stat acolo, ce gânduri mi-au trecut prin minte, ce reflecții am făcut, atâtea și de atâtea feluri, că nu se pot spune și nici nu ar fi bine să fie spuse? Ajungă să știți că mirele a intrat în sală fără altă podoabă decât aceleași veșminte de toate zilele pe care le obișnuia. Drept naș îl avea pe un văr primar al Luscindei și-n toată sala nu era nimeni din afară, ci doar slujitorii casei. Puțin mai târziu, dintr-o cameră de serviciu a ieșit Luscinda, însoțită de mama ei și de două slujnice, atât de bine îmbrăcată și de împodobită precum o meritau rangul și frumusețea ei și ca una care era desăvârșirea grației și eleganței curtenesii. Neliniștea și extazul nu mi-au îngăduit să privesc și să observ amănunțit ceea ce purta pe ea: am putut deosebi doar culorile, și anume roșul stacojiu și albul, ca și sclipirile aruncate de pietrele scumpe și de bijuteriile de pe toca și de pe întreaga ei rochie, totul depășit de frumusețea aparte a încântătoarelor sale plete blonde, care, în competiție cu nestematele și luminile a patru facle aflate în sală, și-o ofereau ochilor pe-a lor cu o strălucire și mai puternică. O, memorie, vrăjmașă de moarte a odihnei mele⁵²²! La ce-mi folosește să-mi readuc în minte-acum incomparabila frumusețe a adoratei mele vrăjmașe? N-ar fi mai bine, memorie crudă, să-mi amintești și să-mi înfățișezi ce anume a făcut atunci, pentru ca, împins de o jignire atâta de vădită, să mă străduiesc, dacă nu a mă răzbuna, cel puțin a-mi pierde viața? Nu vă osteniți, domnilor, să ascultați digresiunile pe care le fac, căci suferința mea nu e dintre cele ce ar putea sau ar trebui povestite pe scurt și-n treacăt, de vreme ce fiecare împrejurare a ei mi se pare a fi vrednică de un lung discurs.

La aceasta preotul îi răspunse că nu doar nu se plictiseau ascultându-l, ci amănuntele pe care le povestea le și făceau mare plăcere, întrucât, așa cum erau, meritau a nu fi trecute sub tăcere și-a avea parte de-aceeași atenție ca și firul principal al povestirii.

— Zic, așadar – urmă Cardenio –, că, aflându-se toți în sală, a intrat preotul parohiei și, luându-i pe cei doi de mână pentru a săvârși cele cuvenite într-un atare act, a spus: „Vrei, doamnă Luscinda, să-l iei pe

⁵²² Apostrofa provine din Jorge de Montemayor, *Diana*, cartea I, iar Cervantes o mai folosisese în *G*, cărțile I, p. 51, și IV, pp. 209, 266.

seniorul don Fernando, aici de față, drept soț legiuit, după cum poruncește Sfânta noastră Maică Biserica ?”, mi-am scos capul tot și grumazul de după tapiserii și, cu urechile nespuse de atente și sufletul tulburat, am stat să ascult ce răspundea Luscinda, așteptându-mi de la răspunsul ei osândirea la moarte sau confirmarea vieții. Oh, cine-ar fi-ndrăznit să iasă atunci și să strige: „Ah, Luscinda, Luscinda, ia seama ce faci, gândește-te ce-mi datorezi, vezi că ești a mea și nu poți fi a altcuiva. Ia seama că un *da* rostit de tine și sfârșitul vieții mele s-ar petrece în aceeași clipă. Ah, don Fernando, trădătorule, tâlhar al slavei, moarte a vieții mele! Ce vrei? Ce pretinzi? Ia seama că nu poți ajunge creștinește la împlinirea dorințelor tale, pentru că Luscinda e soția mea și eu sunt soțul ei.” Ah, nebunul de mine! Acuma că-s departe și ferit de primejdie, zic că ar fi trebuit să fac ce n-am făcut! Acuma, după ce-am lăsat să-mi fie furat odorul cel scump, îl blestem pe fur, pe care m-aș fi putut răzbuna dac-aș fi avut inimă s-o fac, așa cum am ca să mă bocesc! În sfârșit, de vreme ce atunci am fost laș și prost, nu e de mirare că mor acum, rușinat, pocăit și nebun. Preotul aștepta răspunsul Luscindei, care a întârziat un bun răstimp să și-l dea și, tocmai când credeam că avea să-și scoată pumnalul ca să se țină de cuvânt sau că avea să-și dezlege limba ca să spună un adevăr sau o dezamăgire ce s-ar fi-ntors în folosul meu, aud că spune cu glasul stins și pierit „Da, vreau”, la fel spunând și don Fernando; și, punându-i verigheta, se pomeniră legați de un nod atât de lesne de desfăcut^{522a}. Mirele se apropie să-și îmbrățișeze mireasa, dar ea, punându-și mâna pe inimă, se prăbuși leșinată în brațele maică-sii. Rămâne acum de spus cum am rămas eu când în *da*-ul pe care-l auzisem mi-am văzut speranțele înșelate, cuvintele și făgăduințele Luscindei calpe, fără a mai putea să-mi redobândesc oarecândva binele pierdut în acea clipă: m-am pomenit lipsit de sfat, abandonat, după cum mi se părea, de cerul întreg, devenit dușman al pământului ce mă purta, aerul refuzându-mi suflul pentru suspinuri, apa umezeala pentru ochi, numai focul înțețindu-se, astfel încât totul ardea de furie și gelozie. Intraseră toți în panică din pricina leșinului Luscindei și, când mama ei o dezbumbă la sân ca să aibă aer, i se găsi într-însul o hârtie împăturită, pe care don Fernando

^{522a} Vezi G, p. 254, n. 221.

o luă numaidecât și începu a o citi la lumina uneia dintre facle și, după ce isprăvi de citit, se așeză într-un jilt și-și rezemă obrazul în palmă, ca un om tare îngândurat, fără a se preocupa de îngrijirile ce i se dădeau soției sale ca să se trezească din leșin. Eu, văzând neliniștea tuturor celor ai casei, m-am încumetat să plec, indiferent dacă aș fi fost văzut ori nu, hotărât fiind ca, de m-ar fi văzut, să fac o asemenea nebunie, încât toată lumea să poată înțelege îndreptățita indignare a inimii mele din pedeapsa pe care i-aș fi dat-o perfidului don Fernando și chiar celei nestatornice a trădătoarei leșinate. Dar soarta mea, care se vede că mă păstrează pentru dureri mai crâncene, dacă ar fi să existe așa ceva, a rânduit ca în clipa aceea să-mi prisosească mintea ce de-atunci încoace mi-a lipsit; și astfel, fără a voi să mă răzbun pe cei mai mari dușmani ai mei (ceea ce, ei neavând habar de mine, mi-ar fi fost lesne să fac), am vrut să mă răzbun pe mine însumi și să-mi dau mie pedeapsa meritată de ei, ba chiar cu mai mare asprime decât aș fi făcut-o împotriva-le dacă le-aș fi dat atunci moartea, căci cea pe care o primești brusc pune iute capăt suferinței, dar cea care se prelungește în chinuri ucide pururi fără a pune capăt vieții. În sfârșit, am plecat din casa aceea și m-am dus la cea a omului la care-mi lăsasem catârul; i-am poruncit să mi-l înșeuzeze și, fără a-mi mai lua rămas-bun de la el, am plecat din oraș, fără a cuteza, ca alt Lot, să întorc capul spre a-l privi⁵²³; iar când m-am văzut singur în plin câmp, când întunecimea nopții mă-nvăluia și tăcerea ei mă îmboldea să mă plâng, fără sfială sau teamă de a fi auzit sau recunoscut, am ridicat glasul și mi-am dezlegat limba în blesteme împotriva Luscindei și a lui don Fernando, de parcă mi-aș fi dat satisfacție cu ele pentru jignirea pe care mi-o aduseseră. Am făcut-o crudă, ingrată, perfidă și nepăsătoare, dar mai cu seamă lacomă, deoarece averea dușmanului meu îi închisese ochii simțământului, răpindu-mi-o mie și încredințându-i-o celui cu care norocul se arătase mai generos și mai darnic; și în toiul acelorași blesteme și injurii, o și dezvinovăteam, zicând că nu era de mirare ca o tânără închisă în casa părinților ei, crescută și deprinsă a le da întotdeauna ascultare, să fi vrut a le face pe plac, de vreme ce-i

⁵²³ Îngerii i-au cerut lui Lot să plece din Sodoma, care începuse să fie distrusă, și i-au poruncit să nu întoarcă privirea spre cetatea părăsită (*Geneza*, 19, 26).

dădeau drept soț pe un cavaler atât de nobil, atât de bogat și atât de gentil, încât, dacă n-ar fi vrut să-l accepte, s-ar fi putut crede fie că nu era în toate mințile, fie că-și avea simțirea altundeva, ceea ce i-ar fi putut știrbi bunul nume și reputația. Apoi mă răzgândeam și ziceam că, dacă ea ar fi spus că eu îi eram soț, ei ar fi văzut că, alegându-mă pe mine, nu făcuse o alegere atât de proastă și ar fi dezvinovățit-o, căci înainte de a li se fi oferit don Fernando, părinții ei n-ar fi reușit să-și dorească, dacă și-ar fi cumpănit dorința cu rațiunea, pe altcineva mai bun decât pe mine ca soț pentru fiica lor; și ea ar fi putut prea bine, înainte de a se fi pus în situația fără ieșire și extremă de a-și încredința mâna, să spună că eu apucasem să i-o și dau pe-a mea; căci eu însumi i-aș fi venit în întâmpinare și aș fi confirmat tot ce ar fi găsit ea cu cale să simuleze în această împrejurare. În sfârșit, am ajuns la concluzia că puțina dragoste, puțina judecată, multa ambiție și dorințele de mărire o făcuseră să-și uite cuvintele cu care mă amăgise, încurajase și întreținuse în speranțele mele neclintite și în cinstitele-mi dorințe. Cu strigătele acestea și cu acest zbulc am mers cât mai rămăsese din noapte și-n zori am dat de o strungă a munților de-aici, prin care am mai umblat vreme de încă trei zile, fără niciun fel de potecă sau drum, până când m-am oprit în niște pajiști, așezate nu știu prin ce părți ale acestor lanțuri muntoase, și acolo i-am întrebat pe niște cirezari încotro erau locurile cele mai sălbatice din munți. Mi-au spus că în partea asta chiar. Am pornit-o încoace, cu gândul de a-mi pierde aici viața și, afundându-mă în coclaurile acestea sălbatice, catărul meu a căzut mort de oboseală sau de foame ori, mai degrabă, cred eu, ca să scape de o povară atât de nefolositoare ca mine pe care-o purta. Am rămas pe jos, sleit de puteri, chinuit de foame, fără a avea și nici a mă gândi să caut pe cineva care să-mi vină-n ajutor. Am stat așa, întins la pământ, nu știu câtă vreme, după care m-am ridicat fără a mai simți foamea și m-am pomenit lângă mine cu niște căprari, ei fiind, fără doar și poate, cei ce m-au scos din nevoie, căci ei mi-au spus în ce hal mă găsiseră și cum rosteam atâtea sminteli și nesăbuițe, încât dădeam semne limpezi că-mi pierdusem judecata; mai apoi am simțit și eu pe pielea mea că nu totdeauna o am întreagă, ci atât de subrezită și de slabă, încât fac mii de nebunii, sfâșiindu-mi veșmintele, scoțând strigăte prin singurătățile astea, blestemându-mi soarta și repetând în

van iubitul nume al vrăjmașei mele, fără altă noimă sau scop atunci decât să caut a-mi pune capăt vieții strigând, iar când îmi vin în fire, mă simt atât de obosit și de spetrit, încât abia de mă mai pot mișca. Locuința mea cea mai obișnuită e-n scorbura unui stejar de plută, destul de încăpătoare ca să acopere acest trup netrebnic. Văcarii și căprarii care hălăduiesc prin munții aceștia, împinși de milă, îmi dau de mâncare, punându-mi hrana pe lângă drumurile și stâncăriile pe unde își închipuie că aş putea să trec și s-o gădesc; și astfel, chiar dacă atunci sunt lipsit de judecată, nevoia firească îmi face cunoscute proviziile și trezește-n mine dorința de a le căuta și voința de a le lua. Când mă aflu în toate mințile, tot ei îmi spun că, alteori, le ies în drum și le smulg ciobanilor cu de-a sila hrana pe care-o aduc din sat până la colibeile lor, deși ei mi-ar da-o de bunăvoie. Așa îmi petrec viața mizerabilă și tot mai scurtă, până când Cerul se va îndura să-i pună capăt sau să-mi secătuiască detot memoria, ca să nu-mi mai aduc aminte de frumusețea și trădarea Luscindei și de ofensa lui don Fernando: căci, dacă Cerul ar face asta fără să-mi ia viața, aş reveni la o mai bună îndrumare a gândurilor mele; de nu, nu-mi rămâne decât să-l rog să se milostivească întru totul de sufletul meu, căci eu unul nu-mi simt nici curajul, nici puterea ca să-mi scot trupul din strâmtoarea asta în care, de bunăvoie, am vrut să mi-l pun. Iată, o, domnilor, amara istorie a nefericirii mele: spuneți-mi dacă, așa cum este, ar putea fi celebrată cu mai puține îndurerări decât cele pe care le-ați văzut la mine, ci nu vă osteniți să mă înduplecați sau să mă sfătuiți după cum v-ar spune rațiunea că ar fi bine pentru lecuirea mea, pentru că mie mi-ar fi de tot atâta folos cât îi folosește remediul prescris de un medic vestit bolnavului ce nu-l vrea. Nu vreau sănătate fără Luscinda; și, întrucât ei i-a fost pe plac să fie a altuia, deși era sau trebuia să fie a mea, mie-mi va fi pe plac să fiu al nenorocului, deși aş fi putut fi al sorții celei bune. Ea, cu nestatornicia ei, a vrut să-mi facă nestrămutată pierzania; eu, prin strădania de a mă pierde, vreau să-i mulțumesc simțirea, și va fi un exemplu pentru viitorime că mie doar mi-a lipsit ceea ce le prisosește tuturor nefericiților, cărora însăși imposibilitatea de a se consola le este consolare, în timp ce pentru mine ea este cauza celor mai mari mâhniri și suferințe, întrucât eu cred că ele nu-și vor afla sfârșitul decât în moarte.

Aici puse capăt Cardenio lungului său discurs și istoriei sale pe cât de nefericite, pe-atât de îndrăgostite; și, tocmai când se pregătea să-i spună câteva vorbe de mângâiere, preotul fu întrerupt de-o voce care le ajunse la urechi și care, după cum auziră, spunea cu triste accente cele ce se vor spune în cea de-a patra parte a istorisirii de față, întrucât învățatul și prevăzătorul istoric Cide Hamete Benengeli i-a pus punct în acest loc celei de-a treia.

PARTEA A PATRA A INGENIOSULUI HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CAPITOLUL 28

*Care vorbește despre noua și plăcuta aventură
ce li se întâmplă preotului și bărbierului în același munte*

Preafericite și norocoase au fost timpurile când s-a avântat în lume preacutezătorul cavaler don Quijote de la Mancha, căci numai datorită faptului că el a luat o decizie atât de vrednică de cinstire precum aceea de a voi să resusciteze și să readucă pe lume de mult pierdutul și aproape defunctul ordin al cavaleriei rătăcitoare ne bucurăm acum, în această epocă a noastră, săracă în vesele petreceri, nu doar de dulceața istoriei sale adevărate, ci și de povestirile și episoadele ei, care, într-o măsură, sunt nu mai puțin agreabile, ingenioase și adevărate decât istoria propriu-zisă⁵²⁴; aceasta, urmându-și firul dărăcit, tors și depănat, povestește că în chiar clipa când preotul începu să se pregătească a-l consola pe Cardenio, fu împiedicat de un glas ce-i ajunse la ureche și care, cu intonații triste, zicea astfel:

— Vai, Doamne! Să fie oare cu putință a-mi fi găsit un loc ce poate sluji drept mormânt ascuns poverii apăsătoare a acestui trup pe care îl suport atât de peste voie? Așa va fi fiind, dacă singurătatea pe care o fâgăduiesc munții aceștia nu mă minte. Vai, nefericita de mine, ce tovarășie nespus de plăcută vor îmbia stâncăriile și desigurile acestea gândului meu, căci îmi vor da prilejul de a-mi împărtăși Cerului nenorocirea, fără prezența niciunei alte făpturi omenești, deoarece nu se află absolut nimeni pe pământ de la care să pot aștepta sfat în îndoieli sau leac în suferințe!

⁵²⁴ Cervantes justifică narațiunile intercalate care, chiar dacă se depărtează de trama principală, se integrează în istoria totală, articulându-se într-un fir narativ unic.

Preotul și cei ce se aflau cu el auziră și pricepură deslușit toate vorbele acestea și, părându-li-se, cum se și întâmpla de fapt, că fuseseră rostite pe-acolo prin apropiere, se ridicară spre a le căuta stăpânul și nu meraseră nici douăzeci de pași că, după o stâncă, îl zăriră șezând la poalele unui frasin pe un tânăr în straie de țăran, căruia, din pricină că-și ținea fața aplecată, întrucât se spăla pe picioare⁵²⁵ într-un pârau ce curgea pe-acolo, nu izbutiră să i-o vadă atunci, iar ei se apropiaseră atât de tăcuți, încât el nu-i auzise, nefiind de altminteri atent la nimic altceva decât să se spele pe picioare, și-acestea îi erau astfel, încât nu păreau decât două bucăți de cleștar alb ce se născuseră printre celelalte pietre din pârau. Îi ului albimea și frumusețea picioarelor și li se păru că nu erau făcute să calce bulgări de pământ și nici să umble în urma plugului și-a boilor, după cum arătau straiele de pe stăpânul lor; și, așa, văzând că nu fuseseră auziți, preotul, care mergea în față, le făcu semne celorlalți să se ghemuiască sau să se ascundă în spatele unor țăncuri de stâncă de pe-acolo, ceea ce făcură toți, uitându-se cu luare-aminte la ceea ce făcea băiatul: acesta purta o tunică cenușie din două foi, strâns încinsă pe trup cu un ștergar alb. Purta și poturi și jambiere de postav brun, iar pe cap o cușmă tot brună. Jambierele îi erau sumese până la jumătatea pulpelor, ce păreau fără îndoială albe ca alabastrul. Își termină de spălat frumoasele picioare și apoi, cu o basma pe care și-o scoase de sub cușmă, și le șterse, iar când dădu s-o ia, își înălță fața, și cei ce o priveau avură prilejul să vadă o frumusețe într-atât de incomparabilă, încât Cardenio îi spuse preotului cu glas șoptit:

— Aceasta, de vreme ce nu e Luscinda, nu este făptură omenească, ci divină.

Băiatul își scoase cușma și, scuturându-și capul într-o parte și-n alta, prinseră a se despleti și risipi cosițe pe care înseși cele ale soarelui le-ar fi putut invidia. Astfel își dădură seama că cel ce părea țăran era femeie, și încă una gingașă și chiar cea mai frumoasă din câte văzuseră până atunci ochii celor doi, ba chiar și cei ai lui Cardenio, dacă nu ar fi privit-o și cunoscut-o pe Luscinda, căci, după cum afirmă mai apoi, doar

⁵²⁵ Piciorul feminin, mai ales gol, avea în Spania epocii puternice conotații erotice.

frumusețea Luscindei putea rivaliza cu aceea. Părul lung și blond nu-i acoperi doar umerii, ci pe ea toată, de jur împrejur, o ascunse sub plete, încât, de n-ar fi fost picioarele, nicio altă parte din trupul ei nu s-ar mai fi întrezărit: atât era de bogat și de des. Atunci îi slujiră drept pieptan mâinile și, dacă picioarele în apă semănaseră cu bucăți de cleștar, mâinile, în plete, păreau bulgări de zăpadă întărită; totul trezind și mai intens în cei trei care o contemplau uimirea și dorința de a ști cine era.

De aceea hotărâră să se arate, iar la mișcarea pe care o făcură ca să se ridice în picioare, frumoasa tânără își înălță capul și, dându-și la o parte părul de pe ochi cu amândouă mâinile, căută cu privirea spre cei ce făcuseră zgomotul, iar de îndată ce-i văzu, se ridică în picioare și, fără a mai sta să se încalțe și să-și strângă pletele, apucă iute o boccea, parcă de pânză, de lângă ea și dădu să o rupă la fugă, plină de tulburare și de spaimă; dar nu făcu nici șase pași, când, picioarele-i plăpânde neputând îndura asprimea pietrelor, se prăbuși la pământ. Văzând cele întâmplate, cei trei alergară spre ea și cel dintâi vorbi preotul, spunându-i:

— Oprește-te, doamnă, oricine-ai fi, pentru că cei pe care-i vezi aici n-au alt gând decât să te slujească: nu ai de ce să fugi atât de fără rost, fiindcă nici picioarele domniei tale nu ar putea rezista, nici noi nu am încuviința-o.

La toate acestea, ea nu scoase nicio vorbă de răspuns, uluită și răvășită. Se apropiară, așadar, de ea și, luând-o de mână, preotul urmă a-i spune:

— Ceea ce veșmântul, doamnă, ne tăgăduiește, părul domniei tale ne dezvăluie: semne limpezi că nu trebuie să fie de mică însemnătate cauzele care ți-au deghizat frumusețea sub straie atât de nevrednice și te-au adus într-o asemenea singurătate cum e aceasta, unde a fost un noroc că te-am găsit, dacă nu ca să-ți vindecăm suferințele, cel puțin ca să te sfătuim, căci nicio suferință nu poate fi atât de copleșitoare și nu poate ajunge atât de departe (atâta timp cât nu pune capăt vieții), încât să-l facă pe cel ce-o îndură a refuza măcar să asculte sfatul dat cu bună-credință. Așa că, dragă doamnă sau dragă domnule sau orice vei fi vrând să fii, potolește-ți înfricoșarea pe care ți-a pricinuit-o vederea noastră și povestește-ne soarta domniei tale, bună sau rea, căci în noi

toți laolaltă sau în fiecare dintre noi găsi-vei pe cineva care să te ajute a-ți deplânge nefericirile.

În vreme ce preotul îi spunea vorbele acestea, tânăra deghizată stătea parcă vrăjită, privindu-i pe toți, fără a-și mișca buzele și-a scoate vreun cuvânt, întocmai ca rusticul sătean când i se arată pe neașteptate lucruri rare și nemaivăzute de el. Dar după ce preotul îi mai spuse și alte îndemnuri care urmăreau același scop, ea, scoțând un oftat adânc, rupse tăcerea și zise:

— De vreme ce singurătatea acestor meleaguri n-a fost de ajuns ca să mă ascundă, iar revărsarea părului despletit nu i-a îngăduit limbii mele să fie mincinoasă, zadarnic ar fi să mă prefac din nou acum că sunt ceea ce, de mi s-ar da crezare, ar fi mai mult din politețe decât din altă pricină. Acestea fiind zise, domnilor, aflați că vă mulțumesc pentru propunerea pe care mi-ați făcut-o și care mă obligă să vă îndeplinesc toate cererile, deși mă tem că relatarea nefericirilor mele așa cum am să vi-o fac vă va stârni, pe lângă compasiune, și mâhnire, deoarece nu veți putea găsi nici leac spre a mi le vindeca și nici mângâiere spre a mi le mai ușura. Cu toate astea însă, pentru ca onoarea să nu mi se clatine în ochii domniilor voastre, odată ce m-ați recunoscut drept femeie și mă vedeți fată, singură și-n hainele acestea, lucruri ce și toate împreună, și fiecare în parte pot pune la pământ orice reputație cinstită, va trebui să vă spun ceea ce, de mi-ar fi stat în putință, aș fi vrut să trec sub tăcere.

Cea care părea o femeie atât de frumoasă spuse toate acestea fără nicio poticnire, cu limbă atât de curgătoare, cu glas atât de suav, încât discernământul său nu-i miră mai puțin decât frumusețea. Și după ce ei îi făcură noi îndemnuri și noi rugăminți cum că cele făgăduite aveau să se împlinească, ea, fără a se mai lăsa rugată, încălțându-se cu toată sfiala și strângându-și părul, se așeză pe-o piatră și, după ce se adunară în juru-i cei trei, și, străduindu-se să-și rețină câteva lacrimi ce-i umpleau ochii, cu glas cumpănit și clar își începu istorisirea vieții după cum urmează:

— Prin această parte a Andaluziei se află un loc de unde-și ia titlul un duce⁵²⁶ care face din el unul din cei cărora li se zice în Spania

⁵²⁶ S-a presupus că Cervantes face aluzie la ducele de Osuna și că episodul Cardenio a avut o bază reală. Astfel, sub numele de Cardenio s-ar ascunde un

„granzi“⁵²⁷. El are doi fii: cel mare, moștenitor al latifundiilor și, pare-se, al bunelor lui maniere; și cel mic, moștenitor a nu știu ce alta, decât al trădărilor lui Vellido și al înșelăciunilor lui Ganelon⁵²⁸. Vasali ai acestui senior sunt părinții mei, umili ca neam, dar atât de bogați, încât, dacă bunurile firii le-ar fi deopotrivă cu ale sortii, nici ei nu și-ar mai fi putut dori nimic altceva, nici eu nu m-aș mai fi temut să mă văd în nefericirea în care mă văd acum, pentru că puținul meu noroc se naște poate din cel pe care nu l-au avut ei că nu s-au născut iluștri. E drept că nu sunt de proveniență atât de joasă, încât să se rușineze de starea lor, nici atât de înaltă, încât mie să-mi iasă din minte că nenorocirea mea tocmai în umilința lor își are obârșia. Sunt, pe scurt, țărani, oameni simpli, fără nici-un amestec de sânge necuviincios și, cum se spune îndeobște, creștini râncezi de vechi, dar atât de bogați, încât bogăția și măreția vieții lor le aduce încetul cu încetul numele de hidalgi și chiar de cavaleri, cu toate că cea mai mare bogăție și noblețe cu care se mândreau era că mă aveau pe mine drept fiică, așa că, neavând altă fată sau băiat care să-i moștenească și fiind și părinți iubitori, eu eram printre cele mai răsfățate fiice pe care le-au răsfățat vreodată părinții lor. Eram oglinda în care se priveau, cârja bătrâneții lor și ființa către care li se îndrumau, măsurându-se cu Cerul, toate dorințele, de la care, întrucât erau atât de bune, nici ale mele nu se abăteau câtuși de puțin. Și așa cum le eram stăpână pe suflete, la fel eram și pe averea lor: prin mine erau tocmiți și concediați slujitorii; prin mâinile mele treceau rostul și socoteala semănăturilor și recoltelor, morile de ulei, teascurile de vin, numărul animalelor mari și mici, cel al stupilor; în sfârșit, eu țineam socotelile și eram administratoarea și stăpâna tuturor acareturilor pe care le poate avea și le are un țăran bogat ca tatăl meu, cu atâta silință din parte-mi și cu atâta plăcere dintr-a lor, încât n-aș avea cuvinte s-o laud. Răgazurile ce-mi rămâneau în fiecare zi după ce mă ocupam după cuviință de baci,

Cárdenas din Córdoba, iar don Fernando ar fi don Pedro Girón, cel de-al doilea fiu, născut în 1557, al ducelui de Osuna, și Doroteea, doña María de Torres, sedusă de don Pedro, mort necăsătorit la Neapole în 1583.

⁵²⁷ Vezi mai sus, p. 238, n. 453.

⁵²⁸ Personajele au mai fost citate de Cardenio, vezi mai sus, *DQ* I, 27, p. 279.

de vătăfi și de alți zilieri mi le petreceam cu îndeletniciri pe cât de îngăduite, pe-atât de necesare domnișoarelor, precum cele oferite de ac și de pernița de cusut, ca și de fus și vârtelniță adesea. Și dacă uneori, ca să-mi împrăpățez sufletul, părăseam aceste îndeletniciri, recurgeam la cititul vreunei cărți pioase sau la cântatul la harpă, deoarece experiența îmi arăta că muzica adună la loc sufletele răvășite și ușurează muncile zămislite de cuget. Iată, dar, viața pe care o duceam acasă la părinții mei și, dacă am povestit-o atât de stăruior, nu am făcut-o ca să mă fălesc și nici ca să dau de înțeles că sunt bogată, ci ca să se vadă că nu din vina mea am ajuns din starea aceea fericită de care vorbeam la cea în care mă aflu acum. Fapt e că, deși îmi duceam viața prinsă în atâtea ocupații și într-o asemenea izolare, încât putea fi asemuită cu cea dintr-o mănăstire, fără a fi văzută, pare-mi-se, de nimeni altcineva decât de slujitorii casei, deoarece în zilele când mă duceam la liturghie plecam atât de devreme și atât de îndeaproape însoțită de mama și de alte slujitoare, atât de acoperită și de rezervată, încât ochii abia de-mi zăreau altceva decât locul pe unde puneam picioarele, cu toate acestea, cei ai iubirii sau, mai bine zis, cei ai leneviei, cu care nici ai linxului nu s-ar putea întrece, m-au dibuit, împinși de atenția lui don Fernando, căci acesta e numele fiului celui mic al ducelui despre care v-am vorbit.

Cea care istorisea această istorie nici nu apucă bine să-l numească pe don Fernando, că lui Cardenio i se schimbă culoarea feței și începu a năduși, cu o tulburare atât de puternică, încât preotul și bărbierul, luând seama la el, se temură că-i venea criza de nebunie despre care auziseră spunându-se că-l lovea din când în când. Cardenio însă nu făcu altceva decât să nădușească și să stea smirnă, uitându-se țintă la țărancă, închipuindu-și cine era, dar ea, fără a observa zbuciumul lui Cardenio, își urmă istoria, zicând:

— Și nici nu apucară să mă zărească bine, că el, așa cum a spus-o mai apoi, s-a văzut pe-atât de prins în iubirea pentru mine, pe cât de limpede au dat de înțeles comportările lui. Dar ca să-mi isprăvesc repede povestirea neisprăvită a nenorocirilor mele, vreau să trec sub tăcere silințele pe care și le-a dat don Fernando ca să-mi declare sentimentele lui: i-a uns pe toți servitorii din casă, le-a făcut și le-a oferit daruri și favoruri părinților mei; toate zilele erau o sărbătoare și o veselie pe strada mea,

noaptea muzicile nu lăsau pe nimeni să doarmă; biletele care, fără a ști cum, îmi ajungeau în mână erau nesfârșite, pline de declarații și legăminte de dragoste, cu mai puține litere decât promisiunile și jurămintele. Toate acestea nu doar nu mă înduioșau, ci mă încrâncenau, de parcă ar fi fost dușmanul meu de moarte și de parcă toate strădaniile de a mă supune voinței lui ar fi avut efectul contrar; nu pentru că farmecul lui don Fernando mi-ar fi displăcut și nici pentru că i-aș fi socotit excesive insistențele, întrucât faptul de a mă vedea atât de iubită și de prețuită de un cavaler atât de nobil îmi dădea nu știu ce soi de mulțumire, și nici nu mă supăra să-mi văd laudele din scrisorile lui (căci în privința asta, oricât am fi de urâte noi, femeile, mi se pare că totdeauna ne face plăcere să auzim când ni se spune că suntem frumoase), ci tuturora li se împotriveau cinstea mea și sfaturile neconținute date de către părinții mei, care știau acum pe față ce urmărea don Fernando, căci lui nici nu-i mai păsa că o știa toată lumea. Părinții mei îmi spuneau că-și lăsau onoarea și reputația doar în seama virtuții mele și numai acesteia și le încredințau și mă-ndemnau să țin seama de inegalitatea dintre don Fernando și mine însămi, de-aici putând vedea că planurile lui (chiar dacă el susținea altceva) urmăreau mai mult propria-i plăcere decât folosul meu și că, dacă aș fi vrut să ridic vreo stavilă spre a-l face să renunțe la pretenția lui necuvenită, ei m-ar fi măritat numaidecât cu cine mi-ar plăcea mie mai mult, atât dintre cei mai nobili de la noi din sat, cât și din toate cele învecinate, deoarece marea avuție și buna mea reputație le îndreptățeau toate nădej-dile. Cu aceste făgăduințe sigure și cu adevărul spuselor lor îmi întăream hotărârea și niciodată n-am vrut să-i răspund lui don Fernando niciun singur cuvânt care să-i fi putut da, fie și pe departe, speranța de a-și împlini dorința. Se vede că toată rezerva mea, pe care el trebuie să o fi socotit drept dispreț, a fost pricina care i-a întetșit pofta desfrânată, căci așa vreau să numesc simțirea ce-mi arăta; despre care, dacă ar fi fost cum se cuvine, n-ați fi aflat acum nimica, pentru că ar fi lipsit prilejul de-a v-o împărtăși. Până la urmă, don Fernando a aflat că părinții mei umblau să mă mărite, ca să-i reteze lui speranța de a mă avea sau cel puțin ca să am mai mulți paznici spre a mă păzi, această știre sau bănuială fiind cauza pentru care a făcut ce veți auzi acum. Și anume, într-o noapte, pe când mă aflam în iatacul meu doar în tovărășia unei fete care mă slujea, cu

ușile bine închise, de teamă ca dintr-o nebăgare de seamă să nu-mi fie amenințată cinstea, în toiul acestor prevederi și precauții și în singurătatea tăcerii și izolării mele, fără să știu sau să-mi închipui cum anume, m-am pomenit cu el în fața mea, vederea lui tulburându-mă atât de cumplit, de mi-a răpit-o pe cea a ochilor și mi-a amuțit limba, așa încât n-am fost în stare să țin și nici el, cred, nu m-ar fi lăsat s-o fac, căci se apropie imediat de mine și, luându-mă în brațe (deoarece, cum zic, fiind atât de tulburată, n-am mai avut putere să mă apăr), a început să-mi înșire atâtea vorbe, de nu pricep cum de e cu puțință ca minciuna să aibă atâta dibăcie, încât să știe a le potrivi astfel, încât să pară atât de adevărate. Trădătorul făcea ca lacrimile să-i întărească spusele și suspinurile intenția. Eu, sărmana de mine, singură printre ai mei, nepregătită pentru asemenea împrejurări, am început nu știu cum să-i iau drept adevărate minciunile, nu însă într-atâta încât lacrimile și suspinurile lui să-mi trezească altceva decât o simplă compătimire cinstită; și, astfel, revenindu-mi din sperietura dintâi, am apucat să-mi adun cât de cât mințile răvășite și, cu mai mult curaj decât aș fi crezut că puteam avea, i-am spus: „Dacă în loc să fiu, domnule, în brațele tale, aș fi în cele ale unui leu sălbatic și m-aș încredința că, pentru a mă elibera din ele, ar trebui să fac ceva în dauna cinstei mele, ar fi tot atât de posibil s-o fac sau s-o spun pe cât ar fi cu puțință să încetez a mai fi cea care am fost. Așa că, dacă-mi înlănțui trupul cu brațele tale, sufletul eu mi-l țin înlănțuit de dorințele mele virtuozose, atât de diferite de ale tale pe cât vei vedea dacă vei voi să ți le duci la împlinire cu sila. Sunt vasala, dar nu sclava ta; noblețea sângelui tău nu are și nu trebuie să aibă autoritatea de a-mi dezonora și nesocoti umilința sângelui meu, și eu mă prețuiesc pe mine, așa, țărancă și umilă cum sunt, la fel ca tine, senior și cavaler, pe tine însuși. Asupra mea nu vor avea niciun efect silniciile tale, după cum bogățiile tale n-au nicio valoare și nici vorbele tale nu au puterea de a mă amăgi și nici lacrimile și suspinurile tale nu mă pot înduioșa. Dacă aș vedea vreunul din toate aceste lucruri la cel pe care părinții mei mi l-ar da ca soț, voinței lui i s-ar supune și a mea și voința nu mi-ar ieși dintr-a lui; așa încât, dacă onoarea mi-ar rămâne neatinsă, chiar și în pofida placului meu, i-ar acorda de bunăvoie ceea ce tu, acum, domnule, cauți să smulgi atât de silnic. Am spus toate astea pentru că

e de neînchipuit că cine nu mi-ar fi soț legiuit ar putea căpăta ceva de la mine.” „Dacă doar de asta ți-e grija, preamândră Doroteea” (căci așa o cheamă pe nefericita de față), zise nelealul cavaler, „iată, îți dau mâna spre a fi al tău, iar martori ai acestui adevăr fie Cerurile, cărora nimica nu le rămâne ascuns, și această icoană a Maicii Domnului pe care-o ai aici.”

Când Cardenio o auzi spunând că o chema Doroteea, fu din nou cuprins de neliniștile sale și sfârși prin a se convinge de adevărul primei sale păreri, dar nu voi să întrerupă povestirea, ca să vadă unde și cum avea să se termine ceea ce el aproape și știa; zise doar:

— Cum, Doroteea e numele tău, doamnă? Am auzit despre alta cu același nume, care trece pesemne prin nefericiri deopotrivă cu ale tale. Zi mai departe, va veni și timpul să-ți spun și eu lucruri care să te uluiască și în aceeași măsură să te mâhnească.

Doroteea luă aminte la vorbele lui Cardenio și la îmbrăcămintea lui ciudată și șleampătă și-i făcu rugămintea ca, dacă știa ceva despre întâmplarea ei, să-i spună numaidecât, căci, dacă soarta îi lăsase totuși un lucru bun, acesta era curajul pe care-l avea de-a îndura orice dezastru ar fi lovit-o, încredințată fiind că, după cum i se părea, niciunul n-ar fi izbutit ca acela ce-o încerca să-i sporească fie și cu o fărâmbă.

— Nici eu n-aș pierde nicio clipă, doamnă – răspunse Cardenio –, ca să-ți spun ce cred, dacă ceea ce-mi închipuiesc ar fi adevărat; până acum însă nu s-a dus prilejul și nici pentru tine nu are însemnătate s-o afli.

— Oricum ar fi – răspunse Doroteea –, ceea ce se întâmplă în povestirea mea este că, luând o icoană aflată la mine în iatac, don Fernando a pus-o martoră logodnei noastre; cu vorbele cele mai convingătoare și jurămintele cele mai neobișnuite, mi-a dat cuvântul să-mi fie soț, deși înainte de a fi terminat să le rostească, i-am spus să ia bine seama la ceea ce făcea și să se gândească la supărarea pe care avea să i-o pricinuiască tatălui său când avea să-l vadă căsătorit cu o țarancă, vasală a lui; nu cumva să-l orbească frumusețea mea, atâta câtă era, deoarece nu era destulă ca să-și găsească în ea scuza greșelii, și dacă voia, în numele dragostei pe care mi-o purta, să-mi facă un bine, m-ar fi lăsat a-mi duce soarta pe potriva a ceea ce stătea în putința condiției mele, căci niciodată căsătoriile atât de inegale nu au parte prea mult timp de aceeași desfătare

cu care încep și nici nu stăruie prea mult în ea. Toate vorbele pe care le-am relatat aici i le-am adresat atunci, împreună cu multe altele de care nu-mi amintesc, ele însă nu l-au putut face să renunțe la intenția lui, întocmai ca aceleia ce n-are de gând să plătească și nu se mai uită la amănunte când pune la cale înșelătoria. Ajunsă aici, am ținut un scurt sfat cu mine însămi și mi-am zis în sinea mea: „Ei, n-am să fiu eu prima care, prin căsătorie, mă voi fi ridicat de la o stare umilă la una înaltă și nici don Fernando nu are să fie primul pe care frumusețea sau, mai sigur, patima oarbă, îl va fi făcut să-și ia tovarășă de viață nepotrivită cu mărția lui. Atunci, de vreme ce nu înnoiesc nici lumea, nici obiceiurile, ar fi bine să profit de această onoare cu care mă îmbie soarta, chiar dacă iubirea pe care mi-o arată el n-ar dăinui mai mult decât împlinirea dorinței sale; oricum, în fața lui Dumnezeu aș fi soția lui. Iar dacă aș vrea să-l alung cu dispreț, îl văd în stare ca, nefolosind-o pe cea cuvenită, să facă uz de forță și să mă pomenesc dezonorată și fără scuză pentru învinuirea ce mi s-ar putea aduce de către cineva care n-ar ști cât de nevinovată am ajuns într-o asemenea situație: întrucât ce motive ar fi oare de ajuns ca să-i conving pe părinții mei și pe alții că acest cavaler a intrat la mine în iatac fără consimțământul meu?” Toate aceste întrebări și răspunsuri mi le-am pritocit în minte într-o clipită; dar, mai presus de orice, au început a mă clătina și a mă face să înclin către ceea ce a fost, fără a-mi da seama, propria-mi pierzanie, jurămintele lui don Fernando, martorii pe care și-i lua, lacrimile pe care le vărsa și, în sfârșit, purtarea și farmecul care, însoțite de atâtea dovezi de iubire adevărată, ar fi putut înfrânge și altă inimă la fel de liberă și precaută ca a mea. Am chemat-o pe slujnica mea ca să se alăture de pe pământ martorilor din cer; don Fernando și-a repetat și întărit încă o dată jurămintele; le-a adăugat celor dintâi sfinți și pe alții ca martori; și-a aruncat mii de blesteme viitoare de nu avea să-și țină făgăduiala; și-a umezit iarăși ochii și și-a înțetit suspinurile; m-a strâns și mai tare în brațe, după ce nu-mi dăduse nicio clipă drumul din ele; și astfel, după ce a ieșit din iatac fata, eu am încetat a mai fi astfel⁵²⁹, iar el a sfârșit prin a fi trădător și fățarnic. Ziua de după

⁵²⁹ Zeugmă polisemică folosită adesea de Cervantes și foarte frecvent de Gracián; aici ea marchează în mod elegant pierderea fecioriei de către Doroteea.

noaptea nenorocirii mele nu a venit la fel de repede cum cred că și-o dorea don Fernando, deoarece, după ce-ți împlinești ceea ce ți-au cerut poftetele, cea mai mare plăcere ce te poate cuprinde e să te îndepărtezi de locul unde ți le-ai satisfăcut. Zic asta pentru că don Fernando s-a grăbit să mă părăsească și, prin șiretenia slujnicei mele care-l și adusesese acolo, s-a și văzut pe stradă înainte de a se fi luminat de ziuă. Și când și-a luat rămas-bun de la mine, chiar dacă nu cu zelul și înfocarea de la sosire, mi-a spus să fiu pe deplin liniștită în privința credinței lui și că jurămintele îi erau neîndoioase și adevărate; și, ca spor de întărire a cuvântului său, și-a scos de pe deget un inel bogat și mi l-a pus pe-al meu. În sfârșit, el a plecat și eu am rămas nu știu dacă tristă sau veselă; un lucru pot spune sigur: am rămas tulburată și îngândurată și aproape scoasă din fire de neașteptata întâmplare, neavând inimă sau neamintindu-mi să o cert pe slujnica mea pentru trădarea săvârșită prin aducerea lui don Fernando chiar în iatac la mine, deoarece încă nu mă puteam lămuri dacă cele ce mi se întâmplaseră erau de bine sau de rău. Când a plecat, i-am spus lui don Fernando că pe același drum din noaptea aceea putea veni să mă vadă și-n altele, deoarece acum eram a lui, până când va fi vrând ca faptul acela să devină public. N-a mai venit însă altă dată decât în noaptea următoare și nici eu nu l-am mai putut vedea nici pe stradă, nici la biserică vreme de peste o lună și în zadar m-am ostenit să-l caut, deși știam că este în târg și că mai în toate zilele se ducea la vânatoare, îndeletnicire de care era foarte atras. Pot spune că toate zilele și ceasurile acelea au fost pentru mine nefaste și rele și pot spune că de-a lungul lor am început să mă-ndoiesc și chiar să nu mai cred în cuvântul lui don Fernando; și mai pot spune de asemenea că slujnica mea și-a auzit atunci vorbele pe care, ca dojană pentru îndrăzneala ei, nu apucase să le audă; și mai știu și că am fost silită să-mi stăpânesc lacrimile și trăsăturile chipului, spre a nu le da prilej părinților mei să mă întrebe ce mă nemulțumește și să fiu obligată a născoci minciuni ca să le răspund. Toate acestea s-au sfârșit însă într-o clipă, căci a venit una când a fost călcată în picioare cuviința și au luat sfârșit discursurile onorabile și când mi-am pierdut răbdarea și gândurile tainice mi s-au dat în vileag. Și totul din pricină că, la câteva zile după aceea, în sat a mers vorba cum că, într-un oraș învecinat, don Fernando se căsătorise cu o tânără peste

poate de frumoasă și cu părinți foarte nobili, deși nu atât de bogată, încât să poată năzui în temeiul zestrei la o căsătorie atât de înaltă. S-a mai spus că o chema Luscinda, împreună cu alte întâmplări vrednice de minunare ce-au avut loc la nunta ei.

Cardenio auzi numele Luscindei și nu făcu altceva decât să strângă din umeri, să-și muște buzele, să-și încrunte sprâncenele și să lase la puțin timp după aceea ca din ochi să-i curgă izvor de lacrimi. Doroteea nu-și întrerupse însă din pricina asta povestea, zicând:

— Trista veste mi-a ajuns la ureche și, în loc ca la auzul ei să-mi înghețe inima, mi s-au aprins într-însa atâta mânie și turbare, încât puțin a lipsit să nu ies pe străzi cu strigăte mari, dând în vileag ticăloșia și trădarea ce mi se făcuseră. Mi s-a domolit însă furia de îndată ce mi-a dat prin gând să pun în faptă încă din noaptea aceea ceea ce am și pus, și anume să mă îmbrac în straietele acestea, pe care mi le-a dat unul dintre cei numiți „argați” în gospodăriile țăranilor, slugă a tatălui meu, căruia i-am dezvăluit toată nenorocirea mea și l-am rugat să mă-nsoțească până în orașul unde am înțeles că se afla dușmanul meu. El, după ce m-a dojenit pentru cutezanță și mi-a înfierat hotărârea, văzându-mă atât de neclinită în părerea mea, s-a oferit să-mi țină tovărășie, cum a zis el, până la capătul lumii. Am vârât pe loc într-o față de pernă o rochie, bijuterii și ceva bani, pentru orice ar fi fost să fie, și, în tăcerea nopții, fără a-i da de știre slujnicei mele trădătoare, am plecat de-acasă, însoțită de sluga mea și de o droaie de închipuiri și am luat-o la pas pe drumul către oraș, purtată în zbor de dorința de-a ajunge acolo nu ca să opresc ceea ce era gata săvârșit, ci măcar pentru a-l soma pe don Fernando să-mi spună cu ce suflet făcuse una ca asta. Am ajuns unde voiam în două zile și jumătate și, intrând în oraș, am întrebat de casa părinților Luscindei și primul om căruia i-am pus întrebarea mi-a răspuns mai mult decât aș fi vrut să aud. Mi-a spus care era casa și tot ce se întâmplase cu măritișul fiicei lor, eveniment atât de cunoscut în oraș, încât oamenii se adunau în cercuri peste tot ca și-l povestească. Mi-a spus că în noaptea când s-a căsătorit don Fernando cu Luscinda, după ce ea își rostise *da-ul* spre a-i fi soție, căzuse pe dată într-un leșin adânc și, când soțul ei se apropiase ca să o dezbumbe la piept și să-i dea aer, i-a găsit o scrisoare scrisă chiar de mâna Luscindei, în care ea spunea și declara că nu putea fi soția

lui don Fernando, deoarece era a lui Cardenio, acesta fiind, după cum mi-a spus omul, un cavaler nobil din același oraș, și, dacă-și dăduse consimțământul lui don Fernando, o făcuse spre a nu se abate de la ascultarea datorată părinților ei. Pe scurt, mi-a spus că scrisoarea era astfel ticluită, încât dădea de înțeles că avusese de gând să se omoare imediat după căsătorie, arătând acolo și pricinile pentru care voia să-și ia viața, totul fiind, zice-se, confirmat de un pumnal pe care i-l găsiseră nu știu unde printre veșminte⁵³⁰. Văzând toate astea și părându-i-se că Luscinda îl înșelase, batjocorise și desconsiderase, el s-a aruncat asupra ei, înainte ca ea să se fi trezit din leșin, și a vrut să o străpungă cu același pumnal pe care i-l găsiseră și, dacă părinții Luscindei și cei de față nu l-ar fi împiedicat, ar fi și făcut-o. Ba mi s-a spus și mai mult: și anume că don Fernando a plecat numaidecât, iar Luscinda, trezindu-se din leșin abia a doua zi, le-a povestit părinților săi că era soția adevărată a celui Cardenio de care vă spuneam. Am aflat mai mult: că acel Cardenio, după cum mergea vorba, fusese de față la nuntă și, văzând-o măritată, lucru la care nu s-ar fi gândit nicicând, a plecat deznădăjduit din oraș după ce i-a lăsat mai întâi o scrisoare în care arăta ofensa adusă lui de către Luscinda și mai spunea că pleacă într-un loc unde să nu-l mai vadă nici tipenie de om. Toate acestea erau publice și de toți știute în oraș și toți nu vorbeau decât de asta, ba au vorbit și mai abitir când s-a aflat că Luscinda fugise de-acasă de la părinții ei și din oraș, fără a mai putea fi găsită, drept care părinții ei își pierduseră mințile și nu știau ce cale ar fi putut lua ca să o găsească. Tot ce-am aflat mi-a reînsuflețit speranțele și mi-a părut mai bine că nu-l găsisem deloc pe don Fernando decât să-l fi găsit însurat, întrucât mi se părea că ușa leacului meu nu era încă detot închisă, încredințată fiind și că s-ar putea ca însuși Cerul să fi ridicat acel obstacol în calea celei de-a doua căsătorii pentru a-i arăta limpede datoria față de prima și a-l face să-și dea seama că era creștin și mai îndatorat sufletului său decât considerațiilor omenești. Toate gândurile acestea mi le răsuceam în închipuire și mă mângâiam fără să am vreo mângâiere, prefăcându-mă că nutresc nădejdi îndepărtate și

⁵³⁰ Posibilă reminiscență a unei alte cununii dintr-o carte cavalierească publicată la Valladolid, în 1602, chiar în perioada când Cervantes scria capitolele acestea: *Historia famosa del Príncipe don Policisne de Boecia*.

firave ca să-mi întrețină viața pe care începusem să mi-o și urăsc. Aflându-mă, așadar, în oraș fără a ști ce să fac, de vreme ce nu-l găseam pe don Fernando, mi-a ajuns la urechi un anunț public prin care se făgăduia o mare recompensă celui ce m-ar fi găsit și se dădeau semnalmente vârstei și chiar ale straielor pe care le purtam, și-am mai auzit spunându-se că din casa părinților mei fusesem răpită de însuși argatul care mă însoțise, împrejurare ce m-a secat la inimă, întrucât am văzut cât de prăbușită îmi era reputația, de vreme ce nu era de ajuns că mi-o pierdusem din pricina venirii mele acolo, ci se mai adăugase și din pricina cui anume, când de fapt era un ins atât de umil și atât de nevrednic de gândurile mele cinstite. De îndată ce am auzit anunțul, am plecat din oraș cu slujitorul meu, care și începuse a da semne că se clătina în făgăduiala de credință pe care mi-o făcuse, și chiar în noaptea aceea ne-am afundat în desișul muntelui acestuia, din teama de a nu fi găsiți. Cum se zice însă că răul cheamă alt rău și că sfârșitul unei nenorociri obișnuiește a fi începutul alteia și mai mari, așa mi s-a întâmplat și mie, fiindcă bunul meu slujitor, până atunci credincios și sigur, de îndată ce m-a văzut în singurătatea asta, împins mai degrabă de ticăloșia lui decât de frumusețea mea, a vrut să profite de prilejul ce i se părea că i-l ofereau pustietățile de pe-aici și, cu puțină rușine și încă și mai puțină frică de Dumnezeu și respect datorat mie, a-nceput să se dea la mine, iar dacă a văzut că la nerușinările gândurilor lui răspundeam cu vorbe aspre și neînduplecate, a lăsat baltă rugămințile, de care se gândise la început să se folosească, și-a început să recurgă la forță. Cerul cel drept, care areori sau niciodată nu încetează a căuta la gândurile drepte și-a le veni în ajutor⁵³¹, le-a venit însă într-alor mele astfel încât, cu slabele mele puteri și fără mare efort, l-am îmbrâncit într-o prăpastie și l-am lăsat acolo, nu știu dacă mort sau viu; și imediat apoi, cu mai mare iuțeală decât mi-ar fi îngăduit-o frica și oboseala, m-am afundat prin munții aceștia, fără alt gând și plan decât să mă ascund în ei și să fug de tatăl meu și de cei trimiși de dânsul în căutarea mea. Cu această dorință, la nu știu câte luni de când pătrunsesem în coclaurile acestea, am găsit aici

⁵³¹ Cf. *Psalmi*, 7, 11: „Iustium adiutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde” („Ajutorul meu de la Dumnezeu, cel ce mântuiește pe cei drepti la inimă”).

un baci care m-a tocmnit argat și m-a dus într-un loc aflat în creierii munților, drept care i-am slujit ca păstor în tot acest răstimp, străduindu-mă să fiu mereu la câmp ca să-mi ascund pletele ce adineauri m-au dat în vileag când nici cu gândul nu gândeam. Dar toată dibăcia și toată grija mea nu mi-au fost, da, nu mi-au fost de niciun folos, deoarece stăpânul meu a cunoscut până la urmă că nu eram bărbat și-n el s-a înfiripat același gând rău ca și în argatul meu; și, cum soarta nu oferă totdeauna și leacurile odată cu muncile, n-am mai găsit prăpastie sau râpă unde să-l prăvălesc și să-l scot din nevoile lumii⁵³² pe stăpânul meu și să-i fac seama, așa cum găsisem pentru slujitorul meu, drept care mi-am zis că cel mai mic neajuns era să fug de la el și să m-ascund mai degrabă iarăși în sălbăticiile astea decât să-mi încerc pe pielea lui puterile sau ferile. Zic, așadar, că iar am ajuns să mă mistui în codru și să caut un cotlon unde, fără nicio piedică, să pot ruga Cerul cu suspinuri și lacrimi să se milostivească de nenorocul meu și să-mi dea iscusință și ajutor ca să plec de-aici sau să-mi sfârșesc zilele prin singurătățile astea, fără a mai lăsa nicio amintire despre ființa aceasta tristă, care, fără vina ei, a dat prilej să se vorbească și să se murmure pe seama ei la ea acasă și printre străini.

CAPITOLUL 29

*Care vorbește despre discernământul frumoasei Doroteea, cu alte lucruri foarte plăcute și amuzante*⁵³³

— Aceasta e, domnilor, adevărata istorie a tragediei mele: uitați-vă și judecați acum singuri dacă suspinurile pe care le-ați ascultat, vorbele pe care le-ați auzit și lacrimile ce-mi curgeau din ochi n-ar fi avut destule motive ca să se vădească și mai din belșug; și, având în vedere măsura nefericirii mele, veți vedea că orice mângâiere ar fi zadarnică, de vreme

⁵³² În text: *despenar*, literal „a scoate din nevoi, din suferințe”, eufemism pentru „a ucide”, sensul curent astăzi („a trimite pe lumea cealaltă”).

⁵³³ Epigraful este greșit plasat aici în ediția princeps Cuesta, dar s-a observat că restabilirea ordinii logice a epigrafelor la cap. 29 și 30 ridică tot atâtea probleme câte pare a rezolva. Prefer soluția ediției FR: respectarea ediției princeps.

ce leacul îi este cu neputință de găsit. Vă rog doar ceva ce lesne veți putea și chiar ar trebui să faceți, și anume să mă sfătuiți unde să-mi duc viața fără să mă dea gata frica și spaima de a fi găsită de către cei porniți în căutarea mea; căci, deși știu că multa iubire pe care mi-o poartă părinții mei mă asigură că aș fi bine primită de ei, rușinea care mă copleșește la gândul că va trebui să apar înaintea lor nu așa cum credeau ei este atât de mare, încât socot că ar fi mai bine să mă îndepărtez pentru totdeauna din ochii lor decât să-i mai văd la față cu gândul că ei mi-o privesc pe-a mea înstrăinată de cinstea pe care se considerau îndreptățiți să și-o făgăduiască din parte-mi.

Zicând acestea, ea tăcu și fața i se acoperi de o culoare ce-i învederă prealimpede mâhnirea și rușinea din suflet. În al lor, cei care o ascultaseră simțiră tot atâta compătimire câtă uimire în fața nenorocirii ei; și, cu toate că preotul ar fi vrut să o consoleze și să o sfătuiască numai-decât, cel dintâi luă cuvântul Cardenio, zicând:

— Deci tu ești, doamnă, frumoasa Doroteea, unica fiică a bogatului Clenardo.

Doroteea rămase mirată auzind numele tatălui ei și văzând cât de jalnic arăta cel care-l rostise, căci s-a mai spus cât de prost îmbrăcat era Cardenio, așa că-i spuse:

— Dar cine ești dumneata, frate, de știi cum îl cheamă pe tatăl meu? Pentru că eu una, dacă-mi amintesc bine, în tot timpul cât mi-am povestit nenorocirea nu l-am numit.

— Sunt – răspunse Cardenio – acel nenorocos despre care Luscinda a zis că este soția lui, după cum chiar dumneata ai spus, doamnă. Sunt nefericitul Cardenio, pe care purtarea mizerabilă a aceluia care te-a adus unde ești m-a făcut pe mine să mă port cum mă vezi, jerpelit, gol, lipsit de orice mângâiere omenească și, lucrul cel mai rău din toate, lipsit de judecată, de vreme ce n-o am decât atunci când poștește Cerul să mi-o dea pentru un scurt răstimp. Eu, Doroteea, sunt cel ce m-am aflat de față la strâmbătățile lui don Fernando și cel care a așteptat să audă cum și-a rostit *da-ul* Luscinda, ca să-i devină soție. Eu sunt cel care n-a avut curaj să vadă ce sfârșit urma să aibă leșinul ei și nici ce cuprindea hârtia care i-a fost găsită la piept, fiindcă sufletul lui n-a îndurat să vadă atâtea

nefericiri laolaltă; și, astfel, mi-am pierdut răbdarea și am plecat, lăsând o scrisoare gazdei mele, pe care am rugat-o să i-o dea în mână Luscindei, și am ajuns în singurătățile astea cu gândul de a-mi sfârși în ele viața, pe care din aceeași clipă mi-am urât-o ca pe vrăjmașa mea de moarte. Ci soarta n-a vrut să mi-o ia, mulțumindu-se a-mi lua mințile, pesemne ca să mă păstreze pentru marele noroc pe care l-am avut găsindu-te; căci dacă tot ce-ai povestit aici este adevărat, cum și cred că este, s-ar mai putea ca, în cazul amândurora, Cerul să fi hărăzit nefericirilor noastre un deznodământ mai bun decât credem. Pentru că, admitând că Luscinda nu se poate mărita cu don Fernando, întrucât e a mea, nici don Fernando cu ea, întrucât e al dumatăle, ca și faptul că ea a declarat-o atât de ritos, suntem îndreptățiți a spera din partea Cerului să ne restituie ceea ce ne aparține, de vreme ce este încă valabil și nu ni s-a înstrăinat și nici destrămat. Și de vreme ce avem mângâierea asta, născută nu dintr-o speranță foarte îndepărtată și nici întemeiată pe închipuiri zănatice, te implor, doamnă, să iei altă hotărâre în gândurile dumatăle cinstite, căci eu unul am de gând s-o iau într-ale mele, deprinzându-ne să așteptăm o soartă mai bună; și eu jur pe cuvântul meu de cavaler și de creștin să nu te abandonez până când nu te voi vedea în puterea lui don Fernando, iar dacă nu-l voi putea aduce cu vorba bună să-și recunoască datoria față de dumneata, jur să fac atunci uz de libertatea pe care mi-o acordă faptul de a fi cavaler și de a putea să-l provoc în această calitate, avându-mi rațiunea în irațiunea⁵³⁴ pe care ți-o face, fără a mai sta să-mi amintesc și de propriile mele ofense, a căror răzbunare o voi lăsa în seama Cerului, pentru ca aici, pe pământ, să văd de ale dumatăle.

Spusele lui Cardenio sfârșiră prin a o minuna pe Doroteea și, neștiind ce mulțumiri să aducă unor propuneri atât de generoase, dădu să-i îmbrățișeze picioarele ca să i le sărute; Cardenio însă nu i-o îngădui, iar licențiatul răspunse în numele amândurora și încuviință discursul înțelept al lui Cardenio, dar, mai presus de toate, îi rugă, sfătui și convinse să meargă cu el în satul lui, unde ar putea să-și facă rost de toate lucrurile de care duceau lipsă, urmând ca tot acolo să pună la cale cum să-l caute pe don Fernando sau cum să o ducă pe Doroteea la părinții

⁵³⁴ Cardenio repetă fraza pe care don Quijote o utilizase în *DQ* I, 1, p. 31.

ei ori să facă așa cum li se va părea mai potrivit. Cardenio și Doroteea îi mulțumiră și acceptară favoarea ce li se oferea. Bărbierul, care asistase la toate uimit și tăcut, își ținu și el discursul binevoitor și se oferă nu mai puțin inimos decât preotul să le vină în ajutor după putință.

Le povesti de asemenea pe scurt motivul care-i adusese acolo, ca și ciudata nebunie a lui don Quijote și faptul că acum îl așteptau pe scutierul lui, care se dusese să-l caute. Cardenio își aminti ca prin vis înfruntarea pe care-o avusese cu don Quijote și le-o povesti celorlalți, dar nu știu să spună ce pricină avusese disputa lor.

Într-acestea, auziră strigăte și cunoscură că le scotea Sancho Panza, care, negăsindu-i la locul unde-i lăsase, striga acum după ei, și, când îl întrebară despre don Quijote, le spuse că-l găsisese golaș în cămașă, costeliv, gălbejit și mort de foame și suspinând după doamna sa Dulcineea; și că, deși-i spusese că ea îi poruncea să plece din locul acela și să meargă în satul El Toboso, unde ea însăși îl aștepta, el răspunsese că era hotărât să nu apară înaintea preafrumuseții sale până ce nu săvârși-va vitejii vrednice de virtutea ei; și că, de-avea s-o ducă tot așa, era în primejdie să nu mai ajungă împărat, cum se obligase, și nici măcar arhiepiscop, adică cel mai puțin ce putea fi: să vadă, așadar, ce era de făcut ca să-l scoată de-acolo.

Licențiatul îi răspunse să nu-și facă griji, fiindcă aveau să-l scoată ei de-acolo, oricât de greu i-ar fi fost. Le povesti apoi lui Cardenio și Doroteei ce anume chibzuiseră ca leac pentru don Quijote, cel puțin ca să-l readucă acasă. La care Doroteea zise că avea s-o facă ea pe domnița la ananghie mai bine decât bărbierul, cu atât mai mult cu cât avea la ea veșminte cu ajutorul cărora putea s-o facă în chip firesc, și să lase-n seama ei sarcina de-a înscena tot ce s-ar cere ca să-și ducă la bun sfârșit gândul, deoarece citise multe cărți cavaleriești și știa bine felul de-a fi al domnițelor necăjite când cereau favoruri din partea cavalerilor rătăcitori.

— Păi atunci nici nu ne trebuie altceva – zise preotul – decât să ne punem de îndată pe treabă, căci, fără doar și poate, soarta ne e prielnică, de vreme ce, pe negândite, domnilor, a început să vi se deschidă poarta îndreptării voastre, iar nouă ne-a fost înlesnită cea de care aveam trebuință.

Doroteea scoase îndată din fața ei de pernă o rochie întreagă dintr-o stofă scumpă și o mantilă din altă țesătură verde arătoasă, iar dintr-o cutiuță, un colier și alte bijuterii, cu care în clipă se împodobi astfel, încât părea o mare și bogată doamnă. Toate acelea și multe altele, spuse ea, le luase de-acasă pentru a le avea la nevoie, dar până atunci nu i se ivise niciun prilej ca să-i facă trebuință. Pe toți îi mulțumiră peste poate marea-i grație, farmecul și nurii ei și-l decretară pe don Fernando lipsit de gust, de vreme ce respingea o asemenea frumusețe.

Cel mai uimit însă fu Sancho Panza, din pricină că i se păru, cum și era de fapt, că în toate zilele vieții lui nu văzuse o făptură atâta de frumoasă; drept care îl rugă cu multă înfocare pe preot să-i spună cine era acea doamnă preafrumoasă și ce căuta ea prin coclaurile acelea.

— Această frumoasă doamnă – răspunse preotul –, Sancho frate, ce mai tura-vura, este moștenitoarea în linie bărbătească neîntreruptă la tron a marelui regat Moimițomițon⁵³⁵ și a plecat în căutarea bunului tău patron spre a-i cere un plocon, și anume acela de a-i îndrepta o strâmbătate sau o jignire pe care i-a pricinuit-o un uriaș rău; și, datorită faimei de brav cavaler de care se bucură stăpânul tău pe toată fața pământului, tocmai din Guineea a venit să-l caute prințesa-aceasta.

— Ferice căutare și ferice găselniță – zise atunci Sancho Panza –, mai ales dacă stăpânu-meu o să aibă norocul să-i șteargă jignirea și să-i îndrepte strâmbătatea, ucigându-l pe uriașul ăla pui de lele de care vorbești domnia ta, că sigur o să-l ucidă dac-o să dea de el, numai să nu fie vreo nălucă, fiindcă împotriva nălucilor stăpânu-meu n-are nicio putere. Numai un lucru te rog fierbinte, domnule, printre altele, și anume, dacă stăpânului meu i-o cășuna să devină arhiepiscop, lucru de care mă tem, domnia ta să-l sfătuiești să se însoare pe loc cu prințesa asta, căci așa o să fie în neputință de a mai primi hirotonirea arhiepiscopală și-o s-ajungă lesne la imperiul ei, iar eu la capătul dorințelor mele; eu unul am chibzuit

⁵³⁵ În text: *Micomición*, nume cu rezonanțe comico-ironice și repetitive, la fel ca și, mai jos, *Micomicon*, derivate de la *mico* „mămuță cu coada lungă”, animal de casă la modă pe atunci printre doamnele nobile; efectul e amplificat de asocierea sufixului augmentativ *-ón*, care-și face simțit ecoul și în restul intervenției preotului. Am echivalat totul cât mai exact cu putință.

bine treaba asta și găsesc că nu-mi vine deloc la socoteală ca stăpânu-meu să fie arhiepiscop, pentru că eu unul nu-s de niciun folos pentru Biserică, deoarece sunt însurat, și ca să m-apuc acum să-alerg după dispense spre-a obține o rentă bisericească, având, cum am, nevastă și copii, ar însemna să nu mai isprăvesc niciodată. Așa că, domnule, tot clenciul ar fi ca stăpânu-meu să se-nsoare mintenaș cu doamna asta, că pân-acuma nici nu-i știu numele de botez, drept care nu-i pot zice-așa.

— O cheamă — răspunse preotul — prințesa Moimițomițona, deoarece, regatul ei numindu-se Moimițomițon, este limpede că așa trebuie să o cheme și pe ea.

— Nu încape îndoială — răspunse Sancho —, pentru că i-am văzut pe mulți luându-și numele de familie și porecla de obârșie după locul unde s-au născut, chemându-se ca atare Pedro de Alcalá, Juan de Úbeda și Diego de Valladolid, și același obicei trebuie să fie și prin Guineea aia, și anume ca reginele să-și ia numele după regatele lor.

— Așa o fi — zise preotul —; cât despre însurătoarea stăpânului dumitale, am să fac în privința ei tot ce-mi va sta-n putere.

Astfel Sancho fu la fel de mulțumit pe cât de mirat fu preotul de naivitatea lui, văzând cât de bine înfipțe îi erau în închipuire aceleași sminteli ca și stăpânului său, de vreme ce n-avea nicio îndoială că urma să ajungă împărat.⁵³⁶

Într-acestea, Doroteea se și suise pe catârul preotului și bărbierul își potrivise pe față barba din coadă de bou și-i spuseră lui Sancho să-i conducă unde se găsea don Quijote (după ce-l preveniră să nu-i spună că-i cunoștea pe licențiat și pe bărbier, deoarece în nerecunoașterea lor stătea tot schepsisul pentru ca stăpânul lui să ajungă împărat), deși nici preotul, nici Cardenio nu voiră să meargă cu ei, pentru ca nu cumva don Quijote să-și aducă aminte de încăierarea avută cu Cardenio, iar preotul, din pricină că nu era nevoie deocamdată de prezența lui, drept care îi lăsară s-o ia înaintea și ei îi urmară pe jos, cătinel. Preotul nu lipsi s-o procitească pe Doroteea ce anume avea de făcut, la care ea le spuse să nu aibă nicio grijă, căci avea să facă totul fără greș, întocmai cum o cereau și-o zugrăveau cărțile cavaleresti.

⁵³⁶ Se accentuează *quijotizarea* lui Sancho, de astă dată ca urmare a lăcomiei.

Să fi tot mers vreo trei sferturi de leghe, când îl descoperiră pe don Quijote într-o clădărie de stânci, îmbrăcat de astă dată, dar nu înarmat, și, de îndată ce-l văzu, Doroteea, înștiințată fiind de către Sancho că acela era don Quijote, își cravașă telegarul, după el venind și bine îmbărboșatul bărbier; și, apropiindu-se de el, scutierul sări de pe catâr și se grăbi s-o prindă-n brațe pe Doroteea, care, descălecând cu grațioasă sprinteneală, se aruncă în genunchi la picioarele lui don Quijote; și, cu toate că el se lupta să o ridice, ea, fără a se ridica, îi cuvântă precum urmează:

— Nu mă voi ridica de-aici, o, viteze și inimosule cavaler, până când bunătatea și curtenia domniei voastre nu-mi hărăzi-va o favoare, ce fi-va și spre folosul cinstei și reputației persoanei voastre, și spre binele celei mai neconsolate și jignite domnițe din câte i-a fost dat soarelui să vadă. Și dacă puterea vajnicului vostru braț este pe măsura glasului nemuritoarei voastre faime, sunteți obligat s-o ocrotiți pe nefericita care vine de pe tărâmurii atât de îndepărtate, atrasă de vâlva numelui vostru faimos și căutându-vă spre a-i aduce lecuire nenorocirilor.

— Niciun cuvânt nu vă voi răspunde, preafrumoasă doamnă – răspunse don Quijote – și nu voi mai pleca deloc urechea la păsul domniei voastre, până când nu vă veți scula de jos.

— Nu mă voi ridica de-aici, domnule – răspunse cătrărita domniță –, dacă mai întâi, prin curtenia voastră, nu-mi este acordată favoarea pe care v-o cer.

— V-o acord și v-o confer – răspunse don Quijote –, cu condiția de a nu trebui să o duc la bun sfârșit spre paguba sau știrbirea regelui meu, a patriei mele și-a aceleia ce deține a inimii și-a libertății mele cheie.

— Nu va fi spre paguba sau știrbirea celor pomenite, bunul meu domn – replică domnița cea îndurerată.

Și-așa stând lucrurile, Sancho Panza se apropie de urechea stăpânului său și-i spuse cât mai șoptit:

— Poți să-i acorzi fără grijă, domnule, favoarea pe care ți-o cere, căci e o nimica toată: e vorba doar să ucizi ditamai uriașul, că asta te roagă înalta prințesă Moimițomițona, regina marelui regat Moimițomițon din Etiopia⁵³⁷.

⁵³⁷ Sancho înlocuiește *Guinea* (o parte a Africii) cu *Etiopia*, denumire mai generală prin care era desemnată întreaga Africă neagră, la sud de Egipt, Libia și Mauritania.

— Oricine-ar fi — răspunse don Quijote —, eu voi face ceea ce sunt obligat să fac și ceea ce-mi dictează conștiința, potrivit legămintelor profesiei mele.

Și, întorcându-se către domniță, zise:

— Ridicați-vă de jos, preamarea voastră frumusețe, căci vă acord favoarea ce veți fi vrând a-mi cere.

— Cea pe care-o cer — zise domnița — este ca magnanima voastră persoană să vină de îndată cu mine acolo unde vă voi duce și să-mi promiteți că nu vă veți mai angaja în niciun fel de altă aventură sau căutare până când nu mă veți răzbuna pe trădătorul care, în răspărul oricărui drept divin și omenesc, mi-a uzurpat regatul.

— Zic că v-o acord întocmai — răspunse don Quijote —; așa că putea-veți lepăda de azi înainte, doamnă, melancolia ce vă apasă și îngădui speranței voastre vlăguite să-și recapete avânturi și forțe proaspete, căci, cu ajutorul lui Dumnezeu și-al brațului meu, vă veți vedea în scurt timp restaurată în regatul vostru și reșezată pe tronul vechiului și marelui vostru stat, în ciuda și-n pofida mișeilor ce-ar voi să vi se pună de-a curmezișul. Și-acum la treabă, deoarece se zice că în întârziere obișnuiește a sta primejdia⁵³⁸.

Nevoiașa domniță luptă cu multă îndârjire să-i sărute mâinile; ci don Quijote, care în toate era cavalier cuviincios și curtenitor, nu acceptă cu niciun chip, ci o ajută să se ridice și o îmbrățișă cu mare curtenie și cuviință, iar lui Sancho îi porunci să verifice hamurile lui Rușinante și apoi să-l înarmeze numaidecât. Sancho desprinse armele, care, asemeni unui trofeu, atârnav de un copac⁵³⁹ și, după ce controlează hamurile, într-o clipită îl înarmă pe stăpânul său; acesta, văzându-se înarmat, zise:

— Să plecăm de-aici, în numele Domnului, ca s-o ajutorăm pe-această mare doamnă.

⁵³⁸ Se traduce adagiul latin „Plus in mora periculi” (Titus Livius, *De la fundarea Romei*, Editura Științifică, București, 5 vol., 1959–1963, vol IV, XXXVIII, 26, p. 465, trad. Florica Demetrescu): „Întârziind îl pândeau primejdii mai mari.” Vezi și *DQ I*, 46, p. 502; *DQ II*, 41, p. 332.

⁵³⁹ Un monument antic în cinstea victoriei era un copac de care se atârnav armele: figura aceasta e foarte frecvent utilizată în poezie și în emblematică.

Bărbierul încă mai stătea în genunchi, având mare grijă să-și ascundă râsul și să nu-i pice barba, a cărei cădere i-ar fi lipsit poate pe toți de înfăptuirea gândului lor celui bun; dar, văzând că favoarea fusese de-acum acordată, precum și silința cu care don Quijote se pregătea să pornească la împlinirea ei, se ridică și-o luă de cealaltă mână pe stăpâna sa și aceasta, între cei doi, se sui cu ajutorul lor pe catâr. Apoi don Quijote încălecă pe Rușinante, bărbierul se proțăpi cu nădejde pe dobitocul său de călărie, iar Sancho rămase din nou pe jos, urmarea fiind că-și aminti iarăși de pierderea surului și de lipsa pe care i-o tot ducea; îndura însă totul cu voioșie, întrucât i se părea că stăpânul lui se și afla pe cale și cât pe ce să devină împărat, căci socotea mai presus de orice îndoială că avea să se însoare cu prințesa aceea și să ajungă pe puțin rege al Moimițomițonului: nu-l frământa decât gândul că regatul acela era pe tărâmul negrilor; drept care își ticlui numaidecât în închipuire un leac bun la asta și-și spuse în sinea lui:

— Ce-mi pasă mie că vasalii mei au să fie harapi? Mare scofală să mi ți-i încarc și să mi ți-i aduc în Spania, unde i-aș putea vinde, fiindu-mi plătiți în bani peșin, cu care mi-aș putea cumpăra vreun titlu sau vreo slujbă din care să trăiesc îndeustulat tot restul zilelor mele? Ce, că doar n-o să moțăi, cum să n-ai destulă minte și dibăcie ca să rânduiești treburile și să vinzi, colea, treizeci sau zece mii de vasali, cât mi-ai da un pai⁵⁴⁰! Să mor dacă n-o să-i zbor cu hurta, mari și mici, cum s-o putea, și, oricât ar fi ei de negri, am să-i prefac în argintii sau în galbeni⁵⁴¹! Ia veniți, că-mi sug degetul!⁵⁴²

Și așa, umbla atât de-agale și-atât de mulțumit, că uita de toată obida mersului pe jos.

La toate acestea se uitau dintr-un măraciniș Cardenio și preotul și nu știau cum să facă spre a li se-alătura; dar preotul, care era mare

⁵⁴⁰ Expresie idiomatice: *en dácame esas pajas*.

⁵⁴¹ Sancho vrea să spună că-i va transforma în bani de argint sau de aur. După unele estimări, în Spania, pe vremea lui Cervantes, erau vreo patruzeci de mii de sclavi negri, vânduți de obicei în Sevilla, unde făceau escală navele care asigurau comerțul de sclavi dintre golful Guineea și Indiile Occidentale.

⁵⁴² În text: „*Llegáos, que me mamo el dedo!*” Adică „apropiați-vă, că sunt prost”, cu sens antifrastic și ironic. Se spune și astăzi: *No se chupa el dedo, el angelito* („Nu-și sug degetul, îngerașul”), adică „nu e deloc prost copilașul”.

născocitor, plăsmui numaidecât ce să facă pentru a-și împlini dorința, și anume, cu niște foarfece pe care le purta într-o teacă, îi tăie iute detot barba lui Cardenio și-l îmbracă într-o mântăluță cenușie de-a lui și-i dădu o pelerină neagră, iar el rămase în nădragi și-n cămașă; iar Cardenio arăta atât de diferit de cum apăruse mai înainte, că nici el însuși nu s-ar fi recunoscut dacă s-ar fi privit într-o oglindă. După asta, deși ceilalți le-o luaseră înainte în vreme cei ei se deghizau, ieșiră lesne înaintea lor la drumul mare, fiindcă desigurile și trecătorile strâmte de pe-acolo nu le îngăduiau celor călare să meargă la fel de iute precum celor pedestri. În sfârșit, ajunseră la șesul de la poalele muntelui și, de îndată ce don Quijote și însoțitorii lui ieșiră de-acolo, preotul se puse a-l privi cu mare atenție, dând semne că-l recunoștea treptat, iar după ce-l privi un bun răstimp, se îndreptă către el cu brațele deschise și strigă:

— La bună reîntâlnire, oglindă a cavaleriei, bunule consătean al meu don Quijote de la Mancha, floarea și caimacul nobleței, ocrotirea și mângâierea nevoiașilor, chintesentă a cavalerilor rătăcitori.

Și, zicând acestea, îl ținea îmbrățișat de genunchiul piciorului stâng pe don Quijote, care, uluit de ceea ce-l vedea zicând și făcând pe omul acela, începu a-l privi cu luare-aminte și rămase năucit când îl recunoscă în cele din urmă, străduindu-se din răputeri să descalece; dar preotul nu i-o îngădui, drept care don Quijote zise:

— Lasă-mă, rogu-te, domnule licențiat, căci nu e drept ca eu să stau călare, iar o persoană atât de venerabilă ca domnia ta să meargă pe jos.

— Nu voi accepta una ca asta cu niciun chip – zise preotul – : rămâi pe cal, înălțimea ta, deoarece doar din vârful șei dai vârf celor mai mari fapte de vitejie și aventuri din câte s-au văzut în vremurile noastre; mie unuia, deși doar un sacerdot nevrednic, mi-ar fi de-ajuns să mă sui pe crupa unuia din catării domnilor care merg cu domnia ta, dacă nu-i cu supărare, și chiar voi zice că merg călare pe calul Pegas sau pe zebra ori pe sireapa pe care călărea faimosul maur Muzaraque, care zace vrăjit până astăzi în măgura Zulema, nu departe de marele oraș Complutum⁵⁴³.

⁵⁴³ Maurul citat de preot nu a putut fi identificat. *Complutum* este numele latinesc al orașului Alcalá de Henares, universitatea fondată aici în 1508 de cardinalul Francisco Jiménez de Cisneros și mutată ulterior la Madrid numindu-se

— Nu la asta mă gândisem, dragă domnule licențiat – răspunse don Quijote –, dar știi că doamna prințesă binevoi-va, de dragul meu, a-i porunci scutierului ei să-i cedeze domniei tale șaua catârului său, iar el va putea șede pe crupă, dacă dânsa o îngăduiește.

— Sigur că o îngăduiește, după câte cred – răspunse prințesa –, și mai știu totodată că nu va fi nevoie să-i dau poruncă domnului scutier al meu, deoarece el este atât de curtenitor și de curtean, încât nu va îngădui ca o față bisericească să meargă pe jos, când ar putea merge călare.

— Așa e – răspunse bărbierul.

Și, dându-se jos în clipă, îl pofti pe preot în șa, iar acesta acceptă fără a se mai lăsa rugat. Necazul fu însă, când bărbierul dădu să se salte pe crupă, că acel catâr, care era fără doar și poate de închiriat – căci asta e destul ca să spunem că era nărăvaș –, își înălță un pic dosul și zvârli în aer două copite atât de zdravene că, dacă l-ar fi atins în piept sau în cap, meșterul Nicolás ar fi dat la toți dracii venirea după don Quijote. Se sperie însă atât de tare, încât se prăbuși la pământ, cu atât de puțină grijă de barbă, încât îi căzu și ea pe jos; și, văzându-se fără ea, nu avu altă soluție decât să se grăbească a-și acoperi fața cu mâinile și a se plânge că-i fuseseră spărți dinții. Don Quijote, când văzu tot maldărul acela de barbă, fără fălci și fără sânge, departe de obrazul scutierului căzut, zise:

— Pe viul Dumnezeu, mare minune! I-a dat jos și i-a smuls barba de pe față, de parcă i-ar fi scos-o anume!

Preotul, văzând că născocirea lui risca să fie dată în vileag, se repezi la barbă și se duse cu ea unde zăcea meșterul Nicolás, care încă mai țipa, și, dintr-odată, apropiindu-i capul de pieptul său, i-o puse la loc, bolborosind asupra lui niște vorbe care, după cum spuse, erau un soi de incantație⁵⁴⁴ bună de lipit bărbile, după cum aveau să și vadă; și, după ce i-o așeză, se depărtă și scutierul se pomeni la fel de îmbărboșat și de sănătos ca mai înainte, ceea ce îl uimi peste măsură pe don Quijote,

și azi Universidad Complutense. Zulema este numele unei coline aflate la SE de Alcalá.

⁵⁴⁴ În text: *ensalmo* < *salmo* „psalm”, „incantație, exorcism, descântătură, farmec”, formulă în general versificată, cu texte din psalmi, având efect curativ imediat, asupra căreia, adaugă Covarrubias, episcopii și inchișitorii trebuiau să-și exercite vigilența.

care-l rugă pe preot, când va fi să aibă un răgaz, să-l învețe și pe el incantația aceea, căci, după cât înțelegea el, puterea sa trebuia să bată mai departe de lipitul bărbilor, căci era limpede că de unde ar fi fost smulsă barba, carnea ar fi trebuit să rămână rănită și zdrobită, și că, de vreme ce vindecă totul, trebuie să fie folositoare și la altele decât la bărbi.

— Așa e — zise preotul și-i făgădui să-l învețe cu primul prilej.

Se înțelesesă ca deocamdată să încalece preotul și ceilalți să-i ia locul pe rând, până ce aveau să ajungă la han, care să fi tot fost la vreo două leghe de-acolo. Odată încălecați cei trei, adică don Quijote, prințesa și preotul, iar ceilalți trei, Cardenio, bărbierul și Sancho Panza, pe jos, don Quijote îi spuse domniței:

— Înălțimea voastră, doamna mea, călăuziți-ne pe unde vă este cel mai pe plac.

Dar înainte ca ea să răspundă, licențiatul zise:

— Spre ce regat vreți să ne călăuziți, senioria voastră? Nu cumva spre Moimițomițon? Fără greș într-acolo sau nu mă pricep eu la regate.

Ea, ageră în toate, înțelese că trebuia să răspundă afirmativ, drept care zise:

— Da, domnule, către acest regat e drumul.

— Păi atunci — zise preotul —, trebuie să trecem chiar prin satul meu, iar de-acolo domnia ta vei lua calea Cartagenei, unde, cu ceva noroc, te vei putea imbarca; iar dacă ai vânt prielnic, mare liniștită și neînvolburată, în mai puțin de nouă ani vei putea zări marele lac Pișonia, vreau să zic Meotides⁵⁴⁵, care se află la ceva mai mult de o sută de zile de mers până la regatul maiestății tale.

— Te înșeli, dragă domnule — zise ea —, căci nu-s doi ani de când am plecat de-acolo și la drept vorbind n-am avut deloc parte de vreme bună, dar cu toate astea am ajuns să văd cu ochii ceea ce-mi doream atâta, adică pe seniorul don Quijote de la Mancha, al cărui renume mi-a ajuns la ureche de îndată ce-am pus piciorul pe pământul Spaniei și m-a îndemnat să-l caut, spre a mă bizui pe curtenia sa și a-mi încredința brațului său invincibil dreptatea.

⁵⁴⁵ Este vorba de lacul *Meotis* sau *Meotida*, menționat în Antichitate de Virgiliu și Pliniu, actuala Mare Azov, golf al Mării Negre, între Ucraina de Sud și Crimeea. *La gran laguna Meona* derivă burlesc de la vb. *mear* „a se pișa”.

— Destul, terminați cu laudele – zise atunci don Quijote –, fiindcă sunt dușmanul oricărui fel de adulare; și chiar dacă nu-i cazul acum, totuși vorbele de felul acesta rănesc urechile neprihănite. Ce vă pot spune, scumpă doamnă, este, fie că am sau nu curaj, că atâta cât am sau n-am fi-va pus în slujba voastră, chiar și cu prețul vieții; să lăsăm însă asta pentru momentul potrivit, așa că până atunci îl rog pe domnul licențiat să-mi spună ce anume l-a adus pe meleagurile astea singur-singurel, fără niciun slujitor și fără mai nimic pe dânsul, încât sunt de-a dreptul uimit.

— La asta am să răspund pe scurt – răspunse preotul –, fiindcă domnia ta, seniore don Quijote, vei fi știind că eu și meșterul Nicolás, prietenul și bărbierul nostru, ne duceam la Sevilla spre-a încasa niște bani pe care mi-i trimisese o rubedenie de-a mea plecată de mulți ani în Indii, și încă o sumă nu chiar atât de micuță, încât să nu treacă de șaizeci de mii de pesoși probați⁵⁴⁶, ceea ce înseamnă încă pe-atâta; și, trecând ieri prin locurile acestea, ne-au ieșit în cale patru tâlhari și ne-au jupuit până și de bărbi, și încă în asemenea hal, încât bărbierul a găsit cu cale să-și pună una falsă, ba chiar și pe tânărul care ne însoțește – și-l arătă pe Cardenio – l-au jumulit de l-au făcut ca nou. Și partea nostimă este că umblă zvonul prin toate ținuturile acestea că cei care ne-au jefuit sunt câțiva galerieni puși în libertate chiar prin împrejurimi de un bărbat atât de viteaz, încât, în pofida comisarului și-a gardienilor, i-a slobozit pe toți; și nu-ncape îndoială că nu era în toate mințile sau că e tot atât de ticălos ca și ei sau o fi un om fără suflet și conștiință, de vreme ce-a vrut să dea drumul lupului printre oi, vulpii printre găini, muștei la miere; a vrut să escrocheze justiția, să se ridice împotriva regelui și stăpânului său natural, întrucât s-a împotrivit dreptelor lui porunci; a vrut, zic, să le fure galerelor picioarele⁵⁴⁷, să pună pe jar Sfânta Frăție, care se odihnea de ani buni; a vrut, în sfârșit, să săvârșească o faptă prin care și-a pierdut sufletul, fără ca trupul lui să aibă ceva de câștigat.

⁵⁴⁶ În text: *pesos ensayados*, adică argint sau aur sub formă de lingouri, al căror titru era verificat înainte de monetizare; valoarea lor se dubla astfel. Un *peso* era unitatea de monetizare, corespunzând unei uncii (28,7 g) de metal.

⁵⁴⁷ Metaforic, „vâslele, ramele”; metonimic, „vâslașii”.

Sancho le povestise preotului și bărbierului aventura cu galerienii⁵⁴⁸, pe care stăpânul său o dusesse la bun sfârșit pentru cea mai mare glorie a sa, și tocmai de-asta ciocănea așa de tare șaua preotul povestind-o, ca să vadă ce face sau ce zice don Quijote, care schimba fețe-fețe la fiecare cuvânt și nu îndrăznea să spună că el fusese eliberatorul acelor oameni de ispravă.

— Ei, așadar – zise preotul –, au fost cei care ne-au jefuit. Dumnezeu în marea-i milă să-l ierte pe cel care n-a lăsat să fie duși la cazna lor meritată.

CAPITOLUL 30

Care vorbește despre nostimul tertip găsit spre a-l scoate pe cavalerul nostru îndrăgostit din nespus de aspra penitență la care se inhămasse

Nici nu isprăvise bine preotul, când Sancho zise:

— Păi, pe legea mea, domnule licențiat, chiar stăpânul meu a făcut isprava asta, și nu că nu i-aș fi spus dinainte și nu l-aș fi prevenit să ia seama ce face și că era un păcat să-i pună-n libertate, toți fiind acolo doar pentru că erau niște ticăloși cât ei de mari.

— Prostovanule – zise atunci don Quijote –, nu e treaba cavalerilor rătăcitori și nu lor le revine să cerceteze dacă obidiții, înlănțuiții și asupriții pe care-i întâlnesc în drum o duc așa ori suferă asemenea chinuri pentru păcatele sau pentru virtuțile lor: misiunea lor e doar să-i ajute ca pe niște nevoiași ce sunt, luând seama la suferințele, nu la ticăloșiile lor. Eu unul am dat peste un rozariu și un șirag de oameni cătrăniți și nefericiți și am procedat cu ei așa cum cere religia mea, restul nu mă privește; și dacă i s-a părut cuiva un lucru rău, exceptând sfânta demnitate a domnului licențiat și a onorabilei sale persoane, zic că știe prea puțin în materie de cavalerie și că minte ca un fecior de lele și un prost crescut: și-l voi face să și-o vâre-n cap cu spada mea, unde totul este expus mai pe larg⁵⁴⁹.

⁵⁴⁸ Vezi DQ I, 22.

⁵⁴⁹ *donde más largamente se contiene*: formulă juridică de atestare notarială, prin referire la un document mai cuprinzător.

Și, zicând acestea, se ridică în scări și-și îndesă casca, fiindcă lighe-nașul de bărbier, care după socoteala lui era coiful lui Mambrino, și-l atârnase de oblâncul dinainte, așteptând să-l dreagă după răul tratament la care-l supuseseră galerienii.

Doroteea, plină de discernământ și de duh, ca una ce avea știință de firea ȋicnită a lui don Quijote și de faptul că toți, în afară de Sancho Panza, își băteau joc de el, nu voi să rămână mai prejos și, văzându-l atât de mâniat, îi zise:

— Seniore cavaler, aduceți-vă aminte de favoarea pe care mi-ați făgădui-t-o, potrivit căreia nu vă puteți angaja în altă aventură, oricât de grabnică ar fi ea. Liniștiți-vă inima, căci dacă domnul licențiat ar fi știut că brațul acesta invincibil i-a pus în libertate pe galerieni, și-ar fi cusut în trei locuri gura, ba chiar și-ar fi mușcat și limba de trei ori înainte de a fi rostit vreun cuvânt care să vă fi adus atingere.

— Jur că așa e – zise preotul –, mai degrabă mi-aș fi smuls o mustață.⁵⁵⁰

— Voi tăcea, scumpă doamnă – zise don Quijote –, și-mi voi reprima justa mânie care mi se răscolise-n piept și voi fi liniștit și pașnic până când vă voi împlini favoarea promisă; dar, în schimbul acestei bune dorințe, vă implor să-mi spuneți, dacă nu vă îndurerează, care vă este supărarea și câte, cine și care sunt persoanele împotriva cărora cată să vă aduc cuvenita, îndestula și deplina răzbunare.

— Bucuroasă o voi face – răspunse Doroteea –, dacă nu cumva vă supără să auziți chinuri și nefericiri.

— Nu mă va supăra, scumpă doamnă – răspunse don Quijote.

La care Doroteea răspunse:

— Dacă-i așa, rogu-vă să fiți atenți.

Nici nu isprăvisе bine de spus acestea, când Cardenio și bărbierul se și grăbiră să-i stea alături, dornici să vadă cum își născopea istoria discernătoarea Doroteea, și întocmai făcu și Sancho, la fel de amăgit de ea ca și de stăpănu-său. Și dânsa, după ce se așeză temeinic în sa, tușind și făcând mai înainte și alte gesturi cu mult haz, începu a spune după cum urmează:

⁵⁵⁰ Se jura sau se amenința trăgând de vârful mustăților.

— În primul rând, vreau ca domniile voastre să știți, domnii mei, că pe mine mă cheamă...

Și se opri nițel pentru că uitase numele pe care i-l pusese preotul; ci el îi sări în ajutor, căci înțelesese la ce se gândea, și zise:

— Nu e de mirare, doamna mea, că înălțimea voastră vă tulburați și vă poticniți în povestirea nenorocirilor voastre, căci ele sunt pesemne atât de mari, încât de multe ori le întunecă memoria celor chinuiți de ele, așa încât ajung să nu-și mai amintească nici cum îi cheamă, așa cum vi s-a întâmplat și marii voastre seniorii, de ați uitat că vă cheamă prințesa Moimițomițona, moștenitoarea legitimă a marelui regat al Moimițomițonului; și după această deslușire, înălțimea voastră vă puteți readuce acum lesne în îndurerata-vă memorie tot ceea ce veți fi vrând să povestiți.

— Acesta-i adevărul — răspunse domnița —, și de-acum înainte nu cred că voi mai avea nevoie de vreo deslușire și voi ajunge singură la liman cu istoria mea cea adevărată. Și anume, regele, tatăl meu, pe care-l chema Tinacrio cel Știutor⁵⁵¹, a fost foarte doct în ceea ce se numește arta magică și a aflat prin știința sa că mama, pe care o chema regina Haramila⁵⁵², avea să moară înaintea lui și că, la puțină vreme după ea, avea să părăsească și el viața aceasta, iar eu aveam să rămân orfană de tată și de mamă. Zicea însă că nu atât asta îl îngrijora, cât îl tulbura faptul de a ști cu toată siguranța că un uriaș nemăsurat, stăpânul unei mari Insule îndeaproape învecinată cu regatul nostru și pe care-l chema Pandalișparlindo de Bazaochio⁵⁵³, căci e știut că, deși are ochii la locul lor și drepti, privește totdeauna ponciș, ca și cum ar fi sașiu, și face asta de rău ce este și ca să bage frica și spaima în cei pe care-i privește, zic, dar, a știut că uriașul acesta, când avea să afle că sunt orfană, avea să năvălească în regatul meu cu mari oștiri și să mi-l răpească pe tot, fără a-mi lăsa nici măcar un sătuc unde să mă retrag, dar că aș putea evita toată ruina și nefericirea asta

⁵⁵¹ În text: *Tinacrio el Sabidor*, adică „Tinacrio magul, astrologul“, personaj din a doua parte a cărții cavalierești *El Caballero del Febo* de Pedro de la Sierra Infanzón. Pe de altă parte, *trinacrio* e deseori întâlnit în literatură cu semnificația de „sicilian“, de la numele poetic al insulei, *Trinacria*.

⁵⁵² În text: *Jaramilla*, plantă erbacee și afluent al râului Jarama.

⁵⁵³ În text: *Pandafilando de la Fosca Vista*, nume compus din rădăcini argotice: *panda*, mod de a trișa la cărțile de joc, și *filar*, a înșela, a duce cu vorba, la care se adaugă porecla. În traducere, echivalează în mod similar.

dacă aş vrea să mă mărit cu el; tatăl meu însă, după cum îşi dădea seama, nu credea că m-aş simţi vreodată dornică să fac o căsătorie atât de nepotrivită; şi a spus adevărul adevărat, pentru că niciodată nu mi-a trecut prin gând să mă mărit cu uriaşul acela, dar nici cu vreun altul, oricât de mătăhălos şi de nemăsurat ar fi fost. Tot tata a spus că, după ce el va fi murit şi eu am să văd că Pandalişparlindo va începe să-mi invadeze regatul, să nu încerc a mă apăra, fiindcă ar însemna să mă distrug, ci să-i las regatul de bunăvoie, dacă voi vrea să ocolesc moartea şi distrugerea deplină a bunilor şi credincioşilor mei supuşi, deoarece nu va fi cu putinţă să mă apăr de puterea diavolească a uriaşului; ci de îndată, cu câţiva dintre ai mei, să iau drumul Spaniilor, unde aveam să-mi găsesc leacul suferinţelor găsindu-l pe un cavaler rătăcitor a cărui faimă avea să se întindă între timp peste tot regatul acesta, şi pe care avea să-l cheme, dacă nu-mi amintesc greşit, *don Paptote* sau *don Jigote*⁵⁵⁴.

— O fi spus *don Quijote*, doamnă – zise atunci Sancho Panza – ori, după alt nume, Cavalerul Tristei Figuri.

— Aşa este – zise Doroteea –. A spus mai mult: că trebuia să fie înalt de stat, uscăţiv la chip, şi pe partea dreaptă, sub umărul stâng sau prin apropiere, trebuia să aibă o aluniţă cafenie cu peri ca de perie.

Auzind acestea, don Quijote îi spuse scutierului său:

— Vino-ncoace, Sancho, fiule, ajută-mă să mă dezbrac, căci vreau să văd dacă eu sunt cavalerul profeţit de regele acela înţelept.

— Păi de ce vreţi să vă dezbrăcaţi? – zise Doroteea.

— Ca să văd dacă am aluniţa aceea de care a vorbit tatăl vostru – răspunse don Quijote.

— N-are rost să te dezbraci – zise Sancho –, ştiu eu că domnia ta ai o aluniţă cu semnele astea la mijlocul şirei spinării, semn că eşti bărbat puternic.

— E de ajuns – zise Doroteea –, căci cu prietenii nu trebuie să ne agăţăm de fleacuri, iar faptul că e pe umăr sau pe şira spinării n-are nicio însemnătate: destul că-i aluniţă, fie unde-o fi, că doar toate sunt din

⁵⁵⁴ În text, adresări comice: *azote* „fel de mâncare din carne friptă, aseasonată cu diverse sosuri, reci sau calde, extrem de răspândit în sec. al XVI-lea şi al XVII-lea”; *gigote* „tocană sau jigou”, amândoi termenii trimitând fonetic la *quijote* „gambieră”.

aceeași carne; nu-ncape îndoială că bunul meu tată a nimerit-o în totul, iar eu am nimerit să mă încredințez seniorului don Quijote, căci într-adevăr el este cel despre care a vorbit tata, întrucât semnele feței i se potrivesc cu cele ale marii faime avute de acest cavaler, nu doar în Spania, ci în toată La Mancha⁵⁵⁵, căci nici nu debarcasem bine la Osuna, și-am auzit vorbindu-se despre atâtea fapte de vitejie ale lui, încât sufletul mi-a spus de îndată că el era cel în căutarea căruia venisem.

— Păi cum de-ați debarcat la Osuna, scumpă doamnă – întrebă don Quijote –, de vreme ce nu-i port la mare?

Dar înainte să răspundă Doroteea, preotul îi luă vorba din gură și zise:

— Se vede că prințesa vrea să spună că după ce a debarcat la Málaga, cel dintâi loc unde a auzit vești despre domnia ta a fost la Osuna.

— Asta am vrut să spun – zise Doroteea.

— Așa mai merge – zise preotul –; spuneți mai departe, maiestatea voastră.

— N-am ce să mai spun – răspunse Doroteea – altceva decât că în cele din urmă norocul mi-a fost atât de prielnic și l-am găsit pe seniorul don Quijote, încât mă și socot și mă văd regină și stăpână peste întregul meu regat, deoarece el, cu atâta curtenie și generozitate, mi-a făgăduit favoarea de a merge cu mine oriunde-l voi duce, și anume nu altundeva decât spre a-l pune față-n față cu Pandalișparlindo de Bazaochio, ca să-l ucidă și să-mi restituie ceea ce, în răspărul oricărei dreptăți, mi-a uzurpat el; și totul va merge ca uns, căci așa a profetit Tinacrio cel Știutor, bunul meu părinte, și tot el a zis și-a lăsat zis și scris în litere caldeene sau grecești, căci eu nu le știu citi, că, dacă acest cavaler din profeție, după ce-l va fi descăpățânat pe uriaș, va vrea să se însoare cu mine, eu să accept pe loc fără nicio împotrivire să-i fiu soție legiuită și să-i dau stăpânirea regatului dimpreună cu cea a persoanei mele.

— Ce părere ai, Sancho prietene? – zise în clipa aceea don Quijote –. N-auzi ce se-ntâmplă? Nu ți-am spus eu? Vezi și tu dacă n-am și găsit regat de stăpânit și regină de luat în căsătorie.

⁵⁵⁵ Ironie a Doroteei: La Mancha e întregul și Spania partea. La fel se poate interpreta, abstracție făcând de precaritatea cunoștințelor ei geografice, și afirmația de mai jos, cum că ar fi debarcat la Osuna.

— Da, alege-s-ar praful – zise Sancho – de crețarul care, pentru a se însura, nu i-ar lua gâtul domnului Pandalimârlindo⁵⁵⁶! Să mor eu, e dată naibii regina! Ciupi-m-ar ca ea și puricii din pat!⁵⁵⁷

Și, zicând acestea, țopăi în aer de două ori, cu vădiri de nețărmită bucurie, pălmundu-și încălțările, iar apoi merse de apucă hamurile cătărului Doroteei și, oprindu-l, căzu în genunchi înaintea ei, implorând-o să-i dea mâinile ca să i le sărute, drept semn că o accepta ca pe regina și stăpâna sa. Cine oare, dintre cei prezenți, ar fi putut să nu râdă, văzând nebunia stăpânului și naivitatea slugii? Doroteea i le dădu și-i făgădui să-l facă mare senior în regatul său când avea să se milostivească Cerul și să-i îngăduiască a și-l recâștiga și a se bucura de el. Sancho îi mulțumi cu asemenea cuvinte, încât stârni iarăși râsul tuturor.

— Iată, domnilor – urmă Doroteea –, istoria mea. Mai rămâne de spus doar că dintre toți oamenii din suita mea pe care i-am scos din regat nu mi-a mai rămas decât scutierul acesta atât de bărbos, fiindcă toți ceilalți s-au înecat în timpul unei furtuni teribile ce ne-a surprins în largul portului, iar el și cu mine am ajuns la mal, ca prin minune, pe două scânduri: așa că întreaga desfășurare a vieții mele e pe de-a-ntregul miracol și mister, după cum vă veți fi și dat seama. Și dacă am spus ceva cum nu se cuvine sau nu atât de nimerit cum s-ar fi căzut, dați vina pe ceea ce a spus la începutul povestirii mele domnul licențiat: anume că muncile necontenite și neobișnuite șterg memoria celui care le-ndură.

— Ci mie nu mi-o vor șterge, o, înaltă și vitează doamnă! – zise don Quijote –, cele prin care mi-ar fi dat să trec în slujba voastră, oricât de mari și de nemaivăzute ar fi; ca atare, confirm încă o dată favoarea pe care v-am promis-o și jur să merg cu voi până la capătul lumii, până ce mă voi vedea cu sălbaticul vostru dușman, căruia am de gând, cu ajutorul lui Dumnezeu și-al brațului meu, să-i tai capul trufaș cu tășurile acestei... nu vreau să zic „bune” spade, din pricina lui Ginés de Pasamonte, care mi-a luat-o pe-a mea⁵⁵⁸.

⁵⁵⁶ În text, variațiune obscenă a lui Sancho: *hilar* „a toarce” însemna, în argoul vremii, „a avea relații sexuale”; echivalează corespunzător.

⁵⁵⁷ Vulgaritatea exprimării lui Sancho se intensifică prin această expresie idiomatică (*Así se me vuelvan las pulgas de la cama*).

⁵⁵⁸ Nu se spune nicăieri că Pasamonte ar fi luat, pe lângă măgarul lui Sancho, și spada lui don Quijote.

Spuse acestea printre dinți și continuă zicând:

— Iar după ce i-l voi fi tăiat și vă voi fi pus în pașnica stăpânire a statului vostru, rămânea-va la libera voastră voință a dispune de persoana voastră cum vi se va părea mai potrivit; căci atâta timp cât eu voi avea memoria ocupată și simțirile înrobite și mintea pierdută întru cea..., dar nu zic mai mult, nu-mi este posibil să iau în considerare, nici pe departe, căsătoria, fie ea și cu pasărea fenix⁵⁵⁹.

Lui Sancho îi căzură atât de rău ultimele spuse ale stăpânului său cum că nu voia să se însoare, încât, cu mare năduf și ridicând glasul, zise:

— Afurisit să fiu, mă jur că înălțimea ta, seniore don Quijote, nu ai judecata întregă! Păi cum se poate să pui, înălțimea ta, la îndoială căsătoria cu o prințesă atât de înaltă ca asta? Socoți că soarta o să-ți scoată-n cale de sub fiecare pietricică un asemenea noroc cum îți scoate-acuma? Ce, e oare mai frumoasă stăpână-mea Dulcineea? Nu, nici vorbă, nici pe jumătate, ba chiar aș zice că n-ajunge nici la pantoful celei din fața domniei tale. Așa că o să-mi capăt comitatul nădăjduit când mi-o suna ceasul rău dacă înălțimea ta o să tot cauți trufe-n largul mării⁵⁶⁰. Însoară-te, însoară-te numaidecât, pe toți dracii, ia regatul ăsta care-ți pică-n mâini pe daiboj⁵⁶¹ și, odată ajuns rege, fă-mă și pe mine marchiz sau cârmuitor peste vreo provincie, și-apoi, lua-le-ar dracu' pe toate.

Don Quijote, auzind ce blasfemii rostea împotriva doamnei sale Dulcineea, nu mai putu răbda și, înălțând darda, fără a-i mai spune o vorbă lui Sancho și nici tacă-ți gura, îi aplică două lovituri cu asemenea forță, încât dădu cu el de pământ; și, dacă n-ar fi strigat Doroteea să nu-l mai lovească, fără doar și poate i-ar fi luat viața pe loc.

— Crezi dumneata – îi spuse el după un răstimp –, țopârlanule netrebnic, c-ai să-mi poți vârî mereu mâna între crăcane⁵⁶² și că o să meargă tot așa, tu să greșești și eu să te iert? Nici cu gândul să nu

⁵⁵⁹ Vestita pasăre fabuloasă; se spunea despre ea că renaște din propria-i cenușă, fiind unică pe lume.

⁵⁶⁰ Proverb: „Pedir cotufas en el golfo“, cf., oarecum, rom. „a cere luna de pe cer“.

⁵⁶¹ În text: *vobis vobis*, de la *bóbilis*, *bóbilis* „gratis, pe degeaba“.

⁵⁶² *poner la mano en la horcajadura* „a fi lipsit de respect, a se trage de șireturi cu cineva“.

gândești, ticălos afurisit, căci asta ești fără doar și poate, dacă te-ai pus cu gura pe neasemuita Dulcineea. Și nu știi oare, mă slugoiule, secăturo, potlogarule, că, de n-ar fi vitejia pe care ea mi-o toarnă în braț, n-aș fi în stare să strivesc niciun purice? Ia zi, mehenghi cu limbă de viperă, cine crezi tu că a cucerit regatul ăsta și i-a tăiat capul uriașului și te-a făcut pe tine marchiz, că toate astea le consider ca și făcute și ca pe o cauză definitiv și irevocabil judecată, dacă nu vitejia Dulcineei, folosindu-se de brațul meu ca unealtă a faptelor ei de vitejie? Ea luptă în mine și învinge în mine, iar eu în ea trăiesc și respir și am viață și ființă⁵⁶³. O, scelerat fecior de lele, cât ești de nerecunoscător, te vezi ridicat din țărână și făcut nobil cu titlu, iar tu răspunzi unei fapte atât de bune vorbind-o de rău pe ființa care ți-a făcut-o!

Sancho nu era chiar atât de deșelat, încât să nu audă tot ce-i spunea stăpânu-său; și, ridicându-se ceva mai repejor, se dădu pe după bidiviul Doroteei și de-acolo îi zise stăpânului său:

— Spune-mi, domnule: dacă domnia ta ești hotărât să nu te însori cu prințesa asta mare, e limpede că nici regatul n-are să fie al domniei tale și, nefiind, ce hatâruri ai să-mi poți face? Păi de-asta mă plâng eu. Însoară-te neapărat cu regina asta, acumă cât o avem aici printre noi, picată parcă din cer, și p-ormă n-ai decât să te-ntorci la stăpâna mea Dulcineea, că nu se poate să nu fi fost regi pe lumea asta care să nu fi avut ibovnice. În ce privește frumusețea, nu mă amestec, fiindcă adevărul adevărat, dacă e să-l spun, e că amândouă mi se par cu vino-ncoace, deși pe doamna Dulcineea n-am văzut-o niciodată.

— Cum n-ai văzut-o, trădătorule blasfemiator? – zise don Quijote –. Păi nu tu mi-ai adus mai adineauri o solie din partea ei?

— Zic că n-am văzut-o așa, pe-ndelete – zise Sancho –, ca să fi luat seama în amănunt la frumusețea și la bunele ei însușiri, una câte una; dar așa, cu toptanul, mi se pare bine.

⁵⁶³ Cf. *Fapte*, 17, 28: „In ipso enim vivimus et movemur et sumus” („Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem”); *Galateni*, 2, 20: „Vivo autem, iam non ego: vivit vero in me Christus” („Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine”); Garcilaso, sonetul 1: „Por vos nací, por vos tengo la vida” („Prin tine m-am născut, trăiesc în tine”).

— Te scuz acum — zise don Quijote — și iartă-mă pentru supărarea pe care ți-am făcut-o, căci primele mișcări nu stau în puterea omului.

— Văd prea bine — răspunse Sancho —, dar, la mine, pofta de a vorbi e mereu prima mișcare și nu mă pot lipsi, nici măcar o dată, să nu spun ce-mi vine la gură.

— Cu toate astea — zise don Quijote —, ia seama, Sancho, ce spui, pentru că atâta merge ulciorul la apă până...⁵⁶⁴, și mai mult nu-ți spun.

— Oricum — răspunse Sancho —, Dumnezeu e-n cer și-o să fie el judecătorul cui face mai mult rău: al meu, că nu vorbesc bine, sau al înălțimii tale, că nu faci bine.

— Destul cu asta — zise Doroteea —: dă fuga, Sancho, și sărută mâna stăpânului dumitale și cere-i iertare, iar de azi înainte fii mai cu luare-ămințe în laude și-n osândiri și nu o mai vorbi de rău pe doamna aceea din El Toboso, pe care eu n-o cunosc decât ca s-o slujesc, și aibi credință în Dumnezeu, că n-o să-ți lipsească un stat unde să trăiești ca un prinț.

Sancho se duse cu capul în piept și-i ceru stăpânului său să-i dea mâna, iar acesta i-o întinse cu demnitate și, după ce i-o sărută, îi dădu binecuvântarea și-i spuse lui Sancho s-o ia împreună nițel mai înainte, căci avea să-l întrebe și să discute cu el despre chestiuni de mare însemnătate. Sancho făcu întocmai și amândoi o luară înainte, iar don Quijote îi spuse:

— De când ai venit, n-am avut nici răgazul, nici locul potrivit ca să te întreb cât mai amănunțit despre ambasada pe care ai purtat-o și răspunsul pe care l-ai adus: iar acum, de vreme ce soarta ne-a oferit și timp, și loc, să nu-mi refuzi bucuria pe care mi-o poți da cu atâtea vești bune.

— Întreabă-mă ce vrei, domnule — răspunse Sancho —, și la toate-o să găsesc ieșire pe măsura intrării. Te rog însă din suflet, înălțimea ta și stăpâne dragă, să nu mai fii de-acum înainte așa de răzbunător.

— De ce vorbești așa, Sancho? — zise don Quijote.

— Vorbesc așa — răspunse Sancho — fiindcă ciomegele de-acum au fost mai degrabă pentru dihonă pe care a stârnit-o între noi dracul acu

⁵⁶⁴ Proverb: „Tantas veces va el cantarillo a la fuente, que quiebra el asa o la frente”, în traducere: „Ulciorul merge de-atâtea ori la apă, până când toarta sau burta îi crapă.”

câteva nopți⁵⁶⁵ decât pentru ce-am spus împotriva stăpânei mele Dulcineea, pe care o iubesc și-o proslăvesc ca pe o relictă, chiar dacă ea n-are nimic de-a face cu asta, doar pentru că-i treaba domniei tale.

— Nu te mai întoarce la conversațiile acelea, Sancho, pe viața ta – zise don Quijote –, că mă umplu de amărăciune; te-am iertat doar, știți însă bine cum se zice: „La păcat nou, penitență nouă⁵⁶⁶”.⁵⁶⁷

Pe când cei doi erau cufundați în convorbirile acestea, preotul îi spuse Doroteei, care se descurcase cu mult discernământ atât în ce privește povestea, cât și concizia ei și asemănarea pe care o avea cu cele din cărțile cavalierești. Ea spuse că deseori se amuzase citindu-le, dar nu știa care erau ținuturile și porturile la mare și, astfel, zisese la nimereală că debarcase la Osuna.

— Așa m-am gândit și eu – zise preotul – și tocmai de-aceea m-am grăbit să spun ce-am spus, și așa s-a dres totul. Dar nu e oare un lucru

⁵⁶⁵ Se referă probabil la aventura cu maiurile de piuă, I, 20.

⁵⁶⁶ Expresie proverbială din sfera vieții ecleziastice sau monahale.

⁵⁶⁷ Urmează un pasaj intercalat în ediția a II-a Cuesta și, datorat, cu siguranță, după cum apreciază majoritatea criticilor, penei lui Cervantes, pentru a justifica reparația măgarului în narație (vezi FR, I, p. 389 și notele suplimentare):

„În vremea asta, pe drumul pe care mergeau ei văzură venind un bărbat călare pe un măgar și, când se apropie de ei, li se păru că era țigan; dar Sancho Panza, căruia, oriunde vedea măgari, i se scurgeau după ei ochii și sufletul, nici nu apucă să-l vadă bine pe om, că și cunoscă că era Ginés de Pasamonte, iar după căpețelul de fir al țiganului își descâlci ghemul măgarului, și așa și era, deoarece chiar pe sur călărea Pasamonte; acesta, ca să nu fie recunoscut și să vândă asinul, se îmbrăcase în straie de țigani, a căror limbă ca și multe altele știa să le vorbească de parcă i-ar fi fost înăscute. Sancho îl văzu și-l recunoscu și, de cum îl văzu și-l recunoscu, strigă la el:

— Ah, Ginesillo tâlharule! Lasă-mi odorul, dă-i drumul vieții mele, nu te-mpovăra cu odihna mea, lasă-mi asinul, lasă-mi desfătarea! Fugi, sodomitule; cară-te, hoțule, și părăsește ce nu-i al tău!

N-a fost nevoie de-atâtea vorbe și ocări, fiindcă la cea dintâi, Ginés sări și, rupând-o la un trap ce părea galop, o tuli în clipă și se îndepărtă de toți. Sancho se apropie de sur și, îmbrățișându-l, îi zise:

— Cum ți-a mers, comoara mea, surule scump mie ca ochii din cap, tovarășe drag al meu?

Și așa mi ți-l săruta și-l mângâia de parcă ar fi fost om. Măgarul tăcea și se lăsa sărutat și mângâiat de Sancho fără a-i răspunde nicio vorbă. Se apropiară cu toții și-l felicitară pentru regăsirea surului, cu deosebire don Quijote, care zise că asta nu-l făcea să anuleze polița pentru cei trei măgăruși. Sancho îi mulțumi.”

ciudat să vezi cu câtă ușurință crede hidalgul ăsta nefericit toate născocirile și minciunile, doar pentru că împărtășesc stilul și felul prostiilor din cărțile lui ?

— Așa este – zise Cardenio –, și încă atât de rar și de nemaivăzut, încât eu unul nu știu dacă o ingeniozitate ascuțită, vrând să-l inventeze și să-l însăileze în chip mincinos, ar fi izbutit s-o facă⁵⁶⁸.

— Și mai e ceva aici – zise preotul – : și anume că, în afara naivităților pe care le înșiră bunul hidalg în legătură cu nebunia lui, dacă aduci vorba de alte lucruri, discută despre ele cu judecăți foarte bine întemeiate și dovedește că are o inteligență întru totul limpede și plăcută; astfel încât, dacă nu-l întărâți cu cavaleriile lui, nimeni nu va putea să-l judece decât ca pe un intelect foarte bun.

În timp ce ei purtau conversația aceasta, don Quijote urmă cu a sa și-i zise lui Sancho :

— S-aruncăm, Sancho prietene, perișori în mare pentru împăcare⁵⁶⁹ în gâlcevile noastre, și spune-mi acum, lăsând la o parte și supărare, și ranchiună: unde, cum și când ai găsit-o pe Dulcineea ? Ce făcea ? Ce i-ai spus ? Ce ți-a răspuns ? Ce figură a făcut în timp ce-mi citea scrisoarea ? Cine ți-a copiat-o ? Și tot ce ți s-ar părea că-n cazul acesta e vrednic de știut, de întreat și de lămurit, fără să adaugi sau să minți ca să-mi faci mie pe plac, dar și fără să scurtezi, ca să nu mă lipsești de el.

— Domnule – răspunse Sancho –, dacă e să spun adevărul, scrisoarea nu mi-a copiat-o nimeni fiindcă n-am dus nicio scrisoare.

— Așa-i cum spui tu – zise don Quijote –, caietelul de însemnări în care am scris-o l-am găsit asupra mea la două zile după plecarea ta⁵⁷⁰, ceea ce mi-a pricinuit nespuse de mare suferință, întrucât nu știam ce-ai

⁵⁶⁸ Elogiul adus de către Cervantes propriului său roman a fost considerat ca o primă treaptă către considerațiile de teorie literară pe care le va dezvolta în capitolele următoare.

⁵⁶⁹ Expresie proverbială: „Echar pelillos a la mar“ în semn de împăcare. Expresia reapare și în *Colocviul câinilor*, vezi NE, p. 495, n. 749, unde am echivalat-o mai liber cu „pace, pace între două dobitoace“ : ar fi vorba de un ritual copilăresc prin care se marchează împăcarea de după un conflict.

⁵⁷⁰ În cronologia internă a narației, Sancho s-a întors la don Quijote în ceva mai puțin de două zile, ceea ce arată că timpul curgea altfel pentru cavaler, care aprecia că se întorsese în ceva mai mult de trei zile (DQ I, 31, p. 331).

să faci tu când aveai să te pomenești fără scrisoare, și-am crezut tot timpul că ai să faci cale-ntoarsă din locul unde vei fi observat că-ți lipsește.

— Așa s-ar fi-ntâmplat – răspunse Sancho –, dacă n-aș fi învățat-o pe de rost când mi-ai citit-o înălțimea ta, drept care i-am spus-o unui sacristan, care mi-a copiat-o țifără cu țifără atât de bine, că a zis că-n toate zilele vieții lui, deși citise o mulțime de scrisori de excomunicare⁵⁷¹, nu mai văzuse o scrisoare așa de faină ca aia.

— Și o mai ții minte, Sancho? – zise don Quijote.

— Nu, domnule – răspunse Sancho –, fiindcă de cum am zis-o, văzând că n-avea să-mi mai fie de niciun folos, am dat-o uitării, iar dacă-mi mai aduc aminte ceva din ea e aia cu „scărmănata“, adică cu „străluminata doamnă“ și la urmă aia cu „Al vostru până la moarte, Cavalerul Tristei Figuri“. Și-ntre astea două i-am pus peste trei sute de suflete și vieți și ochi iubiți.

CAPITOLUL 31

Despre savuroasele discuții care avură loc între don Quijote și Sancho Panza, scutierul său, împreună cu alte întâmplări

— Nimic din toate acestea nu mă nemulțumește; zi-i mai departe – zise don Quijote –. Ai ajuns, și ce făcea regina aceea a frumuseții? Fără doar și poate, ai găsit-o înșirând perle sau brodând cu zarafir vreo deviză⁵⁷² pentru cavalerul aici de față robit ei.

— Ba nu, am găsit-o – răspunse Sancho – vânturând trei banițe⁵⁷³ de grâu într-o ogradă din gospodăria ei.

— Atunci fii convins – zise don Quijote – că boabele acelea de grâu, atinse de mâinile sale, erau boabe de mărgăritar. Și dacă tot te-ai uitat, prietene, grâul era arnăut sau cârnău?

⁵⁷¹ Scrisorile de excomunicare se citeau în public.

⁵⁷² „Deviză“ era, în cazul de față, o formulă simbolică pe care cavalerul o purta brodată pe veșmânt.

⁵⁷³ În text: *fanegas*, adică ceva mai mult de 110 l.

— Ba hrișcă⁵⁷⁴ — răspunse Sancho.

— Ei bine, eu te asigur — zise don Quijote — că, dat prin ciur de mâinile ei, a făcut din el pâine albă, fără nicio îndoială. Treci însă mai departe: când i-ai dat scrisoarea, a sărutat-o? Și-a pus-o pe creștet?⁵⁷⁵ A făcut vreo ceremonie demnă de asemenea scrisoare, ori ce-a făcut?

— Când stăteam să i-o dau — răspunse Sancho —, ea era în dârdora zgâlțâielii unei bune părți din grâu aflate în dârmon, și mi-a zis: „Prietene, pune scrisoarea pe sacu' ăla, că n-o pot citi până ce nu isprăvesc de dârmonit tot ce-i aici.“

— Discernătoare doamnă! — zise don Quijote —. Asta se vede că a spus-o ca să o citească în tihnă și să se delecteze cu ea. Mai departe, Sancho. Și-n timp ce-și vedea de treburile ei, ce colocvii a purtat cu tine? Ce te-a întrebat despre mine? Și tu ce răspunsuri i-ai dat? Sfârșește, povestește-mi tot, să nu-ți rămână-n călimară nicio bobită⁵⁷⁶.

— Nu m-a-ntrebat nimic — zise Sancho —, dar i-am spus eu în ce fel ai rămas domnia ta făcând penitență în slujba ei, gol de la brâu în sus⁵⁷⁷, înfundat în munții ăștia de parcă ai fi sălbatic, dormind pe pământ, fără a mânca la masă și nepieptănându-ți barba⁵⁷⁸, plângând și blestemându-ți soarta.

— Rău ai spus dacă ai spus că-mi blestemam soarta — zise don Quijote —, pentru că mai curând mi-o binecuvântează și mi-o voi binecuvânta în toate zilele vieții mele că m-a făcut demn să merit a o iubi pe-o atât de înaltă doamnă ca Dulcineea din Toboso.

— E-atâta de-naltă — zise Sancho —, că, pe legea mea, mă-ntrece cu peste o șchioapă⁵⁷⁹.

⁵⁷⁴ În text, referitor la grâu: *candeal* „grâu de calitate superioară din care se obține făină albă”; *trechel* „grâu de primăvară”; *rubi6n* (în La Mancha) *alfors6n* „hrișcă”, deci, oricum, o cereală de calitate inferioară; echivalările sunt aproximative.

⁵⁷⁵ În semn de respect. Vezi și *DQ* I, 6.

⁵⁷⁶ În text: „No se te quede en el tintero una m6nima”, *m6nima*, în limbaj muzical, „doime” sau, aici, „notă de foarte mică durată”, deci „să nu uiți nici cel mai mic amănunt”.

⁵⁷⁷ Sancho inversează din rațiuni de cuviință zonele de nuditate ale lui don Quijote.

⁵⁷⁸ Doi octosilabi trohaici, evocând din nou mult citatul jurământ al Marchizului de Mantova.

⁵⁷⁹ În text: *coto*, măsură echivalentă cu degetele întinse și lipite și policarul întins.

— Cum așa, Sancho? — zise don Quijote —. Te-ai măsurat tu cu ea?

— M-am măsurat în felul ăsta — răspunse Sancho —: când m-am dus ca s-o ajut să salte-un sac de grâu pe-un măgar, am stat atât de apropiat, încât am izbutit să văd că mă-ntrecea cu mai bine de-o ditamai șchioapă.

— E-adevărat — replică don Quijote —, nu-i șade bine mărimea aceea, dar și-o împodobește cu mii și milioane de grații ale sufletului. Ci nu-mi vei tăgădui, Sancho, un lucru: când te-ai apropiat de ea, n-ai simțit oare un parfum sabeic⁵⁸⁰, o mireasmă plină de arome și un nu știu ce minunat căruia nu-i pot da nume? Vreau să zic o miroznă sau un damf de parcă te-ai fi aflat în prăvălia unui mănușar plin de rafinament?

— Ce pot să spun — zise Sancho — e c-am simțit un iz cam bărbătos și se vede că, de prea multă trudă, era nădușită și cam năclăită.

— Nu e cu puțință — răspunse don Quijote —, ci se vede treaba că aveai tu troahnă sau că te-ai mirosit pe tine, deoarece eu știu bine a ce miroase roza aceea printre spini, acel crin al câmpului, acea ambră topită⁵⁸¹.

— Se prea poate — răspunse Sancho —, căci adesea iese și din mine duhoarea aia care mi s-a părut că ieșea atunci din înălțimea sa doamna Dulcineea; da' nu-i de mirare, că un drac seamănă cu altul.

— Ei bine — continuă don Quijote —, gata, a terminat să-și curețe grâul și să-l trimită la moară. Ce-a făcut când a citit scrisoarea?

— Scrisoarea — zise Sancho — n-a citit-o, fiindcă a zis că nu știe citi și scrie, ci a rupt-o și-a făcut-o bucățele mărunte, zicând că nu vrea s-o dea nimănui să i-o citească, ca să nu i se afle-n sat secretele, și că era de ajuns ce-i spusese eu despre iubirea pe care i-o porți înălțimea ta și despre nemaipomenita penitență pe care rămăseseși s-o faci în numele ei. Și, în sfârșit, mi-a zis să-ți spun, înălțimea ta, că-ți sărută mâinile și că era doritoare mai mult să te vadă decât să-ți scrie, drept care te roagă și-ți poruncește, având în vedere prezenta⁵⁸², să pleci din tihăraile alea

⁵⁸⁰ În text: *un olor sabeo*, o mireasmă din Saba, regiune din Arabia Fericită, vestită pentru parfumurile sale.

⁵⁸¹ Cf. *Cântarea cântărilor*, 2, 1-2; 4, 6; 4, 10.

⁵⁸² În text: *vista la presenta*, formulă utilizată în documentele prin care se transmite un ordin.

și să nu mai faci nebunii și să iei repejor, repejor drumul spre El Toboso, dacă nu cumva ți se-ntâmplă altceva de mai mare însemnătate, fiindcă îi e tare dor să te vadă, înălțimea ta. A râs cu poftă când i-am spus că pe înălțimea ta te cheamă și Cavalerul Tristei Figuri. Am întrebat-o dacă ajunsese acolo vizcainul de deunăzi; mi-a spus că da și că era un om de toată isprava. Am întrebat-o și despre galerieni, dar mi-a spus că până atunci nu văzuse pe niciunul.

— Toate bune până-acum – zise don Quijote –. Spune-mi însă ce răsplată ți-a dat pentru veștile aduse de la mine când și-a luat rămas-bun de la tine? Căci este un obicei vechi și răspândit printre cavalerii și doamnele rătăcitoare să le dăruiască scutierilor, cameristelor sau piticilor care le aduc vești de la doamnele lor, iar acestora de la rătăcitorii lor, câte o răsplată bogată de veste bună și ca mulțumire pentru solia lor.

— Se prea poate, și mi se pare o datină bună, dar asta trebuie să fi fost în vremurile trecute, fiindcă acum a rămas doar obiceiul să ți se dea un coltuc de pâine și brânză, căci asta mi-a dat stăpâna mea Dulcineea, peste zidul unei ogrăzi, când mi-am luat rămas-bun de la ea; ba chiar, spre mai multe semne, brânza era de oaie.

— E cum nu se poate mai generoasă – zise don Quijote – și, dacă nu ți-a dăruit o bijuterie de aur, se vede treaba că n-o fi avut-o acolo la îndemână ca să ți-o dea; dar plocoane-i bine să-nșfaci și după Paști⁵⁸³: o voi vedea și totul se va aranja. Știi de ce mă mir, Sancho? Că te-ai dus și te-ai întors parcă prin văzduh, deoarece ai zăbovit doar ceva mai mult de trei zile ca să te duci și să vii de aici la El Toboso, când de-aici până acolo sunt peste treizeci de leghe⁵⁸⁴. Drept care mă bate gândul că necromantul acela înțelept care se ocupă de treburile mele și-mi este prieten, pentru că neapărat trebuie să fie și chiar este și unul ca el, altminteri n-aș fi un bun cavaler rătăcitor, zic dar că, după cum se vede, te-o fi ajutat el să mergi fără ca tu să simți; căci sunt vrăjitori de soiul acesta

⁵⁸³ Proverb: „Buenas son mangas después de Pascua”, adică un dar cade bine oricând; se obișnuia ca de Paști să se dea în dar câte o pereche de mâneci, de unde *mangas* a ajuns să însemne „cadou, folos” și chiar „bacșiș”.

⁵⁸⁴ „Leghea” (sp. *legua*) echivala în Castilia cu 5,55 km.

care-l apucă pe câte un cavaler rătăcitor în vreme ce doarme-n patul lui și, fără a ști cum anume sau în ce chip, se trezește a doua zi la peste o mie de leghe de locul unde-a înnoptat. Și, dacă n-ar fi asta, cavalerii rătăcitori nu s-ar putea întrajutora în caz de primejdie, așa cum se și întrajută la fiecare pas, căci se întâmplă ca unul din ei să lupte în munții Armeniei cu vreun zmeu sau cu vreo bală dezgustătoare ori cu alt cavaler și, când se găsește în cea mai grea clipă a luptei și la un pas de moarte, când te-ai aștepta mai puțin, se-arată acolo, pe un nor sau într-un car de foc, alt cavaler prieten de-al lui, aflat cu puțin timp înainte în Anglia, care-l ajută și-l scapă de la moarte, și pe înnoptate se pomenesc iar în hanul lui, cinând cu mare poftă; și dintr-un loc la celălalt sunt două sau trei mii de leghe, și totul se săvârșește prin dibăcia și știința acestor vrăjitori înțelepți ce au grijă de asemenea cavaleri viteji. Așa că, prietene Sancho, nu-mi e greu să cred că te-ai dus și te-ai întors din locul acesta la El Toboso în atât de scurt timp, fiindcă, după cum ți-am spus, se vede că vreun vrăjitor prieten te-o fi purtat în zbor fără ca tu să simți.

— Așa o fi fost – zise Sancho –, pentru că, pe legea mea, Rușinante umbla de parcă ar fi fost asin de țigan cu argint-viu în urechi⁵⁸⁵.

— Ce argint-viu! – zise don Quijote –, ba o legiune de diavoli, făpturi care umblă și te fac să umbli fără a osteni, când li se năzare. Lăsând însă astea la o parte, ce crezi tu că ar trebui să fac în legătură cu porunca doamnei mele de a mă duce s-o văd? Căci, deși îmi dau seama că sunt obligat să-i îndeplinesc porunca, mă văd în egală măsură pus în imposibilitate de-a o face din pricina favorii pe care i-am făgăduit-o prințesei ce vine cu noi, iar legea cavaleriei mă silește să-mi împlinesc mai întâi cuvântul și abia pe urmă placul. Pe de o parte, îmi dă ghes și mă apasă dorința de-a o vedea pe doamna mea; pe de alta, mă îmboldește și mă cheamă cuvântul dat și gloria pe care aş dobândi-o în această ispravă. Mă bate însă gândul să merg iute și să ajung curând acolo unde este uriașul acesta și, de cum ajung, să-i tai capul și să o așez pașnic pe prințesă în țara ei, apoi să mă întorc în clipă spre a vedea lumina ce-mi luminează simțurile și căreia îi voi prezenta asemenea scuze, încât îmi va privi cu ochi buni întârzierea, deoarece va vedea că

⁵⁸⁵ Același tertip țigănesc e menționat și în *Ilustra rândășiță* (NE, p. 364).

totul este spre folosul gloriei și faimei sale, întrucât tot ce am realizat, realizez și voi realiza cu ajutorul armelor în viața aceasta se trage din favoarea pe care mi-o face ea și din faptul că sunt al ei.

— Vai de mine — zise Sancho —, bolnav mai ești, domnule, la scă-fârle! Ia zi, stăpâne, ai de gând să bați drumul ăsta de-a surda și să lași să treacă și să se piardă o căsătorie atât de bogată și de nobilă ca asta, când ți se dă ca zestre un regat care am auzit, zău, că are peste douăzeci de mii de leghe de jur împrejur și e nespus de îmbelșugat în toate cele de trebuință pentru întreținerea vieții omenești, fiind mai mare decât Portugalia și Castilia împreună? Taci, înălțimea ta, și rușinează-te de ce-ai spus, ascultă-mi sfatul și iartă-mă, dar însoară-te în primul sat unde-i un preot, de nu, îl avem aici pe licențiatul nostru, care o s-o facă de minune. Și ține seama că am vârsta numai bună de dat sfaturi, iar ăsta pe care ți-l dau îți vine ca turnat, și mai mult face o pasăre în pumn decât un vultur în zbor⁵⁸⁶, fiindcă cine are binele și-alege prost oricât s-ar plânge, răzbunul n-are rost⁵⁸⁷.

— Uite, Sancho — răspunse don Quijote —, dacă sfatul de a mă însura mi-l dai doar ca să devin rege de îndată ce-l ucid pe uriaș și ca să-mi fie ușor a-ți face ție favoruri și a-ți dăruia cele făgăduite, vreau să știi că și fără să mă însor îți voi putea împlini foarte lesne dorința, pentru că, înainte de a porni bătălia, voi obține ca recompensă, dacă voi ieși învingător, să mi se dea, dacă nu mă însor, o parte din regat, ca să o pot dăruia eu cui vreau; și dacă-mi va fi dată, cui altuia decât ție vrei să i-o dăruiesc?

— Asta-i limpede — răspunse Sancho —, dar ai grijă, înălțimea ta, s-o alegi aproape de țărm, pentru ca, de nu mă va mulțumi șederea acolo, să-mi pot imbarca vasalii negri și să fac cu ei ce-am spus⁵⁸⁸. Și nu-ți mai bate capul, înălțimea ta, să te duci acum s-o vezi pe stăpâna mea Dulcineea, ci du-te să-l ucizi pe uriaș, și să încheiem odată daravera asta;

⁵⁸⁶ Proverb: „Más vale pájaro en mano que buitre volando.“ V. și DQ II, 12.

⁵⁸⁷ Proverbul curent („Quien bien tiene y mal escoge, por mal que le venga no se enoja“, putând fi tradus: „Cine are binele și-alege prost să se plângă de rău n-are rost“, „răzbunul“ fiind echivoc) este alterat de Sancho, temător de eventualele represalii ale lui don Quijote.

⁵⁸⁸ În realitate, planul lui Sancho fusese făcut *in petto*, oricum din text nu reiese că i l-ar fi dezvăluit lui don Quijote, vezi și DQ I, 29, p. 312.

căci, pe Dumnezeuul meu, îmi vine să cred că o s-aducă multă cinste și mult folos.

— Îți spun, Sancho – zise don Quijote –, că ai dreptate și va trebui să-ți urmez sfatul de a merge cu prințesa înainte de-a o vedea pe Dulcineea. Și te previn să nu spui nimica nimănui, nici chiar celor ce vin cu noi, despre cele ce am discutat și cuvântat aici; căci, dacă Dulcineea e atât de rezervată, încât nu vrea să i se afle gândurile, nu ar fi bine ca eu sau altcineva în locul meu să i le dea în vileag.

— Păi dacă-i așa – zise Sancho –, de ce-i pui, înălțimea ta, pe toți cei pe care-i învingi cu brațul domniei tale să meargă și să i se înfățișeze stăpânei mele Dulcineea, asta fiind iscălitură cu numele în clar că o iubești și că ești iubitul ei? Și, de vreme ce trebuie neapărat ca aceia care se duc să cadă în genunchi la picioarele ei și să-i spună că vin din partea domniei tale ca să-i declare supunere, cum mai pot fi oare tănuite gândurile amândurora?

— Oh, ce prost și ce naiv ești! – zise don Quijote –. Păi tu nu vezi, Sancho, că toate acestea se întorc într-o și mai marea ei proslăvire? Căci cată să știi că în obiceiurile noastre cavalierești este o mare cinste ca o doamnă să aibă mai mulți cavaleri rătăcitori care să o slujească, fără ca gândurile lor să meargă mai departe decât slujirea ei doar pentru că cine este, fără a aștepta altă răsplată pentru multele și bunele lor dorințe decât ca ea să-i accepte drept cavaleri ai săi.

— Cu felul ăsta de iubire – zise Sancho – am auzit eu predicându-se că trebuie să-l iubim de Domnul Dumnezeuul nostru doar pentru el, fără a fi îmboldiți de nădejdea de slavă sau frica de pedeapsă, chiar dacă eu unul aș vrea să-l iubesc după cât aș fi în stare.⁵⁸⁹

— Lua-te-ar naiba de țărănoi – zise don Quijote –, ce lucruri pline de discernământ spui uneori! Nu s-ar zice decât că ești școlit.

— Da', pe legea mea, eu nici știu citi – răspunse Sancho.

⁵⁸⁹ Sancho reinterpretează aici în manieră sacră afirmațiile în manieră umană ale lui don Quijote; în prima parte a frazei reformulează doctrina mistică a dragostei pure (ca în celebrul sonet anonim: „No me mueve, mi Dios, para quererte...”), iar în cea de-a doua amintește de unele pasaje din *Alfabeto cristiano* (postum, 1546) de Juan de Valdés (?–1541).

Într-acestea, meșterul Nicolás le strigă să-i aștepte nițel, căci voiau să se oprească și să bea dintr-un izvorăș ce se afla pe-acolo. Don Quijote se opri, spre marea bucurie a lui Sancho, care ostenise de-a binelea să tot mintă și se temea ca stăpânul lui să nu-l încolțească cu întrebările, pentru că, deși el știa că Dulcineea era o țărancă din El Toboso, nu o văzuse totuși în viața lui⁵⁹⁰.

Între timp, Cardenio se îmbrăcase în hainele pe care le purtase Dorooteea când o găsiseră și care, deși nu erau prea grozave, erau mult mai arătoase decât cele pe care le lepădase. Descălecară lângă izvor și, cu proviziile pe care le luase preotul de la han, își potoliră, deși pe sponci, marea foame ce-i încerca pe toți.

Tocmai atunci se nimeri să treacă pe-acolo un băiat ce-și vedea de drum și care, privindu-i cu multă luare-aminte pe cei de la izvor, se repezi în scurt la don Quijote și, îmbrățișându-i picioarele, începu a plânge nestăpânit, zicând:

— Ah, domnule dragă! Domnia ta nu mă recunoști? Privește-mă bine, sunt Andrés, băiatul pe care l-ai scăpat de la stejarul de care fusese legat.

Don Quijote îl recunoscuse și, luându-l de mână, li se adresă celor de față și spuse:

— Pentru ca domniile voastre să vedeți cât de important este să existe pe lume cavaleri rătăcitori, care să îndrepte samavolniciile și jignirile făcute de către oamenii aroganți și răi câți trăiesc în ea, aflați că zilele trecute, pe când treceam printr-o pădure, am auzit niște strigăte și chemări nespuse de jalnice, ca ale unei persoane îndurerate și nevoiaș. M-am repezit numaidecât, împins de obligația mea, către locul de unde mi se părea că răsunau jalnicele strigăte și l-am găsit legat de un stejar pe băiatul acesta aici de față, împrejurare ce-mi bucură sufletul, pentru că el va fi martorul care nu-mi va îngădui să mint nicicum. Zic că era legat de stejar, gol de la brâu în sus, și îl creștea, sfichiindu-l cu hamurile unei iepe, un țaran, care, după cum am aflat mai apoi, era stăpânul lui; și, de cum l-am văzut, i-am cerut să-mi spună cauza unei biciuiri atât de sângeroase; grobianul a răspuns că-l biciuia pentru că era sluga lui

⁵⁹⁰ Contradicție evidentă cu ceea ce spusese în *DQ* I, 25, p. 256.

și unele neatenții de care se făcea vinovat lăsau să se întrevadă că era mai mult hoț decât sărac cu duhul; la care copilul acesta a zis: „Domnule, nu mă biciuiește decât pentru că-i cer simbria.” Stăpânul a replicat nu știu ce poliloghii și scuze, pe care, deși le-am ascultat, nu le-am acceptat. Pe scurt, l-am pus să-l dezlege și i-am poruncit moșicului să jure că-l va lua cu el și-l va plăti până la ultimul bănuț, ba chiar ceva în plus⁵⁹¹. Nu ăsta-i adevărul, Andrés fiule? N-ai observat cu câtă autoritate i-am poruncit și cu câtă umilință a făgăduit să facă tot ce i-am impus, notificat și cerut? Răspunde, nu te tulbura și nu te codi deloc, spune-le acestor domni ce s-a întâmplat, ca să se vadă și să se aprecieze folosul, de care vorbeam, al prezenței cavalerilor rătăcitori pe drumuri.

— Tot ce-ai spus e într-un tot adevărat, domnule – răspunse băiatul –, numai că sfârșitul tărășeniei a fost cu totul pe dos de cum ți-l închipui domnia ta.

— Cum pe dos? – i-o întoarse don Quijote –. Prin urmare țărănoiul nu te-a plătit?

— Nu doar nu m-a plătit – răspunse băiatul –, ci de îndată ce domnia ta ai ieșit din pădure și-am rămas singuri, m-a legat încă o dată de același stejar și mi-a dat iarăși atâtea bice, de m-am pomenit ca un Sfânt Bartolomeu jupuit⁵⁹²; și la fiecare lovitură pe care mi-o dădea, îmi spunea câte o zeflema și-o glumă ca să-și bată joc de domnia ta, încât, dacă nu m-ar fi încercat durerea atât de tare, aș fi râs și eu de ce zicea. În sfârșit, m-a adus în așa hal, că până mai azi m-am îngrijit într-un spital de betegeala pe care mi-a făcut-o atunci ticălosul ăla de țărănoi. Și vina pentru tot e a domniei tale, fiindcă, dacă ți-ai fi văzut de drum și n-ai fi venit după strigăte și nici nu te-ai fi amestecat în treburile altora, stăpânul meu s-ar fi mulțumit să-mi tragă o duzină, două de bice, iar apoi m-ar fi dezlegat și mi-ar fi plătit cât îmi datora. Cum însă domnia ta l-ai atins atât de nepotrivit la onoarea lui și i-ai zis atâtea moșicii, i-a sărit țandăra și, cum nu s-a putut răzbuna pe domnia ta, de îndată ce s-a văzut singur

⁵⁹¹ Vezi *DQ* I, 4, p. 52.

⁵⁹² *Sfântul Bartolomeu*, unul dintre cei doisprezece apostoli. A predicat în Lycaonia, India și Armenia, unde a fost martirizat prin jupuire de viu. Emblema sa este un cuțit de măcelar.

și-a descărcat pe mine posomorea, de-mi vine-a crede că n-o să mai fiu toată viața om întreg.

— Greșeala a fost — zise don Quijote — că am plecat de-acolo, căci n-ar fi trebuit să plec fără să fi văzut că te-a plătit, fiindcă ar fi fost cazul să știu cu prisosință după multe experiențe că niciun țăran nu se ține de cuvânt, dacă vede că nu-i e de folos să se țină. Ci nu se poate să nu-ți amintești, Andrés, cum am jurat că, dacă nu te plătește, am să-l caut și neapărat am să-l găsesc, chiar de s-ar ascunde în burta balenei⁵⁹³.

— E-adevărat — zise Andrés —, dar n-a fost de niciun folos.

— Ai să vezi acum dacă va fi sau nu de folos — zise don Quijote.

Și, zicând acestea, se ridică în mare grabă și-i porunci lui Sancho să pună hamurile pe Rușinante, care-și vedea de păscut în vreme ce ei mâncau.

Doroteea îl întrebă ce anume voia să facă. El îi răspunse că voia să plece în căutarea țăranului și să-l pedepsească pentru purtarea-i atât de ticăloasă și să-l pună să-i plătească lui Andrés până la ultima lețcaie, în ciuda și-n pofida tuturor mocofanilor câți or fi pe lume. La care ea îi răspunse să ia seama că nu era cu puțință, potrivit favorii promise, să se mai angajeze în nicio altă întreprindere înainte de a o duce la bun sfârșit pe-a ei și că, de vreme ce el știa asta mai bine ca oricine, se cuvenea să-și potolească inima până la întoarcerea din regatul său.

— E adevărat — răspunse don Quijote — și trebuie ca Andrés să aibă răbdare până la întoarcerea mea, după cum spuneți, voi, doamnă; căci eu îi jur și-i promit încă o dată să nu preget până când nu-l voi vedea răzbunat și plătit.

— N-am încredere în jurămintele astea — zise Andrés —. Mai tare mi-aș dori acum să am cu ce s-ajung la Sevilla decât toate răzbunările de pe lume. Dă-mi, dacă ai, ceva de mâncat și de luat la drum, și aibă-vă Dumnezeu în paza lui pe domnia ta și pe toți cavalerii rătăcitori, și fie-și și lor înșile la fel de bine rătăcitori cum au fost cu mine.

Sancho scoase din proviziile lui o bucată de pâine și alta de brânză și, dându-i-le băiatului, îi spuse:

— Ia, frate Andrés, că pe toți ne-atinge o câtime din nefericirea ta.

⁵⁹³ Aluzie la *Iona*, I, 2.

— Păi ce câtime vă atinge pe voi? – întreabă Andrés.

— Câtimea asta de brânză și de pâine pe care ți-o dau – răspunse Sancho –, pentru că Dumnezeu știe dacă nu cumva o să le duc lipsa au ba; căci află, prietene, că noi, scutierii cavalerilor rătăcitori suntem supuși multor înfometări și nenoroace, ba și altor lucruri care mai lesne se simt decât se spun.

Andrés își luă pâinea și brânza și, văzând că nimeni nu-i mai dădea altceva, își plecă fruntea și-și luă, cum se spune, picioarele la spinare. Drept este că, înainte de-a pleca, îi spuse lui don Quijote:

— Pentru numele Domnului, domnule cavaler rătăcitor, de-o fi să te mai întâlnești vreodată cu mine, chiar dacă oi vedea că-s făcut harcea-parcea, nu-mi sări în ajutor și nu mă ajutora, ci lasă-mă în nenorocirea mea, că oricât ar fi ea, n-are cum să fie mai mare decât cea care s-ar abate asupra-mi din pricina sprijinului domniei tale, bătu-te-ar Dumnezeu să te bată, ca și pe toți cavalerii rătăcitori câți s-au născut pe lume.

Don Quijote era gata să se ridice ca să-l pedepsească, dar el o rupse la fugă atât de iute, încât nimeni nu cuteză să alerge după el. Don Quijote rămase nespus de plouat de povestea lui Andrés și-a fost nevoie de multă stăpânire din partea celorlalți să nu izbucnească în râs și să nu-l dea chiar detot de rușine.

CAPITOLUL 32

*Care vorbește despre cele întâmplare la han
întregii cete a lui don Quijote*

Prânzul cel bun luă sfârșit, înșeură numaidecât și, fără a li se mai întâmpla nimic vrednic de povestit, ajunseră a doua zi la han, spaima și groaza lui Sancho Panza⁵⁹⁴; și, cu toate că el ar fi vrut să nu intre acolo, nu fu chip să-l ocolească. Hangița, hangiul, fiica lor și Maritornes, când îi văzură venind pe don Quijote și pe Sancho, le ieșiră în întâmpinare cu semne

⁵⁹⁴ Personajele principale de până acum se reîntâlnesc la același han al lui Palomeque Stângaciul, unde se desfășuraseră și evenimentele din I, 16–17, inclusiv cerguiala lui Sancho.

de mare bucurie, iar el le primi cu gravitate și încuviințare și le spuse să pregătească un pat mai bun decât data trecută. La care gazda îi răspunse că, dacă avea să-i plătească mai bine decât rândul trecut, avea să-i dea unul bun pentru principii. Don Quijote zise că așa va face, drept care îi pregătiră unul mulțumitor în aceeași încăpere din șură ca mai deunăzi⁵⁹⁵, iar el se culcă de îndată, fiindcă se simțea tare frânt și golit de judecată.

Nici nu se retrăsese bine, și gazda se repezi la bărbier și, trăgându-l de barbă, zise:

— Pe ce-am mai sfânt, n-ai să te mai folosești de coada mea pentru barba dumitale și e musai să-mi dai înapoi codârta, fiindcă treaba bărbatului e cam la pământ pe-aici, încât e-o rușine: vreau să zic, pieptănele, pe care obișnuiam să-l înfig în bunătatea mea de coadă⁵⁹⁶.

Bărbierul nu voia să i-o înapoieze, deși ea trăgea și mai abitir, până când licențiatul îi spuse să i-o dea, fiindcă nu mai era nevoie să se folosească de șiretlicul acela, ci să se descopere și să se arate chiar sub înfățișarea lui și să-i spună lui don Quijote că, după ce-l despuiaseră hoții galerieni, venise în mare goană la han, iar dacă i-ar întreba de scutierul prințesei, aveau să-i spună că ea îl trimisese înainte ca să le dea de știre celor din regatul ei că urma să vină și să-l aducă cu ea și pe eliberatorul tuturor. Astfel, bărbierul consimți să-i dea hangitei de bunăvoie barba, după cum îi înapoiară și toate catrafusele împrumutate în vederea eliberării lui don Quijote. Toți cei din han fură uluiți de frumusețea Doroteei, ca și de chipeșia păstorului Cardenio. Preotul porunci să li se pregătească cina cu ce se va fi găsimd prin han, iar hangiul, nădăduind într-o plată mai bună, le pregăti plin de râvnă o masă acceptabilă. Și în tot acest timp don Quijote dormea și cu toții fură de părere să nu-l trezească, pentru că la vremea aceea îi era mai de folos dormitul decât mâncatul⁵⁹⁷.

După masă, de față fiind și hangiul, nevasta și fiica lui și Maritornes, precum și toți călătorii noștri, discutară despre ciudata nebunie a lui

⁵⁹⁵ Vezi *DQ* I, 16, pp. 146–147.

⁵⁹⁶ Toată această intervenție a hangitei mustește de un echivoc comico-erotic.

⁵⁹⁷ Don Quijote doarme și nu mai participă la acțiunea principală până în I, 35, după ce se încheie lectura nuvelei *Curiosul imprudent*.

don Quijote și despre felul cum îl găsiseră. Hangița le povesti cele întâmplate între el și cărauş și, privind roată ca să vadă dacă nu cumva era și Sancho pe-acolo, dacă nu-l zări, povesti totul despre cerguiala lui, spre nu puțina desfătare a tuturor. Și cum preotul le spunea că tocmai cărțile cavaleriești pe care le citise don Quijote îi suciseră mințile, hangiul zise:

— Nu știu dacă se poate așa ceva, pentru că, la drept vorbind, după mintea mea nu există citanie mai bună pe lume, și eu am aici două sau trei d-alde d-astea, împreună cu alte hârtii, care mi-au dat cu adevărat viață, nu numai mie, ci și multor altora. Căci la vremea secerișului, în zilele de sărbătoare se adună aici mulți secerători, și printre ei totdeauna se găsesc și unii care știu citi, și când unul dintre ei ia în mână o carte din astea, ne strângem roată-n jurul lui peste treizeci, și-l ascultăm cu-atâta plăcere, încât ne scapă de mii de peri albi. Despre mine cel puțin pot spune că, atunci când aud vorbindu-se despre loviturile dezlănțuite și grozave date de cavaleri, îmi vine cheful să fac aidoma și-aș vrea să le tot ascult zile și nopți.

— Și eu, nici mai mult, nici mai puțin – zise hangița –, pentru că n-am clipe mai bune acasă ca alea când dumneata ascuți citania și ești atât de năuc, de nu-ți mai aduci aminte să faci tărațoi.

— Țasta-i adevărul – zise Maritornes – și, pe legea mea, și mie-mi place tare mult s-ascult întâmplările alea, că-s tare frumoase, mai ales când povestesc cum stă doamna aia sub niște portocali strângându-se-n brațe cu cavalerul ei, și le stă de pază o duenă, moartă de pizmă și cu inima cât un purice. Zău, toate astea-s miere, nu alta.

— Și dumitale cum ți se par, domnișoară? – zise preotul, vorbind cu fiica hangiului.

— Nu știu, domnule, pe sufletul meu – răspunse ea –. Și eu ascult, și adevărul e că, deși nu le pricep, îmi face plăcere să le-ascult; mie însă nu-mi plac loviturile care-i plac tatei, ci jeluirile pe care le scot cavalerii când sunt departe de doamnele lor, lucru care, la drept vorbind, mă face uneori să plâng, de mila ce mi-o stârnesc.

— Și dac-ar plânge pentru dumneata, domnișoară – zise Doroteea –, ai încerca oare să le găsești leacul?

— Nu știu ce m-aș face – răspunse fata –: știu doar că sunt unele doamne din cele foarte crude, care le zic cavalerilor lor tigri și lei și

mii de alte mârșăvii. Și, Isuse, nu știu ce fel de ființe atât de lipsite de suflet și conștiință pot fi, încât, ca să nu se uite la un om cinstit, îl lasă să moară sau să înnebunească. Și nu știu la ce bun atâtea sclifoseli: dacă o fac de dragul cinstei, să se mărite cu ei, căci ei nici nu doresc altceva.

— Taci, fato – zise hangița –, pare-mi-se că știi cam multe despre lucrurile astea, iar domnișoarelor nu le stă bine să știe și să vorbească atâta.

— De vreme ce m-a întrebat domnul – răspunse ea –, n-am putut să nu-i răspund.

— Ei bine – zise preotul –, adu-mi, domnule hangiu, cărțile acelea, că vreau să le văd.

— Bucuros – răspunse el.

Și, intrând la el în odaie, scoase de-acolo un cufăraș vechi, închis cu un lăcățel și, deschizându-l, găsi în el trei cărți mari și niște hârtii scrise foarte îngrijit de mână. Cea dintâi carte pe care o deschise văzu că era *Don Cirongilio de Tracia*⁵⁹⁸, cealaltă *Felixmarte de Hircania*⁵⁹⁹ și, ultima, *Istoria Marelui Căpitan Gonzalo Hernández de Córdoba, cu Viața lui Diego García de Paredes*⁶⁰⁰. De cum citi primele două titluri, își întoarse fața către bărbier și zise:

— Ne lipsesc aici jupâneasa prietenului meu și nepoata lui.

— Nu ne lipsesc – răspunse bărbierul –, știu și eu să le duc în ogradă sau în cămin, că arde-n el un foc tare bun.

— Va să zică vreți să-mi ardeți cărțile, domnule? – zise hangiul.

— Numai pe astea două – zise preotul –, pe cea cu Don Cirongilio și pe cea cu Felixmarte.

⁵⁹⁸ *Los cuatro libros del valeroso caballero don Cirongilio de Tracia* [...], de Bernardo de Vargas, Sevilla, 1545.

⁵⁹⁹ Cartea se găsea și în biblioteca lui don Quijote (DQ I, 6).

⁶⁰⁰ Marele Căpitan (1443–1515) i-a învins pe francezi la Cerignola (1503) și l-a alungat definitiv pe Ludovic al XII-lea din regatul Neapolelui. Prima ediție a acestei cărți a apărut în 1559. Naratorul se referă aici la una din relatările posterioare publicate sub titlul *Crónica del Gran Capitán Gonçalo Hernández de Córdoba y Aguilar. Con la vida del caballero D. García de Paredes*, 1580, 1582, 1584. Diego García de Paredes a fost unul dintre aghiotanții Marelui Căpitan și un bărbat de o forță fizică și un curaj extraordinare. Figura lui a devenit legendară și a pătruns în literatură.

— Da' ce – zise hangiu – , cărțile mele or fi eretice sau flegmatice, d-asta vrei să le arzi ?

— *Schismatice* vrei să zici, prietene – zise bărbierul –, nu *flegmatice*.

— Așa e – i-o întoarce hangiu – . Dar, dacă vrei să arzi vreuna, fie asta cu Marele Căpitan și cu Diego García ăsta, mai degrabă aș lăsa să-mi fie ars un copil decât una din astea.

— Frate dragă – zise preotul –, cărțile astea două sunt mincinoase și pline de sminteli și aiureli, pe când asta despre Marele Căpitan e istorie adevărată și cuprinde faptele lui Gonzalo Hernández de Córdoba, care, datorită numeroaselor lui fapte de vitejie, a meritat să fie numit de o lume-ntreagă „Marele Căpitan“, faimă-aleasă și vestită, doar de dânsul meritată⁶⁰¹; iar acest Diego García de Paredes a fost un nobil cavaler, de fel din orașul Trujillo, din Extremadura, soldat foarte viteaz și înzestrat de fire cu asemenea puteri, încât cu un deget oprea o roată de moară în plin avânt și, proptit cu un paloș uriaș la intrarea pe un pod, a ținut în loc o armată nenumărată, ca să nu treacă pe el; și a săvârșit și alte isprăvi asemănătoare, încât, dacă așa cum le povestește și le scrie el însuși, cu modestia de cavaler și de cronicar propriu, le-ar descrie altă carte, liberă și nepătimașă, ar face să fie dați uitării Hectorii, Ahilii și Roldanii.

— Asta să i-o spui lu' tata! – zise hangiu – . Ia te uită de ce se miră, că oprește o roată de moară! Pentru numele Domnului, domnia ta ar trebui acum să citești ce-a făcut Felixmarte de Hircania, care dintr-o singură lovitură a despicat cinci uriași pe la brâu, de parcă ar fi fost făcuți din păstăi de bob, precum călugărașii pe care-i încropesc copiii⁶⁰². Și altă dată a lovit o oaste nespus de mare și de puternică, unde s-a înfruntat cu peste un milion șase sute de mii de oșteni, toți înarmați din cap până-n picioare, și i-a spârcuit pe toți, de parcă ar fi fost turme de oi. Dar ce să mai spui despre drăguțul de don Cirongilio de Tracia, care a fost atât de viteaz și de curajos cum se vede-n carte, unde se povestește că, în vreme ce plutea pe un fluviu, a ieșit din adâncul apei un șarpe de foc și, de cum l-a văzut, s-a aruncat asupra lui și s-a pus de-a călare pe greabănul lui solzos și i-a strâns cu amândouă mâinile grumazul atât de tare, încât

⁶⁰¹ Aici par a fi fost inserate două versuri dintr-o baladă.

⁶⁰² Jucării și figurine pe care le făceau copiii din păstăi.

șarpele, văzând că era cât pe ce să-l înăbușe, n-a avut altceva de făcut decât să se scufunde în adâncul fluviului, ducându-l cu sine și pe cavaler, care n-a vrut cu niciun chip să-i dea drumul? Și când au ajuns colo jos, s-a pomenit în niște palate și-n niște grădini atât de mândre, că erau o minune, și numaidecât șarpele s-a prefăcut într-un bătrân greu de zile, care i-a spus atâtea lucruri, de nu-ți mai rămâne nimica de auzit. Taci, domnule, că, dac-ai auzi așa ceva, ai înnebuni de plăcere. Cât despre Marele Căpitan și Diego García ăla de care zici, de două ori ciuciu!

Auzind acestea, Doroteea îi spuse în șoaptă lui Cardenio:

— Puțin îi lipsește gazdei noastre să-i țină hangul lui don Quijote.

— Așa mi se pare și mie – răspunse Cardenio –, pentru că, după cum se pare, el crede că tot ce povestesc cărțile astea s-a întâmplat aieva, nici mai mult, nici mai puțin de cum stă scris, și nici călugării desculți nu l-ar putea face să creadă altceva.

— Numai că vezi, frate – reluă preotul –, pe lume n-au existat Felix-marte de Hircania, nici don Cirongilio de Tracia, nici alți asemenea cavaleri rătăcitori despre care povestesc cărțile cavalerești, pentru că totul e făcătură și închipuire a unor minți lenevoase ce le-au alcătuit în scopul amintit de dumneata, și anume petrecerea timpului, așa cum și-l petrec citindu-le secerătorii dumitale. Fiindcă îți jur cu tot adevărul că n-au existat niciodată pe lume asemenea cavaleri și nici asemenea isprăvi și sminteli n-au avut loc în ea.

— La alt câine cu osul ăsta⁶⁰³ – răspunse hangiuul –. Ca și cum n-aș și cât înseamnă cinci și unde mă bate pantoful!⁶⁰⁴ Nu-ncerca, domnule, să mă duci cu preșul, că, zău, nu-s deloc flaimoc. Adică domnia ta vrei să mă convingi că tot ce zic cărțile astea de toată lauda sunt sminteli și minciuni, când ele au fost tipărite cu aprobarea domnilor din Consiliul Regal, de parcă ăștia ar fi lăsat să se dea în stambă atâtea gogorițe și-atâtea bătălii și-atâtea vrăji, de-ți fură mințile!⁶⁰⁵

⁶⁰³ Locuțiune proverbială semnificând refuzul de a te lăsa înșelat: „A otro perro con ese hueso.”

⁶⁰⁴ Două locuțiuni proverbiale în succesiune, pe care le traduc textual, sensul fiind foarte clar.

⁶⁰⁵ Nu se putea tipări nicio carte fără aprobare și privilegiu regal. Acest raționament al hangiuului va fi reluat și de don Quijote în *DQ* I, 50, p. 537.

— Ți-am mai spus, prietene – i-o întoarce preotul –, că toate astea se fac ca să ne distreze gândurile trândave; și așa cum în republicile bine rânduite se îngăduiește să existe jocuri de șah, de pelotă și de biliard, ca să-i distreze pe unii care n-au ce, n-au de ce și nici nu pot munci⁶⁰⁶, la fel se îngăduiește și să se tipărească și să existe asemenea cărți, socotindu-se, cum se și întâmplă, că n-are să fie nimeni atât de ignorant, încât să ia drept istorie adevărată vreuna din cărțile astea. Și dacă mi s-ar da voie acum și mi-ar cere-o ascultătorii, aș spune câte ceva despre ce le trebuie cărților cavaleriești ca să fie bune, căci ele s-ar putea să le fie de folos și chiar plăcute unora; trag însă nădejde ca va veni timpul când să pot sta de vorbă despre asta cu cineva care să poată îndrepta lucrurile, iar până atunci, crede-mă, domnule hangiu, că așa și este ce ți-am spus, iar acum ia-ți cărțile și desfată-te cu adevărurile sau minciunile lor, și să-ți fie de bine cu ele, numai deie Domnul să nu șchiopătezi de-același picior de care șchiopătează oaspetele dumitale, don Quijote⁶⁰⁷.

— Asta nu – răspunse hangiuul –, că n-oi fi eu atât de nebun să mă fac cavaler rătăcitor, căci văd prea bine că azi nu mai e la modă ce era în alte vremuri, când se zice că umblau prin lume cavalerii aștia faimoși.

De la jumătatea acestei convorbiri fusese de față și Sancho, care rămase foarte tulburat și îngândurat auzind că în ziua de azi nu mai erau la modă cavalerii rătăcitori și că toate cărțile cavaleriești erau prostii și minciuni, punându-și în gând să vadă cum avea să se isprăvească acea călătorie a stăpânului său și, dacă nu se încheia cu norocul gândit de el, era hotărât să-l părăsească și să se întoarcă la nevastă și copii și la munca lui obișnuită.

Hangiuul se pregătea să-și ia cufărașul și cărțile, dar preotul îi spuse:

— Așteaptă, vreau să văd ce-or fi hârtiile astea scrise atât de frumos.

Gazda le scoase și, dându-i-le să le citească, el văzu preț de opt coli scrise de mână, purtând la început un titlu mare care zicea: *Nuvelă despre Curiosul imprudent*. Preotul citi în gând trei, patru rânduri și zise:

⁶⁰⁶ Se referă la clasa hidalgilor, care nu puteau exercita așa-numitele profesii inferioare și „mecanice” și nici să primească bani pentru ceea ce făceau.

⁶⁰⁷ Aluzie la expresia stereotipă „Bien sé de qué pie cojeas” („Știu prea bine de ce picior șchiopătezi”).

— Zău, titlul acestei nuvele nu mi se pare prost și tare-aș fi dornic să o citesc pe toată.

La care hangiuul răspunse:

— Păi poți s-o citești, sfinția ta, și vreau să afli că unii oaspeți care au citit-o aici au fost tare mulțumiți de ea și mi-au cerut-o cu tot dinadinsul; eu însă n-am vrut să le-o dau, deoarece am de gând să i-o înapoiez celui care și-a uitat aici cufărașul cu cărțile și cu hârtiile astea, căci s-ar putea prea bine ca stăpânul lor să mai treacă pe-aici cândva și, cu toate că o să simt lipsa cărților, pe legea mea că o să-i dau cărțile înapoi, pentru că, deși hangiu, tot creștin sunt⁶⁰⁸.

— Ai mare dreptate, prietene – zise preotul –, ci, dacă nuvela mă va mulțumi, va trebui să mă lași s-o copiez.

— Cu dragă inimă – răspunse hangiuul.

În vreme ce spuneau acestea cei doi, Cardenio luase nuvela și începuse a citi din ea; și, făcându-i aceeași impresie ca și preotului, îl rugă să o citească astfel încât să o audă cu toții.

— Aș citi-o – zise preotul –, doar dacă n-ar fi mai bine să ne petrecem timpul dormind, nu citind.

— Pentru mine ar fi destulă odihnă – zise Doroteea – să-mi petrec timpul ascultând o poveste, deoarece sufletul nu mi-e încă atât de împăcat, încât să-mi îngăduiască a dormi când s-ar cuveni s-o fac.

— Atunci, dacă așa stau lucrurile – zise preotul –, aș vrea s-o citesc, măcar din curiozitate; va fi având pesemne vreuna desfătătoare.

Meșterul Nicolás sări și el să-i facă aceeași rugămintă, Sancho de asemenea; văzând asta și înțelegând că tuturora le-ar face tot atâta plăcere ca și lui, zise:

— Dacă-i pe-așa, fiți cu toții atenți la mine, căci nuvela începe după cum urmează:

⁶⁰⁸ Se face aluzie la proasta reputație a hangiuilor sau la vorbele care le ieșiseră că erau morisci mai mult sau mai puțin pe ascuns.

CAPITOLUL 33

Unde se povestește nuvela despre „Curiosul imprudent”⁶⁰⁹

În Florența, oraș bogat și vestit din Italia, în provincia căreia i se zice Toscana, trăiau Anselmo și Lotario, doi cavaleri bogați și nobili și atât de buni prieteni, încât, prin excelență și antonomază, erau numiți de către toți cunoscuții lor „cei doi prieteni”. Erau holtei, tineri de aceeași vârstă și cu aceleași gusturi, toate acestea fiind un motiv îndestulător pentru ca amândoi să-și poarte o prietenie reciprocă. E drept că Anselmo era mai înclinat către petrecerile amoroase decât Lotario, care era mai atras de cele ale vânătorii; dar, când se ivea câte un prilej, Anselmo renunța să-și mai cultive gusturile proprii și le urma pe cele ale lui Lotario, iar Lotario renunța la ale sale, dedicându-se celor ale lui Anselmo, și-n felul acesta voințele lor erau atât de îngemănate între ele, încât nu s-ar fi putut găsi niciun ceasornic care să meargă la fel de bine.

Anselmo era îndrăgostit până peste cap de o nobilă și frumoasă domnișoară din același oraș, fiică a unor părinți atât de aleși și atât de aleasă ea însăși, încât se hotărî, cerându-i părerea prietenului său Lotario, fără de care nu întreprindea nimic, să le-o ceară de soție părinților ei, ceea ce și făcu; iar cel care purtă mesajul fu Lotario și tot el duse la bun sfârșit și înțelegerea, pe gustul prietenului său și atât de bine, încât, în scurt timp, acesta se văzu pus în posesia obiectului dorinței, iar Camila atât de mulțumită că-l dobândise drept soț pe Anselmo, încât nu mai contenea să dea mulțumită Cerului și lui Lotario, prin mijlocirea căruia se pogorâse asupra lor atâta bine. Primele zile, voioase fiind cum

⁶⁰⁹ Dintre toate narațiile interpolate în *DQ I*, aceasta e socotită singura total străină de firul epic principal. Fusesse probabil introdusă conform principiului renascentist al varietății. Deși, sigur mai apoi pe propria sa estetică, Cervantes evită această practică în *DQ II*, o mai citează totuși în II, 3 și 44. Izvoarele nuvelei (Avalle-Arce) sunt Ariosto, *Orlando furioso*, XLIII, și o poveste tradițională, *Cuento de los dos amigos* (*Povestea celor doi prieteni*), folosită și în *Galateea* (povestea lui Timbre și a lui Silerio). Nuvela, psihologic subtilă și pătrunzătoare, nu mi se pare totuși un corp străin în *DQ I*: în aberația tragică a lui Anselmo s-ar putea vedea și un elogiu prin contrast al fidelității nezdruincinate a lui don Quijote față de imaginea Dulcineeii.

obişnuiesc a fi toate cele ale nunţii, Lotario continuă după obicei să frecventeze casa prietenului său Anselmo, străduindu-se să-l onoreze, să-l sărbătorească şi să-l bucure prin tot ce-i stătea în putere; dar, odată isprăvită nunta şi după ce vizitele şi felicitările se răriră, Lotario începu să neglijeze cu bună ştiinţă mersul acasă la Anselmo, întrucât i se părea (cum e drept să li se şi pară tuturor celor ce sunt discernători) că nu se mai cade să vizitezi şi nici să frecventezi casele prietenilor căsătoriţi la fel ca pe vremea când erau burlaci, fiindcă, deşi prietenia frumoasă şi adevărată nu trebuie să fie deloc bănuitoare, onoarea soţului este totuşi atât de gingaşă, încât s-ar părea că poate fi ofensată până şi de fraţi, darămite de prieteni.

Anselmo observă reticenţele lui Lotario şi-i făcu reproşuri amare, spunându-i că, dacă ar fi ştiut că urmarea căsătoriei ar fi fost să nu se mai vadă aşa cum obişnuiau, n-ar fi făcut-o niciodată şi, dacă prin buna înţelegere dintre ei câtă vreme el fusese necăsătorit, dobândiseră un nume atât de dulce, încât li se spunea „cei doi prieteni“, să nu îngăduiască din niciun alt motiv, doar de dragul circumspecţiei, să se piardă porecla aceea atât de vestită şi de plăcută; şi îl implora, aşadar, dacă un asemenea fel de a vorbi putea încăpea între ei, să redevină stăpân al casei lui, intrând şi plecând de-acolo ca mai înainte, şi asigurându-l că soţia lui, Camila, nu avea alt plac şi altă voie decât cum voia el să aibă şi că, după ce ştiuse cât de adevărat se îndrăgeau ei doi, era ea însăşi tulburată văzând din partea lui atâta reticenţă.

La toate acestea şi la multe alte argumente pe care i le înfăţişă Anselmo lui Lotario spre a-l convinge să vină din nou la el acasă după cum obişnuia, Lotario răspunse cu atâta prudenţă, discernământ şi judecată, încât Anselmo fu satisfăcut de buna intenţie a prietenului său şi căzură de acord ca două zile pe săptămână şi de sărbători Lotario să ia masa împreună cu el; dar, cu toată această înţelegere dintre cei doi, Lotario îşi propuse să nu facă decât ce vedea că este în folosul onoarei prietenului său, a cărei reputaţie îi era mai preţioasă decât a sa proprie. El spunea, şi bine spunea, că bărbatul căsătorit căruia Cerul îi hărăzise o femeie frumoasă trebuie să fie la fel de grijuliu ce prieteni îşi aduce în casă precum şi cu ce prietene îşi petrece timpul soţia lui, pentru că ceea

ce nu pui la cale în piețe și în biserici, la serbările publice sau în vizitele cucernice⁶¹⁰ (lucruri de la care nu totdeauna soții trebuie să le țină de rău pe soțiile lor), poți pune la cale și înlesni acasă la prietena sau ruda pe care te bizui cel mai mult.

Lotario mai spunea că ar fi nevoie ca bărbații căsătoriți să aibă câte un prieten care să-i avertizeze despre neatențiile ce s-ar putea ivi în comportarea lor, deoarece, din prea marea iubire pe care i-o poartă soției sale, bărbatul nu-i atrage luarea-aminte sau nu-i spune, ca să nu o supere, să facă sau să înceteze a mai face unele lucruri care, odată făcute, ar fi spre dezonoarea, ba chiar spre blamul lor, în timp ce, dacă ar fi avertizat de prieten, lesne ar pune rânduială în toate. Unde s-ar putea găsi însă un prieten atât de discernător și de sincer cum cere aici Lotario? Eu unul, zău, nu știu. Doar Lotario era așa, și el, cu toată bunăvoința și prevenirea, avea grijă de onoarea prietenului și se străduia să restrângă, să rărească și să scurteze zilele în care conveniseră să meargă la el acasă, pentru ca vulgului trândav și ochilor iscoditori și răutăcioși să nu li se pară neconvenabil ca un tânăr bogat, nobil și de neam bun și cu toate bunele însușiri pe care socotea că le avea el, să intre în casa unei femei atât de frumoase precum Camila; căci, deși virtutea și valoarea lui puteau pune frâu oricărei limbi clevetitoare, nu voia totuși să pună sub semnul întrebării nici propria-i reputație, nici pe cea a prietenului său, motiv pentru care cele mai multe zile asupra cărora căzuseră de acord, el și le ocupa și dedica altor îndeletniciri pretins inevitabile. Astfel încât numeroase momente și chiar răstimpuri ale zilei se scurgeau în reproșuri din partea unuia și scuze din partea celuilalt.

Se întâmplă, așadar, că într-una din ele, pe când cei doi se plimbau pe o pajiște din afara orașului, Anselmo îi adresă lui Lotario următoarele cuvinte:

— Credeai, prietene Lotario, că la milostivirile pe care mi le-a făcut Dumnezeu, făcându-mă fiu al unor părinți cum au fost ai mei și dându-mi cu mână deloc strânsă atât bunurile zise ale firii, cât și pe cele ale sorții, nu pot răspunde decât cu o recunoștință ce să fie la înălțimea binelui primit și să-l depășească pe cel ce mi l-a făcut dându-mi-te pe tine drept

⁶¹⁰ Adică vizite la biserici.

prieten și pe Camila drept soție, două odoare pe care le prețuiesc dacă nu atâta cât ar trebui, măcar atâta cât pot. Și totuși, în ciuda tuturor acestor înzestrări ce alcătuiesc îndeobște întregul cu care oamenii obișnuiesc și pot să trăiască mulțumiți, eu unul trăiesc ca omul cel mai deznădăduit și mai amărât din întreg universul, deoarece, de nu știu câte zile, mă chinuie și mă hărțuiește o dorință atât de ciudată și atât de străină uzului obștesc al altora, încât mă minunez și eu de mine însumi, mă învinuiesc, mă cert de unul singur și mă străduiesc să o trec sub tăcere și să mi-o ascund până și gândurilor mele, drept care mi-a fost cu puțință să ies în lume cu acest secret ca și cum anume aș fi încercat să-l spun tuturor. Și pentru că el trebuie să iasă oricum la lumină, vreau să o facă în cea a arhivei secretului tău, încredințat fiind că prin el, ca și prin strădania pe care ți-o vei da, ca adevărat prieten al meu, de a mă lecu, mă voi vedea curând eliberat de frământarea pe care mi-o pricinuieste, iar bucuria, prin bunăvoința ta, îmi va ajunge la aceeași înălțime la care mi-a ajuns și nemulțumirea pricinuită de nebunia mea.

Lotario era uluit de vorbele lui Anselmo și nu știa unde avea să ducă o atât de lungă pregătire sau preambul și, cu toate că se străduia să-și imagineze ce dorință putea fi cea care-l chinuia atât de cumplit pe prietenul lui, căzu mereu foarte departe de ținta adevărului; și, ca să scape cât mai iute de neliniștea pe care i-o pricinuia acea uluire, îi spuse că aducea o vădită jignire marii lor prietenii tot căutând ocolișuri ca să-i împărtășească gândurile lui cele mai ascunse, deși avea siguranța că putea aștepta din parte-i fie o mângâiere spre a și le însenina, fie un mijloc spre a și le împlini.

— E adevărat — răspunse Anselmo — și, cu încredințarea asta, vreau să știi, prietene Lotario, că dorința ce mă chinuiește e de a ști dacă soția mea, Camila, este atât de virtuoasă și de desăvârșită precum gândesc eu, dar nu mă pot convinge de adevărul acesta decât punând-o la încercare astfel încât să-și învedereze caratele virtuții, așa cum focul le lămurește pe cele ale aurului. Căci eu cred, o, prietene, că o femeie nu este virtuoasă decât în măsura în care este sau nu ispitită și că puternică e doar aceea care nu cedează făgăduințelor, darurilor, lacrimilor și neconținutelor insistențe ale îndrăgostiților nerăbdători. Căci — zicea el — de ce să fii

recunoscător unei femei că este virtuoasă dacă nimeni nu o-ndeamnă să fie imorală? Ce-i de mirare că e retrasă și temătoare cea căreia nu i se oferă prilejul de a-și da drumul ori cea care știe că are un soț care, surprinzând-o la primul pas greșit, i-ar lua viața? Așa încât pe cea virtuoasă de frică sau din lipsa prilejului n-aș prețui-o la fel ca pe cea ispitită și urmărită, dar care și-a dobândit cununa victoriei. Așa că, bizuindu-mă pe temeiurile astea, ca și pe multe altele pe care ți le-aș putea spune ca să-mi fac demnă de crezare și să-mi întăresc părerea pe care-o am, doresc ca soția mea, Camila, să treacă prin aceste greutăți, spre a se lămuri și a-și vădi caratele în focul ispitirilor și insistențelor amoroase la care ar supune-o cineva destul de curajos ca să și-o facă țintă a dorințelor lui; și dacă va ieși, cum și cred că va ieși, biruitoare din această bătălie, îmi voi considera norocul drept fără egal: voi putea spune că vasul dorințelor mele e plin ochi, voi spune că norocul mi-a dăruit-o într-adevăr pe femeia cea puternică, despre care Înțeleptul se întreabă „cine o poate găsi?”⁶¹¹ Și dacă se va întâmpla pe dos de cum cred, cu satisfacția de a vedea că judecata mea a fost bine țintită, o voi îndura fără suferință pe cea pe care cu drept cuvânt s-ar putea să mi-o pricinuiască o experiență atât de costisitoare. Și, cum nimic din ce mi-ai putea argumenta împotriva dorinței mele nu va fi de niciun folos ca să renunț a o pune în faptă, vreau, o, prietene Lotario, să primești a fi tu însuși unealta care să făurească această operă a placului meu, eu urmând a-ți da prilej să o faci, fără a-ți lipsi nimic din ce mi s-ar părea necesar pentru a curta o femeie virtuoasă, cinstită, rezervată și dezinteresată. Și mă îndeamnă, printre altele, să-ți încredințez ție întreprinderea asta atât de anevoioasă constatarea că, dacă o vei învinge tu pe Camila, înfrângerea nu va ajunge la cele mai grele și mai aspre urmări, ci doar la împlinirea a ceea ce era de împlinit, din motive întemeiate, și, ca atare, nu voi fi ofensat de altceva decât de dorința mea, iar jignirea îmi va rămâne dosită în virtutea tăcerii tale, despre care știu bine că, în ce mă privește, are să fie veșnică precum cea a morții. Prin urmare, dacă vrei să am parte de-o viață despre care să pot spune că-și merită numele, va trebui să intri numaidecât în această bătălie amoroasă, nu

⁶¹¹ Vezi *Proverbele lui Solomon*, 31, 10: „Mulierem fortem quis inveniet?”

căldicel sau lenevos, ci cu tragerea de inimă și cu strădania cerute de dorința mea și cu încrederea chezășuită de prietenia noastră.

Acestea au fost cuvintele spuse de către Anselmo lui Lotario, care le ascultă cu atâta luare-aminte pe toate, încât, în afara celor ce stă scris mai sus că i le spusese, nu-și dezlipi buzele până când celălalt nu isprăvi; și, văzând că nu mai spunea nimic, după ce-l măsură cu privirea un lung răstimp, ca și cum s-ar fi uitat la ceva nemaivăzut și care-l umplea de uluire și înfricoșare, îi spuse:

— Nu mă pot convinge, o, prietene Anselmo, că lucrurile pe care mi le-ai spus ar putea fi altceva decât glume, căci, dacă aș fi crezut că le-ai rostit serios, n-aș fi îngăduit să ajungi atât de departe, pentru că, nemaiascultându-te, ți-aș fi oprit prea lungul discurs. Îmi închipui fără îndoială fie că tu nu mă cunoști pe mine, fie că nu te cunosc eu pe tine. Dar nu, căci știu bine că tu ești Anselmo și tu știi că eu sunt Lotario: nenorocirea este că eu unul cred că tu nu ești acel Anselmo care obișnuiai să fii, iar tu ai crezut, se vede, că nici eu nu sunt acel Lotario ce trebuia să fiu, pentru că lucrurile pe care mi le-ai spus nu vin de la acel Anselmo, prietenul meu, și nici cele pe care mi le ceri tu nu pot fi cerute acelui Lotario pe care-l cunoști, întrucât prietenii buni trebuie puși la încercare și folosiți, cum a zis un poet, „usque ad aras”⁶¹², care a vrut să spună că nu ar trebui să li se folosească prietenia în fapte ce ar fi împotriva lui Dumnezeu. Și dacă un păgân a gândit astfel despre prietenie, nu este oare cu atât mai nimerit să gândească așa un creștin, care știe că prietenia divină nu trebuie pierdută de dragul niciuneia omenești? Iar când prietenul ar întinde coarda atât de mult, încât să lase deoparte datoriile față de Cer ca să-și vadă de cele față de prieten, nu trebuie să o facă din pricini ușurate și de mică însemnătate, ci din acelea în care ar fi în joc onoarea și viața prietenului. Căci ia spune-mi acum tu, Anselmo, care din aceste două lucruri îți e primejduit, pentru ca eu să mă hazardez a-ți face pe plac și a face un lucru atât de oribil cum îmi

⁶¹² „[Amicus] usque ad aras” („[Prieten] până la altar”), sentință foarte populară în vremea lui Cervantes, care a mai folosit-o și în intermediul său *El viejo celoso* (*Bătrânul gelos*), în varianta „amicus usque ad portas”. Plutarh, care citează acest adagiu în *Apostegmele* sale, nu-l atribuie unui poet, ci lui Pericles.

ceri? Niciunul, fără doar și poate, ba tu îmi ceri, după câte înțeleg, să mă străduiesc și să încerc a-ți răpi onoarea și viața și totodată a mi le răpi și mie, deoarece, dacă va trebui să mă străduiesc a-ți răpi onoarea, e limpede că-ți iau viața, de vreme ce omul fără onoare este mai rău decât un mort; și eu fiind, cum vrei tu să fiu, unealta unui asemenea rău adușie, nu înseamnă că și eu voi fi dezonorat și, prin urmare, lipsit de viață? Ascultă, prietene Anselmo, și rabdă să nu-mi răspunzi până când nu voi termina de spus tot ce-mi vine în gând în legătură cu ceea ce ți-a cerut dorința, căci îți va rămâne destul timp ca să-mi răspunzi și mie ca să te ascult.

— Bucuros – zise Anselmo –, spune ce vrei.

Și Lotario urmă zicând:

— Pare-mi-se, o, Anselmo, că tu ai acum mintea asemeni celei pe care o au întotdeauna maurii, pe care nu-i poți face să priceapă greșeala sectei lor nici cu citate din Sfânta Scriptură, nici cu argumente care ar consta într-o speculație a intelectului sau întemeiate pe dogme, ci trebuie să le aduci exemple palpabile, ușoare, inteligibile, ilustrative, indubitabile, cu demonstrații matematice de netăgăduit, ca atunci când spun: „Dacă din două părți egale luăm părți egale, cele rămase sunt de asemenea egale”; iar dacă nu înțeleg asta prin cuvinte, cum de fapt nici nu o-nțeleg, trebuie să le-o arăți cu mâinile și să le-o pui în fața ochilor, ba nici chiar așa, tot nu e nimeni în stare să-i convingă de adevărurile sfintei noastre religii⁶¹³. Și cu tine tocmai mijlocul și calea aceasta voi fi obligat să le folosesc, fiindcă dorința care s-a născut în tine este atât de rătăcită și de depărtată de tot ce-ar putea avea o umbră de rațiune, încât mi se pare că n-ar fi decât timp irosit pentru cine s-ar încumeta să te facă a-ți înțelege prostia – căci deocamdată nu vreau s-o numesc altfel –, ba chiar sunt gata să te las în plata Domnului cu nebunia ta, pradă dorinței tale mârșave; dar nu-mi îngăduiește să fac uz de asprimea

⁶¹³ În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, până în momentul expulzării lor, se făcuseră extrem de numeroase încercări de convertire a moriscilor din Peninsula, toate eșuate. Cervantes a avut cu siguranță cunoștință și de încercările mallorquinului Ramón Llull (1233–1315), încă mult citit în epocă, de a găsi neapărat „rațiuni necesare” pentru a-i converti pe mahomedani.

asta tocmai prietenia pe care ți-o port și care nu admite să te părăsesc într-o primejdie atât de vădită de a te rătăci. Și ca să vezi limpede, spune-mi, Anselmo: nu mi-ai spus tu că trebuie să fac curte unei femei cumpătate, să-i fac daruri uneia dezinteresate, să o slujesc pe o prudentă? Sigur că mi-ai spus. Păi dacă știi că ai o nevastă cumpătată, cinstită, dezinteresată și prudentă, ce mai cauți? Și dacă socoți că din toate asalturile mele are să iasă învingătoare, cum ar și ieși, fără nicio îndoială, ce titluri mai bune vrei să-i dai peste cele pe care le are acum sau ce va fi mai mult apoi decât este acum? Fie nu o socotești cum spui, fie nu știi ce anume ceri. Dacă nu o socotești așa cum spui, de ce vrei s-o pui la încercare altfel decât ca să faci cu ea, precum cu o soție rea, tot ce ți-ar cășuna? Dacă însă e atât de virtuoasă pe cât crezi, ar fi o imprudență să faci experiențe cu adevărul însuși, de vreme ce, odată făcute, ar rămâne cu prețuirea de care avea parte la început. Prin urmare, este o dovadă concludentă că a pune la încercare lucrurile de la care mai degrabă ne-ar putea veni necaz decât folos ține de judecățile fără judecată, cu atât mai mult cu cât vor să le pună la încercare pe unele în privința cărora nu sunt nici silite, nici împlinite, ci se deslușește de departe că încercarea lor e nebunie vădită. Lucrurile anevoioase le întreprindem pentru Dumnezeu sau pentru lume sau pentru amândoi: cele ce se săvârșesc pentru Dumnezeu sunt cele pe care le-au săvârșit sfinții, încumetându-se a duce vieți de îngeri în trupuri omenești; cele săvârșite de dragul lumii sunt proprii celor care înfruntă atâtea nesfârșiri de ape, atât de mari deosebiri de clime, atâtea ciudățenii ale oamenilor doar ca să dobândească ceea ce se numește bunuri ale sorții; și cele întreprinse pentru Dumnezeu și lume deopotrivă sunt cele ale soldaților viteji, care, de îndată ce văd deschisă în zidul inamic o breșă cât cea pe care a putut-o deschide o ghiulea rotundă de tun, leapădă orice teamă, fără a mai sta pe gânduri și a lua seama la primejdia vădită ce-i amenință, purtați în zbor de aripile dorinței de a lupta pentru credința, națiunea și regele lor, se azvârlă cu tot curajul în vârtoarea miilor feluri diferite de moarte care-i așteaptă. Iată lucrurile care se pot încerca de obicei, iar a le încerca înseamnă onoare, glorie și folos, chiar dacă sunt atât de pline de neajunsuri și primejdii; cel însă pe care zici tu că vrei să-l încerci și

să-l pui în faptă nu-ți va aduce nici slava lui Dumnezeu, nici bunuri ale sortii, nici faimă printre oameni, deoarece, chiar dacă ai obține rezultatul dorit, nu vei fi nici mai mândru, nici mai bogat, nici mai cinstit decât ești acum; iar dacă nu-l vei obține, ai să te vezi în cea mai mare ticăloșie imaginabilă, pentru că atunci nu-ți va fi de niciun folos să gândești că nimeni nu-ți cunoaște nenorocirea ce te-a lovit, întrucât va fi de ajuns, pentru a te îndurera și distruge, că o știi tu însuși. Și, ca o confirmare a acestui adevăr, vreau să-ți spun o strofă scrisă de faimosul poet Ludovic Tansillo⁶¹⁴, de la finele primei părți din *Lacrimile Sfântului Petru*, și care sună astfel:

Crește durerea și rușinea crește
în Petru, zorii când s-au revărsat,
rușine-i e, chiar nimeni de-l zărește,
de însuși el, văzându-se-n păcat:
un suflet mare nu-i împins, firește,
a-i fi rușine doar că-i contemplat;
rușinii-i simte singur simțământul,
deși îl văd doar cerul și pământul.

Așa încât prin secret nu-ți vei cruța durerea, ci va trebui să plângi neconținut, dacă nu cu lacrimile ochilor, cu lacrimile de sânge ale inimii, cum plângea acel doctor sărac cu duhul despre care poetul nostru ne povestește că a făcut încercarea pocalului, pe care, cu mai bună judecată, prudentul Reinaldos s-a ferit să o facă⁶¹⁵; și, cu toate că ar putea

⁶¹⁴ Luigi Tansillo (1510–1568), poet napolitan, prieten al lui Garcilaso de la Vega, care-l citează în sonetul XXV. Poemul său religios *Le lacrime di San Pietro*, publicat postum, a cunoscut mai multe versiuni spaniole (notabilă e cea a lui Luis Gálvez de Montalvo), precum și o frumoasă adaptare în franceză a lui Malherbe (*Les larmes de saint Pierre*, 1587). După toate probabilitățile, traducerea spaniolă a octavei de față i se datorează lui Cervantes.

⁶¹⁵ Se referă la un pocal vrăjit citat de Ariosto (*Orlando furioso*, XLII, 98–104, și XLIII, 1–49), care avea însușirea de a vărsa vinul pe pieptul soților înșelați de soțiile lor. Prudentul Orlando n-a vrut să treacă prin această probă, dar până la el, toți cei care, începând cu proprietarul pocalului, făcuseră vreme de zece ani încercarea eșuaseră și plânseseră amarnic. A doua zi, Orlando îi povestește barcagiului,

fi o ficțiune poetică, are ascunse în sine secrete morale demne de a fi luate în seamă, înțelese și imitate. Cu atât mai mult cu cât din ceea ce am de gând să-ți spun acum vei sfârși prin a cunoaște marea greșală pe care vrei s-o comiți. Spune-mi, Anselmo, dacă Cerul sau soarta cea bună te-ar fi făcut stăpân și posesor legiuit al unui diamant nespus de fin, de a cărui puritate și valoare ar fi satisfăcuți toți șlefuitorii de pietre scumpe care l-ar fi văzut și despre care toți, într-un glas și într-un gând, ar spune că egalează în carate, valoare și finețe tot ce s-ar putea aștepta de la natura unei asemenea pietre și tu însuși ai crede același lucru, fără a găsi nimic de obiectat, oare drept ar fi să te apuce dorința de a lua acel diamant și a-l așeza între o nicovală și un ciocan și acolo, izbindu-l cu toată puterea brațelor, să mai încerci dacă este atât de dur și de fin cum ți s-a spus? Și, mai mult, dacă ți-ai pune-o în faptă; căci, chiar dacă piatra ar rezista unei încercări atât de nebunești, prin asta nu i-ai spori nici valoarea, nici faima, iar dacă s-ar sparge, lucru ce s-ar putea întâmpla, oare nu s-ar pierde totul? Ba da, cu siguranță, și despre stăpânul ei toată lumea ar spune că e sărac cu duhul. Ia seama, așadar, Anselmo prietene, că soția ta Camila este un diamant preafin, atât în ochii tăi, cât și în ai celorlalți, și că nu e drept să o aduci într-o împrejurare în care s-ar putea sparge, întrucât, chiar dacă și-ar păstra integritatea, nu ar putea avea mai multă valoare decât are acum; iar dacă ar da greș și n-ar rezista, gândeste-te bine cum ai rămâne fără ea și cu cât te-ai putea plânge de tine însuși, pentru că ai fost pricina pierzaniei tale și-a ei. Ia seama că nu există giuvaier mai valoros pe lume ca femeia castă și cinstită și că întreaga onoare a femeilor stă în buna părere a celorlalți despre ele; și dacă cea a soției tale ajunge, cum știi, pe cea mai înaltă culme a virtuții, de ce oare vrei să pui la îndoială acest adevăr? Ia seama, prietene, femeia e un animal imperfect⁶¹⁶ și nu trebuie să-i punem în cale

în timp ce traversau Padul, despre un doctor, magistrat mantovan, pe nume Anselmo, victimă, și el, a aceleiași nefericiri. Cervantes pare a-i atribui doctorului lacrimile pe care Ariosto povestește că le vărsase stăpânul palatului și al pocalului cu pricina. „Pocalul vrăjit” este o legendă din ciclul arthurian, iar „proba pocalului” e o străveche legendă populară.

⁶¹⁶ Toposul, caracteristic literaturii misogine, e împrumutat de Cervantes din *Corbaccio* (1365?) al lui Boccaccio, necruțătoare satiră antifeminină, dar își are originea la Aristotel, *De generatione animalium*, 775a 15.

obstacole de care să se poticnească și să cadă, ci să i le înlăturăm din drum și să i-l curățăm de orice neajuns, ca să poată alerga cu ușurință și fără piedici spre a-și dobândi desăvârșirea ce-i lipsește și care stă în a fi virtuoasă. Filozofii naturii povestesc că hermina e o jivinuță ce are blana nespus de albă, și vânătorii, când vor s-o vâneze, folosesc următorul șiretlic: știind locurile pe unde obișnuiește să treacă și să vină, i le barează cu noroi, iar apoi, hăituind-o, o îndrumă într-acolo, și hermina, când ajunge la noroi, stă locului și se lasă prinsă și capturată, numai să nu treacă prin mlaștină, pierzându-și și murdărindu-și albimea, pe care și-o prețuiește mai mult decât libertatea și viața.⁶¹⁷ Femeia cinstită și castă este o hermină și virtutea cinstei este mai albă și mai curată ca zăpada; iar cine vrea să nu și-o piardă, ci să și-o păzească și să și-o păstreze, e dator să folosească alte mijloace decât cele folosite în cazul herminei, și anume să nu-i pună în față mlaștina desfătărilor și slujirilor aduse de îndrăgostiții sâcâitori, pentru că, poate, ba chiar fără niciun poate, nu are atâta virtute și putere înăscută, încât să fie-n stare a le călca în picioare și a trece de una singură peste piedicile acelea, ci e nevoie să i le înlături și să-i pui în față curăția virtuții și frumusețea cuprinse în buna reputație. Femeia virtuoasă, deopotrivă, e asemeni oglinzii de cleștar strălucitor și limpede, dar amenințat a se aburi și întuneca de la orice răsufare ar atinge-o. Cu femeia cinstită trebuie să te porți precum cu relicvele: să le adori și să nu le atingi. Femeia virtuoasă trebuie păzită și prețuită cum păzești și prețuiești o grădină frumoasă plină de flori și trandafiri, al cărei stăpân nu îngăduiește nimănui să se plimbe prin ea și să o atingă cu mâna: e destul să o privească de la distanță și să se bucure printre gratiile de fier de mireasma și frumusețea ei⁶¹⁸. În sfârșit, vreau să-ți spun câteva versuri care mi-au venit în minte și pe care le-am auzit într-o piesă de teatru modernă⁶¹⁹, întrucât mi se pare că se

⁶¹⁷ Legenda herminei, cu antecedente îndepărtate în Antichitate, a fost relatată în Aelianus și Plinius, de unde și deviza *Prius mori quam foedari* („Mai curând să mori decât să te murdărești“). Albul herminei a mai fost evocat și în *DQ* I, 2, p. 39.

⁶¹⁸ Vechiul motiv al lui *hortus conclusus*, aplicat în cazul femeii, amintește de *Cântarea cântărilor*, 4, 12–14.

⁶¹⁹ Nu a fost identificată această piesă de teatru, dacă nu cumva este chiar una dintre cele pierdute ale lui Cervantes. Comparația dintre femeie și sticlă este însă un topos în teatrul Secolului de Aur.

potrivesc subiectului discutat de noi. Un bătrân prudent îl sfătuia pe altul, tată al unei domnișoare, să o ferească, să o păzească și să o țină închisă și, printre alte argumente, i le-a spus pe-acestea:

E femeia sticlă doar,
ci năcicum n-o încerca
de se poate sparge-ori ba,
căci ce-o fi n-avem habar.

Cel mai lesne-i să se spargă,
nu-i, dar, înțelept s-accepti
risc de spargeră când să-ndrepti
ce s-a spart nu-i chip să-ți meargă.

Și că este-așa s-o creadă
toți, că-ntemeiat o spun:
când Danaele se-adun',
ploi de aur vin să cadă⁶²⁰.

Câte ți le-am spus până aici, o, Anselmo, te privesc pe tine, iar acum se cuvine să auzi ceva despre ceea ce mă atinge pe mine însumi și, dacă mă voi lungi, iartă-mă, căci toate acestea le cere labirintul în care ai intrat și din care vrei să te scot. Mă consideri prieten și vrei să-mi răpești onoarea, lucru potrivit oricărei prietenii; și nu doar o preținzi, ci te străduiești ca eu însumi să ți-o răpesc pe-a ta. Că tu vrei să mi-o răpești pe-a mea este limpede, deoarece când Camila va vedea că-i fac curte, așa cum îmi ceri, este neîndoios că mă va socoti drept un om fără onoare și rău intenționat, de vreme ce încerc și fac un lucru atât de contrar faptului de a fi cine sunt și pe care mi-l impune prietenia ta. Că tu vrei să ți-o răpesc pe-a ta nu-ncapă nicio îndoială, pentru că atunci când Camila va vedea că eu îi fac curte, va gândi neapărat că am observat la ea cine știe ce frivolitate care m-a încurajat să-i dezvălui dorința mea necurată și, socotindu-se dezonorată, dezonoarea ei se va răsfrânge și asupra ta, ca asupra unui lucru ce-i aparține. Și de aici ia naștere ceea

⁶²⁰ Danae, închisă de tatăl ei, Ancrisios, într-un turn de bronz, a fost posedată de Zeus coborât sub forma unei ploi de aur, vezi Ovidiu, *Metamorfoze*, IV, 610–611.

ce se întâmplă de obicei: și anume că pe soțul femeii adultere, chiar dacă el nu are știință de așa ceva și nici n-a dat prilej ca soția lui să nu fie așa cum se cuvine, iar nenorocirea nu i s-a întâmplat nici pentru că i-ar fi stat în putință să o împiedice și nici din pricina neatenției ori a puținei lui precauții, cu toate astea lumea îl cheamă și-l strigă cu un nume injurios și defăimător, și cei care au știre de ticăloșia femeii lui îi aruncă într-un anume fel priviri disprețuitoare în loc de a-l privi cu compătimire, deși văd că nu din vina lui, ci din voia ticăloasei lui tovarășe de viață a ajuns într-o asemenea nenorocire. Vreau să-ți spun însă cauza pentru care, pe bună dreptate, este dezonorat soțul femeii necredincioase, deși el nu știe că este, nici nu poartă vreo vină, nici n-a contribuit cu ceva și nici nu i-a dat vreun prilej pentru ca ea să fie astfel. Și nu pregeta să mă ascuți, căci totul se va întoarce în folosul tău. Când Domnul l-a creat pe primul nostru părinte în Raiul pământesc, Sfânta Scriptură spune că Dumnezeu a adus somn asupra lui Adam, i-a scos o coastă din partea stângă, din care a plăsmuit-o pe maica noastră Eva; și, de îndată ce s-a trezit și a văzut-o, Adam a zis: „Iată, aceasta-i carne din carnea mea și os din oasele mele“; și Domnul a zis: „De aceea va lăsa bărbatul pe tatăl său și pe mama sa și vor fi doi în același trup.“⁶²¹ Și atunci a fost instituit divinul sacrament al căsătoriei, cu asemenea legături, încât doar moartea le poate desface. Și acest minunat sacrament are asemenea putere și virtute, încât face ca două persoane diferite să fie un singur trup și face chiar mai mult în cazul bunilor soți: și anume că, deși au două suflete, nu au decât o singură voință. Și de aici decurge că, trupul femeii fiind unul și același cu cel al bărbatului, petele care o întinează sau defectele pe care le îndură ea se răsfrâng și asupra trupului bărbatului, chiar dacă el însuși nu i-a dat, precum am spus, prilej pentru acea păgubire. Deoarece așa cum durerea dintr-un picior sau din oricare alt mădular al trupului omenesc e simțită de întregul corp, întrucât toate sunt aceeași carne⁶²², și cum capul simte suferința din gleznă, fără

⁶²¹ *Geneza*, II, 21–24. O credință populară străveche, neconfirmată de textul biblic, spune că coasta lui Adam ar fi fost scoasă din partea stângă, unde e locul inimii și unde Hristos a vrut să fie străpuns de sabia lui Longinus. Cf. Dante, *Paradisul*, XIII, 37–42.

⁶²² Cf. Sf. Pavel, *Efesenii*, 5, 22–23 și *I Corinteni*, 12, 20–26.

a o fi pricinuit el, la fel și soțul este părtaș la dezonoarea soției întrucât este una cu ea; și cum orice onoare și dezonoare de pe lume sunt și iau naștere toate din carne și sânge, iar cele ale femeii păcătoase sunt de aceeași natură, soțului îi revine neapărat o parte din ele și este socotit dezonorat fără ca el însuși să știe de ce⁶²³. Vezi, așadar, o, Anselmo, primejdia căreia i te expui vrând a tulbura liniștea în care trăiește buna ta soție; vezi cât de vană și de imprudentă e curiozitatea în numele căreia vrei să răscolești patimile acum potolite din pieptul castei tale soții; ia seama că ceea ce te aventurezi să câștigi e o nimica toată și că ceea ce vei pierde va fi atât de mult, încât nici n-o pot spune, deoarece îmi lipsesc cuvintele ca să o apreciez. Dacă însă tot ce ți-am spus nu e de ajuns ca să te abată de la reaua ta intenție, n-ai decât să-ți cauți alt instrument al dezonoarei și-al nenorocului tău, căci eu unul n-am de gând să fiu așa ceva, fie și cu riscul de a-ți pierde prietenia, adică cea mai mare pierdere pe care mi-o pot închipui.

Zicând acestea, virtuosul și prudentul Lotario tăcu, iar Anselmo rămase atât de tulburat și îngândurat, încât o vreme nu putu să-i răspundă nicio vorbă; dar, în cele din urmă, îi spuse:

— Am ascultat, după cum ai văzut, Lotario prietene, cu toată atenția tot ce ai vrut să-mi spui și-n argumentele, pildele și comparațiile tale am văzut multul discernământ pe care-l ai și culmea de nedepășit a prieteniei adevărate ce-mi porți și tot așa văd și mărturisesc că, dacă nu-ți voi urma părerea și voi merge după a mea, voi fugi de bine și voi alerga după rău. Acestea fiind zise, trebuie să ții seama că sufăr acum de boala care le lovește de obicei pe unele femei cărora li se năzare să mănânce pământ, ipsos, cărbuni și alte lucruri și mai rele, dezgustătoare și de privit, darmite de mâncat⁶²⁴. Așa încât ar trebui folosită vreo stratagemă ca să mă vindec, și asta s-ar putea face lesne, cu condiția ca tu să începi, fie și fără convingere și în chip prefăcut, să-i faci curte Camilei, care nu poate fi atât de firavă, încât cinstea să i se prăbușească încă de la

⁶²³ Justificarea teologică paulină a conceptului de onoare numită „calderoniană” era destul de răspândită în literatura spaniolă a epocii.

⁶²⁴ Se pare că era vorba de o formă de isterie de care sufereau femeile însărcinate mai curând decât de o modă răspândită printre femeile din societatea bună, care mâncau sau mestecau argilă (*comer barro*) ca să aibă tenul palid.

primele întâlniri; și eu mă voi declara mulțumit doar cu acest început, și tu te vei fi achitat de ceea ce datorezi prieteniei noastre, nu numai redându-mi viața, ci și convingându-mă să nu mă văd fără onoare. Și ești obligat să o faci dintr-un singur motiv, și anume că, fiind, cum și sunt, hotărât să-mi pun în faptă încercarea, tu nu trebuie să accepți ca eu să-mi dezvălui altcuiva sminteala, riscându-mi astfel onoarea pe care tu te străduiești să nu mi-o pierd; și dacă a ta nu se va afla, când îi vei face curte, la înălțimea la care o crede Camila, nu are mai deloc sau deloc însemnătate, deoarece în scurt timp, văzând în ea integritatea la care ne așteptăm, îi vei putea spune adevărul curat despre stratagema noastră, reputația ta redobândindu-și astfel starea dintâi. Și de vreme ce tu riști atât de puțin și, riscând, îmi poți aduce atâta mulțumire, nu renunța s-o faci, chiar dacă ți-ar sta în cale neajunsuri și mai mari, deoarece, după cum ți-am mai spus, voi socoti cauza încheiată numai ce o vei începe.

Văzând voința de neclintit a lui Anselmo și neștiind ce alte exemple să-i mai aducă și nici ce alte argumente să-i mai înșire ca să nu-i dea curs și văzând că-l amenința să-și dezvăluiească altcuiva reaua dorință, Lotario se hotărî, ca să evite un rău și mai mare, a-i face pe plac și a-i îndeplini cererea, cu intenția și scopul de-a conduce treaba aceea în așa fel, încât, fără a tulbura gândurile Camilei, să-l vadă pe Anselmo satisfăcut; drept care îi răspunse și-i ceru să nu-și împărtășească nimănui altcuiva gândul, întrucât lua el însuși asupra sa isprava, urmând să înceapă cât de grabnic i-ar fi lui pe plac. Anselmo îl îmbrățișă cald și afectuos și-i mulțumi recunoscător pentru consimțământ, de parcă i-ar fi făcut o mare favoare, și cei doi căzură de acord să treacă la fapte chiar de a doua zi, el urmând a-i da prilej și răgaz ca să poată sta de vorbă cu Camila între patru ochi, precum și bani și bijuterii pe care să i le dăruiească și cu care s-o îmbie. Îl sfătui să-i ofere muzici, să scrie versuri întru lauda ei, iar dacă nu voia a se osteni cu alcătuirea lor, avea să le facă el însuși. Lotario fu de acord cu toate acestea, deși cu altă intenție decât își închipuia Anselmo.

Și, cu această învoială, se întoarseră acasă la Anselmo, unde o găsiră pe Camila neliniștită și îngrijorată în așteptarea soțului ei, deoarece în ziua aceea sosise mai târziu ca de obicei.

Lotario plecă acasă, iar Anselmo rămase la casa lui, pe-atât de mulțumit, pe cât de îngândurat era Lotario, care nu știa cum să facă spre-a ieși cu bine din asemenea întreprindere nesăbuită. În noaptea aceea se gândi însă cum ar putea să-l amăgească pe Anselmo fără a o jigni pe Camila, iar a doua zi veni să mănânce cu prietenul său, fiind bine primit și de Camila, care-l primea și-l ospetea cu multă afecțiune, înțelegând cât de mare era cea pe care i-o purta bărbatul ei.

Sfârșiră de mâncat, masa fu strânsă și Anselmo îi spuse lui Lotario să rămână acolo cu Camila pe timpul cât avea el să lipsească pentru o afacere ce nu suferea amânare, urmând a se întoarce peste un ceas și jumătate. Camila îl rugă să nu plece, iar Lotario se oferă să-i țină tovarășie, dar nimic nu fu de folos cu Anselmo, acesta, dimpotrivă, stăruind ca Lotario să rămână și să-l aștepte, pentru că avea de discutat cu el un lucru de mare însemnătate. Îi spuse de asemenea Camilei să nu-l lase pe Lotario singur până când avea să se întoarcă el. Ce mai, a știut atât de bine să simuleze trebuința sau nesocotința absenței sale, încât nimeni n-ar fi putut pricepe că era prefăcută. Anselmo plecă și la masă rămaseră Camila și Lotario singuri, fiindcă toți ceilalți oameni ai casei pleaseră să mănânce. Lotario se văzu așezat în arena dorită de prietenul său și față-n față cu inamicul care, fie și numai cu frumusețea sa, ar fi putut birui un escadron de cavaleri înarmați: spuneți dacă Lotario nu era pe deplin îndreptățit să se teamă de el.

Nu făcu însă decât să-și sprijine cotul de brațul jilțului și bărbia în palma deschisă și, cerându-i iertare Camilei pentru lipsa de curtenie, zise că ar vrea să se odihnească nițel până la întoarcerea lui Anselmo. Camila îi răspunse că mai bine s-ar odihni pe divan⁶²⁵ decât în jilț și, ca atare, îl rugă să meargă și să doarmă pe el. Lotario nu se învoi, ci rămase dormind acolo până când se-ntoarse Anselmo, care, cum pe Camila o găsi în iatacul ei și pe Lotario dormind, crezu că, deoarece întârziase atâta, cei doi avuseseră prilejul să stea de vorbă și chiar să doarmă, așa că așteptă nerăbdător aproape un ceas să se trezească Lotario și să iasă din nou cu el și să-l întrebe despre norocul său.

⁶²⁵ *divan*: echivalez astfel sp. *estrado*, spațiu din pardoseală ceva mai ridicat decât restul încăperii, acoperit cu covoare și perne, pe care doamnele ședeau și primeau vizitele, într-o vreme când scaunele nu erau folosite uzual în acest scop.

Totul se petrecu după cum voise: Lotario se trezi și amândoi plecară numaidecât de acasă și, astfel, îl întrebă ceea ce dorea, iar Lotario îi răspunse că nu i se păruse nimerit să se dezvăluie cu totul din prima dată, drept care nu făcuse altceva decât să o laude pe Camila pentru frumusețea ei, spunându-i că în tot orașul nu era alt subiect de discuție decât frumusețea și discernământul ei și că asta i se păruse un bun început pentru a porni să-i câștige bunăvoința și a o pregăti pentru ca altă dată să-l asculte cu plăcere, folosindu-se în acest scop de stratagama folosită de diavol când vrea să-l amăgească pe cel ce stă de veghe în foișorul grijii de sine: și anume, se preface în înger al luminii, el fiind de fapt cel al întunericului, și, punându-l în fața unor aparențe laudabile, îi dezvăluie până la urmă cine este și-și atinge scopul, dacă nu cumva amăgirea îi e descoperită încă de la început. Toate acestea îl mulțumiră tare mult pe Anselmo și spuse că zilnic îi va da același prilej, chiar dacă nu va mai pleca de acasă, ci se va îndeletnici pe-acolo cu diverse treburi, pentru ca nu cumva Camila să-și dea seama de stratagama sa.

Trecură astfel multe zile în care Lotario, fără a-i adresa niciun cuvânt Camilei, îi răspundea lui Anselmo că-i vorbea, dar nu izbutea niciodată să scoată de la ea nici cea mai mărunță dovadă că s-ar complăcea în ceva rău, nici măcar ca să-i dea o umbră de speranță, ci chiar spunea cum că îl amenințase că, dacă nu renunța la gândul acela rău, avea să-i spună totul soțului ei.

— E bine — zise Anselmo —. Până acum Camila a rezistat vorbelor; e nevoie să vedem cum rezistă faptelor. Am să-ți dau mâine două mii de scuzi de aur ca să i-i oferi și chiar să i-i dai, și încă pe-atâția ca să-i cumperi bijuterii cu care s-o prinzi la nadă, întrucât femeile sunt mari amatoare, mai ales dacă sunt și frumoase, oricât ar fi de caste, să umble bine îmbrăcate și să se împodobească, iar dacă ea va rezista și acestei ispite, mă voi declara satisfăcut și nu te voi mai sâcăi.

Lotario răspunse că, de vreme ce începuse, avea să ducă treaba la bun sfârșit, chiar dacă se aștepta să iasă din ea obosit și înfrânt. A doua zi primi cei patru mii de scuzi și, odată cu ei, patru mii de tulburări, pentru că nu știa ce să mai spună ca să mintă iarăși; dar, până la urmă, se hotărî să spună că, și în fața darurilor, Camila era la fel de integră ca

în fața cuvintelor și că nu avea rost să se ostenească mai mult, fiindcă tot timpul era irosit în zadar.

Soarta, care rânduia lucrurile în alt chip, hotărî însă ca Anselmo, după ce-i lăsă, cum obișnuia și-n alte dăți, singuri pe Lotario și pe Camila, să se închidă într-o odaie de unde, prin gaura cheii, stătu să privească și să asculte despre ce se întrețineau cei doi și văzu că, preț de peste o jumătate de ceas, Lotario nu-i spuse niciun cuvânt Camilei și nici un veac dacă ar mai fi rămas acolo nu i-ar fi vorbit, dându-și astfel seama că tot ce-i spusese prietenul său despre răspunsurile Camilei era scornire și minciună. Și ca să vadă dacă într-adevăr așa stăteau lucrurile, ieși din odaie și, chemându-l pe Lotario deoparte, îl întrebă ce noutăți mai erau și-n ce dispoziție era Camila. Lotario îi răspunse că nu avea de gând să mai miște niciun deget în afacerea aceea, întrucât ea îi răspundea atât de aspru și de searbăd, încât el unul n-ar mai îndrăzni să-i mai spună ceva.

— Ah — zise Anselmo —, Lotario, Lotario, ce rău răspunzi la ceea ce-mi datorezi și la marea mea încredere în tine! Adineauri te-am privit prin locul îngăduit de gaura cheii de-aici și am văzut că nu i-ai spus nicio vorbă Camilei, de unde ajung să-nțeleg că ți-au mai rămas de rostit până și cele dintâi și, dacă așa stau lucrurile, cum fără-ndoială și stau, de ce mă amăgești sau de ce vrei să-mi răpești cu vicleșugul tău mijloacele pe care le-aș putea găsi ca să-mi împlinesc dorința?

Anselmo nu mai spuse nimic altceva, dar cele spuse fură de ajuns spre a-l rușina și tulbura pe Lotario, care, luând aproape ca pe o dezonoare faptul de a fi fost prins cu minciuna, îi jură lui Anselmo că din clipa aceea se însărcina să-i facă întru totul pe plac și să nu-l mai mintă, după cum va putea vedea cu ochii lui dacă l-ar mai spiona din curiozitate, cu atât mai mult cu cât nu va mai fi nevoie să facă nicio strădanie în acest sens, pentru că cea pe care avea de gând să o depună el de-acum încolo ca să-l satisfacă avea să-i înlăture orice bănuială. Anselmo îl crezu și, ca să-i dea înlesnire mai deplină și mai lipsită de temeri, se hotărî să lipsească de-acasă vreme de opt zile și să se ducă la cea a unui prieten de-al său, care locuia într-un sat nu departe de oraș, prieten cu care aranjă să-i trimită prin cineva o invitație adevărată, pentru a-și putea justifica plecarea în ochii Camilei.

Nefericitule și nesocotitule Anselmo ! Ce faci ? Ce ticluiești ? Ce pui la cale ? Vezi că lucrezi împotriva ta însuși, îți ticluiești dezonoarea și-ți pui la cale pierzania. Camila, soția ta, e virtuoasă; o stăpânești liniștit și în tihnă; nimeni nu-ți asaltează fericirea; gândurile ei nu ies dintre pereții casei voastre; tu îi ești Cerul pe pământ, ținta dorințelor, împlinirea năzuințelor și măsura după care-și măsoară voința, potrivindu-și-o după a ta și după cea a Cerului. Dacă mina onoarei, frumuseții, virtuții și reculegerii sale îți dă fără nicio trudă toată bogăția pe care o ai și ți-o poți dori, de ce vrei să scurmi și mai adânc pământul și să cauți filoanele unei noi și nemaivăzute comori, cu riscul ca ea să se prăbușească în întregime, de vreme ce, la urma urmelor, se întemeiază doar pe stâlpii fragili ai firii ei slabe ? Ia seama că aceleia care caută imposibilul este drept să i se refuze și posibilul, după cum a și spus-o mai bine un poet⁶²⁶, zicând :

Caut viața doar în moarte,
doar în boală sănătate,
doar în ocnă libertate,
în adânc ieșiri departe
și-n trădări lealitate.
Soarta-mi însă, de la care
nu aștept nicio favoare,
a decis cu Cer cu tot
că de vreau doar ce nu pot,
și-n ce pot să-mi fie avare.

Anselmo plecă a doua zi în satul acela, spunându-i Camilei că, pe timpul cât avea să lipsească el, urma să vină Lotario ca să vadă de casă și să ia masa cu ea, prin urmare să aibă grijă să-l trateze ca pe el însuși. Camila, femeie cuminte și cinstită cum era, fu îndurerată de dispozițiile pe care i le dădea bărbatul ei și-i spuse să ia aminte că nu era bine ca altcineva, în lipsa lui, să-i ocupe jilțul la masă, iar dacă făcea asta pentru că nu

⁶²⁶ Nu se știe cine este poetul invocat, dacă nu cumva tot Cervantes a fost autorul acestei decime numită *espinela*.

avea încredere că ea ar ști să-și țină casa în bună rânduială, să o pună la încercare cu prilejul acela și avea să vadă prin experiența-i proprie că era pregătită și pentru griji mai mari. Anselmo îi replică însă că asta era dorința lui și că ei nu-i rămânea altceva de făcut decât să plece capul și să-l asculte. Camila îi spuse că așa va face, deși împotriva voinței sale.

Anselmo plecă și a doua zi veni Lotario la el acasă, unde Camila îi făcu o primire plină de afecțiune și virtute, dar nu se puse niciodată în situația ca Lotario să o vadă între patru ochi, deoarece umbla mereu înconjurată de slujitorii și slujitoarele sale, îndeosebi de o cameristă a ei pe nume Leonela, pe care o iubea tare mult, întrucât crescuseră împreună de mici copile în casa părinților Camilei, iar când se măritase cu Anselmo, o adusesse cu sine. În primele trei zile, Lotario nu-i spuse nimica, deși ar fi putut s-o facă în vreme ce se strângea masa și slujitorimea se ducea în mare grabă să mănânce, fiindcă așa rânduise Camila, Leonela având însă poruncă să mănânce mai devreme decât Camila și să nu se clikească nicio clipă de lângă ea; dar aceasta, cu gândul la alte lucruri plăcute ei și fiindcă avea nevoie de ceasurile și prilejul acela pentru propria-i mulțumire, nu îndeplinea de fiecare dată porunca stăpânei sale, ci îi lăsa singuri, de parcă așa i s-ar fi poruncit. Dar comportarea cinstită a Camilei, seriozitatea atitudinii și cumințenia ei erau atât de vădite, încât puneau frâu limbii lui Lotario.

Ci folosul adus de numeroasele virtuți ale Camilei ce reduceau la tăcere limba lui Lotario se întoarse mai degrabă în dauna amândurora, căci, dacă limba tăcea, gândul zburda și avea prilejul să contemple una câte una toate culmile de virtute și frumusețe cu care era înzestrată Camila, suficiente ca să aprindă dragostea și într-o statuie de marmură, darmite într-o inimă de carne.

Lotario o privea în tot locul și timpul pe care le avea ca să-i vorbească și cugeta în sinea lui cât de vrednică era de a fi iubită, iar cugetarea aceasta prinse încetul cu încetul să ia cu asalt respectul pe care i-l nutrea lui Anselmo, așa încât de mii de ori vru să fugă din oraș și să plece undeva unde nici Anselmo să nu-l mai vadă vreodată și nici el să nu o mai vadă pe Camila; ci îl împiedica și-l și oprea s-o facă plăcerea pe care o simțea de-a o privi. Își încorda puterile și se lupta cu sine ca să

alunge mulțumirea ce-l cuprindea privind-o pe Camila și să nu o mai simtă; se învinuia în singurătate de sminteala lui; își zicea prieten rău și chiar rău creștin; își ținea discursuri și făcea comparații între el și Anselmo și toate sfârșeau prin a spune că mai grave fuseseră nebunia și încrederea lui Anselmo decât puțină sa fidelitate și că astfel își putea găsi o scuză în fața lui Dumnezeu și-a oamenilor pentru ceea ce avea de gând să facă, încât să nu-i mai fie teamă de pedeapsă pentru vina lui.

Pe scurt, frumusețea și virtutea Camilei, împreună cu prilejul pe care soțul inconștient i-l lăsase la voia lui, puseră la pământ lealitatea lui Lotario; și, fără a mai ține seama de altă considerație decât cea către care-l înclina propria-i plăcere, după trei zile de la plecarea lui Anselmo, în timpul cărora dusesese o luptă neconținută cu dorințele sale, începu a-i face declarații de dragoste Camilei, cu atâta tulburare și cu atâtea argumente amoroase, încât Camila rămase uluită și nu făcu altceva decât să se ridice din locul unde ședea și să intre în camera ei fără a-i răspunde nicio vorbă. Răceala ei nu-l făcu însă pe Lotario să-și piardă speranța care ia naștere totdeauna odată cu iubirea, ci o prețui și mai mult pe Camila. Aceasta, văzându-l pe Lotario cum nu i-ar fi trecut niciodată prin gând, nu știa ce să se facă și, părându-i-se că nu e lucru sigur și nici nimerit să-i dea prilej sau loc ca să-i mai vorbească o dată, se hotărî să-l trimită chiar în seara aceea, cum și făcu, pe un slujitor al ei cu un bilet către Anselmo, în care-i scrise următoarele cuvinte:

CAPITOLUL 34

Unde continuă nuvela despre „Curiosul imprudent”

Așa cum se zice îndeobște că rău arată armata fără general și castelul fără castelan, eu spun că și mai rău arată femeia măritată și tânără fără soțul ei, afară de cazul când nu i-o impun pricini foarte întemeiate. Mă simt atât de rău fără domnia ta și atât de neînstare să-ți îndur absența, încât, dacă nu te întorci repede, mă voi vedea silită să-mi petrec timpul acasă la părinții mei, chiar dacă o voi lăsa pe-a domniei tale fără paznic, fiindcă cel pe care mi l-ai lăsat, dacă s-a ales cu asemenea titlu, cred că-și vede

mai mult de plăcerea lui decât de interesul domniei tale; și pentru că ești discernător, mai mult nu am a-ți spune și nici nu este bine să-ți spun mai mult.

Anselmo primi scrisoarea și înțelese din ea că Lotario se și apucase de treabă, iar Camila trebuie să-i fi răspuns așa cum își dorea chiar el; și, bucuros peste măsură de atare vești, îi trimise vorbă Camilei să nu plece cu niciun chip de-acasă, pentru că el avea să se întoarcă foarte curând. Camila rămase uimită de răspunsul lui Anselmo, care o aruncă într-o și mai mare nedumerire ca înainte, căci nu cuteza să rămână nici la ea acasă și cu atât mai puțin să plece la cea a părinților ei, deoarece, rămânând, își periclita cinstea, iar plecând, se împotrivea poruncii soțului ei.

În sfârșit, decise cum era mai rău pentru ea, și anume să rămână locului, cu hotărârea de-a nu ocoli prezența lui Lotario spre-a nu da prilej de vorbe slujitorilor, apăsată fiind și de gândul că-i scrisese bărbatului ei, de teamă ca nu cumva Lotario să fi observat din parte-i vreo ușurătate care să-l fi îndemnat a nu-i mai păstra cuviința datorată. Încredințată însă de virtutea sa, își puse nădejdea în Dumnezeu și-n gândul ei cel bun, propunându-și a rezista prin tăcere la tot ce-ar mai fi voind Lotario să-i spună și fără a-i mai da de știre soțului ei, ca să nu-l amestece în niciun fel de conflict sau frământare; ba chiar căuta să găsească o cale de a-l scuza pe Lotario față de Anselmo când acesta avea s-o întrebe ce anume o împinsese a-i scrie biletul acela. Cu asemenea gânduri, mai mult cinstate decât nimerite sau folositoare, își petrecu a doua zi ascultându-l pe Lotario, care deveni atât de asiduu, încât fermitatea Camilei începu a se clătina, iar cinstea ei avu mult de făcut spre a-i sări în ajutorul ochilor, pentru ca aceștia să nu dea vreun semn despre compasiunea amoroasă pe care i-o treziseră în piept lacrimile și cuvintele lui Lotario. Lotario observa totul și totul îl înflăcăra.

În cele din urmă, i se păru că era nevoie, în răstimpul și locul oferite de absența lui Anselmo, să strângă încercuirea în jurul acelei fortărețe și, ca atare, îi asaltă orgoliul cu laudele aduse frumuseții ei, căci nimic altceva nu biruie și nu dăreamă mai repede turnurile fortificate ale

vanității frumoaselor decât însăși vanitatea, lansată în cuvântările lingușelii. Pe scurt, el, cu toată stăruința, îi mină citadela integrității cu asemenea muniții, încât și să fi fost în întregime din bronz, Camila tot s-ar fi prăbușit. Lotario plânse, imploră, oferă, linguși, stăruie și simulă cu asemenea simțăminte, cu dovezi atât de convingătoare, încât făcu să naufragieze reținerea Camilei și cuceri până la urmă ce gândea cel mai puțin și-și dorea cel mai mult.

Camila capitulă, capitulă Camila... Ce e de mirare însă dacă nici prietenia lui Lotario nu rămăsese în picioare? Exemplu limpede care ne arată că patima iubirii poate fi învinsă doar fugind de ea și că nimeni nu trebuie să se ia la trântă cu un dușman atât de puternic, deoarece e nevoie de forțe divine ca să i le înfrângi pe cele omenești ale sale⁶²⁷. Doar Leonela află de slăbiciunea stăpânei sale, fiindcă cei doi răi prieteni și proaspeți îndrăgostiți nu i-o putură ascunde. Lotario nu vru să-i spună Camilei despre planul lui Anselmo, nici că el îi dăduse prilejul de-a ajunge în acel punct, pentru ca ea să nu-i aprecieze mai puțin dragostea și să creadă că-i făcuse curte așa, din întâmplare și pe negândite, nicidecum cu un scop anume.

Peste câteva zile se întoarse și Anselmo acasă și nu observă ce-i lipsea acolo, adică exact ceea ce-l preocupa mai puțin și prețuia mai mult. Se duse numaidecât în vizită la Lotario și-l găsi acasă: cei doi se îmbrățișară, iar primul ceru noutăți despre viața sau moartea lui.

— Noutățile pe care ți le voi putea da, o, prietene Anselmo – zise Lotario –, sunt că ai o soție care poate fi cu demnitate pildă și coroană a tuturor femeilor virtuozose. Vorbele pe care i le-am spus au fost luate de vânt; îmbierile mi-au fost disprețuite, darurile nu mi-au fost primite; câteva lacrimi ale mele prefăcute mi le-a luat vădit peste picior. Pe scurt, așa cum este cifru al oricărei frumuseți, Camila e și arhivă în care sălășluiește virtutea și trăiesc cuviința și sfiala și toate virtuțile ce o pot face lăudabilă și preafericită pe o femeie cinstită. Ia-ți banii înapoi, prietene, că-i am aici, fără a fi fost nevoie să mă ating de ei, întrucât integritatea

⁶²⁷ Cf. *Înțelepciunea lui Solomon*, 8, 21: „Scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deo det” („Cunoscând că nu voi putea altfel să am înțelepciune de nu-mi va da Dumnezeu”).

Camilei nu se dă bătută de lucruri atât de josnice cum sunt plocoanele sau făgăduințele. Fii mulțumit, Anselmo, și nu mai ține să faci și alte încercări pe lângă cele făcute; și, de vreme ce ai trecut cu piciorul uscat marea greutăților și bănuielilor pe care în chip obișnuit le putem avea în legătură cu femeile, nu căuta să te arunci încă o dată în oceanul adânc al unor noi neajunsuri și nici nu mai urmări să pui la încercare cu ajutorul altui pilot virtutea și tăria navei cu care te-a binecuvântat Cerul ca să străbați în ea marea lumii acesteia, ci ia seama că te și afli într-un port ferit și, asigurându-te cu ancorele bunei reputații, stai liniștit până când ți se va cere înapoi datoria de a cărei plată nu poate scăpa nici cea mai înaltă noblețe omenească.

Anselmo rămase nespus de mulțumit de vorbele lui Lotario și le dădu crezare ca și cum ar fi fost rostite de un oracol, totuși îl rugă să nu abandoneze întreprinderea, fie și numai de dragul curiozității și-al amuzamentului, chiar dacă n-avea să se mai folosească de-atunci încolo de stăruințe atât de înfocate ca până atunci, și că nu mai voia decât ca el să-i scrie versuri întru lauda ei, sub numele de Clori, dându-i astfel de înțeles Camilei că se îndrăgostise de o doamnă căreia îi pusese acel nume ca să o poată celebra cu toată decența cuvenită virtuții sale; iar dacă Lotario n-ar fi vrut să-și dea osteneala de a scrie versurile, avea să o facă el însuși.

— Nu va fi nevoie — zise Lotario —, deoarece muzele nu-mi sunt chiar atât de vrăjmașe, încât să nu mă viziteze în unele răstimpuri ale anului. Spune-i tu Camilei ce-ai zis despre dragostele mele închipuite, și versurile am să le fac eu: dacă nu atât de bune pe cât merită subiectul, au să fie măcar cele mai bune de care voi fi eu în stare.

Nerușinatul și prietenul său trădător rămaseră înțeleși astfel, și Lotario⁶²⁸, întorcându-se acasă, o întrebă pe Camila tocmai lucrul despre care ea se mira că n-o întrebasese până atunci, și anume ce o făcuse a scrie biletul pe care i-l trimisese. Camila îi răspunse că, după cum i se păruse, Lotario o privise cu ceva mai multă îndrăzneală decât atunci când era și el acasă, dar acum se și dezamăgise și credea că fusese o închipuire

⁶²⁸ Lapsus (al lui Cervantes, al zețarului?): în loc de *Lotario*, ar fi trebuit scris *Anselmo*.

de-a ei, fiindcă Lotario se și ferea să o vadă și să stea cu ea între patru ochi. Anselmo îi spuse că putea fi pe deplin încredințată de acea bănuială, pentru că, după știința lui, Lotario era îndrăgostit de o domnișoară nobilă din oraș, pe care o celebra sub numele de Clori, și, chiar de n-ar fi fost, n-avea a se teme de corectitudinea lui Lotario și de marea prietenie dintre ei doi. Și dacă n-ar fi fost înștiințată de către Lotario cum că acea iubire pentru Clori era prefăcută și că el însuși îi spusese asta lui Anselmo ca să se poată îndeletnici câteva clipe cu elogiile Camilei, Camila ar fi putut cădea în plasa fără speranță a geloziei; dar, avertizată fiind, trecu peste alarma aceea fără amărăciune.

A doua zi, aflându-se tustrei împreună după ce luaseră masa, Anselmo îl rugă pe Lotario să le spună câte ceva din ce compusese pentru iubita lui, Clori, căci, de vreme ce Camila nu o cunoștea, putea spune netulburat tot ce voia.

— Chiar și dacă ar cunoaște-o – răspunse Lotario –, n-aș ascunde nimica, deoarece, când un îndrăgostit laudă frumusețea doamnei sale și-i veștejește cruzimea, nu aduce nicio injurie bunei sale reputații; dar, oricum ar fi, pot spune că ieri am făcut un sonet despre ingratitudea acestei Clori, care sună astfel:

SONET⁶²⁹

În pacea nopții somnul când îi cheamă
pe muritori sub dulcea sa povară,
dau Cerului și dragei Clori iară
de chinul meu sărac bogată seamă.

Și-n ceasul mic, când soarele se-nhamă
în roze porți de răsărit s-apară,
cu nou suspin și hohotire-amară
străvechea-mi jale înnoit l-aclamă.

Și soarele când din fierbintea pistă
către pământ drept razele-și trimite,

⁶²⁹ Cervantes va reutiliza, cu mici adaptări, sonetul acesta și în comedia sa *Casa geloziei*. Cf. și Petrarca, *Canțonierul*, 216 și 223.

dau spor jelirii, dublu bir plânsorii.

E noapte și-mi reiau povestea tristă
și aflu-n stăruințe nesmintite
Cerul tot surd și făr-aur pe Clori.

Camilei sonetul i se păru bun, dar și mai bun lui Anselmo, care-l laudă și spuse că era prea detot crudă doamna aceea dacă nu răspundea unor adevăruri atât de limpezi. La care Camila zise:

— Prin urmare tot ce spun poeții îndrăgostiți este adevărat ?

— Ca poeți, nu spun adevărul – răspunse Lotario – ; dar ca îndrăgostiți, sunt totdeauna pe cât de neîndemânatici, pe-atâta de adevărați.

— Nu-ncape nicio îndoială în privința asta – i-o întoarse Anselmo, ca să sprijine și să facă demne de crezare gândurile lui Lotario față de Camila, la fel de puțin interesată de stratagema lui Anselmo, pe cât de îndrăgostită acum de Lotario.

Și așa, încântată de tot ce-l privea și, mai mult, știind că dorințele și scrierile lui se îndrumau către ea și că ea era adevărata Clori, îl rugă, dacă se întâmpla să știe alt sonet sau alte versuri, să le spună.

— Da, știu – răspunse Lotario –, nu cred însă că este la fel de bun ca primul sau, mai bine zis, mai puțin prost. Dar veți putea să-l judecați chiar voi, căci iată-l:

SONET

Eu știu că mor și, dacă n-am crezare,
mai sigur e că mor, cum și mai cert e
că, la picioare-ți, oasele-mi inerte,
ingrato, îți vor sta, nu-n adorare.

Voi fi-nghițit și-n sfere de uitare,
de viață, gloriei și hatâr deșerte,
și-n pieptu-mi vei vedea, cu linii certe,
cum splendidul obraz sculptat ți-apare.

Cu-atâta-ntâmpin doar ne-ndurătorul
răstimp ce-mi pedepsește cerbicia

și mai sporită-n propria-ți asprime.
Vai de năierul rătăcind prin norul
ce-n negrul mării drum i-l dă urgia
și cui nici Nord, nici port nu-i spune nime!

Anselmo îi laudă și cel de-al doilea sonet cum făcuse și cu primul și-n felul acesta adăuga verigă de verigă lanțului în care i se lega și fereca dezonoarea, căci tocmai când Lotario îl dezonoara mai mult, atunci îi spunea că este mai onorat; și astfel, toate treptele pe care le cobora Camila către centrul desconsiderării lui, de fapt le urca, în ochii soțului ei, către culmea virtuții și a bune sale reputații.

Se întâmplă într-acestea că, aflându-se o dată, printre altele, singură cu camerista ei, Camila îi spuse:

— Mi-e rușine, prietenă Leonela, când văd cât de puțin am știut să mă prețuiesc, încât n-am putut face nici măcar ca Lotario să-și cumpere într-un răstimp mai îndelungat întreaga stăpânire asupra mea, ci atât de repede i-am cedat-o de bunăvoie. Mă tem că-mi disprețuiește graba sau ușurătatea, fără să-și dea seama câtă putere a trebuit pentru ca eu să nu mai fiu în stare să-i rezist.

— Nu te mâhni din atâta, stăpână dragă – răspunse Leonela –, căci prețul pentru ceea ce dai nu urcă și nu scade după repeziciunea cu care dai, ci numai dacă lucrul e bun și prin el însuși vrednic de prețuire. Ba chiar se spune că cine dă repede dă de două ori⁶³⁰.

— Tot așa se spune – zise Camila – că ce costă puțin e mai puțin prețuit⁶³¹.

— Vorba asta nu ți se potrivește ție – răspunse Leonela –, pentru că dragostea, după cum am auzit zicându-se, uneori zboară și alteori umblă: cu unul aleargă și cu altul merge încet; pe unii îi răcește și pe alții îi aprinde; pe unii îi rănește și pe alții îi ucide; în același punct îi începe drumul dorințelor și-n același punct li se și termină și și-l încheie; dimineata asediază o fortăreață și la lăsarea nopții o și cucerește, fiindcă

⁶³⁰ Proverb: „El que da primero, da dos veces“ sau „El que luego da, da dos veces“, ambele traduceri ale adagiului latin „Qui cito dat, bis dat“.

⁶³¹ Forma actuală a proverbului e „Lo que poco cuesta, poco vale“.

nicio putere nu-i rezistă. Și dacă așa stau lucrurile, de ce te miri sau de ce te temi, când la fel trebuie să i se fi întâmplat și lui Lotario, dacă dragostea a folosit ca unealtă a înfrângerii noastre lipsa de-acasă a stăpânului meu⁶³²? Și-n acest răstimp trebuia neapărat să se încheie tot ce hotărâse dragostea, fără a-i da timp lui Anselmo să se întoarcă înainte de timp și lucrarea să rămână nedesăvârșită; căci dragostea, ca să-și împlinească dorințele, nu are servitor mai destoinic decât prilejul: de prilej se slujește în toate faptele sale, mai cu seamă la începuturi. Știu foarte bine toate astea, mai mult din experiență decât din auzite, și-ntr-o bună zi ți le voi spune, doamnă, căci și eu sunt făcută din carne și am sânge tânăr. Cu atât mai mult, doamnă Camila, cu cât nu te-ai predat și nu te-ai dat atât de repede, fără a fi văzut mai înainte în ochii, în suspinurile, în vorbele și în făgăduielile și-n darurile lui Lotario întregu-i suflet, văzând în el și în calitățile lui cât de vrednic de a fi iubit e Lotario. Păi dacă așa stau lucrurile, să nu-ți mai asalteze închipuirea temerile și gândurile astea năzuroase, ci încredințează-te că Lotario te prețuiește așa cum îl prețuiești și tu pe el și du-ți viața cu mulțumirea și satisfacția că, de vreme ce tot ai căzut în lațul iubirii, cel care te leagă e merituos și demn de prețuire și nu are doar cele patru S-uri pe care trebuie să le aibă⁶³³, după cum se spune, adevărații îndrăgostiți, ci un întreg alfabet⁶³⁴: ascultă-mă, rogu-te, și vei vedea că ți-l spun ca pe apă. El este, după cum văd și mi se pare, amabil, bun, cavalier, darnic, elegant, ferm, generos, harnic, ilustru, îndrăgostit, leal, mândru, nobil, onest, prosper, rafinat și S-urile ce s-au spus, iar apoi, tăcut, veridic. X-ul nu i se potrivește, căci e o literă aspră; igrecul s-a mai spus⁶³⁵; Z-ul, zelator al onoarei tale.

Camila făcu haz de alfabetul cameristei sale și o consideră mai pricepută în ale dragostei decât spunea, ceea ce și ea recunoscuse, mărturisindu-i

⁶³² Leonela își subliniază complicitatea interesată prin posesivele *noastre* și *meu*.

⁶³³ Cele patru S-uri sunt „sabio, solo, solícito, secreto” echivalabile prin „socotit, singur, serviabil, secretos”. Ele au fost comentate de Luis Barahona de Soto (1548–1595) în poemul său *Las lágrimas de Angélica*, IV.

⁶³⁴ Alfabetele iubirii, și nu numai ale ei, sunt frecvente în literatură și în tradiția semipopulară. Cel mai celebru este cel prezent în piesa lui Lope de Vega, *Peribáñez y el comendador de Ocaña*, actul I.

⁶³⁵ Y se confundă cu i.

Camilei că avea o legătură amoroasă cu un tânăr de familie bună, din același oraș, fapt ce pe Camila o neliniști, temându-se ca nu cumva, pe calea aceasta, să-i fie primejduită ei înseși onoarea. Insistă să-i spună dacă erau mai mult decât în vorbă unul cu altul. Ea, cu puțină rușine și cu multă nesfială, îi răspunse că da, erau. Căci e lucru de mult dovedit că neglijențele stăpânelor le răpesc servitoarelor rușinea și, când văd că stăpânele lor calcă strâmb, nu se mai sfiesc nici ele să șchiopăteze și nici că cele dintâi ar prinde de veste.

Camila nu putu face altceva decât să o roage pe Leonela să nu-i spună nimic iubitului ei despre situația sa și, la rândul ei, să-și păstreze secretul legăturii, ca să nu ajungă la cunoștința lui Anselmo sau a lui Lotario. Leonela răspunse că așa va face, dar se ținu de cuvânt în așa fel, încât dădu temei temerii Camilei că din pricina ei avea să-și piardă reputația. Pentru că necinstita și obraznica de Leonela, când văzu că purtarea stăpânei sale nu mai era cum s-ar fi convenit, se încumetă să-și aducă și să-și strecoare în casă iubitul, sigură fiind că stăpâna, chiar de l-ar fi văzut, n-ar fi îndrăznit să o dea în vileag. Căci asta-i pacostea pe care-o aduc, printre altele, păcatele stăpânelor: ele devin sclave ale propriilor slujnice și se văd silite a le trece cu vederea nerușinările și josniciile, așa cum se întâmplă cu Camila; căci, deși văzu o dată și de multe ori că Leonela ei stătea cu ibovnicul ei într-una din odăile casei, nu doar nu îndrăznea să o certe, ci îi și înlesnea să-l aducă înăuntru și-i înlătura din cale toate piedicile, ca să nu fie văzut de soțul ei.

Nu le putu însă înlătura într-atâta, încât Lotario să nu-l zărească la un moment dat plecând când se crăpa de ziuă; și, fără a ști cine era, crezu mai întâi că este vreo nălucă, dar când îl văzu pășind, acoperindu-și fața și ascunzându-se cu grijă, se dezmetici din presupunerea sa naivă și căzu la alt gând, care ar fi fost de pierzanie pentru toți, dacă nu l-ar fi lămurit Camila. Lotario nu crezu altceva decât că bărbatul pe care-l văzuse ieșind la o oră atât de nepotrivită din casa lui Anselmo nu intrase acolo pentru Leonela, ba nici nu-și aminti de existența Leonelei: crezu doar că, așa cum Camila fusese ușuratică și frivolă cu el, era acum și cu altul; căci iată adaosurile pe care le-aduce cu sine necinstea femeii necinstite, și anume că ea își pierde reputația onoarei chiar

față de cel căruia, implorată și convinsă, i-a cedat, acesta din urmă crezând că și mai lesne le cedează și altora, dând astfel crezare neclintită oricărei bănuieli stârnite din această pricină. Și nu s-ar părea decât că în clipa aceea lui Lotario îi dispăru orice dreaptă judecată și i se șterseră din memorie toate raționamentele cumpănite, deoarece, fără a mai face niciunul cât de cât bun sau măcar judicios, pe nepusă masă, nerăbdător și orbit de turbarea geloasă care-i rodea rărunchii, se duse la Anselmo înainte ca acesta să se fi sculat și-i spuse:

— Află, Anselmo, că de multe zile mă tot lupt cu mine însumi, silindu-mă să nu-ți spun ceea ce nu mai e cu putință și nici drept să-ți mai ascund. Află că fortăreața Camilei a și fost cucerită și supusă la tot ceea ce voi fi vrând să fac din ea; dacă am întârziat să-ți dezvălui acest adevăr, a fost ca să văd dacă fusese vreun capriciu ușuratic din partea ei sau dacă o făcuse doar spre a mă pune pe mine la încercare și a vedea dacă aveam intenții temeinice în legătura amoroasă pe care, cu încuviințarea ta, am început-o cu ea. Am mai crezut că ea, dacă ar fi fost cum se cuvenea și credeam amândoi, îți va fi dat seama despre insistențele mele; văzând însă că întârzie, recunosc că sunt adevărate făgăduielile pe care mi le-a făcut cum că, atunci când vei mai lipsi vreodată de-acasă, va sta de vorbă cu mine în vestiarul unde se află scrinul cu lucrurile tale de preț – și era adevărat că acolo obișnuia Camila să-i vorbească -. Nu vreau să te pripești cu răzbunarea, deoarece păcatul nu a fost încă săvârșit decât cu gândul și s-ar putea prea bine ca din clipa de față până când va fi pus în faptă, cel al Camilei să se schimbe și-n locul lui să ia naștere căința. Așa că, de vreme ce în totul sau în parte, mi-ai urmat mereu sfaturile, urmează-l și păzește-l acum și pe cel pe care ți-l voi da, pentru ca, fără amăgire și cu prudență temătoare, să te mulțumești cu acela ce vei vedea că-ți este cel mai potrivit. Prefă-te că pleci de-acasă două, trei zile, cum obișnuiești și-n alte dăți, și fă în așa fel, încât să rămâi ascuns în vestiarul tău, deoarece tapiseriile aflate acolo și alte lucruri după care te poți ascunde îți oferă deplină înlesnire, iar atunci vei vedea chiar cu ochii tăi, și eu cu ai mei, ce anume vrea Camila; și dacă va fi fiind ticăloșia de care mai degrabă avem a ne teme decât a o aștepta, vei putea fi, cu tăcere, iscusință și discernământ, călăul jignirii tale.

Anselmo rămase copleșit, uluit și mirat de vorbele lui Lotario, deoarece îl surprinseseră chiar în clipa când se aștepta cel mai puțin să le audă, întrucât o și considera pe Camila biruitoare în fața atacurilor prefăcute ale lui Lotario și începea să savureze gloria victoriei. Rămase tăcut o bună bucată de vreme, privind în pământ fără a clipi, și, în cele din urmă, zise:

— Ai procedat întocmai cum mă așteptam de la prietenia ta, Lotario; îți voi urma întru totul sfatul: fă ce vrei și păstrează secretul așa cum vei socoti că se cuvine într-o împrejurare atât de negândită.

Lotario i-o făgădui, dar, despărțindu-se de el, se căi pe de-a-ntregul de tot ce-i spusese, dându-și seama cât de prostește se comportase, deoarece ar fi putut să se răzbune el însuși pe Camila, nu însă pe o cale atât de crudă și dezonorantă. Își blestema mintea, își reproșa hotărârea ușuratică și nu știa ce mijloc să găsească pentru a desface ceea ce făcuse ori pentru a găsi o soluție rezonabilă. În sfârșit, se hotărî să-i dea seamă despre toate Camilei și, cum prilejul de-a o face nu lipsea, chiar în ziua aceea o întâlni singură și, acolo, de îndată ce văzu că-și puteau vorbi, ea îi spuse:

— Află, prietene Lotario, că am o greutate pe inimă și mi-o apasă atât de cumplit, încât pare a sta să-mi plesnească în piept și e de mirare că nu o și face; nerușinarea Leonelei a ajuns atât de departe, că în fiecare noapte îl închide aici în casă pe un iubit al ei și rămâne cu el până în zori, primejduindu-mi atât de grav reputația, încât oricine ar fi liber să mi-o judece nestânjenit dacă ar fi să-l vadă ieșind din casa mea la ceasuri atât de neobișnuite. Și cel mai mult mă supără că nu o pot nici pedepsi, nici certa, deoarece faptul că ea este părtașă la secretul relațiilor noastre mi-a pus căluș gurii și m-a făcut să le trec sub tăcere și pe-ale ei, și mă tem că de-aici s-ar putea să ia naștere cine știe ce întâmplare nefericită.

La început, auzind vorbele Camilei, Lotario crezu că era o stratagemă ca să-i strecoare părerea că bărbatul pe care-l văzuse plecând era al Leonelei, nu al ei; văzând-o însă plânsă și îndurerată și cerându-i chiar lui să o ajute, ajunse a se încredința de adevăr și, încredințându-se, fu și mai tulburat și se căi de-a binelea. Dar, cu toate acestea, îi răspunse Camilei să nu se frământa, pentru că va găsi el un mijloc de-a pune capăt nerușinării Leonelei. Îi mai spuse și că, împins de turbarea furioasă a geloziei,

îi spusese lui Anselmo și se înțeleseseră ca acesta să se ascundă în vestiar, ca să vadă de acolo puțină credință pe care i-o păstra ea. Îi ceru iertare pentru nebunia asta și sfat ca să o poată drege și să iasă cu bine dintr-un labirint atât de încurcat ca acela în care-l vârâse proasta lui judecată.

Camila fu îngrozită auzind ce-i spunea Lotario și, cu multă supărare și cuvinte pline de discernământ, îl muștră și-i veșteji gândul cel rău și hotărârea prostească și rea pe care o luase; cum însă femeia are din fire ingeniozitatea gata pregătită și la bine, și la rău, în mai mare măsură decât bărbatul, chiar dacă aceasta îi lipsește când își propune anume să judece la rece, Camila găsi numaidecât și-n clipă calea de a îndrepta o încurcătură aparent atât de iremediabilă și-i spuse lui Lotario să facă în așa fel, încât Anselmo să se ascundă a doua zi acolo unde zisese, deoa-rece ea gândea să tragă folos din ascunderea lui, pentru ca de atunci încolo ei doi să se poată bucura unul de altul fără niciun fel de alarmă; și, fără a-i mărturisi pe de-a-ntregul tot planul, îi atrase atenția să aibă grijă ca, după ce Anselmo se va ascunde acolo, el să vină doar când îl va chema Leonela și la tot ce-i va spune ea să-i răspundă așa cum ar fi răspuns dacă n-ar fi știut că Anselmo îl asculta. Lotario stăruie ca ea să-i spună tot ce avea de gând, pentru ca și el, cu mai multă siguranță și precauție, să aibă grijă de tot ce i s-ar părea că ar fi de trebuință.

— Spun — zise Camila — că nu trebuie să ai grijă de nimic altceva decât să-mi răspunzi după cum te voi întreba — Camila nevrând să-i dea seamă de la început despre ceea ce avea de gând să facă, întrucât îi era teamă că el n-ar fi fost de acord să-i urmeze părerea, pe care ea și-o găsea atât de bună, ci să urmeze sau să caute altele ce nu puteau fi la fel de bune.

După asta, Lotario plecă; iar Anselmo, a doua zi, sub pretextul că trebuia să meargă în satul acela al prietenului său, plecă și se întoarce ca să se ascundă, lucru pe care-l putu face cu înlesnire, întrucât Camila și Leonela i-o oferiră anume.

Astfel, ascuns, tulburat cum și este de închipuit că ar putea fi cineva care așteaptă să vadă cu propriii săi ochi cum i se face disecția mărunta-ielor onoarei, se vedea pe punctul de a-și pierde supremul bine pe care credea că-l posedă în iubita sa Camila. Sigur și incredințate acum că Anselmo se ascunsese acolo, Camila și Leonela intrară în vestiar, iar Camila nici nu păși bine înăuntru, că, scoțând un suspin adânc, zise:

— Vai, prietenă Leonela! N-ar fi mai bine ca, înainte să pun în faptă ceea ce nu vreau să știi, pentru ca nu cumva să-ncerci a mă-mpiedica, să iei pumnalul lui Anselmo pe care ți l-am cerut și să-mi străpungi cu el pieptul ticălos? Dar n-o face, căci n-ar fi drept să port eu vina crimei altcuiva. Mai întâi vreau să știu ce anume au văzut în mine ochii obraznici și necinstiți ai lui Lotario, încât să-i stârnească obraznicia de a-mi dezvălui o dorință atât de rea cum este cea pe care mi-a dezvăluit-o, în disprețul prietenului său și spre dezonoarea mea. Arată-te, Leonela, la fereastra de colo și cheamă-l, căci, fără îndoială, o fi acum pe stradă, așteptând să-și ducă la-ndeplinire gândul cel rău. Ci mai întâi va fi dus al meu, cu cât mai crud, cu-atât mai cinstit.

— Vai, doamnă dragă! — răspunse Leonela, ageră la minte și prevenită —. Păi ce vrei să faci cu pumnalul ăsta? Vrei să-ți iei viața sau să i-o iei pe-a lui Lotario? Căci oricare dintre aceste fapte s-ar întoarce împotriva reputației și bunului tău nume. Mai bine e să-ți acoperi jignirea și să nu-i îngădui omului ăstuia fără suflet să intre acum în casa ta și să ne găsească singure. Ia seama, doamnă, suntem femei slabe, iar el este bărbat, și încă unul hotărât; și cum vine cu un asemenea scop mârșav, orb și pătimaș, nu cumva, înainte să ți-l duci la îndeplinire tu pe-al tău, s-o țină el pe-a lui, de să-ți fie mai rău și decât dacă ți-ai lua zilele! Blestemat fie stăpânul meu Anselmo, care a vrut să-i dea mână liberă cuțitarului ăstuia neobrăzat în casa lui! Și chiar dacă-l omori, doamnă, cum cred că vrei să faci, ce-o să ne facem cu el odată ucis?

— Ce, prietenă dragă? — răspunse Camila —. O să-l lăsăm pe Anselmo să-l îngroape, deoarece drept ar fi să-i fie odihnă truda pe care ar depune-o ca să-și vâre în pământ propria lui infamie. Cheamă-l, isprăvește, căci, cu tot timpul pe care-l pierde așteptând să-mi răzbun jignirea, mi se pare că aduc atingere fidelității datorate soțului meu.

Anselmo asculta toate acestea și, la fiecare vorbă pe care o rostea Camila, gândurile i se schimbau, dar când auzi că era hotărâtă să-l ucidă pe Lotario, vru să iasă și să se arate la față, pentru ca nu cumva să se întâmple una ca asta, dar îl reținu dorința de a vedea unde avea să ducă o hotărâre atât de vitează și de cinstită, propunându-și să iasă la momentul potrivit ca să o împiedice.

Atunci Camila fu cuprinsă de un leșin adânc și, după ce ea se aruncă pe un pat aflat acolo, Leonela începu a plânge amar și-a zice:

— Vai, nefericita de mine, cât aș fi de nenorocoasă de-ar fi să-mi moară-n brațe floarea cinstei de pe lume, cununa soțiilor virtuose, pilda de neprihănire ...!

Cu alte vorbe asemănătoare acestora, nimeni care ar fi auzit-o n-ar fi putut să nu o socotească pe ea drept cea mai îndurerată și mai credincioasă cameristă din lume, iar pe stăpâna ei drept o nouă și persecutată Penelopă⁶³⁶. Trecu puțin timp până ce Camila își reveni din leșin și, venindu-și în fire, zise:

— De ce nu te duci, Leonela, să-l chemi pe cel mai prieten dintre prieteni pe care l-a văzut soarele sau l-a acoperit noaptea? Isprăvește, fugi, iuțește pasul, mergi, pentru ca nu cumva din pricina zăbavei să mi se înăbușe focul mâniei din mine și să mi se preschimbe în amenințări și blesteme dreapta răzbunare pe care-o aștept.

— Mă duc să-l chem, doamnă dragă – zise Leonela –, dar binevoiește să-mi dai mai întâi pumnalul ăsta, ca să nu faci cu el, în lipsa mea, ceva prin care să-i lași să te plângă toată viața pe cei ce te iubesc din toată inima.

— Du-te liniștită, Leonela prietenă, căci n-am s-o fac – răspunse Camila –, fiindcă, deși, în ochii tăi, aș putea apărea temerară și naivă că lupt pentru onoarea mea, nu voi fi chiar ca Lucreția aceea despre care se zice că s-a omorât fără a fi comis nicio greșală și fără a-l fi omorât mai întâi pe cel pe care l-a socotit cauza nefericirii ei⁶³⁷. Voi muri, dacă e să mor, dar trebuie să-mi văd răzbunarea și satisfacția împotriva celui care mi-a dat prilejul să vin aici ca să plâng din pricina sfruntărilor lui, nicicum din vina mea născute⁶³⁸.

Leonela se lăsă îndelung rugată înainte de a pleca să-l cheme pe Lotario, dar în cele din urmă plecă și, în timp ce-i aștepta întoarcerea, Camila rămase singură, zicând, ca și cum ar fi vorbit cu sine însăși:

⁶³⁶ Aluzie ironică la soția lui Ulise, simbol prin excelență al fidelității conjugale.

⁶³⁷ Potrivit legendei, Sextus, fiul lui Tarquinius Superbus, a necinstit-o pe Lucreția, soția lui Tarquinius Collatinus. Sinuciderea ei devenise un loc comun în Secolul de Aur și era luată de-a dreptul în răs, ca o dovadă de prostie, rimându-se deseori *Lucrecia* / *necia* („Lucreția” / „proasta”).

⁶³⁸ Eneasilab iambic, neremarcant de comentatori.

— Doamne sfinte! N-ar fi fost oare mai bine să-l fi alungat pe Lotario, cum am și făcut-o de multe ori, în loc să-i dau prilejul, cum i-am și dat, să mă considere necinstită și rea, fie și doar pe timpul ce-mi va trebui ca să-l dezamănesc? Ar fi fost mai bine, fără doar și poate, dar nu m-aș fi răzbunat și nici onoarea bărbatului meu n-ar fi fost satisfăcută, dacă ar fi ieșit cu mâinile curate și pas negrăbit din încurcătura în care l-au vârat gândurile lui mârșave. Trădătorul să plătească cu viața ceea ce a încercat dintr-o dorință atât de desfrânată: lumea, de se va întâmpla s-o afle, să știe despre Camila că nu doar și-a păstrat credința față de soțul ei, ci i-a și dăruit răzbunarea împotriva celui care s-a încumetat să-l ofenseze. Cred totuși c-ar fi fost mai bine să-l înștiințez despre toate astea pe Anselmo; i-am dat-o de înțeles în scrisoarea pe care i-am trimis-o în sat și, dacă nu a venit grabnic să dreagă răul despre care i-am dat de veste acolo, se vede că a făcut-o de prea bun și încrezător ce era, nevrând și neputând crede că în pieptul prietenului său atât de statornic ar fi putut încăpea vreun gând îndreptat împotriva onoarei sale; nici mie însemi nu mi-a venit s-o cred zile-ntregi după aceea și niciodată n-aș fi crezut-o, dacă insolența lui n-ar fi ajuns atât de departe, încât să i-o dea în vileag darurile fără perdea, nesfârșitele promisiuni și lacrimile-i necurmate. De ce însă mai țin acum discursurile astea? Oare o hotărâre vitează are nevoie de vreun sfat? Nu, nici vorbă. Plecați, dar, trădărilor! Veniți, răzbunări! Intre prefăcutul, vină, apropiere, moară și sfârșească-se, fie ce-o fi! Curată am intrat în mâinile celui pe care Cerul mi l-a dăruit ca să fie al meu, curată voi pleca de la el; în cel mai rău caz, voi pleca scăldată în sângele-mi neprihănit și-n cel necurat al celui mai mincinos prieten pe care l-a cunoscut prietenia pe lume.

Și-n timp ce zicea acestea, se foia întruna prin sală cu pumnalul scos din teacă, cu pași atât de descumpăniți și de năprasnici și făcând asemenea gesturi, încât părea de-a dreptul că-i lipsește judecata și că nu mai este femeie gingașă, ci bandit care nu mai are nimic de sperat.

Anselmo, acoperit de niște tapiserii îndărătul cărora se ascunsese, privea totul și se mira de toate, părându-i-se că ceea ce văzuse și auzise îi oferea destulă satisfacție chiar și pentru bănuielei mai grave și ar fi vrut ca proba venirii lui Lotario să fi lipsit, întrucât se temea de vreo

întâmplare neplăcută și greu de stăpânit. Și când stătea să se arate și să iasă, pentru a-și îmbrățișa și dezamăgi soția, se opri, deoarece văzu că Leonela se întorcea cu Lotario de mână, iar Camila, de cum îl văzu, trase cu pumnalul o linie mare pe podea în fața ei și-i spuse:

— Lotario, ia aminte ce-ți spun: dacă se va-ntâmpla cumva să treci de linia asta pe care-o vezi sau măcar să te apropii de ea, în clipa când voi vedea că-ncerci s-o faci, îmi voi și străpunge pieptul cu pumnalul pe care-l țin în mâini. Și-nainte de a-mi da un răspuns la acestea, vreau să-mi ascuți și alte câteva cuvinte, iar apoi îmi vei răspunde cum ți se va părea mai bine. În primul rând, Lotario, vreau să-mi spui dacă-l cunoști pe Anselmo, soțul meu, și ce părere ai despre el; iar în al doilea rând, vreau să știu și dacă mă cunoști pe mine. Răspunde-mi la întrebările astea, și nu te fâstâci și nici nu sta mult pe gânduri ce anume trebuie să răspunzi, pentru că întrebările pe care ți le pun nu sunt grele.

Lotario nu era atât de naiv încât să nu-și dea seama, încă din primul moment când Camila îi spusese să-l îndemne pe Anselmo să se ascundă, ce anume avea de gând să facă, drept care își potrivea răspunsul după intenția ei cu atâta discernământ și atât de prompt, încât amândoi ar fi putut face ca minciuna aceea să treacă drept adevăr mai mult decât sigur; drept care îi răspunse Camilei precum urmează:

— Nu m-am gândit, frumoasă Camila, că m-ai chemat ca să-mi pui întrebări atât de străine de gândul cu care am venit aici. Dacă o faci ca să-mi amâni favoarea făgăduită, mi-ai fi putut-o întârzia mai de la distanță, pentru că binele dorit e cu atât mai apăsător cu cât ești mai aproape de a-l stăpâni; dar, ca să nu zici că nu-ți răspund la întrebări, îți spun că-l cunosc pe soțul tău Anselmo, ba chiar ne cunoaștem încă din anii noștri cei mai fragezi; și nu vreau să spun ceea ce știi și tu atât de bine despre prietenia noastră ca să nu devin martor al ofensei pe care dragostea mă silește să i-o aduc, scuză puternică a greșelilor noastre celor mai mari. Pe tine te știu și am pentru tine aceeași prețuire ca și el, întrucât, de n-ar fi așa, înzestrări mai mici decât ale tale nu m-ar fi împins să mă comport în răspărul datoriei mele față de ceea ce sunt și al sfintelor legi ale adevăratei prietenii, încălcate și violate acum de mine din pricina unui vrăjmaș atât de puternic cum e dragostea.

— Dacă mărturisești asta — răspunse Camila —, vrăjmaș de moarte a tot ce pe bună dreptate merită a fi iubit, cu ce obraz îndrăznești să te arăți înaintea cuiva despre care știi că e oglinda în care se privește cel în care tu însuși ar trebui să te oglindești, ca să vezi cu ce puțin temei îl ofensezi? Eu însă, nefericita de mine, îmi dau seama ce te-a făcut să ai atât de puțină considerație față de ceea ce-ți ești dator, și anume vreo ușurătate de-a mea, căci necinste nu vreau să o numesc, de vreme ce nu s-a tras dintr-o hotărâre precugetată, ci dintr-o neglijență de felul acelor pe care femeile ce nu-și închipuie că au de cine se feri obișnuiesc a le comite din neatenție. Iar dacă nu, spune-mi: când oare, o, trădătorule, am răspuns rugăminților tale cu vreo vorbă sau vreun semn care să fi putut trezi în tine fie și o umbră de speranță că-ți vei împlini dorințele infame? Când oare vorbele tale de dragoste n-au fost respinse de-ale mele cu necruțare și asprime? Când oare multele făgăduieli și darurile tale încă și mai mari au fost crezute sau acceptate de mine? Dar, fiindcă mi se pare că nimeni nu poate stăruie mult timp în încercarea amoroasă dacă nu e susținut de-o anumită speranță, vreau să-mi atribui mie vina sfruntării tale, deoarece, fără doar și poate, vreo neglijență din parte-mi ți-a susținut atât de mult timp rătăcirea, drept care vreau să mă pedepsesc pe mine și să-mi dau mie osânda pe care o merită vina ta. Și, ca să vezi că, fiind atât de neomenoasă cu mine, nu ar fi fost cu puțință să nu fiu la fel și cu tine, am vrut să te chem ca să fii martor la jertfa pe care am de gând s-o aduc onoarei ofensate a soțului meu atât de cinstit, jignit de tine cu cea mai înverșunată rătăcire ce ți-a stat în puțință, precum și de mine, prin puțină mea grijă de a fugi de prilejul, dacă totuși ți-am dat vreunul, prin care ți-am încurajat și încuviințat intențiile. Mă-ntorc și spun că bănuiala mea cum că cine știe ce neglijență din parte-mi a zămislit în tine gânduri atât de nesăbuite mă frământă cel mai mult și tocmai pe ea doresc cel mai mult să mi-o pedepsesc cu propriile-mi mâini, deoarece, dacă m-ar pedepsi alt călău, pesemne vina mi-ar fi mai cunoscută; dar înainte de-a o face, vreau, murind eu însămi, să-lucid și să-l iau cu mine și pe-acela ce-ar urma să-mi dea deplină satisfacție în răzbunarea dorită și săvârșită de mine, iar el va trebui să vadă într-asta, oriunde ar fi să se ducă, pedeapsa dată de o justiție imparțială și care nu se va inclina în fața cui m-a adus într-o situație atât de deznădăjduită.

Și, zicând acestea, cu o forță și-o sprinteneală de necrezut, se repezi la Lotario cu pumnalul gol și dădu semne că voia să i-l înfigă în piept, încât se întrebă și el dacă demonstrațiile ei erau prefăcute sau adevărate, fiindcă fu silit să se folosească de toată dibăcia și puterea lui spre a o împiedica pe Camila să-l străpungă. Aceasta simula atât de viu actul acela înșelător și mârșav, încât, ca să-i dea culoare de adevăr, vru să-l mânjească și cu sângele ei; astfel încât, văzând că nu-l putea lovi pe Lotario sau prefăcându-se că nu putea, zise:

— De vreme ce soarta nu vrea să-mi satisfac pe deplin dorința atât de dreaptă, doar nu va fi atât de puternică, încât să mă împiedice a mi-o satisface doar în parte.

Și, opintindu-se să-și desprindă mâna cu pumnalul din strânsoarea lui Lotario, și-o smulse și, îndreptându-i vârful către o parte unde să se poată răni nu adânc, și-l înfipse și și-l împlântă nițel mai sus de sub-suoara din stânga, sub umăr, apoi se lăsă numaidecât să cadă la pământ, ca leșinată.

Leonela și Lotario rămăseseră descumpăniți și uluiți de-o asemenea întâmplare și încă se mai îndoiau de adevărul ei, văzând-o pe Camila întinsă pe jos și scăldată în propriu-i sânge. Lotario se repezi, îngrozit și cu răsuflarea tăiată, să smulgă pumnalul, dar, când văzu rana micuță, teama ce-l încercase până atunci îl părăsi și se minună încă o dată de iscusința, prudența și marele discernământ al frumoasei Camila; și, amintindu-și de ceea ce-i revenea lui să facă, începu o lungă și jalnică tânguire deasupra trupului Camilei, de parcă ea ar fi fost moartă, acoperindu-se nu doar pe sine de blesteme, ci și pe cel din pricina căruia ajunsese în asemenea stare. Și cum știa că prietenul său Anselmo îl asculta, spunea asemenea vorbe, încât să-l facă pe cel ce le-auzea a-i fi mai multă milă de el decât de Camila, chiar și moartă de-ar fi socotit-o.

Leonela o luă în brațe și-o întinse pe pat, implorându-l pe Lotario să plece în căutarea cuiva care să-i dea în mare taină primele îngrijiri; îi ceru de asemenea sfatul și părerea ce anume aveau să-i spună lui Anselmo despre rana stăpânei sale, dacă avea să se întoarcă înainte de însănătoșirea ei. El îi răspunse să-i spună ce le-o trece prin cap, fiindcă el nu era în stare să le dea vreun sfat folositor: îi spuse doar să încerce a-i opri sângerarea, căci el pleca undeva unde să nu fie văzut de nimeni. Și, cu

dovezi de mare durere și mâhnire, ieși din casă și, când se pomeni singur și unde nimeni nu putea să-l vadă, nu mai contenea să se crucească, minunându-se de dibăcia Camilei și de comportările atât de potrivite ale Leonelei. Se gândea cât de convins avea să rămână Anselmo că avea drept soție o a doua Porția⁶³⁹ și ținea să se vadă cu el pentru a celebra împreună minciuna și adevărul cele mai prefăcute din câte se puteau imagina.

Leonela îi opri, după cum s-a spus, stăpânei sale sângerarea, care nu fusese mai mare decât atâtă cât era nevoie ca să-i facă înșelătoria crezută, și, spălându-i rana cu un pic de vin, i-o bandajă cum se pricepu mai bine, înșirând asemenea vorbe în timp ce-o îngrijea, încât, chiar în lipsa altora de mai-nainte, și numai ele ar fi fost suficiente spre a-l face pe Anselmo să creadă că avea în Camila o statuie a virtuții.

Cuvintelor Leonelei li se adăugară altele ale Camilei, acuzându-se de lașitate și de prea puțin curaj, deoarece acesta îi lipsise tocmai când i-ar fi fost de mai mare trebuință, ca să-și ia viața pe care și-o detesta. Îi ceru sfatul cameristei sale dacă să-i spună sau nu iubitului ei soț despre toată acea întâmplare, iar ea îi răspunse să nu-i spună, deoarece i-ar fi creat astfel obligația de a se răzbuna pe Lotario, ceea ce n-ar fi fost lipsit de mari riscuri pentru el însuși, și că orice femeie virtuoasă era obligată să nu-i dea bărbatului ei prilejuri să o certe, ci să-l cruțe de toate cele câte i-ar sta în putință.

Camila îi răspunse că părerea ei i se părea foarte nimerită și că avea să o urmeze, dar că, oricum, se cuvenea să caute ce anume să-i spună lui Anselmo despre cauza rănii, pe care el nu avea cum să n-o vadă; la care Leonela răspunse că ea nici în glumă nu s-ar fi priceput să mintă.

— Dar eu, surioară — i-o întoarse Camila —, eu cum să mă pricep, când n-aș îndrăzni să născocesc o minciună nici cu prețul vieții? Și dacă nu ne pricepem să găsim o ieșire oarecare, mai bine va fi să-i spun adevărul gol-goluț, ca să nu mă prindă cu minciuna.

— Nu te amări, doamnă — răspunse Leonela — : de azi până mâine am să mă gândesc ce să-i spunem și, întrucât rana e într-un loc unde-o

⁶³⁹ Fiică a lui Cato de Utica și soția lui Marcus Brutus, asasinul lui Cezar, Porția nu a vrut să supraviețuiască soțului său după moartea acestuia în bătălia de la Philippi, drept care s-a sinucis înghițind jăritic; vezi Plutarh, *Vieți paralele*, „Brutus“, XIII, și Valerius Maximus, *Fapte și spuse memorabile*, IV, 6, 5.

vei putea ascunde fără ca el s-o vadă, o binevoi și Cerul să se milosti-vească de gândurile noastre atât de drepte și de cinstite. Liniștește-te, stăpână dragă, și încearcă să-ți potolești tulburarea, pentru ca stăpânul meu să nu mi te găsească deloc tulburată, iar toate celelalte lasă-le-n seama mea și-a lui Dumnezeu, care totdeauna ocrotește dorințele curate.

Anselmo ascultase și urmărise cu cea mai mare luare-aminte spectacolul cu tragedia morții onoarei sale, pe care-l puseseră în scenă chiar personajele ei, cu trăiri atât de neobișnuite și de convingătoare, încât păruseră a transforma cele închipuite în adevărul însuși. Aștepta nerăbdător noaptea și putința de a pleca de-acasă și a merge să se vadă cu bunul său prieten Lotario, felicitându-se împreună cu el pentru prețiosul mărgăritar pe care-l găsisese prin lămurirea virtuții soției sale. Cele două avură grijă să-i dea prilejul și înlesnirea de a pleca, iar el, fără a le pierde, ieși de-acolo și plecă în căutarea lui Lotario; și, după ce-l găsi, nu s-ar putea la drept vorbind povesti în cuvinte îmbrățișările cu care-l copleșise, exclamațiile de încântare pe care i le înșirase, laudele pe care i le adusesese Camilei. Lotario ascultă toate acestea fără a putea da cât de cât semne de bucurie, deoarece îi revenea în memorie cât de amăgit era prietenul său și cât de nedrept îl ofensa; și, văzând că Lotario nu se bucura, Anselmo credea chiar că motivul era că o lăsase pe Camila rănită și că totul se întâmplase din pricina lui; și astfel, printre altele, îi spuse să nu se îngrijoreze de pățania Camilei, deoarece, fără nicio îndoială, rana era ușoară, întrucât se înțeleseseră ca lui să i-o ascundă, și că, așa stând lucrurile, nu mai avea de ce se teme, ci de atunci încolo nu-i mai rămânea decât să se bucure și să se veselească împreună cu el, căci prin dibăcia și cu ajutorul lui se vedea ridicat la cea mai înaltă fericire pe care și-ar fi putut-o dori și ținea ca petrecerile lor să nu fie altele decât alcătuirea de versuri întru elogiul Camilei, eternizând-o în memoria veacurilor viitoare. Lotario îi laudă hotărârea înțeleaptă și-i spuse că și el, în ce-l privește, avea să pună umărul la durarea unui edificiu atât de ilustru.

Astfel deveni Anselmo bărbatul cel mai savuros înșelat din câți vor fi fost pe lume: își ducea chiar el în mână lui acasă, crezând că-și duce instrumentul propriei sale glorii, întreaga pierzanie a reputației. Camila îl întâmpină cu chipul oarecum încordat, dar cu sufletul înseninat.

Amăgirea dură o vreme, până când, după câteva luni, Fortuna își învârti roata și ieși la lumină toată mârșăvia atât de meșteșugit ascunsă până atunci, iar pe Anselmo imprudenta sa curiozitate îl costă viața.

CAPITOLUL 35

Unde se pune capăt nuvelei despre „Curiosul imprudent”⁶⁴⁰

Mai rămăsese puțin de citit din nuvelă, când, din șura unde se odihnea don Quijote, Sancho Panza ieși înspăimântat de-a binelea și strigând:

— Veniți iute, domnilor, și ajutați-l pe stăpânu-meu, prins în cea mai înverșunată și mai nemiloasă bătălie din câte mi-au văzut ochii. Pe viul Dumnezeu, i-a tras o lovitură de spadă uriașului dușman al doamnei prințese Moimițomițona, de i-a retezat capul din rădăcină, ca pe un nap!

— Ce spui, frate? — zise preotul, încetând a citi cât mai rămăsese din nuvelă —. Nu-ți e bine, Sancho? Cum naiba poate fi ce zici tu, când uriașul este la două mii de leghe de-aici?

Într-acestea auziră în încăperea din șură un zgomot grozav și pe don Quijote strigând:

— Stai, banditule, nemernicule, mișelule, ești la mâna mea și iata-ganul n-are să-ți fie de niciun folos!

Și s-ar fi zis că dădea mari lovituri de sabie în pereți. Și Sancho zise:

— Nu trebuie să stați și s-ascultați, ci intrați și despărțiți-i pe luptători sau săriți în ajutorul stăpânului meu; deși nici nu cred că mai e nevoie, fiindcă, fără doar și poate, uriașul e mort acum și-i dă seamă lui Dumnezeu de viața lui trecută și ticăloasă, că doar am văzut curgând sânge pe dușumea și căpățâna retezată și căzută într-un peș, mare cât ditamai burduful de vin.

— Să mor eu — zise atunci hangiul — dacă don Quijote sau don dracu' să-l ia n-o fi dat vreo împunsătură în vreunul din burdufurile

⁶⁴⁰ Epigraful nu menționează episodul luptei cu burdufurile de vin, istorisit în acest capitol, în timp ce următorul (DQ I, 36) îl anunță, deși el se și consumase. Sunt anomalii datorate unei revizii finale pripite a textului manuscris (pierdut) sau unor neglijențe de culegere.

de vin negru de la căpătâiul lui, și omului ăstuia de treabă vinul vărsat i s-o fi părut sânge.

Și, zicând acestea, intră în încăpere și toți după el, și dădură peste don Quijote în cea mai ciudată costumație de pe lume. Era în cămașă, nu destul de lungă încât să-i poată acoperi coapsele în față, iar la spate având șase degete mai puțin; picioarele îi erau foarte lungi și sfrijite, păroase și nu prea curate; în cap avea o scufie roșie, soioasă, care era a hangiului; pe brațul stâng își înfășurase cerga de pe pat, căreia-i purta pică Sancho, știind el bine de ce⁶⁴¹, iar în dreapta, spada goală, cu care dădea lovituri în toate părțile, rostind și cuvinte, de parcă într-adevăr s-ar fi luptat cu un uriaș. Și hazul e că nu ținea ochii deschiși, fiindcă dormea și visa că se prinsese în bătaia cu uriașul: închipuirea aventurii pe care urma să o ducă la bun sfârșit era atât de intensă, încât îl făcu să viseze că și ajunsese în regatul Moimițomițon și că se angajase în lupta cu vrăjmașul său; și dăduse atâtea lovituri de spadă în burdufuri, crezând că le dădea în uriaș, încât toată încăperea era scăldată în vin. Hangiul, văzând una ca asta, se mânie atât de tare, încât se repezi la don Quijote și, cu pumnii strânși, începu a-i căra atâtea lovituri, încât, dacă preotul și Cardenio nu i l-ar fi smuls din mâini, ar fi terminat el însuși războiul cu uriașul; și totuși bietul cavaler tot nu se trezea, până când bărbierul nu aduse un ceaun mare cu apă rece din puț și i-l aruncă dintr-odată pe tot trupul, și astfel don Quijote se deșteptă, nefiind însă destul de treaz ca să-și dea seama în ce hal era.

Doroteea, când văzu cât de scurt și de subțirel era îmbrăcat, nu vru să intre ca să asiste la bătaia dintre ocrotitorul ei și adversarul acestuia.

Sancho tot căuta pretutindeni pe dușumele căpățâna uriașului și, negăsind-o, zise:

— Gata, știu că-n casa asta toate-s vrajă, căci data trecută, tot în locul unde mă aflu acum, am încasat o droaie de pumni și de cotono-geli, fără a ști cine mi le căra, și n-am putut vedea niciodată pe nimeni; iar acum nu se-arată pe nicăieri căpățâna aia pe care am văzut-o retezată eu cu ochisorii mei, de curgea sângele din trup ca dintr-un izvor.

⁶⁴¹ Era chiar cerga în care fusese aruncat în sus (*DQ* I, 17).

— Ce sânge și ce izvor zici, proclet al lui Dumnezeu și-al sfinților lui? — zise hangiuul —. Nu vezi, hoțule, că sângele și izvorul nu-s altceva decât burdufurile astea găurite și vinul negru care-noată-n încăperea asta, vedea-i-aș înotând sufletul în iaduri cui mi le-a găurit?⁶⁴²

— Habar n-am — răspunse Sancho —: știu doar că mă paște-o asemenea nefericire, încât, dacă nu găsesc căpățâna aia, comitatul mi se va topi ca sarea-n apă.

Și Sancho, treaz, era mai rău decât stăpânul lui adormit: în asemenea hal îl aduseseră promisiunile pe care i le făcuse stăpânul său⁶⁴³. Hangiuul se dădea de ceasul morții văzând flegma scutierului și maleficiul seniorului și jura că n-avea să se mai întâmple ca data trecută, când plecaseră fără să-i plătească și că acum n-aveau să le mai fie de niciun folos privilegiile cavaleriei lor ca să nu plătească și unul, și altul, până și cât or costa peticele de pus la burdufurile sfâșiate.

Preotul îl ținea de mâini pe don Quijote, care, crezând că dusesese la bun sfârșit aventura și că se afla înaintea prințesei Moimițomițona, căzu în genunchi în fața preotului, zicând:

— Înălțimea voastră, altisimă și preafrumoasă doamnă, puteți trăi de-acum încolo pe deplin asigurată că această ordinară creatură nu va mai putea să vă facă niciun rău; și eu așijderi mă consider achitat de cuvântul pe care vi l-am dat, de vreme ce, cu ajutorul lui Dumnezeu celui preaînalt și cu bunăvoința aceleia pentru care trăiesc și respir, mi l-am dus atât de bine la îndeplinire.

— N-am spus eu? — zise Sancho auzind acestea —. Păi doar nu eram beat: vedeți și domniile voastre că stăpânul meu l-a și pus la sărat pe uriaș! Aici taurii-s tauri: comitatul meu e ca și turnat!⁶⁴⁴

⁶⁴² Episodul reia un motiv popular dintr-o povestire medievală despre niște burdufuri de vin pe care un student deranjat din lecturile sale le străpunge cu cuțitul. În *Măgarul de aur* al lui Apuleius (trad. span., 1513), protagonistul, întorcându-se beat la han, se luptă și împunge trei arătări ce se dovedesc a fi burdufuri (II, 32 și III, 1–9).

⁶⁴³ Moment de apogeu al *quijotizării* lui Sancho.

⁶⁴⁴ În text, o suită de expresii proverbiale: prima, „poner en sal” („a pune la sărat”), se aplică în cazul porcilor tăiați și tranșați; iar „¡Ciertos son los toros: mi condado está de molde!” sunt formule stereotipe exprimând certitudinea.

Cine n-ar fi răs de smintelile celor doi, stăpân și slugă? Râdeau cu toții, afară de hangiu, care se dădea de ceasul morții. Dar până la urmă, cu nu puțină trudă, bărbierul, Cardenio și preotul îl culcară la loc în pat pe don Quijote, care adormi din nou, dând semne de foarte mare oboseală. Îl lăsară să doarmă și ieșiră la poarta hanului ca să-l consoleze pe Sancho că nu găsisese căpățâna uriașului, deși mult mai greu le-a fost să-l împace pe hangiu, care era deznădăjduit de neașteptatul deces al burdufurilor sale. Iar hangița răcnea cât o ținea gura:

— Într-o clipă nefericită și-ntr-un ceas rău mi-a intrat în casă cavalerul ăsta rătăcitor, de nu mi l-ar mai fi văzut niciodată ochii, că mă costă atât de scump. Data trecută a plecat cu prețul pentru o noapte, cină, pat, paie și ovăz, pentru el și scutierul lui, împreună cu un cal și un măgar, zicând că e cavaler căutător de aventuri, bătu-l-ar Dumnezeu cu rele vânturări pe el și pe toți căutătorii de aventuri câți or fi pe lume, și că de-asta nu era obligat să plătească nimic, cică așa stă scris în tarifele cavaleriei rătăcitorești; iar acum, tot din cauza lui, a venit și domnul ăstălalt și mi-a luat coada, și mi-a înapoiat-o cu o pagubă de peste două sferturi de real, toată jupuită, de nu mai poate fi de folos pentru ce vrea bărbatu-meu; și, în sfârșit și capac la toate, îmi sparge burdufurile și-mi varsă vinul, vedea-i-aș sângele vărsat și lui. Păi să nu-și închipuie, pe oasele lui taică-meu și pe viața veșnică a maică-mii, că n-o să mi-o plătească până la ultimul sfant, să nu mă mai cheme pe mine cum mă cheamă și să nu fiu fata cui sunt!

Asemenea vorbe și altele aidoma spunea hangița cu mare năduf, ajutată fiind și de brava ei slujnică Maritornes. Fata ei tăcea și zâmbea din când în când. Preotul potoli totul, făgăduind să-i despăgubească pentru pierdere cât mai bine cu putință, atât în ce privește burdufurile, cât și vinul, și mai cu seamă pentru știrbirea cozii, de care făceau atâta caz. Doroteea îl consolă pe Sancho Panza, spunându-i că de îndată ce se va dovedi adevărul că stăpânul lui îl descăpățânase pe uriaș, îi făgăduia, când avea să se vadă în pace la ea în regat, să-i dea cel mai bun comitat care s-o găsi în el. Cu asta, Sancho se consolă și-i dădu prințesei încredințări ca să fie sigură că el văzuse capul uriașului și că, spre a da mai multe semne, avea o barbă ce-i ajungea până la brâu și, dacă nu se arăta, pricina era că tot ce se întâmpla în casa aceea era pe calea

farmecelor, după cum se convinsese și el pe pielea lui cu alt prilej când trăsesse acolo. Doroteea îi spuse că îl crede întocmai și să nu fie necăjit, căci totul avea să fie bine și să se petreacă după pofta inimii.

După ce se liniștiră cu toții, preotul vru să isprăvească de citit nuvela, pentru că văzuse că nu mai era mult. Cardenio, Doroteea și toți ceilalți îl rugară să o termine. El, dorind să le facă tuturora pe plac și pentru că și pe-al lui era s-o citească, urmă povestirea, care zicea așa:

„Se întâmplă că Anselmo, satisfăcut de virtutea Camilei, ducea o viață mulțumită și lipsită de griji, iar Camila, intenționat, îl privea cu ochi răi pe Lotario, pentru ca Anselmo să-i înțeleagă pe dos simțirea pe care i-o nutrea; și, spre a-i confirma și mai mult purtarea, Lotario ceru învoire să nu-i mai calce în casă, întrucât se vedea limpede neplăcerea pe care apariția lui i-o pricinuia Camilei. Ci amăgitul de Anselmo îi spuse să nu facă sub niciun motiv așa ceva; și, astfel, Anselmo își era în mii de chipuri propriul făuritor al dezonoarei sale, închipuindu-și că era al propriului plac.

Într-acestea, cel pe care Leonela îl trăia văzându-se pe deplin încurajată să-și vadă de iubirea ei ajunse atât de departe, încât, fără a-i mai păsa de nimic, și-l urma dându-și frâu slobod, încredințată că stăpâna ei o acoperea și chiar o îndruma cum să și-l poată duce la îndeplinire cu mai puțină fereală. În cele din urmă, Anselmo auzi pași în odaia Leonelei și, vrând a intra ca să vadă de la cine veneau, simți că ușa era ținută pe dinăuntru, ceea ce îi întărește voința de-a o deschide, propunându-se cu atâta putere în ea, încât o deschise și intră înăuntru tocmai la timp ca să vadă cum un bărbat sărea pe fereastră în stradă; iar când se grăbi să-l prindă din urmă sau să-l recunoască, nu putu face nici una, nici alta, pentru că Leonela îl prinse în brațe, zicându-i:

— Liniștește-te, domnule, nu te tulbura și nu-l mai urmări pe cel care a sărit: e-al meu, ba chiar îmi e soț⁶⁴⁵.

Anselmo nu vru să o creadă, ci, orbit de furie, scoase pumnalul și dădu să o străpungă cu el pe Leonela, cerându-i să-i spună adevărul; dacă nu, avea s-o ucidă. Ea, înfricoșată, fără a mai ști ce spune, îi zise:

⁶⁴⁵ În virtutea unei uniri clandestine, potrivit unei practici pe care a interzis-o Conciliul din Trento.

– Nu mă omorî, stăpâne, că am să-ți spun lucruri mai însemnate decât îți poți închipui.

– Spune-le numaidecât – zise Anselmo –; dacă nu, ești moartă.

– Acum e cu neputință – zise Leonela –, sunt mult prea răvășită; dă-mi răgaz până mâine și-atunci afla-vei de la mine lucruri ce te vor minuna; și sigur e că acela care a sărit pe fereastră e un tânăr de-aici, din oraș, care mi-a făgăduit să-mi fie soț.

Anselmo se liniști atunci și-i acordă răgazul cerut, deoarece nici prin gând nu-i trecea că urma să audă ceva împotriva Camilei, într-atât era de mulțumit și de sigur în privința virtuții ei; drept care ieși din odaie și-o lăsă pe Leonela încuiată în ea, spunându-i că nu avea să iasă de-acolo până ce nu-i va spune ce avea de spus.

Numaidecât apoi se duse să o vadă pe Camila și să-i spună, după cum îi și spuse, tot ce pățise cu camerista ei și cum aceasta îi dăduse cuvântul că-i va aduce la cunoștință lucruri serioase și însemnate. Nici nu mai trebuie spus dacă s-a tulburat Camila sau nu, căci spaima care o cuprinse fu atât de grozavă, închipuindu-și cu adevărat, și chiar era de crezut, că Leonela avea să-i spună lui Anselmo tot ce știa despre puțină ei fidelitate, încât nu avu curaj să aștepte a vedea dacă bănuiala îi era întemeiată sau nu și, în aceeași noapte, când i se păru că Anselmo dormea, își adună cele mai de preț giuvaieruri din câte avea, împreună cu ceva bani și, fără a fi simțită de nimeni, plecă de-acasă și se duse la cea a lui Lotario, căruia îi povesti cele întâmplare, rugându-l să o ascundă într-un loc sigur sau să se facă amândoi nevăzuți, astfel încât să fie la adăpost de Anselmo. Buimăceala în care-l azvârli Camila pe Lotario fu atât de mare, încât nu știa ce să-i răspundă și cu atât mai puțin știa să hotărască ce anume să facă.

În cele din urmă se decise să o ducă pe Camila la o mănăstire unde stareță era o soră a lui. Camila fu de acord și, cu graba impusă de situație, Lotario o duse și o lăsă la mănăstire, plecând apoi și el din oraș, fără a înștiința pe nimeni despre absența sa.

Când se luminează de ziuă, Anselmo, fără a-și da seama că lângă el nu mai era Camila, se sculă dornic să afle ce voia să-i spună Leonela și merse unde o lăsase încuiată. Descuie ușa și intră în odaie, dar pe Leonela nu

o mai găsi acolo: găsi doar niște cearșafuri înnodate la fereastră, semn și dovadă că pe-acolo coborâse și fugise. Se întoarse imediat, copleșit de tristețe, să-i dea de știre Camilei, dar, negăsind-o nici în pat și nici în restul casei, se sperie de-a binelea. Îi întrebă de ea pe slujitori, dar nimeni nu fu în măsură să-i răspundă la întrebare.

Din întâmplare, în timp ce o căuta pe Camila, dădu peste cuferele ei deschise și văzu că lipsea din ele cea mai mare parte din bijuterii, dându-și astfel seama de propria sa nenorocire ca și de faptul că nu Leonela era cauza dezastrului; și, așa cum era, fără a mai apuca să se îmbrace, mâhnit și îngândurat, se duse să-l înștiințeze de nefericirea sa pe prietenul Lotario. Dar când nici pe el nu-l găsi, iar slujitorii lui îi spusera că în noaptea aceea plecase de-acasă și-și luase cu sine toți banii pe care-i avea, crezu că-și pierde mințile. Și, ca să pună capac la toate, când se întoarse acasă, nu mai găsi nici picior din toți servitorii și servitoarele pe care-i avea, ci doar casa pustie și goală.

Nu știa ce să creadă, ce să zică sau ce să facă și, încetul cu-ncetul, i se întuneca judecata. Se contempla și se vedea ajuns într-o clipă fără soție, fără prieten și fără slujitori, lăsat de izbeliște, credea el, de Cerul de deasupra sa și, mai ales, fără onoare, întrucât în absența Camilei își văzu și propria pierzanie.

Se hotărî în cele din urmă, după un lung răstimp, să plece în satul prietenului său, acolo unde fusese când el însuși făcuse cu putință să se urzească tot dezastrul acela. Își zăvorî porțile casei, încălecă și, trăgându-și din greu sufletul, o porni la drum, dar abia făcu jumătate din el când, hăituit de gânduri, se văzu silit să descalece și să-și lege calul de un copac la poalele căruia se lăsă să cadă, scoțând suspinuri triste și îndurerate, și acolo rămase până pe înserate; și la ceasul acela văzu venind dinspre oraș un om călare, pe care, după ce-l salută, îl întrebă ce noutăți mai erau prin Florența. Cetățeanul răspunse:

— Cele mai ciudate din câte s-au auzit de multă vreme acolo, căci se vorbește peste tot că Lotario, marele prieten al lui Anselmo cel bogat, care locuia lângă Sfântul Ioan, a răpit-o astă-noapte pe Camila, soția lui Anselmo, dispărut și el. Toate acestea le-a spus o slujitoare de-a Camilei, pe care guvernatorul a surprins-o coborând pe un cearșaf de la o fereastră a casei lui Anselmo. La drept vorbind, nu știu exact

cum s-au petrecut lucrurile: știu doar că tot orașul este uluit de întâmplare, fiindcă nu era de așteptat una ca asta de la prietenia atât de strânsă dintre cei doi, despre care se spune că era atât de mare, încât li se zicea *cei doi prieteni*.

— Se știe oare — zise Anselmo — pe ce drum au apucat-o Lotario și Camila?

— Nici vorbă — zise cetățeanul —, deși guvernatorul a depus multe stăruințe ca să-i găsească.

— Mergi cu Dumnezeu, domnule — zise Anselmo.

— Rămâi cu El — răspunse cetățeanul, și dus a fost.

La niște vești atât de nefericite, Anselmo fu pe punctul de a-și pierde nu doar mințile, ci și viața. Se ridică de pe jos cum putu și ajunse acasă la prietenul său, care nu știa încă nimic despre nenorocirea lui, dar când îl văzu sosind palid, sfârșit și pierit, își dădu seama că îl rodea o mare suferință. Anselmo rugă numaidecât să fie dus la pat și să i se dea ceva de scris. Se făcu întocmai și-l lăsară culcat și singur, căci așa voise el, ba chiar ceruse să i se închidă ușa. După ce se văzu, așadar, singur, gândul nenorocirii sale începu a-l apăsa atât de teribil, încât își dădu limpede seama că viața îi era pe sfârșite, drept care hotărî să aducă la cunoștință cauza morții sale neobișnuite; și, începând a scrie, înainte de a apuca să aștearnă pe hârtie tot ce voia, suflarea îl părăsi și-și lăsă viața în mâinile durerii pricinuite de imprudenta lui curiozitate.

Stăpânul casei, văzând că se făcuse târziu și Anselmo nu-l mai chema, hotărî să intre și să afle dacă indispoziția îi mai stăruia și-l găsi întins cu fața-n jos, cu o jumătate a trupului în pat și cealaltă jumătate peste mescioară, pe care stătea o hârtie scrisă și deschisă și încă ținând pana în mână. Gazda se apropie de el, după ce mai întâi îl strigă; și, apucându-l de mână, deoarece văzuse că nu-i răspundea, și găsimdu-l rece, își dădu seama că era mort. Uluit și îndurerat cum nu se mai poate, îi chemă pe cei ai casei spre a vedea nenorocirea abătută asupra lui Anselmo, iar la urmă citi și hârtia scrisă, după cum recunosc, chiar de mâna lui și cuprinzând următoarele vorbe:

O dorință prostească și imprudentă mi-a luat viața. Dacă veștile despre moartea mea vor ajunge cândva la urechile Camilei, afle că o

iert⁶⁴⁶, fiindcă nu era obligată a face minuni și nici eu nu eram siliu a voi ca ea să le facă; și, de vreme ce am fost făuritorul dezonoarei mele, nu este cazul să...

Până aici scrisese Anselmo, de unde se putu vedea că în clipa aceea, fără a mai apuca să isprăvească ce avea de spus, viața i se sfârșise. A doua zi, prietenul îi înștiință de moartea lui pe părinții lui Anselmo, care și aflaseră nenorocirea, ca și mănăstirea unde Camila era aproape gata să-și însoțească bărbatul în acea călătorie inevitabilă, dar nu din pricina veștii despre soțul ei mort, ci din pricina celor aflate despre plecarea prietenului. Se spune că, deși se pomeni văduvă, nu vru să plece de la mănăstire și cu atât mai puțin să rostească legămintele de călugăriță, până când, nu multe zile mai târziu, îi sosiră vești că Lotario murise într-o bătălie dată pe atunci de monsieur de Lautrec împotriva Marelui Căpitan Gonzalo Fernández de Córdoba în regatul Neapolelui⁶⁴⁷, unde ajunsese prietenul prea târziu pocăit; aflând aceasta, Camila rosti legămintele monahicești și-n scurt timp își isprăvi viața în mâinile aspre ale tristeților și melancoliilor. Iată sfârșitul de care avură parte toți, izvorât dintr-un început atât de nebunesc.“

— Nuvela – zise preotul – mi se pare bună, dar nu pot să mă conving că toate acestea au fost adevărate; iar dacă sunt născocite, autorul a născocit rău, fiindcă nu e de crezut că poate exista un soț atât de prost, încât să țină morțiș a face o experiență atât de costisitoare ca Anselmo. Dacă povestea s-ar fi petrecut între un curtezan și amanta lui, mai treacă-meargă, dar între soț și soție, pare de-a dreptul imposibil; cât despre felul de-a o povesti, nu mă nemulțumește.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ Deznodământ foarte asemănător cu cel al lui Carrizales din *Gelosul extremaduran* (Nuvele exemplare).

⁶⁴⁷ Referire probabilă la bătălia de la Cerignola, câștigată de Marele Căpitan (1503), în tabăra franceză aflându-se și tânărul Odet de Foix, senior de Lautrec, care avea să devină un vestit general.

⁶⁴⁸ *Curiosul imprudent* este prima nuvelă tipărită de Cervantes. Diagnosticul preotului va fi punctul de plecare pentru orice analiză a acestei nuvele. Tot lui îi va încredința Cervantes și cu alte prilejuri exprimarea unor opinii literare corecte și fine. Vezi DQ I, 47, 48.

CAPITOLUL 36

Care vorbește despre sălbatica și nemaipomenita bătălie dusă de către don Quijote împotriva unor burdufuri de vin negru, împreună cu alte evenimente ce i se întâmplară la han ⁶⁴⁹

Într-acestea, hangiul, care stătea în poarta hanului, zise:

– Iată că vine o mândră trupă de oaspeți; dacă se opresc aici, o s-avem gaudeamus⁶⁵⁰.

– Ce fel de oameni sunt? – zise Cardenio.

– Patru bărbați – răspunse hangiul – călărind cu scărițe scurte⁶⁵¹, cu lănci și paveze, și toți cu măști negre⁶⁵²; și împreună cu ei vine o femeie îmbrăcată în alb, pe o șa cu spătar⁶⁵³, acoperită și ea la față, și doi valeți pedestri.

– Sunt așa de-aproape? – întrebă preotul.

– Atât de-aproape – răspunse hangiul –, că au și sosit.

Auzind acestea, Doroteea își acoperi fața, și Cardenio intră în încăperea lui don Quijote; și aproape nu mai avură timp s-o facă, pentru că și intrară în han toți cei pomeniți de hangiu și, după ce descălecară, cei patru, deosebit de chipeși și de arătoși, se duseră să o dea jos pe femeia care ședea pe șaua cu spătar, iar unul dintre ei o luă în brațe și-o așeză pe un scaun aflat la intrarea încăperii unde se ascunsese Cardenio. În tot acest timp, nici ea, nici ei nu-și scosese ră ni măștile și nici vreun cuvânt: doar când se așeză pe scaun, femeia oftă adânc și-și lăsă brațele să-i cadă

⁶⁴⁹ Bătălia menționată aici a avut deja loc în capitolul anterior.

⁶⁵⁰ „Sărbătoare“, „bucurie“, termen împrumutat din latina liturgică: „Gaudeamus omnes in Domino“ („Să ne bucurăm cu toții întru Domnul“). Nu e de mirare că hangiul folosește o expresie latinească, întrucât, după cum s-a mai văzut, și Sancho își avea gradul său de „lătinie“. Se citează și un proverb răspândit: „Al comer, gaudeamus; al pagar, ad te suspiramus“, a doua expresie provenind din imnul liturgic *Salve Regina*: „Ad te suspiramus, exsules filii Evae“ („Către tine suspinăm, noi, exilați copii ai Evei“).

⁶⁵¹ În text: *a la jineta*, manieră de a călări cu scărițe scurte și picioarele îndoite, pentru a putea avansa mai repede la drum.

⁶⁵² Măști pentru protejarea feței de soare și de praf.

⁶⁵³ În text: *sillón*, șa specială pentru femei, cu spătare, brațe de lemn tapitate și tăblii pentru sprijinirea picioarelor.

în lături, ca o persoană bolnavă și gata să leșine. Cei doi valetți pedestri duseră caii la grajd.

Văzând acestea, preotul, dornic să știe ce fel de oameni erau cei astfel îmbrăcați și cufundați într-o asemenea tăcere, merse acolo unde erau valetții și-l întrebă pe unul din ei ceea ce dorea să afle, iar acesta îi răspunse:

— Zău, domnule, n-aș ști să-ți spun cine sunt oamenii ăștia: se pare doar că sunt nobili toți, mai ales cel care s-a apropiat ca s-o ia în brațe pe doamna aceea pe care ai văzut-o; și zic asta pentru că toți ceilalți îi arată respect și nimeni nu face decât ce hotărăște și poruncește el.

— Și doamna cine e? – întrebă preotul.

— Nici asta n-aș ști să-ți spun – răspunse valetul –, fiindcă niciodată pe drum n-am văzut-o la față; am auzit-o însă de multe ori oftând, ba chiar scoțând gemete, de parcă la fiecare din ele ar fi stat să-și dea sufletul. Și nici nu-i de mirare că nu știm mai mult decât ți-am spus, deoarece tovarășul meu și cu mine nu-i însoțim decât de două zile, întrucât, întâlnindu-ne cu ei pe drum, ne-au rugat și ne-au înduplecat să mergem cu ei până în Andaluzia, făgăduindu-ne să ne plătească foarte bine.

— Dar numele vreunuia dintre ei l-ați auzit? – întrebă preotul.

— Nu, nici gând – răspunse valetul –, fiindcă toți umblă atât de tăcuți, că-i a minune, și-ntre ei n-auzi altceva decât suspinurile și oftaturile bietei doamne, care ne umplu de milă, încât credem că merge cu sila acolo unde va fi mergând; și, după cum se poate desprinde după hainele ei, este sau, cel mai sigur, urmează să fie călugăriță, și tocmai pentru că nu de bunăvoie merge la călugărie este atât de tristă precum arată.

— Tot ce se poate – zise preotul.

Și, părăsindu-i, se întoarce unde stătea Doroteea, care, de cum o auzise suspinând pe femeia mascată, se apropie de ea, împinsă de firea sa milostivă, și-i spuse:

— Ce suferință te-ncearcă, doamnă dragă? Dacă e cumva vreuna cu care femeile sunt obișnuite și se pricep să o și trateze din experiență, eu una mă ofer cu toată bunăvoința să te slujesc.

La toate acestea, doamna suferindă continua să tacă și, cu toate că Doroteea i se îmbie și mai stăruior, ea păstra mai departe tăcerea, până

când se apropie de ele cavalerul mascat de care, după spusele valetului, ascultau toți ceilalți și care-i spuse Doroteei:

— Nu te osteni, doamnă, să-i mai oferi ceva femeii acesteia, pentru că-i stă în obicei să nu mulțumească niciodată pentru binele făcut, și nici nu stăruie să-ți răspundă, dacă nu vrei s-auzi din gura ei o minciună.

— Niciodată n-am spus vreuna — zise atunci cea care până în clipa aceea păstrase tăcerea —, ci tocmai pentru că am fost atât de sinceră și de incapabilă să mint mă văd acum într-o asemenea nenorocire; și că așa este, țin să fii martor chiar domnia ta, fiindcă adevărul meu curat tocmai pe domnia ta te face să fii prefăcut și mincinos.

Cardenio, ca unul ce stătea atât de aproape de cea care le rostea, între ei aflându-se doar ușa de la încăperea lui don Quijote, auzi vorbele acestea limpede și deslușit; și, de îndată ce le auzi, zise cu strigăt mare:

— Doamne apără! Ce mi-e dat s-aud? Ce glas îmi ajunge la ureche?

La strigătele acestea, doamna, cuprinsă toată de tulburare, întoarse capul și, nevăzând cine le scotea, se ridică în picioare și dădu să intre în încăperea, dar cavalerul, văzând acestea, o opri, fără a-i îngădui să mai facă niciun pas. Ei, din pricina tulburării și agitației, îi căzu taftaua ce-i acoperea fața și dădu la iveală o frumusețe neasemuită și un chip miraculos, deși palid și rătăcit, căci își rotea ochii peste tot unde ajungea cu privirea, cu asemenea febrilitate, încât părea o persoană scoasă din minți, semne vădite care, fără a ști de ce le făcea, treziră o milă adâncă în Doroteea și în toți ceilalți care-o priveau. Cavalerul o prinsese zdravăn de umeri și, fiind atât de preocupat să o țină-n loc, nu izbuti să-și îndrepte și obrăzarul ce-i aluneca și care până la urmă îi căzu de-a binelea; și când Doroteea, care o îmbrățișase pe doamnă, își ridică ochii, văzu că acela ce o ținea tot în brațe era soțul ei, don Fernando, încât nici nu apucă să-l recunoască bine, că, slobozind din străfundul rărunchilor un lung și sfâșietor de trist „vai“, căzu pe spate leșinată; iar dacă bărbierul nu ar fi fost chiar lângă ea, culegând-o în brațe, s-ar fi prăbușit la pământ.

Preotul se repezi să-i scoată masca și să o stropească pe față cu apă și, de îndată ce o descoperi, don Fernando, care încă o mai ținea strâns în brațe pe cealaltă, o recunoscă și rămase ca mort când o văzu, dar nu renunță totuși să o rețină pe Luscinda, cea care se străduia să-i scape

din brațe și care îl recunoscuse după suspin pe Cardenio, iar acesta o recunoscuse pe ea. Auzi și Cardenio acel „vai” scos de Doroteea când căzuse leșinată și, închipuindu-și că era Luscinda lui, ieși din încăpere înspăimântat și primul pe care-l zări fu don Fernando, care-o ținea îmbrățișată pe Luscinda. Don Fernando îl recunoscuse și el numai decât pe Cardenio; și tustrei, Luscinda, Cardenio și Doroteea, rămaseră amuțiți și împietriți, aproape fără a ști ce li se întâmplase.⁶⁵⁴

Toți tăceau și se priveau cu toții, Doroteea pe don Fernando, don Fernando pe Cardenio, Cardenio pe Luscinda și Luscinda pe Cardenio. Cea dintâi însă rupse tăcerea Luscinda, adresându-i-se lui don Fernando după cum urmează:

— Dă-mi drumul, seniore don Fernando, în numele datoriei față de cel ce ești, dacă nu o faci și din alte pricini, dă-mi drumul ca să ajung la zidul căruia-i sunt iederă, la sprijinul de care nu m-au putut îndepărta nesăbuițele, amenințările, făgăduielile sau darurile domniei tale. Iată cum Cerul, pe căi neobișnuite și necunoscute nouă, mi l-a scos în față pe soțul meu legiuit și, bine știi, după mii de experiențe scump plătite, încât doar moartea ar fi în stare să mi-l șteargă din amintire. Fie, dar, ca asemenea dezamăgiri atât de limpezi să-ți prefacă, întrucât altceva oricum n-ai putea face, dragostea în turbare, afecțiunea în resentiment, și ia-mi în numele lor viața, căci, dacă mi-o voi pierde în fața scumpului meu soț, mi-o voi socoti bine folosită; și, prin moartea mea, el va fi poate mulțumit de credința pe care i-am păstrat-o până în ultima clipă a vieții.

Între timp își venise în fire și Doroteea și auzise toate vorbele rostite de către Luscinda și-și dădu seama după ele cine anume era ea, astfel încât, văzând că don Fernando tot nu-i dădea drumul din brațe și nici nu răspundea vorbelor ei, se strădui din răputeri să se ridice și merse de-i căzu în genunchi la picioare și, vărsând belșug de lacrimi frumoase și tânguitoare, începu a-i spune astfel:

— Dacă razele soarelui pe care-l ții eclipsat în brațe, domnule dragă, nu ți le răpesc și orbesc pe cele ale ochilor tăi, vei fi văzut până acum că cea îngenuncheată la picioarele tale e, atâta cât voi-vei tu, nefericita

⁶⁵⁴ Foarte bine construită această scenă de anagnoreză colectivă, într-un montaj dinamic și circular al schimburilor de priviri.

și nenorocita Doroteea. Eu sunt țărâna aceea umilă pe care tu, din bunătațe sau din plăcere, ai vrut s-o ridici la înălțimea putinței de a-și spune a ta; sunt cea care, ferecată între hotarele cinstei, a trăit împăcată până când, la glasul stăruințelor și al, după cum păreau, dreptelor și îndrăgostitelor tale simțăminte, și-a deschis porțile sfielii și ți-a încredințat cheile libertății sale, un dar primit de tine cu atâta nerecunoștință, după cum limpede o dovedește faptul că a trebuit să mă găsești în locul unde m-ai găsit și să te văd și eu pe tine așa cum te văd. N-ai vrea totuși să-ți închipui cumva că am venit aici adusă de pașii dezonoarei mele, ci m-au adus doar cei ai durerii și supărării de a mă fi văzut uitată de tine. Tu ai vrut să fiu a ta și ai voit-o în asemenea chip, încât, chiar dacă astăzi voia ți-ar fi alta, nu va fi cu putință să încetezi a fi al meu. Ia seama, dragul meu domn, că neasemuita afecțiune pe care ți-o port îți poate fi răsplată pentru frumusețea și noblețea în numele cărora mă părăsești. Nu poți fi al frumoasei Luscinda, pentru că ești al meu, nici ea nu poate fi a ta, pentru că e a lui Cardenio; și mai ușor ți-ar fi, dacă vei sta să te gândești, să-ți îndupleci tu simțirea spre-a o iubi pe cea care te adoră, decât să o îndemni a te iubi pe cea care te urăște. Tu ai stăruit pe lângă slăbiciunea mea, tu mi-ai implorat virtutea, tu nu mi-ai ignorat starea, tu știi bine felul cum m-am supus voii tale depline: nu ai nici motiv, nici pretext să te consideri înșelat; și, dacă lucrurile așa stau, cum și stau, și dacă tu ești într-adevăr deopotrivă creștin și cavaler, de ce amâni oare cu atâtea ocolișuri să mă faci tot atât de fericită la sfârșit precum m-ai făcut la început? Și dacă nu mă vrei așa cum sunt, ca soție a ta, adevărată și legiuită, voiește-mă cel puțin și primește-mă ca sclavă, căci, dacă aș fi sub stăpânirea ta, m-aș socoti fericită și preanorocoasă. Nu-ngădui, părăsindu-mă și lăsându-mă de izbeliște, ca lumea să se strângă cercuri-cercuri și să clevească pe seama dezonoarei mele; nu le-aduce părinților mei o bătrânețe atât de tristă, deoarece nu așa ceva merită slujirile lor credincioase pe care, ca buni vasali, totdeauna le-au adus alor tăi. Și dacă ți se pare că-ți înjosești sângele amestecându-ți-l cu al meu, gândește-te că puține obârșii nobile sau niciuna nu există pe lume care să nu o fi apucat pe drumul acesta și că nu cea luată de la femei are greutate în descendențele

ilustre⁶⁵⁵, cu atât mai mult cu cât adevărata noblețe stă în virtute⁶⁵⁶, iar dacă aceasta îți va lipsi refuzându-mi ceea ce cu atâta îndreptățire îmi datorezi, eu ți-o voi lua înainte și voi avea mai multe titluri de noblețe decât tine. În sfârșit, domnule, și e ultimul lucru pe care ți-l spun, vrei, nu vrei, soție eu îți sunt: martore sunt cuvintele tale, care nu pot și nu trebuie să fie mincinoase, dacă te prețuiești în temeiul faptului pentru care mă disprețuiești pe mine; martoră e iscălitura pe care ai pus-o, martor și Cerul pe care l-ai invocat ca martor la tot ce-mi făgăduiai. Și chiar dacă ar lipsi toate acestea, conștiința ta n-ar trebui să lipsească a striga tăcând în toiul bucuriilor tale, luând apărarea adevărului pe care ți l-am spus și tulburându-ți cele mai alese plăceri și mulțumiri.

Aceste vorbe și altele asemănătoare le spuse îndurerata Doroteea, cu atâtă mâhnire și lacrimi, încât până și cei ce-l însoțeau pe don Fernando și toți ceilalți câți erau de față i se alăturară întru ele. Don Fernando o ascultă fără a-i răspunde nicio vorbă, până când ea nu le puse capăt alor ei și nu dădu cep atâtor gemete și suspinuri, încât cine nu s-ar fi înduioșat de dovezile unei atât de mari dureri trebuia să fie într-adevăr inimă de bronz. Luscinda o privea și ea, nu mai puțin îndurerată de jalea ei, pe cât de uimită de multu-i discernământ și marea-i frumusețe; și, cu toate că ar fi vrut să se apropie de ea și să-i spună câteva cuvinte de mângâiere, nu o lăsau brațele lui don Fernando, care continuau să o țină prionită. Acesta, plin de tulburare și uluire, după ce o bună bucată de vreme o privi pe Doroteea, își desfăcu brațele și, eliberând-o pe Luscinda, zise:

— Ai învins, frumoasă Doroteea, ai învins, fiindcă nimeni n-ar putea avea inima să respingă atâtea adevăruri laolaltă.

⁶⁵⁵ Doar bărbații, potrivit dispozițiilor culegerii de legi a lui Alfonso al X-lea cel Înțelept (*Siete Partidas*, VIII, 5, 20), puteau transmite descendenței noblețea. Covarrubias citează în acest sens un proverb caracteristic: „En Castilla, el caballo lleva la silla: debióse decir por las hidalguías, porque los hijos siguen la condición de los padres y no de las madres” (*Tesoro, la Castilla*).

⁶⁵⁶ Ideea aceasta este prezentă încă din sursele clasice, vezi Iuvenal („Nobilitas sola est atque unica virtus”, *Satira a VIII-a*, 7) sau Seneca (*Scrisoarea a XLIV-a*); ea a fost reluată de către umaniștii Renașterii și apare frecvent în literatura Secolului de Aur în polemicile privitoare la puritatea sângelui.

Din pricina leșinului care o cuprinsese, Luscinda, de îndată ce don Fernando îi dădu drumul, fu cât pe ce să se prăbușească la pământ, dar, cum se afla lângă ea, Cardenio, care se dusesese în spatele lui don Fernando pentru a nu fi recunoscut de el⁶⁵⁷, se repezi, lepădând orice temere și cu orice risc, să o susțină pe Luscinda și, prinzând-o în brațe, îi spuse:

— Dacă milostivul Cer binevoiește și vrea să ai parte și de odihnă, o, credincioasă, statornică și frumoasă doamnă a mea, nicăieri nu cred că o vei avea mai sigură decât în brațele ce te primesc acum așa cum te-au primit și altădată, când soarta a vrut să-ți pot spune că ești a mea.

La vorbele acestea, Luscinda își aținti privirea asupra lui Cardenio și, începând a-l recunoaște treptat⁶⁵⁸, întâi după glas și, încredințându-se apoi și cu văzul că el era, aproape fără a mai ști de sine și fără a mai ține seama de nicio cuviință virtuoasă, se aruncă și-l cuprinse cu brațele pe după gât și, lipindu-și obrazul de-al lui Cardenio, îi spuse:

— Domnia ta, dragul meu domn, da, domnia ta ești adevăratul stăpân al roabei tale aici de față, oricât s-ar mai împotrivi soarta vrăjmașă și în pofida oricâtor amenințări ar mai supune viața aceasta care se sprijină de cea a domniei tale.

Ciudat spectacol a fost pentru don Fernando și toți cei de față, uimiți cu toții de o întâmplare atât de nemaivăzută. Doroteei i se păru că don Fernando se albise la față și că schița un gest de răzbunare împotriva lui Cardenio, căci îl văzu pornit să-și ducă mâna la spadă; și, de cum îi trecu prin minte gândul acesta, se azvârli cu nemaivăzută iuțeală și-i cuprinse genunchii în brațe, acoperindu-i cu sărutări și ținându-l strâns, încât nu-l lăsa să se miște, și, fără a-și conțeni nicio clipă lacrimile, îi spunea:

— Ce-ai de gând să faci, tu, singurul meu adăpost, în clipa asta atât de neașteptată? O ai la picioare pe soția ta, iar cea pe care tu ți-o dorești ca atare e acum în brațele soțului ei. Gândește-te dacă ți s-ar cădea sau

⁶⁵⁷ Cardenio și don Fernando se văzuseră și recunoscuseră cu câteva pagini mai înainte, în scena recunoașterii colective. Explicațiile acestei negații pot fi diverse: de la graba redactării până la un nou puseu de lașitate din partea lui Cardenio.

⁶⁵⁸ Autorul pare a fi uitat că Luscinda îl recunoscuse pe Cardenio de cum intrase în han și se folosisese de prezența lui pentru a încerca să înduioșeze inima lui don Fernando.

ți-ar fi cu putință să dezlegi ceea ce a legat Cerul sau dacă nu ți-ar fi mai bine să vrei a o face egala ta pe cea care, în ciuda oricăror piedici, întărită în adevărul și statornicia ei, în fața ochilor tăi și-i ține pe-ai săi, scaldând în roua iubirii chipul și pieptul adevăratului ei soț. Te rog pe cel care ne este Dumnezeu și te implor pe ceea ce ești ca dezamăgirea aceasta atât de vădită nu doar să nu-ți sporească mânia, ci să ți-o potolească în asemenea chip, încât, cu calm și liniște, să-ngădui ca acești doi îndrăgostiți să se bucure nestânjeniți de tihna lor atâta timp cât va voi Cerul să le-o acorde, și astfel vei învedera mărinimia strălucitei tale inimi nobile, iar lumea va vedea că rațiunea are mai multă putere asupra ta decât pofta.

În timp ce Doroteea spunea acestea, Cardenio, deși continua să o țină în brațe pe Luscinda, nu-și dezlipea ochii de pe don Fernando, hotărât fiind, de-l va vedea făcând vreo mișcare împotriva lui, să caute a se apăra și a-i ataca după puterile lui, fie și cu prețul vieții, pe toți cei ce-ar fi vrut să-i facă rău. Dar în aceeași clipă dădură fuga prietenii lui don Fernando, și preotul, și bărbierul, care fuseseră de față la toate, fără a lipsi nici bunul de Sancho Panza, și cu toții îl înconjurară pe don Fernando, implorându-l să binevoiască a se uita la lacrimile Doroteei și, dacă cele spuse în vorbele ei erau adevărate, cum ei nici nu se îndoiau că fuseseră, să nu îngăduie ca ea să fie înșelată în așteptările sale atât de îndreptățite; să aibă în vedere că nu întâmplător, cum părea, ci printr-o providență aparte a Cerului, se adunaseră cu toții într-un loc unde nimeni n-ar fi gândit; și să ia seama – zise preotul – că numai moartea o putea separa pe Luscinda de Cardenio și, chiar dacă i-ar fi despărțit tăișul unei săbii, ei și-ar fi socotit moartea nespus de fericită, iar în ceea ce ține de legăturile implacabile ar fi fost o supremă înțelepciune ca, silindu-se și învingându-se pe sine, să arate o inimă generoasă și să le îngăduiască celor doi ca prin simpla lui voință să se bucure de binele ce le și fusese acordat de Cer; să-și îndrepte ochii și asupra frumuseții Doroteei, căci ar vedea că puține sau niciuna nu-i puteau fi deopotrivă, cu atât mai puțin s-o întrecă, și să alătore frumuseții ei modestia și dragostea neîntrecută pe care i-o purta ea, iar mai presus de orice să vadă că, dacă se mândrea că este cavaler și creștin, nu putea face altceva decât să-și respecte cuvântul dat ei, deoarece, respectându-și-l, l-ar respecta pe

Dumnezeu și ar da satisfacție tuturor persoanelor discernătoare, care știu și cunosc că o prerogativă a frumuseții, chiar dacă stă într-o persoană umilă, este ca, însoțindu-se cu virtutea, să se poată ridica și situa la nivelul oricărei înălțimi, fără nicio știrbire pentru acela care o ridică și și-o face egală; și când te supui puternicelor legi ale plăcerii, cu condiția ca-n ele să nu-și facă loc păcatul, celui ce le urmează nu i se poate găsi vină.

Pe scurt, acestor argumente le adăugară cu toții și altele, astfel înfățișate și atât de multe, încât inima vitează a lui don Fernando – nutrită totuși de un sânge ilustru – se îmblânzi și se lăsă învinsă de adevăr, pe care și să fi vrut nu l-ar fi putut tăgădui; iar drept semn că se supusese și se încredințase gândului celui bun ce-i fusese propus, se aplecă și-o îmbrățișă pe Doroteea, spunându-i:

– Ridică-te, iubită doamnă, căci nu e drept să stea în genunchi la picioarele mele cea pe care-o port în suflet; și, dacă până acum n-am învederat ceea ce spun, a fost pesemne din voia Cerului, pentru ca, fiindu-mi dat să văd credința cu care mă iubești, să știu a te prețui după cum meriți. Ceea ce te rog este să nu-mi reproșezi reaua purtare și nici multa ușurătate, deoarece tot prilejul și forța care m-au împins a te accepta să fii a mea m-au împins în egală măsură și a încerca să nu fiu al tău. Și ca să te convingi de adevărul acesta, întoarce-te și uită-te-n ochii acum fericiți Luscinda și-n ei găsi-vei scuza tuturor rătăcirilor mele; și, de vreme ce ea a găsit și și-a dobândit ceea ce-și dorea, iar eu am găsit în dumneata tot ce mă împlinește, fie ca ea să trăiască în pace și mulțumire ani fericiți și îndelungați cu Cardenio al ei, precum și eu mă rog Cerului să-mi îngăduiască a trăi cu Doroteea mea.

Și, zicând acestea, o îmbrățișă din nou și-și alipi obrazul de-al ei, cu o simțire atâta de duioasă, încât fu nevoit să aibă mare grijă ca lacrimile să nu apuce a da semne neîndoioase ale iubirii și căinței sale. Nu la fel făcură cele ale Luscindei și-ale lui Cardenio, ba chiar cele ale tuturor celor de față, întrucât începură a vărsa atâtea, unii de bucuria proprie și ceilalți de-a celorlalți, încât s-ar fi zis că tuturora li se întâmplase cine știe ce lucru grav și cumplit. Până și Sancho Panza plângea, deși mai apoi spuse că nu plânsese decât după ce văzuse că Doroteea nu era, cum credea el, regina Moimițomițona, de la care așteptase atâtea favoruri. Uimirea tuturora, împreună cu plânsul, dură o bucată de vreme, după

care Cardenio și Luscinda se duseră să îngenuncheze la picioarele lui don Fernando, mulțumindu-i pentru favoarea făcută, cu vorbe atât de curtenitoare, încât don Fernando nu știa ce să le răspundă; drept care îi ridică de jos și-i îmbrățișă cu vădiri de multă iubire și multă curtenie.

O rugă apoi pe Doroteea să-i spună cum de ajunsese în locul acela, atât de departe de satul ei. Și ea, cu vorbe concise și pline de discernământ, îi povesti tot ce mai înainte îi povestise lui Cardenio, ceea ce lui don Fernando și celor care-l însoțeau le plăcu atât de tare, încât ar fi vrut ca povestea să dureze mai mult: atât era de mare farmecul cu care-și povestea Doroteea nefericirile. Și, după ce ea isprăvi, don Fernando istorisi cele întâmplate în oraș după ce găsisese la sânul Luscindei hârtia aceea, unde ea declara că este soția lui Cardenio și că nu putea fi a lui. Spuse că voise s-o ucidă și chiar ar fi făcut-o dacă n-ar fi fost împiedicat de părinții ei și că, astfel, plecase din casa lor înciudat și rușinat, hotărât să se răzbune mai pe îndelete; a doua zi aflase că Luscinda dispăruse din casa părinților săi, fără ca nimeni să știe unde plecase, și, în sfârșit, la capătul câtorva luni, reușise să afle că era într-o mănăstire, decisă a rămâne acolo toată viața, dacă nu și-o putea petrece împreună cu Cardenio; și, de îndată ce aflase, alegându-și-i ca însoțitori pe cei trei cavaleri, ajunsese la locul unde se afla ea, nevrând însă a sta de vorbă cu dânsa, de teamă ca nu cumva, dacă s-ar fi aflat de prezența lui acolo, să se fi întărit și paza mănăstirii; și astfel, așteptând o zi când poarta era deschisă, îi lăsă pe doi de pază la poartă, iar el cu celălalt intrară în mănăstire căutând-o pe Luscinda, pe care o găsiseră în claustru, unde stătea de vorbă cu o călugăriță, și, după ce o răpiseră fără a-i da prilej să li se opună, merseseră cu ea într-o așezare unde se aprovizionară cu toate cele de trebuință ca să o ducă de-acolo; izbutiseră a face totul în deplină siguranță, întrucât mănăstirea era în plin câmp, departe de sat. Spuse că Luscinda, de îndată ce se văzuse în puterea lui, își pierduse total cunoștința și, după ce își revenise, nu făcuse altceva decât să plângă și să suspine, fără a scoate niciun cuvânt, și astfel, întovărășiți de tăcere și lacrimi, ajunseseră la hanul acela, ceea ce pentru el însemnase a fi ajuns în cer, unde se încheie și iau sfârșit toate nenorocirile de pe pământ.

CAPITOLUL 37

*Unde continuă istoria faimoasei infante Moimițomițona,
cu alte aventuri pline de haz*

Sancho asculta toate acestea cu nu puțină durere în suflet, văzând că-i dispăreau și i se duceau pe gârlă speranțele de înnobilare și că frumoasa prințesă Moimițomițona i se prefăcuse în Doroteea, uriașul în don Fernando, iar stăpânu-său dormea butuc mai departe, fără să aibă habar de cele întâmplare. Doroteea nu se putea dumiri dacă fericirea ce-i fusese dată nu era decât un vis; Cardenio împărtășea același gând, iar cel al Lusindei curgea pe-aceeași albie. Don Fernando aducea mulțumiri Cerului pentru favoarea primită și pentru că-l scosese din labirintul acela încâlcit, unde fusese cât pe ce să-și piardă reputația și sufletul; și, în sfârșit, toți câți se aflau în han erau mulțumiți și veseli de bunul dezno-dământ pe care-l avuseseră niște treburi atât de încâlcite și de desperate.

Preotul, ca om discernător, prețuia totul după cuviință și îl felicita pe fiecare pentru binele dobândit; cel mai mult însă jubila și era mulțumită hangița, datorită făgăduielii pe care i-o făcuseră Cardenio și preotul de a-i plăti toate daunele și dobânzile acumulate în contul lui don Quijote. Cel îndurerat, nefericit și trist era însă, după cum s-a spus, numai Sancho; și astfel, cu o mină melancolică, intră la stăpânul său, care tocmai se trezise, și-i spuse:

— N-ai decât să dormi liniștit, dom'le Tristă Figură, și cât poțești, fără grija de-a mai omorî vreun uriaș sau de-a o duce înapoi pe prințesă în regatul ei, căci totul s-a și săvârșit și mântuit.

— Așa cred și eu – răspunse don Quijote –, fiindcă am avut cu uriașul cea mai extraordinară și mai năprasnică bătălie pe care cred că am dat-o de-a lungul întregii mele vieți, și cu un rever de spadă, jap!, i-am doborât capul la pământ, iar sângele care i-a țâșnit a fost atât de mult, încât curgeau pe jos pâraie, ca și cum ar fi fost de apă.

— Ca și cum ar fi fost de vin negru ai putea zice mai bine, domnule – răspunse Sancho –, pentru că vreau să afli, dacă n-ai știut, că uriașul mort e un burduf găurit, iar sângele zece arroba⁶⁵⁹ de vin negru pe care

⁶⁵⁹ *Arroba*: măsură de capacitate pentru lichide, echivalentă cu cca 17 l.

le cuprindea în pântec, și căpățâna tăiată e curva care m-a născut⁶⁶⁰, lua-le-ar Satana pe toate.

— Ce tot spui, nebune? — i-o întoarse don Quijote —. Ești în toate mințile?

— Scoală-te, domnule — zise Sancho —, și-ai să vezi ce mare scofală ai făcut și ce-avem de plătit, iar pe doamna aia o s-o vezi prefăcută într-o doamnă de rând numită Doroteea, precum și alte întâmplări care, dac-ai să le dai de rost, au să te uimească.

— De nimic nu m-aș mira — replică don Quijote —, fiindcă, dacă mai ții minte, data trecută când am fost aici ți-am spus că toate câte se întâmplaseră erau treburi de magie și n-ar fi de mirare ca la fel să fie și acum.

— Aș crede tot — răspunse Sancho —, dacă și cerguirea ar fi fost de soiul ăsta, da' n-a fost așa, ci aievea și adevărată; am văzut cu ochii mei că hangiul, care-i astăzi aici, ținea de un capăt al țolului și mă azvârlea în cer cu mult haz și voie bună și cu tot atâta răs câtă putere; iar în împrejurările când recunoști oamenii, eu unul, deși prost și păcătos, sunt sigur că nu e niciun fel de vrajă, ci snopeală multă și multă rea vânturare.

— Ei, găsi-va Domnul leacul — zise don Quijote —. Ajută-mă să mă-mbrac și lasă-mă să ies de-aici, căci vreau să văd și eu evenimentele și metamorfozele de care vorbești.

Sancho îi dădu hainele și-n timp ce el se îmbrăca, preotul le povesti lui don Fernando și celorlalți despre nebuniile lui don Quijote și despre stratagema de care se folosiseră ca să-l smulgă de la Stânca Săracă, unde-și închipuia el că stătea din pricina disprețuirilor doamnei lui. Le povesti, de asemenea, aproape toate aventurile pe care le povestise Sancho și nu puțin se mirară și râseră, părându-li-se și lor ce li se părea tuturora: și anume că era soiul cel mai ciudat de nebunie ce putea încăpea într-o gândire zănatică. Preotul spuse și mai mult: și anume că, de vreme ce fericita întâmplare a doamnei Doroteea făcea cu neputință să-și urmeze planul, era nevoie să născocească și să găsească altul ca

⁶⁶⁰ În text: *la puta que me parió*, expresie de indignare și acuzare foarte puternică, pe care totuși Sancho o atenuează cu o ultimă urmă de respect, trecând-o la persoana întâi.

să-l poată duce la el în sat. Cardenio se oferi să ducă el mai departe cele începute, Luscinda urmând să joace și să reprezinte persoana Doroteei.

— Nu — zise don Fernando —, nu așa trebuie făcut, ci vreau ca Doroteea să-și ducă mai departe născocirea, căci, satul bunului cavaler nefiind departe, m-aș bucura să i se găsească leacul.

— Nu-i la mai mult de două zile de mers de-aici.

— Și mai multe de-ar fi, tot mi-ar face plăcere să le străbatem ca să facem o faptă atât de bună.

Într-acestea, ieși don Quijote, înarmat cu tot echipamentul lui și în cap cu coiful, deși turtit, al lui Mambrino, ținându-și pe braț pavăza rotundă și sprijinit în fuștea sau darda sa. Pe don Fernando și pe ceilalți strania apariție a lui don Quijote îi ului când îi văzură chipul de-o jumătate de leghe bătută la pas, uscățiv și gălbejit, nepotrivirea armelor și ținuta țeapănă, și păstrară tăcerea, așteptând să vadă ce avea să spună; iar el, cu multă gravitate și calm, ținând-o cu privirea pe frumoasa Doroteea, zise:

— Sunt informat, frumoasă doamnă, de acest scutier al meu că măreția voastră s-a anihilat și ființa vi s-a nimicit, întrucât, din regina și marea stăpână ce obișnuiați a fi v-ați preschimbat într-o domnișoară particulară. Dacă asta s-a întâmplat la porunca necromantului vostru de tată, care s-a temut că eu n-aveam să dau ajutorul necesar și cuvenit, zic că n-a știut și nu știe nici jumătate din liturghie și că a fost puțin versat în istoriile cavaleresti; căci, dacă le-ar fi citit și parcurs la fel de atent și cu la fel de multă răbdare cum le-am parcurs și citit eu, ar fi găsit la fiecare pas cum alți cavaleri cu mai mică faimă decât a mea au săvârșit lucruri mai dificile, nefiind mare scofală să ucizi un urieșel, oricât de arțăgos ar fi acesta; pentru că n-au trecut multe ceasuri de când am dat ochii cu el, dar mai bine tac, ca să nu mi se spună că mint, ci timpul, dezvăluitor al tuturor lucrurilor, o va spune când ne vom aștepta mai puțin.

— Ai dat ochii cu două burdufuri⁶⁶¹, nu cu un uriaș — zise atunci hangiul.

⁶⁶¹ În ediția FR 1998, numeralul „dos” lipsește aici, prezent fiind însă în varianta sa electronică. Omisiunea a fost corectată în ediția FR 2004.

Căruia însă don Fernando îi porunci să tacă și să nu întrerupă cu niciun chip discursul lui don Quijote; și don Quijote urmă zicând:

— Zic, în sfârșit, înaltă și dezmoștenită doamnă, că dacă, din cauza pe care am menționat-o, tatăl domniei voastre a operat această metamorfoză asupra persoanei voastre, să nu-i acordați niciun credit, fiindcă nu există nicio primejdie pe pământ prin care spada mea să nu-și poată croi drum, așa încât, punând la pământ capul dușmanului vostru, vă voi pune vouă pe cap coroana peste puține zile.

Don Quijote nu spuse mai mult, ci așteptă ca prințesa să-i răspundă; or, ea, cunoscând hotărârea lui don Fernando de a persevera în amăgire până când aveau să-l ducă pe don Quijote pe pământul lui, îi răspunse cu mult haz și gravitate:

— Oricine vă va fi spus, viteze Cavaler al Tristei Figuri, că eu mi-aș fi prefăcut și schimbat ființa, nu v-a spus adevărul, fiindcă aceeași care am fost ieri sunt și azi. E drept că în mine s-a produs o anumită schimbare datorită unor evenimente pline de noroc bun, care mi l-au dăruit cum nu-mi puteam dori mai bine, fără ca din pricina asta să încetez însă a fi cea de dinainte și-a avea aceleași intenții de a mă folosi de vajnicul și invulnerabilul vostru braț cum întotdeauna am avut. Așa că, seniore drag, bunătatea voastră binevoiască a-i acorda din nou toată cinstirea tatălui care m-a zămislit și a-l considera drept un bărbat înțelept și prudent, de vreme ce prin știința lui a găsit un drum atât de lesnicios și de adevărat ca să-mi îndrept nenorocirea, căci eu una cred, domnule, că, dacă n-ar fi fost cu ajutorul vostru, niciodată n-aș fi nimerit să-mi aflu norocul de care am parte acum; și martori de încredere ai adevărului spus de mine sunt mai toți domnii aici de față. Rămâne ca mâine să o pornim la drum, deoarece azi n-am mai putea parcurge decât o etapă scurtă, iar restul bunei urmări la care trag nădejdea îl las la voia Domnului și-a vitejiei pieptului vostru.

Asta zise discernătoarea Doroteea, iar don Quijote, după ce o auzi, se întoarse către Sancho și, cu semne de mare supărare, îi spuse:

— Îți spun acum, mă Sanchuelo, că ești cel mai mare potlogăraș din Spania. Ia zi, pungașule, haimanao, nu tu mi-ai spus adineauri că prințesa aceasta se transformase într-o domnișoară pe nume Doroteea, și capul pe care înțeleg că i l-am retezat unui uriaș era curva care te-a născut,

împreună cu alte nerozii ce m-au adus în cea mai gravă nedumerire în care m-am aflat în toate zilele vieții mele? Bătu-te-ar... – și privi la cer și strânse din dinți –; îmi vine să-ți trag un asemenea toc de bătaie, încât să le pun sare-n scăfârlie⁶⁶² tuturor scutierilor mincinoși ai cavalerilor rătăcitori câți vor mai fi de azi înainte pe lume!

– Liniștește-te, stăpâne dragă – răspunse Sancho –, s-ar putea prea bine să mă fi înșelat în ce privește năpârlirea doamnei prințese Moimițomițona; dar în ce privește capul uriașului sau cel puțin găuritul burdufurilor și-a faptului că sângele e vin negru, nu mă-nșel, pe viul Dumnezeu, fiindcă burdufurile zac rănite colo, la căpătâiul patului înălțimii tale, iar vinul negru bălțește ca un lac în încăpere, iar de nu, așteaptă să vezi când o fi să prăjim ouăle sparte⁶⁶³: adică ai să vezi atunci când dumneasa domnul hangiu are să-ți ceară despăgubiri pentru tot. Cât despre celelalte, mă bucur din tot sufletul că doamna regină e tot aia care era, fiindcă îmi am și eu partea aici, ca fiecare odraslă de megieș.

– Îți spun acuma, Sancho – zise don Quijote –, că ești un zezzec, și cu asta, mă iartă, și basta.

– Basta – zise don Fernando –, să nu mai vorbim de astea; și pentru că doamna prințesă zice să o pornim la drum mâine, căci acum e prea târziu, așa să fie, iar noaptea asta ne-o vom putea petrece într-o plăcută conversație până ce va veni ziua următoare, când îl vom însoți cu toții pe seniorul don Quijote, deoarece vrem să fim martori ai vitezelor și nemaiauzitelor isprăvi pe care urmează a le săvârși de-a lungul marii misiuni în care s-a angajat.

– Eu sunt cel ce trebuie să vă slujească și să vă însoțească – răspunse don Quijote –, și vă sunt recunoscător pentru favoarea ce mi se face și buna opinie nutrită despre mine și pe care mă voi strădui s-o fac a se adevăra într-un tot, fie și cu prețul vieții mele, ba chiar mai mult, dacă ar fi să mă coste mai mult.

⁶⁶² În text: „que ponga sal en la mollera“, adică „să-i fac mai deștepti“; prefer să păstrez jocul metaforic original.

⁶⁶³ „Al freir de los huevos“ spune Sancho în spaniolă, expresie extrasă dintr-o locuțiune proverbială atribuită tradițional unui hoț care furase o tigaie; întrebând de hangiu ce avea asupra lui, el i-a răspuns: „Al freir de los huevos lo verá“ („O să vezi când o fi să prăjești ouăle“).

Multe cuvinte politicoase și multe poftiri amabile se schimbă între don Quijote și don Fernando, dar tuturora le impuse tăcerea un trecător care intră chiar atunci în han și care, după straie, părea a fi un creștin sosit de curând din țara maurilor, pentru că era îmbrăcat într-o cazacă de postav albastru, scurtă în poale, cu mâneci tot scurte și fără guler; pantalonii erau și ei din pânză albastră, cu o bonetă de aceeași culoare; purta meși de culoarea curmalei coapte și un hanger morisc, atârnat de-o bandulieră care-i trecea peste piept. După el intră, pe un măgar, o femeie îmbrăcată după moda moriscă, cu fața acoperită și pe cap cu un acoperământ; avea o bonețică de brocart și purta un burnuz ce-o acoperea de la umeri până la picioare.

Bărbatul era robust și cu ținută chipeșă, în vârstă de patruzeci de ani și-un pic⁶⁶⁴, destul de oacheș la față, cu mustăți lungi și barba foarte corect potrivită; pe scurt, arăta prin înfățișare că, dacă ar fi fost bine îmbrăcat, ar fi trecut drept persoană de calitate și de neam bun.

De cum intră, ceru o cameră, dar când i se spuse că nu se găsea nici-una în tot hanul, păru a se întuneca la față și, apropiindu-se de cea care după veșminte arăta a maură, o dădu jos în brațe. Luscinda, Doroteea, hangița, fiica ei și Maritornes, atrase de hainele cele noi și, pentru ele, nemaivăzute, o înconjurară pe maură, iar Doroteea, întotdeauna îndatoritoare, politicoasă și discernătoare, părându-i-se că atât ea, cât și cel care-o adusesese erau îngrijorați de lipsa camerei, îi spuse:

— Să nu te supere prea mult, doamnă dragă, puținul confort de-aici, căci e-n firea hanurilor să nu aibă așa ceva; cu toate astea, dacă ți-ar fi pe plac să-ți petreci noaptea cu noi — arătând către Luscinda —, poate că în toată călătoria domniei tale nu vei fi găsit altă ospetie la fel de primitoare.

Femeia cu fața acoperită nu răspunse nimic la aceasta și nici nu făcu altceva decât să se ridice de la locul unde ședea și, cu ambele mâini puse cruce pe piept și capul înclinat, se plecă în semn de mulțumire. După tăcerea ei își imagină că, fără doar și poate, trebuie să fi fost maură și că nu știa să vorbească limba creștinilor. Într-acestea se apropie

⁶⁶⁴ Coincide cu vârsta pe care o avea Cervantes prin 1589–90. Vârsta Zoraidiei trebuie să fi fost de vreo nouăsprezece ani.

robul, care până atunci fusese preocupat de altceva, și, văzând că toate se strânseseră roată în jurul femeii ce venise cu el și că aceasta tăcea la tot ce-i spuneau ele, zise:

— Doamnele mele, tânăra aceasta abia îmi înțelege limba și nu o știe vorbi decât pe cea din țara ei, se vede deci că din pricina asta nu a răspuns și nu răspunde la ce ați întrebat-o.

— Nu i s-a pus nicio întrebare — răspunse Luscinda —, ci doar i s-a oferit tovărășia noastră pentru noaptea asta și parte din locul unde ne vom oploși noi și unde i se vor face toate înlesnirile cu putință, cu bună-voința ce ne obligă să avem grijă de toți străinii aflați în nevoie, cu atât mai mult cu cât cea pe care o ajutăm este femeie.

— În numele ei și-al meu — răspunse robul — vă sărut, doamna mea, mâinile și prețuiesc mult și întemeiat favoarea oferită, care, cu asemenea prilej și din partea unor persoane cum păreți a fi, se vede limpede că va fi foarte mare.

— Spune-mi, domnule — zise Doroteea — : doamna aceasta e creștină sau maură ? Fiindcă straiele și tăcerea ne fac să credem că este ceea ce n-am vrea să fie.

— Este maură după straie și trup, dar după suflet e o foarte mare creștină, căci nutrește nespuse de puternice dorințe de a fi.

— Prin urmare nu este botezată ? — replică Luscinda.

— N-a fost răgaz pentru asta — răspunse robul — ; de când a plecat din Alger, patria și țara ei, și până acum nu s-a văzut în primejdie de moarte atât de neocolită, încât să fie neapărat nevoie a fi botezată înainte de a cunoaște toate ceremoniile rânduite de Maica noastră Sfânta Biserică ; dar, cu voia Domnului, se va boteza curând cu toată cuviința meritată de calitatea persoanei sale, căci e mai mult decât o arată hainele ei și ale mele.

Vorbele acestea îi făcură pe toți dornici să afle cine erau maura și robul, dar nimeni nu vru să-i întrebe deocamdată, întrucât își dădură seama că era cazul mai degrabă să le asigure odihnă decât să le pună întrebări despre viețile lor. Doroteea o luă de mână, o duse să șadă lângă ea și o rugă să-și scoată vâlul. Ea se uită la rob, ca și cum l-ar fi întrebat ce spuneau și ce avea ea de făcut. El îi spuse în limba arabă că o rugau să-și

scoată vălul și că putea să o facă; drept care ea și-l scoase și dezvălui un chip atât de frumos, încât Doroteea o găsi mai frumoasă decât pe Luscinda, iar Luscinda mai frumoasă decât pe Doroteea, iar toți cei de față recunoscuseră că, dacă era vreun chip care ar fi putut să se ridice la înălțimea celui al celor două, acela era al maurei, ba s-au găsit unii care i-au și dat întâietatea în unele privințe. Și cum frumusețea are prerogativa și harul de a reconcilia cugetele și-a atrage simțirile, cedară iute cu toții dorinței de-a o sluji și răsfăța pe frumoasa maură.

Don Fernando îl întrebă pe rob cum o chema pe maură, iar el răspunse că *Lela Zoraida*⁶⁶⁵; iar aceasta, de cum îl auzi, înțelese ce anume îl întrebaseră pe creștin și zise cu multă grabă, plină de nemulțumire și grație:

— Nu, nu *Zoraida*: *María, María!* — dând de înțeles că o chema *María*, și nu *Zoraida*.

Vorbele acestea, marea emoție cu care le rosti maura îi făcuseră pe unii dintre cei ce ascultau să verse mai mult de o lacrimă, îndeosebi pe femei, care prin natura lor sunt duioase și compătimitoare. Luscinda o îmbrățișă cu multă dragoste, spunându-i:

— Da, da, *María, María*.

La care maura răspunse:

⁶⁶⁵ *Lela*: titlu care echivala cu „nobilă doamnă“, formulă de respect care se antepunea numelui în araba nord-africană. *Zoraida* transpune prenumele *Turayya*, care înseamnă *Pleiadele*. Figura Zoraidei a fost elaborată pornindu-se de la aceeași legendă pe care Cervantes a dramatizat-o în piesa de teatru *Los baños de Argel* (*Băile [Ocnele] din Alger*), unde frumoasa maură se numește *Zahara*. Prin 1575 și 1580 trebuie să fi circulat în rândul robilor spanioli legenda (considerată de ei fapt autentic) despre fiica unui maur nobil care se îndrăgostise de un rob spaniol și aspira să se creștineze, nutrind o devoțiune specială pentru Fecioara Maria, motiv pentru care dorea să fugă împreună cu spaniolul pe pământ creștin. Legenda aceasta a fost pusă în legătură cu fiica unui bogat renegat algerian, Hayyi Murad (Hagi Murad), pe nume *Zahra* (sau *Záhara*). Mama Zahrei istorice era fiica unei creștine mallorquine, capturată în 1529, în Alger. În 1574, *Zahra* s-a căsătorit cu Abd al-Malik (n. 1541), care a fost sultan al Marocului în 1576 și a murit în 1578, în bătălia de la Alcazarquivir contra portughezilor. *Zahra* istorică s-a căsătorit a doua oară cu Hasan Basa (care a fost stăpânul lui Cervantes în Alger) și din 1580 a locuit la Constantinopol. Mai multe date la Jaime Oliver Asín, *La hija de Agi Morato en la obra de Cervantes*, Madrid, 1948.

– Da, da, María: Zoraida *macange*⁶⁶⁶! – ceea ce vrea să zică *nu*.

Între timp începuse să se și lase noaptea și, la porunca celor ce veniseră cu don Fernando, hangiul își dăduse osteneala și se îngrijise a le pregăti cina cât mai bine îi stătuse în putință. Când se făcu ceasul, se așezară, dar, cu toții la o masă lungă, parcă dintr-o sală de mese a servitorilor, deoarece în han nu exista niciuna rotundă sau pătrată, și locul de onoare din capul mesei i-l dădură, deși el îl refuza, lui don Quijote, care voia ca alături de el să șadă doamna Moimițomițona, întrucât el îi era proteguitorul. Se așezară apoi Luscinda și Zoraida și, în fața lor, don Fernando și Cardenio, iar apoi robul și ceilalți cavaleri, iar lângă doamne, preotul și bărbierul. Și, astfel, cinară cu mare mulțumire, aceasta sporindu-le și mai mult când văzură că don Quijote, renunțând să mănânce și îmboldit de un spirit asemănător cu acela ce-l împinsese a vorbi atâta cât vorbise și când cinase cu păstorii de capre, începu a spune⁶⁶⁷:

– Într-adevăr, dacă reflectăm atent, domnii mei, mari și nemai-auzite lucruri văd cei care profesează ordinul cavaleriei rătăcitoare. De nu, care din trăitorii de pe lumea aceasta, intrând acum pe poarta acestui castel și văzându-ne așa cum suntem, ar judeca și-ar crede că noi suntem cine suntem? Cine ar putea spune că doamna aceasta de lângă mine este marea regină pe care o știm cu toții și că eu sunt acel Cavaler al Tristei Figuri care umblă peste tot pe buzele faimei? Acum nu mai e cazul să ne îndoim că arta și îndeletnicirea aceasta le întrec pe toate cele câte

⁶⁶⁶ *macange* < ar. *mâ-kanch* „nu există“, cu funcția de negație emfatică.

⁶⁶⁷ Aici începe așa-numitul „Discurs despre arme și literă“ (al doilea după cel despre vârsta de aur [*DQ I*, 11]), temă foarte dezbătută încă din Antichitate (problema superiorității lui Ahile sau a lui Ulise; între creștini, se discuta despre opoziția dintre *fortitudo* și *sapientia*); în Evul Mediu, se întetește disputa dintre superioritatea relativă a clericului și-a cavalerului, ca într-un poem leonez din sec. al XIII-lea, *Disputa de Elena y María*, prima fiind prietena unui abate, a doua prietena unui cavaler. De menționat că aici, abordarea problemei se face într-o perspectivă concretă, nu elevată și aristocratică, ci în lumina unei experiențe trăite, uneori brutale, cea a soldatului simplu care a fost Cervantes în tinerețea sa. Pe de altă parte, în construcția romanului, reflecțiile lui don Quijote pregătesc istoria robului (*DQ I*, 39), simbol al armelor, și, ceva mai departe, sosirea fratelui acestuia, judecătorul sau auditorul, simbol al literelor (*DQ I*, 42).

au fost inventate de oameni și că ea trebuie cu atât mai mult prețuită, cu cât e supusă mult mai multor primejdii. Lipsească dinaintea mea cei ce ar zice că literale sunt superioare armelor, întrucât le voi spune, indiferent cine ar fi ei, că nu știu ce spun. Căci motivul pe care ipochimenii aceștia obișnuiesc să-l invoce și pe care se bazuie cel mai mult este că muncile spiritului le întrec pe cele ale trupului și că armele sunt practicate numai cu trupul, ca și cum exercitarea lor ar fi slujbă de hamali, pentru care nu este nevoie decât de forță brută, ori ca și cum în ceea ce noi, cei care le profesăm, numim arme nu s-ar cuprinde faptele tăriei sufletești, ce pretind, spre a fi săvârșite, multă inteligență, ori ca și cum cugetul războinicului ce are în sarcina sa o armată sau apărarea unui oraș asediat n-ar trudi atât cu spiritul, cât și cu trupul. De nu, să vedem dacă puterile trupesti sunt de ajuns pentru a ști și prezuma intenția inamicului, planurile, stratagemele, dificultățile lui, și a preveni pierderile de temut; toate aceste lucruri sunt acțiuni ale inteligenței, în care trupul nu joacă niciun rol. Dacă armele, prin urmare, necesită spirit ca și literale, să vedem acum care dintre cele două feluri de spirit, cel al literatului sau cel al războinicului, trudește mai mult, ceea ce se va putea cunoaște după scopul și rezultatul spre care se îndrumă fiecare, fiindcă cel mai mult trebuie prețuită intenția ce are drept obiectiv scopul cel mai nobil⁶⁶⁸. Scopul și rezultatul literelor (și nu vorbesc acum de cele divine⁶⁶⁹, al căror țel este să poarte și să îndrume sufletele la Cer, întrucât un scop atât de sublim nu poate fi egalat de niciun altul: vorbesc de literale umane, al căror scop este să pună în practică justiția distributivă și să dea fiecăruia ceea ce i se cuvine⁶⁷⁰) este de a înțelege și a face astfel încât legile drepte să fie nestrămutat respectate. Scop, desigur, generos și înalt și vrednic de mare laudă, dar nu de atâta câtă merită cel pe care îl cultivă armele, acestea având drept obiectiv și scop însăși pacea⁶⁷¹,

⁶⁶⁸ Cf. Aristotel, *Etica nicomahică*, III, vii, 1115b20: „Curajul fiind frumos, la fel va fi și scopul acestuia; căci fiecare lucru se definește prin scopul urmărit” (trad. Stella Petecel, Ed. Științifică, București, 1988, p. 66).

⁶⁶⁹ Adică teologia.

⁶⁷⁰ Potrivit unuia dintre cele trei principii fundamentale de drept roman formulate de Ulpianus: „Suum cuique tribuere”.

⁶⁷¹ Este din nou citat Aristotel: „Pacea este finalitatea războiului” (*Politica*, VII, XV, 1334a15, trad. Raluca Grigoriu, Paideia, București, 2001, p. 192).

adică cel mai mare bine pe care și-l pot dori oamenii în viața aceasta. Și astfel, cele dintâi vești bune pe care le-a avut lumea și le-au avut oamenii au fost cele date de îngeri în noaptea care a fost ziua noastră, când au cântat în văzduhuri: „Slavă lui Dumnezeu în înaltul cerului, și pe pământ pace oamenilor de bunăvoie”⁶⁷²; iar salutul pe care cel mai bun învățător de pe pământ și din cer l-a dat spre învățătură discipolilor și apropiaților săi a fost să le spună ca atunci când vor fi trecând pragul unei case să zică: „Pace acestei case”⁶⁷³; și-n multe alte rânduri le-a spus: „Pacea mea v-o dau, pacea mea v-o las; pacea fie cu voi”⁶⁷⁴, bun ca un giuvaier și ca un zălog lăsat de o asemenea mână, giuvaier fără de care niciun alt bine nu poate exista pe pământ sau în cer. Această pace e adevăratul scop al războiului, căci e totuna dacă zici arme sau război. Așadar, odată admis adevărul acesta, și anume că scopul războiului este pacea și că el prin aceasta își arată superioritatea față de litere, să trecem acum la muncile trupesti ale literatului și ale profesionistului armelor și să vedem care dintre ele sunt mai mari.

În asemenea chip și în cuvinte atât de alese își urma don Quijote discursul, încât îi obligă pe toți câți i-l ascultau să nu-l mai socotească nebun, ci, cum mai toți erau cavaleri, căror armele le sunt proprii, îl ascultau întru totul bucuroși; iar el urmă, zicând:

— Zic, dar, că muncile studentului sunt acestea: îndeosebi sărăcia, nu pentru că toți ar fi săraci, ci pentru că el duce starea aceasta la ultima ei expresie posibilă; și, dacă zic că rabdă sărăcia, mi se pare că nu mai am nimic de spus despre nenorocul lui, fiindcă cine este sărac n-are nimica bun. Sărăcia o rabdă sub înfățișările ei, fie sub formă de foame, fie de frig, fie de goliciune, fie toate laolaltă; totuși ea nu este atât de mare, încât să nu mănânce, chiar dacă mai târziu decât se obișnuiește, fie și din prisosurile bogaților, cea mai mare mizerie a studentului fiind cea numită printre ei „a merge la supă”⁶⁷⁵; și nu le lipsește nici câte un

⁶⁷² *Luca*, 2, 14: „Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.”

⁶⁷³ Cf. *Matei*, 10, 12; *Luca*, X, 5. Sunt cuvintele cu care începe ritualul de vizitare și îngrijire a bolnavilor, al ultimei miruiri și al îndrumării sufletului.

⁶⁷⁴ Cf. *Ioan*, 14, 17; *Marcu*, 9, 50.

⁶⁷⁵ „A trăi din pomană”, din supă distribuită în mănăstiri sau în casele bogate.

tandur⁶⁷⁶ sau cămin al altora, care, dacă nu încălzesc, cel puțin le înmoaie nițel frigul, și, în sfârșit, noaptea dorm sub un acoperiș. Nu vreau să ajung la alte mărunțișuri, cum ar fi lipsa cămășilor și neprisosul încălțărilor, raritatea și răritura veșmintelor, nici îmbuibarea după poftă atunci când norocul le hărăzește vreun ospăț. Pe drumul acesta zugrăvit de mine, aspru și greu, ba poticnindu-se, ba căzând, ba ridicându-se, ba dând iar în brânci, ajung la titlul dorit; odată dobândit, i-am văzut pe mulți cum, după ce au trecut prin asemenea sirte⁶⁷⁷ și printre atâtea Scile și Caribde⁶⁷⁸, purtați parcă în zbor de soarta cea prielnică, zic că i-am văzut conducând și guvernând lumea dintr-un jilt, cu foamea schimbată în saț, frigul în răcoritoare, goliciunea în veșminte de gală și dormitul pe rogojină în odihnă pe olânduri și damascuri, răsplată pe drept meritată de înzestrarea lor. Dacă însă le opunem și comparăm muncile cu cele ale militarului războinic, rămân cu mult în urma lui în toate, după cum o voi spune acuma.

CAPITOLUL 38

*Care vorbește despre curiosul discurs
pe care l-a ținut don Quijote cu privire la arme și litere*

Continuând, don Quijote zise:

— Dacă am început, în cazul studentului, cu sărăcia și felurile ei, să vedem dacă e mai bogat soldatul și vom vedea că nu e nimeni mai sărac în însăși deplinătatea sărăciei, deoarece el e dependent de mizeria soldei, care vine târziu sau niciodată⁶⁷⁹, sau de ceea ce ciordește cu mâinile lui.

⁶⁷⁶ În text: *brasero* „recipient metalic portativ folosit pentru încălzit”; același sens îl au rom. *tandur* sau *mangal*.

⁶⁷⁷ Bancuri de nisipuri mișcătoare, mai cunoscute fiind Sirtele din golful Libiei. Am preferat grafia cu inițială minusculă.

⁶⁷⁸ În sensul figurat de „locuri foarte periculoase”; e vorba de cele două stânci care delimitează strâmtoarea Messina și printre care, datorită curenților puternici, navigația era considerată foarte primejdioasă (cf. *Odissea*, cânturile XII și XXIII).

⁶⁷⁹ Proasta administrație a armatelor spaniole, accentuată și de starea precară a finanțelor de la finele sec. al XVI-lea și din cel de-al XVII-lea, cunoscute nemijlocit de Cervantes, ducea la dese revolte și chiar, uneori, la refuzul de a intra în luptă.

spre riscul notabil al vieții și conștiinței sale. Iar goliciunea îi ajunge uneori până acolo, încât drept podoabă și cămașă îi slujește un pieptar ajurat, iar în toiul iernii obișnuiește să se apere de vitregiile cerului, în câmp deschis, doar cu suflarea gurii sale, care, ieșind dintr-un spațiu gol, sunt încredințat că trebuie să iasă rece, contrar oricărei naturi. Ei, așteptați s-aștepte lăsarea nopții ca să se refacă după toate aceste neajunsuri în patul ce-l adastă și care, dacă nu din vina lui, nu va păcătui niciodată de prea strâmt: căci poate să măsoare prea bine pe pământ atâtea picioare câte va fi voind și să se răsucescă-n el după plac, fără teamă că s-ar înfășura pe el cearșafurile. Vin, după toate astea, ziua și ceasul când urmează a-și primi gradul militar: vine o zi de bătălie și-atunci i se va pune în cap pomponul doctoral făcut din scame, ca să-l trateze de o lovitură de glonț ce-i va fi străpuns tâmplele sau îi va fi zdrobit un braț sau un picior. Și dacă nu se va-ntâmpla asta, ci, în mila lui, Cerul îl păzește și-l păstrează sănătos și viu, s-ar putea întâmpla să rămână în aceeași stare de sărăcie ca mai-nainte și să fie nevoie să aibă loc încă și încă o ciocnire, încă și încă o bătălie, și din toate să iasă învingător, spre a se pricopsi cât de cât; dar asemenea minuni rareori se văd. Ci spuneți-mi, domnilor, dacă v-ați gândit la așa ceva: cu cât sunt mai puțini cei recompensați la război față de cei ce au pierit în el? Veți răspunde fără îndoială că nu încap comparație, că morților nu li se poate ține socoteala și că recompensații vii ar putea fi numărați doar cu numere de trei cifre. Toate acestea stau exact invers în cazul literaților, pentru că din poalele robelor (nu vreau să zic din ciubucele⁶⁸⁰ lor) se pot întreține toți. Așa că, deși munca soldatului e mai grea, recompensa îi este mult mai mică. La asta se poate însă răspunde că e mai ușor să recompensezi două mii de literați decât treizeci de mii de soldați, fiindcă cei dintâi sunt recompensați acordându-li-se slujbe obligatoriu oferite celor din profesia lor, pe când aceștia nu pot fi recompensați decât pe cheltuiala stăpânului căruia îi slujesc, iar această imposibilitate îmi întărește și mai mult argumentația. Dar să lăsăm asta, căci e un labirint cu ieșire foarte anevoioasă,

⁶⁸⁰ Echivalez jocul de cuvinte bazat pe dublul sens al lui *mangas* „mâneci“ și „bacșișuri“, la fel, oarecum, ca *ciubuc*, -uri, -ce (printre altele: „reliefuri la suprafața unei stofe“ și „bacșișuri“).

și să ne întoarcem la preeminența armelor față de litere, subiect ce rămâne încă de cercetat, potrivit argumentelor pe care le invocă fiecare parte. Și, printre cele pe care le-am enumerat, literele susțin că, fără ele, armele n-ar putea subzista, pentru că și războiul își are legile lui și le este supus, iar legile cad sub competența literelor și-a literaților. La aceasta, armele răspund că nici legile n-ar putea subzista fără ele, deoarece cu ajutorul armelor sunt apărute statele, păstrate regatele, păzite orașele, asigurate drumurile, curățate mările de corsari și, pe scurt, dacă n-ar fi prin mijlocirea lor, statele, regatele, monarhiile, orașele, drumurile de pe mare și de pe uscat ar fi supuse violenței și dezordinii aduse cu sine de război pe timpul cât el durează și are învoire să-și folosească privilegiile și forțele. Și e un fapt dovedit că ceea ce costă cel mai mult e prețuit și trebuie prețuit cel mai mult. Ca să ajungi a fi eminent în litere te costă timp, veghi, foame, goliciune, amețeli, indigestii și alte neplăceri inerente, pe care le-am și pomenit parțial; dar ca să ajungi prin propriile puteri a fi bun soldat te costă tot atât ca și pe student, dar într-o atât de mai mare măsură, încât nu încap comparație, fiindcă la orice pas ești pe punctul de a-ți pierde viața. Și ce teamă de lipsuri și sărăcie îl poate sâcăi și chinui pe student care să se apropie de cea trăită de un soldat când, văzându-se încercuit într-un fort și stând de strajă sau de gardă într-o ravelină sau într-un cavalier⁶⁸¹, simte că inamicii sapă o mină⁶⁸² spre locul unde stă el și nu se poate îndepărta de-acolo sub niciun motiv și nici fugi de primejdia ce-l amenință atât de aproape? Singurul lucru pe care-l poate face este să-l înștiințeze pe căpitanul său de ceea ce se întâmplă, pentru ca acesta să poată încerca drept remediu o contramină, iar el să rămână nemișcat, cuprins de teamă și așteptând clipa când, deodată, ar sui în nori fără aripi și ar coborî în hău fără voia sa. Și dacă acesta pare un pericol mărunț, să vedem dacă îl egalează ori îl întrece acela când două galere se abordează la prova în mijlocul mării

⁶⁸¹ *ravelină* și *cavalier*: două tipuri de opere de fortificație; *ravelina* (< it. *rivellino*) era semicirculară și destinată acoperirii contraescarpelor și șanțurilor; *cavalierul* (< it. *cavalliere*) era o terasă înaltă într-o fortificație, destinată amplasării tunurilor.

⁶⁸² În sensul de tunel săpat până sub zidurile cetății asediate în care se plasează explozibil pentru aruncarea lor în aer.

nemărginite și, pironite și încleștate una de cealaltă, soldatului nu-i rămâne alt spațiu decât acela pe care i-l pot oferi cele două picioare de scândură ale pintenului; și cu toate acestea, văzând că are-n față tot atâția miniștri ai morții care-l amenință câte guri de tun stau ațintite asupra lui din partea opusă, nu mai depărtate de trupul său decât lungimea unei lăncii și văzând că la cel dintâi pas greșit s-ar duce să viziteze adâncile sânnuri ale lui Neptun, totuși, cu inimă neînfrică, purtat de onoarea care-l îmboldește, se expune ca țintă a atâtor tiruri de archebuze și caută să treacă pe o cărare atât de îngustă pe nava inamică. Și mai uimitor e altceva: și anume că nici n-a căzut bine unul acolo de unde nu se va mai putea ridica până la sfârșitul lumii, că altul îi și ocupă locul, iar dacă și acesta cade în marea ce-l pândește ca un inamic, altul, și altul îl urmează, fără a da răgaz răgazului morții lor: cea mai mare dovadă de vitejie și îndrăzneală ce se poate întâlni în toate împrejurările războiului. Binecuvântate fie veacurile care au fost lipsite de înspăimântătoare furie a drăceștilor unelte ale artileriei⁶⁸³, inventatorului cărora sunt încredințat că în infern i se dă răsplata diabolice sale născociri, cu ajutorul căreia a făcut cu puțință ca un braț infam și laș să-i ia viața unui cavaler viteaz și ca, fără a ști cum și pe unde, în toiul bravurii și entuziasmului ce înflăcărează și însuflețesc piepturile viteze, să vină un glonț întâmplător (tras poate de cineva care a fugit și s-a speriat de văpaia focului stârnit la punerea în funcție a mașinii blestemată), curmând și retezând într-o clipă gândurile și viața cuiva ce merita să o guste veacuri îndelungate. Așa că, ținând seama de acestea, sunt gata să spun că-n adâncul sufletului regret că am îmbrățișat îndeletnicirea de cavaler rătăcitor într-o epocă atât de respingătoare cum este cea în care trăim noi acum; căci, deși pe mine nicio primejdie nu mă înfricoșează, mă neliștește totuși gândul că pulberea și plumbul mi-ar putea răpi ocazia de-a deveni faimos și cunoscut pe toată fața pământului prin vitejia

⁶⁸³ Condamnarea armelor de foc, împotriva cărora bravura personală a cavalerului nu mai era de niciun folos, este o constantă în literatura epică și moralistă din Secolul de Aur, expresia cea mai pregnantă urmând a și-o găsi în *Criticonul* lui Baltasar Gracián (II, 8). Pentru Cervantes, izvorul cel mai direct ar putea fi Ariosto, *Orlando furioso* (IX, 91 și XI, 23 și urm.) sau, pentru amândoi, dialogurile lui Machiavelli din *Arte della guerra* (*Arta războiului*).

brațului și tăișul spadei mele. Facă însă Cerul după voia sa, căci, dacă-mi ating ținta, voi fi cu atât mai prețuit, cu cât m-am expus unor primejdii mai mari decât s-au expus cavalerii rătăcitori din veacurile trecute.

Toată această lungă digresiune don Quijote o rosti pe când ceilalți cinau, el uitând să-și mai ducă vreun duminic la gură, deși, din când în când, Sancho îi mai spusese să cineze, căci după aceea ar fi avut răgaz să spună tot ce ar fi vrut. Cei care-l ascultaseră fură iar cuprinși de milă văzând că omul înzestrat pare-se cu minte bună și bună judecată în toate subiectele de care se ocupa, și le pierdea pe de-a-ntregul ori de câte ori venea vorba despre nefasta și încătrănită lui cavalerie. Preotul îi spuse că avea multă dreptate în tot ce spusese în favoarea armelor și că el însuși, deși literat și licențiat, era de aceeași părere.

Isprăviră cina, masa fu strânsă și-n vreme ce hangița, fiica ei și Martornes pregăteau șura lui don Quijote de la Mancha, unde hotărâseră ca în noaptea aceea să se adăpostească numai femeile, don Fernando îl rugă pe rob să le istorisească povestea vieții lui, căci nu putea fi decât ciudată și plăcută, după semnele pe care începuse a le da când venise în tovărășia Zoraidei. La care robul răspunse că bucuros ar face ceea ce i se cerea și se temea doar ca povestea să nu le dea satisfacția care și-ar fi dorit-o el, dar că și așa, spre a nu lipsi să le dea ascultare, avea să le-o povestească. Preotul și toți ceilalți îi mulțumiră și iar îl rugară; și el, văzându-se rugat de atâția, zise că nu mai era nevoie de rugăminți acolo unde porunca avea atâta putere.

— Așa că fiți cu luare-aminte, domnilor, și veți auzi o istorisire adevărată la înălțimea căreia s-ar putea să nu ajungă cele mincinoase și alcătuite îndeobște cu artificiu curios și premeditat.

Cu acestea îi făcu pe toți să ia loc și să păstreze o tăcere adâncă; iar el, văzând că acum tăceau și așteptau spusele lui, cu glas plăcut și potolit începu a zice astfel:

CAPITOLUL 39

Unde robul își povestește viața și pățaniile ⁶⁸⁴

– Într-o așezare din munții Leonului își are obârșia familia mea, față de care mai recunoscătoare și mai generoasă s-a arătat firea decât soarta, deși în strâmtorarea acelor sate tatălui meu îi mergea vorba de om bogat și, într-adevăr, așa ar fi și fost dacă și-ar fi dat aceeași osteneală ca să-și chivernisească averea cum își dădea ca să și-o risipească; și felul lui de a fi mărinimos și cheltuitor i s-a tras din împrejurarea de a fi fost soldat în anii tinereții, căci viața soldățească e școala unde zgârcitul devine darnic și darnicul risipitor, iar dacă sunt și unii soldați cărpănoși, aceștia sunt parcă monștri, rareori văzuți. Tatăl meu trecea de hotarele mărinimiei și ajungea la cele ale risipei⁶⁸⁵, fapt ce nu-i este de niciun folos bărbatului însurat și cu copii care-i vor moșteni numele și starea. Cei ai tatălui meu erau trei, toți băieți și toți de vârstă la care își puteau alege rostul. Tata, văzând, așadar, că, după cum spunea chiar dânsul, nu-și putea pune stavilă felului său de a fi, vru să se lipsească de instrumentul și cauza ce-l făceau risipitor și filotim, adică să se lipsească de avere, fără de care și Alexandru însuși⁶⁸⁶ ar fi părut strâns la pungă. Și, așa, chemându-ne într-o bună zi pe toți trei numai cu dânsul într-o încăpere⁶⁸⁷, ne-a ținut o cuvântare cam cu vorbele pe care vi le voi spune acum: „Fiilor, ca să vă spun că vă iubesc mult, e destul să știți și să vă spun că sunteți copiii mei; și ca să înțelegeți că vă iubesc puțin, e destul să știți că-mi scapă mâna în ce privește chivernisirea averii voastre. Și atunci, ca să înțelegeți de-acum încolo că vă iubesc ca tată

⁶⁸⁴ Istoria robului e încă o narație intercalată în succesiunea aventurilor lui don Quijote, dar nu total străină lor, precum *Curiosul imprudent*, întrucât personajele ei participă, fie și doar marginal, la firul epic principal. Ea conține în plus și informații autobiografice de prima mână asupra condițiilor de detenție ale lui Cervantes în Alger (1575–1580). Este totodată, în numele principiului varietății în opera literară, și o concesie făcută de astă dată modei narației sentimentale morisce.

⁶⁸⁵ După Aristotel, orice virtute devine viciu dacă trece de justa măsură.

⁶⁸⁶ Alexandru cel Mare este figura prin antonomază a generozității.

⁶⁸⁷ Situația inițială a povestirii este un motiv tipic de basm: tatăl care le împarte ceva celor de obicei *trei* fii ai săi spre a-i îndemna să plece în lume ca să-și găsească un rost.

și că nu vreau să vă distrug ca tată vitreg, vreau să fac cu voi ceva la care m-am gândit de mult și am hotărât cu chibzuință matură. Sunteți toți la vârsta când vă puteți face un rost sau cel puțin să vă alegeți o îndeletnicire care să vă cinstească și să vă aducă folos când veți fi mai vârstnici. Și anume, m-am gândit să-mi împart averea în patru părți: trei vi le voi da vouă, fiecăruia cât i se cuvine, fără nimic mai mult, iar pe cealaltă o voi păstra pentru mine, ca să trăiesc și să mă întretin câte zile o mai binevoi Cerul să-mi dea. Aș vrea însă ca, după ce își va avea în mână partea ce-i revine din avere, fiecare dintre voi să urmeze unul din drumurile pe care vi le voi spune. E un proverb în Spania noastră, după mine foarte adevărat, cum sunt toate, întrucât sunt maxime scurte scoase din îndelunga și discernătoarea experiență; iar cel pe care-l spun zice: « Biserica sau marea sau curtea regală »⁶⁸⁸ sau, cum s-ar spune mai limpede: « Cine vrea să propășească și să se îmbogățească să urmeze ori Biserica, ori să navigheze, îndeletnicindu-se cu arta negustoriei, ori să intre în slujba regilor la curtea lor »; pentru că se zice: « Mai de preț e firmitura regelui decât hatârul seniorului »⁶⁸⁹. Zic asta pentru că aș vrea, și e voia mea, ca unul dintre voi să urmeze literale, altul negustoria și celălalt să-l slujească pe rege în război, căci la curte e greu să intri în slujba lui, și dacă războiul nu aduce multe bogății, aduce de obicei multă distincție și faimă. Peste opt zile vă voi da toată partea voastră în bani peșin, fără să vă-nșel cu nicio lețcaie, după cum vă veți convinge în faptă. Spuneți-mi acum dacă vreți să-mi urmați părerea și sfatul în ceea ce v-am propus. » Și poruncindu-mi mie, ca fiul cel mai mare, să răspund, după ce i-am spus să nu renunțe la avere, ci să cheltuiască totul așa cum i-ar fi voia, pentru că noi eram destul de măricei ca să știm a ne-o agonisi, până la urmă am încheiat zicându-i că aveam să-i fac pe plac și că al meu era să urmez îndeletnicirea armelor, slujindu-i prin ea pe Dumnezeu și pe rege. Al doilea frate i-a făcut aceleași îndemnuri și a ales să plece în Indii, investindu-și acolo averea ce avea să-i revină.

⁶⁸⁸ Forma completă a proverbului este: „Tres cosas hacen al hombre medrar: Iglesia y mar y casa real“ („Trei lucruri îl fac pe om să prospere: Biserica și marea și curtea regală“), deși cel mai adesea e citată doar a doua jumătate.

⁶⁸⁹ „Más vale migaja de rey que merced de señor.“ Proverbul, folosit doar aici de Cervantes, nu figurează în niciuna din vechile culegeri.

Mezinul, după mine cel mai discernător, zise că voia să urmeze calea Bisericii sau să meargă la Salamanca⁶⁹⁰ și să-și încheie studiile începute acolo. De îndată ce am sfârșit prin a ne pune de acord și a ne alege îndeltnicirile, tata ne-a îmbrățișat pe toți și, cu iuțeala pomenită, a pus în faptă tot ce ne făgăduise; și, dându-i fiecăruia partea sa, care, după câte-mi amintesc, a fost de câte trei mii de ducați peșin⁶⁹¹ (fiindcă un unchi de-al nostru a cumpărat întreaga avere și a plătit-o cu banii jos, ca să nu iasă din trunchiul familiei), în aceeași zi ne-am luat tustrei rămas-bun de la bunul nostru tată. Și tot în aceeași, părându-mi-se neomenos ca tata să ajungă la bătrânețe cu o avere atât de mică, l-am convins ca din cei trei mii de ducați ai mei să ia două mii, fiindcă mie îmi ajungea restul ca să-mi procur toate cele necesare unui soldat. Ceilalți doi frați ai mei, îndemnați de exemplul meu, i-au dat și ei câte o mie de ducați; așa încât tatei i-au rămas patru mii în bani peșin, pe lângă cele trei mii cât valora, pare-se, partea lui de avere, pe care nu voise s-o vândă, ci preferase să rămână cu ea sub formă de pământuri și acareturi. Zic, în sfârșit, că ne-am luat rămas-bun de la el și de la unchiul nostru mai sus pomenit nu fără multă mâhnire și lacrimi din partea tuturor, ei însărcinându-ne să-i ținem la curent, ori de câte ori vom fi având prilejul să o facem, cu peripețiile noastre, prielnice sau vitrege. Le-am făgăduit-o și, după ce ne-a îmbrățișat și ne-a dat binecuvântarea sa, unul a luat drumul Salamancăi, celălalt pe cel al Sevillei, iar eu pe cel spre Alicante, unde aveam știre că se afla o navă genoveză care încărcă lână pentru Genova. Se împlinesc douăzeci și doi de ani de când am plecat din casa părintelui meu⁶⁹² și-n toți aceștia, deși am scris câteva scrisori, n-am mai avut nicio veste despre el sau despre frații mei; și ce anume s-a întâmplat în tot

⁶⁹⁰ Noțiunea de „Biserică” era, așadar, mai largă, incluzând și studiul legilor, în care, oricum, dreptul canonic ocupa un loc preeminent.

⁶⁹¹ Adică 33 000 de reali, o sumă extrem de importantă.

⁶⁹² Armata a plecat pe 2 iunie 1567 și a sosit la Bruxelles pe 22 august pentru a înăbuși revolta din Țările-de-Jos. Această dată, coroborată cu precizarea robului că se împliniseră douăzeci și doi de ani de când plecase din casa tatălui său, ar permite să se presupună că „istoria Robului” ar fi fost scrisă cu vreo șaptesprezece ani înainte de publicarea primei părți a lui *Don Quijote* (cf. F. Ayala, „La invención del Quijote”, *Realidad*, II, Buenos Aires, 1947, p. 195, *apud* M. de Riquer).

acest răstimp o voi spune pe scurt. M-am imbarcat la Alicante, am ajuns după o călătorie prielnică la Genova, de acolo m-am dus la Milano, unde mi-am făcut rost de arme și de niște veșminte arătoase de soldat, vrând ca de acolo să mă duc în Piemont spre a mă înrola în armată; și, chiar pe drumul către Alexandria de Paie⁶⁹³, am aflat că marele Duce de Alba trecea în Flandra⁶⁹⁴. M-am răzgândit, m-am dus cu el, l-am slujit în campaniile pe care le-a făcut, am asistat la moartea conților Egmont și de Hornos⁶⁹⁵, am izbutit să devin stegarul unui vestit căpitan din Guadajajara, pe nume Diego de Urbina⁶⁹⁶, și, la o vreme după ce ajunseseam în Flandra, au sosit vești despre liga pe care Sanctitatea sa Papa Pius al V-lea, de fericită aducere-aminte, o făcuse cu Veneția și cu Spania, împotriva dușmanului comun, Turcul, care tocmai atunci cucerise cu flota sa vestita insulă Cipru⁶⁹⁷, aflată sub stăpânirea venețienilor, și care a fost o pierdere jalnică și nefericită. S-a aflat sigur că generalul acestei ligi urma să fie serenisimul don Juan de Austria, fratele natural al bunului nostru rege don Felipe⁶⁹⁸; s-au făcut cunoscute amplele preparative de război care se întreprindeau, totul îndemnându-mă și trezind în mine gândul și dorința de a mă vedea în expediția așteptată; și, cu toate că aveam bănuieli și unele încredințări aproape sigure că urma să fiu avansat

⁶⁹³ Alessandria, oraș fortificat din Milanezat, întemeiat de guelfi în sec. al XII-lea și numit astfel în onoarea papei Alexandru al III-lea. Bastioanele au fost construite în grabă din chirpici, drept care ghibelinii i-au adăugat supranumele deriziv *Alessandria della Paglia* („Alexandria de Paie“). Aici se afla, în perioada sosirii robului acolo, ducele de Alba și Căpitănia generală a armatei care se reunea în Italia în vederea plecării în Flandra.

⁶⁹⁴ Trupele pleaseră pe 2 iunie 1567 și au sosit la Bruxelles pe 22 august pentru a înăbuși revolta din Țările-de-Jos.

⁶⁹⁵ Lamoral d'Egmont și Philippe de Montmorency-Nivelle, conte de Horn, au fost decapitați la Bruxelles la 5 iunie 1568.

⁶⁹⁶ S-a distins în bătălia de la Lepanto (1571) în calitate de căpitan al companiei în care a luptat și Cervantes și care făcea parte din regimentul lui don Miguel de Moncada.

⁶⁹⁷ Venețienii au pierdut Ciprul la 9 septembrie 1570, continuând să reziste timp de încă un an doar cetatea Famagusta, supusă apoi unor teribile masacre.

⁶⁹⁸ Don Juan de Austria (1545–1578) era fiul natural al lui Carol Quintul; a fost recunoscut ca frate vitreg de către Filip al II-lea. Era *capitán general* (amiral) al Mediteranei.

căpitan cu primul prilej ce s-ar fi ivit, am preferat să las totul și să plec, cum s-a și întâmplat, în Italia, iar soarta mea cea bună a vrut ca seniorul don Juan de Austria tocmai să fi sosit la Genova⁶⁹⁹, urmând să treacă la Neapole spre a se alătura flotei Veneției, ceea ce s-a și împlinit apoi la Messina⁷⁰⁰. Zic, în sfârșit, că m-am aflat în acea preafericită expediție, chiar în calitate de căpitan de infanterie⁷⁰¹, grad onorabil la care m-a înălțat mai degrabă soarta cea bună decât meritele mele; și-n ziua aceea, atât de fericită pentru creștinătate⁷⁰², din pricină că atunci s-au dezamăgit lumea și toate națiile cu privire la greșeala în care se complăceau crezând că turcii erau invincibili pe mare, în acea zi, așadar, când orgoliul și trufia otomană au fost spulberate, printre atâția alți norocoși câți s-au aflat acolo (căci mai mult noroc au avut creștinii care au murit acolo decât cei care au rămas vii și învingători⁷⁰³), numai eu am fost nefericitul; căci, în loc să mă fi așteptat, dacă aș fi trăit în veacurile romane, la o cunună navală⁷⁰⁴, în noaptea care a urmat unei zile atât de faimoase m-am pomenit cu lanțuri la picioare și cătușe la mâini. Și-a fost așa: cum Eudj Ali⁷⁰⁵, regele Algerului, corsar îndrăzneț și norocos, atacase și cucerise galera-căpitan a Maltei⁷⁰⁶, pe care rămăseseră în viață doar trei cavaleri, răniți și ei, i-a venit în ajutor galera-căpitan a lui Juan Andrea Doria⁷⁰⁷,

⁶⁹⁹ La 26 iulie 1571, venind de la Barcelona.

⁷⁰⁰ A sosit la Messina la 23 august în același an. Se pare că tot aici s-a înrolat și Cervantes la începutul lui septembrie; în 16 ale aceleiași luni escadra a ridicat ancora, pornind în căutarea flotei turcești.

⁷⁰¹ Cervantes a intrat în luptă ca simplu soldat, fiind promovat doar ca *soldado aventajado*.

⁷⁰² Bătălia de la Lepanto a avut loc la 7 octombrie 1571. Ea a pus capăt dominației turcești în Mediterana. Căderea în robie a naratorului diferă din acest punct de cea a lui Cervantes.

⁷⁰³ Forțele Ligii au înregistrat 8 000 de morți și 15 000 de răniți.

⁷⁰⁴ Cununa navală, de aur, era acordată primului oștean care sărea pe puntea unei galere sau nave inamice.

⁷⁰⁵ Eudj Ali (în text: *Uchali*) a fost un renegat calabrez, care a reușit să devină rege al Algerului și a luat într-adevăr parte la toate acțiunile menționate de Cervantes.

⁷⁰⁶ Galerele ordinului de Malta se alăturaseră și ele Sfintei Ligi și au jucat un rol important la Lepanto.

⁷⁰⁷ Giovanni Andrea Doria, genovez, nepot al faimosului Andrea Doria, general al galerelor Spaniei. Cronicile spaniole din epocă îl numeau Juanetín Doria.

pe care mă aflam și eu cu compania mea; și, făcând ce se cuvenea să fac într-o asemenea împrejurare, am sărit pe galera vrăjmașă, care însă, desprinzându-se de cea care o abordase, i-a împiedicat pe soldații mei să mă urmeze și, astfel, m-am pomenit de unul singur printre dușmani, cărora, fiind atât de mulți, nu le-am putut ține piept: m-au învins în cele din urmă, acoperit de răni. Și întrucât, după cum veți fi știind, domnilor, Eudj Ali s-a salvat cu întreaga sa escadră, eu am căzut rob în puterea lui și numai eu am fost mâhnit printre atâția alții veseli și rob printre atâția alții liberi, deoarece în ziua aceea cincisprezece mii au fost creștinii care și-au dobândit libertatea dorită după ce toți trăseseră la vâsle în flota turcească. Am fost dus la Constantinopol, unde Marele Turc Selim⁷⁰⁸ l-a făcut general al mării pe stăpânul meu deoarece își făcuse datoria în bătălie, capturând drept dovadă a curajului său stindardul ordinului de Malta. Al doilea an, care a fost șaptezeci și doi, m-am găsit la Navarino⁷⁰⁹, vâslind pe galera-căpitan cu trei felinare⁷¹⁰. Am văzut și am observat ocazia care s-a pierdut acolo de a captura în port întreaga flotă turcească, din pricină că toți leventii și ienicerii⁷¹¹ imbarcați pe ea au fost siguri că aveau să fie atacați chiar în interiorul portului și-și pregătiseră bulendrele și pașmagii, care sunt pantofii lor, ca să fugă numaidecât pe uscat, fără a mai aștepta să fie atacați: atât de tare intrase-n ei frica de flota noastră. Cerul însă a rânduit altfel, nu din vina sau nebăgarea de seamă a generalului nostru, ci pentru păcatele creștinătății și pentru că Dumnezeu vrea și îngăduiește să avem mereu călăi care să ne pedepsească. Pe scurt, Eudj Ali s-a retras pe Modon⁷¹², o insulă situată lângă Navarino, și, ducându-și oamenii pe uscat, a fortificat gura portului și-a rămas nemișcat până când seniorul don Juan s-a întors. În această expediție a fost capturată galera numită *Prada*, al

⁷⁰⁸ *Marele Turc* era numele dat sultanului de la Constantinopol. Aici e vorba de Selim al II-lea (1566–1574), fiul lui Soliman Magnificul. Eudj Ali a fost într-adevăr general al mării (amiral) între 1571 și 1587. Toate evenimentele narate sunt reale.

⁷⁰⁹ Port în sudul Peloponesului, azi Pilos.

⁷¹⁰ *trei felinare*: însemnul navei comandantului general al Armadei.

⁷¹¹ *leventi*: soldați din marina de război a Imperiului Otoman; *ieniceri*: soldați din corpul de elită al vechii infanterii turcești, care asigurau și garda sultanului, fiind recrutați cu forța de la un moment dat și din rândul creștinilor.

⁷¹² Antica Methone din Pelopones.

cărei căpitan era un fiu al vestitului corsar Barbarossa⁷¹³. A capturat-o galera-căpitan din Neapole, numită *Lupoaica* și comandată de acel trăsnet al războiului, de părintele soldaților, de norocosul și niciodată învinsul căpitan don Álvaro de Bazán, marchiz de Santa Cruz⁷¹⁴. Și nu vreau să mă lipsesc a vă spune ce s-a petrecut la capturarea *Prăzii*. Fiul lui Barbarossa era atât de crud și se purta atât de rău cu robii săi, încât cei de la vâsle, de cum văzură că se apropia și-i ajungea din urmă galera *Lupoaica*, au lăsat toți în același timp vâslele din mâini și l-au înșfăcat pe căpitanul lor, care stătea pe dunetă, strigându-le să vâslească mai repede, și, trecându-și-l din bancă-n bancă, de la prora la pupa, îl murseră atât de năpraznic, încât puțin după ce trecuse de catargul principal, îi trecuse și sufletul în iad: atât era de mare cruzimea cu care-i trata și ura pe care i-o nutreau. Ne-am întors la Constantinopol și-n anul următor, adică șaptezeci și trei, s-a aflat acolo că seniorul don Juan cucerise Tunisul și le smulsese turcilor acel regat și-l pusese în stăpânire lui Muley Hamet⁷¹⁵, retezând speranțele de a domni din nou pe care le mai avea Muley Hamida, maurul cel mai crud și mai viteaz de care a avut lumea parte. Marele Turc a fost foarte afectat de această pierdere și, folosindu-se de iscusința pe care-o au toți cei din casa lui, a făcut pace cu venețienii⁷¹⁶, care și-o doreau mult mai mult decât el, iar în anul următor, șaptezeci și patru, a atacat Goleta⁷¹⁷ și fortul pe care seniorul

⁷¹³ Căpitanul Muhammad Bey nu era fiu, ci nepot al lui Barbarossa.

⁷¹⁴ A fost cel mai celebru amiral (1526–1588) din epoca lui Filip al II-lea. Cervantes l-a elogiat și într-un sonet cu incipitul: „No ha menester el que tus hechos canta...”

⁷¹⁵ Don Juan a ocupat Tunisul la 11 octombrie 1573 și l-a pus în fruntea lui pe Muley Muhammad (*Muley Hamet*), frate al lui Muley Hamida sau Ahmad-Sultan, penultimul dintre suveranii dinastiei berbere a Hafsiilor; el a început să guverneze în 1542: a fost depus în 1569, iar în 1573 a încercat să se alăture trupelor lui don Juan de Austria care atacau Tunisul. A murit doi ani mai târziu la Palermo.

⁷¹⁶ Veneția, copleșită de efortul războiului, a semnat cu turcii, la 7 martie 1573, o pace separată prin care le ceda Ciprul în schimbul păstrării pozițiilor sale comerciale. Actul acesta a fost perceput în Spania ca o trădare.

⁷¹⁷ Fortăreața care apăra Tunisul. Din 1535 fusese ocupată de o garnizoană spaniolă. Carol Quintul o cucerise printr-o lovitură-surpriză, alungându-l din Tunis pe Barbarossa și reinstalându-l pe tron pe Muley Hamet. Goleta a fost cucerită de turci la 23 august 1574.

don Juan îl lăsase pe jumătate înălțat lângă Tunis. În toate aceste împrejurări, am fost tot la vâslă, fără nicio nădejde de libertate; cel puțin nu speram s-o dobândesc prin răscumpărare, fiindcă mă hotărâsem să nu-i scriu tatei veștile despre nenorocirea mea. În cele din urmă, Goleta a fost pierdută, a fost pierdut și fortul, asupra cărora au venit soldați turci, plătiți, șaptezeci și cinci de mii, și mauri și musulmani din toată Africa, peste patru sute de mii, toată această mare mulțime de oameni însoțită fiind de atâtea muniții și echipamente de război și de atâția geniști, încât și numai cu mâinile și cu pumni de pământ ar fi putut acoperi Goleta și fortul. Cea dintâi a fost pierdută Goleta, socotită până atunci ca inexpugnabilă, și a fost pierdută nu din vina apărătorilor, care au făcut în apărarea ei tot ce erau datori și le stătea în putință, ci pentru că experiența lor a arătat cât de ușor se puteau ridica parapete în nisipul acela deșert, întrucât apa se găsea la două palme, dar turcii n-au găsit-o nici la doi stânjeni; și astfel, cu mulțime de saci de nisip, au ridicat parapete atât de înalte, încât întreceau zidurile fortăreței și, supuși focurilor de pe cavalier, nimeni nu se putea arăta și asigura apărarea. A fost o părere generală că ai noștri n-ar fi trebuit să se închidă în Goleta, ci să aștepte debarcarea în câmp deschis, dar cei care spun asta vorbesc de la distanță și cu o experiență redusă a unor cazuri asemănătoare, căci de vreme ce în Goleta și în fort erau doar vreo șapte mii de soldați, cum ar fi putut un număr atât de mic, oricât ar fi fost ei de bravi, să iasă în câmp deschis și să și rămână în fort, împotriva celui atât de mare al inamicilor? Și cum ar fi fost cu putință să nu pierzi un fort care nu primește ajutoare, cu atât mai mult cu cât e asediat de dușmani atât de numeroși și de hotărâți, și încă în propria lor țară? Multora însă li s-a părut, ca și mie de altfel, că Cerul i-a făcut Spaniei o grație și o favoare deosebite îngăduind distrugerea aceluia cuib și bârlog de blestemății și-a aceluia căpcăun sau burete și roi de molii ale sumelor nesfârșite de bani cheltuite fără folos, fără a sluji la altceva decât la păstrarea amintirii că fusese cucerit de pururi neînvinsul Carol Quintul, ca și cum, ca să o facă veșnică, așa cum este și va fi, ar fi fost nevoie să o susțină pietrele acelea. A fost pierdut și fortul, cucerit fiind însă de turci palmă cu palmă, fiindcă soldații care-l apărau s-au bătut atât de vitejește și de aprig, încât, în douăzeci și două de asalturi generale câte au dat, dușmanii uciși de ei au trecut de douăzeci

și cinci de mii. Din cei trei sute de supraviețuitori n-au luat niciun prizonier teafăr, semn sigur și limpede al bravurii și vitejiei lor și al priceperii cu care-și apăraseră și păziseră posturile. A capitulat condiționat un mic fort sau turn aflat în mijlocul lagunei, sub comanda lui don Juan Zanoguera, cavaler valencian și soldat renumit. A fost luat prizonier don Pedro Puertocarrero, general al Goletei, care făcuse tot ce se putea pentru apărarea fortăreței, fiind atât de supărat că o pierduse, încât a murit în drum spre Constantinopol, unde era dus ca rob. A fost luat prizonier și generalul fortului, pe nume Gabrio Cervellón, cavaler milanез, mare inginer și soldat nespus de viteaz. În aceste două fortărețe au murit multe persoane de seamă, printre care Pagán Doria, cavaler din ordinul Sfântului Ioan, mărinimos din fire, după cum a dovedit-o marea-i generozitate față de fratele său, vestitul Juan Andrea Doria⁷¹⁸; și ceea ce i-a făcut moartea și mai jalnică este că a fost ucis de niște arabi în care se încrezuse și care se oferiseră să-l conducă în straie de maur la Tabarca, mic port sau casă pe care-o au pe țărmurile acelea genovezii ce se îndeletnicesc cu pescuitul de corali, care arabi i-au tăiat capul și i l-au dus generalului flotei turcești, dar acesta le-a aplicat proverbul nostru castilian potrivit căruia „deși trădarea place, trădătorul e detestat”⁷¹⁹; și, astfel, se zice că generalul a poruncit ca aducătorii darului să fie spânzurați, pentru că nu-l aduseseră viu. Printre creștinii ce s-au pierdut odată cu fortul, a fost unul pe nume don Pedro de Aguilar, de fel din nu știu ce așezare din Andaluzia, care fusese stegar în fort, soldat de mare curaj și de o rară inteligență; avea îndeosebi o înzestrare deosebită în ceea ce se numește poezie. O spun pentru că soarta l-a adus pe galera și banca mea, ca sclav la același stăpân, și, înainte de a pleca din portul acela, cavalerul acesta a făcut două sonete în chip de epitaf, unul pentru Goleta și celălalt pentru fort. Și trebuie neapărat să vi le spun, deoarece le știu pe de rost, și cred că vă vor stârni mai degrabă plăcere decât amărăciune.

⁷¹⁸ Toate personajele de mai sus sunt istorice și perfect documentate. De notat că cei doi fii ai lui don Pedro Puertocarrero (în text: *Puertocarrero*), Alonso și Pedro, au întreținut relații galante cu două dintre surorile lui Cervantes, Andrea și Magdalena.

⁷¹⁹ Forma uzuală a proverbului e: „La traición aplace, y no el que la hace” („Trădarea place, nu și cel care-o face”).

În clipa când robul îl numi pe don Pedro de Aguilar, don Fernando îi privi pe tovarășii săi și tustrei zâmbiră; iar când vru să spună sonetele, unul dintre ei zise:

— Înainte de a trece mai departe, rogu-te, domnule, să-mi spui ce s-a ales de acel don Pedro de Aguilar pomenit de domnia ta.

— Ceea ce știu – răspunse robul – este că după doi ani cât a stat la Constantinopol, a fugit în straie de arnăut⁷²⁰ împreună cu un spion grec, dar nu știu dacă și-a recâștigat libertatea, deși cred că da, pentru că un an mai târziu l-am văzut pe grec la Constantinopol, dar nu l-am putut întreba despre urmarea călătoriei.

— A fost bună – răspunse cavalerul –, fiindcă acel don Pedro este fratele meu și acum trăiește în satul nostru, sănătos și bogat, căsătorit și cu trei copii.

— Lăudat fie Domnul – zise robul – pentru toate milostivirile pe care i le-a făcut, căci, după părerea mea, nu e mulțumire pe pământ egală cu aceea de a-ți recâștiga libertatea pierdută.

— Ba mai mult – i-o întoarse cavalerul –, știu și eu sonetele pe care le-a făcut fratele meu.

— Spune-le atunci domnia ta, domnule – zise robul –, că vei fi știind să le spui mai bine ca mine.

— Bucuros – răspunse cavalerul –; cel despre Goleta suna astfel:

CAPITOLUL 40

Unde continuă istoria robului

SONET

Suflete mari, ce muritoare coajă
v-ați lepădat prin bravă făptuire,
de jos, de pe pământ, în proslăvire
v-ați înălțat întru cereasca strajă;

⁷²⁰ În text: *arnaute* „arnăut, albanez“.

și-arzând de zel într-a mâniei vrajă,
dezlănțuit-ați vlaga-n trup s-aspire
cu-al vost' și-al altor sânge, în neștire,
să-ntingeți marea și nisipu-n plajă;

și pieptul când vi se golea de viață,
tot brațele sleite-ntr-o suflare
v-au smuls învinse-o ultimă victorie.

Și trista-vă cădere, morți, în față,
sub zid și fier, v-aduce-acum și-apare
ca faimă-n lume și în ceruri glorie.

— La fel îl știu și eu — zise robul.

— Iar cel despre fort, dacă memoria nu mă-nșală — zise cavalerul —,
sună așa:

SONET

Din sterp pământu-acesta ce-l îndeasă
grunji răscoliți și dâmburi risipite,
trei mii de suflete de-oșteni sfințite
suit-au vii la mai ferice casă,

după ce-n van li s-a-ncordat zeloasă
în brațe vlaga-n încleștări, fierbinte,
și, decimați și storși prin vechi incinte,
au expirat sub sabia tăioasă.

Și iat-acest pământ pe care gloate
de jalnice-amintiri mereu se-adună,
și-n alte vremi, și azi pe metereze.

Ci n-au urcat la ceruri mai curate
din sânu-i aspru suflete cunună,
nici el ținut-a trupuri mai viteze.

Sonetele nu li se părură deloc rele, iar robul se bucură de veștile pe
care i le dădură despre tovarășul său și, urmându-și povestirea, zise:

— Odată cucerite, aşadar, Goleta şi fortul, turcii au dat ordine să fie dărâmată Goleta (deoarece fortul fusese adus în asemenea stare, încât nu mai era nimic de dat jos) şi, ca să o facă într-un timp mai scurt şi cu mai puţină trudă, au minat-o din trei părţi, dar cu niciun chip n-au putut arunca în aer tocmai partea care părea cea mai slabă, şi anume zidurile vechi, pe când tot ce rămăsese în picioare din fortificaţia nouă făcută de Fratin⁷²¹ s-a prăbuşit cu mare uşurinţă la pământ. În sfârşit, flota s-a întors la Constantinopol triumfătoare şi victorioasă, iar după câteva luni a murit stăpânul meu Eudj Ali⁷²², altfel zis *Eudj Ali Fartax*, ceea ce pe limba turcească vrea să zică „renegatul chelbos“, fiindcă așa era, iar printre turci e obiceiul să se dea porecle după vreun defect sau vreo calitate pe care vor fi având-o; şi asta din pricină că la ei nu sunt decât patru nume de familie⁷²³, care coboară din casa otomană, iar ceilalţi, după cum am spus, îşi iau nume şi poreclă fie după metehnele trupului, fie după virtuţile cugetului. Şi Chelbosul ăsta a tras la rame, ca sclav al Marelui Stăpân, vreme de paisprezece ani, şi la vârsta de treizeci şi patru a devenit renegat, de ciudă că, în timp ce era la vâslă, un turc i-a tras o palmă şi, ca să se poată răzbuna, şi-a părăsit credinţa; meritul său a fost atât de mare, încât, fără a se ridica prin mijloacele şi căile josnice pe care urcă mai toţi favoriţii Marelui Turc⁷²⁴, a devenit rege al Algerului, iar mai apoi general al mării⁷²⁵, care este a treia funcţie

⁷²¹ *Il Fratino* „Frăţiorul“, poreclă dată inginerului italian Giacomo Palearo sau Paleazzo, care a condus lucrări de reparaţii şi consolidări ale unor fortificaţii sub Carol Quintul şi Filip al II-lea.

⁷²² Personajul istoric Eudj Ali a murit în realitate la 21 iunie 1527. Din acest loc, stricta cronologie istorică a istorisirii robului se rupe, începând un amestec de real şi imaginar care o estompează. Porecla lui, *Fartax* „chelbosul“, este un cuvânt berber, nu turcesc.

⁷²³ Aceste „patru nume“ sunt Muhammad, Mustafa, Murad şi Ali.

⁷²⁴ Aluzii la venalitatea şi sodomia răspândite în rândul turcilor, teme frecvente în literatura epocii.

⁷²⁵ Traduce astfel termenul şi funcţia de *Kapudan Paşa*, creată în 1533. Răspundea de comanda flotei şi administraţia porturilor Galipoli, Cavalla şi Alexandria şi era „şef al şefilor“ (*begler-bey*). Celelalte funcţii erau cea de vizir, favorit al Sultanului, şi una dintre cele trei paşale, consilieri ai Sultanului, care deseori erau şi muftii, doctori în drept coranic.

din imperiul acela. Era de nație calabrez⁷²⁶ și, moral vorbind, a fost om de ispravă, care-și trata cu multă omenie robii, ajungând să aibă trei mii și care, după moartea lui, s-au împărțit, așa cum lăsase el prin testament, între Marele Stăpân (care e și fiu moștenitor al tuturor decedaților și intră la succesiune alături de toți copiii rămași după defunct) și între renegații săi; eu i-am revenit unui renegat venețian capturat, pe când era mus pe o navă, de Eudj Ali, care-l îndrăgise atât de tare, încât i-a fost unul dintre cei mai răsfățați feciori, ca să devină apoi cel mai crud renegat din câți s-au văzut vreodată. Îl chema Hasan Aga și a devenit foarte bogat și rege al Algerului⁷²⁷; cu el am venit de la Constantinopol, destul de mulțumit că mă aflam atât de aproape de Spania, nu pentru că m-aș fi gândit să-i scriu cuiva despre nefericita mea întâmplare, ci ca să văd dacă nu cumva soarta îmi era mai prielnică la Alger decât la Constantinopol, unde încercasem o mie de feluri de evadare, ci niciodată nu avusesem prilej sau noroc, gândindu-mă ca în Alger să caut alte mijloace de a-mi împlini ceea ce-mi doream atât de mult, căci niciodată nu m-a părăsit nădejdea de a fi liber, iar când, în ceea ce urzeam, gândeam și puneam în faptă, rezultatul nu-mi răspundea așteptării, numaidecât și fără a mă descuraja, imaginam și căutam altă speranță, oricât de șubredă și de slabă, care să mă susțină. Astfel îmi duceam viața, închis într-o temniță sau o clădire pe care turcii o numesc baie⁷²⁸, unde-i închid pe robii creștini, atât pe cei ai regelui, cât și pe cei ai unor persoane particulare

⁷²⁶ Se născuse la Licateli, în Calabria; faima rea a calabrezilor era proverbială în Secolul de Aur.

⁷²⁷ Era venețian, se numea Andreta înainte de renegare. S-a numit apoi Hasan Pașa, devenind rege al Algerului între 1577 și 1580; l-a silit pe Cervantes să compare de două ori în fața sa, după eșecul celei de-a doua și-al celei de-a patra tentative de evadare, în 1577 și, respectiv, 1579, dar de fiecare dată l-a lăsat în viață. A negociat prețul pentru răscumpărarea lui cu călugării trinitari (1580), în ajunul plecării sale la Constantinopol. Se căsătorise cu Zahra, fiica lui Hagi Murad, văduva sultanului Abd al-Malik al Marocului. Hasan Pașa apare ca personaj în *Los baños de Argel*, piesa lui Cervantes.

⁷²⁸ Sp. *baño*, derivat din ar. *banyia* „edificiu” sau din lat. vulg. *baneum* (< lat. *balneum* „baie”). Prefer să echivalez cu rom. *baie* „mină” < mg. *bánya*. *Baños del Rey* („băile regelui”) erau, în Alger, casele sau curțile din dos (*corrales*) unde regele îi ținea pe sclavii săi și pe robii creștini.

și pe cei numiți „de magazie”⁷²⁹, ceea ce e ca și cum ar zice robi comunal, care slujesc orașului în lucrările publice întreprinse și în alte slujbe; și robilor de acest fel libertatea le este cea mai anevoioasă, căci, fiind ai obștii și neavând un stăpân anume, nu au cu cine să-și negocieze răscumpărarea, chiar dacă ar avea cu ce. În băile astea, cum spuneam, obișnuiesc să-și ducă robii și unele persoane particulare din oraș, mai ales când sunt de răscumpărat, fiindcă acolo îi țin liniștiți și siguri până când le sosește răscumpărarea. Nici robii regelui care sunt de răscumpărat nu ies la muncă împreună cu restul deținuților, decât dacă le întârzie răscumpărarea; atunci, pentru a-i sili să și-o ceară în scris cu mai multă râvnă, îi pun să muncească și să meargă după lemne cu ceilalți, muncă deloc ușoară. Eu mă număram printre cei de răscumpărat, dar, aflându-se că eram căpitan, deși le vorbisem despre mijloacele reduse și lipsa mea de avere, n-a fost de niciun folos ca să nu mă pună în rândul cavalerilor și al persoanelor de răscumpărat. Mi-au pus un lanț, mai mult ca semn de răscumpărare decât ca să mă țină în el, și astfel îmi duceam viața în baia aceea, cu numeroși alți cavaleri și nobili, marcați și ținuți pentru răscumpărare. Și, cu toate că foamea și goliciunea ne chinuiau uneori, ba chiar mai mereu, nimica nu ne chinuia atâta cât împrejurarea de-a auzi și vedea la fiece pas nemaivăzutele și nemaiauzitele cruzimi folosite de stăpânul meu împotriva creștinilor. Zilnic spânzura câte unul, îl trăgea în țeapă pe acesta, îi tăia urechile aceluia și totul cu atât de puțin temei și chiar fără niciunul, încât și turcii înșiși recunoșteau că o făcea doar de dragul de-a o face și pentru că îi stătea în fire să fie ucigaș al întregului neam omenesc. Singurul ce-a scos-o la capăt cu el a fost un soldat spaniol, pe nume cutare Saavedra, pe care, deși făcuse isprăvi ce vor rămâne ani mulți în amintirea acelor oameni, și toate ca să-și dobândească libertatea, niciodată nu l-a bătut sau n-a poruncit să fie bătut și căruia nici nu i-a zis vreo vorbă grea; și pentru cel mai neînsemnat lucru dintre multe pe care le-a făcut ne temeam toți că avea să fie tras în țeapă, după cum și el însuși s-a temut nu doar o dată; și dacă n-ar fi din pricină că timpul nu ne-o îngăduie, aş spune acum câte ceva din ce-a făcut soldatul

⁷²⁹ În text: *los cautivos del almacén* (< ar. *maghzen*).

acesta, ceea ce ar putea să vă distreze și să vă uimească mult mai mult decât povestirea istoriei mele⁷³⁰. Zic, aşadar, că deasupra curţii temniţei noastre dădeau ferestrele casei unui maur bogat şi de neam bun, şi care, aşa cum sunt de obicei la mauri, erau mai degrabă găuri decât ferestre, închise fiind şi acestea cu zăbrele foarte dese şi strâmte. S-a întâmplat, dar, că, într-o zi, pe când stăteam pe o terasă a temniţei noastre împreună cu alţi trei tovarăşi de-ai mei, făcând întreceri de sărit cu lanţurile ca să ne omorâm timpul, fiindcă eram singuri, întrucât toţi ceilalţi creştini plecaseră la muncă, mi-am înălţat din întâmplare privirea şi am văzut cum pe ferestruica aceea ferecată despre care am vorbit se arăta o trestie, la capătul căreia fusese atârnată o pânză legată, iar trestia se legăna şi se arcuia, de parcă ne făcea semne ca să ne apropiem şi să o luăm. Ne-am uitat la ea, şi unul dintre cei aflaţi cu mine s-a dus şi s-a aşezat sub trestie, ca să vadă dacă îi dădeau drumul ori ce anume făceau; dar de cum s-a apropiat, trestia a fost ridicată şi mişcată într-o parte şi-n alta, ca şi cum ar fi zis nu cu capul. Creştinul s-a întors şi iar au început s-o coboare şi să facă aceleaşi mişcări ca la primul. S-a dus altul dintre tovarăşii mei şi i s-a întâmplat la fel ca şi primului. În sfârşit, s-a dus al treilea şi a păţit ca întâiul şi-al doilea. Când am văzut una ca asta, n-am vrut să lipsesc a-mi încerca norocul şi, de îndată ce m-am apropiat şi m-am aşezat sub trestie, i-au dat drumul să cadă, de-a ajuns la picioarele mele înăuntrul băii. M-am grăbit să desfac pânza şi-n ea am văzut un nod în care erau zece cianişi⁷³¹, monede de aur inferior folosite de mauri şi valorând fiecare câte zece reali de-ai noştri. Nici nu mai e nevoie să spun cât m-am bucurat de ce găsisem, la fel de mare fiindu-mi mulţumirea ca şi mirarea gândindu-mă de unde putea veni binele acela, şi încă mie anume, de vreme ce dovezile că nu voiseră să dea drumul trestiei decât pentru mine spuneau limpede că mie îmi fusese făcută milostenia.

⁷³⁰ Cervantes însuşi, supraautorul, se introduce în roman ca personaj prezentat de un narator diferit de el. P. Diego de Haedo, în *Topografía e historia de Argel*, spune despre el: „Despre captivitatea şi faptele eroice ale lui Miguel de Cervantes s-ar putea scrie o istorie de sine stătătoare” (*apud* Ayalles-Arce, I, p. 485, n. 11).

⁷³¹ Monede care circulau în Alger.

Mi-am luat banii atât de bine veniți, am rupt trestia, m-am întors pe mica terasă, m-am uitat la fereastră și am văzut ieșind prin ea o mână nespus de albă, care se strângea și se desfăcea foarte iute. Astfel am înțeles sau ne-am închipuit că binefacerea trebuie să ne-o fi făcut o femeie care trăia în casa aceea și, ca semn că-i eram recunoscători, am făcut salama-lecuri⁷³² după obiceiul maurilor, înclinând capul, îndoindu-ne trupul și ducându-ne brațele la piept. După puțin timp, pe-aceeași fereastră a fost scoasă și numaidecât retrasă o cruciuliță înjghebată din trestii și numaidecât au luat-o înapoi. Semnalul acesta ne-a încredințat că acolo în casă se vede că era roabă o creștină și că dânsa ne făcuse pomana; dar albeața mâinii și brățările pe care le-am văzut pe ea ne-au spulberat gândul acesta, închipuindu-ne în schimb că era o creștină renegată, pe care stăpânii lor obișnuiesc a le lua drept soții legitime, și se consideră chiar norocoși, fiindcă le prețuiesc mai mult decât pe cele din nația lor. În toate judecățile noastre am fost însă foarte departe de adevărul împrejurării și, astfel, toată petrecerea noastră de-atunci încolo era să privim sau să avem drept nord fereastra pe unde ne apăruse steaua trestiei, dar au trecut cel puțin cincisprezece zile fără a o mai zări nici pe ea, necum mâna sau vreun alt semn. Și, cu toate că-n vremea asta ne-am străduit cât am putut să aflăm cine locuia în casa aceea și dacă-n ea se afla vreo creștină renegată, n-am găsit pe nimeni care să ne spună altceva decât că acolo locuia un maur nobil și bogat, pe nume Hagi Murad⁷³³, care fusese caid în La Pata⁷³⁴, slujbă de mare însemnătate printre ei. Ci când nici nu ne mai așteptam să mai plouă cianiși de-acolo, am văzut pe negândite ivindu-se trestia cu altă pânză în vârf și cu un nod mai dolofan, și totul s-a întâmplat în vreme ce baia, ca și data trecută, era părăsită și golită de oameni. Am făcut încercarea obișnuită, înaintea mea mergând fiecare din aceiași trei inși care erau acolo, dar ea n-a fost predată altcuiva

⁷³² În text: *zalemas*.

⁷³³ Personaj istoric, bine documentat, renegat originar din Esclavonia (vechiul nume al unei regiuni din fosta Iugoslavie cunoscută și sub numele de *Slavonia* sau *Scalvonia*), fapt pe care Cervantes nu-l menționează în roman. Pornind de la date reale, Cervantes construiește un puternic personaj de ficțiune. Despre el și fiica sa Zoraida (Zahra), vezi *supra*, p. 412, n. 665.

⁷³⁴ Al-Batha, localitate fortificată situată la două leghe de Oran.

decât mie, fiindcă, de cum m-am apropiat eu, i s-a dat drumul să cadă. Am dezlegat nodul și am găsit patruzeci de scuzi de aur spanioli și un bilet scris în arăbește, iar la sfârșitul celor scrise era făcută o cruce mare. Am sărutat crucea, am luat scuзии, m-am întors pe terasă, am făcut cu toții salamalecturi, s-a arătat iarăși mâna, eu am făcut semne că voi citi biletul, fereastra s-a închis. Am rămas cu toții nedumeriți și bucuroși de cele întâmplare, dar cum niciunul dintre noi nu înțelegea araba, dorința pe care o nutream de-a înțelege ce conținea biletul era mare, ci și mai mare greutatea de-a căuta pe cineva care să-l citească. În sfârșit, m-am hotărât să mă încred într-un renegat, de fel din Murcia, care se dăduse drept mare prieten al meu și între noi se puseseră asemenea cheazăii, încât îl sileau să păstreze secretul pe care i l-aș fi încredințat; căci unii renegați, când au de gând să se întoarcă în țara creștinilor, obișnuiesc să ducă asupra lor câteva semnături ale unor robi nobili, în care aceștia atestă, așa cum pot, că renegatul cutare este om de treabă și a făcut totdeauna bine creștinilor, fiind doritor să fugă cu primul prilej ce i se va ivi. Sunt unii care-și fac rost de aceste adevăruri cu bună intenție; alții se slujesc de ele la nevoie și cu viclenie: când vin să jefuiască în țara creștinilor, dacă din întâmplare se rătăcesc sau sunt prinși, își scot certificatele și zic că din hârtiile acelea se poate vedea scopul cu care veniseră, și anume ca să rămână pe pământul creștinilor și că doar din acest motiv veniseră cu expediția celorlalți turci. În felul acesta scapă de acea primă răbufnire și se împacă cu Biserica, fără a li se aduce nici o atingere⁷³⁵; și când prind un prilej, se întorc în Berberia și redevin ceea ce fuseseră mai înainte. Alții se folosesc de aceste hârtii și-și fac rost de ele cu bună intenție, rămânând pe pământ creștin. Ei bine, unul din renegații de care am vorbit era tocmai prietenul acesta al meu, care strânsese semnături de la toți camarazii noștri și-n ele îl recomandam cât ne era cu putință; iar dacă maurii l-ar fi găsit cu hârtiile astea, l-ar fi ars de viu. Am aflat că știa foarte bine araba, și nu doar s-o vorbească, ci și s-o scrie; dar înainte de a-i mărturisi totul, i-am spus să-mi citească hârtia aceea, pe care o găsisem întâmplător într-o bortă din ghimirlia

⁷³⁵ Dacă se întorcea în Spania, fiecare renegat trebuia să se prezinte în fața Inchiziției pentru a se reconcilia cu Biserica.

mea. A despăturit-o și a zăbovit o bună bucată de vreme, privind-o și descifrând-o, murmurând printre dinți. L-am întrebat dacă înțelegea; mi-a răspuns că o înțelegea foarte bine și, dacă voiam să mi-o tălmăcească cuvânt cu cuvânt, să-i dau cerneală și o pană, ca să o facă mai bine. I-am dat de îndată cele cerute, iar el, încetul cu încetul, a tradus-o și, după ce a terminat, a spus: „Tot ce e scris aici în castiliană, fără a lipsi o iotă, este ceea ce cuprinde acest bilet arăbesc și mai trebuie ținut seama că acolo unde zice *Lela Marién*, vrea să zică *Maica Noastră Fecioara Maria*”⁷³⁶. Am citit hârtia și zicea așa:

*Când eram fetiță, tatăl meu avea o sclavă, care mi-a arătat pe limba mea zalaua*⁷³⁷ *creștinească și mi-a spus multe lucruri despre Lela Marién. Creștina a murit, iar eu știu că nu s-a dus în foc, ci cu Allah, pentru că după aceea am mai văzut-o de două ori și mi-a spus să mă duc în țara creștinilor ca să o văd pe Lela Marién, care mă iubește mult. Nu știu cum să mă duc acolo. Mulți creștini am văzut prin fereastra aceasta, dar niciunul nu mi s-a părut creștin ca tine. Eu sunt foarte frumoasă și tânără și am mulți bani de luat cu mine. Vezi dacă poți face cumva să plecăm, și acolo vei fi soțul meu, iar, dacă nu vrei, nu-i nimic, pentru că Lela Marién îmi va da pe cineva cu care să mă mărit. Eu am scris acestea, ia seama cui le dai să le citească; nu te încrede în niciun maur, fiindcă toți sunt telpizi*⁷³⁸. *Mi-e sufletul greu din pricina asta, aș vrea să nu te destăinuiești nimănui, căci, dacă va afla tatăl meu, mă va arunca de îndată într-un puț și mă va acoperi cu pietre. În trestie am pus o sforicică: leagă de ea răspunsul; dacă nu ai pe cineva care să-ți scrie în arăbește, spune-mi prin semne, și Lela Marién va face să te înțeleg. Ea și Allah să te păzească, la fel și crucea aceasta pe care o sărut de multe ori, așa cum m-a îndemnat roaba.*

Judecați, domnilor, dacă putea fi vorba ca vorbele din biletul acela să nu ne uimească și să nu ne bucure; așa că și una, și alta s-au petrecut

⁷³⁶ Traducerea exactă nu face aluzie la virginitatea Mariei, negată de musulmani.

⁷³⁷ Preiau sp. *zala* (*azala*) < ar. *aş-şala* „rugăciune rituală”.

⁷³⁸ Echivalez, pentru culoarea lexicală, sp. *marfuz* (< ar. *marfud*) „renegat, trădător” cu rom. *telpiz* (< tc. *telbis*) „viclean”.

în așa fel, încât renegatul a priceput că nu întâmplător găsisem biletul, ci că el fusese cu adevărat adresat unuia dintre noi și, ca atare, ne-a rugat ca, dacă bănuiala i se adevărea, să avem încredere în el și să i-o spunem, fiindcă avea să-și riște și viața pentru libertatea noastră. Și, zicând asta, scoase de la piept un crucifix de metal și cu lacrimi multe jură pe Dumnezeu înfățișat de imaginea aceea și în care el, deși păcătos și rău, credea sincer și nestrămutat, să ne fie leal și să ne păstreze secretul cu privire la tot ce vom fi vrând să-i destăinuim, căci i se părea și aproape ghicea că prin mijlocirea celei care scrisese biletul și el, și noi toți aveam să ne redobândim libertatea, iar el avea să se vadă ajuns la ceea ce-și dorea atâta, și anume să revină în turma Sfintei Biserici, Maica sa, de care, din neștiința și păcătoșenia lui, fusese despărțit și îndepărtat ca un mădular putred. Cu atâtea lacrimi și cu asemenea vădiri de căință zise renegatul acestea, încât toți într-un glas am consimțit și am fost de acord să-i destăinuim adevărul împrejurării, drept care i-am dat seama despre toate, fără a-i ascunde nimic. I-am arătat ferestruica prin care se iveau trestia și el a identificat după ea casa, rămânând să se informeze cu mare și deosebită grijă cine anume locuia acolo. Am convenit de asemenea că ar fi fost bine să răspundem biletului maurei și, cum aveam pe cineva care se pricepea s-o facă, renegatul a scris pe loc vorbele pe care i le-am dictat eu și care au fost punct cu punct cele pe care vi le voi spune, căci din toate câte mi s-au întâmplat în aventura asta nimica nu mi s-a șters din amintire și nici nu mi se va șterge cât voi fi în viață. În sfârșit, iată ce răspuns i s-a dat maurei:

Adevăratul Allah să te păzească, iubită doamnă, ca și binecuvântata Marién, care este adevărata maică a lui Dumnezeu și cea care, pentru că te iubește mult, ți-a sădit în inimă gândul de a te duce în țara creștinilor. Roag-o să se milostivească a te face să înțelegi cum vei putea pune în faptă porunca ei, căci ea e atât de bună, încât o va face. Din partea mea și a tuturor creștinilor care sunt cu mine află că suntem gata a face pentru tine tot ce ne va sta în putință, până și să murim. Nu lipsi să-mi scrii și să mă înștiințezi despre ceea ce ai de gând să faci, și eu îți voi răspunde mereu, căci marele Allah ne-a dat un creștin rob care știe

să vorbească și să scrie limba ta atât de bine cum vei vedea din hârtia aceasta. Așa încât, fără teamă, ne poți înștiința despre tot ce vrei. Cât despre spusa ta cum că, dacă te-ai duce în țara creștinilor, ai să fii soția mea, eu ți-o făgăduiesc ca bun creștin; și află că creștinii își țin făgăduiala mai bine decât maurii. Allah și Marién să te aibă în paza lor, iubită doamnă.

Hârtia odată scrisă și împăturită, am așteptat două zile ca baia să fie iarăși pustie ca de obicei și apoi am ieșit în locul obișnuit de pe terasă, ca să văd dacă se ivea trestia, care nu zăbovi mult să se arate. De îndată ce am zărit-o, deși nu puteam vedea cine o ținea, am arătat hârtia, ca pentru a-i da de înțeles să pună sforcica; dar ea era gata prinsă de trestie, așa că am legat scrisoarea și în scurt timp a reapărut și steaua noastră cu steagul alb de pace al bocceluței. A fost lăsată să cadă și am găsit în batistă, în tot felul de monede de argint și aur, peste cincizeci de scuzi, care ne-au îndoit de cincizeci de ori mulțumirea și ne-au întărit nădejdea de a ne recâștiga libertatea. Chiar în noaptea aceea s-a întors și renegatul nostru și ne-a spus că aflate că-n casa aceea locuia chiar maurul despre care ni se spusese că-l cheamă Hagi Murad, bogat peste poate și care avea o singură fiică, moștenitoare a întregii lui averi, despre ea umblând vorba în tot orașul că e cea mai frumoasă femeie din Berberia; și mulți dintre viceregii care veneau acolo o ceruseră de soție, dar ea nu voise niciodată să se mărite; mai aflate de asemenea că ea avusese o roabă creștină, care murise între timp; toate acestea se potriveau cu cele scrise în bilet. Am ținut numaidecât sfat cu renegatul despre ce cale am putea folosi ca să o răpim pe maură și să trecem cu toții pe pământ creștin, și-n cele din urmă s-a luat hotărârea să așteptăm a doua înștiințare a Zoraidei, cum se numea cea care acum voia să se cheme María, deoarece ne-am dat seama că doar ea și nu altcineva putea găsi leac tuturor acelor piedici. Rămânând astfel înțeleși, renegatul a spus să nu ne facem griji, căci el ori își va pierde viața, ori ne va pune în libertate. Patru zile baia a fost plină de oameni, ceea ce a făcut ca trestia să mai zăbovească patru zile ca să se arate, la capătul cărora, în obișnuita singurătate a băii, s-a ivit cu batista atât de grea, încât făgăduia o naștere

preafericită. Trestia și pânza s-au înclinat spre mine; înăuntru am găsit încă o hârtie și o sută de scuzi de aur, fără alt fel de monede. Renegatul era acolo; i-am dat să citească hârtia în ghimiria noastră, iar el ne-a spus că zicea astfel:

Eu una nu știu, iubite domn, ce mijloc să găsim spre a merge în Spania și nici Lela Marién nu mi-a spus cum anume, deși am întrebat-o. Ce se poate face ar fi să-ți dau prin fereastra asta foarte mulți bani de aur: răscumpărați-vă cu ei, tu și prietenii tăi, și unul dintre voi să meargă în țara creștină, să cumpere acolo o barcă și să se întoarcă după ceilalți; eu voi fi de găsit în grădina tatălui meu, care este la poarta Bab-Azun⁷³⁹, chiar lângă țărnm, unde am să stau toată vara, cu tata și cu servitorii mei. De acolo, noaptea, veți putea să mă răpiți fără teamă și să mă duceți la barcă; dar ia seama, va trebui să-mi fii soț, căci de nu, o voi ruga pe Marién să te pedepsească. Dacă n-ai încredere în nimeni ca să se ducă după barcă, răscumpără-te și du-te chiar tu, fiindcă știu că tu te vei întoarce mai sigur decât oricare altul, deoarece ești cavaler și creștin. Caută să afli unde e grădina, și când te vei plimba pe-acolo, voi ști că baia e goală și-ți voi da mulți bani. Allah să te aibă în paza lui, iubite domn al meu.

Iată ce zicea și cuprindea cea de-a doua hârtie; după ce toți au văzut-o, fiecare s-a oferit să fie cel răscumpărat și a făgăduit să se ducă și să revină fără nicio întârziere, eu însumi oferindu-mă să fac asta; renegatul s-a opus însă cu hotărâre, zicând că n-ar accepta cu niciun chip ca vreunul dintre noi să plece în libertate înainte ca toți ceilalți să o pornească împreună, fiindcă experiența îi arătase cât de rău își țineau robii cuvântul dat în captivitate, deoarece deseori se folosiseră de acel mijloc unii robi de vază, răscumpărându-l pe câte unul ca să se ducă la Valencia sau în Mallorca cu banii trebuincioși spre a putea arma o barcă și a se întoarce după cei ce-l răscumpăraseră, dar nu se mai întor-sese niciodată, din pricină că libertatea redobândită și frica de a nu și-o

⁷³⁹ *Bab-Azzun* este „Poarta Azzun”, adică „poarta Oilor” din vecinătatea por-tului. A spune „poarta Bab-Azun” este prin urmare o exprimare pleonastică.

pierde din nou le ștergea din amintire toate obligațiile de pe lume. Și, spre a ne confirma adevărul spuselor sale, ne-a povestit pe scurt cele întâmplare tot cam pe-atunci unor cavaleri creștini, cel mai ciudat caz petrecut vreodată pe meleagurile acelea, unde la fiecare pas se întâmplă lucruri de toată minunea și uimirea. În sfârșit, ne-a spus că ceea ce se putea și se cuvenea să facem era ca banii pe care ar fi trebuit să-i dăm pentru răscumpărarea creștinului să i-i dăm lui ca să cumpere în Alger o barcă, sub pretextul de a se face negustor sau comerciant la Tetuán și de-a lungul coastei aceleia; și, odată ajuns el însuși stăpânul bărcii, avea să găsească lesne un mijloc de a-i scoate din baie și a-i îmbarca pe toți, cu atât mai mult dacă maura, după cum zicea, avea să dea bani pentru răscumpărarea tuturor, întrucât, liberi fiind, era nespus de lesne să se îmbarce în plină zi, dar cea mai mare greutate era că maurii nu admit ca vreun renegat să cumpere sau să aibă barcă, fără numai dacă e vorba de o ghimie mare pentru a merge în expediții, fiindcă se tem că cine cumpără barca, mai cu seamă dacă e spaniol, nu vrea s-o aibă decât ca să meargă în țara creștinilor, dar el ar putea înlătura piedica asta înțelegându-se cu un maur tagarin⁷⁴⁰ ca să fie în parte cu el în afacerea cu barca și la profitul asupra încărcăturii și astfel, din umbră, ar putea fi el însuși stăpânul bărcii, iar restul s-ar fi aranjat astfel de la sine. Și, cu toate că mie și tovarășilor mei ni se păruse mai nimerit să trimitem după barcă în Mallorca, așa cum zicea maura, n-am îndrăznit să-l contrazicem, temându-ne, că, dacă nu făceam cum zicea el, ar fi putut să ne denunțe și să ne pună în primejdia de a ne pierde viețile dacă ar fi dat în vileag legătura cu Zoraida, pentru viața căreia ni le-am fi dat toți pe-ale noastre; așa că ne-am decis să ne lăsăm în mâna lui Dumnezeu și-n cea a renegatului, și numaidecât i-am și răspuns Zoraidei, spunându-i că aveam să facem tot ce ne sfătuia, fiindcă ne îndrumase atât de bine, de parcă i-ar fi spus-o însăși Lela Marién, și că numai de ea depindea să amânăm afacerea aceea sau să o punem numaidecât în lucrare. M-am oferit din nou să-i fiu soț și, astfel, în alte zile când s-a nimerit ca baia să fie goală, în mai multe rânduri, cu trestia și năframa,

⁷⁴⁰ În text: *moro tagarino* (< ar. *tharhry* „frontalier“), „maur de fel din Aragonul peninsular“.

ne-a dat două mii de scuzi de aur și un bilet în care spunea că-n primul *djumá*⁷⁴¹, care cade vinerea, se ducea la grădina tatălui ei, dar că, înainte de-a pleca, avea să ne mai dea bani, iar dacă n-ar fi fost de ajuns, să-i dăm de știre, căci avea să ne dea oricât i-am fi cerut, întrucât tatăl ei avea atât de mulți, încât nu avea să le observe lipsa, cu atât mai mult cu cât ea însăși avea cheile de peste tot. I-am dat imediat renegatului cinci sute de scuzi ca să cumpere barca; cu opt sute m-am răscumpărat eu, dându-i banii unui negustor valencian care se găsea tocmai atunci în Alger și care m-a răscumpărat de la rege, punându-se chezaș pentru mine și făgăduindu-i că avea să-mi plătească răscumpărarea odată cu sosirea primei corăbii de la Valencia, căci, dacă i-ar fi dat banii pe loc, ar fi dat de bănuiră regelui că banii pentru răscumpărarea mea erau de mult timp la Alger și negustorul, pentru folosul lui, i-ar fi ținut ascunși. În sfârșit, stăpânul meu era atât de bănuitor, încât n-am cutezat cu niciun chip ca banii să fie scoși imediat din pungă. În joia din ajunul zilei de vineri când urma să se ducă la grădină, frumoasa Zoraida ne-a dat încă o mie de scuzi și ne-a înștiințat de plecarea ei, rugându-mă ca, dacă aveam să mă răscumpăr, să aflu numaidecât unde era grădina tatălui ei și, oricum, să caut un prilej de a mă duce acolo să o văd. I-am răspuns în câteva cuvinte că voi face întocmai, iar ea să aibă grijă să o roage pe Lela Marién, prin toate rugăciunile învățate de la roabă, să ne ocrotească. Acestea fiind făcute, s-au pus la cale cele de trebuință și pentru răscumpărarea celorlalți trei tovarăși ai noștri, ca să li se înlesnească ieșirea din baie, pentru ca nu cumva, văzându-mă pe mine răscumpărat și pe ei nu, când bani erau, să nu se tulbure și să nu-i împingă diavolul să facă ceva în dauna Zoraidei; căci, deși faptul de a fi cine erau îmi putea potoli temerea, n-am vrut totuși să primejduiesc întreprinderea, drept care am dispus să fie răscumpărați în același fel cum mă răscumpărasem și eu, încredințându-i toți banii negustorului ca să se poată pune chezaș cu toată încrederea și în deplină siguranță; nu i-am dezvăluit însă niciodată legătura și taina noastră, din pricina văditei primejdii în care ne-am fi pus.

⁷⁴¹ *Djumá*, în arabă, înseamnă „adunare”. Vinerea, ziua sfântă a musulmanilor, e numită, aşadar, „ziua adunării”.

CAPITOLUL 41

Unde robul tot își mai continuă istorisirea

Nu trecuseră nici cincisprezece zile, și renegatul nostru apucase să-și cumpere o barcă foarte bună, putând duce peste treizeci de persoane; și, ca să-și întărească fapta și să-i dea față de adevăr, vru să facă, și chiar făcu, o călătorie într-un loc numit Sargel⁷⁴², care se află la treizeci de leghe de Alger, înspre Oran, unde se face comerț intens cu smochine uscate. Făcu această călătorie de două, trei ori, în tovărășia tagarinului despre care am vorbit. (*Tagarini* sunt numiți în Berberia maurii din Aragon, iar cei din Granada *mudehari*, pe când în regatul Fez-ului *mudeharii* sunt numiți *elci*⁷⁴³, reprezentând populația de care acel regat se folosește cel mai mult la război.) Zic, așadar, că de fiecare dată când trecea cu barca, arunca ancora într-un mic golf aflat la nici două băți de arbaletă de grădina unde aștepta Zoraida, iar acolo renegatul rămânea intenționat cu tinerii mauri care trăgeau la vâsle fie ca să facă zalaua, fie ca să încerce în glumă ceea ce avea de gând să facă de-adevăratelea; drept care se ducea la grădina Zoraidei și cerea fructe, iar tatăl ei îi dădea fără a ști cine este, dar, cu toate că ar fi vrut să stea de vorbă cu Zoraida, după cum mi-a spus mai apoi, și să-i spună că el era cel care, la porunca mea, urma s-o ducă în țara creștinilor și să fie deci mulțumită și sigură, n-a putut-o face niciodată, fiindcă maurele nu îngăduiesc să fie văzute de niciun maur sau turc, decât dacă le-o poruncește soțul sau tatăl lor. Cu creștinii robi ele însă acceptă să intre în vorbă și să se întrețină mai mult chiar decât s-ar cuveni; cât despre mine, aș fi fost de-a dreptul supărat să-i fi vorbit, pentru că s-ar fi putut s-o tulbure dacă ar fi văzut că încercarea ei ajunsese la cheremul unor renegați. Dumnezeu însă, care rânduia lucrurile altminteri, n-a dat prilej dorinței sincere pe care o nutrea renegatul nostru; acesta, văzând cât de sigur se ducea și venea de la Sargel, că putea arunca ancora când, cum și unde îi cășuna și că

⁷⁴² Astăzi *Cherchell*, mic port la cca 100 km V de Alger, mai apropiat deci decât acesta de coastele spaniole; era populat de morisci fugiți din Andaluzia și Valencia, care continuau să fie în legătură cu moriscii spanioli. Centru de corsari, cu trafic intens de robi și arme.

⁷⁴³ Sp. *elche* (< ar. *ilgi*) „transfug, străin nemahomedan“.

tagarinul, tovarășul său, nu avea altă voință decât ceea ce îi poruncea a lui, că eu eram gata răscumpărat și că nu mai rămânea decât să găsească o mână de creștini care să tragă la vâsle, îmi spuse să mă gândesc pe care aş vrea să-i iau cu mine, în afară de cei răscumpărați, și să-i tocimesc pentru vinerea viitoare, când hotărâse să aibă loc plecarea noastră. Văzând asta, am vorbit cu doisprezece spanioli, toți vâslași de nădejde și dintre cei ce puteau ieși mai liber din oraș; și n-a fost puțin lucru să găsesc atâția în împrejurarea aceea, fiindcă erau pe cale de a porni într-o expediție douăzeci de nave și pentru acestea fuseseră năimiți toți vâslașii, iar pe-ai mei tot nu i-aș fi găsit dacă stăpânul lor n-ar fi renunțat în vara aceea să plece la drum, ca să isprăvească o galiotă aflată în șantier. Lor nu le spuseseam altceva decât ca vinerea următoare pe seară să plece pe ascuns, unul câte unul, și să se ducă la grădina lui Hagi Murad, unde să mă aștepte până când veneam și eu. Aceste lămuriri le-am dat fiecăruia în parte, poruncindu-i ca, odată ajuns acolo, chiar de-ar fi fost să vadă și alți creștini, să nu le spună altceva decât că eu le poruncisem să aștepte în locul acela. Odată dusă la bun sfârșit și treaba asta, trebuia să mai fac una, și anume cea mai plăcută mie, adică să o înștiințez pe Zoraida despre stadiul în care se aflau treburile, ca să fie pregătită și prevenită, spre a nu se speria dacă aveam să o răpim pe neașteptate înainte de data la care își putea închipui că avea să se întoarcă barca creștinilor. Așa că m-am hotărât să mă duc la grădină și să văd dacă puteam să-i vorbesc; și, sub cuvânt că aş vrea să culeg niscaiva verdețuri, cu o zi înainte de plecarea mea, m-am dus acolo, iar prima persoană cu care m-am întâlnit a fost tatăl ei, care m-a întrebat pe limba folosită în toată Berberia și chiar la Constantinopol, între robi și mauri, nici maurească, nici castiliană, nici a vreunei alte nații, ci un amestec din toate limbile, cu ajutorul căreia toți ne înțelegem⁷⁴⁴, zic, așadar, că în acest soi de grai m-a întrebat ce căutam în grădina lui și cine eram. I-am răspuns că eram sclav al lui Mamí Arnăutul⁷⁴⁵ (și asta pentru că știam sigur că îi

⁷⁴⁴ Cervantes se referă la *lingua franca*, echivalenta actualului *sabir*, amestec de cuvinte din toate limbile riverane, facilitând înțelegerea în toate porturile Mediteranei.

⁷⁴⁵ Renegatul albanez care, în septembrie 1575, atacând galera *Sol*, i-a dus robi la Alger pe Cervantes și pe fratele acestuia, Rodrigo, în timp ce se întorceau de la

era prieten foarte apropiat) și căutam fel și fel de verdețuri ca să fac salată. M-a întrebat apoi dacă eram sau nu rob de răscumpărat și că cerea stăpânul meu pentru mine. Cât au durat aceste întrebări și răspunsuri, din casa de la grădină a ieșit frumoasa Zoraida, care apucase să mă vadă mai înainte, și cum maurele nu fac deloc nazuri să li se arate creștinilor și, după cum am spus, nici nu se feresc, nu a șovăit să vină unde era tatăl ei cu mine: ba chiar, văzând-o că venea, dar prea încet, tatăl ei a chemat-o și i-a cerut să se apropie. Ar fi prea mult să vorbesc acum despre marea frumusețe, grația, eleganța și bogăția podoabelor cu care draga mea Zoraida mi s-a înfățișat înaintea ochilor: voi spune doar că de grumazu-i preafrumos, de urechile și părul ei atârnavă mai multe perle decât firele de păr din cap. La glezne, pe picioarele descoperite, după obiceiul lor, purta două *harhaluri* (cum se numeau pe arăbește brățările sau inelele pentru picioare) de aur foarte fin, încrustate cu atâtea diamante, încât, după cum mi-a spus mai apoi, tatăl ei le prețuia la zece mii de dubloni, iar cele pe care le purta la încheieturile mâinilor valorau încă pe-atâta. Perlele erau în mare număr și foarte frumoase, fiindcă cea mai mare fală și eleganță a femeilor maure e să se gătească cu perle bogate și mărgăritare mărunte, drept care la mauri găsești mai multe perle și mărgăritare decât la toate celelalte nații, iar tatălui Zoraidei îi mergea vestea că avea multe și dintre cele mai frumoase din câte se găseau în Alger, și că avea de asemenea mai bine de două sute de mii de scuzi spanioli, peste toate fiind stăpână cea care acum îmi este mie. Dacă, astfel împodobită, era sau nu frumoasă atunci, se poate aprecia, după vestigiile care i-au rămas în urma atâtor munci, cum trebuie să fi fost în plină prosperitate, căci e știut că frumusețea anumitor femei își are zilele și anotimpurile sale și scade sau sporește după împrejurări, firesc fiind ca pasiunile sufletului să o înalțe sau să o coboare, deși de cele mai multe ori o distrug. Spun, în sfârșit, că atunci s-a apropiat împodobită peste poate și peste poate de frumoasă, ori cel puțin mie mi s-a părut a fi cea mai frumoasă din câte văzusem până atunci; și, pe lângă toate, știind și cât îi eram de îndatorat, mi se părea că aveam în fața

ochilor o zeitate din cer, venită pe pământ pentru plăcerea și scăparea mea. De îndată ce s-a apropiat, tatăl ei i-a spus pe limba lor că eu eram rob al prietenului său Mamí Arnăutul și că venisem să caut salată. Atunci luă și ea cuvântul și, în amestecul acela de limbi de care vorbeam, m-a întrebat dacă eram cavaler și din ce pricină nu mă răscumpărasem. I-am răspuns că eram gata răscumpărat și putea vedea după preț cât mă prețuia stăpânul meu, deoarece îi dădusem pentru mine o mie cinci sute de soltanii⁷⁴⁶. La care ea răspunse:

— Într-adevăr, dacă ai fi fost al tatălui meu, nu l-aș fi lăsat să te dea nici pentru de două ori pe-atâta, fiindcă voi, creștinii, totdeauna mințiți în ce spuneți și faceți pe săracii ca să-i amăgiți pe mauri.

— Se prea poate să fie așa, doamnă – i-am răspuns –, dar adevărul este că numai potrivit lui m-am purtat cu stăpânul meu și tot așa mă port și mă voi purta cu oricine de pe lumea asta.

— Și când pleci? – zise Zoraida.

— Măine, cred – am zis –, e aici o corabie din Franța care mâine ridică pânzele și mă gândesc să plec cu ea.

— N-ar fi mai bine – mi-o întoarse Zoraida – s-aștepți să vină corăbii din Spania și să pleci cu ele, nu cu cele ale francezilor, care nu vă sunt prieteni?

— Nu – i-am răspuns eu –; deși, dacă e adevărat, după cum se vestește, că vine o corabie din Spania, aș aștepta-o, cu toate că mai sigur e să plec mâine, fiindcă dorința de-a mă vedea în țara mea și împreună cu cei pe care-i iubesc e atât de puternică, încât, dacă e să mai întârzie, nu-mi îngăduiește să aștept alt prilej, oricât de îmbietor ar fi.

— Se vede că la tine în țară ești căsătorit – zise Zoraida – și de-aceea dorești să te vezi cu soția ta.

— Nu sunt căsătorit – am răspuns eu –, dar mi-am dat cuvântul să mă căsătoresc de cum voi ajunge acolo.

— Și doamna căreia ți l-ai dat e frumoasă? – zise Zoraida.

— E atâta de frumoasă – am răspuns eu –, încât, ca să o proslăvesc și să-ți spun adevărul, seamănă mult cu tine.

Asta l-a făcut pe tatăl ei să râdă cu poftă, și a zis:

⁷⁴⁶ Monedă algeriană de aur, aproape echivalentă pe atunci cu *scudul* spaniol.

— Pe Allah, creștine, trebuie să fie foarte frumoasă dacă seamănă cu fiica mea, care este cea mai frumoasă din tot regatul acesta. De nu, privește-o bine și vei vedea că-ți spun adevărul.

La mai toate vorbele și judecățile acestea ne slujea drept tălmăcit tatăl Zoraidei, mai știutor de limbi străine, căci, deși vorbea și ea graiul acela bastard folosit, după cum am spus, pe-acolo, își făcea înțelese gândurile mai mult prin semne decât prin cuvinte. În vreme ce schimbam vorbele acestea și multe altele, se apropie în fugă un maur și spuse strigând că peste zidurile sau împrejmuirea grădinii săriseră patru turci și culegeau fructe, deși nici nu se copseseră. Bătrânul se tulbură, la fel și Zoraida, căci e răspândită și aproape firească frica maurilor de turci, îndeosebi de soldați, care sunt atât de obraznici și de dominatori față de maurii supuși lor, încât îi tratează mai rău decât dacă le-ar fi sclavi⁷⁴⁷. Zic, dar, că tatăl ei i-a spus Zoraidei:

— Fata mea, du-te în casă și încuie-te cât mă duc eu să vorbesc cu câinii ăia; iar tu, creștine, caută-ți verdețurile și du-te într-un ceas bun și deie Allah să ajungi cu bine în țara ta.

M-am înclinat și el a plecat să-i caute pe turci, lăsându-mă singur cu Zoraida, care a dat să plece unde-i poruncise tatăl ei. Ci el nici nu dispăruse bine printre pomii din grădină, când ea, întorcându-se către mine, cu ochii plini de lacrimi, mi-a spus:

— *Ámexi*⁷⁴⁸, creștine, *ámexi*? (Ceea ce vrea să zică: „Pleci, creștine, pleci?”)

I-am răspuns:

— Da, doamnă, dar cu niciun chip fără tine: așteaptă-mă în primul *djumá* și nu te speria când ai să ne vezi, căci vom merge negreșit în țara creștinilor.

I-am spus acestea în așa fel, încât mi-a înțeles foarte bine toate vorbele schimbate cu ea și, petrecându-și un braț pe după gâtul meu, prinse a merge spre casă cu pași nesiguri. Și soarta, care ar fi putut fi

⁷⁴⁷ Turcii alcătuiau în Alger majoritatea societății militare și administrative, comportându-se opresiv cu celelalte comunități.

⁷⁴⁸ *Ámexi* are valoare de imperativ, dar robul (*recte* Cervantes) îi dă o valoare interogativă.

foarte vitregă dacă Cerul n-ar fi rânduit altfel, vru ca, în vreme ce noi doi mergeam în chipul și în poziția pe care v-am povestit-o, cu un braț al ei pe după gâtul meu, tatăl ei, întorcându-se după ce-i alungase pe turci, ne-a văzut în felul și postura în care mergeam, dându-ne și noi seama că ne văzuse. Dar Zoraida, ageră și discernătoare, nu a vrut să-și ia brațul de după gâtul meu, ci s-a lipit și mai mult de mine și și-a rezemat capul de pieptul meu, îndoindu-și un pic genunchii, dând semne și dovezi limpezi că stătea să leșine, iar eu am lăsat de asemenea să se înțeleagă că o susțineam împotriva voinței mele. Tatăl ei se apropie în fugă de locul unde ne aflam și, văzând-o pe fiica lui în ce hal era, o întrebă ce avea; cum ea însă nu-i răspunse, tatăl ei zise:

— Fără nicio îndoială, a leșinat din pricina sperieturii că au intrat câiniiăștia.

Și, luând-o de la pieptul meu, o sprijini de-al său, iar ea, scoțând un oftat și cu ochii încă nesecați de lacrimi, spuse încă o dată:

— *Ámexi*, creștine, *ámexi*. („Du-te, creștine, du-te.”)

La care tatăl ei răspunse:

— Creștinul nu are de ce să plece, fata mea, el nu ți-a făcut niciun rău și turcii s-au și dus. Nu-ți mai fie teamă de nimic, pentru că nimic nu te mai poate supăra, de vreme ce, cum ți-am mai spus, turcii, la rugămintea mea, s-au întors pe unde intraseră.

— Ei au speriat-o, domnule, așa cum ai zis – i-am spus eu tatălui ei –, dar dacă zice să plec, nu vreau să o supăr: rămâi în pace și, cu îngăduința domniei tale, am să mai vin după verdețuri în grădina asta, căci, după cum zice stăpânul meu, mai bune ca aici nu se găsesc pentru salată.

— Te poți întoarce de câte ori vei vrea – răspunse Hagi Murad –, fata mea n-a spus asta pentru că tu sau alți creștini ați fi necăjit-o, ci a zis să pleci vrând să spună să plece turcii sau că e timpul să-ți cauți verdețurile.

Cu acestea, mi-am luat rămas-bun de la amândoi, iar ea, ca și cum i s-ar fi smuls sufletul, s-a dus cu tatăl ei, iar eu, chipurile, ca să caut verdețuri, am dat ocol întregii grădini, amănunțit și după plac: am luat bine seama la intrări și la ieșiri, ca și la încuietorile casei și la tot ce putea

fi de folos ca să ne înlesnească planul. După aceea, m-am dus și le-am dat seamă renegatului și tovarășilor mei despre toate cele întâmplate și abia așteptam ceasul când aveam să mă pot bucura fără teamă de fericirea pe care mi-o dăruia soarta prin frumoasa și încântătoarea Zoraida. În sfârșit, a trecut timpul și-au venit ziua și sorocul atât de jinduite de noi; și, urmând cu toții planul și rânduiala pe care ni le urzisem în repetate rânduri cu mult discernământ și îndelungată chibzuință, am avut deplina reușită pe care ne-o dorisem, căci în vinerea de după ziua când stătusem de vorbă în grădină cu Zoraida, renegatul nostru a venit cu barca pe înserate și-a aruncat ancora aproape în fața locului unde stătea preafrumoasa Zoraida.

Creștinii care urmau să tragă la vâsle erau gata preveniți și ascunși prin felurite locuri din împrejurimi. Toți erau încordați și cu sufletul la gură în așteptarea mea, dornici de la bun început să atace nava pe care o aveau sub ochi: ei nu știau de înțelegerea cu renegatul, ci erau încredințați că trebuiau să-și obțină și să-și câștige libertatea cu forța brațelor, luându-le viața maurilor ce se aflau în barcă. S-a întâmplat, așadar, că, de îndată ce ne-am arătat eu și cu tovarășii mei, toți ceilalți ascunși ne-au văzut și s-au apropiat pe rând de noi. Asta se întâmpla la ceasul când orașul apucase să se închidă și pe tot întinsul acelei câmpii nu se mai arăta țiipenie de om. Când ne-am reunit cu toții, ne-am întrebat dacă ar fi fost mai bine să ne ducem după Zoraida sau să-i supunem întâi pe maurii bagarini⁷⁴⁹ care trăgeau la vâsle în barcă; și, pe când stăteam la îndoială, renegatul nostru s-a apropiat de noi și ne-a întrebat de ce mai zăboveam, pentru că era ceasul potrivit, iar toți maurii lui nu bănuiau nimic și cei mai mulți dintre ei adormiseră. I-am spus la ce ne gândeam, iar el zise că lucrul cel mai însemnat era să punem mai întâi stăpânire pe navă, ceea ce se putea face cu foarte mare ușurință și fără nicio primejdie, după care ne puteam duce și după Zoraida. Cele spuse de el ni s-au părut cuminți tuturor, așa că, fără a mai sta pe gânduri, lăsându-ne călăuziți de el, ne-am apropiat de navă și primul care a sărit înăuntru a dus mâna la un hanger și-a zis pe maurește:

⁷⁴⁹ Sp. *bagarinos* (< ar. n. afr. *behar* „mare” sau *baharî* „marinar”), vâslași voluntari și plătiți.

– Nimeni dintre voi să nu se miște de-aici dacă nu vrea să-l coste viața.

Într-acestea, intraseră înăuntru aproape toți creștinii. Maurii, care erau prea puțin curajoși, văzând cum le vorbea reizul⁷⁵⁰, se speriară de-a binelea și, fără ca vreunul din ei să ducă mâna la arme, puține sau aproape deloc câte aveau, se lăsară, fără a scoate nicio vorbă, legați de mâini de către creștini, care o făcură cu mare iuțeală, amenințându-i pe mauri că, dacă ridicau glasul într-un fel sau altul, aveau să-i treacă pe toți prin ascuțișul sabiei. După aceea, jumătate dintre noi rămaseră să-i păzească, iar ceilalți, călăuză fiindu-ne tot renegatul, ne-am dus la grădina lui Hagi Murad și soarta cea bună a vrut ca, apropiindu-ne de poartă ca să o deschidem, ea s-a deschis cu atâta ușurință, de parcă nici n-ar fi fost încuiată; și așa, cu mare calm și ntr-o adâncă tăcere, am ajuns la casă fără a fi fost simțiți de nimeni.

Preafrumoasa Zoraida ne aștepta la o fereastră și, de cum auzi lume, ne întrebă în șoaptă dacă eram *nizarani*⁷⁵¹, ca și cum ar fi zis sau ar fi întrebat dacă eram creștini. Eu i-am răspuns că da și am rugat-o să coboare. Când m-a recunoscut, n-a mai zăbovit deloc, deoarece, fără a-mi mai răspunde nimic, a coborât în clipă, a deschis ușa și ni s-a arătat tuturor atâta de frumoasă și de bogat înveșmântată, încât nu nimeresc să o ridic în slavă. De îndată ce am văzut-o, i-am luat o mână și am început a i-o săruta, și renegatul făcu la fel, precum și cei doi tovarăși ai mei, iar ceilalți, care nu știau despre ce era vorba, făcură și ei ce vedeau că făceam noi, și nu părea altceva decât că-i aduceam mulțumiri și o recunoșteam drept stăpână a libertății noastre. Renegatul o întrebă în limba maurească dacă tatăl ei era la grădină. Ea răspunse că da și că dormea.

– Atunci va fi nevoie să-l trezim – replică renegatul – și să-l luăm cu noi, ca și tot ce este valoros din grădina asta frumoasă.

– Nu – zise ea –, de tata nu se va atinge nimeni cu niciun chip, iar în casă nu e altceva decât ce duc eu cu mine, ceea ce înseamnă atât de mult, că va fi de ajuns ca să vă vedeți cu toții bogați și mulțumiți, aveți doar puțină răbdare și veți vedea.

⁷⁵⁰ Sp. *arráez* (< ar. *rais*) „căpitan sau patron de corabie”.

⁷⁵¹ *nizarani* (< ar. *nezrani*) „nazarinean”, „creștin”.

Și, zicând acestea, intră înapoi, spunând că avea să se întoarcă foarte repede, iar noi să stăm liniștiți și să nu facem niciun zgomot. L-am întrebat pe renegat ce vorbise cu ea, iar el îmi povesti, la care am spus că sub niciun motiv nu trebuia să facem decât ce va fi vrând Zoraida; aceasta se și întorcea, încărcată cu un sipet plin cu scuzi de aur, atât de mulți, încât abia îl ținea. Soarta cea rea vru ca între timp să se trezească tatăl ei și să audă zgomotul făcut în grădină și, arătându-se la o fereastră, își dădu seama numaidecât că toți câți erau în ea erau creștini și, scoțând strigăte mari și nestăpânite, începu să spună în arabă:

— Creștinii, creștinii! Hoții, hoții!

Strigătele acelea ne-au aruncat pe toți în cea mai mare și mai înfricoșată tulburare; ci renegatul, văzând primejdia în care ne aflam și cât era de important să isprăvească treaba înainte de a fi fost auzit, cu nespusă iuțeală urcă acolo unde stătea Hagi Murad, împreună cu el mergând și câțiva dintr-ai noștri, întrucât eu n-am îndrăznit s-o părăsesc pe Zoraida, care se lăsase să cadă în brațele mele, parcă leșinată. Pe scurt, cei care urcaseră se descurcară atât de bine, încât într-o clipă coborâră cu Hagi Murad, aducându-l legat la mâini și cu o năframă în gură, care nu-i mai îngăduia să scoată nicio vorbă și amenințându-l că, dacă mai scotea vreuna, avea să-l coste viața. Când îl văzu, fiica lui își acoperi ochii ca să nu-l mai vadă, iar tatăl ei rămase uluit, fără a ști în ce măsură ajunsese pe mâinile noastre cu voia ei. Cum însă atunci era mai mare nevoie să o apucăm la picior, cu sânguință și iuțeală ne-am urcat în barcă, unde cei ce rămăseseră acolo ne și așteptau, temători să nu ni se fi întâmplat vreo nenorocire. Nici nu trecuseră două ceasuri din noapte și ne aflam cu toții în barcă, unde tatălui Zoraidei i s-a scos legătura de la mâini și năframa din gură, renegatul zicându-i însă încă o dată să nu scoată nicio vorbă, altminteri i se va lua viața. El, văzând-o acolo pe fata lui, începu a ofta duios și încă și mai mult când văzu că eu o țineam îmbrățișată și că ea, fără a se apăra, plânge sau feri, ședea liniștită; păstra totuși tăcerea, ca să nu se pună-n faptă numeroasele amenințări pe care i le adresa renegatul. Văzând acum că era în barcă și că voiam să coborâm vâslele în apă și văzându-l acolo pe tatăl ei și pe ceilalți mauri care erau legați, Zoraida îi zise renegatului să-mi spună să-i fac hatârul de a-l slobozi și a-l pune în libertate pe tatăl ei, căci mai degrabă s-ar arunca

în mare decât să-l vadă în fața ochilor și dus în robie din pricina ei pe un părinte care o iubise atât de mult. Renegatul îmi spuse acestea și eu am răspuns că eram bucuros s-o fac, dar el îmi spuse că nu se cădea, din cauză că, dacă îi lăsam acolo, ei ar striga numaidecât după ajutor pe uscat și ar da alarma în oraș, din care pricină ar fi început urmărirea cu câteva fregate ușoare și am fi fost prinși în clește de pe uscat și de pe apă, astfel încât n-am mai fi putut scăpa; ce s-ar putea face ar fi să fie puși în libertate când aveau să ajungă la primul țărm al creștinilor. Am fost toți de aceeași părere, și Zoraida, căreia i s-au explicat motivele ce ne îndemneau să nu-i îndeplinim pe loc voia, a fost și ea de acord; și apoi, cu tăcere îmbucurată și veselă sânguină, fiecare dintre vajnicii noștri vâslași și-a apucat vâsla și-am început, încredințându-ne din toată inima lui Dumnezeu, să navigăm drept spre insulele Mallorcăi, cel mai apropiat pământ creștin⁷⁵². Din pricină însă că bătea un pic tramontana⁷⁵³ și marea era destul de agitată, n-a fost cu putință să păstrăm cursul drept spre Mallorca, ci am fost siliți să navigăm pe lângă țărm spre Oran, nu fără multă supărare, cu grija de a nu fi descoperiți din Sargel, oraș situat pe coasta aceea la șaizeci de mile de Alger; și ne mai temeam de asemenea să nu întâlnim pe drumul acela vreo galiotă dintre cele ce vin de obicei cu mărfuri de la Tetuán, deși fiecare dintre noi în parte și toți împreună eram încredințați că, dacă ne-am fi întâlnit cu o galiotă comercială, nu cu una dintre cele care merg în expediție, nu numai că n-am fi fost pierduți, ci am fi capturat o ghimie cu care ne-am fi putut încheia călătoria cu mai multă siguranță. În timp ce navigam, Zoraida stătea cu capul în mâinile mele, ca să nu-l vadă pe tatăl ei, și-o auzeam cum o ruga pe Lela Marién să ne ajute. Să tot fi navigat vreo treizeci de mile când s-a luminat de ziuă, aflându-ne la vreo trei bătai de archebuză de țărmul pustiu, după cum am văzut, și fără nimeni care să ne descopere; cu toate astea, vâslind mai în forță, am ieșit mai în largul mării, care se mai potolise între timp; și, după ce am înaintat aproape două leghe, s-a dat comanda să se navigheze în schimburi, în

⁷⁵² La aprox. 250 de km de Alger.

⁷⁵³ Vânt de miazănoapte, numit astfel pentru că, în Italia, el bate de dincolo de Alpi.

timp ce îmbucam ceva, căci barca fusese bine aprovizionată, deși cei de la vâsle au zis că nu era deloc vremea potrivită ca să se odihnească: să li se dea de mâncare celor ce nu vâsleau, deoarece ei nu voiau cu nici un chip să lase vâslele din mâini. S-a făcut întocmai și într-acestea începu să bată un vânt larg⁷⁵⁴, care ne-a silit să înălțăm imediat toate pânzele, abandonând vâslitul, și să punem cap spre Oran, întrucât nu puteam urma altă rută. Totul s-a făcut cu mare iuțeală și astfel, cu pânzele sus, am navigat cu mai bine de opt mile pe oră, fără altă temere decât a nu ne întâlni cu vreo corabie plecată în expediție. Le-am dat să mănânce maurilor bagarini și renegatul i-a consolât zicându-le că nu erau robi, ci cu primul prilej aveam să-i punem în libertate. La fel i s-a spus și tatălui Zoraidei, care a răspuns:

— Orice altceva aș fi putut nădăjdui și crede din partea mărinimiei și bunei voastre purtări, o, creștinilor, nu însă și punerea mea în libertate; nu mă socotiți chiar atât de naiv, încât să-mi închipui că v-ați expus riscului de a mi-o răpi doar ca să mi-o redați cu atâta generozitate, mai ales știind cine sunt și interesul pe care l-ați putea urmări ca să mi-o redați; și, vorbind de interes, dacă vreți să-l fixați, vă ofer încă de pe acum tot ce-ați vrea pentru mine și pentru nefericita mea de fiică sau, de nu, doar pentru ea, căci ea este cea mai mare și mai bună parte a sufletului meu.

Zicând acestea, începu a plânge atât de amarnic, încât ne-a stârnit mila tuturor, iar pe Zoraida a silit-o să se uite la el: când l-a văzut plângând, ea s-a înduioșat într-atâta, încât s-a ridicat de la picioarele mele și s-a dus să-și îmbrățișeze părintele și, alipindu-și fața de-a lui, izbucniră amândoi într-un plâns atât de duios, încât mulți dintre cei ce eram acolo i-am ținut tovărășie. Când însă tatăl ei o văzu împodobită de sărbătoare și cu atâtea giuvaieruri asupra sa, îi spuse pe limba lor:

— Cum se face, fata mea, că ieri, pe înserate, înainte să ni se întâmple nenorocirea cumplită în care ne vedem, te-am văzut cu veșmintele tale

⁷⁵⁴ Vânt oblic, care bate aici perpendicular pe traseul urmat de navă, adică de la vest la est. După definiția marinărească, „este un vânt care bate dintr-un sector de trei carturi, începând de la travers spre pupa în fiecare bord“, *Lexicon maritim englez-român*, Editura Științifică, București, 1971, la *wind abaft the beam*.

de casă obișnuite, iar acum, fără a fi avut timp să te-mbraci și fără a-ți fi dat vreo veste bucuroasă pe care să o sărbătorești împodobindu-te și dichisindu-te, te văd îmbrăcată în cele mai bune veșminte pe care m-am priceput și ți le-am putut dărui pe când soarta ne era mai prielnică? Răspunde-mi la întrebarea asta, căci mă uluiește și mă miră mai mult chiar decât nenorocirea în care mă aflu.

Tot ce-i spunea maurul fiicei sale ne era tălmăcit de renegat, ea însă nu-i dădea niciun răspuns. Dar când el văzu într-o latură a bărcii sipetul unde obișnuia să-și țină bijuteriile și pe care știa bine că-l lăsase în Alger și nu-l adusese la grădină, rămase și mai tulburat și-o întrebă cum de ajunsese sipetul acela pe mâinile noastre și ce era înăuntrul lui. La care renegatul, fără a mai aștepta să-i răspundă Zoraida, îi dădu el răspunsul:

— Nu te osteni, domnule, să-i pui atâtea întrebări fiicei tale, Zoraida, deoarece cu un singur răspuns ți le voi lămuri eu pe toate: vreau, dar, să știi că ea este creștină și ne-a fost pilă a lanțurilor și libertate a robiei noastre; se află aici de bunăvoie, la fel de mulțumită, îmi închipui eu, că se vede în starea aceasta ca acela ce iese din beznă la lumină, din moarte la viață și din suferință la slavă.

— E adevărat ce spune omul ăsta, fata mea? — zise maurul.

— Așa este — răspunse Zoraida.

— Ești într-adevăr creștină — i-o întoarse bătrânul — și tu ești cea care l-ai dat pe tatăl tău pe mâinile dușmanilor?

La care Zoraida răspunse:

— Creștină, da, sunt, dar nu eu te-am adus în starea asta, fiindcă niciodată n-am dorit să te părăsesc și nici să-ți fac ție rău, ci să-mi fac mie bine.

— Și care e binele pe care ți l-ai făcut, fata mea?

— Despre asta — răspunse ea — întreab-o pe Lela Marién, ea va ști să-ți spună mai bine ca mine.

Nici nu auzi bine acestea, și maurul, cu o iuțeală de necrezut, se aruncă în mare cu capul înainte și s-ar fi înecat fără doar și poate dacă veșmântul lung și greoi pe care-l purta nu l-ar fi ținut câteva clipe la suprafața apei. Zoraida ne strigă să-l scoatem de-acolo, așa că ne-am repezit cu toții și, apucându-l de burnuz, l-am scos pe jumătate înecat

și fără cunoștință, ceea ce pe Zoraida o îndureră atât de tare, încât, de parcă ar fi și murit, se dezlănțui deasupra lui într-un plânset duios și sfâșietor. L-am întors cu capul în jos, a dat afară multă apă, și-a revenit în fire după două ceasuri, răstimp în care s-a schimbat și vântul, silindu-ne să ne întoarcem spre uscat și să facem uz de vâsle ca să nu ne izbim de țărm. Soarta noastră cea bună a vrut să ajungem într-un liman care se face lângă un mic promontoriu sau cap numit de mauri capul „Cava Rumía”⁷⁵⁵, ceea ce pe limba noastră vrea să zică „femeia creștină stricată”, și, potrivit tradiției maurilor, în locul acela e îngropată La Cava, din pricina căreia s-a pierdut Spania, deoarece *cava* în limba lor vrea să zică „femeie stricată”, iar *rumía*, „creștină”; și încă li se pare că e un semn rău a merge să arunce ancora acolo de nevoie – căci altminteri n-o aruncă niciodată –, deși pentru noi nu a fost adăpost de femeie stricată, ci port sigur al salvării noastre, după cum era marea de zbu-ciumată. Ne-am instalat santinele pe țărm și n-am luat deloc mâinile de pe vâsle; am mâncat din proviziile pregătite de renegat și ne-am rugat Domnului și Maicii Sale, din toată inima, ca să ne ajute și să ne apere, spre a duce la bun sfârșit un început atât de norocos. S-a dat ordin, la rugămințile Zoraidei, să fie duși pe uscat tatăl ei și toți ceilalți mauri care fuseseră legați acolo, pentru că nu avea destulă inimă și nici rărunchi ei gingași nu sufereau să-l aibă sub ochi pe tatăl ei legat și pe compatrioții săi prizonieri. I-am făgăduit să facem întocmai în clipa plecării, căci nu era niciun risc să-i lăsăm acolo, într-un loc nepopulat. Rugăciunile nu ne-au fost atât de zadarnice, încât să nu ne fie auzite de Cer, care a întors vântul în folosul nostru și a liniștit marea, poftindu-ne să ne reluăm veseli călătoria începută. Văzând acestea, i-am dezlegat pe mauri și i-am dus pe uscat unul câte unul, fapt de care au fost tare uimiți; dar când ne-am apropiat să-l debarcăm și pe el, tatăl Zoraidei, care își revenise pe deplin în simțiri, zise:

⁷⁵⁵ Aluzie la legenda iubirii dintre La Cava, fiica contelui don Julián, care a cedat seducției regelui Rodrigo, ultimul rege vizigot; se spunea că din vina lor Spania a căzut sub dominația musulmanilor (vezi *DQ* I, 27, p. 279, n. 518). *Cava Rumía* pare a fi o deformare a ar. *qber rumia* „mormânt roman”, cu referire la ruinele unui sepulcru antic care se găsește lângă Sargel/Cherchell.

— De ce credeți, creștinilor, că femeia asta stricată se bucură că-mi redați libertatea? Credeți că din milă față de mine? Nu, nici gând, ci din pricina opreliștii pe care i-ar opune-o prezența mea când va fi vrând să-și ducă la îndeplinire dorințele ticăloase. Și nici să nu credeți că a împins-o să-și schimbe religia convingerea că a voastră ar fi mai bună decât a noastră, ci doar faptul de a ști că în țara voastră imoralitatea are trecere mai nestânjenită decât în a noastră.

Și întorcându-se către Zoraida, în vreme ce eu și alt creștin îl țineam strâns de ambele brațe, ca să nu facă vreo nesăbuiță, i-a spus:

— O, fiică infamă și copilă rău sfătuită! Unde te duci, oarbo și smințito, în puterea acestor câini, dușmanii noștri firești? Blestemat fie ceasul când te-am zămislit și blestemat fie răsfăturile și desfătărilor în care te-am crescut!

Când am văzut însă că nu dădea semne să termine prea curând, am zorit să fie dus pe uscat și de acolo, cu strigăte, și-a urmat blestemele și lamentațiile, rugându-l pe Mahomed să-l roage pe Allah să ne distrugă, să ne piardă și să ne nimicească; iar când, după ce am întins pânzele, nu i-am mai putut auzi vorbele, i-am văzut faptele, cum își smulgea barba, se trăgea de păr și se târa pe pământ; odată însă a ridicat glasul atât de grozav, încât am putut auzi că zicea:

— Întoarce-te, fată scumpă, întoarce-te pe uscat, că îți iert totul; dă-le oamenilor acelora banii, că tot sunt ai lor, și întoarce-te să-ți mângâi tatăl atât de trist, încât își va lăsa viața în nisipurile astea sterpe dacă tu-l vei părăsi.

Zoraida asculta toate acestea și toate o mângăneau și plângea, și n-a știut ce să-i spună sau să-i răspundă decât:

— Deie Allah, tată dragă, ca Lela Marién, datorită căreia am devenit creștină, să te mângâie în tristețea ta. Allah știe bine că n-am putut face altceva decât ce am făcut și că acești creștini nu sunt datori cu nimic voinței mele, deoarece chiar dacă aș fi vrut să nu plec cu ei și să rămân acasă, mi-ar fi fost cu neputință, atât de mare îmi era ghesul pe care mi-l dădea sufletul ca să pun în faptă cea care mie mi se pare pe-atât de bună, pe cât tu, iubite tată, o socotești de rea.

Spuse acestea la o vreme când tatăl ei nu o mai auzea și nici noi nu-l mai vedeam; și, așa, în vreme ce eu o consolam pe Zoraida, toți ne-am

concentrat asupra călătoriei noastre, înlesnite de vântul prielnic, în asemenea măsură, încât am fost siguri că în zorii zilei următoare aveam să ne vedem pe țărmurile Spaniei. Cum însă rareori sau niciodată binele nu vine curat și neamestecat, fără a fi însoțit de câte un necaz care să-l tulbure și să-l întunece, soarta noastră sau poate blestemele pe care i le aruncase maurul fiicei lui, totdeauna de temut, indiferent din partea cărui părinte vin, când aproape trecuseră ceasurile trei din noapte, vru sau vrură, zic, în timp ce navigam cu toate pânzele sus și cu vâslele în strapazane, deoarece vântul prielnic ne scutea de truda folosirii lor, la lumina lunii, care strălucea viu, să vedem lângă noi o corabie rotundă⁷⁵⁶ care, cu toate pânzele sus, naviga la cârmă sub vânt⁷⁵⁷ chiar prin fața noastră și încă atât de aproape, încât am fost nevoiți să coborâm velele ca să nu ne ciocnim cu ea și au tras și ei de cârmă spre a ne face loc să trecem. Veniseră la bordul corăbiei ca să ne întrebe cine eram, încotro ne îndreptam și de unde veneam, dar, întrucât puseseră întrebările în limba franceză, renegatul nostru zise:

— Să nu răspundă nimeni, pentru că sunt fără îndoială corsari francezi, care pradă tot ce le iese-n cale.

La această punere în gardă, nimeni n-a răspuns nicio vorbă, dar după ce am trecut ceva mai departe și corabia a rămas sub vânt, au tras pe neașteptate asupra noastră din două tunuri, pare-se cu ghiulele pe lanțuri⁷⁵⁸, deoarece cu unul ne-a retezat de la jumătate catargul și l-au făcut să cadă cu pânză cu tot în mare, iar celălalt obuz, tras în aceeași clipă, ne-a lovit barca în plin, găurind-o toată, fără a face însă altă pagubă; văzând însă că ne scufundăm, am început toți să strigăm după ajutor și să-i rugăm pe cei de pe corabie să ne ia cu ei, fiindcă ne înecam. Au coborât atunci velele și, lăsând la apă luntrea sau barca, intrară în ea vreo doisprezece francezi bine înarmați cu archebuze cu fitilele

⁷⁵⁶ Vas cu velele rotunde sau pătrate, nu triunghiulare, și a cărui arboradă îi permite să navigheze cu vânt din față.

⁷⁵⁷ *Sub vânt* (sp. *a sotavento*) se spune despre nava care se găsește înapoia alteia în raport cu direcția vântului.

⁷⁵⁸ Tir din două tunuri, fiecare dintre ele cu câte un obuz tăiat în două, cele două jumătăți fiind legate între ele cu un lanț sau un odgon metalic, în scopul de a reteza catargele navelor inamice.

aprinse și se apropiară așa de-a noastră; văzând însă cât de puțini eram și că vasul se scufunda, ne-au luat cu ei, zicând că totul ni se întâmplase din pricina impoliteței noastre de a nu le fi dat niciun răspuns. Renegatul nostru luă sipetul cu bogățiile Zoraidei și-l azvârli în mare, fără ca nimeni să fi văzut ce făcea. În sfârșit, am trecut toți cu francezii, care, după ce s-au informat despre tot ce voiau să afle de la noi, ca și cum ne-ar fi fost dușmani de moarte, ne-au despuiat de tot ce aveam, iar Zoraidei i-au luat până și harhalurile pe care le purta la picioare. Pe mine însă nu mă chinuia atât supărarea pe care i-o pricinuiau Zoraidei, cât teama că, după ce-i răpiseră nespuse bogate și de scumpele giuvaieruri, aveau să-i răpească și giuvaierul cel mai valoros și pe care și ea și-l prețuia cel mai mult. Dorințele acelor oameni nu trec însă dincolo de bani, dar de ei nu li se satură niciodată rapacitatea, care, în împrejurarea aceea, ajunsese atât de departe, încât ne-ar fi luat și hainele de robi, dacă le-ar fi adus vreun câștig. Și unii dintre ei au fost de părere să ne azvârle pe toți în mare înfășurați într-o velă, fiindcă aveau de gând să neguțeze în unele porturi spaniole sub cuvânt că erau bretoni⁷⁵⁹, iar dacă ne duceau vii, ar fi fost pedepsiți, întrucât li s-ar fi descoperit furtul. Dar căpitanul, cel care o jefuise pe scumpa mea Zoraida, zise că el se mulțumea cu prada pe care o avea și nu voia să tragă în niciun port din Spania, ci să treacă prin strâmtoarea Gibraltarului noaptea sau când va fi cu putință și să ajungă în La Rochelle⁷⁶⁰, de unde plecase; drept care au convenit să ne dea luntrea navei lor și toate cele de trebuință pentru scurta călătorie ce ne mai rămăsese de făcut, cum au și făcut a doua zi, când se și vedea pământul Spaniei, vedere la care toate suferințele și mizeriile noastre au fost pe loc date uitării, de parcă nici n-am fi trecut

⁷⁵⁹ După ipoteza cea mai plauzibilă (Franco Meregalli) era vorba de locuitorii Bretoniei franceze, care, în perioada 1589–1590, când se pare că Cervantes ar fi scris această nuvelă, se afla sub autoritatea ducelui de Mercœur, unul din șefii Ligii. Bretonia refuza să recunoască autoritatea lui Henric al IV-lea, pe care-l combătea cu ajutorul lui Filip al II-lea. Dându-se drept bretoni, corsarii francezi puteau naviga nestânjeniți de-a lungul coastelor Peninsulei spre La Rochelle, drumul fiind identic cu cel către Bretonia.

⁷⁶⁰ La Rochelle era pe atunci una din citadelele hughenotilor, posesiune pe care edictul din Nantes (1598) avea să le-o recunoască.

prin ele: atât e de mare plăcerea de a-ți redobândi libertatea pierdută. Să fi fost pe la amiază când ne-au pus în luntre, dându-ne două butoiașe cu apă și câțiva pesmeți, iar căpitanul, împins de nu știu ce pornire miloasă, când s-a îmbarcat preafrumoasa Zoraida, i-a dat vreo patruzeci de scuzi de aur și n-a permis ca soldații lui să-i răpească veșmintele în care este îmbrăcată și acum. Am intrat în barcă; le-am adus mulțumiri pentru binele pe care ni-l făceau, arătându-ne mai degrabă recunoscători decât nemulțumiți; ei s-au avântat în larg, luând ruta strâmătorii; noi, fără a mai privi spre alt nord decât spre pământul ce ni se arăta în față, am vâslit cu asemenea zor, încât la apusul soarelui eram atât de aproape, încât ni s-a părut că am fi putut ajunge înainte de a se fi lăsat noaptea deplină; cum însă în noaptea aceea luna nu se arăta și cerul era întunecat și cum nu cunoșteam câtuși de puțin meleagurile unde ne aflam, nu ni s-a părut lucru sigur să tragem la mal, așa cum li se părea multora dintre noi care ziceau să acostăm, fie și într-un loc stâncos și departe de orice așezare, fiindcă așa ne-am fi domolit frica întemeiată că pe-acolo ar fi putut băntui vasele corsarilor din Tetuán, care seara sunt în Berberia și dimineața ajung pe coastele Spaniei, pe unde își adună de obicei prada și se-ntorc să doarmă acasă; dar dintre părerile opuse a fost aleasă aceea de a ne apropia încetul cu încetul și, dacă avea să ne-o îngăduie calmul mării, să debarcăm unde vom fi putând. Așa s-a făcut și, cu puțin înainte de miezul nopții, am ajuns la poalele unui munte extrem de frământat și de înalt, nu atât de aproape de mare, încât să nu lase nițel loc unde să putem lesne debarca. Am acostat pe plajă, am sărit pe uscat, am sărutat pământul și, cu lacrimi de preabucuroasă mulțumire, am adus cu toții har Domnului Dumnezeuului nostru pentru binele atât de neasemuit pe care ni-l făcuse. Am scos proviziile, câte erau, din barcă, pe ea am tras-o pe uscat și am urcat o bună bucată de drum pe munte, căci, deși ne aflam acolo, tot nu izbuteam să ne liniștim inima și nu ne venea să credem că pământul care ne ținea era al creștinilor. S-a luminat de ziuă ceva mai târziu parcă decât am fi vrut. Apucasem să urcăm tot muntele, ca să vedem dacă de sus nu se zărea vreo așezare sau ceva colibe de păstori; dar oricât de departe am scormonit cu privirea, n-am descoperit nici așezare, nici om, nici cărare, nici drum.

Ne-am hotărât totuși să înaintăm și mai departe de coastă, căci nu se putea să nu dăm curând peste cineva care să ne lămurească unde ne aflam. Cel mai mult însă mă chinuia că o vedeam pe Zoraida mergând pe jos prin tihărăile acelea, așa încât am luat-o din când în când în cârcă, dar mai mult o ostenea osteneala mea decât o odihnea propria-i odihnă, drept care n-a mai acceptat niciodată să mă-nham la munca aceea; și, cu multă răbdare și dovezi de bucurie, în timp ce o țineam mereu de mână, să tot fi mers ceva mai puțin de un sfert de leghe, când ne-a ajuns la ureche zvonul unei mici tălângi, semn limpede că prin apropiere se aflau vite, și, uitându-ne toți cu atenție dacă nu se ivea cineva, la poalele unui stejar-de-plută am zărit un cioban tânăr care, cu un cuțit, își cioplea tihnit și fără grijă o bâță. L-am strigat, iar el, ridicând privirea, a sărit sprinten în picioare și pentru că, după cum am aflat mai apoi, primii care i s-au arătat ochilor au fost renegatul și Zoraida și i-a văzut în straie de mauri, a crezut că se năpustiseră asupra lui toți cei din Berberia și, apucând-o cu nemaipomenită iuțeală prin pădurea din față, începu a scoate cele mai tari strigăte din lume, zicând:

— Maurii, maurii sunt în țară! Maurii, maurii! La arme, la arme!

La strigătele lui am rămas derutați cu toții și nu știam ce să ne facem; gândind însă că strigătele ciobanului aveau să alarmeze ținutul și că avea să vină numaidecât cavaleria de coastă⁷⁶¹ ca să vadă ce se întâmpla, am hotărât ca renegatul să-și lepede hainele Turcului și să se îmbrace într-un surtucel sau într-o cazacă de rob pe care i-a dat-o numaidecât unul dintre noi, chiar dacă astfel a rămas în cămașă. Și, încredințându-ne Domnului, am luat-o pe-același drum pe unde văzusem că o pornise ciobanul, trăgând nădejde că-n cele din urmă avea să dea de noi cavaleria de coastă; și gândul nu ne-a amăgit, căci nu trecuseră nici două ceasuri când, după ce apucasem a ieși din tihărăile acelea într-o câmpie, am zărit deodată vreo cincizeci de călăreți care, cu mare sprinteneală, în galop ușor, veneau drept spre noi și, de îndată ce i-am văzut, am stat locului în așteptarea

⁷⁶¹ „Cavaleria de coastă” (*atajadores* „cercetași”) constituia o miliție călare având misiunea de a asigura securitatea coastelor împotriva incursiunilor în scopuri de jaf ale corsarilor maghrebieni, a căror apropiere era semnalată de pândari instalați în turnuri de veghe (*atalayas*) ridicate în acest scop.

lor. Dar când s-au apropiat și-au văzut, în locul maurilor pe care-i căutau, o mână de sărmani creștini, au rămas nedumeriți, iar unul din ei ne-a întrebat dacă noi fuseserăm oare pricina pentru care un cioban dăduse alarma.

— Da – am zis eu; și vrând să-ncep a le spune pățania mea și anume de unde veneam și cine eram, unul dintre creștinii care veneau cu noi îl recunosc pe călărețul care pusese întrebarea și spuse, fără a mă mai lăsa pe mine să scot vreo vorbă:

— Slavă lui Dumnezeu, domnilor, că ne-a călăuzit într-un loc atât de prielnic! Căci, dacă nu mă-nșel, pământul pe care călcăm e cel de lângă Vélez Málaga⁷⁶², dacă nu cumva anii de robie mi-or fi șters din amintire că domnia ta, domnule, care ne întrebi cine suntem, ești Pedro de Bustamante, unchiul meu.

Creștinul rob nici nu sfârșise bine de spus acestea, când călărețul sări de pe cal și se repezi să-l îmbrățișeze pe tânăr, spunându-i:

— Nepot al sufletului și-al vieții mele, acum te recunosc, după ce te-am plâns ca pe mort eu și cu soră-mea, mama ta, precum și toți ai tăi, care încă trăiesc, și-a binevoit Dumnezeu să-i țină-n viață ca să aibă parte de bucuria de a te revedea. Știam că ești în Alger, iar după semnele și dovezile straielor tale și cele ale tuturor soților tăi, înțeleg că v-ai redobândit libertatea printr-o minune.

— Așa e – răspunse tânărul – și-o să ne rămână destul timp ca să-ți povestim totul.

De îndată ce călăreții au înțeles că eram creștini robi coborâră de pe cai și fiecare ne pofta pe-al său ca să ne ducă în orașul Vélez Málaga, aflat la o leghe și jumătate de-acolo. Câțiva dintre ei, după ce le-am spus unde lăsaserăm barca, se întoarseră ca să o ducă în oraș; alții ne suiră pe crupă și Zoraida se nimeri în spate pe calul unchiului acelui creștin. A ieșit toată suflarea în întâmpinarea noastră, căci apucaseră să și afle vestea de la cineva care o luase înainte. Nu se mirau văzând robi liberi, nici mauri robi, fiindcă toată lumea de pe coasta aceea e obișnuită să vadă și de unii, și de alții; se minunau însă de frumusețea Zoraidei, care în clipa și la vremea aceea era în apogeu, atât datorită

⁷⁶² Oraș din Andaluzia, situat la 24 km E de Málaga și la 3 km de coastă.

ostenelii drumului, cât și a bucuriei de a se și vedea pe pământ creștinesc, fără teama de a se pierde, ceea ce-i înflorise pe chip asemenea culori, încât, dacă nu mă amăgea atunci iubirea, aș îndrăzni să spun că făptură mai frumoasă nu exista pe lume sau cel puțin nu văzusem eu alta. Ne-am dus drept la biserică să-i dăm mulțumită Domnului pentru milostivirea primită, și Zoraida, de cum intră în ea, zise că acolo erau chipuri ce semănau cu Lela Marién. I-am spus că erau chiar imagini ale ei și renegatul, cum putu mai bine, i-a explicat ce anume însemnau, pentru ca ea să le slăvească într-adevăr ca și cum fiecare dintre ele ar fi fost însăși Lela Marién care-i vorbise. Ea, cum are o inteligență ascuțită și este din fire înclinată să priceapă lesne și limpede, a înțeles numaidecât tot ce i s-a spus despre imagini. De acolo ne-au dus și ne-au repartizat pe toți în diferite case din așezare; dar pe renegat, pe Zoraida și pe mine, creștinul care venise cu noi ne-a dus acasă la părinții săi, mijlociu înstăriți în bunuri ale sortii, și ne-au răsfățat cu tot atâta dragoste ca și pe propriul lor fiu. Șase zile am rămas în Vélez, după care renegatul, informându-se despre tot ce era de trebuință în cazul lui, s-a dus în orașul Granada⁷⁶³, spre a reveni cu ajutorul Sfintei Inchiziții în preasfântul sân al Bisericii. Ceilalți creștini eliberați s-au dus fiecare încotro i-a venit mai bine. Zoraida și cu mine am rămas singuri și doar cu scuzii pe care i-i dăruise curtenia francezului; cu o parte din ei am cumpărat dobitocul pe care merge ea și, slujindu-i până acum drept tată și scutier, nu și drept soț, mergem ca să vedem dacă mai trăiește tatăl meu sau dacă vreunul dintre frații mei a avut parte de-o soartă mai prielnică decât a mea, deși, datorită faptului că Cerul m-a întovărășit cu Zoraida, mi se pare că nu aș fi putut avea parte de niciun alt noroc, oricât de mare, pe care să-l prețuiesc mai mult. Răbdarea cu care Zoraida îndură neajunsurile aduse cu sine de sărăcie și dorința pe care-o arată de a se vedea cât mai curând creștină sunt atât de mari, încât mă minunează și mă îndeamnă să o slujesc tot timpul vieții mele, deși plăcerea de a mă vedea al ei și pe dânsa a mea îmi este tulburată și știrbită de faptul că nu știu dacă voi găsi în patria mea un colț unde s-o adăpostesc și

⁷⁶³ Obligație a tuturor renegaților care se întorceau în Spania. La Granada era reședința Tribunalului Andaluziei Orientale.

dacă nu cumva timpul și moartea nu vor fi supus unor asemenea răsturnări averea și viața tatălui și-ale fraților mei, încât să nu mai fie nimeni în stare a mă recunoaște, dacă ei nu mai sunt. Nu mai am, domnilor, ce să vă mai spun din istoria mea; și dacă a fost plăcută și nemaîntălnită, o las la aprecierea minților voastre ascuțite, căci despre mine pot spune că aș fi vrut să v-o povestesc mai pe scurt, deși teama de a nu vă plictisi mi-a legat de mai multe ori limba în privința unor amănunte.

CAPITOLUL 42

*Care vorbește despre ce s-a mai întâmplat cu precădere la han
și despre multe alte lucruri vrednice a fi cunoscute*

Zicând acestea, robul tăcu, iar don Fernando îi spuse:

— Fără doar și poate, domnule căpitan, felul cum ai povestit întâmplarea aceasta ciudată a fost într-un totul pe măsura noutății și ciudățeniei celor petrecute: totul e neobișnuit și curios și plin de evenimente neprevăzute care-l miră și-l uluiesc pe cel ce le aude; și plăcerea de a le fi ascultat ne-a fost atât de mare, încât și dacă ne-ar fi prins ziua de mâine captivați de aceeași povestire, ne-am fi bucurat să reînceapă.

Și acestea fiind zise, Cardenio⁷⁶⁴ și toți ceilalți se oferiră să-i fie de ajutor după putință, cu vorbe și declarații atât de afectuoase și de sincere, încât căpitanul fu copleșit de binevoiriile lor. Don Fernando în special se oferă, dacă voia să se întoarcă împreună cu el, ca fratele său, marchizul, să-i fie naș de botez Zoraidei, el însuși urmând a-i face înlesnirile trebuincioase ca să poată ajunge pe pământul natal cu toată solemnitatea și demnitatea cuvenite persoanei sale. Robul mulțumi pentru toate cu cea mai aleasă curtenie, dar nu vru să accepte niciuna dintre ofertele lor generoase.

⁷⁶⁴ În primele trei ediții Cuesta, aici se citește, dintr-o evidentă greșală de tipar, „don Antonio” în loc de „Cardenio”. Cum don Fernando este autorul primei intervenții după sfârșitul istoriei robului, repetarea numelui său în acest loc era inutilă, cu atât mai mult cu cât trei rânduri mai jos el intervine, formulându-și oferta de ajutor. Prin urmare, îl omit pe „don Fernando” din ediția de bază (FR), care nici nu adnotează de altfel locul.

Între timp se și lăsase noaptea⁷⁶⁵ și, la lăsatul ei, sosi la han o trăsură împreună cu câțiva oameni călare. Cerură adăpost, la care hangița le răspunse că în tot hanul nu mai era liberă nicio palmă de loc.

– Chiar de-ar fi așa – zise unul dintre călăreții care intraseră –, nu se poate să lipsească pentru domnul auditor⁷⁶⁶ care a venit.

La numele acesta, gazda se tulbură și spuse:

– Domnule, adevărul e că n-am paturi: dacă înălțimea sa domnul auditor are, că doar așa s-ar cădea, fie bine venit, iar eu și bărbatul meu o să plecăm din odaia noastră ca să-i facem loc înălțimii sale.

– Să fie-ntr-un ceas bun – zise scutierul.

Între timp, apucase să și iasă din trăsură un bărbat ale cărui veșminte învederară numaidecât funcția și slujba pe care le avea, căci roba lungă cu mâneci bufante în care era îmbrăcat dovedea că era auditor, după cum spusese și slujitorul său. O ținea de mână pe o domnișoară în vârstă, pare-se, de vreo șaisprezece ani, îmbrăcată de drum, atât de elegantă, atât de frumoasă și de grațioasă, încât vederea sa îi minună pe toți în asemenea măsură, încât, dacă nu le-ar fi văzut pe Doroteea, pe Luscinda și pe Zoraida, aflate în han, ar fi crezut că anevoie s-ar fi putut găsi altă frumusețe ca aceea a domnișoarei cu pricina. Fiind de față la intrarea auditorului și a domnișoarei, don Quijote, de îndată ce-i văzu, zise:

– Fără îndoială, domnule, puteți să intrați și să vă simțiți în largul domniei voastre în castelul acesta, căci, deși strâmt și incomod, nu există pe lume strâmtime sau incomoditate care să nu facă loc armelor și literelor, cu atât mai mult dacă armele și literele au drept călăuză și conducător frumusețea, așa cum o au literele domniei voastre în

⁷⁶⁵ S-a mai spus o dată că „se lăsa noaptea” (*llegaba la noche*) și că se așezaseră să cineze (DQ I, 37, p. 413), prilej cu care don Quijote și-a ținut discursul despre arme și litere. Se poate trage concluzia că fie au cinat de două ori, fie s-au așezat din nou la masă doar ca să-i țină companie nou-venitului auditor, fie că între cele două episoade a trecut o noapte și o zi. Vezi mai jos, n. 767.

⁷⁶⁶ În text: *oidor*, magistrat care, în cancelariile și audiențele din regat (comparabile cu Curțile de Apel din zilele noastre), instruia procesele și pronunța sentințele, judecând în materie civilă și penală. Era subordonat Consiliului Regal, care funcționa ca Tribunal Suprem.

persoana acestei preafrumoase domnișoare, în fața căreia nu doar castelele trebuie să se deschidă și să se arate, ci și stâncile să se dea la o parte și munții să se despice și să se netezească spre a vă oferi ospitalitate. Intrați, domnule, așadar, în paradisul acesta, căci aici găsi-veți stele și sori dornici să țină tovărășie cerului pe care-l aduceți cu domnia voastră, aici găsi-veți armele în apogeu și frumusețea la zenit.

Auditorul rămase uimit de discursul lui don Quijote, pe care începu a-l privi foarte stăruiitor, nefiind mai puțin uimit de înfățișarea ca de vorbele lui; și, fără a găsi unele potrivite cu care să-i răspundă, iarăși se minună când le văzu în fața ochilor pe Luscinda, pe Doroteea și pe Zoraida, care, la vestea sosirii noilor oaspeți și la cea pe care le-o dăduse hangița despre frumusețea domnișoarei, veniseră să o vadă și să o întâmpine. Dar don Fernando, Cardenio și preotul îi făcură poftiri mai simple și mai curtenitoare. Ce mai, domnul auditor intră nedumerit, atât de cele văzute, cât și de cele auzite, iar frumoasele din han îi urară bun venit frumoasei domnișoare.

Pe scurt, auditorul își dădu prea bine seama că toată lumea care se găsea acolo era de vază, dar înfățișarea, chipul și ținuta lui don Quijote îl descumpăneau. Și după ce toți își făcură schimburile de declarații curtenitoare și examinară înlesnirile hanului, se rânduî ceea ce se și rânduise mai înainte: anume ca toate femeile să intre în șura mai sus amintită, iar bărbații să rămână afară, ca pază a lor. Drept care auditorul fu mulțumit ca fiica sa, și anume domnișoara, să meargă împreună cu doamnele acelea, ceea ce ea, cu toată plăcerea, și făcu. Și cu o parte din patul îngust al hangiului și jumătate din cel adus de auditor, se instalară mai bine decât se așteptau.

Robul, căruia, din clipa când îl văzuse pe auditor, inima îi tresăltase și-l încercaseră presimțiri că era fratele său, îl întrebă pe unul din slujitorii care veniseră cu el cum îl cheamă și dacă știe din ce loc este. Slujitorul îi răspunse că îl cheamă licențiatul Juan Pérez de Viedma și că, după cum auzise, era de fel dintr-un sat de prin munții Leonului. Cu aceste lămuriri și cu cele văzute de el însuși, sfârși prin a se încredința că acela era fratele său, cel care, după sfatul părintelui lor, urmase literele; și, emoționat și mulțumit, chemându-i la o parte pe don Fernando, pe

Cardenio și pe preot, le povesti întâmplarea, asigurându-i că auditorul acela era fratele său. Slujitorul îi spusese de asemenea că era în drum spre Indii, unde fusese numit auditor la Audiența din Mexic; aflase de asemenea că domnișoara aceea era fiica lui, la a cărei naștere mama murise și el devenise foarte bogat de pe urma zestrei care, împreună cu fata, rămăsese a casei. Le ceru sfatul cum să procedeze pentru a i se face cunoscut sau pentru a-și da mai întâi seama dacă nu cumva, după ce i se va face cunoscut, fratele său, văzându-l sărac, s-ar simți rușinat de el sau l-ar primi cu inimă bună.

— Lăsați-mă pe mine să fac încercarea asta – zise preotul –, cu atât mai mult cu cât nu sunt motive să credem decât că domnia ta, domnule căpitan, vei fi foarte bine primit, deoarece valoarea și prudența de care dă dovadă fratele domniei tale prin buna sa ținută nu dau semne că ar fi trufaș sau nesimțitor și nici că n-ar ști să înțeleagă după cuviință împrejurările sorții.

— Aș vrea totuși – zise căpitanul – să mă fac cunoscut de el, nu dintr-odată, ci pe ocolite.

— Ți-am spus doar – răspunse preotul – că o s-o ticluiesc eu în așa fel, încât să fim cu toții mulțumiți.

Între timp se și pregătise cina și se așezară toți la masă, afară de rob și de doamne, care cinară separat în încăperea lor⁷⁶⁷. În toiul cinei, preotul zise:

— Un camarad pe care-l chema la fel ca pe domnia ta, domnule auditor, am avut și eu în Constantinopol, unde am fost rob câțiva ani; tovarășul acela al meu era unul dintre cei mai viteji soldați și căpitani din întreaga infanterie spaniolă, dar pe cât era de brav și de curajos, pe-atât era și de nefericit.

— Și cum îl chema pe căpitanul acela, dragă domnule? – întrebă auditorul.

⁷⁶⁷ Avem de-a face, precizează FR, cu cea de-a doua cină la care se așază grupul sporit de oaspeți ai hanului (prima în *DQ I*, 37); ambele mese sunt precedate de câte o înserare. Prima cină, cu noaptea care-i urmează, slujește drept cadru discursului despre arme și litere; a doua, cu propria-i noapte, îi înlesnește preotului să pregătească terenul pentru anagnoreza celor doi frați. Acest posibil lapsus al lui Cervantes s-ar putea datora interpolarii tardive a cuvântării lui don Quijote.

— Îl chema – răspunse preotul – Ruy Pérez de Viedma și era de fel dintr-un sat din munții Leonului, și el mi-a povestit un lucru care i s-a întâmplat cu tatăl și cu frații săi și, dacă nu mi l-ar fi istorisit un om atât de vrednic de crezare ca el, mi s-ar fi părut o scorneală ca acelea povestite de babe iarna, la gura focului. Mi-a spus că tatăl lui își împărțise averea celor trei fii pe care-i avea și le dăduse anumite sfaturi mai bune decât ale lui Cato. Ce pot spune e că aceleia pe care l-a ales să meargă la război i-a mers atât de bine, încât, în câțiva ani, prin curajul și strădania sa, fără alt braț decât cel al marelui său merit, a avansat până la gradul de căpitan de infanterie și era pe cale să devină curând, apreciat fiind, comandant de regiment. Ci norocul i-a fost potrivnic și tocmai unde ar fi nădăjduit să-i fie bun, acolo și l-a și pierdut, pierzându-și libertatea în preafericita expediție în care atâția alții și l-au câștigat, și anume în bătălia de la Lepanto. Eu mi-am pierdut-o în Goleta și mai apoi, după felurite întâmplări, s-a nimerit să fim tovarăși în Constantinopol. De acolo, el a ajuns în Alger, unde i s-a întâmplat una dintre cele mai ciudate aventuri din câte s-au întâmplat pe lume.

De aici preotul continuă și, pe scurt și succint, povesti ce i se întâmplase fratelui său cu Zoraida, iar auditorul asculta atât de atent, încât niciodată nu fusese atât de atent auditor⁷⁶⁸ ca atunci. Preotul ajunsese la momentul când francezii îi jefuiseră pe creștinii care navigau în barcă și la sărăcia și lipsa în care tovarășul său și frumoasa maură fuseseră aduși, fără a mai ști ce se alesese de ei și nici dacă ajunseseră în Spania sau fuseseră duși de către francezi în Franța.

Căpitanul asculta dintr-un loc ceva mai retras tot ce spunea preotul și observa toate mișcările pe care le făcea fratele său; acesta, văzând că preotul ajunsesese la sfârșitul istorisirii, scoase un oftat adânc și ochii i se umplură de lacrimi, zicând:

— Oh, domnule, dacă ai ști cât de puternic mă ating veștile pe care mi le-ai povestit, încât sunt nevoit să ți-o arăt cu lacrimile acestea ce-mi izvorăsc din ochi în ciuda discernământului și rezervei mele! Căpitanul acela atât de viteaz pomenit de domnia ta este fratele meu mai mare,

⁷⁶⁸ Joc de cuvinte cu *oidor* „ascultător, auditor“ și „magistrat“, echivalabil și în traducere.

care, mai brav și cu gânduri mai înalte decât mine și decât celălalt frate mai mic al meu, a ales onorabila și demna profesie a războiului, adică unul dintre cele trei drumuri propuse nouă de către părintele nostru, după cum ți-a spus tovarășul domniei tale în ceea ce ți s-a părut, când ai auzit-o, scorneală. Eu l-am urmat pe cel al literelor, prin care Dumnezeu și silința mea m-au adus pe treapta pe care mă vezi. Fratele meu mai mic⁷⁶⁹ este în Perú⁷⁷⁰, atât de bogat, încât, cu ce ne-a trimis tatei și mie, a acoperit din plin partea luată de el, ba chiar i-a dat tatei pe mână destul ca să-și sature generozitatea înăscută; iar eu, de asemenea, am putut să mă susțin pe timpul studiilor cu mai multă cuviință și autoritate și să ajung la postul în care mă văd acum. Tata încă trăiește și moare de dorul de-a primi vești de la fiul său cel mare și-i cere lui Dumnezeu în rugăciuni neconținute ca moartea să nu-i închidă ochii înainte de a mai apuca să-i vadă pe cei ai fiului său încă în viață. De un lucru mă mir, și anume cum se face că, fiind atât de discernător ca în atâtea alte munci și necazuri sau împrejurări prielnice, a neglijat să-i dea vești despre sine tatălui său: căci, dacă el sau unul dintre noi ar fi știut, n-ar fi avut nevoie să aștepte minunea trestiei ca să-și poată obține răscumpărarea. Mă tem însă acum la gândul dacă francezii aceia îl vor fi eliberat sau îl vor fi ucis, ca să-și acopere jaful. Toate acestea vor face să nu-mi pot continua călătoria cu aceeași mulțumire cu care mi-am început-o, ci copleșit de melancolie și tristețe. Oh, dragul meu frate, dacă aș ști acum unde te afli, aș pleca în căutarea ta, ca să te scap de munci, fie și cu prețul alor mele! Oh, cine i-ar putea duce bătrânului nostru tată vestea că ești în viață, fie și în cele mai adânci temnițe din Berberia, căci bogățiile lui, ale fratelui meu și ale mele te-ar scoate de-acolo! O, frumoasă și mărinimoasă Zoraida, cine ți-ar putea răsplăti binele pe care i-l-ai făcut fratelui meu! Cine ar putea fi de față la renașterea sufletului tău⁷⁷¹ și la nunta care ne-ar aduce atâta fericire tuturor!

Astfel de vorbe și altele asemănătoare rostea auditorul, plin de atâta compasiune față de veștile ce-i fuseseră date despre fratele său, încât

⁷⁶⁹ „Mai mic“ în raport cu primul menționat, „fratele mai mare“, robul; altminteri, fratele cel mai mic dintre cei trei este auditorul.

⁷⁷⁰ În text: *Pirú*, unica formă cunoscută în spaniola clasică.

⁷⁷¹ Adică la sacramentul botezului.

toți cei care-l auzeau i se alăturau cu dovezi ale simpatiei pe care o aveau pentru îndurerarea lui.

Preotul, văzând, așadar, cât de bine izbutise să-și ducă la îndeplinire planul său precum și ceea ce-și dorise căpitanul, nu vru să-i mai lase pe toți încă o vreme triști, drept care se ridică de la masă și, intrând în încăperea unde era Zoraida, o luă de mână, iar după ea ieșiră Luscinda, Doroteea și fiica auditorului. Căpitanul aștepta să vadă ce voia să facă preotul, iar acesta, luându-l și pe el cu cealaltă mână, se duse cu amândoi la locul unde stăteau auditorul și ceilalți cavaleri și zise:

— Înceteze-vă, domnule auditor, lacrimile și împlinească-vi-se dorința cu tot binele pe care vi l-ați putea dori, căci îi aveți în fața domniei voastre pe bunul vostru frate și pe buna voastră cumnată. Cel pe care-l vedeți aici este căpitanul Viedma, iar aceasta, frumoasa maură care i-a făcut atât de mult bine. Francezii de care v-am vorbit i-au adus la strâmtorarea pe care o puteți constata pentru ca domnia voastră să vă puteți arăta generozitatea nobilei voastre inimi.

Căpitanul dădu fuga să-și îmbrățișeze fratele, dar acesta îi puse amândouă mâinile pe piept, ca să-l privească mai de la distanță; când însă apucă să-l recunoască, îl îmbrățișă atât de strâns, vărsând lacrimi de mulțumire atât de duioase, încât mai toți cei de față se văzură nevoiți să i se alăture la ele. Cuvintele pe care și le-au spus cei doi frați, emoția pe care au vădit-o anevoie cred⁷⁷² că pot fi imaginate, cu atât mai puțin așternute-n scris. Și-au povestit atunci în câteva cuvinte pățaniile, s-a arătat atunci la apogeu buna prietenie dintre cei doi frați, auditorul a îmbrățișat-o atunci pe Zoraida, atunci i-a oferit averea lui, atunci a trimis-o pe fata lui să o îmbrățișeze, atunci frumoasa creștină și maura preafrumoasă le-au reîmprospătat tuturora lacrimile.

Don Quijote stătea atunci și el, atent, fără a scoate nicio vorbă, cântărind întâmplările acestea atât de ciudate, atribuindu-le pe toate himerelor cavaleriei rătăcitoare. Atunci căzură de acord ca Zoraida și căpitanul să se întoarcă la Sevilla cu fratele lor și să-i dea de știre părintelui

⁷⁷² Care autor vorbește la persoana I?, se întreabă Avalle-Arce. Cervantes, Cide Hamete sau un intermediar? Mostră aparte de perspectivism implicit.

lor despre regăsirea și eliberarea lui, spre a veni, cum o putea, să asiste la nuntă și la botezul Zoraidei, întrucât auditorului îi era peste putință să-și întrerupă drumul la care o pornise, deoarece aflase că de atunci într-o lună avea să plece o flotă din Sevilla spre Noua Spanie⁷⁷³, iar pierderea acelei călătorii ar fi însemnat pentru el o mare complicație.

Pe scurt, toți s-au simțit mulțumiți și bucuroși de fericita întâmplare a robului; și cum noaptea își parcursese aproape două etape din călătoria ei, se hotărâră să se retragă și să se odihnească atâta timp cât le mai rămăsese din ea. Don Quijote se oferă să asigure paza castelului, pentru ca nu cumva să fie atacați de vreun uriaș sau de cine știe ce alt rău vânturător ticălos, care ar putea râvni la marea comoară de frumusețe adăpostită în castelul acela. Toți cei care-l cunoșteau îi mulțumiră și-i aduseră la cunoștință auditorului ciudatul fel de-a fi al lui don Quijote, ceea ce-i făcu nu mică plăcere.

Numai Sancho Panza se dădea de ceasul morții din pricina întârzierii retragerii la odihnă și doar el se instalează mai bine decât toți ceilalți, lungindu-se pe tacâmul măgarului său, ceea ce-l costă foarte scump, după cum se va spune mai jos.

După ce doamnele se retraseră în încăperea lor, iar ceilalți se oploșiră cât mai puțin rău se putu, don Quijote ieși din han ca să stea de sentinelă castelului, după cum apucase a făgădui.

Se întâmplă, dar, ca, puțin înainte de venirea zorilor, la urechea doamnelor să ajungă un glas atât de armonios și de plăcut, încât le sili pe toate să-i dea ascultare cu atenție, cu deosebire pe Doroteea, care era trează, alături de ea dormind doña Clara de Viedma, căci așa o chema pe fiica auditorului. Nimeni nu-și putea închipui cine era insul care cânta atât de frumos, și era o voce singură, fără a fi acompaniată de niciun instrument. Uneori li se părea că ar fi cântat în curtea dinăuntru; alteori, în grajd și, pe când nedumerirea aceasta le făcea să fie foarte atente, se apropie de ușa încăperii Cardenio și zise:

— Cine nu doarme să asculte, că veți auzi vocea unui catârgiu tânăr, care cântă în așa fel, că încântă.

⁷⁷³ Era numele Mexicului de azi în întreaga perioadă colonială. Flota cu destinația Veracruz pleca din Sevilla o dată pe an, toamna.

— O și auzim, domnule – răspunse Doroteea.

Și Cardenio plecă, iar Doroteea, încordându-și toată atenția, auzi că ceea ce se cânta era aceasta:

CAPITOLUL 43

*Unde se povestește plăcuta istorie a tânărului catârgiu,
împreună cu alte ciudate peripeții petrecute la han*

— Marinar sunt al iubirii⁷⁷⁴

și pe-ntins adâncă-i mare
rătăcesc fără nădejde
nava într-un port a-mi scoate.

Drumul după-o stea mi-l caut
ce departe-n zări mi-apare,
cum nici Palinur⁷⁷⁵ vreodată
n-a văzut mai lucitoare.

Nu știu încotro mă-ndrumă
și plutesc tot la-ntâmplare,
sufletu-mi e-atent s-o vadă,
plin de păs și-n nepăsare.

Sfiiciuni nesăbuite,
cinstea-i 'naltă peste poate
nori îmi sunt ce mi-o acopăr
când aș vrea s-o văd mai tare.

O, stea limpede-n lucire,
ard de viu de-a' tale raze!
Clipa când te vei ascunde,
fi-va clipa mea de moarte.

⁷⁷⁴ Cervantes scrisese acest cântec încă din 1591, an când i-a scris și muzica Luis Salvador, cantor al capelei private a lui Filip al II-lea. Este o baladă (*romance*) construită pe tema navei iubirii.

⁷⁷⁵ Palinur este pilotul flotei lui Eneas; s-a înecat în plină mare și eroul l-a regăsit când a coborât în Infern (Virgiliu, *Eneida*, III, vv. 513–519; V, vv. 835 și urm., și VI, vv. 337 și urm.).

Când cel care cânta ajunsese aici, Doroteei i se păru că n-ar fi bine ca Clara să nu audă o voce atât de frumoasă, drept care, scuturând-o într-o parte și-n alta, o deșteptă, spunându-i:

— Iartă-mă, copilă, că te trezesc, o fac însă ca să nu pierzi plăcerea de-a auzi cea mai frumoasă voce pe care îți va fi fost dat s-o auzi în toată viața ta.

Clara se trezi toropită de somn și în prima clipă nici nu pricepu ce-i spunea Doroteea și, întrebând-o iarăși ce este, aceasta îi mai spuse o dată, drept care Clara deveni atentă; dar de cum auzi două versuri zise în continuare de cel ce cânta, fu cuprinsă de un tremur atât de ciudat, de parcă ar fi fost bolnavă de un grav atac de friguri, și, îmbrățișând-o strâns pe Doroteea, îi spuse:

— Vai, doamnă a sufletului și-a vieții mele! De ce m-ai trezit? Căci cel mai mare bine pe care mi-l putea face soarta acum ar fi fost să-mi țină închiși ochii și urechile, ca să nu-l văd și să nu-l aud pe nefericitul acesta de cântăreț.

— Ce tot spui, copila mea? Ia seama, se zice că acela care cântă este catârgiu.

— Ba nu, e stăpân de așezări – răspunse Clara – și cea pe care-o are-n sufletul meu e-atât de sigură, încât, dacă el nu vrea s-o părăsească, nu-i va fi răpită pe veci.

Doroteea rămase uimită de vorbele atât de simțite ale fetei, părându-i-se că o luau cu mult înaintea discernământului făgăduit de anii ei puțini, drept care îi spuse:

— Vorbești în așa fel, doamnă Clara, că nu te pot înțelege: explică-te mai limpede și spune-mi ce vrei să spui cu sufletul, așezările și cântărețul ăsta, al cărui glas te face atât de neliniștită... Dar nu-mi spune nimic deocamdată, fiindcă nu vreau să pierd, ocupându-mă de zbuciumul dumitale, plăcerea ce-o simt ascultându-l pe cel care cântă, întrucât mi se pare că-și reia cântarea cu noi versuri și-o nouă melodie.

— Să fie-ntr-un ceas bun – răspunse Clara.

Și, ca să nu-l audă, își astupă cu mâinile amândouă urechile, ceea ce o miră la fel de mult pe Doroteea, care, atentă fiind la ceea ce se cânta, văzu că urma în felul acesta:

O, dulce-a mea nădejde⁷⁷⁶
ce piedici sfărâmând și-adânci hățișe,
pe-un drum ce nu cotește
statornic mergi cum vrei și cum fățiș e:
să n-ai de frică parte
că pasu-ți este la un pas de moarte.

Cei trândavi n-au s-apuce
triumfuri și victorii de răsunet,
și nici noroc n-aduce
când, fără-a te lupta cu-al sorții tunet,
îți lași nevolnic pradă
simțirile în moalea lenei nadă.

C-amorul scump își vinde
victoriile e firesc și drept e,
căci un trofeu se-aprinde
cum nu-i, când după plac stă să se-ndrepte,
și-i vorbă-aproape-anostă
că-i prost văzut ce prea puțin ne costă.

Iubirea cea tenace
obține chiar și ce-i cu neputință,
și-astfel cu-a mea dorință,
deși doar prin necazuri cale-și face,
deloc nu-mi este teamă
că n-am să trec spre Cer terestra vamă.

Aici încetă vocea și Clara izbucni în noi suspinuri; toate acestea îi aprindeau dorința Doroteei, care dorea să afle cauza unui cânt atât de suav și-a unui plâns atât de trist, drept care o întrebă din nou ce anume voise a-i spune adineauri. Atunci, Clara, temătoare să n-o audă Luscinda, îmbrățișând-o strâns pe Doroteea, își duse gura atât de aproape de urechea Doroteei, încât cu siguranță putea vorbi fără a fi fost auzită de altcineva și, așa, îi spuse:

⁷⁷⁶ Forma aleasă pentru noul cântec este oda.

— Cel care cântă, doamnă dragă, este fiul unui cavaler de fel din regatul Aragonului, senior peste două așezări și care, la curte, locuia chiar peste drum de casa tatălui meu; și, cu toate că tata avea draperii la ferestrele casei iarna și jaluzele vara⁷⁷⁷, nu știu cum, necum, cavalerul acesta, care se ducea la școală, m-a văzut, fără să pot ști dacă la biserică sau altundeva: în sfârșit, s-a îndrăgostit de mine și mi-a dat-o de înțeles de la ferestrele casei sale prin atâtea semne și-atâtea lacrimi, că am fost nevoită să-l cred și chiar să-l iubesc, fără să știu nici eu ce voia. Printre semnele pe care mi le făcea, unul era să-și împreuneze o mână cu cealaltă, dându-mi de înțeles că s-ar căsători cu mine și, chiar dacă m-aș fi bucurat mult și eu să fie așa, nu știam, singură fiind și fără mamă, cui să i-o împărtășesc, drept care l-am lăsat în plata lui, fără a-i acorda altă favoare, fără numai, când tatăl meu era plecat de-acasă și-al lui la fel, să ridic un pic draperia sau jaluzelele și să mă las văzută întreagă, ceea ce pentru el însemna o asemenea sărbătoare, încât dădea semne că înnebunește. A venit într-acestea vremea plecării tatălui meu, de care el a aflat, dar nu de la mine, căci n-am putut niciodată să i-o spun. A căzut la pat, după câte înțeleg, de supărare și, astfel, în ziua când am plecat, nu l-am putut vedea deloc ca să-mi iau rămas-bun de la el măcar din priviri; dar, după două zile de mers, la intrarea în hanul dintr-un sat aflat la o zi de drum de-aici, l-am văzut în poartă, înveșmântat în catârgiu, atât de firesc, încât, dacă nu i-aș fi purtat portretul zugrăvit atât de-adânc în suflet, ar fi fost cu neputință să-l recunosc. L-am recunoscut, m-am minunat și m-am bucurat; el m-a privit ferindu-se de tata, de care se ascunde mereu când trece drumul prin fața mea și în hanurile unde tragem; și cum știu cine este și gândesc că din iubire pentru mine umblă atâta pe jos și cu atâta trudă, mor de supărare și unde pune el pașii, pun și eu ochii. Nu știu cu ce gând vine, nici cum a putut fugi de la tatăl lui, care-l iubește peste măsură, deoarece nu are alt moștenitor și pentru că o și merită, după cum vei vedea și domnia ta când ai să-l vezi. Și-ți mai pot spune că tot ce cântă scoate din capul lui, căci am auzit că e foarte bun student și poet. Și încă ceva: ori de câte ori îl văd sau îl aud cântând,

⁷⁷⁷ Geamurile, încă rare pe vremea aceea, erau înlocuite, după anotimp, cu draperii sau jaluzele, folosirea ambelor variante nefiind nicidecum semn de sărăcie.

tremur toată și mă cutremur, temându-mă ca nu cumva să-l recunoască tata și să ia cunoștință de dorințele noastre. În viața mea nu i-am spus o vorbă și totuși îl iubesc atât de mult, că n-am să pot trăi fără el. Iată, doamnă dragă, tot ce-ți pot spune despre cântărețul acesta al cărui glas te-a mulțumit atât de mult: și numai după el vei putea vedea limpede că nu e catârgiu, cum zici, ci stăpân de suflete și așezări, precum ți-am spus.

— Nu spune mai mult, doamnă doña Clara – zise atunci Doroteea, sărutând-o de mii de ori –, nu spune mai mult, zic, și așteaptă să se facă iarăși ziuă, că-mi pun nădejdea-n Dumnezeu să-ți îndrum atât de bine treburile, încât să aibă deznodământul fericit pe care-l merită un început atât de virtuos.

— Vai, doamnă! – zise doña Clara –, ce deznodământ se poate spera de vreme ce tatăl lui e atât de nobil și de bogat, încât i se va părea că eu nu-i pot fi nici slujnică fiului său, necum soție? Iar ca să mă căsătoresc fără știrea tatălui meu, n-aș face-o pentru nimic în lume. N-aș vrea decât ca tânărul acesta să plece și să mă lase: poate că nemaivăzându-l și datorită marii depărtări a drumului pe care-l facem mi s-ar domoli suferința ce mă-ncearcă; deși pot spune că leacul închipuit de mine îmi va fi de prea puțin folos. Nu știu cum naiba s-au întâmplat toate astea, nici pe unde s-a strecurat dragostea pe care-o simt, când și eu, și el suntem atât de tineri, încât cred că suntem de-o vârstă, iar eu n-am împlinit nici șaisprezece ani, ci abia de Sfântul Mihail ce vine⁷⁷⁸ am să-i împlinesc, după cum spune tata.

Doroteea nu se putu abține să nu râdă auzind cum vorbea doña Clara ca o copiliță, așa că-i spuse:

— Să ne odihnim, doamnă, puținul timp cât a mai rămas, cred, din noapte, și-o da Dumnezeu și mâine-o zi și ne-om pricopsi⁷⁷⁹, ori de nu, să-mi cadă mie mâinile.

Cu asta se potoliră, și-n tot hanul se păstra o tăcere adâncă. Doar fata hangitei și Maritornes, slujnica ei, nu dormeau, și ele, știind meteahna

⁷⁷⁸ La 29 septembrie, ca și Prețioasa (Preciosa) din *Tigăncușa*, dată care marchează și sfârșitul anului agricol în aproape toată Spania. La aceeași dată e posibil să se fi născut însuși Miguel de Cervantes.

⁷⁷⁹ Proverb: „Amanecerá Dios y medraremos, o mal me andarán las manos.”

de care păcătuia don Quijote precum și că era afară din han, stând de strajă înarmat și călare pe cal, se hotărâra amândouă să-i joace o festă sau măcar să-și petreacă puțin timpul ascultându-i smintelile.

Se făcea, dar, că-n tot hanul nu era nicio fereastră care să dea în câmp, ci doar o bortă de la un fânar, prin care se aruncau paiele de-afară. La borta cu pricina se așezară cele două semifete⁷⁸⁰ și văzură că don Quijote era călare, sprijinit în darda lui, scoțând din când în când suspinuri atât de îndurerate și de adânci, încât părea că, odată cu fiecare, i se smulgea și sufletul; și de asemenea auziră că zicea cu glas blând, dezmiardător și drăgăstos:

— O, doamna mea Dulcineea din Toboso, superlativ al oricărei frumuseți, hotar și coroană a discernământului, arhivă a celei mai alese grații, rezervor al virtuții și, în sfârșit, arhetip a tot ce este bun, onorabil și delectabil pe lume! Ce va fi făcând acum măria ta? Îți vei fi îndreptând oare gândurile către cavalerul ție rob, care, de bunăvoie, doar pentru a te sluji, atâtor pericole vrut-a să se expună? Dă-mi tu vești despre dânsa, o, luminător cu trei fețe⁷⁸¹! Pesemne, pizmuindu-o pe-a ei, o privești acum pe când, fie plimbându-se printr-o galerie a somptuoaselor ei palate, fie rezemată cu pieptul de vreun balcon, meditează cum să domolească, fără a-și periclita virtutea și noblețea, furtuna ce-mi bântuie de dragul ei îndurerata inimă, ce glorie să-mi hărăzească suferințelor, ce tihnă frământării mele și, în sfârșit, ce viață morții și ce răsplată slujirilor mele. Și tu, soare, care se vede că te și zorești să-ți înhami caii, ca să te trezești matutin și să te duci a o vedea pe stăpâna mea, te implor ca, de cum o vei vedea, să o saluți din parte-mi; ci ferește-te ca nu cumva, văzând-o și salutând-o, să o săruți pe obraz, căci voi fi mai gelos pe tine decât ai fost tu însuși pe-acea ingrată iute de picior⁷⁸² care te-a făcut să nădușești

⁷⁸⁰ Joc de cuvinte, *doncella* însemnând și „servitoare”, și „fecioară”, oarecum ca și rom. *fată*. *Fata* hangiuului e „fată”, dar nu și „slujnică”; *Maritornes*, dimpotrivă, nu e „fată”, dar e „slujnică”, fiecare fiind deci „fată” pe jumătate.

⁷⁸¹ Adică *luna*, numită de Horațiu (*Ode*, III, 14, v. 4) „*diva triformis*”, atât datorită celor trei nume ale ei (Febe, Diana și Hecate), cât și celor trei faze (rotundă, semicirculară și seceră).

⁷⁸² Aluzie comică la legenda Dafnei. Ea a fugit de Apolo (soarele) pe câmpiile Tesaliei, udate de râul Peneu, tatăl nimfei, care, la rugămintea ei, a metamorfozat-o în dafin (Ovidiu, *Metamorfoze*, I, vv. 452–565).

și să alergi atâta pe câmpiile Tesaliei sau pe malurile Peneului, că nu-mi aduc bine aminte pe unde-ai alergat atunci gelos, zelos și-ndrăgostit.

Aici ajunsese atunci don Quijote cu discursu-i atât de tânguitor, când fata hangitei începu a-l țistui și-a-i spune:

— Apropiați-vă, seniore dragă, dacă binevoiți.⁷⁸³

La care semne și glas, don Quijote întoarse capul și văzu în lumina lunii, ce se-afla atunci în deplina-i strălucire, cum era strigat prin borta ce lui i se păru fereastră, ba încă una cu zăbrele aurite, așa cum se cade să le aibă castelele atât de bogate precum își închipuia el că era hanul acela; și numaidecât își reprezintă în imaginația-i nebună că încă o dată, ca și rândul trecut, preafrumoasa domniță, fiica stăpânei castelului, învinsă de dragostea pentru el, venea iarăși a-i face curte și, cu gândul acesta, spre a nu se arăta necurtenitor și ingrat, întoarse hățurile lui Rușinante și se apropie de bortă, iar de îndată ce le zări pe cele două tinere, zise:

— Deplângu-vă, preafrumoasă doamnă, că îndrumatu-v-ați gândurile de dragoste încotrova unde nu este posibil a li se răspunde așa cum merită marea voastră virtute și grație, iar pentru asta nu trebuie să-l blamați pe-acest nefericit de cavaler rătăcitor, pe care amorul l-a făcut incapabil a-și supune voința nimănui altcuiva decât celei ce i-a devenit, din clipa când ochii lui au văzut-o, stăpână absolută a sufletului său. Iertați-mă, aleasă doamnă, și retrageți-vă în iatacul vostru și nu mai insistați, declarându-mi iar dorințele voastre, pentru ca eu să mă arăt și mai nerecunoscător; și dacă, din iubirea pe care mi-o purtați, găsiți în mine orice altceva cu care să vă mulțumesc în afara dragostei înseși, cereți-mi-o, căci vă jur pe dulcea mea dușmancă-absentă⁷⁸⁴ să v-o dăruiesc neîntârziat, fie și de mi-ați cere o șuviță din părul Meduzei⁷⁸⁵, care era doar năpârci, fie înseși razele soarelui închise-ntr-o retortă.

⁷⁸³ Nefericita întâmplare a lui don Quijote are un precedent identificat în *Florisel de Niquea*, unde două tinere își bat joc în mod asemănător de doi cavaleri vârstnici.

⁷⁸⁴ Ecou al unui vers din italianul Serafino dell'Aquila (1466–1500), extras dintr-un cuplet tradus de Cervantes în *DQ* II, 38, p. 318. Sintagma *la dulce mi enemiga* apare și în I, 13, p. 122.

⁷⁸⁵ *Meduza*, una din cele trei Gorgone, și-a văzut părul transformat în șerpi veninoși (ca și privirea ei) prin răzbunarea Minervei, fiind în cele din urmă decapitată de Perseu.

— De nimic din toate astea n-are trebuință stăpâna mea, domnule cavalier — zise în clipa aceea Maritornes.

— Dar de ce are trebuință, discernătoare duenă, stăpâna dumitale? — răspunse don Quijote.

— Doar de una din frumoasele domniei tale mâini — zise Maritornes —, ca să-și poată descărca pe ea focul mării dorințe care-a adus-o aici, la bordă, primejduindu-și atât de mult onoarea, că, dacă domnul taică-său ar fi auzit-o, cea mai mărunță felie tăiată dintr-însa ar fi urechea.

— Tare-aș vrea să o văd și pe-asta! — răspunse don Quijote —. Ci ferească-se s-o facă, dacă nu vrea să aibă parte de cel mai dezastruos sfârșit rezervat pe lume unui tată pentru că a ridicat mâna asupra delicatelor mădulare ale fiicei sale îndrăgostite.

Maritornei i se păru că don Quijote avea să dea mâna pe care i-o ceruseră și, prefirându-și în gând ce avea de făcut, coborî de la borda din zid și se duse în grajd, de unde luă căpăstrul măgarului lui Sancho Panza și, cu mare iuțeală, se-ntoarse la borda ei tocmai când don Quijote se ridicase în picioare pe șaua lui Rușinante ca să ajungă la fereastra zăbreilită unde-și închipuia că șade domnița cea vulnerată; și, întinzându-i mâna, zise:

— Luați, doamnă, mâna aceasta sau, mai bine zis, acest călău al răufăcătorilor de pe lume; luați mâna aceasta, zic, pe care n-a atins-o nicio altă mână de femeie, nici măcar a aceleia ce are deplină stăpânire asupra întregului meu trup. Nu v-o dau ca să mi-o sărutați, ci ca să-i priviți contextura nervilor, împletitura mușchilor, lățimea și amploarea vinelor, de unde putea-veți deduce că tot atâta va să fie și forța brațului ce are o asemenea mână.

— Las' că vedem acuș — zise Maritornes.

Și, făcând un juvăț la capătul căpăstrului, i-l trecu pe încheietura mâinii și, coborând din dreptul bortei, legă ce mai rămăsese de ivărul de la ușa fânarului, zdravăn detot. Don Quijote, simțind asprimea frânghiei pe încheietura mâinii sale, zise:

— Mi se pare că înălțimea voastră mai degrabă îmi rășluiește mâna decât mi-o mângâie: nu vă purtați atât de rău cu ea, deoarece nu ea este de vină pentru răul pe care vi-l face simțirea mea și nici nu se cuvine

ca pe o parte atât de mărunță din mine să vă vărsați tot necazul. Și luați aminte, cine iubește atât de mult nu se răzbună atât de crunt.

Ci nimeni nu mai dădea ascultare acestor vorbe ale lui don Quijote, fiindcă, de îndată ce-l legă, Maritornes și cealaltă plecară moarte de răs și-l lăsară prins în așa fel, încât îi fu cu neputință să se desfacă.

Stătea, așadar, precum s-a spus, în picioare pe Rușinante, cu tot brațul vârât prin bortă și legat la încheietura mâinii tocmai de ivărul ușii, cu nespus de mare temere și îngrijorare ca Rușinante să nu se abată într-o parte sau alta, iar el să rămână spânzurat de braț; și, așa, nu cuteza a face nicio mișcare, deși, de la răbdarea și calmul lui Rușinante te puteai prea bine aștepta ca el să nu se miște din loc nici un veac întreg.

În sfârșit, văzându-se legat și cu doamnele duse, don Quijote prinse a-și închipui că toate acelea fuseseră făcute pe calea unei vrăji, ca și rândul trecut, când în același castel îl cotonogise maurul vrăjit al cărăușului⁷⁸⁶; și-și blestema în sinea-i puținul discernământ și puțină judecată, întrucât, după ce întâia oară îi mersese atât de rău în castelul acela, se aventurase să mai intre-n el încă o dată, când e bine știut printre cavalerii rătăcitori că atunci când ai încercat o aventură și nu ți-a mers bine cu ea, e semn că nu ție îți este ea rezervată, ci altora, drept care nu ești obligat să o încerci și-a doua oară. Își trăgea totuși brațul, ca să vadă dacă nu s-ar putea desface, dar el îi era atât de trainic legat, încât toate tentativele i-au fost în deșert. E drept că trăgea cu grijă, pentru ca Rușinante să nu se miște; oricât ar fi vrut să șadă și să se așeze iarăși în șa, nu era cu putință decât ori să stea în picioare, ori să-și smulgă mâna.

Să fi văzut atunci cum și-ar mai fi dorit spada lui Amadís, împotriva căreia nicio vrajă nu avea putere; să fi văzut atunci cum își blestemă soarta; să fi văzut atunci cum mai umfla lipsa pe care avea s-o ducă lumea de prezența lui pe timpul cât avea să stea acolo vrăjit, căci n-avea nicio îndoială a-și închipui că așa stăteau lucrurile; să fi văzut atunci cum și-o mai reaminti pe iubita sa Dulcineea din Toboso; să fi văzut atunci cum mai strigă după bravul său scutier Sancho Panza, care, îngropat în somn și lungit pe samarul măgarului, nu-și mai amintea în clipele acelea nici de mă-sa care-l născuse; să fi văzut atunci cum îi chemă în

⁷⁸⁶ Vezi episodul din *DQ* I, 16. Referitor la maurul vrăjit, vezi *DQ* I, 17, pp. 155–157.

ajutor pe înțelepții Lirgandeo și Alquife⁷⁸⁷; să fi văzut atunci cum o invocă pe buna-i prietenă Urganda ca să-l sprijine; și, în sfârșit, să fi văzut atunci cum îl prinseră zorii atât de disperat și de zăpăcit, încât mugea ca un taur, fiindcă nu trăgea nădejde ca, odată cu ziua, să i se-aducă leac păsului, pe care și-l considera etern, întrucât se socotea vrăjit: și-l îndemna să creadă astfel constatarea că Rușinante nu se mișca din loc câtuși de puțin, și credea că tot așa, fără a mânca, a dormi și-a bea, el și calul său urmau să rămână până când avea să treacă acea înrâurire malignă a stelelor sau până când alt înțelept fermecător avea să-l dezvrăjească.

Ci mult se amăgi în credința lui, pentru că nici nu se crăpase bine de ziuă, când la han sosiră patru bărbați călare, foarte bine echipați și îmbrăcați, cu flintele la oblânc. Bătură cu mari lovituri în poarta hanului, care încă era zăvorâtă; văzând acestea din locul unde nu încetase a sta de santinelă, don Quijote, cu glas arogant și tunător, zise:

— Cavaleri sau scutieri sau oricine veți fi fiind, nu aveți de ce bate la poarta castelului, căci e destul de limpede că la ceasurile acestea cei dinăuntru fie încă dorm, fie nu obișnuiesc a deschide fortăreața până când soarele nu se întinde peste tot pământul. Dați-vă la o parte și așteptați să se lumineze de ziuă și-atunci vedea-vom de se va cădea sau nu să vi se deschidă.

— Ce draci de fortăreață sau de castel e ăsta – zise unul –, ca să fim obligați să respectăm asemenea ceremonii? Dacă ești hangiu, dă poruncă să ni se deschidă, suntem călători și nu vrem decât să le dăm ovăz cailor noștri și să plecăm mai departe, fiindcă ne grăbim.

— Pare-vi-se, cavalerilor, că am eu aspect de hangiu? – răspunse don Quijote.

— Nu știu ce fel de aspect ai – răspunse celălalt –, dar știu că spui nerozii când numești hanul ăsta castel.

— Ba e castel – i-o întoarse don Quijote –, și încă unul dintre cele mai mărețe din toată provincia aceasta, și-năuntru sunt oameni care au purtat sceptru în mână și coroană pe cap.

⁷⁸⁷ *Lirgandeo* este maestrul și cronicarul Cavalerului de Febus; *Alquife* apare, în *Amadís de Grecia*, căsătorit a doua oară cu *Urganda*, care, ca protectoare a celui de Gaula, este prietenă cu toți cavalerii rătăcitori.

— Mai bine-ar fi fost pe dos – zise drumețul – : sceptrul pe cap și coroana în mână. Și chiar așa o fi dacă te pomenești că înăuntru e vreo trupă de actori, cărora le stă deseori în obicei să aibă coroanele și sceptrele de care vorbești; căci într-un han atât de pricăjit și unde-i atâta tăcere ca-n ăsta, nu-mi vine să cred că trag persoane vrednice de coroană și sceptru.

— Puțin știi despre lume – i-o întoarse don Quijote –, de vreme ce ignori cele ce se întâmplă de obicei în cavaleria rătăcitoare.

Tovarășii celui ce-l întreba pe don Quijote se săturaseră de convorbirea lui cu acesta, drept care reîncepură să bată cu mare furie, într-atâta, încât hangiul se trezi, ba chiar și toți ceilalți câți se aflau în han, și se sculă ca să întrebe cine bătea în poartă. Se întâmplă într-acestea că unul din animalele de călărie pe care veniseră cei patru ce băteau la poartă se apropie ca să-l miroasă pe Rușinante, care, melancolic și trist, cu urechile blegite, îl susținea fără a se clinti pe elongatul său stăpân; și cum, la urma urmelor, era și el de carne, deși părea de lemn, nu putu să nu răspundă cumva și să nu se întoarcă spre a-l mirosi pe cel care venise ca să-l dezmiere, drept care, abia se mișcă nițeluș, că lui don Quijote îi scăpară ambele picioare și, lunecând de pe șa, ar fi dat cu sine de pământ dacă n-ar fi rămas spânzurat de braț, fapt ce-i pricinui asemenea durere, încât crezu că i se reteza încheietura sau i se smulgea brațul. Căci rămase atât de aproape de sol, încât săruta pământul cu vârfurile picioarelor⁷⁸⁸, spre paguba lui, deoarece, cum simțea cât de puțin îi mai lipsea ca să pună tălpile pe pământ, se spetea și se-alungea cât putea ca să atingă solul, întocmai cum cei supuși la tortura cu scripetele⁷⁸⁹, aduși în „ba atingi, ba nu atingi“, își sporesc ei înșiși durerea prin efortul de a se alungi, amăgiți de nădejdea că, doar nițel dacă s-ar mai întinde, ar ajunge la sol.

⁷⁸⁸ Ușoară inadvertență: dacă don Quijote ar fi stat „în picioare pe Rușinante, cu tot brațul vârât prin bortă și legat la încheietura mâinii tocmai de ivărul ușii“, atunci când a căzut și a rămas atârnat de braț, între vârfurile picioarelor sale și pământ ar fi trebuit să fie o distanță corespunzătoare înălțimii lui Rușinante la greabăn. – Rușinante „ca de lemn“ îl prefigurează pe Clampilemno, *DQ* II, 40.

⁷⁸⁹ În text: *tormento de la garrucha*, supliciu care consta în atârnamea condamnatului de încheieturile mâinilor cu o frânghie trecută printr-un scripete, după ce, în prealabil, i se atârnavu greutăți de picioare și mâinile îi erau duse la spate. Frânghia era lăsată apoi să se deruleze până când nefericitul se oprea brusc la o mică distanță de sol.

CAPITOLUL 44

Unde continuă nemaiauzitele peripeții de la han

În sfârșit, strigătele scoase de către don Quijote fură atâtea, încât hangiul, deschizând grabnic porțile hanului, ieși îngrozit ca să vadă cine scotea asemenea urlete, iar cei aflați afară făcură aidoma. Maritornes, care se și trezise din pricina acelorași strigăte, se repezi în fânar și dezlegă, fără ca nimeni să o vadă, căpăstrul ce-l ținea spânzurat pe don Quijote, iar acesta se prăbuși în clipă la pământ, sub ochii hangiului și-ai călătorilor care, apropiindu-se de el, îl întrebară ce avea de scotea asemenea strigăte. El, fără a le răspunde nimic, își îndepărtă frânghia de la încheietura mâinii și, ridicându-se în picioare, urcă pe Rușinante, își puse scutul pe braț, își așeză darda în cumpănire și, după ce-și luă cea mai bună distanță, se întoarse în semigalop, zicând:

— Pe oricine va spune că am fost pe bună dreptate vrăjit, dacă-mi dă învoire doamna prințesă Moimițomițona s-o fac, îl dezmint, îl acuz de trădare și-l provoc la luptă în doi.

Nou-veniții drumeți rămaseră uimiți de vorbele lui don Quijote, dar hangiul îi scoase din mirarea lor, spunându-le că era don Quijote și că nu trebuia să-l ia în seamă, fiindcă nu era în toate mințile.

Îl întrebară pe hangiu dacă nu cumva la hanul acela sosise un băiat de vreo cincisprezece ani, care umbla îmbrăcat în straie de catărgiu, cu semnalmentele cutare și cutare, indicându-i-le întocmai pe-ale celui îndrăgostit de doña Clara. Hangiul le răspunse că era atâta lume în han, încât nu apucase a-l vedea pe cel de care întrebau. Când însă unul dintre ei văzu trăsura în care venise auditorul, zise:

— Aici trebuie să fie fără-ndoială, căci parcă asta e trăsura după care se ține. Unul dintre noi să rămâie la poartă, iar ceilalți să intre să-l caute; ba chiar bine-ar fi ca unul dintre noi să dea roată hanului, ca să nu fugă peste zidurile ogrăzilor din dos.

— Așa vom face – răspunse unul dintre ei.

Așa că doi intrară, unul rămase la poartă și celălalt porni să dea roată hanului: hangiul vedea tot ce făceau și nu se dumirea de ce oare își dădeau toate silințele acelea, deși era convins că-l căutau pe băiatul ale cărui semnalmente i le dăduseră.

Între timp se și crăpase de ziuă și, atât din pricina asta, cât și a hărmălaiei pe care-o făcuse don Quijote, toată lumea se trezise și se scula, cu deosebire doña Clara și Doroteea, care, una din cauza tulburării de a-și ști iubitul atât de aproape, iar cealaltă din dorința de a i-l vedea, dormiseră tare prost în noaptea aceea. Don Quijote, văzând că niciunul dintre cei patru drumeți nu-i dădea atenție și nu-i răspundea la întrebare, murea și turba de ciudă și de mânie; dacă ar fi găsit în legile cavaleriei sale că un cavaler rătăcitor ar fi putut în mod licit să accepte și să întreprindă altă ispravă după ce-și dăduse cuvântul și făgăduise a nu se mai angaja în niciuna înainte de-a o duce la bun sfârșit pe cea primită, i-ar fi atacat pe toți și i-ar fi silit să răspundă în pofida lor. Cum însă i se păru că nu se cuvenea și nici nu i se cădea să înceapă o nouă ispravă înainte de-a o readuce pe Moimițomițona în regatul ei, se văzu nevoit să tacă și să stea smirună, așteptând să vadă la ce aveau să ducă sânguințele acelor drumeți; unul dintre ei îl găsi pe tânărul pe care-l căuta dormind alături de un catârgiu, fără a se teme că putea fi căutat și cu atât mai puțin găsit. Omul îl apucă de braț și-i spuse:

— Cu siguranță, seniore don Luis, tare se mai potrivește haina pe care o porți cu ceea ce ești și patul în care te gălesc cu răsfățul în care te-a crescut mama domniei tale.

Băiatul se frecă la ochii cârpiți de somn, îl privi lung pe cel care-l apucase de braț și-l recunoscu numaidecât pe un slujitor al tatălui său, din care pricină trase o asemenea sperietură, că nu nimeri și nici nu-i putu răspunde nimic un bun răstimp; iar slujitorul urmă zicând:

— Nu mai e nimic de făcut aici, seniore don Luis, decât să fii răbdător și să te întorci acasă, dacă nu vrei ca tatăl domniei tale și stăpânul meu s-o ia pe calea lumii de dincolo, căci nu-i de așteptat altceva de la suferința pe care i-a pricinuit-o lipsa domniei tale.

— Dar cum a aflat tata — zise don Luis — că veneam pe drumul acesta și-n acest veșmânt?

— Un student — răspunse slujitorul — căruia ți-ai mărturisit gândurile i-a dat totul în vileag, înduioșat de cele la care văzuse că a căzut tatăl domniei tale din clipa când și-a dat seama că plecaseși; drept care i-a trimis pe patru dintre slujitorii săi să te caute, și iată-ne pe toți în

slujba domniei tale, mulțumiți peste orice-nchipuire că ne vom întoarce atât de repede, ducându-te în fața ochilor care te iubesc atât de mult.

— Asta va fi după vrerea mea sau după cum o va rândui Cerul — răspunse don Luis.

— Ce să vrei sau ce să rânduiască Cerul afară de consimțământul de a te întoarce acasă? Căci altceva nu va fi cu putință.

Toate vorbele schimbate de cei doi fură auzite de către catârghiul de lângă don Luis și care, sculându-se, merse să le spună ce se petrecea acolo lui don Fernando și lui Cardenio, precum și celorlalți, găsimdu-i gata îmbrăcați, și le spuse că omul acela i se adresa băiatului cu *don*, relatându-le și vorbele schimbate, și că voia să-l readucă la casa părintelui său, dar băiatul nu voia. Toate acestea, împreună cu ceea ce știau despre frumoasa voce pe care i-o dăruise Cerul, îi umplură pe toți de-o mare dorință de-a afla mai amănunțit cine era și chiar de a-i sări în ajutor dacă împotriva lui s-ar fi folosit cumva forța și, ca atare, se duseră la locul unde încă mai stătea de vorbă și se certa cu slujitorul său.

Doroteea ieși atunci din încăperea ei și, după ea, doña Clara, cuprinsă de-o mare tulburare; și Doroteea, chemându-l pe Cardenio mai la o parte, îi povesti în câteva cuvinte istoria cântărețului și-a donei Clara, iar el îi spuse la rândul-i ce se petrecea, și anume că veniseră să-l caute slujitorii tatălui său, dar nu i-o spuse chiar atât de încet, încât să nu-l audă și Clara, aceasta fiind atât de răvășită de cele spuse, încât, dacă Doroteea nu s-ar fi apropiat ca să o țină, s-ar fi prăbușit la pământ. Cardenio îi spuse Doroteei să se întoarcă amândouă în încăpere, căci avea să încerce el însuși să găsească leac la toate, și ele făcură întocmai.

Toți cei patru care veniseră în căutarea lui don Luis intraseră între timp în han și se adunaseră în jurul lui, încercând a-l convinge ca numai-decât, fără a mai zăbovi nicio clipă, să se întoarcă spre a-și mângâia părintele. El le răspunse că sub niciun motiv nu o putea face înainte de a rezolva o chestiune de care îi atârnavă viața, onoarea și sufletul. Atunci slujitorii îl strânseseră cu ușa, spunându-i că sub niciun chip n-aveau să se întoarcă fără el și că aveau să-l ducă cu sau fără voia lui.

— Una ca asta nu veți face — replică don Luis — decât dacă mă veți duce mort; cu toate că, oricum m-ați duce, mă veți duce tot fără viață.

În vremea asta dăduseră fuga, care mai de care, mai toți cei aflați în han, și în primul rând Cardenio, don Fernando, tovarășii lui, auditorul, preotul, bărbierul și don Quijote, căruia i se păruse, în sfârșit, că nu mai era nevoie a păzi castelul. Cardenio, ca unul ce apucase a cunoaște istoria tânărului, îi întrebă pe cei care voiau să-l ducă ce anume îi îndemna să voiască a-l lua cu ei pe băiatul acela împotriva voinței sale.

— Ne îndeamnă — răspunse unul dintre cei patru — dorința de a-i reda viața părintelui său care, din pricina absenței acestui cavaler, e în pericol de a și-o pierde.

La acestea, don Luis răspunse:

— Nu e cazul să se dea seamă aici despre treburile mele: sunt liber și mă voi întoarce doar dacă-mi este mie pe plac, iar de nu, niciunul dintre voi nu mă va putea sili.

— Te va sili rațiunea, domnule — răspunse omul —, iar dacă nici ea nu va fi în stare, vom fi noi, ca să facem treaba pentru care am venit și pe care suntem obligați să o facem.

— Să aflăm cum stau lucrurile de la rădăcina lor — zise atunci auditorul.

Dar omul, care-l recunoscuse, fiind vecin cu casa lui, răspunse:

— Nu-l cunoașteți, domnule auditor, pe cavalerul acesta, fiul vecinului vostru, care a fugit din casa părintelui său în straie atât de nepotrivite cu rangul său, după cum puteți vedea și domnia voastră?

Judecătorul îl privi atunci mai atent și-l recunoscuse și, îmbrățișându-l, zise:

— Ce-i cu copilăriile astea, seniore don Luis, ori ce motive atât de puternice te-au putut îndemna să pleci așa, ba încă și-n straiele astea, ce se potrivesc atât de puțin cu calitatea domniei tale?

Băiatului îi dădură lacrimile și nu fu în stare să răspundă nimic. Auditorul le spuse celor patru să se liniștească, pentru că totul avea să se rezolve cu bine; și, luându-l de mână pe don Luis, îl trase la o parte și-l întrebă ce era cu venirea lui acolo.

Și-n vreme ce-i puneă întrebarea aceasta și altele, auziră la poarta hanului mari strigăte, pricina lor fiind că doi oaspeți care trăseseră la han peste noapte, văzând că toată lumea era ocupată să afle ce anume

căutau cei patru, încercaseră să plece fără a plăti ce datorau; dar hangiuul, care-și vedea mai mult de negoțul lui decât de-ale celorlalți, îi prinse tocmai când dădeau să iasă pe poartă și-și ceru plata, ocărându-i pentru reaua lor intenție cu asemenea vorbe, încât îi stârni să-i răspundă cu pumnii, drept care începură a-l stâlci în asemenea hal, încât bietul hangiu se văzu nevoit a striga și-a cere ajutor. Hangița și fiica ei nu văzură pe altcineva mai neocupat ca să-l ajute decât pe don Quijote, căruia fiica hangiței îi spuse:

— Ajută-l, domnule cavalier, în numele puterii pe care ți-a dat-o Dumnezeu, pe sârmanul meu părinte, căci doi oameni ticăloși îl fac chiseliță.

La care don Quijote răspunse foarte tacticos și flegmatic:

— Preafrumoasă domniță, petițiunea domniei tale nu-și poate avea locul deocamdată, deoarece sunt împiedicat să mă amestec în altă aventură atâta timp cât nu duc la bun sfârșit una pentru care mi-am dat cuvântul. Ce aș putea face însă ca să-ți fiu de folos îți voi spune acum: dă fuga și spune-i tatălui domniei tale să reziste în bătălia aceea cât mai bine cu putință și să nu se lase învins cu niciun chip, până când îi cer eu învoire prințesei Moimițomițona ca să-i pot veni în ajutor la necaz; căci, dacă ea mi-o va da, cu siguranță îl voi scoate din el.

— Păcătoasa de mine! — zise atunci Maritornes, care era de față —. Până obții domnia ta învoirea aia de care vorbești, stăpânul meu o să și treacă pe lumea cealaltă.

— Îngăduiește-mi, doamnă, să obțin învoirea cu pricina — răspunse don Quijote —, căci, de-o voi avea, conta-va prea puțin că va fi pe lumea cealaltă, căci și de-acolo îl voi scoate, oricât s-ar opune lumea respectivă, sau cel puțin vă voi oferi o asemenea răzbunare împotriva celor ce-l vor fi trimis acolo, încât veți fi mai mult decât mijlociu satisfăcute.

Și, fără a mai spune altceva, se duse de căzu în genunchi înaintea Doroteei, cerându-i în formule cavalierești și rătăcitorești ca măreția sa să binevoiască a-i da învoire să dea fuga și să-l ajute pe castelanul aceluiaștelui castel, care era la mare ananghie. Prințesa i-o dădu cu dragă inimă, iar el, numaidecât, luându-și scutul pe braț și ducând mâna la spadă, se repezi la poarta hanului, unde cei doi oaspeți încă-l mai târnuiau pe

hangiuł și așa târnuir; dar nici nu sosi bine, că și încremeni, deși Maritornes și hangia il întrebau de ce se oprește în loc să-i sară-n ajutor stăpânului și soțului lor.

— Mă opresc — zise don Quijote — pentru că nu-mi e permis să duc mâna la spadă împotriva tagmei scutiferile; dar strigați-l pe scutierul meu Sancho, căci lui îi revin și pe el il privesc apărarea și răzbunarea aceasta.

Asta se întâmpla la poarta hanului, iar în acea împrejurare pumnii și scatoalcele erau în toiul lor, totul spre paguba hangiułui și spre turbarea Maritornei, a hangiei și-a fiicei sale, care se dădeau de ceasul morții văzând lașitatea lui don Quijote și ceasul rău prin care trecea soțul, stăpânul și părintele lor.

Dar să-l lăsăm aici, căci nu va lipsi cine să-l ajute ori, de nu, rabdă și tacă cine se-ncumetă mai mult decât i-o îngăduiesc puterile, și noi să ne întoarcem înapoi cu cincizeci de pași, spre a vedea ce i-a răspuns don Luis auditorului, căci i-am lăsat între patru ochi, tocmai când il întrebese despre motivul venirii lui pe jos și-mbrăcat într-un veșmânt atât de umil; la care băiatul, prinzându-l cu putere de mâini, semn că o mare durere îi înțeleșta inima, și vărsând lacrimi îmbelșugate, îi spuse:

— Domnule dragă, nu-ți pot spune altceva decât că din clipa în care Cerul a vrut și vecinătatea noastră a înlesnit să o văd pe doamna doña Clara, fiica domniei tale și doamnă mie, din clipa aceea am făcut-o stăpână peste vrerea mea; și dacă a domniei tale, adevărat domn și părinte al meu, nu se va opune, chiar azi va trebui să-mi devină soție. Pentru ea am părăsit casa tatălui meu și pentru ea m-am îmbrăcat în straiile astea, ca să o urmez oriunde s-ar duce, precum săgeata ținta sau marinarul nordul. Ea nu-mi cunoaște dorințele mai mult decât a izbutit să-nțeleagă din cele câteva dăți când de departe mi-a văzut ochii plânși. Cunoști, desigur, domnule, bogăția și noblețea părinților mei și faptul că eu le sunt singurul moștenitor: dacă ți se pare că sunt merite suficiente spre a cuteza să mă ferești pe deplin, acceptă-mă neîntârziat ca fiu al domniei tale; căci, dacă tatălui meu, împins de alte planuri, nu i-ar fi pe plac fericirea pe care am știut să mi-o caut, vremea are mai multă putere să desfacă și să schimbe lucrurile decât voințele omenești.

Zicând acestea, îndrăgostitul tânăr tăcu, iar auditorul rămase uluit, tulburat și uimit auzindu-l, atât pentru că auzise în ce fel și cu ce discernământ îi dezvăluise don Luis gândul său, cât și pentru că se vedea incapabil a ști ce hotărâre să ia într-un caz atât de subit și de neașteptat; drept care nu-i răspunse altceva decât să se liniștească până una, alta și să stea de vorbă cu slujitorii lui să nu-l ducă înapoi în aceeași zi, ca să aibă timp a chibzui cum ar fi cel mai bine pentru toți. Don Luis îi sărută mâinile cu sila și chiar i le scăldă în lacrimi, ceea ce ar fi putut înduioșa și-o inimă de marmură, nu doar pe cea a auditorului, care, om discernător, se și dumirise cât de bine îi prindea fetei sale acea căsătorie, deși, dacă ar fi fost cu puțință, ar fi vrut să o încheie cu consimțământul tatălui lui don Luis, despre care știa însă că voia să obțină un titlu nobiliar pentru fiul său⁷⁹⁰.

Într-acestea căzuseră la pace și oaspeții cu hangiu, căci, mai mult convinși de bunele argumente ale lui don Quijote, decât sub amenințare, îi plătiseră tot ce pretindea, iar slujitorii lui don Luis așteptau sfârșitul conversației cu auditorul și hotărârea stăpânului lor, când dracul, care nu doarme, rândui ca-n aceeași clipă să intre în han bărbierul căruia don Quijote îi luase coiful lui Mambrino și Sancho samarul măgarului pe care-l schimbase cu cel al dobitocului său, care bărbier, ducându-și asinul la grajd, îl văzu pe Sancho Panza care nu știe ce tot meremetisea la samar, și, de cum îl văzu, îl recunoscă și se-ncumetă să se năpustească asupra lui Sancho, zicând:

— Ah, dom'le tâlhar, te-am prins! Fă-te-ncoa' cu lighenașul și samarul meu pe care mi le-ai furat!

Sancho, văzându-se atacat așa, pe negândite, și auzind sudalmele ce-i erau aruncate, apucă samarul cu o mână și cu cealaltă îi dădu bărbierului un pumn, de-i umplu dinții de sânge. Bărbierul nu-și descleștă

⁷⁹⁰ Un „titlu nobiliar” nu i se putea solicita regelui decât de către cei ce făceau parte cel puțin din categoria privilegiată a cavalerilor și a stăpânilor de vasali. Beneficiarul, numit *titulado* sau *título*, se situa, în ierarhia nobiliară, imediat sub granzii de Spania. La sfârșitul domniei lui Filip al II-lea se puteau număra aproximativ o sută de *títulos* și de granzi. Filip al III-lea a acordat în jur de cincizeci de titluri. Alianțele prin căsătorii făceau posibilă și ascensiunea unor pături ca aceea a magistraților (*letrados*), ceea ce explică interesul cu care primește Juan Pérez de Viedma cererea lui don Luis.

însă mâna din pricina asta, ci ridică glasul atât de tare, încât veniră toți cei din han, atrași de zgomot și de încăierare, și zicea:

— Săriți, în numele regelui și-al justiției, hoțul ăsta, tâlharul ăsta de drumul mare vrea să mă ucidă doar pentru că-ncerc să-mi iau bunurile înapoi!

— Minți – răspunse Sancho –, eu nu-s tâlhar de drumul mare, în război cinstit a câștigat stăpânul meu don Quijote trofeecele astea.

Don Quijote era acolo de față, tare mulțumit să vadă cât de bine se apăra și ataca scutierul său și, din clipa aceea, îl ținu drept om dintr-o bucată și-și făgădui în sinea-i să-l armeze cavaler cu primul prilej, întrucât i se păru că ordinul cavaleriei ar fi bine reprezentat prin el. Printre alte lucruri pe care bărbierul le spuse în timpul încăierării, apucă să spună:

— Domnilor, samarul ăsta nu-i mai puțin al meu decât moartea cu care-i sunt dator Domnului și mi ți-l cunosc de parcă l-aș fi născut eu însumi, iar măgarul meu, care-i aici, în staul, nu mă va da de mincinos⁷⁹¹: de nu, încercați-l pe el, și dacă nu i-o veni ca turnat, să fiu eu netrebnic⁷⁹². Și altceva: în aceeași zi în care mi-a fost luat el, mi-au luat și-un lighenaș de alamă nou-nouț, de nici nu-i făcusem saftea, și care făcea un scud.

Aici don Quijote nu se mai putu stăpâni să nu răspundă și, așezându-se între cei doi și despărțindu-i, depuse samarul pe jos, ca să stea în depozit până când avea să se clarifice adevărul⁷⁹³, și zise:

— Pentru ca domniile voastre să vedeți în mod clar și manifest în ce eroare se află acest brav scutier, e destul că numește lighenaș sau tas de bărbier ceea ce a fost, este și va fi coiful lui Mambrino, pe care eu i l-am capturat în război cinstit și-al cărui stăpân am devenit eu însumi în legitimă și licită posesiune! În ce privește samarul, nu mă amestec, tot ce pot spune e că scutierul meu Sancho mi-a cerut învoirea de a lua valtrapul de pe calul acestui laș învins, spre a și-l împodobi cu el pe-al

⁷⁹¹ Reminiscență dintr-o snoavă tradițională în care măgarul e luat drept martor. În *DQ* II, 7, p. 67, la fel va proceda și jupâneasa lui don Quijote, apelând la mărturia găinilor.

⁷⁹² S-a remarcat aici o variațiune pe tema *Cenușăresei*.

⁷⁹³ Limbaj juridic ținând de regimul bunurilor aflate în litigiu.

său; i-am dat-o, iar el l-a luat, și faptului că s-a transformat din valtrap în samar nu pot să-i dau altă explicație decât cea obișnuită: și anume că asemenea transformări se văd în aventurile cavaleriești; drept confirmare, dă fuga, Sancho fiule, și adu aici coiful despre care omul acesta de treabă zice că ar fi lighenaș de bărbier.

— Pe legea mea, stăpâne – zise Sancho –, dacă n-avem altă dovadă a gândului nostru decât asta de care zici, păi coiful lui Mierlino⁷⁹⁴ e la fel de bine lighenaș de bărbier cum e harnașamentul omului ăstuia samar!

— Fă ce-ți poruncesc – replică don Quijote –, că doar nu toate lucrurile din castelul acesta vor fi fiind călăuzite de vrajă.

Sancho merse unde era lighenașul de bărbier și-l aduse; și, de cum îl văzu, don Quijote îl luă în mâini și zise:

— Priviți, domnilor, cu ce obraz putea spune scutierul acesta că așa ceva e lighenaș de bărbier, iar nu coiful despre care v-am vorbit; și jur pe ordinul cavaleriei pe care o profesez că acest coif este tot cel pe care i l-am capturat, fără a fi adăugat sau înlăturat nimic⁷⁹⁵.

— Aici nu-ncap nicio îndoială – sări Sancho să spună –, fiindcă din clipa când l-a cucerit și până acum, stăpânul meu n-a purtat cu el decât o singură bătălie, atunci când i-a slobozit pe nenorociții ăia puși în fiare; și de n-ar fi fost lighecoiful⁷⁹⁶ ăsta, nu i-ar fi fost prea moale, pentru că a fost răpăială zdravănă de pietre în împrejurarea aia.

⁷⁹⁴ Nouă deformare burlescă a numelui lui *Merlin* (în text: *Malino*, cu referire la *Maligno* „diavolul”).

⁷⁹⁵ Formulă utilizată de grefieri pentru a confirma autenticitatea unui document copiat de ei.

⁷⁹⁶ Echivalez cuvântul telescopat spontan de Sancho, *baciyelmo*, prin care scutierul încearcă să concilieze puncte de vedere incompatibile, readucând în prim plan, până și la nivel terminologic, tema „realității problematice”.

CAPITOLUL 45

În care se clarifică în cele din urmă dubiul despre coiful lui Mambrino și samar, cu alte aventuri petrecute, în deplin adevăr

— Cum vi se pare, domnilor și înălțimile voastre – zise bărbierul –, ce spun gentilomii ăștia, de încă se îndârjesc să susțină că ăsta nu e lighenaș de bărbier, ci coif?

— Și pe cine ar susține contrariul – zise don Quijote –, îl voi sili a recunoaște că minte, dacă este cavaler, iar dacă scutier, că răzmințe de-o mie de ori.

Bărbierul nostru, care la toate era de față, cunoscând bine toanele lui don Quijote, vru să-i încurajeze sminteala și să ducă gluma mai departe, ca să râdă toată lumea, și zise, vorbind cu celălalt bărbier:

— Domnule bărbier sau oricine-oi fi, află că și eu am aceeași meserie ca dumneata, și am de peste douăzeci de ani carte de examen⁷⁹⁷, și cunosc foarte bine toate uneltele bărbieriei, fără excepție; iar în tinerețe am fost de asemenea soldat și știu și ce este coif, și ce este morion, și coif cu vizieră, precum și alte lucruri legate de armată, vreau să zic de felurile de arme ale soldaților; și afirm, în lipsa unor opinii mai temeinice, apelând întotdeauna la cea mai bună judecată, că piesa aceasta de față și pe care acest brav domn o ține în mâini nu numai că nu este lighenaș de bărbier, ci e atât de departe de a fi așa ceva cum e departe albul de negru și adevărul de minciună; afirm de asemenea că acesta, deși e coif, nu e coif întreg.

— Sigur că nu – zise don Quijote –, pentru că-i lipsește o jumătate, și anume armura bărbiei.

— Așa e – zise preotul, care și pricepuse intenția prietenului său, bărbierul.

Și la fel declarară Cardenio, don Fernando și tovarășii săi; ba chiar auditorul, dacă n-ar fi fost atât de apăsător de problema lui don Luis, ar fi dat și el o mână de ajutor glumei, dar adevărul celor la care se gândea îl preocupa atât de mult, încât nu prea dădea atenție vorbelor acelora hazlii.

⁷⁹⁷ Document care atesta că un meseriaș a trecut probele conforme cu gradele sale (*aprendiz „ucenic”, oficial „calfă” și maestro „maistru”*). Acea „carte” îl îndreptătea să lucreze independent și, în cazul bărbierilor, să practice și mica chirurgie din epocă: lăsări de sânge, mici operații și extracții dentare.

— Doamne apără! — zise atunci bărbierul păcălit —. Cum de-i cu putință ca atâția inși onorabili să spună că nu e lighenaș de bărbier, ci coif? Pare un lucru ce ar putea ului o universitate întreagă, oricât de învățată ar fi. Destul. Dacă lighenașul este coif, păi atunci și samarul trebuie să fie valtrap de cal, cum a zis domnul acesta.

— Mie unuia mi se pare samar — zise don Quijote —, dar, după cum am mai spus, într-asta nu mă amestec.

— Că o fi samar sau valtrap — zise preotul —, în măsură s-o spună nu este decât don Quijote, căci în materii de cavalerie, toți domnii de față și cu mine îi recunoaștem superioritatea.

— Pentru Dumnezeu, domnii mei — zise don Quijote —, atâtea și atât de ciudate lucruri mi s-au întâmplat în acest castel, în cele două rânduri când m-am adăpostit aici, încât nu citez a afirma nimic dacă aș fi întrebat ce anume se cuprinde în el, deoarece îmi închipui că tot ce se petrece aici are loc pe calea magiei. Prima dată m-a chinuit grozav un maur fermecat aflat în el, iar lui Sancho nu i-a mers deloc bine cu alți acoliți de-ai lui⁷⁹⁸; iar astă-noapte am stat spânzurat de brațul acesta aproape două ceasuri fără a ști cum și nici de ce am ajuns să pic într-o asemenea nenorocire. Așa încât, a încerca să-mi spun acum părerea într-o situație atât de încâlcită, ar însemna, după părerea mea, să risc a face o judecată temerară⁷⁹⁹. Cât despre susținerea că acesta este lighenaș sau tas de bărbier, nu coif, mi-am și formulat răspunsul; dar de-i vorba să declar dacă lucrul acesta este samar sau valtrap, nu mă-ncumet a da o sentință definitivă: las aceasta la buna apreciere a domniilor voastre; datorită poate faptului că nu sunteți armați cavaleri cum sunt eu, nu veți avea de-a face cu vrăjile din acest loc și veți avea mințile libere și veți putea judeca lucrurile din acest castel așa cum sunt ele în chip real și adevărat, iar nu așa cum mi se arătau mie.

— Nu încape nicio îndoială — răspunse la acestea don Fernando — că seniorul don Quijote a vorbit foarte bine azi și că nouă ne revine decizia în procesul acesta; și, pentru ca totul să fie mai temeinic, voi aduna în secret voturile domnilor de față și despre ceea ce va rezulta voi da pe de-a-ntregul și în chip limpede știre.

⁷⁹⁸ Vezi DQ I, 17.

⁷⁹⁹ În text: *juicio temerario*, opinie emisă fără date suficiente.

Pentru cei ce o și aveau despre toana lui don Quijote, toate acestea erau motiv de haz nespus, dar celor care o ignorau li se părea cea mai mare sminteală de pe lume, îndeosebi celor patru slujitori ai lui don Luis, iar lui don Luis nici mai mult nici mai puțin, precum și altor trei călători care ajunseseră întâmplător la han și care păreau a fi poterași ai Sfintei Frății, cum și erau de fapt. Cel mai tare se dădea însă de ceasul morții bărbierul, căruia lighenașul îi stătea acolo în fața ochilor transformat în coiful lui Mambrino și care nu avea nicio îndoială că și samarul avea să i se transforme în valtrap bogat de cal; și unii, și alții râdeau văzând cum don Fernando aduna voturile fiecăruia în parte, vorbindu-le la ureche ca să spună în secret dacă giuvaierul acela atât de dezbătut era samar sau valtrap; și, după ce adună părerile celor care-l cunoșteau pe don Quijote, zise cu glas tare:

— Fapt este, om bun, că am ostenit adunând atâtea păreri, fiindcă văd că fiecare dintre cei pe care-i întreb ce vreau să aflu nu-mi spune decât că e o sminteală a spune că acesta e samar de măgar, iar nu valtrap de cal, și încă de cal pur sânge; va trebui, aşadar, să ai răbdare, căci, în ciuda dumitale și-a măgarului dumitale, obiectul acesta e valtrap, nicidecum samar, iar dumneata ți-ai susținut și argumentat foarte prost partea.

— N-aș mai avea-o eu de ceruri — zise suprabărbierul⁸⁰⁰ —; dacă domniile voastre toți nu vă-nșelați, așa să se-nfățișeze și sufletul meu înaintea Domnului cum mi se pare mie samar, nu valtrap; ci mersul legilor⁸⁰¹ ... etc. și nu mai zic nimic, doar că adevăr zic că nu-s beat, pentru că postesc mereu, doar de păcate nu.

Prostiile înșirate de bărbier stârneau nu mai puțin râs decât sminte-lile lui don Quijote, care zise tot atunci:

— Aici nu mai este nimic de făcut decât ca fiecare să-și ia partea, și ce Domnul ți-a dat fie de Sfântul Petru binecuvântat⁸⁰².

Unul dintre cei patru zise:

⁸⁰⁰ *sobrebarbero*: „bărbierul mai sus citat“, dar și „bărbierul și mai bărbier“, adică limbut și chiar hoț și ticălos, cum era reputația bărbierilor în Secolul de Aur.

⁸⁰¹ Proverbul întreg este „Allá van leyes do quieren reyes“, adică „Mersul legilor după voia regilor.“

⁸⁰² Proverb: „A quien Dios se la dio, San Pedro se la bendiga.“

— Dacă nu-i glumă pusă dinainte la cale, nu-mi intră-n cap că oameni cu judecata atât de sănătoasă cum sunt sau par a fi toți cei de față îndrăznesc să spună ca ăsta nu e lighenaș și nici ăla samar; dar cum văd că o afirmă și-o întăresc, ajung să cred că în încăpățânarea asta de-a susține un lucru atât de potrivnic celor arătate nouă de adevăr și de experiență se ascunde o taină; lua-m-ar... (și-o slobozi verde), n-o să mă convingă pe dos nici toți oamenii de pe lume cum că ăsta n-ar fi tas de bărbier și ăsta samar de măgar.

— S-ar putea prea bine să fie de măgăriță – zise preotul.

— Totuna – zise slujitorul –, căci nu de asta e vorba, ci dacă este sau nu este samar, după cum susțineți domniile voastre.

Auzind acestea, unul dintre poterașii care intraseră și care auzise încăierarea și disputa, plin de mânie și de supărare, zise:

— E samar la fel cum e tata taică-meu, și cine-a spus sau ar spune altceva se vede că-i beat criță.

— Minți ca un mocofan ordinar – răspunse don Quijote.

Și, înălțându-și darda, pe care nu o lepăda niciodată din mâini, porni să-i aplice o asemenea lovitură în cap, încât, dacă poterașul nu s-ar fi tras la o parte, ar fi rămas lat pe jos. Darda se făcu bucăți de pământ, și ceilalți poterași, văzându-și camaradul astfel agresat, ridicară glasul, cerând ajutorul Sfintei Frății.

Hangiul, care făcea parte din poteră⁸⁰³, intră pe loc să-și caute toiagul și spada și li se alătură camarazilor săi; slujitorii lui don Luis îl înconjurară pe don Luis, pentru ca nu cumva, profitând de zarvă, acesta să fugă; bărbierul, văzând casa cu susul în jos, își înșfăcă iarăși samarul, ceea ce făcu și Sancho; don Quijote duse mâna la spadă și-i atacă pe poterași; don Luis le striga slujitorilor să-i dea pace lui și să-i sară-n ajutor lui don Quijote, ca și lui Cardenio și lui don Fernando, care-i țineau cu toții partea lui don Quijote; preotul striga; hangița țipa; fiică-sa se zbuciuma; Maritornes plângea; Doroteea era tulburată; Luscinda năucită, iar doña Clara leșinată. Bărbierul îl ciomăgea pe Sancho; Sancho îl stâlcea pe bărbier; don Luis, pe care un slujitor de-al său îndrăznise

⁸⁰³ Hangiul făcea parte din Santa Hermandad, caz obișnuit printre cei de profesia lui.

a-l apuca de braț ca să nu fugă, îi dădu acestuia un pumn de-i umplu dinții de sânge; auditorul îl apăra; don Fernando îl ținea sub picioare pe un poteraș, măsurându-i trupul sub tălpi după plac; hangiul strigă încă o dată din răsputeri, cerând întăriri pentru Sfânta Frăție... Așa încât tot hanul era plin doar de plânsete, strigăte, țipete, năuceli, înfricoșări, spaime, nenorociri, lovituri de spadă, pumni, ciomăgeli, lovituri de picioare și țâșnet de sânge. Și în toiul acestui haos, acestei încălceli și acestui labirint universal, lui don Quijote îi apăru în memorie că se vedea vârat napristan⁸⁰⁴ în discordia din tabăra lui Agramante⁸⁰⁵, drept care zise cu un strigăt ce zgudui ca un tunet hanul:

— Opriți-vă toți, băgați toți spadele în teci, potoliți-vă toți, dacă vreți să rămâneți toți în viață!

Și la strigătul lui puternic, toți se opriră, iar el urmă, zicând:

— Nu v-am spus eu, domnilor, că acest castel este vrăjit și se vede că-n el locuiește o legiune de demoni? Spre confirmarea spuselor mele, vreau să vedeți cu propriii voștri ochi cum s-a petrecut aici și s-a mutat printre noi discordia din tabăra lui Agramante. Uitați-vă cum acolo unii luptă pentru spadă, ici pentru cal, colo pentru vultur, aici pentru coif, și toți ne luptăm și niciunii nu ne înțelegem. Veniți, așadar, domnule auditor, și domnia ta, domnule părinte, și unul să-l facă pe regele Agramante, iar celălalt pe regele Sobrino, și să aducem pacea. Căci, pe Dumnezeu Atotputernicul, e o mare mârșăvie ca atâția oameni de vază câți suntem aici să ne ucidem pentru pricini atât de frivole.

Poterașii, care nu pricepeau nimic din felul de-a vorbi al lui don Quijote și se vedeau maltratați de don Fernando, Cardenio și tovarășii lor, nu voiau să se potolească; bărbierul da, pentru că din încăierare

⁸⁰⁴ Expresia sp. *de hoz y de coz* (literal: „dând din coasă și din picior“).

⁸⁰⁵ Aluzie la episodul narat de Ariosto în *Orlando furioso*, cânturile XIV, XXVII și XXX. Regii mauri care asediaseră Parisul, unde se retrăsese Carol cel Mare, sunt prinși în mrejele Discordiei trimise în tabăra lor de către Arhanghelul Mihail în scopul ajutorării împăratului. Ei și-au disputat efectiv, după cum va menționa și don Quijote, spada Durandina/Durandal (Mandricardo cu Gradasso), calul Frontino (Rugero cu Sacripante) și scutul cu „vulturul alb“ (Rugero cu Mandricardo), dar nicăieri nu e vorba de vreun coif în cursul acestei discordii, devenite proverbială, și pe care în cele din urmă o potolesc regii sarazini Agramante și Sobrino.

se pomenise cu samarul și barba făcute harcea-parcea; Sancho, la cea mai mică șoaptă a stăpânului, ascultă, ca o slugă destoinică; cei patru slujitori ai lui don Luis stătură și ei locului, văzând cât de puțin câștigați erau dacă nu stăteau; doar hangiul o ținea una și bună că trebuiau pedepsite obrăznicile acelui nebun, care la fiecare pas îi întorcea hanul pe dos. În cele din urmă, zarva se potoli o vreme, iar în imaginația lui don Quijote samarul rămase valtrap până la ziua Judecății de Apoi, lighenașul coif și hanul castel.

Potoliți, așadar, și împăcați cu toții la insistențele auditorului și-ale preotului, slujitorii lui don Luis începură iarăși a-l bate la cap pe-acesta să se-ntoarcă numaidecât cu ei; și-n vreme ce el se tot ciondănea cu ei, auditorul se sfătui cu don Fernando, Cardenio și preotul ce era de făcut în cazul acela, pe care li-l aduse la cunoștință așa cum don Luis i-l spusese și lui. Se hotărî în cele din urmă ca don Fernando să le spună slujitorilor lui don Luis cine era el și că voia să era ca don Luis să meargă cu el în Andaluzia, unde avea să fie prețuit de către fratele său, marchizul, precum merita valoarea lui don Luis, întrucât oricum era cunoscută intenția lui don Luis de a nu se întoarce de data aceea în fața tatălui său nici dacă-l făceau fărâme. Cei patru, înțelegând, așadar, calitatea lui don Fernando și intenția lui don Luis, hotărâră ca trei dintre ei să se întoarcă și să-i povestească tatălui său cele întâmplare, iar celălalt să rămână ca să-l slujească pe don Luis și să nu-l părăsească până când nu aveau ei să se întoarcă sau să afle ce anume le poruncea tatăl lui.

Se potoli astfel acea mașinărie de încăierări prin autoritatea lui Agramante și prudența regelui Sobrino; dar dușmanul concordiei și adversarul păcii⁸⁰⁶, văzând cât fusese de desconsiderat și de păcălit și cât de mic îi fusese câștigul după ce-i aruncase pe toți într-un labirint atât de încurcat, se hotărî să mai încerce o dată, stârnind noi încăierări și frământări.

Fapt e, prin urmare, că, într-auzind calitatea celor cu care se înfruntaseră, poterașii se liniștiseră și se retrăseseră din încăierare, întrucât apreciaseră că, oricum s-ar fi desfășurat, tot ei ar fi trebuit să fie ciuca bățăilor, dar unul dintre ei, și anume cel snopit și călcat în picioare de

⁸⁰⁶ Diavolul.

către don Fernando, își aduse aminte că, printre alte mandate de aducere pentru delincvenți, avea și unul împotriva lui don Quijote, care, potrivit hotărârii Sfintei Frății, trebuia arestat pentru că-i pusese în libertate pe galerieni, așa cum se temuse, pe bună dreptate, și Sancho.

Cu închipuirea aceasta, vru să se încredințeze dacă semnalmentele lui don Quijote se potriveau și, scoțând din sân un toc de pergamente, găsi ce căuta și începu a citi rar, pentru că nu era bun cititor, și la fiecare cuvânt pe care-l citea se uita la don Quijote și compara semnalmentele din ordinul de aducere cu figura lui don Quijote, constatând că, fără nicio îndoială, el era cel vizat de ordin. Și, de îndată ce se încredință, își împături la loc pergamentul, luă în mâna stângă ordinul de aducere și cu dreapta îl apucă de gât pe don Quijote, atât de puternic, încât îi tăia respirația, și începu a striga din răputeri:

— Ajutor pentru Sfânta Frăție! Și ca să se vadă că o cer pe bună dreptate, să se dea citire acestui ordin, unde stă scris să fie arestat tâlharul ăsta de drumul mare.

Preotul luă ordinul și văzu că tot ce spunea poterașul era adevărat, iar semnalmentele se potriveau cu don Quijote; acesta, văzându-se tratat în așa hal de țopârlanul acela mojik, în culmea furiei și cu oasele trosnindu-i din încheieturi, îl prinse cum putu cu ambele mâini pe poteraș de beregată, încât, dacă nu i-ar fi sărit în ajutor camarazii, mai degrabă și-ar fi lăsat el viața acolo decât don Quijote strânsoarea. Hangiul, obligat să-i ajute pe cei de-o tagmă cu el, sări să-i dea ajutor. Văzându-l iar pe bărbatu-său prins în încăierări, iarăși începu să ridice glasul hangița, căreia-i ținură numaidecât hangul Maritornes și fiică-sa, cerând ajutor Cerului și celor de față. Când văzu ce se întâmpla, Sancho zise:

— Pe viul Dumnezeu, e adevărat ce zice stăpânul meu despre vrăjile din castelul ăsta, căci nu poți trăi niciun ceas liniștit în el!

Don Fernando îi despărți pe poteraș și pe don Quijote și, spre ușurarea amândurora, le descleștă mâinile pe care și le înfipseseră unul în gulerul tunicii celuilalt, iar celălalt în beregata lui, fără ca poterașii să înceteze însă a-și revendica prinsul, cerând să le fie predat legat fedeleș și pus la deplina lor dispoziție, căci așa o cereau slujba regelui și a Sfintei Frății, din partea căreia le cereau iarăși ajutor și sprijin ca să-l aresteze

pe banditul și tâlharul acela de drumul mare. Don Quijote râdea la auzul acelor vorbe și, cu mult calm, zise:

— Ia veniți încoace, indivizi josnici și de proastă condiție: tâlhărie la drumul mare numiți voi eliberarea celor puși în fiare, slobozirea prizonierilor, ajutorarea sărmanilor, ridicarea celor căzuți, lecuirea celor în nevoie? Ah, liotă infamă, vrednică, prin mintea voastră josnică și ticăloasă, să nu vă-mpărtășească Cerul valoarea ce se-ascunde în cavaleria rătăcitoare și nici să nu vă îngăduiască a înțelege păcatul și ignoranța în care vă aflați când nu respectați umbra, cu atât mai mult asistența oricărui cavaler rătăcitor! Ia veniți, bandiți cetași, nu poterași, tâlhari la drumul mare cu aprobarea Sfintei Frății, și spuneți-mi: cine-a fost ignorantul care a semnat ordinul de arestare împotriva unui asemenea cavaler ca mine? Cine e cel care a ignorat că toți cavalerii rătăcitori sunt în afara oricărei jurisdicții și că lor spada le este legea, cartă le e vitejia, decrete voința lor? Cine-a fost negliobul, zic iarăși, care nu știe că nu există diplomă de noblețe cu atâtea privilegii și scutiri ca aceea pe care-o dobândește un cavaler rătăcitor în ziua când e armat cavaler și se consacră asprei îndeletniciri a cavaleriei? Care cavaler rătăcitor a plătit vreodată bir, taxe pe vânzări, condurul reginei, impozite regale, taxe de trecere sau de barcă⁸⁰⁷? Care croitor i-a cerut vreodată bani pentru veșmintele pe care i le-a cusut? Care castelan, primindu-l în castelul său, l-a pus să-și plătească partea? Care rege nu l-a așezat la masă cu el? Care domniță nu l-a îndrăgit și nu s-a supus pe de-a-ntregul lui și bunăvoinței sale? Și, în sfârșit, care cavaler rătăcitor a existat, există sau va exista pe lume fără curajul de a-i snopi el singur cu patru sute de ciomege pe patru sute de poterași care i s-ar pune în drum?

⁸⁰⁷ Diferite tipuri de impozite, în ordine: *pecho* „bir”, un impozit direct de care hidalgii erau scutiți; *alcabala* „taxe pe vânzări”; *chapín de la reina* „condurul reginei”, impozit plătit odinioară în Castilia cu prilejul căsătoriei suveranului; *moneda forera* „impozite regale”, o taxă de vasalitate plătită suveranului din șapte în șapte ani, votată inițial de Cortes-uri pentru a evita devalorizările monedei; *portazgo* „taxă de trecere”, și *barca* „barcă”, taxe care se plăteau pentru a transporta mărfuri prin anumite locuri sau pentru a trece râurile în ambarcațiuni de transport.

CAPITOLUL 46

*Despre notabila aventură a poterașilor
și marea ferocitate a bunului nostru cavalier don Quijote*

În timp ce don Quijote spunea acestea, preotul se străduia să-i convingă pe poterași că don Quijote era lipsit de judecată, așa cum puteau vedea după faptele și după vorbele sale, și că nu aveau de ce să ducă mai departe cauza aceea, deoarece, chiar dacă l-ar fi arestat și luat cu ei, ar fi fost nevoiți să-l pună curând în libertate ca nebun; la care cel cu mandatul răspunse că nu era de competența lui să aprecieze nebunia lui don Quijote, ci să facă ce i se ordonase și că, arestat o dată, n-aveau decât să-l elibereze și de trei sute de ori.

— Totuși — zise preotul —, de astă dată nu trebuie să-l luați și de altfel nici el, după câte înțeleg eu, nu se va lăsa luat.

Pe scurt, atâtea știu preotul să le spună și atâtea nebunii știu don Quijote să facă, încât mai nebuni decât el ar fi fost poterașii dacă nu ar fi recunoscut betșugul lui don Quijote, drept care găsiră cu cale să se domolească și chiar să fie mijlocitorii păcii dintre bărbier și Sancho Panza, care tot își continuau cu multă vehemență gâlceava. În sfârșit, ca mădulare ale justiției, mijlociră cauza și îi fură arbitri, astfel încât ambele părți rămaseră, dacă nu detot mulțumite, cel puțin oarecum satisfăcute, pentru că se schimbă samarele, nu însă chingile și nici căpestrele. Cât privește coiful lui Mambrino, preotul, în ascuns și fără ca don Quijote să prindă de veste, îi dădu pentru lighenaș opt reali, iar bărbierul îi întocmi o chitanță, ca să nu se mai plângă de înșelătorie nici atunci, nici în vecii vecilor, amin.

Potolite fiind, așadar, aceste două încăierări, care erau cele mai grave și de mai mare însemnătate, mai rămânea ca slujitorii lui don Luis să consimtă a se întoarce acasă trei, iar unul să rămână spre a-l însoți pe don Fernando oriunde ar voi el să-l ducă; și cum soarta cea bună începuse, în fine, a-și impune lăncile și-a netezi greutățile în folosul îndrăgostiților aflați la han și a vitejilor din el, vru să meargă până la capăt și să dea un bun deznodământ la toate, pentru că slujitorii consimțiră să se supună întru totul voiei lui don Luis: fapt ce o umplu de atâta

mulțumire pe doña Clara, încât nimeni care i-ar fi privit chipul în împrejurarea aceea n-ar fi lipsit a recunoaște bucuria din sufletul ei.

Zoraida, deși nu înțelegea bine toate evenimentele la care fusese de față, se întrista și se veselea în mare, după ceea ce vedea și observa pe figurile fiecăruia, îndeosebi pe cea a spaniolului ei, la care își ațintea ochii întruna și de care-și ținea sufletul atârnat. Hangiul, care nu lipsise a observa darul și recompensa pe care preotul i le făcuse bărbierului, ceru cota-parte a lui don Quijote odată cu despăgubirea pentru burdufuri și vinul scurs, jurând că n-aveau să iasă din han nici Rușinante, nici dobitocul lui Sancho fără a i se plăti mai întâi lui până la ultimul bănuț. Preotul potoli totul și don Fernando plăti, deși auditorul, cu multă bunăvoință, se oferise și el să acopere cheltuiala; și în felul acesta toți rămaseră în pace și tihnă, astfel încât hanul nu mai semăna cu discordia din tabăra lui Agramante, cum spusese don Quijote, ci de-a dreptul cu pacea și liniștea din vremea lui Octavian⁸⁰⁸; și părerea obștească în toate acestea fu că trebuiau aduse mulțumiri gândului bun și marii elocințe a domnului părinte și neasemuitei generozități a lui don Fernando.

Văzându-se, așadar, liber și descotorosit de atâtea conflicte, atât de-ale scutierului său, cât și de-ale sale, lui don Quijote i se păru că ar fi bine să-și continue călătoria începută și să ducă la bun sfârșit marea aventură pentru care fusese chemat și ales⁸⁰⁹ și, ca atare, cu neșovăitoare hotărâre, căzu în genunchi înaintea Doroteei, care însă nu consimți să scoată nicio vorbă până când nu se scula el de jos, iar el, ca să-i dea ascultare, se ridică în picioare și-i zise:

— Este un proverb răspândit, preafrumoasă doamnă, că hărnicia e mama norocului⁸¹⁰, și experiența, în multe și grave împrejurări, a arătat că solitudinea negociatorului duce la bun sfârșit procesul îndoielnic;

⁸⁰⁸ Octavian, nepot al lui Iuliu Cezar, devenit împărat sub numele de Augustus (27 î. Cr. – 14 d. Cr.), a făcut să domnească la Roma așa-numita „pace octaviană”. În spaniolă, expresia *paz octaviana* e sinonimă cu „liniște absolută”.

⁸⁰⁹ Ecou al locului evanghelic: „Multi enim sunt vocati, pauci vero electi” („Mulți sunt chemați, dar puțini aleși”), *Matei*, 20, 16.

⁸¹⁰ Proverbul reprezintă o variantă a unei expresii din Sf. Augustin: „In unoquoque opere bono mater est diligentia” (*Index omnium quae... Augustino... dicta sunt...*, Veneția, 1584, s.v.).

ci în nimic altceva nu se demonstrează mai vârtos acest adevăr decât în treburile războiului, unde rapiditatea și promptitudinea preîntâmpină mișcările inamicului și obțin victoria înainte ca adversarul să treacă în apărare. Zic toate acestea, înaltă și neprețuită doamnă, deoarece mi se pare că șederea noastră în acest castel nu mai e de niciun folos, ba s-ar putea să ne fie chiar atât de păgubitoare, încât să ne și dăm seama într-o bună zi, căci cine știe dacă, prin spioni tainici și diligenți, dușmanul domniei voastre, uriașul, nu va fi aflat că mă pregătesc să-l distrug și, timpul dându-i răgaz, nu se va fi întărit într-o fortăreață sau într-un castel inexpugnabil, împotriva căruia de puțin folos ar fi sânguințele și forța brațului meu neostenit? Așa încât, iubită doamnă, să-i preîntâmpinăm, cum am mai spus, planurile, cu sânguința noastră și să plecăm numai decât întru aventura de bun noroc, căci nu veți întârzia să-l aveți după dorință decât atâta cât voi întârzia eu să dau ochii cu inamicul vostru.

Don Quijote tăcu și nu mai spuse nimic și așteptă cu mult calm răspunsul preafrumoasei principese, care, cu aer seniorial și măsurat după comportarea lui don Quijote, îi răspunse în felul acesta:

— Vă sunt recunoscătoare, seniore cavalier, pentru dorința pe care v-o manifestați de a mă ajuta în marea mea ananghie, întru totul ca un cavalier pe care-l preocupă și căruia nu-i e străină ajutorarea orfanilor și-a nevoiașilor, și deie Cerul să se împlinească dorința voastră și a mea, ca să vedeți că pe lume există și femei recunoscătoare; cât privește plecarea mea, aibă loc imediat, căci eu una nu am altă vrere decât a voastră: puteți dispune de mine după socotința și placul vostru, căci aceea care v-a încredințat apărarea propriei persoane și și-a lăsat pe mâinile voastre recuperarea statelor sale n-are cum să voiască a se împotrivi celor hotărâte de prudența voastră.

— La mila Domnului – zise don Quijote –. Și de vreme ce senioria voastră vă smeriți astfel în fața mea, nu vreau să pierd prilejul de a vă înălța și așeza pe tronul vostru moștenit. Plecarea aibă loc imediat, căci zicala știută potrivit căreia în întârziere stă primejdia⁸¹¹ dă pinteni dorinței mele de a o porni la drum; și întrucât nici Cerul n-a creat și nici infernul n-a văzut pe cineva care să mă înspăimânte și să mă descurajeze,

⁸¹¹ Adagiul din Titus Livius deja citat (*DQ* I, 29, p. 311, n. 538).

pune șaua, Sancho, pe Rușinante și înhamă-ți măgarul și telegarul regi-nei și să ne luăm rămas-bun de la castelan și de la domnii aceștia și să plecăm de-aici în clipă.

Sancho, care la toate era de față, zise, clătinând din cap într-o parte și-ntr-alta:

— Vai, domnule, domnule, zău că-n sătuc e mai dihai chichionul decât umblă zvonul⁸¹², ierte-mă descinsele cucoane⁸¹³!

— Ce chichion o fi în vreun sat sau în orașele din lumea toată, topârlane, al cărui zvon să poată bântui în detrimentul meu?

— Dacă înălțimea ta te superi – răspunse Sancho –, am să tac mîlc și n-am să mai spun nimic din ceea ce, ca bun scutier și ca slugă destoi-nică, aș fi dator să-i spun stăpânului meu.

— Zi ce vrei – replică don Quijote –, numai să nu cauți a mă-nfri-coșa cu vorbele tale: dacă ți-e frică ție, comportă-te cum ți-e firea, iar dacă mie nu-mi este, mă comport cum sunt.

— Nu-i vorba de asta, păcătos mi-s eu înaintea lui Dumnezeu – răspunse Sancho –, ci sunt sigur și încredințat că cucoana asta care zice că-i regina marelui regat al Moimițomițonului nu-i nici cât e mama, altminteri, dac-ar fi ce zice că e, nu s-ar tot pupăci cu unul de pe-aci, cum întorci capul și la tot colțul.

La vorbele lui Sancho, Doroteea se îmbujoră toată, fiindcă era adevărat că soțul ei, don Fernando, câteodată, la adăpost de alți ochi, culesese cu buzele parte din răsplata pe care i-o meritau dorințele, ceea ce Sancho văzuse și i se păruse că o asemenea necuviință cadra mai degrabă cu o damicelă de curte decât cu doamna regină a unui imperiu atât de mare, drept care nu putu și nici nu vru să-i răspundă ceva lui Sancho, ci-l lăsă să-și urmeze vorbirea, iar el zise:

— Zic asta, domnule, pentru că, după ce-am bătut atâtea drumuri și cărări și-am avut parte de-atâtea nopți rele și de zile și mai și, dacă vine de ne culege roada muncilor noastre unul care-o mocoșește pe-aici

⁸¹² Proverb: „Hay más mal en el aldegüela que se suena“, adică lucrurile stau mai rău sau sunt mai dificile decât par.

⁸¹³ Echivalează o deformare lexicală cu substrat, voit sau nu, malițios și în doi peri: „Con perdón de las tocas honradas“ (aprox. „Ierte cinstitele broboade“) devine „Con perdón de las toçadas honradas“ („Ierte pipăitele cinstite“).

prin han, nici n-are rost să dau zor să pun șaua pe Rușinante, samarul pe măgar și hamurile pe telegar, ci mai bine să stăm liniștiți, și fiecare stoalfă toarcă, iar noi să ospătăm⁸¹⁴.

O, Doamne apără, ce cumplită fu supărarea care-l încercă pe don Quijote la auzul vorbelor neobrazate ale scutierului său! Zic c-a fost atât de mare, încât, cu limba împleticită și bâlbâită, zvârlind foc viu din ochi, zise:

— O, țărănoiule ticălos, gură spurcată, neobrazatule, ignorantule, limbutule, clănțăule, nerușinatule, bârfitorule și calomniatorule! Ai cutezat să rostești asemenea vorbe în prezența mea și-a acestor ilustre doamne și-ai îndrăznit să-ți vâri în închipuirea ta împâclită asemenea imoralități și impertinențe? Lipsește din fața mea, monstru al naturii, saia de minciuni, dulap de baliverne, pătul de coțcării, născocitor de mârșavii, răspândac de sminteli, inamic al cuviinței datorate persoanelor regale! Du-te, să nu te mai arăți în fața mea, sub pedeapsa mâniei mele⁸¹⁵!

Și, zicând acestea, își încruntă sprâncenele, își umflă obrazii, privi în toate părțile și dădu cu piciorul drept o lovitură teribilă în pământ, semne, toate, ale mâniei ce-i mocnea în măruntaie⁸¹⁶. La cuvintele și gesturile lui furibunde, Sancho se simți atât de pleoștit și de speriat, încât s-ar fi bucurat să i se caște chiar atunci pământul sub picioare și să-l înghită, și nu mai știu să facă alta decât să-ntoarcă spatele și să dispară din prezența supărată a stăpânului său. Dar Doroteea cea discernătoare, care apucase a cunoaște atât de bine toanele lui don Quijote, zise, ca să-i îmblânzească mânia:

⁸¹⁴ Proverb: „Cada puta hile, y comamos“. Explicația a dat-o pe larg F. Rodríguez Marín, într-o notă savuroasă din *Quijote*-le său în 10 volume (vol. III, p. 322, n. 10). Concluzia este că expresia emană din cercurile proxeneților, care-și pun „protejatele“ să muncească, ei nemaigândindu-se decât la propriul folos.

⁸¹⁵ Calc după amenințarea exprimată în *ira regis* medievală, când vasalul își încălca supunerea datorată regelui și se expunea astfel „mâniei regelui“.

⁸¹⁶ Perfectă ilustrare a temperamentului coleric al lui don Quijote. Remarcabilă este prezența la finele acestei fraze a unui sugestiv octosilab trohaic („que encerraba en sus entrañas“), neremarcată de comentatori. În traducere, l-am precedat și cu altă secvență posibilă de același tip, care-i amplifică efectul („semne, toate,-ale mâniei...“).

— Nu vă indignați, seniore Cavaler al Tristei Figuri, de smintelile pe care le-a spus bunul vostru scutier, căci s-ar putea să nu le fi rostit fără temei și nici judecata sănătoasă și cugetul său creștinesc nu pot fi bănuite de mărturie mincinoasă împotriva cuiva; prin urmare, e de crezut, fără doar și poate, că, întrucât în castelul acesta, după cum spuneți voi, seniore cavaler, toate lucrurile merg și se petrec pe calea magiei, s-ar putea, zic, ca Sancho să fi văzut pe calea aceasta diavolească ceea ce el zice că a văzut atât de ofensator pentru onoarea mea.

— Jur pe Dumnezeu cel Atotputernic – zise atunci don Quijote – că măreția voastră ați pus degetul pe rană și că păcătosului de Sancho i-a apărut cine știe ce vedenie rea care l-a făcut să vadă ceea ce ar fi fost imposibil de văzut altfel decât prin intermediul vrăjilor: căci eu știu bine bunătatea și inocența acestui nefericit care nu poate depune mărturii mincinoase împotriva nimănui.

— Așa este și așa va fi – zise don Fernando –, motiv pentru care înălțimea ta, seniore don Quijote, va trebui să-l ierți și să-l readuci la sânul bunăvoinței domniei tale⁸¹⁷, „sicut erat in principio”⁸¹⁸, înainte ca asemenea vedenii să-l smintească.

Don Quijote răspunse că îl iartă, iar preotul se duse după Sancho, care veni tare spășit și, căzând în genunchi, îi ceru mâna stăpânului, iar acesta i-o întinse și, după ce-i îngădui să i-o sărute, îi dădu binecuvântarea, zicând:

— Acum vei sfârși prin a recunoaște, Sancho fiule, cât e de adevărat ce ți-am spus în multe alte dăți, și anume că toate cele din castelul acesta se săvârșesc pe calea magiei.

— Cred și eu că-i așa – zise Sancho –, fără numai povestea cu cerga, care s-a petrecut aieva, pe calea obișnuită.

— Să nu crezi una ca asta – răspunse don Quijote –, căci de-ar fi fost așa, te-aș fi răzbunat atunci și chiar acum; ci nici atunci, nici acum n-am putut vedea și n-am văzut pe seama cui să răzbun jignirea ta.

⁸¹⁷ Utilizare comică a unei expresii folosite pentru a marca întoarcerea excomunicațiilor sau a renegaților la sânul Bisericii (a folosit-o și robul, în *DQ* I, 40).

⁸¹⁸ „Așa cum era la început.” Verset din *Gloria Patri* („Sicut erat in principio et nunc et semper / et in saecula saeculorum, amen”).

Toți doriră să afle cum fusese povestea cu cerga, iar hangiuul le povesti punct cu punct zburătăcirea lui Sancho Panza, de care nu puțin râseră cu toții, și de care Sancho nu s-ar fi rușinat mai puțin, dacă stăpânul său nu l-ar fi încredințat din nou că fusese o vrajă: deși neghiobia lui Sancho nu ajunsese niciodată atât de departe, încât să creadă că nu fusese adevăr curat și lămurit, fără niciun amestec de amăgire, faptul de a fi fost cerguit de inși în carne și oase, iar nu de năluci visate sau închipuite, așa cum credea și susținea stăpânul lui.

Se scurseseră două zile de când toată acea ilustră societate se afla în han; și, apreciind că era timpul să plece, rânduiri astfel, încât, fără ca Doroteea și don Fernando să se mai ostenească a se întoarce cu don Quijote la el în sat, sub cuvântul basmului cu eliberarea reginei Moimițomițona, preotul și bărbierul să-l poată duce așa cum doreau și să-i caute tămăduială de sminteală la el acasă. Drept care puseră la cale, în înțelegere cu un harabagiu cu boi, ce trecuse din întâmplare pe-acolo, să-l ducă în felul următor: înjghebară un fel de cușcă din țaruși zăbreliți, destul de încăpătoare pentru ca don Quijote să poată sta comod în ea, după care don Fernando și însoțitorii săi, cu slujitorii lui don Luis și poterașii, împreună cu hangiuul, toți, sub îndrumarea și la sfatul preotului, își acoperiră chipurile și se deghizară, care într-un fel, care-ntr-altul, așa încât lui don Quijote să i se pară că ar fi alți oameni decât cei pe care-i văzuse în castelul acela.

Acestea odată făcute, intrară în cea mai mare tăcere acolo unde el dormea și se odihnea după trecutele încăierări. Se apropiară de el, iar el, slobod și netulburat de grija unei asemenea pățanii, dormea și, apucându-l zdravăn, îl legară fedeleș de mâini și de picioare, astfel încât, atunci când el se trezi speriat, nu mai putu nici să se miște, nici să facă altceva decât să se mire și să se uluiască la vederea atâtor fețe ciudate; și îndată căzu la gândul pe care i-l strecura închipuirea lui neslăbită și delirantă, crezând că toate acele figuri erau năluci din castelul acela vrăjit și, fără nicio îndoială, el însuși fusese vrăjit, de vreme ce nu se mai putea clinti și apăra: totul întocmai cum însuși preotul, născocitorul acestei mașinații, prevăzuse că avea să se întâmple. Numai Sancho, dintre toți cei de față, își păstrase judecata și figura obișnuită și, cu toate că nu mai avea mult ca să cadă la aceeași boală ca stăpânul său, nu lipsi a

recunoaște cine erau toate figurile acelea contrafăcute, dar nu îndrăzni să-și descoasă gura înainte de a vedea unde avea să ducă asaltul și arestarea stăpânului său, care, nici el, nu scotea nicio vorbă, așteptând să vadă până unde avea să-i ajungă nenorocirea: și anume, aducând acolo cușca, îl închiseră înăuntru, bătându-i atât de strașnic lemnele în cuie, încât n-ar fi putut fi smulse nici din două opintiri.

O luară apoi pe umeri și, la ieșirea din încăpere, se auzi un glas înfricoșător, atâta cât izbuti a-l modela bărbierul, nu cel cu samarul, ci celălalt, care zicea:

— O, Cavalerie al Tristei Figuri!, să nu-ți pricinuiască apăsare temnița în care stai, pentru că așa se cade ca să-ți duci mai repede la bun sfârșit aventura în care te-a aruncat marea-ți vitejie. Și ea isprăvi-se-va când furiosul și pătatul leu mancegan⁸¹⁹ și dalba porumbiță tobosană culca-se-vor împreună, după ce-și pleca-vor înalții grumaji sub blândul jug matrimonial, din a căror nemaiauzită împreunare ieși-vor la lumină bravii puiandri ce imita-vor ghearele hrăpinde⁸²⁰ ale eroicului lor părinte; și asta se va întâmpla înainte ca hăituitorul fugarei nimfe⁸²¹ să viziteze în două văleaturi⁸²² strălucitoarele chipuri⁸²³ în iutea și fireasca-i cursă. Iar tu, o, cel mai nobil și mai ascultător scutier care purtat-a spadă la cingătoare, barbă pe față și simț al mirosului în nas, nu fi nici descurajat, nici nemulțumit văzând cum este luată de sub ochii tăi floarea cavaleriei rătăcitoare, căci în scurt timp, de voi-va plăsmuitorul lumii, vedea-te-vei atât de sus pus și de înălțat, încât nu te vei mai recunoaște, iar făgăduielile pe care ți le-a făcut bunul tău stăpân nu vor fi înșelate; și te încredințez, din partea înțeleptei Mistificoniana⁸²⁴, că simbria îți va fi plătită, după cum vei vedea în fapt; și urmează pașii viteazului și

⁸¹⁹ În text: *león manchado*, unde *manchado* ar însemna atât „pătat”, cât și „din La Mancha”.

⁸²⁰ Termen heraldic: *hrăpind* (sau *agățat, ridicat*), sp. *rampante* (fr. *rampant*, germ. *aufgerichtet, kletternd*), adică un patruped „ridicat pe labelle sau picioarele din spate, corpul înclinat înainte” (Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, Editura Științifică, București, 1974, p. 86).

⁸²¹ „Soarele” (Apolo), fugărind-o pe Dafne (vezi *DQ I*, 43, p. 477).

⁸²² În doi ani de-a rândul.

⁸²³ Se referă la constelațiile zodiacale.

⁸²⁴ În text: *Mentironiana*, personaj imaginar al cărui nume comic derivă din *mentir* „a minți”. Echivalează în același spirit.

vrăjitelui cavaler, căci se cuvine să mergeți până unde vă veți opri amândoi. Și pentru că nu-mi mai este îngăduit să spun altceva, rămâneți cu Dumnezeu, că eu mă-ntorc de unde mă știu.

Și, isprăvindu-și profeția, își ridică vocea la un ton mai ascuțit și-apoi și-o coborî cu un accent atât de duios, încât până și cei la curent cu farsa fură cât pe ce să creadă că cele auzite erau adevărate.

Don Quijote rămase consolată de profeția ascultată, pentru că îi descâlci numaidecât tot înțelesul și văzu că i se făgăduise împreunarea într-un sfânt și legiuit matrimoniu cu iubita sa Dulcineea din Toboso, din al cărei pânțec binecuvântat aveau să iasă puiandrii, adică pruncii lor, întru slava perpetuă a La Manchei; și crezând aceasta adânc și nestrămutat, înălță glasul și, scoțând un oftat puternic, zise:

— O, tu, oricine-ai fi, care mi-ai prognosticat atâta fericire! Rogu-te să-i ceri din parte-mi înțeleptului vrăjitor ce poartă grija intereselor mele să nu mă lase a pieri în temnița aceasta în care sunt purtat acum, înainte de a-mi vedea împlinite făgăduielile atât de îmbucurătoare și neasemuite cum sunt cele ce mi s-au făcut aici; căci, de va fi așa, voi socoti drept glorie suferințele din carceră și drept mângâiere lanțurile ce mă-ncing, și nu drept aspru câmp de bătălie patul⁸²⁵ în care-am fost culcat, ci drept așternut moale și crivat norocit. Cât despre consolarea lui Sancho Panza, scutierul meu, mă încred în bunătatea și buna lui purtare că nu mă va părăsi nici la bine, nici la rău; deoarece, dacă din pricina sorții neprielnice fie a lui, fie a mea, nu se va întâmpla să-i pot dărui Insula sau altceva pe măsură, după cum i-am promis, simbria lui cel puțin nu se va putea pierde, căci în testamentul meu, gata redactat, las cu limbă de moarte ce anume trebuie să i se dea, nu potrivit multelor și bunelor lui slujiri, ci posibilităților mele.

Sancho Panza se înclină înaintea lui cu mare cuviință și-i sărută ambele mâini, fiindcă numai una nu ar fi putut, căci amândouă erau legate la un loc.

Apoi, nălucile acelea luară cușca pe umeri și-o așezară în carul cu boi⁸²⁶.

⁸²⁵ Reminiscență din Petrarca: „E duro campo di battaglia il letto“ (*Canzoniere*, CCXXVI, 8).

⁸²⁶ Ecou posibil din *Lancelot ou le chevalier à la charrette* (*Cavalerul cu cotiga*), cca 1168, de Chrétien de Troyes. Un asemenea vehicul era destinat transportării umilitoare a delincvenților.

CAPITOLUL 47

*Despre felul ciudat în care a fost vrăjit don Quijote de la Mancha,
cu alte întâmplări faimoase*

Când se văzu astfel vârât în cușcă și urcat în car, don Quijote zise:

— Am citit multe și foarte serioase istorii cu cavaleri rătăcitori, dar niciodată n-am citit, văzut și auzit că au fost cavaleri vrăjiți duși în felul acesta și cu încetineala făgăduită de asemenea vite leneșe și zăbavnice, pentru că totdeauna sunt purtați prin văzduh cu iuțea miraculoasă, învâluți într-un nor cenușiu și întunecos ori într-un car de foc sau chiar pe un hipogrif sau altă jivină asemănătoare⁸²⁷; dar să fiu dus acuma într-un car cu boi, pe viul Dumnezeu, mă umple de tulburare! Pesemne însă că vrăjile și cavaleria din vremurile acestea ale noastre trebuie să urmeze alt drum decât acela urmat de cele vechi. Și s-ar putea de asemenea ca, fiind eu cavaler nou pe lume și primul care a resuscitat de mult uitata îndeletnicire a cavaleriei căutătoare de aventuri, tot de curând să se fi inventat și alte soiuri de vrăji și alte feluri de a-i transporta pe cei vrăjiți. Ce părere ai despre astea, Sancho fiule?

— Nu știu ce părere am — răspunse Sancho —, nefiind atât de citit ca înălțimea ta în scripturile rătăcitorești; aș îndrăzni totuși să afirm și să jur despre vedeniile astea care umblă pe-aici că nu prea sunt catolice.

— Catolice? Doamne ferește! — răspunse don Quijote —. Cum să fie catolice, dacă toți sunt diavoli care și-au luat trupuri fantastice ca să vină spre-a face așa ceva și-a mă aduce-n starea asta? Și dacă vrei să vezi că acesta-i adevărul, atinge-i și pipăiește-i și vedea-vei că n-au trup decât de aer⁸²⁸ și care nu stă în altceva decât în aparență.

— Pe Dumnezeul meu, domnule — replică Sancho —, i-am și atins, iar diavolul ăsta care umblă pe-aici atât de îndatoritor e destul de vânjos și are și însușirea deosebită de cea despre care am auzit c-o au diavolii;

⁸²⁷ Într-un nor negru care ascunde un car sunt purtați vrăjitorii Alquife și Urganda în *Amadís de Grecia*; în *Orlando furioso*, XXIV, 68–69, Astolfo zboară într-un car de foc și Ruggiero (IV, 45–50) pe hipogrif; în *Laberinto de Fortuna*, de Juan de Mena (1411–1456), poetul e răpit în carul Belonei, tras de balauri.

⁸²⁸ Cf. „Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet” („Pipăiți-mă și mă vedeți, că duhul carne și oase nu are”, *Luca*, 24, 29).

căci, după cum se zice, toți miros a pucioasă și-a alte damfuri scârboase, dar ăsta miroase a ambră de la o juma' de leghe.

Sancho, zicând acestea, se referea la don Fernando, care, ca nobil ce era, se vede că mirosea a ce zicea Sancho.

— Să nu te mire, Sancho prietene – răspunse don Quijote –, căci vreau să afli că diavolii știu multe și, deși poartă cu ei izuri, ei înșiși nu miros a nimica, fiindcă sunt spirite, iar dacă totuși miros, nu pot mirosi a lucruri plăcute, ci numai a unele rele și fetide. Și explicația este că, oriunde s-ar afla, ei își poartă iadul cu sine și nu pot primi niciun fel de ușurare în chinurile lor, și cum buna mireasmă este ceva care delectează și mulțumește, nu e cu putință să miroasă a ceva plăcut. Și dacă ție ți se pare că demonul acela despre care vorbești miroase a ambră, ori tu te amăgești, ori vrea să te amăgească el însuși, ca să nu-l iei drept demon.

Toate aceste colocvii avură loc între stăpân și slugă; și, temându-se ca Sancho să nu le dibuiască de-a binelea prefăcătorie, pe care de altfel era gata-gata s-o ghicească, don Fernando și Cardenio hotărâră să grăbească plecarea și, chemându-l la o parte pe hangiu, îi porunciră să pună șaua pe Rușinante și samarul pe dobitocul lui Sancho, ceea ce el îndeplini cu multă promptitudine.

Într-acestea, preotul se și înțelese cu poterașii ca să-l însoțească până la el în sat, dându-le atâta pe zi. Cardenio atârână de oblâncul șei lui Rușinante, la un capăt scutul⁸²⁹ și, la celălalt, lighenașul și, prin semne, îi porunci lui Sancho să încalece pe măgar și să-l apuce de hățuri pe Rușinante, iar de cele două laturi ale carului îi rânduiau pe poterași cu flintele lor. Înainte să se pună însă carul în mișcare, ieșiră hangița, fata ei și Maritornes ca să-și ia rămas-bun de la don Quijote, prefăcându-se că plâng, îndurerate de nenorocirea lui; și lor le spuse don Quijote:

— Nu plângeți, bunele mele doamne, căci toate aceste nenorociri sunt inerente celor care profesează ce profesez eu și, dacă nu mi s-ar fi întâmplat calamitățile acestea, nu m-aș considera cavalier rătăcitor faimos, deoarece cavalerilor cu puțin renume și faimă nu li se întâmplă nicio dată asemenea lucruri, fiindcă nimeni pe lume nu-și aduce aminte de

⁸²⁹ În text: *adarga* „scut“, care de fapt, încă din *DQ* I, 7, fusese înlocuit cu o *rodela* „pavăză rotundă“. Eroarea va persista și în *DQ* I, 52.

ei: celor viteji însă da, căci invidioși pe virtutea și bravura lor sunt mulți principii și mulți alți cavaleri, care încearcă pe căi necurate să-i distrugă pe cei buni. Cu toate acestea, virtutea e însă atât de puternică, încât și doar ea singură, în pofida întregii necromanții știute de către primul ei născocitor, Zoroastes⁸³⁰, va ieși victorioasă din orice încercare și-și va răspândi lumina peste lume așa cum și-o răspândește soarele în cer. Iertați-mă, preafrumoase doamne, dacă, din inadvertență, v-am adus vreo jignire, căci voit și cu bună știință n-am adus nicicând nimănui, și rugați-l pe Dumnezeu să mă scoată din închisoarea aceasta în care m-a vârat cine știe ce vrăjitor rău intenționat: și dacă mă voi vedea eliberat din ea, nu mi se vor șterge din amintire favorurile pe care mi le-ați acordat aici, în castel, ca să vi le răsplătesc, recunosc și recompensez după cum merită.

În timp ce se petreceau acestea între doamnele din castel și don Quijote, preotul și bărbierul își luară bun-rămas de la don Fernando și tovarășii săi, ca și de la căpitan și fratele lui și de la toate doamnele acelea mulțumite, îndeosebi de la Doroteea și Luscinda. Toți se îmbrățișară și se înțeleseră să-și dea de veste despre întâmplările lor, iar don Fernando îi spuse preotului unde să-i scrie ca să-l țină la curent cu starea lui don Quijote, încredințându-l că nimic nu i-ar face mai mare plăcere decât să afle asta, și că, la rândul-i, și el avea să-i înștiințeze despre tot ce i s-ar părea că le-ar putea face plăcere, atât despre căsătoria lui, cât și despre botezul Zoraidei, mersul treburilor lui don Luis și întoarcerea Luscindei acasă. Preotul se oferă să facă tot ce i se cerea, cu neabătută punctualitate. Se îmbrățișară încă o dată, și încă o dată își făcură noi făgăduințe.

Hangiul se apropie de preot și-i dădu niște hârtii, spunându-i că le găsisese într-un buzunar al cufărașului în care fusese găsită *Nuvela despre Curiosul imprudent*, și că, de vreme ce stăpânul lui nu se mai întorsese pe-acolo, le putea lua pe toate, fiindcă lui, neștiind să citească, nu-i făceau trebuință. Preotul îi mulțumi și, deschizându-le pe loc, văzu că la începutul manuscrisului zicea: *Nuvelă despre Rinconete*

⁸³⁰ Zoroastru, numele dat de greci profetului și reformatorului iranian Zarathustra (sec. al VI-lea î. Cr.), căruia i se atribuia și inventarea magiei.

și *Cortadillo*⁸³¹, de unde înțelese că trebuia să fie ceva nou și deduse că, întrucât cea despre *Curiosul imprudent* fusese bună, la fel trebuia să fie și aceea, căci s-ar putea ca toate să-i fi aparținut aceluiași autor; drept care o păstră, propunându-și s-o citească de îndată ce va avea răgaz.

Încălecă, la fel ca și prietenul său bărbierul, punându-și măștile, ca să nu fie numaidecât recunoscuți de către don Quijote, și o porniră la drum în urma carului. Și ordinea în care mergeau era aceasta: întâi venea carul, condus de stăpânul lui; de cele două părți ale sale mergeau, după cum s-a spus, poterașii, cu flintele lor; urma apoi Sancho Panza pe măgarul său, ducându-l de dârlogi pe Rușinante. La urmă detot, veneau pe catării lor zdraveni preotul și bărbierul, cu fețele acoperite precum s-a spus, cu ținută gravă și tihnită, neumblând mai repede decât le îngăduia pasul domol al boilor. Don Quijote ședea în cușcă, legat la mâini, cu picioarele întinse și sprijinit de zăbrele, atât de tăcut și de răbdător, de parcă n-ar fi fost om de carne, ci statuie de piatră.

Și, astfel, în trăgăneala și tăcerea aceea, meraseră cam două leghe și ajunseră într-o vale, unde bouarului i se păru că era locul potrivit ca să se odihnească și să să le dea nutreț boilor; și, împărtășindu-și preotului gândul, bărbierul fu de părere să mai meargă nițel, fiindcă el știa că în spatele unei costișe ce se zărea în apropiere era o vale cu iarbă mai bogată și mult mai bună decât cea de unde voiau să se oprească. Fu urmat sfatul bărbierului și, astfel, își continuară drumul.

Într-acestea, preotul întoarse capul și văzu că în spatele lor veneau șase sau șapte bărbați călare, bine îmbrăcați și echipați, care-i ajunseră curând din urmă, deoarece umblau nu cu nepăsarea și tihna boilor, ci ca unii care umblă pe catări de canonici și dornici a ajunge cât mai iute spre a-și face siesta la hanul ce se întrezărea la mai puțin de-o leghe de

⁸³¹ *Nuvela despre Rinconete și Cortadillo* a fost publicată pentru prima oară în 1613, ca una dintre piesele constitutive ale *Nuvelor exemplare*; manuscrisul găsit de hangiu confirmă că a fost redactată înainte de 1604. Se cunoaște și o versiune anterioară, rămasă în manuscris, copiată în 1606 de Francisco Porras de la Cámara pentru cardinalul Fernando Niño de Guevara, la Sevilla, și publicată abia în 1787 de Isidoro Bosarte. Ambele texte și un dosar al discuției pe această temă pot fi găsite de către cititorul român în *NE*, pp. 144–186 și Anexa II.

acolo. Cei harnici se apropiară de cei trândavi și se salutară politicos; iar unul dintre cei ce veniseră și care, în fapt, era canonic din Toledo și stăpânul celorlalți ce-l însoțeau, văzând procesiunea bine rânduită a carului, poterașii, Sancho, Rușinante, preotul și bărbierul, iar pe deasupra don Quijote vârat în cușcă și încarcerat, nu se putu abține să nu întrebe ce noimă avea ca omul acela să fie dus astfel, deși își imaginase, văzând însemnele poterașilor⁸³², că trebuie să fi fost vreun tâlhar periculos sau alt răufăcător a cărui pedepsire îi revenea Sfintei Frății. Unul dintre poterași, căruia i se pusese întrebarea, răspunse astfel:

— Domnule, ce însemnează că acest cavaler merge așa să o spună el însuși, pentru că noi nu știm.

Don Quijote auzi conversația și zise:

— Oare domniile voastre, domnilor cavaleri, sunteți versați și experți în materia cavaleriei rătăcitoare? Căci, dacă sunteți, vă voi împărtăși nenorocirile mele, iar dacă nu, n-are rost să mă ostenesc a vi le spune.

Tocmai atunci sosiseră preotul și bărbierul, văzând că drumeții intrașă în vorbă cu don Quijote de la Mancha, ca să răspundă ei, astfel încât să nu li se dea de gol stratagema.

Canonicul, la cele spuse de către don Quijote, răspunse:

— Într-adevăr, frate, știu mai multe despre cărțile cavalerești decât despre *Sumulele* lui Villalpando⁸³³. Așa încât, dacă nu-i vorba decât de asta, cu siguranță poți să-mi împărtășești tot ce-ți place.

— Voia Domnului – replică don Quijote –. Atunci, dacă așa stau lucrurile, domnule cavaler, vreau să știi că eu merg în cușca asta vrăjit din invidia și malversațiunea vrăjitorilor celor răi, căci virtutea mai degrabă e persecutată de cei răi decât iubită de cei buni. Sunt cavaler rătăcitor, și nu dintre aceia de-ale căror nume faima nu și-a amintit

⁸³² Poterașii Sfintei Frății purtau o uniformă verde – cu beretă de formă specială – pe care și-o acopereau, când erau la drum, cu o vestă fără mâneci. Erau înarmați cu flinte sau arbalette și purtau, ca simbol al autorității lor, *semitoiagul* deja menționat (DQ I, 16, p. 153).

⁸³³ Se referă la *Summa summularum* (1557), de Gaspar Cardillo de Villalpando, aristotelician antiscolastic, profesor la Universitatea din Alcalá. Deseori reeditat, rezumat și comentat, tratatul, devenit imediat manual, a fost tradus în spaniolă de Murcia de la Llana.

nicicând ca să-i eternizeze în memoria sa, ci dintre cei cărora, în pofida și-n ciuda aceleiași invidii și-a oricâtor magi a zămislit Persia, brahmani India, gimnosofiști Etiopia⁸³⁴, va trebui să le așeze numele în templul nemuririi, ca să slujească drept exemplu și model în secolii viitori, când cavalerii rătăcitori vedea-vor pașii ce vor fi ținuti să-i urmeze, dacă voi-vor să ajungă în culmea și-n vârful pline de onoare ale armelor.

— Adevărat grăiește seniorul don Quijote de la Mancha – zise atunci preotul –, căci el merge vrăjit în căruța asta nu din vina sa și pentru păcatele sale, ci din reaua intenție a acelor pe care virtutea îi supără și vitejia îi înverșunează. Acesta e, domnule, Cavalerul Tristei Figuri, dacă l-ai mai auzit vreodată pomenit pe nume, și-ale cărui isprăvi de vitejie și fapte mărețe vor fi scrise în bronzuri tari și-n marmuri veșnice, oricât s-ar strădui pizma să i le întunece și răutatea să i le-ascundă.

Când îi auzi pe prizonier și pe cel liber vorbind în asemenea termeni, canonicul fu cât pe ce să se crucească de uimire și nu putea pricepe ce i se întâmplase, de aceeași uimire fiind cuprinși toți cei care-l însoțeau. Într-acestea, Sancho Panza, care se apropiase ca să asculte conversația și să-i găsească el capac, zise:

— Acum, domnilor, că v-o plăcea sau nu v-o plăcea ce am să vă spun, fapt e că stăpânul meu don Quijote este tot atât de vrăjit cum e mama: e în toate mințile, mănâncă, bea și-și face nevoile ca toți ceilalți oameni și la fel cum și le făcea și ieri, înainte de a fi fost vârat în cușcă. Dacă așa stau lucrurile, cum vreți să mă faceți pe mine să cred că e vrăjit? Păi eu i-am auzit pe mulți zicând că cei vrăjiți nici nu mănâncă, nici nu dorm, nici nu vorbesc, pe când stăpânul meu, dacă n-ar fi întrerupt de alții, ar vorbi mai mult ca treizeci de avocați.

Și, întorcându-și privirea către preot, urmă zicând:

— Ah, domnule părinte, domnule părinte! Credeai că nu te recunosc și gândeai că nu dibuiesc și nu ghicesc încotro bat vrăjile astea noi?

⁸³⁴ Grecii îi numeau „gimnosofiști“ pe brahmanii indieni, înțelegând și prin unii, și prin alții un soi de filozofi asceți. Prezența lor în Etiopia e o legendă acreditată de *Etiopicele* lui Heliodor (sec. al III-lea d. Cr.), roman (trad. spaniolă, 1554) extrem de prețuit de către Cervantes, care voia să rivalizeze cu el, după cum o declară în „Prologul“ la *NE*, p. 15.

Păi află că te recunosc, oricât ți-ai acoperi chipul, și află că ți-am dat de rost, oricât ți-ai dosi înșelăciunile. În sfârșit, acolo unde domnește pizma nu poate să trăiască virtutea și nici unde e calicie, mărinimia. Blestemat fie dracul, că, dacă n-ai fi fost sfinția ta, la ceasul ăsta stăpânul meu ar fi fost gata însurat cu domnița Moimițomițona și eu aș fi fost pe puțin conte, căci nu te puteai aștepta la altceva atât de la bunătatea stăpânului, cel al Tristei Figuri, cât și de la mărirea slujirilor mele! Dar văd acum cât e de adevărat ce se spune pe la mine: roata norocului se-nvârte mai iute ca o roată de moară și cei care mai ieri călcau în papainoage astăzi sunt la pământ. De copii și de nevastă-mea îmi pare rău, pentru că tocmai când ar fi putut și-ar fi trebuit să-l vadă pe tatăl lor intrând pe poartă în chip de guvernator sau vicerege peste vreo Insulă sau vreun regat, o să-l vadă intrând doar în chip de rânđaș la cai. Tot ce-am spus, domnule părinte, a fost doar ca să-ți arăt stăruitor că sfinția ta porți vina răului tratament la care e supus stăpânul meu, și teme-te ca nu cumva Dumnezeu, în cealaltă viață, să nu-ți ceară să dai socoteală de întemnițarea stăpânului meu și să-ți pună-n cârcă toate ajutorările și binefacerile pe care stăpânul meu don Quijote a încetat să le mai facă atâta vreme cât stă închis.

— Ia fă lămpa mai mare ca să mă dămiresc!⁸³⁵ – zise atunci bărbierul –. Vasăzică și mătăluță, Sancho, ești din confreria stăpânului dumitale? Pe viul Dumnezeu, văd c-ar trebui să-i ții tovărășie-n cușcă și te pomeni că oi fi la fel de vrăjit ca și el, atins cum ești de toana și de cavaleria lui! În rea clipă te-ai îmborșoșat de făgăduielile lui și-n ceas rău ți-a intrat în tărtăcuță Insula pe care ți-o dorești atâta.

— Nu-s îmborșoșat de nimeni – răspunse Sancho – și nu-s eu ăla care să se lase-mborșoșat nici chiar de rege și, deși sărac, sunt creștin vechi și nu-s dator nimănui cu nimic; și dacă-mi doresc Insule, alții își doresc și lucruri mai rele, iar fiecare e fiul faptelor sale; și, om fiind, pot fi și papă, cu atât mai abitir guvernator al unei Insule, mai ales că stăpânul meu ar putea cuceri atâtea, încât să nici nu aibă cui le da. Ia seama cum vorbești, dom'le bărbier, că nu-i totul să pui bărbi și nu-i

⁸³⁵ În text: *¡Adóbame esos candiles!* „Fă lămpile mai mari“, subînțelegându-se „pentru că stau pe-ntuneric“, expresie de surprindere față de ceva neașteptat.

la fel Pedro cu Pedro⁸³⁶. Zic asta fiindcă ne știm unii pe alții și la mine nu țin zarurile măsluite. Cât despre povestea cu vrăjeala stăpânului meu, doar Dumnezeu știe adevărul, și hai s-o lăsăm baltă, că-i mai rău s-o scociorâm.

Bărbierul nu vru să-i răspundă lui Sancho, pentru ca nu cumva, cu naivitățile lui, să dea de gol tot ceea ce el și cu preotul se străduiau atâta să ascundă; și, cu aceeași temere, preotul îi spuse canonicului s-o ia nițel mai înainte, ca să-i spună misterul încușcatului, precum și alte lucruri ce-i vor face plăcere. Canonicul făcu întocmai și, luând-o înainte cu slujitorii săi și cu el, ascultă cu atenție tot ce vru a-i spune preotul despre firea, viața, nebunia și obiceiurile lui don Quijote, povestindu-i pe scurt originea și cauza delirului și desfășurarea aventurilor sale, până când îl vârâseră în cușca aceea, precum și planul ticluit de ei spre a-l duce acasă și-a vedea dacă nu i s-ar putea găsi cumva leac pentru nebunia lui. Slujitorii și canonicul se mirară încă o dată ascultând ciudata istorie a lui don Quijote și, după ce o ascultă, zise:

— Într-adevăr, domnule părinte, și eu, în ce mă privește, găsesc că așa-numitele cărți cavalerești sunt păgubitoare în republică⁸³⁷; și, cu toate că, purtat de un gust trândav și calp, am citit începutul aproape tuturor câte sunt tipărite, niciodată n-am izbutit să citesc vreuna de la cap la coadă, deoarece mi se pare că toate, unele mai mult, altele mai puțin, sunt totuna, și aceasta nu are ceva mai mult decât aceea și nici alta decât cealaltă. Și, după cum mi se pare mie, acest gen de scriere și de compoziție ține de-acela al fabulelor numite *milesiene*, care sunt povești absurde, ce urmăresc doar a delecta, nu și a instrui, cu totul altminteri decât ceea ce fac fabulele apologuri, care delectează și instruiesc totodată⁸³⁸.

⁸³⁶ Proverb: „Algo va de Pedro a Pedro.”

⁸³⁷ Faptul că Cervantes, în această conversație, atribuie unele din judecățile literare cele mai importante din *DQ* acestui ecleziast, care, ca și preotul, dovedește un gust avizat, se poate explica prin rolul dominant pe care l-au avut oamenii Bisericii în cenzurarea și aprobarea cărților de-a lungul întregului sec. al XVI-lea.

⁸³⁸ Se distingeau încă din Antichitate trei specii de fabule: mitologice, apolo-gice și milesiene (de la cetatea Milet, din Asia Mică); acestea din urmă erau sever judecate de comentatorii *Poeticii* lui Aristotel din cauza caracterului lor neverosimil și indecent. Punctul de vedere rostit aici fusese enunțat încă din epoca lui Carol Quintul de moraliști ca Juan Luis Vives (1492–1540), care pune semnul egalității

Și, cu toate că principalul scop al acestui fel de cărți e delectarea, nu știu cum și-l pot atinge, de vreme ce sunt pline de atâtea și-atât de nemăsurate sminteli: căci delectarea care se zămislește în suflet trebuie să decurgă din frumusețea și armonia pe care le vede sau le contemplă în lucrurile pe care văzul sau imaginația i le pun în față, iar orice lucru ce are în sine urâtenie și dezordine nu ne poate produce niciun fel de mulțumire. Păi ce frumusețe poate exista, sau ce proporție între părți și întreg și între întreg și părți, într-o carte sau o fabulă unde un tânăr de șaisprezece ani îi aplică o lovitură de spadă unui uriaș cât un turn și-l despică în două jumătăți, de parcă ar fi o turtă de migdale, și unde, când se urmărește să ni se zugrăvească o bătălie, după ce ni se spune că de partea dușmanilor sunt un milion de combatanți, iar împotriva lor stă protagonistul cărții, trebuie silnic, împotriva vrerii noastre, să înțelegem că acel cavaler anume a dobândit victoria doar prin vitejia brațului său puternic⁸³⁹ ? Păi ce să zicem de ușurința cu care o regină sau o împărăteasă moștenitoare se aruncă în brațele unui cavaler rătăcitor și necunoscut ? Ce ingeniozitate, dacă nu e detot barbară și incultă, se va putea mulțumi citind că ditamai turnul plin de cavaleri⁸⁴⁰ o apucă pe mare în larg, ca o navă cu vânt prielnic, și azi înnoptează în Lombardia, iar mâine se trezește pe tărâmurile Preotului Ioan din Indii⁸⁴¹ sau pe altele, pe care nici Ptolemeu nu le-a descris, nici Marco Polo nu le-a văzut ? Și dacă la asta mi s-ar răspunde că cei ce compun asemenea cărți le scriu ca pe niște lucruri mincinoase și, ca atare, nu sunt obligați să țină seama de mărunțișuri și adevăruri, le-aș răspunde că minciuna este cu atât mai bună cu cât pare mai adevărată și place cu atât mai mult cu cât ține de verosimil și posibil. Fabulele mincinoase trebuie să se mărite cu intelectul celor care le-ar citi și să fie scrise în așa fel, încât, înlesnind imposibilitățile, netezind nemăsurile, ținând cu sufletul la gură cugetele, să uimească, să taie

între *fabulele milesiene* și *cărțile cavaleriești*, și Alejo Venegas (1493 ?–1554), iar mai apoi, în 1596, de Alonso López Pinciano (?–d. 1627), în *Philosophía antigua poética*.

⁸³⁹ Exemple de armate uriașe biruite de un singur cavaler se pot găsi, printre altele, în *Orlando furioso* de Ariosto, în *Orlando innamorato* de Boiardo etc.

⁸⁴⁰ Posibilă aluzie la turnul care joacă un rol important în *Florambel de Escocia*, Valladolid, 1532.

⁸⁴¹ Vezi *supra*, „Prolog”, p. 11, n. 19.

respirația, să desfăteze și să distreze, astfel încât uimirea și bucuria să meargă împreună și în același pas; or, toate aceste lucruri nu le-ar putea realiza cine ar fugi de verosimilitate și de imitație, în care stă perfecțiunea scrierilor. N-am văzut nicio carte de aventuri cavalerești care să alcătuiască un trup fabulistic întreg cu toate mădularele sale, astfel încât mijlocul să corespundă începutului, iar finalul începutului și mijlocului, ci, dimpotrivă, ele sunt compuse cu atâtea mădulare, încât s-ar părea mai degrabă că au de gând să formeze o himeră sau un monstru decât să alcătuiască o figură proporționată. În afară de asta, sunt aspre ca stil; incredibile în isprăvi; în iubiri, lascive; în curtenii, necioplite; lungite în bătălii, stupide în discursuri, absurde în călătorii și, în sfârșit, străine de orice artă plină de discernământ și de-aceea vrednice a fi exilate din republica creștină, ca o mulțime inutilă.

Preotul îl ascultă cu mare atenție și i se păru om cu bun intelect și care avea dreptate în tot ce spunea și, astfel, îi spuse că, fiind și el de aceeași părere și având un ghimpe împotriva cărților de aventuri cavalerești, le arse pe toate cele ale lui don Quijote, și fuseseră multe. Și-i povesti puricarea la care le supusese și pe care anume le osândise la foc sau le lăsase în viață, împrejurare de care canonicul râse nu puțin și mai zise că, oricât vorbise de rău cărțile cu pricina, găsea în ele un lucru bun, și anume materia pe care-o ofereau pentru ca un bun intelect să se poată desfășura în ele, deoarece dăruiau un câmp întins și spațios pe unde pana poate alerga fără nicio stavilă, descriind naufragii, furtuni, ciocniri și bătălii, zugrăvind un căpitan viteaz, cu toate însușirile ce se cer pentru a fi astfel, arătându-se prudent, ca să preîntâmpine vicleniile dușmanilor săi și orator elocvent ca să-și încurajeze ori să-și înfrâneze soldații, matur la sfat, prompt în decizii, la fel de viteaz în așteptare, cât și în atac; zugrăvind ba un eveniment jalnic și tragic, ba veselă și negândită o întâmplare; colo o foarte frumoasă doamnă, cinstită, discernătoare și rezervată; ici un cavaler creștin, viteaz și cuviincios; colo un nerușinat barbar lăudăros; dincolo un prinț curtenitor, curajos și chibzuit; înfățișând bunătatea și lealitatea vasalilor, mărețiile și generozitățile seniorilor. Se poate arăta ba astrolog, ba excelent cosmograf, ba muzician, ba priceput în treburile statului, ba uneori i se va ivi, dacă vrea, și câte un prilej de-a

se arăta necromant.⁸⁴² Poate demonstra vicleniile lui Ulise, pietatea lui Eneas, vitejia lui Ahile, nefericirile lui Hector, trădările lui Sinon, prietenia lui Eurial, mărinimia lui Alexandru, curajul lui Cezar, clemența și buna credință a lui Traian, fidelitatea lui Zopir, prudența lui Cato⁸⁴³ și, în sfârșit, toate acele fapte care-l pot face desăvârșit pe un bărbat ilustru, când reunindu-le într-unul singur, când împărțindu-le multora.

— Și dacă acestea vor fi făcute cu delicatețe în stil și cu invenție ingenioasă, tinzând cât mai mult cu puțință spre adevăr, va alcătui fără doar și poate o pânză țesută cu felurite și frumoase urzeli, care, odată isprăvită, ar arăta o asemenea desăvârșire și frumusețe, încât ar atinge cea mai de seamă țintă ce li s-ar pretinde scrierilor, și anume să instruiască și să delecteze deopotrivă, după cum am mai spus. Pentru că scrisul liber de reguli⁸⁴⁴ al acestor cărți face cu puțință ca autorul să se poată arăta epic, liric, tragic, comic, cu toate acele însușiri pe care le cuprind în sinea lor preadulcile și plăcutele științe ale poeziei și oratoriei: căci epica se poate scrie la fel de bine în proză ca și-n versuri.

CAPITOLUL 48

*Unde canonicul continuă materia cărților cavaleriești,
cu alte lucruri demne de ingeniozitatea sa*

— E așa cum spuneți, domnule canonic – zise preotul –, și tocmai de-aceea sunt și mai vrednici de dojană cei care au alcătuit până acum asemenea cărți, fără a se preocupa în niciun fel de bunul discurs și nici

⁸⁴² În cele de mai sus s-ar putea vedea o prefigurare a primelor două cărți din *Persiles și Sigismunda*, „epopee în proză”, ceea ce a condus la supoziția că ele au fost redactate imediat după 1605.

⁸⁴³ Listă de arhetipuri exemplare din Antichitate: *Sinon* este prototipul trădătorilor, care i-a convins pe troieni să introducă în cetate calul de lemn (*Eneida*, II, vv. 57–194); prietenia dintre *Eurial* și *Nisus* e celebrată în *Eneida*, V, vv. 286–361; *Zopir*, potrivit lui Plutarh, și-a tăiat nasul și urechile pentru a-i înșela pe babilonieni și a ocupa un post de gardă ale cărui porți le-a deschis trupelor lui Darius.

⁸⁴⁴ În text: *escritura desatada*, concept corespunzător noțiunii retorice de *oratio soluta*, dezvoltată de Cicero și Quintilian, opusul ei fiind noțiunea de *oratio* sau *scriptio ligata*, exprimarea în versuri.

de arta și regulile care i-ar fi putut călăuzi și face faimoși în proză, așa cum în versuri sunt cei doi principii ai poeziei grecești și latinești⁸⁴⁵.

— Pe mine unul, cel puțin – răspunse canonicul –, m-a încercat oarecum ispita de a face o carte de aventuri cavalerești, respectând în ea toate punctele pe care le-am menționat; iar dacă e să mărturisesc adevărul, am gata scrise peste o sută de file⁸⁴⁶ și, ca să fac încercarea dacă răspundeau aprecierii mele, le-am împărtășit unor oameni pasionați de asemenea lectură, docti și discernători, precum și altora, ignoranți, mânați doar de plăcerea de-a auzi sminteli, și la toți am găsit o aprobare măgulitoare. Totuși nu am continuat, atât fiindcă mi se părea că fac ceva străin de profesiunea mea, cât și pentru că am văzut că mai mare e numărul proștilor decât cel al prudenților și că, preferabil fiind să fii lăudat de puținii înțelepți decât amăgit de către proștii cei mulți, nu vreau să mă supun judecății împâclite a vulgului înfumurat, căruia îi e dat în cea mai mare parte să citească asemenea cărți. Dar ceea ce mi-a smuls-o în cea mai mare măsură din mâini și chiar din gândul de-a o duce la bun sfârșit a fost un raționament pe care l-am făcut în sinea mea, scos din piesele de teatru ce se reprezintă acum⁸⁴⁷, zicându-mi: „Dacă cele care sunt acum la modă, atât cele inventate, cât și cele scoase din istorie, toate sau cele mai multe sunt sminteli recunoscute și lucruri ce n-au nici picioare, nici cap și, cu toate astea, vulgul le ascultă cu plăcere, le socotește și le apreciază drept bune, când ele sunt atât de departe de a fi astfel, iar autorii care le compun și actorii care le reprezintă zic

⁸⁴⁵ Homer și Virgiliu.

⁸⁴⁶ Alegație ce pare a confirma din nou ipoteza redactării unui întins fragment din *Persiles* încă înainte de 1605.

⁸⁴⁷ Trecerea bruscă de la cărțile cavalerești la producția dramatică a vremii dovedește ponderea reală a acestora din urmă în rândurile publicului. Cervantes pare a fi, în cele ce urmează, susținătorul principiilor aristotelice (cu insistență asupra unităților de timp, loc și acțiune). Totuși, poziția lui e mai nuanțată, întrucât se considera părintele „dramaturgiei noi” (*comedia nueva*), aducând pe scenă „figuri morale”, pe care teatrul clasic nu le admitea. Se schițează și o opoziție față de concepția mult mai deschisă a lui Lope de Vega, care, după cum și mărturisește în *Arte nuevo de hacer comedias* (*Nouă artă de a face piese de teatru*), publicată în 1609, vrea să scrie pe gustul publicului de rând, „pentru că el este cel care plătește”. Cervantes, deși dramaturg important și chiar inovator, s-a simțit neagreat de public.

că așa și trebuie să fie, deoarece așa le vrea vulgul, și nu altfel, și dacă cele care au o intrigă și dezvoltă fabula după cum o cere arta nu sunt de folos decât pentru patru discernători care le pricep, toți ceilalți fiind incapabili să le înțeleagă meșteșugul, iar lor le cade mai bine să-și câștige pâinea cu cei mulți decât renumele cu cei puțini, așa ar sta lucrurile și cu cartea mea, după ce-mi voi fi stricat ochii ca să respect regulile pome-nite, de voi ajunge să fiu croitorul de la răscruce⁸⁴⁸.“ Și, cu toate că uneori am încercat să-i conving pe comedianți că se înșală stăruind în opinia în care stăruie și că ar atrage mai multă lume și dobândi mai multă faimă reprezentând piese de teatru conforme artei decât pe cele smintite, sunt atât de încrâncenați și de încăpățânați în părerea lor, încât nu există argument și dovadă care să-i clintească din ea. Îmi amintesc că într-o zi i-am spus unuia dintre acești îndărătnici: „Spune-mi, nu-ți aduci aminte că s-au reprezentat în Spania, cu puțini ani în urmă, trei tragedii pe care le-a compus un poet faimos din aceste regate și ele au fost atât de bune, încât i-au minunat, bucurat și captivat pe toți câți le-au ascultat, atât din rândurile vulgului, cât și dintre aleși, aducându-le, doar ele trei, mai mulți bani oamenilor de teatru decât treizeci dintre cele mai bune câte s-au făcut de-atunci încoace?“ „Fără îndoială – mi-a răspuns autorul de care zic –, domnia ta vrei să vorbești despre *Isabela*, *Filis* și *Alexandra*⁸⁴⁹.“ „De ele vorbesc – i-am replicat eu –, și uită-te dacă respectau întru totul regulile artei și dacă, respectându-le, au încetat să pară ceea ce erau și să placă tuturor. Așa că vina nu e a vulgului care cere sminteli, ci a acelor care nu știu să reprezinte altceva. Da, căci n-a fost o sminteală *Nerecunoștința răzbunată* și nici *Numantia* n-a avut parte de-așa ceva, după cum asta n-a fost de găsit nici în *Negustorul îndrăgostit* și încă și mai puțin în *Dușmanca prietenoasă* ori în altele câteva compuse de unii poeți pricepuți, spre faima și renumele lor și

⁸⁴⁸ Aluzie la proverbul: „El sastre del cantillo, que cosía de balde y ponía el hilo“ („Croitorul de la răscruce, care coase pe daiboj, ba și așa mai aduce“).

⁸⁴⁹ Piese ale lui Lupericio Leonardo de Argensola (1559–1613): *Isabela* a fost scrisă pe la 1581, *Filis* s-a pierdut, iar *Alejandra* este inspirată din *Marianna* lui Ludovico Dolce. Sunt mai degrabă opere de tranziție de la teatrul clasicist, cu trăsături umaniste, la *comedia nouă*.

spre câștigul celor care le-au reprezentat⁸⁵⁰.“ Și acestor vorbe le-am mai adăugat și altele, cu care mi s-a părut că l-am lăsat oarecum încurcat, nu însă mulțumit și nici într-atâta de convins, încât să-l întorc din gândul lui greșit.

— Ați atins un subiect, domnule canonic – zise cu acest prilej preotul –, ce-a trezit în mine o veche pornire a mea împotriva pieselor de teatru acum la modă, la fel de înverșunată ca aceea împotriva cărților cavalierești, deoarece, în loc ca piesa de teatru să fie, după opinia lui Tullius, oglindă a vieții omenești, exemplu al moravurilor și imagine a adevărului⁸⁵¹, cele reprezentate acum sunt oglinzi de sminteli, exemple de prostii și imagini ale destrăbălării. Căci oare ce sminteală mai mare poate fi, în subiectul de care ne ocupăm, decât ca în actul întâi să intre un prunc în scutece, iar în al doilea să-l și vezi devenit bărbat matur și bărbos⁸⁵²? Sau e alta mai mare decât să ni se înfățișeze un babalâc viteaz și un copilandru laș, un lacheu retor, un paj bun sfetnic, un rege hamal și o prințesă rândășiță? Ce să mai spun despre atenția acordată timpului în care se pot sau se puteau petrece acțiunile reprezentate, decât că am văzut o piesă unde primul act a început în Europa, al doilea în Asia, al treilea s-a sfârșit în Africa, ba chiar, dacă ar fi fost în patru acte, al patrulea s-ar fi terminat în America și, astfel, s-ar fi desfășurat în toate cele patru părți ale lumii? Și dacă principalul element al unei piese trebuie să fie imitația, cum e oare posibil să satisfacă fie și o inteligență mijlocie dacă,

⁸⁵⁰ Canonicul enumeră succesiv *La ingratitud vengada* (1585?–1595, tipărită în 1620), de Lope de Vega; *La Numancia* (1583?), de Cervantes; *El mercader amante* (înainte de 1605), de valencianul Gaspar de Aguilar (1561–1623); și *La enemiga favorable* (înainte de 1589), de canonicul Francisco Agustín Tárrega, originar tot din Valencia. Niciuna nu fusese tipărită în 1604; geneza *comediei noi* este însă strâns legată de prezența lui Lope de Vega la Valencia, între 1588 și 1590.

⁸⁵¹ E vorba de Marcus Tullius Cicero; aforismul citat a fost păstrat de Aelius Donatus, în *Commentum Terentii*, V, 1, fiind citat și mai exact de Lope de Vega în *Arte nuevo de hacer comedias* (1609), vv. 123–125: „Por eso Tulio las llamaba espejo / de las costumbres y una viva imagen / de la verdad“ („De-aceea Tului le numea oglindă / a obiceiurilor și-o icoană vie / a adevărului“). În latinește: „Commoedia est imitatio vitae, speculum consuetudinis, imago veritatis.“

⁸⁵² Cf. Boileau, *Art poétique* (1674), III, vv. 39–42: „Un rimeur sans péril, delà les Pyrénées, / Sur la scène, en un jour, renferme des années. / Là souvent le héros d'un spectacle grossier, / Enfant au premier acte est barbon au dernier.“

imaginând o acțiune ce are loc pe vremea regelui Pepin⁸⁵³ și a lui Carol cel Mare, ni se spune despre cel care este personajul principal că a fost împăratul Heraclius, care a intrat cu Crucea în Ierusalim, și cel care a cucerit Sfântul Mormânt, ca Godefroi de Bouillon, deși între unul și celălalt sunt ani infiniti⁸⁵⁴; sau, dacă piesa de teatru se întemeiază pe ficțiune, cum de i se atribuie adevăruri istorice și se amestecă în ea frânturi din altele întâmplate altor personaje și-n alte vremuri, și nu cu aparențe de verosimilitate, ci cu erori vădite, într-un tot de neiertat? Și nenorocirea e că se găsesc ignoranți care susțin că asta e culmea desăvârșirii și că orice altceva ar însemna să cauți cai verzi pe pereți. Păi ce să mai zicem când ajungem la piesele de teatru sacre? Ce de false minuni sunt simulate în ele, ce de lucruri apocrife și rău înțelese, atribuindu-i-se unui sfânt minunile altuia! Ba chiar în piesele profane se încumetă să facă minuni, fără niciun alt motiv sau considerație decât părerea că acolo ar veni bine cutare minune sau mașinărie, cum i se zice, pentru ca mulțimea ignorantă să fie uimită și să vină la teatru. Și toate astea sunt spre paguba adevărului și în dauna istoriei și chiar spre ocară ingeniozităților spaniole, fiindcă străinii, care respectă cu mare exactitate legile piesei de teatru, ne consideră barbari și ignoranți când văd absurditățile și smintelile pe care le practicăm⁸⁵⁵. Și n-ar fi deloc o scuză îndesulătoare să spunem că principala intenție a republicilor bine cărmuite atunci când permit reprezentarea publică a pieselor de teatru este de a înveseli obștea cu o distracție onestă și de-a o îndepărta uneori de proastele înclinații pe care obișnuiește a le zămisli trândăvia și, de vreme ce acest scop poate fi atins cu orice fel de piesă, bună sau proastă, n-are rost să le fie impuse legi celor care le compun și le reprezintă și nici să-i oblige a le face așa cum ar trebui să fie făcute, câtă vreme, așa cum am spus, cu oricare se poate atinge scopul urmărit cu ele. La care eu aș răspunde

⁸⁵³ Pepin cel Scurt, rege al francilor, a domnit între 751 și 768; Carol cel Mare, fiul său, între 768 și 814.

⁸⁵⁴ Heraclius, împărat al Bizanțului (610–641), a intrat în Ierusalim în 630; Godefroi de Bouillon, în fruntea primei Cruciade, a cucerit Ierusalimul în 1099.

⁸⁵⁵ Nici în Italia, nici în Franța și cu atât mai puțin în Anglia, la începutul secolului al XVII-lea, teatrul nu respecta regulile celor trei unități sau pe cele ale *decorum*-ului. O va face abia teatrul clasic francez.

că acest scop ar putea fi atins mult mai bine cu piesele de teatru bune decât cu cele care nu sunt astfel, deoarece, asistând la o piesă alcătuită cu artă și bine construită, ascultătorul ar pleca înveselit de glume, uimit de peripeții, instruit de adevăruri, înțeleptit de discursuri, avertizat de intrigi, înfuriat de viciu și îndrăgostit de virtute: căci toate aceste simțiri trebuie să le trezească piesa de teatru bună în cugetul ascultătorului, oricât ar fi el de necioplit sau greu de cap, și e cu totul imposibil ca piesa înzestrată cu toate aceste calități să nu poată înveseli și distra, satisface și mulțumi în mult mai mare măsură decât una lipsită de ele, așa cum în cea mai mare parte sunt lipsite de ele acelea îndeobște reprezentate acum. Și vina acestei stări de lucruri nu le aparține poezilor care le compun, fiindcă unii din ei sunt foarte conștienți unde anume greșesc și știu perfect ce anume ar trebui să facă, dar, cum piesele de teatru au devenit marfă de vânzare, ei spun, și spun adevărul, că actorii nu le-ar cumpăra dacă n-ar fi de soiul acela; drept care poetul caută să se adapteze la ceea ce-i cere actorul care urmează a-i plăti opera. Și că acesta e adevărul se poate vedea după multele și infinitele piese compuse de către un preafecit talent al regatelor acestora⁸⁵⁶, cu atâta strălucire, cu atâta spirit, cu un vers atât de elegant, cu exprimări atât de alese, cu sentințe atât de grave și, în sfârșit, atât de pline de elocință și elevație a stilului, încât a umplut lumea cu faima sa; dar pentru că a vrut să se adapteze gustului actorilor, nu toate au ajuns, cum au ajuns unele dintre ele, în apogeul perfecțiunii pe care-l pretind. Alții le compun luând atât de puțin seama la ce fac, încât, după ce le reprezintă, actorii sunt nevoiți să fugă și să-și piardă urma, de frica de a nu fi pedepsiți, cum au și fost deseori, din pricină că au reprezentat lucruri în prejudiciul unor regi și spre dezoarea unor familii nobile. Și toate aceste neajunsuri, odată cu multe altele de care nu mai vorbesc, ar înceta dacă la curte ar fi o persoană inteligentă și cu discernământ care ar examina toate piesele de teatru înainte de a fi reprezentate (nu doar cele alcătuite la curte, ci toate câte ar urma să fie reprezentate în Spania), fără aprobarea, pecetea și semnătura căreia niciun organ de justiție să nu permită în localitatea sa reprezentarea niciunei piese, iar în felul acesta, comedianții ar avea grijă ce piese

⁸⁵⁶ Aluzie la Lope de Vega.

ar trimite la curte, și cu siguranță le-ar putea reprezenta, iar cei ce le compun ar privi cu mai multă grijă și atenție ceea ce fac, de teamă că operele lor ar trebui supuse examenului sever al cuiva priceput în domeniu; și, în felul acesta, s-ar face piese de teatru bune și ar fi atins în chip fericit scopul urmărit de ele: atât distracția poporului, cât și aprecierea ingeniozităților Spaniei, interesul și siguranța actorilor, precum și evitarea grijii de a-i pedepsi⁸⁵⁷. Și, dacă în sarcina altcuiva sau chiar a aceleiași persoane s-ar pune și examinarea cărților de aventuri cavale-rești ce s-ar mai alcătui de-acum încolo, s-ar ivi fără doar și poate unele înzestrate cu desăvârșirea de care ați pomenit, îmbogățindu-ne limba cu plăcutul și prețiosul tezaur al elocinței și făcând astfel încât vechile cărți să se întunece în lumina celor nou apărute, spre cinstita petrecere nu doar a trândavilor, ci și a oamenilor celor mai ocupați, căci nu e cu puțință ca arcul să stea permanent încordat și nici firea și slăbiciunea omenească n-ar putea rezista fără o destindere îngăduită⁸⁵⁸.

În punctul acesta al convorbirii lor ajunseseră canonicul și preotul când bărbierul, luând-o înainte, se apropie de ei și-i spuse preotului:

— Aici este, domnule licențiat, locul despre care spuneam că e potrivit pentru ca, în timp ce noi ne facem siesta, boii să aibă nutreț proaspăt și din belșug.

— Așa mi se pare și mie – răspunse preotul.

Și spunându-i canonicului ce anume avea de gând să facă, acesta pofti și el să rămână cu ei, atras de așezarea unei văi frumoase ce li se îmbia privirii. Și astfel, ca să se poată bucura atât de ea, cât și de conversația cu preotul, precum și ca să afle mai cu de-amănuntul isprăvile lui don Quijote, le porunci câtorva dintre slujitorii săi să se ducă la hanul ce se afla nu departe de acolo și să aducă de-ale gurii, pentru toți, fiindcă hotărâse a-și petrece popasul de prânz și după-amiaza în acel loc; la care unul dintre slujitori îi răspunse că dobitocul de povară, care trebuia să fi și ajuns la han, era încărcat cu destule provizii ca să nu mai fie nevoiți a mai lua de la han altceva decât orz.

⁸⁵⁷ Utopică aspirație după o cenzură de astă dată estetică, dar căreia în primul rând i-ar fi căzut victimă tocmai *comedia nueva*.

⁸⁵⁸ Cervantes schițează aici chiar programul propriilor sale *Nuvele exemplare*.

— Dacă-i așa – zise canonicul –, duceți acolo toți catării și întoarceți-vă cu cel de povară.

În timp ce se petreceau acestea, văzând că putea sta de vorbă cu stăpânul său fără prezența neslăbită a preotului și a bărbierului, pe care îi socotea suspecti, Sancho se apropie de cușca unde era don Quijote și-i spuse:

— Domnule, ca să-mi ușurez cugetul, vreau să-ți spun ce-i cu vrăjirea înălțimii tale, și anume că ăștia doi care merg cu fețele mascate sunt preotul de la noi din sat și bărbierul, iar asta mă face să-mi închipui că te duc așa doar pentru că te pizmuiesc că-i întreci în săvârșirea de fapte faimoase. Și dacă asta e adevărul, urmează că înălțimea ta nu ești vrăjit, ci îmbrobodit și prostit. Drept dovadă, vreau să te întreb ceva; și dacă o să-mi răspunzi cum cred că va trebui să-mi răspunzi, ai să atingi chiar înălțimea ta cu mâna amăgirea asta și-ai să vezi că nu ești vrăjit, ci cu judecata rătăcită.

— Întreabă-mă ce vrei, fiule Sancho – răspunse don Quijote –, căci am să-ți fac pe plac și-am să-ți răspund la tot ce vrei. Cât despre ceea ce spui, cum că cei ce vin și merg cu noi ar fi preotul și bărbierul, consătenii și cunoscuții noștri, s-ar putea prea bine să pară că sunt ei; dar că și sunt în realitate și în fapt, așa ceva să nu crezi cu niciun chip: ceea ce trebuie să crezi și să înțelegi este că, dacă seamănă cu ei, după cum spui, se vede treaba că aceia care m-au vrăjit își vor fi însușit acea aparență și asemănare, pentru că vrăjitorilor le vine ușor să ia chipul ce li se năzare, iar pe cele ale prietenilor noștri le vor fi luat ca să-ți dea ție prilejul de a gândi ce gândești și de a te afunda într-un atare labirint de închipuiri, încât să nu mai nimerești a ieși din el nici dacă ai avea funia lui Tezeu⁸⁵⁹; și-o vor mai fi făcut și ca să mi se clatine mie înțelegerea și să nu izbutesc a ghici de unde-mi vine această vătămare. Căci, dacă tu, pe de o parte, îmi spui că mă-nsoțesc bărbierul și preotul, iar pe de alta mă văd vârat în cușcă, știind bine că, în ce mă privește, puterile omenești, dacă nu sunt supranaturale, n-ar fi destule pentru a mă vâri într-o cușcă, ce

⁸⁵⁹ Vrea să spună „firul” Ariadnei, grație căruia Tezeu a putut ieși din labirintul din Creta, unde-l ucisese pe Minotaur. „Funie” (*soga*) va fi cea cu care se va echipa don Quijote când va coborî în peștera lui Montesinos (II, 22).

vrei să zic sau să gândesc decât că felul în care am fost vrăjit le întrece pe toate câte le-am citit în toate istoriile ce se ocupă de cavaleri rătăcitori care au fost vrăjiți? Așa că te poți împăca și liniști cu privire la încredințarea că ei sunt cei de care spui, fiindcă tot atâta sunt ei așa ceva cum sunt eu turc. Cât despre dorința ta de a-mi pune o întrebare, zi, și eu îți voi răspunde, chiar de mă vei întreba de azi până mâine.

— Ocrotească-mă, Sfânta Fecioară! — răspunse Sancho, strigând din răputeri —. Cum se poate, domnule, să fii atât de greu de cap și de sărac cu duhul, încât să nu vezi că ce-ți spun e adevărul adevărat și că-n întemnițarea și nenorocirea asta a domniei tale atârnă mai greu răutatea decât farmecele? Da' dacă așa stau lucrurile, vreau să-ți dovedesc fără tăgadă că nu ești vrăjit. Dacă nu, spune-mi, și dar-ar Domnul să te scoată din năpasta asta și să te vezi în brațele stăpânei mele Dulcineea când te-aștepți mai puțin...

— Încetează a mă mai conjura — zise don Quijote — și întreabă-mă ce vrei, că doar ți-am spus că-ți voi răspunde cât mai exact.

— Asta cer și eu — replică Sancho —, iar ceea ce vreau să știu e să-mi spui, fără să adaugi sau să ascunzi ceva, cum e de așteptat că vor spune și spun toți cei ce se îndeletnicesc cu armele, precum te îndeletnicești și domnia ta, în tagma cavalerilor rătăcitori...

— Zic că nu voi minți în nicio privință — răspunse don Quijote —. Întreabă-mă odată, căci, zău, mă obosești cu atâtea plecăciuni, rugăciuni și precauții, Sancho.

— Zic că sunt sigur de buna-credință și de sinceritatea stăpânului meu, așa că, întrucât se leagă de povestea noastră, întreb cu tot respectul, dacă nu cumva, de când ai fost vârat și, după părerea înălțimii tale, vrăjit, în cușca asta, ți-a venit cheful și voia de treburi mari și mici, după cum se zice.

— Nu înțeleg ce-i cu *voia de treburi*, Sancho; fii mai lămurit, dacă vrei să-ți răspund fățiș.

— Se poate să nu înțelegi, domnule, ce-nseamnă să faci treburi mari și mici? Păi la școală copiii cu asta sunt întărcați. Află, dar, că vreau să-mi spui dacă ți-a venit să faci ce nu-i chip să nu faci.

— A, da, acum te-nțeleg, Sancho! Ba încă de multe ori, și chiar acum îmi vine. Scoate-mă din pericolul ăsta, că nu-i deloc lucru curat!

CAPITOLUL 49

Unde se vorbește despre conversația plină de discernământ pe care a avut-o Sancho Panza cu stăpânul său don Quijote

— Ah — zise Sancho —, te-am prins! Asta voiam să știu, pe sufletul și pe viața mea. Ia fă-te-ncoace, domnule: ai putea tăgădui ce se spune îndeobște pe la noi când cineva nu-i în toanele lui: „Nu știu ce are cutărică, nici nu mănâncă, nici nu bea, nici nu doarme, nici nu răspunde la ce-l întrebi, de s-ar zice că-i vrăjit“? De unde e de tras încheierea că ăi care nu mănâncă, nu beau, nu dorm și nici nu-și fac treburile firești de care vorbeam, ăia sigur sunt vrăjiți, nu și ăi care au nevoie pe care-o ai înălțimea ta, și bei când ți se dă, și mănânci când ai ce, și răspunzi la ce ești întrebat.

— E adevărat ce zici, Sancho — răspunse don Quijote —, dar ți-am mai spus că sunt multe feluri de vrăjiri și s-ar putea ca, în timp, să se fi schimbat dintr-unele într-altele, iar în prezent uzul e poate ca oamenii vrăjiți să facă tot ce fac și eu, chiar dacă înainte vreme nu făceau. Așa încât n-ai cum să argumentezi și nici să tragi consecințe împotriva uzului vremurilor. Eu unul știu și sunt încredințat în sinea mea că sunt vrăjit, iar asta îmi e de ajuns pentru liniștea conștiinței mele, care m-ar apăsa tare greu dacă aș crede că nu sunt vrăjit și m-aș resemna să zac în cușca asta inactiv și laș, lipsindu-i pe mulți sărmani și nevoiași de ajutorul pe care li l-aș putea da, când ei vor fi având la ceasul acesta teribilă și urgentă nevoie de ocrotirea și sprijinul meu.

— Și totuși — i-o întoarce Sancho —, zic că, pentru mai multă îndes-tulare și încredințare, bine-ar fi, domnule, să încerci a ieși din temnița asta, că eu mă leg să ți-o înlesnesc din toate puterile mele și chiar să te scot din ea, și să-ncerci iar să te sui pe bunul domniei tale Rușinante, care și el s-ar părea că e vrăjit, după cât e de posomorât și de trist, și, odată făcute toate astea, să ne încercăm iarăși norocul de-a căuta alte aventuri; și dacă lucrurile nu merg bine, e tot timpul să ne-ntoarcem în cușcă, în care făgăduiesc pe legea mea de scutier bun și credincios să mă-nchid împreună cu înălțimea ta, dacă înălțimea ta ar fi să fii atât

de nenorocos sau eu atât de prost, încât să nu izbutim a ne duce la bun sfârșit ce spun⁸⁶⁰.

— Sunt bucuros să fac ce spui tu, Sancho frate – replică don Quijote –, și când vei vedea o împrejurare favorabilă ca să-mi pui în faptă eliberarea, te voi asculta în totul și cu totul⁸⁶¹; ci vedea-vei, Sancho, cum te amăgești în părerea despre nenorocirea mea.

Cu asemenea discuții se întreținură cavalerul rătăcitor și rău rătăcitul scutier până când ajunseră acolo unde, gata descălecați, îi așteptau preotul, canonicul și bărbierul. Boarul își dejugă numaidecât boii de la car și-i lăsă în largul lor să umble prin locul acela verde și tihnit, a cărei prospețime îi poftea să se bucure de ea nu pe inșii atât de vrăjiți ca don Quijote, ci pe cei atât de avizați și de discernători precum scutierul său; acesta îl rugă pe preot să-ngăduie ca stăpânul său să iasă un pic din cușcă, întrucât, dacă nu-l lăsau să iasă, temnița aceea nu avea să mai fie atât de curată cum cerea cuviința unui asemenea cavaler ca stăpânul său. Preotul pricepu și spuse că foarte bucuros i-ar îndeplini cererea, dacă nu s-ar teme ca stăpânul lui, văzându-se în libertate, să-și facă mendrele și să se ducă unde nimeni nu l-ar mai vedea vreodată.

— Mă pun eu chezaș că nu fuge – răspunse Sancho.

— Eu și mai abitir – zise canonicul –, mai ales dacă-mi dă cuvântul de cavaler să nu se depărteze de noi fără voia noastră.

— Da, mi-l dau – răspunse don Quijote, care asculta toate acestea –, cu atât mai mult cu cât unul ca mine, care este vrăjit, nu are libertatea de-a se scăpa pe sine când îi vine⁸⁶², fiindcă acela care l-a vrăjit îl poate sili să nu se urnească dintr-un loc vreme de trei veacuri, iar dacă ar fugi, l-ar face să se-ntoarcă în zbor. – Și că, de vreme ce așa stăteau lucrurile, puteau prea bine să-i dea drumul⁸⁶³, mai ales că era spre folosul tuturor;

⁸⁶⁰ *Quijotizarea* lui Sancho, observă Avallé-Arce, a devenit din acest moment efectivă, nemaiaivând la bază motivația lăcomiei.

⁸⁶¹ A intrat în acțiune, observă același critic, procesul invers, cel de *sanchificare* a lui don Quijote.

⁸⁶² Echivalez jocul de cuvinte scatologic din text: *hacer de su persona* „a dispune de sine” și „a-și goli pânțele”.

⁸⁶³ Tranziție inopinată la stilul indirect.

în caz că nu-i dădeau drumul, îi avertiza că n-avea cum să nu le pună la munci mirosul, dacă nu se îndepărtau de-acolo.

Pe mâna lui, deși le-avea legate, merse și canonicul și, pe temeiul cuvântului și-al bunei lui credințe, îl discușcară, lucru de care el se bucură nemăsurat și în stil mare văzându-se afară din cușcă; și primul lucru pe care-l făcu fu să-și dezmoștească tot trupul și să se ducă numai-decât unde se găsea Rușinante și, bătându-l de două ori cu palma pe crupă, zise:

— Încă mai sper, pe Dumnezeu și pe Maica sa binecuvântată, o, floare și oglindă a cailor, că în curând iar ne vom vedea amândoi după cum ne-o dorim: tu, cu stăpânul tău în spinare; iar eu, călare pe tine, îndeplinindu-mi slujba pentru care m-a trimis Dumnezeu în lume.

Și, zicând acestea, don Quijote se trase cu Sancho într-un loc mai dosnic, de unde reveni mai ușurat și încă și mai doritor să pună în lucrare ce avea să decidă scutierul său.

Canonicul îl măsură cu privirea și se mira văzându-i ciudățenia marii nebunii, ca și de faptul că, atunci când vorbea și răspundea, dovedea că are o inteligență cum nu se poate mai ascuțită: se-ntâmpla să bată câmpii, după cum s-a mai spus și-n alte rânduri, doar când venea vorba despre cavalerie. Și astfel, împins de compasiune, după ce se așezară cu toții pe iarba cea verde în așteptarea merindelor, canonicul îi spuse:

— E posibil, domnule hidalg, ca amara și trândava lectură a cărților cavalerești să fi avut asemenea putere asupra domniei tale, încât să-ți fi tulburat atât de rău judecata și să ajungi a crede că ești vrăjit, și alte lucruri de soiul acesta, tot atât de departe de a fi adevărate cum e minciuna însăși de adevăr? Și cum este oare posibil ca o minte omenească să ajungă a crede că au existat pe lume acea infinitate de Amadiși și acea gloată nesfârșită de cavaleri faimoși, atâția împărați ai Trapezuntului, atâția Felixmarți de Hircania, atâția telegari, atâtea domnițe rătăcitoare, atâția balauri, atâția zmei, atâția uriași, atâtea aventuri nemaiauzite, atâtea feluri de vrăji, atâtea bătălii, atâtea ciocniri năprasnice, atâtea eleganță în veșminte, atâtea prințese îndrăgostite, atâția scutieri conți, atâția pitici mucaliți, atâtea răvașe, atâtea declarații de dragoste, atâtea femei bătaioase și, în sfârșit, atâtea și atât de absurde situații câte cuprind cărțile

cavaleriești? Despre mine unul pot spune că, atunci când le citesc, atâta timp cât nu-mi silesc imaginația a gândi că toate sunt minciună și ușurătate, ele îmi dau oarece mulțumire; când însă îmi dau seama ce sunt cu adevărat, dau și cu cea mai bună dintre ele de perete, ba chiar focului aș da-o, dacă l-aș avea în apropiere sau sub ochi, ca pe unele ce merită din plin asemenea pedeapsă, întrucât sunt calpe și înșelătoare și străine de relațiile pe care le-ar cere natura obștească, și ca pe niște născocitoare ale unor noi secte și ale unui nou fel de viață, și ca pe cineva care dă prilej vulgului ignorant să creadă și să ia drept adevărate atâtea prostii câte sunt cuprinse în ele. Ba sunt chiar atât de sfruntate, încât cutează a tulbura mințile hidalgilor discernători și de neam bun, așa cum se vede după ce-au făcut din domnia ta, de vreme ce te-au adus în asemenea hal, încât a fost nevoie să fii închis într-o cușcă și adus într-un car cu boi, cum s-ar duce sau aduce vreun leu sau vreun tigru din loc în loc, ca să se câștige un ban cu el lăsându-l să fie privit de lume. Hai, seniore don Quijote, îndură-te de domnia ta, întoarce-te la sânul discernământului și învață-te să ți-l folosești pe cel mult pe care s-a milostivit Cerul să ți-l dăruiască, întrebuintându-ți preafericitul talent al ingeniozității domniei tale în alt fel de lecturi, care să-ți fie spre folosul cugetului și sporul reputației! Și dacă totuși, împins de înclinația naturală a domniei tale, tot ai mai vrea să citești cărți de isprăvi și aventuri cavaleriești, citește în Sfânta Scriptură pe cea a Judecătorilor⁸⁶⁴, căci acolo vei găsi adevăruri mărețe și fapte pe cât de adevărate, pe-atât de eroice. Lusitania a avut un Viriatus⁸⁶⁵; Roma, un Cezar; Cartagina, un Hannibal; Grecia, un Alexandru; Castilia, un conte Fernán González; Valencia, un Cid⁸⁶⁶;

⁸⁶⁴ *Cartea Judecătorilor* este a doua dintre cărțile istorice ale Bibliei. Se pune însă întrebarea dacă don Quijote știa latinește ca să o citească, întrucât, după conciliul din Trento, credincioșilor le era interzis să citească Biblia în limba vulgară.

⁸⁶⁵ *Viriatus*, conducător al răscoalei lusitanilor împotriva romanilor, care au pus la cale asasinarea lui în 139 î. Cr.

⁸⁶⁶ Conte *Fernán González* (sec. al X-lea) a fost ctitorul Castiliei independente, dominate până atunci de regatul León. Faptele lui sunt celebrate într-un epos medieval, *Poema de Fernán González*, într-o cronică retipărită în 1605, precum și în *Romancero*. *Rodrigo Díaz de Bivar*, *Cidul*, deși născut la Bivar, lângă Burgos, e pus în legătură cu Valencia deoarece a cucerit-o în 1094 și și-a stabilit acolo capitala, unde a și murit eroic în 1099.

Andaluzia, un Gonzalo Fernández⁸⁶⁷; Extremadura, un Diego García de Paredes; Jerez, un Garci Pérez de Vargas; Toledo, un Garcilaso; Sevilla, un don Manuel de León⁸⁶⁸, și lectura faptelor lor vitejești poate distra, instrui, delecta și umple de uimire cele mai înalte ingeniozități care le-ar citi. Aceasta ar fi într-adevăr o lectură demnă de mintea ascuțită a domniei tale, dragă seniore don Quijote, și din ea ai ieși erudit în istorie, îndrăgostit de virtute, instruit în bunătate, îmbunătățit în moravuri, viteaz fără temeritate, îndrăzneț fără lașitate, iar totul spre cinstea lui Dumnezeu, folosul domniei tale și faima La Manchei, de unde, după cum am aflat, domnia ta îți tragi obârșia și neamul.

Don Quijote ascultase nespus de atent argumentele canonicului, iar când văzu că le pusese capăt, după ce-l măsură cu privirea o bună bucată de vreme, îi spuse:

— Pare-mi-se, domnule hidalg, că discursul domniei tale a urmărit să mă convingă că n-au existat cavaleri rătăcitori pe lume și că toate cărțile de aventuri cavaleriești sunt false, mincinoase, dăunătoare și inutile pentru republică și că eu am făcut rău citindu-le, și mai rău dându-le crezare, ba încă și mult mai rău imitându-le, de vreme ce m-am decis a urma nespus de aspra profesie a cavaleriei rătăcitoare despre care ele dau învățătură, domnia ta tăgăduindu-mi că pe lume au existat Amadiși, fie de Gaula, fie de Grecia, precum și toți ceilalți cavaleri de care sunt pline scrierile acestea.

— Totul este literă cu literă așa cum relatezi domnia ta – zise atunci canonicul.

La care don Quijote răspunse:

⁸⁶⁷ E vorba de Gonzalo Fernández de Córdoba, supranumit Marele Căpitan, evocat deja în DQ I, 32, p. 341.

⁸⁶⁸ În ordine: *García de Paredes*, poreclit „Samsonul din Extremadura“, vezi DQ I, 32, p. 341, n. 600; *Garci Pérez de Vargas* s-a ilustrat la cucerirea Sevillei, în 1248 (vezi *Contele Lucanor*, XV); *Garcilaso de la Vega* s-a făcut remarcat la sfârșitul sec. al XV-lea, cu prilejul cuceririi Granadei, și nu trebuie confundat cu descendentul său, poetul cu același nume; *don Manuel de León*, contemporanul său, a intrat într-o împrejmuire unde fuseseră închiși lei flămânzi ca să ia o mânășă scăpată acolo de doamna gândurilor sale (motivul a fost preluat de Schiller [*Der Handschuh*] și, după el, la noi, de Eminescu [*Mănușa*]).

— Domnia ta ai mai adăugat de asemenea că acest soi de cărți mi-au făcut mult rău, întrucât mi-au tulburat judecata și m-au vârât într-o cușcă și că ar fi mai bine să mă îndrept și să-mi schimb lecturile, citind altele mai adevărate și care delectează și instruiesc mai bine.

— Așa este — zise canonicul.

— Ei bine — replică don Quijote —, eu unul socotesc că fără judecată și vrăjit ești tocmai domnia ta, de vreme ce te-ai apucat să spui atâtea blasfemii împotriva unei realități atât de acceptate în lume și considerate atât de adevărată, încât cel care ar nega-o, așa cum o negi domnia ta, ar merita aceeași pedeapsă pe care spui că o aplici cărților atunci când le citești și te supără. Căci a voi să bagi cuiva în cap că Amadís n-a existat pe lume și nici toți ceilalți cavaleri căutători de aventuri de care sunt pline vârf istoriile însemnează a voi să susții că soarele nu luminează, gheața nu înfrigurează și pământul nu ne susține; căci ce minte ar putea fi oare pe lume care să o poată convinge pe alta că n-a fost nimic adevărat în privința infantei Floripes și a lui Guy de Burgundia, sau în privința lui Fierabrás cu podul de la Mantible, întâmplare din vremea lui Carol Magnul, despre care jur că au fost tot atât de adevărate cum e ziuă acuma⁸⁶⁹? Și dacă e o minciună, atunci la fel o fi că n-au existat Hector, nici Ahile, nici războiul Troiei, nici Cei Doisprezece Pairi ai Franței, nici regele Artús al Angliei, care trăiește până în zilele noastre metamorfozat în corb și e așteptat fără preget la el în regat⁸⁷⁰. Și se va cuteza de asemenea a se spune că e mincinoasă istoria lui Guarino Mezquino⁸⁷¹,

⁸⁶⁹ Don Quijote replică referindu-se la cazuri legendare consemnate în istorii. În *Hystoria del emperador Carlomagno y de los doze pares de Francia* (vezi I, 10) se povestește că amiralul sarazin Balán domnea în castelul său de la Aguas Muertas (Aigues-Mortes) cu fiul său Fierabrás și fiica sa Floripes. La Apele-Moarte se ajungea pe podul Mantible, păzit de un uriaș înspăimântător și de o oaste de păgâni. Floripes s-a îndrăgostit de Guy de Burgundia, unul dintre cei doisprezece pairi, pe care-l adăpostește într-un turn până când îi vine-n ajutor Carol cel Mare. După ce Balán e învins și ucis, Floripes se convertește la creștinism, se mărită cu Guy de Burgundia și Carol cel Mare îi încununează ca regi ai acelor ținuturi.

⁸⁷⁰ Vezi *DQ* I, 5 și, respectiv, *DQ* I, 13.

⁸⁷¹ Aluzie probabilă la *Crónica del noble caballero Guarino meschino* etc., Sevilla, 1527, 1548, traducere a romanului italian *Guerrino il meschino* de Andrea da Barberino (1379?–1431?), ca și la poemul în octave *Il Meschino* de Tullia d'Aragona, Veneția, 1560.

și cea a căutării Sfântului Graal⁸⁷², și că sunt apocrife iubirile dintre don Tristan și regina Isolda⁸⁷³, precum și cele dintre Ginebra și Lanzarote, când încă mai sunt inși ce parcă-și amintesc a o fi văzut pe duena Quintañona, care a fost cea mai bună paharnică de vin din câte a avut Marea Britanie⁸⁷⁴. Și toate acestea sunt atât de adevărate, încât îmi amintesc că bunica mea din partea tatei, când vedea vreo duenă cu acoperământ venerabil îmi zicea: „Nepoate, aia seamănă cu duena Quintañona”; de unde trag încheierea că trebuie să o fi cunoscut sau cel puțin trebuie să fi văzut vreun portret de-al ei. Și cine va putea tăgădui că este adevărată istoria lui Pierre și a frumoasei Magalona, de vreme ce până în ziua de azi se vede în armăria regilor clampa cu care conduceau calul de lemn pe care călărea viteazul Pierre prin văzduh și care e nițel mai mare decât o oiște de căruță⁸⁷⁵? Și lângă clampă e șaua lui Babieca, iar la Roncesvalles este cornul lui Roland, de dimensiunile unei bârne mari. De unde se poate trage concluzia că au existat Cei Doisprezece Pairi, că a existat Pierre, că a existat Cidul și alți cavaleri asemănători,

despre care zice lumea
că pornesc în aventură⁸⁷⁶.

De nu, să mi se mai spună că nu-i adevărat nici că a fost cavaler rătăcitor viteazul lusitan Juan de Merlo, care s-a dus în Burgundia și s-a

⁸⁷² Potrivit legendelor medievale (materia bretonă), Graalul era cupa în care Iosif din Arimateia a adunat sângele lui Isus Cristos. În spaniolă circula traducerea unui vechi poem francez sub titlul *La demanda del Santo Grial con los maravillosos hechos de Lanzarote y de Galaz su hija* (Căutarea Sfântului Graal cu minunatele fapte ale lui Lanzarote și ale Galazei, fiica sa).

⁸⁷³ Legenda lui Tristan și a Isoldei era cunoscută în Spania mai cu seamă prin cartea *Don Tristán de Leonís*, deseori reeditată.

⁸⁷⁴ Vezi DQ I, 13, p. 118, n. 238.

⁸⁷⁵ Don Quijote confundă *Historia de la linda Magalona, hija del Rey de Nápoles, y de Pierres, hijo del conde de Provenza*, unde nu apare niciun cal zburător, cu istoria, la fel de răspândită, a altor doi îndrăgostiți, *La hystoria del muy valiente y esforçado caballero Clamades, hijo del rey de Castilla, e de la linda Claramonda, hija del rey de Tuscana*, Burgos, 1521 (derivată din versiunile franceze în proză ale poemului despre Adenet li Rois), unde apare într-adevăr calul de lemn, predecesor al lui *Clavileño* (rom. *Clampilemno*), vezi DQ II, 40 și 41.

⁸⁷⁶ Versurile mai sunt citate în DQ I, 9 și în DQ II, 16.

luptat în orașul Arras cu faimosul senior de Charny, mesir Pierre pe nume, iar apoi în orașul Basel, cu mosén Henric de Ramestan, din ambele isprăvi ieșind învingător și copleșit de faimă onorabilă⁸⁷⁷; și aventurile și provocările pe care tot în Burgundia le-au dus la bun sfârșit vitejii spanioli Pedro Barba și Gutierre Quijada (din a cărei familie cobor eu însumi în linie dreaptă bărbătească), învingându-i pe fiii contelui de Saint-Pol⁸⁷⁸. Mai tăgăduiască-mi-se și că don Fernando de Guevara n-a fost să caute aventuri în Germania, unde s-a luptat cu seniorul Jorge, cavaler din casa ducelui de Austria⁸⁷⁹; ia spuneți-mi dacă au fost închipuite turnirele lui Suero de Quiñones, cel din vestitul Pas⁸⁸⁰; isprăvile lui mosén Luis de Falces împotriva lui don Gonzalo de Guzmán⁸⁸¹, cavaler castilian, cu alte numeroase fapte de vitejie săvârșite de cavaleri creștini, din regatele de aici și din cele străine, atât de autentice și de adevărate, încât iar vin și zic că acela care le-ar tăgădui ar fi lipsit de orice rațiune și dreaptă judecată.

Canonicul rămase uimit auzind amestecul de adevăruri și minciuni pe care-l făcea don Quijote și văzând cunoștințele pe care le posedă

⁸⁷⁷ Cavalerii enumerați mai sus au trăit în sec. al XV-lea, faptele lor fiind consemnate în *Crónica de Juan II. Juan de Merlo*, cavaler castilian de origine portugheză, l-a provocat la Arras pe Pierre de Beaufremont, iar apoi, la Basel, pe *Henric de Ramestan* (sau Ravestein). A murit în 1443.

⁸⁷⁸ În 1433, *Gutierre de Quijada*, senior de Villagrancia, și *Pedro Barba* îi provoacă la luptă pe cei doi fii bastarzi ai contelui de Saint-Pol, Pierre, senior de Haubourdin, și Jacques. S-a considerat că Gutierre de Quijada ar fi fost unul dintre posibilele modele vii din care s-a inspirat Cervantes pentru a-l crea pe don Quijote.

⁸⁷⁹ În 1436, o provocare lansată de *Fernando de Guevara* a fost acceptată de *Georg de Vourapag*, lupta având loc la Viena, în același an.

⁸⁸⁰ Apărarea podului de peste râul Órbigo, de pe drumul spre Santiago, lângă Astorga, în 1434, de către *Suero de Quiñones* și camarazii săi, cunoscută sub numele de *El paso honroso*, a fost pesemne cea mai cunoscută ispravă cavaleriească din epocă. A fost organizată cu aprobarea lui Juan al II-lea, Suero de Quiñones angajându-se să rupă trei sute de lănci împotriva oricăror cavaleri, din iubirea pentru doamna sa. S-au întrecut șaiszeci și opt de cavaleri, castilieni, aragonezi, portughezi, francezi, italieni și bretoni. Suero de Quiñones a murit în 1458, în lupta cu Gutierre de Quijada, presupusul strămoș al lui don Quijote.

⁸⁸¹ *Luis de Falces* era un cavaler navarez care a acceptat provocarea lui don Gonzalo de Guzmán, senior de Torija, cu prilejul serbărilor de la Valladolid (1428), organizate de regii Castiliei și Navarrei.

despre toate lucrurile ce aveau atingere și legătură cu faptele cavaleriei lui rătăcitoare, drept care îi răspunse:

— Nu pot nega, seniore don Quijote, că n-ar fi adevărate unele din cele spuse de domnia ta, îndeosebi în ce-i privește pe cavalerii rătăcitori spanioli și așijderi țin să recunosc că au existat cei Doisprezece Pairi ai Franței, dar nu vreau să cred că au făcut toate lucrurile pe care le scrie despre ei arhiepiscopul Turpin⁸⁸², fiindcă adevărul în privința lor e că au fost cavaleri aleși de către regii Franței și au fost numiți *pari* întrucât toți erau egali în curaj, în calitate și în vitejie: cel puțin, dacă nu erau, erau îndreptățiți să fie, și era ca un ordin religios precum cele existente azi, cel de Santiago sau de Calatrava⁸⁸³, admițând că cei ce au intrat în ele trebuie să fie ori sunt datori să fie cavaleri viteji și de neam bun; și așa cum astăzi se spune „cavaler al Sfântului Ioan“ sau „de Alcántara“, în vremurile acelea se zicea „cavaler din rândul celor Doisprezece Pairi“, fiindcă cei aleși în acest ordin religios militar au fost doisprezece egali. Că a existat Cidul nu încapе îndoială, după cum nici Bernardo del Carpio; dar că au și făcut isprăvile de vitejie ce li se atribuie, ea e mare detot. În privința clampei pe care domnia ta i-o atribui contelui Pierre și care ar sta alături de șaua lui Babioca în armăria regilor, îmi mărturisesc păcatul de a fi atât de ignorant sau de scurt la vedere, încât, deși am văzut șaua, n-am izbutit să văd clampa, fapt cu atât mai regretabil dacă e atât de mare cum ai spus domnia ta.

— Nici vorbă, acolo este, fără doar și poate – replică don Quijote –, și, ca să dau mai multe indicii, se zice că e vârâtă într-un toc din piele de vițel, ca să nu se acopere de rugină.

— Se prea poate – răspunse canonicul –, dar, pe ordinele bisericești pe care le-am primit, nu-mi amintesc să o fi văzut. Chiar dacă admit însă că se află acolo, nu mă văd silit din pricina asta să cred în istoriile despre atâția Amadiși și nici în cele despre atâta liotă de cavaleri despre care ni se povestește pe-acolo, și nici nu e un motiv pentru ca un bărbat

⁸⁸² Autorul fictiv al unei cronici latine despre Carol cel Mare. Vezi *DQ* I, 6.

⁸⁸³ Cele mai importante patru ordine militare fondate în Spania medievală și care au avut o contribuție activă la Reconchistă: Calatrava (1158), Santiago (1170), Alcántara (1176) și Montesa (1319).

precum domnia ta, atât de onorabil și cu atâtea calități alese, să ajungă a crede că sunt adevărate atâtea și atât de ciudatele nebunii ca acelea câte sunt scrise în smintitele cărți de cavalerii.

CAPITOLUL 50

*Despre discernătoarele dispute pe care le-au avut
don Quijote și canonicul, împreună cu alte întâmplări*

— Bună treabă! — răspunse don Quijote —. Cărțile care sunt tipărite cu aprobarea regilor și cu încuviințarea celor cărora le-au fost prezentate și care, cu desfătare universală, sunt citite și lăudate de mari și mici, de săraci și bogați, de literați și ignoranți, de plebei și cavaleri..., pe scurt, de tot felul de persoane de toate stările și condițiile, să fie oare minciuni, tocmai ele, cu atâta aparență de adevăr, de vreme ce ne spun tatăl, mama, patria, rudele, vârsta, locul și isprăvile, punct cu punct și zi de zi, așa cum le-au săvârșit cutare cavaler sau cavaleri⁸⁸⁴? Taci, domnule, nu mai rosti asemenea blasfemie și, crede-mă, te sfătuiesc în privința asta ce anume trebuie să faci ca discernător, n-ai decât să le citești și vedea-vei plăcerea cu care te vei alege din lectura lor. Dacă nu, ia spune-mi: există cumva mulțumire mai mare decât a vedea, cum am spune, că aici și acum, în fața noastră, se arată un lac întins de smoală dând în clocot cu bulbuci, și prin el înoată, străbătându-l, o mulțime de șerpi, năpârci și șopârle și alte multe soiuri de animale feroase și spăimântătoare, iar din mijlocul lacului iese o voce nespus de tristă care zice: „Tu, cavaliere, oricine-ai fi, ce stai și privești lacul acesta de temut, dacă vrei să dobândești binele tăinuit sub apele-i negre, dovedește-ți bravura pieptului puternic și-aruncă-te-n mijlocul licorii lui negre și arzătoare, căci, de nu vei face astfel, nu vei fi demn să vezi înaltele minuni ce se ascund într-însul și cuprind cele șapte castele ale celor șapte zâne care zac sub negrimea aceasta”? Și cum, abia apucând s-audă glasul înfricoșător, fără a mai sta pe gânduri, fără a mai ține seama de primejdia la care se expune și chiar fără

⁸⁸⁴ Cf. argumentele hangului în *DQ* I, 32, pp. 342–343.

a se despovăra de greutatea puternicelor sale arme, încredințându-i-se lui Dumnezeu și doamnei sale, cavalerul se-aruncă în mijlocul lacului clocotitor și, când nu gândește și nici nu știe ce se va alege de el, se pomește pe câmpuri înflorite, cu care nici cele Elizee nu se pot asemui câtuși de puțin? Acolo i se pare că cerul e mai străveziu și soarele strălucește cu o lumină mai nouă. Ochilor lui li se înfățișează o dumbravă plină de pace, alcătuită din arbori atât de verzi și de frunzoși, încât verdeața lor îi bucură privirea, și urechea i-o desfată dulcele și neînvățatul cântec al micuțelor, nenumăratelor și pestrițelor păsărele ce-și întretaie zborul printre crengile încâlcite. Aici descoperă un pâriș, ale cărui ape răco-roase, părând cleștare lichide, curg pe nisipuri mărunte și albe pietricele, ce aduc a pulberi de aur și perle fine; colo vede o fântână meșteșugit durată din jasp multicolor și marmură șlefuită; ici vede alta, împodobită în stil grotesc⁸⁸⁵, unde măruntele ghiocuri ale midiilor împreună cu răscitele case albe și galbene ale melcului, rânduite într-o ordine dezordonată, amestecate cu cioburi de cristal strălucitor și smaralde imitate, alcătuiesc o lucrare atât de variată, încât arta, imitând natura, pare că o învinge acolo. Dincolo, pe neașteptate, i se ivește un palat fortificat sau un alcazar mândru⁸⁸⁶, cu zidurile de aur curat, crenelurile de diamante, porțile de hiacinte: pe scurt, e de-o compoziție atât de admirabilă, încât materialul din care este durat, deși nu-i mai puțin decât diamante, corunde, rubine, mărgăritare, aur și smaralde, mai prețioasă-i este lucrătura. Și mai era oare altceva de văzut, după ce văzuse acestea, decât a vedea ieșind pe poarta castelului o mare ceată de fecioare, ale căror veșminte elegante și fastuoase, dacă m-aș apuca acum să le descriu așa cum ni le povestesc istoriile, ar însemna să nu isprăvesc niciodată, și cea care

⁸⁸⁵ În text: *brutesco*: deformare a cuvântului *grotesco* (it. *grottesco*), stil arhitectonic și pictural „care imită diformitatea (*lo tosco*) peșterilor și animalele ce obișnuiesc să trăiască prin ele, jivine și păsări nocturne... în maniera faimosului pictor Hieronymus Bosch”, spune Covarrubias în *Tesoro*.

⁸⁸⁶ Don Quijote combină toposuri – lacul, dumbrava elizee, grota și palatul – caracteristice călătoriei în lumea subterană din narațiile cavalești. De comparat această aventură „imaginată” cu cealaltă, din peștera lui Montesinos, *DQ* II, 23. În această descriere a grotei s-a văzut schițată o doctrină incipientă a barocului (Joaquín Casaldueiro, *Sentido y forma del Quijote*, Ediciones Ínsula [Madrid], 1949, pp. 187–188).

părea cea mai nobilă dintre toate îl ia numaidecât de mână pe îndrăznețul cavalier ce se aruncase în lacul clocotit și ducându-l, fără a scoate nicio vorbă, în bogatul alcazar sau castel, îl pune să se dezbrace de haine cum îl născuse maică-sa, și-l scaldă în ape încropite, și-apoi îl unge peste tot cu pomezi înmiresmate, și-l îmbracă într-o cămașă de zăbranic⁸⁸⁷ nespus de diafan, toată înmiresmată și parfumată, și dă fuga altă fecioară și-i aruncă pe umeri o mantie care, cel mai puțin și mai puțin, se zice că obișnuiește a valora cât o cetate, ba chiar și mai mult? Ce-ar mai fi de văzut, așadar, când ni se povestește că, după toate acestea, îl duc în altă sală, unde găsește mesele puse cu atâta rânduială, încât rămâne uluit și minunat? Dar să vezi că i se toarnă pe mâini apă, din ambră toată și din flori înmiresmate distilată? Dar că-l poftesc să șadă pe un jilț de fildeș? Dar că le vezi pe toate fecioarele slujindu-l, într-o miraculoasă tăcere? Dar că i se aduce o asemenea felurime de mâncăruri, atât de savuros gătite, încât pofta nu știe spre care ar trebui să-și întindă mâna? Cum ar fi să auzi muzica răsunând în timp ce el mănâncă, fără a ști cine o cântă sau de unde răsună? Dar, odată isprăvit prânzul și mesele strânse, cum cavalierul rămâne tolănit în jilț și poate scobindu-se între dinți, după obicei⁸⁸⁸, și cum, pe negândite, pe ușa sălii intră altă fecioară mult mai frumoasă decât oricare dintre cele dintâi și se așază alături de cavalier și prinde a-i spune ce este cu castelul acela și cum stă ea vrăjită într-însul, împreună cu alte lucruri ce-l țin pe cavalier cu sufletul la gură și-i uimesc pe cititorii care-i citesc istoria? Nu vreau să mă lungesc mai mult cu aceste lucruri, căci se poate deduce din ele că orice parte citită din oricare istorie despre un cavalier rătăcitor va produce aceeași plăcere și minunare oricui ar citi-o. Și crede-mă, domnule, și, așa cum am mai spus, citește cărțile acestea și vei vedea cum îți alungă melancolia care te-ar putea încerca și-ți îmbunătățesc starea sufletească, dacă-ți este

⁸⁸⁷ În text: *cendal* „tela de seda muy delgada, o otra tela de lino muy sutil” (Covarrubias).

⁸⁸⁸ Folosirea ostentativă a scobitorii nu era considerată drept o dovadă de proastă creștere, dar în literatură a devenit un semn caracteristic al foamei cronice și umilitoare de care sufereau hidalgii (*DQ* II, 44), în asemenea măsură, încât și coșcarii (*pícaros*), când nu izbuteau să pună nimic în gură, se plimbau cu o scobitoare între dinți ca să arate că mâncaseră bine.

cumva posomorâtă. Despre mine unul pot spune că, de când sunt cavaler rătăcitor, sunt viteaz, manierat, generos, bine-crescut, magnanim, curtenitor, îndrăzneț, blând, răbdător, apt a îndura munci, temnițe, vrăji; și, cu toate că a trecut atât de puțin timp de când m-am văzut vârat ca nebun într-o cușcă, sper, prin vitejia brațului meu, cu ajutorul Cerului și cu condiția ca soarta să nu-mi fie potrivnică, a mă vedea peste puține zile rege peste vreun regat, unde să-mi pot învedera recunoștința și magnanimitatea ce mi se-ascund în piept. Căci, pe legea mea, domnule, săracul nu e în stare să-și învedereze virtutea generozității față de nimeni, chiar dacă ar poseda-o în cel mai înalt grad, iar recunoștința care constă numai în dorință este lucru mort, așa cum moartă este și credința fără fapte⁸⁸⁹. De-aceea aș vrea ca soarta să-mi ofere curând un prilej prin care să mă facă împărat, ca să-mi învederez inima făcându-le bine prietenilor mei, îndeosebi acestui sărman de Sancho Panza, scutierul meu, care e cel mai bun om din lume, și aș vrea să-i dăruiesc un comitat pe care de multe zile i l-am făgăduit, deși mă tem că nu are destoinicie să-și guverneze statul.

Sancho auzi aproape numai aceste ultime cuvinte rostite de stăpânul său, căruia îi spuse:

— Străduiește-te, înălțimea ta, seniore don Quijote, să-mi dăruiești acel comitat pe cât de făgăduit de înălțimea ta, pe-atâta de dorit de mine, și-ți făgăduiesc că n-o să-mi lipsească destoinicia de a-l guverna; și chiar dacă mi-ar lipsi, am auzit zicându-se că sunt oameni pe lumea asta care iau în arendă statele seniorilor lor și le dau atâta pe an, iar ei se îngrijesc de cârmuire, în timp ce seniorul stă cu picioarele lăbărțate, bucurându-se de renta ce i se dă, fără grija altor lucruri: și tot așa am să fac și eu, ce mai calea-valea, o să mă scutur de toate și-am să mă bucur de renta mea ca un duce, și ăilalți să se descurce.

— Asta, frate Sancho – zise canonicul –, se înțelege cât e vorba să te bucuri de rentă; totuși de administrarea justiției trebuie să se ocupe seniorul statului, și-aici e nevoie de pricepere și bună judecată și mai cu seamă de buna intenție de a nimeri cum trebuie: căci dacă aceasta lipsește de la început, mijlocul și sfârșitul vor fi mereu greșite, și așa

⁸⁸⁹ Cf. *Iacob*, 2, 17: „Sic et fides, si non habet opera, mortua est in semetipsa” („Așa și credința, dacă nu are fapte, doar ea în ea însăși este moartă”).

se face că Dumnezeu ajută de obicei gândul bun al celui slab de minte și-l descurajează pe cel rău al discernătorului⁸⁹⁰.

— Nu știu eu filozofiile astea – răspunse Sancho Panza –, da' ce știu e doar că, de cum o să am comitatul ăsta, o să și știu să-l guvernez, că am tot atâta suflet cât și alții și tot atâta trup ca oricare altul, și-o să fiu la fel de bine rege în statul meu ca fiecare într-al lui: și, rege fiind, o să fac ce vreau; și dacă o să fac ce vreau, o să fac ce-mi place; și dacă o să fac ce-mi place, o să fiu mulțumit; și dacă ești mulțumit, nu mai ai ce-ți dori; și dacă nu mai ai ce-ți dori, gata treaba, numai statul să vină, și adio și la bună vedere, cum i-a zis un orb altuia⁸⁹¹.

— Nu sunt așa de proaste filozofiile acelea, cum zici tu, Sancho, numai că sunt multe de spus în materie de comitate.⁸⁹²

La care don Quijote replică:

— Nu știu ce-ar mai fi de spus: eu unul mă conduc după exemplul pe care mi-l dă marele Amadís de Gaula, care l-a făcut pe scutierul său conte peste Insula Ferecată, și, astfel, pot, fără scrupul de conștiință, să-l fac conte pe Sancho Panza, care este unul din cei mai buni scutieri din câți a avut vreodată un cavaler rătăcitor.

Canonicul rămase uluit de smintelile bine gândite pe care le rostise don Quijote, de felul cum zugrăvise aventura Cavalerului din Lac, de impresia pe care i-o lăsaseră minciunile plătuite din cărțile citite de el și, în sfârșit, îl uluia prostia lui Sancho, care dorea cu atâta râvnă să capete comitatul pe care i-l promisese stăpânul său.

Într-acestea, se întorseseră și slujitorii canonicului care se duseseră până la han după catârul cu provizii și, înjghebând masa dintr-un covor și din iarba cea verde a pajiștii, se așezară la umbra unor copaci și prânzîră acolo, pentru ca boarul să nu piardă, după cum s-a mai spus, înlesnirea locului aceluia. Și-n timp ce mâncau, auziră dintr-odată un vacarm

⁸⁹⁰ Cf. *Proverbe*, 3, 32: „Abominatio Domini est omni illusor, et cum simplicis sermocinatio eius” („Căci omul cu gând rău este urât de Domnul, iar de cei drepti El este mai aproape”).

⁸⁹¹ Locuțiune proverbială: „A Dios y veámonos, como dijo un ciego a otro.”

⁸⁹² Interlocutorul nu e precizat; dat fiind că imediat urmează intervenția lui don Quijote, s-ar putea să fie vorba de preot sau de canonic care, în acest caz, l-ar tutui pe Sancho.

asurzitor și-un sunet de talangă ce răsuna dintre niște rugi de mure și-un huceag des ce creșteau acolo în apropiere, și-n aceeași clipă văzură ieșind dintre hățișurile acelea o capră frumoasă, tărcată toată cu negru, alb și suriu. În urma ei venea un căprar strigând după ea și zicându-i vorbe după obiceiul ei, ca să se oprească și să se-ntoarcă la turmă. Capra fugară, înfricoșată și îngrozită, se apropie de oameni, căutându-le parcă protecția, și se opri acolo. Veni și căprarul și, prinzând-o de coarne, de parcă ar fi fost înzestrată cu rațiune și înțelegere, îi zise:

— Ah, haimanao, haimanao, Bălțato, Bălțato, ai tot călcat strâmb zilele astea! Ce lupi te sperie, fata mea? Nu vrei să-mi spui ce se-ntâmplă, frumușico? Da' ce poate fi decât că ești femeiușcă și nu poți sta liniștită, vai de toana ta și de-a tuturor acelora după care te iei! Întoarce-te, întoarce-te, prietenă, căci, dacă nu la fel de mulțumită, cel puțin mai ferită tot ai să fii la tine-n țarc sau cu soațele tale: dacă tu, care trebuie să le călăuzești și să le îndrumi, umbli așa, fără țintă și într-aiurea, unde-o s-ajungă oare ele?

Vorbele păstorului de capre le făcură plăcere celor ce le auziră, îndeosebi canonicului, care-i spuse:

— Pe viața dumitale, frate, liniștește-te un pic și nu zori să-ntorci atât de repede capra asta la turmă, căci, femeiușcă fiind, după cum zici, trebuie să-și urmeze instinctul firesc, oricât te-ai strădui să i-l stăvilești. Poftim îmbucătura asta și ia o sorbitură ca să-ți domolești mânia, și între timp se va odihni și capra.

Și, cum îi spuse acestea, îi și întinse în vârful cuțitului mușchiulețul dintr-o răcitură de iepure. Căprarul îl luă și-i mulțumi; bău și se liniști, iar apoi zise:

— N-aș vrea ca domniile voastre să mă socotiți sărac cu duhul pentru că am vorbit atât de serios cu lighioana asta, căci, la drept vorbind, cuvintele pe care i le-am spus nu sunt lipsite de-o taină. Oi fi eu țăran, dar nu chiar într-atâta, încât să nu înțeleg cum trebuie să li te adresezi oamenilor și animalelor.

— Cred și eu prea bine – zise preotul –, căci am apucat să știu pe pielea mea că pădurile nasc literați și colibele păstorilor ascund filozofi.

— Cel puțin, domnule – i-o întoarse căprarul –, adăpostesc oameni pățiți; și, ca să credeți adevărul acesta și să-l atingeți cu degetul, chiar de vi s-ar părea că mă poftesc nerugat, dacă nu vă supărați și binevoiți, domnilor, să-mi dați ascultare cu luare-aminte un scurt răstimp, am să vă povestesc un adevăr care-l întărește pe cel spus de către domnul acesta – și arată către preot –, dar și pe-al meu.

La acestea, don Quijote răspunse:

— Întrucât văd că împrejurarea asta are nu știu ce umbră de aventură cavaleriească, eu unul te voi asculta, frate, cum nu se poate mai bucuros și la fel vor face toți acești domni, într-atâta sunt de discernători și amatori de noutăți curioase care pot uimi, bucura și veseli simțirile, după cum negreșit cred că o va face povestea dumitale. Începe, dar, prietene, căci te vom asculta cu toții.

— Eu ies din joc – zise Sancho – și mă duc colo, la pârau, cu plăcinta asta, și am de gând să mă-mbuib pentru trei zile, fiindcă l-am auzit pe stăpânul meu don Quijote zicând că scutierul unui cavaler rătăcitor trebuie să mănânce până nu mai poate când i se ivește prilejul, din pricină că i se poate întâmpla să se înfunde într-un codru atât de des, încât să nu mai izbutească a ieși din el vreme de șase zile și, dacă nu ești sătul sau n-ai desaga bine îndesată, s-ar putea să rămâi acolo, cum se și întâmplă adesea, prefăcut în carne de mumie.

— Ai dreptate, Sancho – zise don Quijote –. Du-te unde vrei și mănâncă după pofta inimii, că eu unul m-am săturat și nu-mi mai rămâne decât să-i dau colațiunea trebuincioasă și sufletului, cum i-o voi și da ascultând povestea acestui om de treabă.

— La fel le-o vom da și noi sufletelor noastre – zise canonicul.

Și numaidecât îl rugă pe păstorul de capre să dea cep la ceea ce făgăduise. Păstorul o bătu de două ori cu palma pe capră pe spinare în timp ce o ținea de coarne, zicându-i:

— Culcă-te lângă mine, Bălțato, că avem destul timp să ne întoarcem la târlă.

Capra parcă-l înțelese, deoarece, când stăpânul ei se așeză, se culcă și ea lângă dânsul cu multă liniște și, privindu-l în ochi, lăsa să se creadă că era atentă la ceea ce urma să spună căprarul. Acesta își începu istoria după cum urmează:

CAPITOLUL 51

Care vorbește despre ceea ce le povesti păstorul de capre tuturor celor care-l duceau pe viteazul don Quijote

— E-un sat de-aici din vale la trei leghe⁸⁹³, care, deși mic, e dintre cele mai bogate din toate împrejurimile acestea, și-acolo trăia un țăran foarte respectat, ba chiar într-atâta, încât, deși respectul e de obicei urmarea bogăției, el și-l avea mai degrabă în temeiul virtuții sale decât al bogăției pe care o dobândise; dar cel mai fericit, cum spunea el însuși, îl făcea faptul că avea o fiică de-o frumusețe atâta de desăvârșită, cu asemenea rar discernământ, grație și virtute, încât cine o cunoștea și-o admira se mira văzând însușirile desăvârșite cu care o îmbogățiseră Cerul și natura. Copilă fiind, era frumoasă și a sporit mereu în frumusețe, iar la vârsta de șaisprezece ani a fost peste poate de frumoasă. Faima mândreței sale a început să se răspândească prin toate satele învecinate, ce zic eu doar prin cele învecinate, dacă ea i s-a răspândit prin orașele îndepărtate, dacă a pătruns chiar prin sălile regilor și-a ajuns la urechile a tot felul de oameni, încât veneau de pretutindeni să o vadă, ca pe un lucru rar sau ca pe-o icoană făcătoare de minuni? O păzea taică-său și se păzea și ea⁸⁹⁴, căci nu există lăcate, străji sau încuietori care să o păzească pe o fecioară mai bine decât cele ale propriei sale sfiei.

Bogăția tatălui și frumusețea fiicei i-au împins pe mulți, atât din sat, cât și străini, să o ceară de soție; el însă, ca unul care putea dispune de un giuvaier atât de bogat, era tulburat și nu se putea hotărî cui anume dintre cei nenumărați care-l sâcâiau să i-o încredințeze. Și printre cei mulți însuflețiți de o dorință atât de înaltă m-am numărat și eu și mi-a dat multe și mari nădejdi de succes faptul de a ști că tatăl ei știa cine sunt, că eram de fel din același sat, cu sângele curat, în floarea vârstei, foarte bogat în avuții și nu mai puțin copt la minte. A cerut-o și altul din același sat, care avea aceleași însușiri, ceea ce a făcut ca hotărârea

⁸⁹³ Capitolul se deschide cu un endecasilab.

⁸⁹⁴ Ecou posibil al unui cântecel popular: „Madre, la mi madre, / guardas me ponéis: / si yo no me guardo / mal me guardaréis“ („Mamă, dragă mamă, / strajă-mi pui mereu, / ci-n zadar mi-oi pune, / dacă nu-mi pun eu“).

tatălui să șovăie și să stea în cumpănă, întrucât i se părea că fata lui ar fi fost bine așezată cu oricare dintre noi; și, ca să iasă din această nedumerire, s-a hotărât să-i spună totul Leandrei, căci așa o chema pe bogătașa care m-a sărăcit, socotind că, de vreme ce amândoi eram egali, era bine să lase la voia iubitei lui fiice să aleagă după placul ei, lucru vrednic de a fi imitat de toți părinții care vor a-și căpăta copii: nu zic să-i lase liberi să aleagă dintre lucruri josnice și rele, ci să le propună unele bune, iar din cele bune, să aleagă după placul lor. Nu-l știu pe cel al Leandrei, știu doar că tatăl ei ne-a tot amânat sub cuvântul vârstei mici a fetei sale și cu vorbe în doi peri, care nici pe el nu-l obligau, dar nici pe noi nu ne descurajau. Pe rivalul meu îl cheamă Anselmo, iar pe mine Eugenio, ca să aveți cunoștință de numele personajelor ce apar în această tragedie, al cărei deznodământ e încă nehotărât, dar se vede încă de pe acum că are să fie nefericit.

Tocmai pe-atunci a venit în satul nostru unul, Vicente de la Roca, fiu al unui țăran sărac din aceeași așezare, care Vicente se întorcea de prin Italii și din alte felurite meleaguri pe unde fusese soldat. Când era băiat de vreo doisprezece ani, îl luase de la noi din sat un căpitan care se nimerise să treacă pe-acolo cu compania lui, și tânărul s-a întors după alți doisprezece, îmbrăcat soldățește, împestrițat în mii de culori, plin de mii de farafastâcuri de sticlă și lanțuri fine de oțel. Azi ieșea într-o ținută de gală și mâine-n alta, dar toate subțirele, pestrițe, cu puțină greutate și încă și mai puțină valoare. Oamenii de la țară, care sunt răutăcioși din fire și, când n-au nici ce face, sunt chiar răutăcioșenia în persoană, l-au luat la ochi și i-au numărat ținutele de gală și podoabele și au constatat că veșmintele erau trei, de felurite culori, cu calțavete și ciorapi cu tot, numai că el le purta în atâtea combinații și preschimbări, încât, dacă nu i le-ai fi numărat, ai fi jurat că-și etalase peste zece rânduri de haine și peste douăzeci de panașe. Ci nu cumva să pară obrăznicie și exagerare ceea ce povestesc despre veșminte, pentru că ele joacă un rol însemnat în istoria de față. Se așeza pe o bancă de piatră ce se află sub un plop bătrân din piața satului și-acolo ne lăsa pe toți cu gura căscată, atârnați de isprăvile lui de vitejie pe care ni le tot povestea. Nu era țară în tot universul pe care să n-o fi văzut și nici bătălie la care să nu fi

luat parte; omorâse mai mulți mauri decât au Marocul și Tunisia și dăduse mai multe lupte în doi, după cum spunea el, decât Gante și Luna⁸⁹⁵, Diego García de Paredes și alți o mie pe care-i pomenea, și din toate ieșise victorios, fără a fi vărsat nicio picătură de sânge. Pe de altă parte, arăta urme de răni despre care, chiar dacă nu se zăreau, ne încredința că erau răni de archebuză căpătate în felurite ciocniri și lupte. În sfârșit, cu nemaivăzută înfumurare, îi lua cu dumneata⁸⁹⁶ pe cei de-o seamă cu el și chiar pe cunoscuți și zicea că tată îi era brațul, neamul faptele și, sub cuvânt că e soldat, nici regelui nu-i era cu nimic dator. Și acestor înfumurări li se adăuga faptul că era nițel muzicant și zdrăngănea la o chitară așa de bine, încât unii ziceau că o făcea să vorbească; dar harurile lui nu se opreau aici, căci îl avea și pe cel de poet, drept care, despre fiecare flecușteț ce se petrecea în sat compunea câte o baladă de-o leghe și jumătate de scris. Soldatul acesta, așadar, pe care l-am zugrăvit aici, acest Vicente de la Roca, viteazul ăsta, cocoșelul ăsta, muzicantul ăsta, poetul ăsta a fost văzut și privit deseori de către Leandra de la o fereastră a casei sale cu vedere spre piață. I-au căzut cu tronc tinicheluțele de pe veșmintele lui arătoase; au încântat-o baladele lui, căci din fiecare pe care o compunea scotea douăzeci de copii; i-au ajuns la urechi vitejiile pe care le relatase despre el însuși; și, pe scurt, căci așa se vede că rânduise dracul treaba, a ajuns să se îndrăgostească de el înainte ca lui să-i fi încolțit în gând ifosul de a-i face curte; și, cum în daraverele de dragoste nu-i una care să se încheie cu mai multă ușurință decât aceea ce are de partea sa dorința doamnei, Leandra și Vicente căzură cu ușurință la învoială și, înainte ca vreunul dintre numeroșii ei pretendenți să se fi dumirit de dorința ei, ea și-a și împlinit-o, a părăsit casa iubitului și dragului ei părinte, căci mamă nu are, și-a fugit din sat cu soldatul, care a ieșit mai triumfător din isprava asta decât din toate cele multe pe care și le atribuisse. Întâmplarea a uluit tot satul și chiar pe toți cei care au aflat de ea; eu am rămas năuc, Anselmo buimac, tatăl ei trist, rudele jignite, justiția alarmată, poterașii pregătiți; au bătut

⁸⁹⁵ Nu se știe cu certitudine cine au fost aceste două personaje.

⁸⁹⁶ Modul de adresare cu *vos*, pe care l-am echivalat cu „dumneata”, era rezervat claselor inferioare sau pentru a semnală supărarea (*DQ* II, 40) celui care vorbea.

drumurile, au scotocit pădurile și tot ce mai era pe-acolo și, după trei zile, au găsit-o pe flușturatica de Leandra într-o peșteră din munți, degolită până la cămășuță, fără multul bănet și giuvaierurile de mare preț pe care le luase de-acasă. Au readus-o în fața părintelui îndurerat, au întrebat-o despre nenorocirea ei: a mărturisit neconstrânsă că Vicente de la Roca o amăgise și, sub cuvânt că avea să-i fie soț, o înduplecase să plece de-acasă de la tatăl ei, căci el avea s-o ducă în cel mai bogat și mai luxurios⁸⁹⁷ oraș din întreaga lume, și anume la Neapole; iar ea, rău sfătuită și încă și mai rău amăgită, îl crezuse și, jefuindu-și tatăl, îi încredințase lui totul chiar în noaptea când dispăruse, după care el o dusesese într-un munte sălbatic și o închisese în peștera unde o și găsiseră. A mai povestit cum soldatul, fără a-i fura onoarea, îi furase tot ce avea, o lăsase în peștera aceea și se făcuse nevăzut, întâmplare ce-i uimi încă o dată pe toți. Greu ne-a venit să luăm de bună abținerea tânărului, dar ea a afirmat-o cu atâta tărie, încât a fost un motiv ca neconsolatul tată să se consoleze, nemaipunând la socoteală bogățiile ce-i fuseseră luate, atâta timp cât fetei lui îi fusese lăsat singurul giuvaier care, odată pierdut, nu mai încăpea nădejdea de a fi regăsit vreodată. În aceeași zi când a reapărut Leandra, tatăl ei a făcut-o să dispară din ochii noștri și a dus-o de-a închis-o în mănăstirea dintr-un târg apropiat, sperând ca timpul să mai șteargă ceva din proasta reputație cu care se pricopsise fiica lui. Puținii ani ai Leandrei i-au slujit drept disculpă pentru culpa ei, cel puțin în ochii celor cărora nu le păsa defel dacă era bună sau rea; dar cei care-i cunoșteau discernământul și mintea aleasă nu i-au pus păcatul în seama neștiinței, ci a ușurătății sale și a înclinației înnăscute a femeilor, care, în cea mai mare parte, obișnuiește a fi nesăbuită și destrăbălată. Leandra fiind închisă, ochii lui Anselmo au rămas orbi sau cel puțin n-au mai avut nimic de privit ca să-l mulțumească; ai mei, în beznă, fără nicio lumină care să-i îndrume spre ceva plăcut. Odată cu lipsa Leandrei, ne sporea tristețea, ni se împuțina răbdarea, blestemam ținutele

⁸⁹⁷ Echivalează dublul sens al lui *vicioso* din text, „sumptuos” și „vicios”. De altfel așa le apărea Neapole spaniolilor din epocă; Cervantes și-a petrecut în el mai multe luni de-a lungul anilor săi italieni, între 1570 și 1575, visând chiar să se întoarcă acolo când, în 1610, a fost trimis ca vicerege în acel oraș contele de Lemos.

de gală ale soldatului și osândeam puțină prudență a tatălui Leandrei. În cele din urmă, Anselmo și cu mine ne-am înțeles să plecăm din sat și să venim în valea aceasta, unde, el pășunându-și o mare mulțime de oi ale lui, iar eu o numeroasă turmă de capre, tot ale mele, ne petrecem viața printre copaci, încercând să ne potolim patimile sau cântând împreună laude sau blamuri la adresa frumoasei Leandra sau suspinând singuri și împărtășindu-ne fiecare în parte Cerului plângerile noastre. Pe urmele noastre, mulți alți dintre pretendenții Leandrei au venit în munții aceștia sălbatici ca să practice aceleași îndeletniciri ca noi, și sunt atâția, încât s-ar părea că locul acesta s-a transformat în pastorală Arcadie⁸⁹⁸, după cât e de umplut ochi cu păstori și târle, și nu e colț în el unde să nu se audă numele frumoasei Leandra. Acesta o blestemă și-o face flușturistică, nestatornică și necinstită; acela o osândește ca pe-o ușuratică și o frivolă; cutare o absolvă și-o iartă, iar cutare o judecă și o condamnă; unul îi celebrează frumusețea, altul se leapădă de firea ei și, pe scurt, toți o veștejesc și toți o adoră, iar nebunia tuturor se întinde atât de mult, încât unii ajung a se plânga că sunt disprețuiți, deși nu i-au vorbit niciodată, ba alții chiar se lamentează și suferă de turbata boală a geloziei, pe care ea n-a dat-o nicidecum nimănui, deoarece, după cum am mai spus, mai înainte i s-a cunoscut păcatul, nu dorința. Nu-i gaură-n stâncă, nici mal de pârâu⁸⁹⁹, nici umbră de pom neocupată de vreun păstor ce-și povestește văzduhurilor nenorocirile; ecoul repetă numele Leandrei oriunde se poate plăsmui: „Leandra“ răsună munții, „Leandra“ murmură pâraiele, iar Leandra ne ține pe toți încremeniți și vrăjiți, nădăjduind fără nădejde și temându-ne fără a ști de ce să ne temem. Dintre

⁸⁹⁸ Opera napolitanului Iacopo Sannazaro (1457–1530), *Arcadia* (1501, 1502), roman pastoral alcătuit din douăsprezece proze și douăsprezece egloge, cu o introducere (*proemio*) și o piesă de rămas-bun (*congedo*), a avut un extraordinar succes european (trad. spaniolă, 1547) și a inaugurat efectiv literatura pastorală, la originile căreia stă însă și Virgiliu, cu *Bucolicele* sale. Viața pastorală e un motiv recurent de-a lungul întregului roman: episodul Marcela (I, 12–14); cel al Leandrei din capitolul de față; episodul Arcadiei simulate (DQ II, 58) și fugarul proiect pastoral al lui don Quijote însuși (DQ II, 58).

⁸⁹⁹ În text: „No hay hueco de peña, ni margen de arroyo“; pare un vers de *arte mayor* de douăsprezece silabe, cu cezură (6 + 6). Nu l-am găsit menționat ca atare în edițiile pe care le-am utilizat.

toți smintiții aceștia, rivalul meu Anselmo dovedește că are mai puțină și mai multă judecată, pentru că, având atâtea alte pricini de plâns, se plânge doar de lipsa ei; și-n sunetul unui rebec la care cântă minunat, în versuri în care-și arată mintea cea bună, se plânge cântând. Eu urmez alt drum mai lesnicios și, după părerea mea, cel mai nimerit, și anume înfierez ușurătatea femeilor, nestatornicia, fățarnicia, făgăduielile lor moarte, credința lor încălcată și, pe scurt, puțină judecată pe care-o au când e să-și îndrepte asupra cuiva gândurile și înclinațiile. Iată, domnilor, explicația vorbelor și cugetărilor pe care i le spuneam caprei ăsteia când am sosit aici, căci, femeiușcă fiind, o disprețuiesc, deși e cea mai de soi din toată turma mea. Iată istoria pe care am făgăduit să v-o povestesc. Dacă în povestirea ei am fost prea lung, nu voi fi scurt în slujirea domniilor voastre: aproape de-aici îmi am stâna și-n ea am lapte proaspăt și brânză nespus de gustoasă, precum și alte fructe felurite și delicioase, plăcute atât văzului, cât și gustului⁹⁰⁰.

CAPITOLUL 52

*Despre încăierarea pe care o avu don Quijote
cu păstorul de capre, împreună cu ciudata aventură a flagelanților,
căreia îi dădu fericită încheiere cu prețul nădușelii sale*

Povestea căprarului le stârni o plăcere generală tuturor celor care o ascultaseră; în chip deosebit o primi canonicul, care observă cu rară curiozitate felul cum o povestise, pe-atât de departe de-a părea un rustic păstor de capre, pe cât de aproape era a se dovedi un curtean discernător, drept care zise că pe bună dreptate spusese preotul când spusese că pădurile zămislesc literați. Toți se puseră la dispoziția lui Eugenio, dar cel mai generos în această privință se arătă don Quijote, care-i spuse:

⁹⁰⁰ Reminiscențe posibile din Virgiliu, *Bucolice*, I, mai întâi v. 5: „Formosam resonare doces Amaryllida silvas” („De frumoasa să sune înveți Amaryllis pădurea”), și vv. 80–81: „sunt nobis mitia poma, / Castaneae molles et pressi copia lactis” („avem noi coapte și poame / Și frăgezite castane, presat o mulțime de lapte” – trad. de Nicolae Ionel).

— Neapărat, frate căprarule, dacă aş fi în situaţia de a mă putea avânta într-o aventură, iute, iute aş porni la drum ca să ți-o fac prielnică pe-a dumitale şi ți-aş scoate-o din mănăstire (unde fără doar şi poate stă împotriva voinţei sale) pe Leandra, în pofida stareţii şi tuturor celorlalţi care ar voi să se opună, şi ți-aş da-o pe mâini ca să dispui de dânsa întru totul după voia şi înclinaţia dumitale, respectând însă legile cavaleriei, care statuează ca niciunei fecioare să nu i se facă vreo injustiţie; sper în Domnul Dumnezeu nostru ca forţa unui fermecător rău să nu aibă atâta putere, încât să nu fie şi mai puternică cea a altui fermecător mai bine intenţionat, iar până atunci, îţi făgăduiesc protecţie şi ajutor, după cum mă obligă profesiunea mea, care nu este alta decât a-i protegui pe nevolnici şi pe nevoiaşi.

Păstorul de capre îl măsură cu privirea pe don Quijote şi, văzându-l atâta de jigărit şi de jalnic, se miră şi-l întrebă pe bărbier, care stătea lângă el:

— Domnule, cine este bărbatul acesta cu o asemenea înfăţişare şi care cuvântează în felul acesta?

— Cine altul – răspunse bărbierul – decât faimosul don Quijote de la Mancha, răzbunător al jignirilor, îndreptător al abuzurilor, sprijin al fecioarelor, spaimă a uriaşilor şi învingător în bătălii?

— Asta mi se pare că seamănă – răspunse căprarul – cu ceea ce se citeşte în cărţile despre cavalerii rătăcitori, căci ei făceau întru totul ca bărbatul acesta de care vorbeşti domnia ta, deşi îmi vine să cred sau că domnia ta glumeşti sau că gentilomului acestuia i-or fi găunoase cămările capului.

— Eşti o foarte mare secătură – zise atunci don Quijote –, şi găunos şi mizerabil eşti dumneata, pentru că eu unul sunt mai plin decât a fost vreodată curva curvelor care te-a născut.

Şi, zis şi făcut, înşfăcă o pâine care-i stătea la îndemână şi-l pocni cu ea pe căprar în plină figură, cu atâta furie, încât îi turti nasul; ci căprarul, care nu ştia de glumă, văzând cât de adevărat era răul tratament căruia îi fusese supus, sări la don Quijote, fără a mai ţine seama de covor, de şervete şi nici de toţi cei ce mâncau acolo, şi, apucându-l de gât cu amândouă mâinile, nu-ncape îndoială că l-ar fi sugrumat, dacă Sancho Panza n-ar fi venit chiar în clipa aceea şi nu l-ar fi prins de umeri, prăvălindu-l

peste masă, spărgând farfuriile, făcând țandări ceștile și împrăștiind tot ce se găsea pe ea. Don Quijote, dacă se văzu eliberat, se grăbi să se arunce peste căprar, care, cu fața plină de sânge, snopit de Sancho cu lovituri de picioare, umbla de-a bușilea căutând pe masă un cuțit spre a săvârși cumva o răzbunare sângeroasă, dar canonicul și preotul îl împiedică; bărbierul însă făcu astfel ca păstorul de capre să-l prindă sub el pe don Quijote, pe care-l potopi cu atâta amar de scatoalce, încât din obrazii sărmanului cavalier ploua tot atâta sânge ca dintr-al său.

Canonicul și preotul plesneau de râs, poterașii țopăiau de satisfacție, și unii, și alții îi asmuțeau, așa cum face lumea cu câinii când se încaieră între ei; doar Sancho Panza se dădea de ceasul morții fiindcă nu se putea descotorosi de un slujitor de-al canonicului, care-l împiedica să-l ajute pe stăpânul său.

În cele din urmă, pe când toți erau numai veselie și sărbătoare, afară de cei doi cotonogari care se scărmanau, auziră sunetul unei trompete, atât de jalnic, încât îi făcu să-și întoarcă privirile într-acolo de unde li se părea că vine sunetul; la auzul lui însă cel mai tare se tulbură don Quijote, care, chiar dacă era sub păstorul de capre, cu totul împotriva voii sale și mai mult decât pe jumătate snopit, îi spuse:

— Frate diavole, căci nu-i cu puțință să nu fii așa ceva, de vreme ce ai avut curaj și putere ca să mi le supui pe-ale mele, rogu-te să facem un armistițiu, nu mai lung de un ceas, fiindcă mi se pare că durerosul sunet al acelei trompete care ne-ajunge la ureche mă cheamă la o nouă aventură.

Căprarul, care ostenise acum să tot snopească și să fie snopit, îl lăsă numaidecât, iar don Quijote se ridică în picioare, întorcând și el fața spre locul de unde se auzea sunetul și văzu deodată că pe o coastă coborau numeroși oameni îmbrăcați în alb, în chip de flagelanți.

Fapt e că în anul acela norii își refuzaseră pământului roua și pretutindeni în acel ținut se făceau procesiuni, rugăciuni publice și autoflagelări, cerându-i-se lui Dumnezeu să-și desfacă mâinile milosteniei și să plouă asupra lor; și, în acest scop, lumea dintr-un sat din vecinătate venea în procesiune la o sfântă sihăstrie ce se afla pe-o coastă a văii aceleia.

Don Quijote, văzând ciudatele veșminte ale flagelanților, fără a-și mai aminti de câte ori le va mai fi văzut, își imaginează că era rost de o aventură

și că numai el avea căderea, în calitatea sa de cavaler rătăcitor, să se avânte în ea, iar închipuirea aceasta îi fu încă mai mult întărită de gândul că o statuie pe care o purtau îndoliată va fi fost vreo nobilă doamnă pe care canaliile și bandiții aceia nerușinați o duceau cu sila; și, de îndată ce-i trăsni asta prin cap, se repezi cu mare sprinteneală la Rușinante, care-și vedea de păscut, îi luă de la oblânc frâul și scutul și într-o clipă îl și struni și, cerându-i lui Sancho spada, urcă pe Rușinante și-și strânse scutul la piept, zicând cu glas tare tuturor celor ce se aflau de față:

— Acum, vitează adunare, vedea-veți cât e de important ca pe lume să existe cavaleri care profesează ordinul cavaleriei rătăcitoare; acumă zic că vedea-veți, prin eliberarea acelei nobile doamne dusă acolo în robie, dacă e cazul să fie prețuiți cavalerii rătăcitori.

Și, zicând acestea, îl strânse între coapse pe Rușinante, fiindcă nu avea pintenii, și în galop întins, deoarece nicăieri în istoria aceasta adevărată nu se citește că Rușinante s-ar fi lansat în mare goană, porni să le taie calea flagelanților, cu toate că preotul, canonicul și bărbierul încercară a-l opri; nu le fu însă cu putință, și cu atât mai puțin nu-l opriră strigătele pe care le scotea Sancho, zicându-i:

— Încotro te duci, seniore don Quijote? Ce draci ai în piept de te stârnesc să mergi împotriva credinței noastre catolice? Ia seama, bătu-m-ar sfântul, că aia e-o procesiune de flagelanți și doamna purtată pe un soclu e statuia preasfântă a Fecioarei fără de prihană; vezi ce faci, stăpâne, că de data asta chiar se poate spune că nu e ce crezi.

În zadar se chinui Sancho, fiindcă stăpânu-său era atât de pornit să ajungă la cei în lințolii și s-o pună în libertate pe doamna îndoliată, încât nu auzi nimic și chiar dacă ar fi auzit, tot n-ar fi făcut cale întoarsă, nici regele însuși de i-ar fi poruncit. Se apropie, așadar, de procesiune și-l opri pe Rușinante, care se și simțea cuprins de dorința de a se liniști un pic, și cu glas tremurat și dogit zise:

— Voi, care pesemne vă acoperiți chipurile pentru că nu sunteți cinstiți, luați aminte și ascultați ce vreau să vă spun.

Cei dintâi care s-au oprit au fost purtătorii statuii; iar unul dintre cei patru clerici care cântau litaniiile, văzând căutătura feroasă a lui don Quijote, slăbănogeala lui Rușinante și alte amănunte de tot răsul pe care le observă și descoperi la don Quijote, îi răspunse, zicând:

— Domnule frate, dacă vrei să ne spui ceva, spune iute, pentru că frații noștri își sfășie carnea de pe ei și noi nu putem și nici nu-i drept să ne oprim ca să ascultăm spusa cuiva, dacă nu-i atât de scurtă, încât să fie rostită în două vorbe.

— Într-una singură vă voi spune-o – i-o întoarce don Quijote –, și anume: numaidecât și pe loc să o puneți în libertate pe această frumoasă doamnă ale cărei lacrimi și aspect mâhnit învederează limpede că o duceți împotriva voinței sale și că făcutu-i-ați o notorie injustiție; iar eu, care am venit pe lume ca să răzbun atare ofense, nu consimți-voi să facă niciun pas mai departe fără a-i dăruia dorita libertate pe care-o merită.

Din aceste cuvinte, toți cei care le auziră își dădură seama că don Quijote trebuie să fi fost nebun și izbucniră în râs cu multă poftă, râs care-a însemnat praf de pușcă peste mânia lui don Quijote, deoarece, fără a mai zice nicio vorbă, scoțându-și spada, atacă năsălia. Unul dintre cei care o purtau, lăsându-i pe soții săi cu povara, ieși în întâmpinarea lui don Quijote ridicând spre el o furcuță sau un toiag cu ajutorul căruia susținea năsălia în timp ce se odihnea; și, primind în el o teribilă lovitură de spadă trasă de don Quijote, care i-l reteză în două, cu teșitura ce-i rămăsese în mână îi croi lui don Quijote o asemenea lovitură peste umăr, chiar în partea spadei – fără ca scutul să-l poată proteja de forța moji-cească –, încât bietul don Quijote se prăbuși la pământ făcut zob de-a binelea.

Sancho Panza, care se ținea gâfâind după el, când îl văzu căzut, îi strigă cotonogarului să nu-i mai tragă încă o lovitură, fiindcă era un biet cavaler vrăjit, care nu făcuse rău nimănui în toate zilele vieții sale. Pe țăran însă nu strigătele lui Sancho îl opriră, ci constatarea că don Quijote nu mai dădea nici din mâini, nici din picioare, drept care, închipuindu-și că-l omorâse, își sumese grabnic poalele tunicii în brâu și-o rupse la fugă peste câmp ca un cerb.

Între timp, ajunseră și toți cei din trupa lui don Quijote la locul unde zăcea el; dar cei cu procesiunea, văzându-i cum veneau în fugă însoțiți și de poterași cu arbaletele lor, se temură de mai rău și se îmbulziră toți în jurul statuii și, cu glugile țugui ridicate, strângând în mâini gârba-cele, iar preoții sfeșnicele procesionale, așteptau asaltul hotărâți să se apere și, la nevoie, chiar să treacă la ofensivă împotriva atacatorilor.

Soarta rânduî însă lucrurile mai bine decât te-ai fi gândit, deoarece Sancho nu făcu altceva decât să se arunce peste trupul stăpânului său și să izbucnească asupra-i în cel mai îndurerat și comic bocet din lume, crezând că murise.

Preotul fu recunoscut de alt preot care mergea în procesiune, recunoaștere ce așternu liniștea peste teama încolțită în cele două escadroane. Primul preot îl încunoștință pe cel de-al doilea, în două vorbe, cine era don Quijote, și atât el, cât și toată mulțimea flagelanților se duseră să vadă dacă bietul cavaler era mort și auziră că Sancho Panza, cu lacrimile-n ochi, zicea:

— O, floare a cavaleriei, care dintr-un singur toroipan ți-ai încheiat drumul anilor atât de bine cheltuiți! O, cinste a neamului tău și glorie a întregii La Mancha și chiar a întregii lumi, care, în lipsa ta, va rămâne plină de răufăcători fără teamă de a mai fi pedepsiți pentru blestemățiile lor! O, tu, mai mărinimos decât toți Alexandrii, de vreme ce în schimbul a numai opt luni de slujire⁹⁰¹ îmi făgăduiseși a-mi da cea mai mândră Insulă încinsă și împrejmuită de mare⁹⁰²! O, tu, umil cu înfumurații și trufaș cu cei umili, tăbărător peste primejdii, îndurător de jigniri, îndrăgostit fără pricină, imitator al celor buni, bici al celor răi, vrăjmaș al netrebnicilor, în sfârșit, cavaler rătăcitor, că asta-i tot ce se poate spune!⁹⁰³

La strigătele și gemetele lui Sancho, don Quijote reveni la viață și primul cuvânt pe care-l rosti fu:

— Cel ce trăiește departe de tine, preadulcisimă Dulcinee, este supus și unor umilințe mai mari decât acestea. Ajută-mă, Sancho prietene, să

⁹⁰¹ Sancho calculează hiperbolic. A doua plecare a lui Sancho împreună cu don Quijote durase mai puțin de trei săptămâni, la care se vor adăuga cele șase zile cât va mai ține drumul de întoarcere în sat.

⁹⁰² Imprecis în ceea ce privește durata, Sancho dovedește de astă dată o precisă cunoaștere a unui concept geografic fundamental în cariera lui de scutier: *insula*. E, cred, singurul loc din *DQ* unde scutierul dă o definiție exactă acestui termen nebulos pentru el și de care apoi nu-și mai amintește, nici chiar după ce devine guvernator al Insulei Barataria.

⁹⁰³ Bocetul (*planctus*) rostit de Sancho se conformează în registru comic normelor retorice tradiționale din poezia funerară, numai că el inversează termenii (de ex., în *Eneida*, VI, v. 853: „Parcere subiectis et debellare superbos“, adică: „Să ocrotești pe supuși, să înfrângi cu războaie trufașii“ – trad. Nicolae Ionel), spunând „umil cu înfumurații și trufaș cu cei umili“.

mă așez în carul fermecat, căci nu mai sunt în stare să mă țin în șa pe Rușinante, pentru că tot umărul acesta îmi e făcut fărâme.

— Am s-o fac din toată inima, domnule dragă — răspunse Sancho —, și să ne-ntoarcem la mine-n sat în tovărășia domnilor acestora care-ți vor binele, și-acolo vom pune la cale altă plecare, de mai mare folos și faimă pentru noi⁹⁰⁴.

— Bine zici, Sancho — răspunse don Quijote —, și fi-va o dovadă de mare prudență să lăsăm a trece nefasta influență a stelelor care lucrează acum.

Canonicul, preotul și bărbierul îi spuseră că ar face foarte bine să facă ceea ce spusese, și astfel, tare amuzați de naivitățile lui Sancho, îl puseră pe don Quijote în car, așa cum fusese și mai înainte. Procesiunea se rânduie la loc și-și reluă drumul; păstorul de capre își luă rămas-bun de la toată lumea; poterașii nu voriră să-i mai însoțească, iar preotul le plăti ceea ce la datora; canonicul îl rugă pe preot să-i dea de știre despre starea lui don Quijote, dacă avea să se vindece de nebunie sau să sufere în continuare de ea și, acestea fiind zise, ceru învoire să-și continue călătoria. În sfârșit, toți se despărțiră și se depărtară, rămânând singuri preotul și bărbierul, don Quijote și Panza și bunul Rușinante, care, după toate câte le văzuse, era la fel de răbdător ca și stăpânu-său.

Boarul își înjugă boii, îl întinse frumușel pe don Quijote pe-o pală de fân și, cu impasibilitatea sa obișnuită, o apucă pe drumul pe care-l vru preotul și, după șase zile, sosiră în satul lui don Quijote, unde intrară în miezul zilei, care se nimeri să fie o duminică, lumea fiind strânsă toată în piață, prin mijlocul căreia trecu și carul cu don Quijote. Se îmbulziră toți să vadă ce era în car și, când îl recunoscură pe consăteanul lor, rămaseră uluiți, iar un băiat plecă în fuga mare să le dea jupânesei și nepoatei vestea că unchiul și stăpânul lor se întorcea slab și gălbejit și culcat pe-o grămadă de fân, într-un car cu boi. Era mai mare mila să auzi țipetele pe care le scoaseră cele două doamne de toată isprava, palmele pe care și le-au tras, blestemele pe care le aruncară din nou asupra blestematelor de cărți cavalierești, iar toate acestea se întetiră și mai abitir când îl văzură pe don Quijote intrând pe poartă.

⁹⁰⁴ Cervantes deschide aici posibilitatea continuării cărții.

La vestea sosirii lui don Quijote dădu fuga și nevasta lui Sancho Panza, care apucase să afle că acesta plecase cu el slujindu-l ca scutier și, de îndată ce-l văzu pe Sancho, prima întrebare pe care i-o puse fu dacă măgarul era teafăr. Sancho îi răspunse că era mai teafăr decât stăpănu-său.

— Slavă Domnului – i-o întoarse ea –, că doar mi-a făcut atâta bine; dar povestește-mi acum, bărbate, ce folos ai tras de pe urma scutierni-ciilor tale. Ce rochie savoiardă mi-ai adus? Dar copiilor tăi, ce panto-fiori?

— N-aduc nimic de soiul ăsta – zise Sancho –, nevastă dragă, dar aduc alte lucruri de mai mare însemnătate și vază.

— Mare plăcere-mi faci – răspunse femeia –. Arată-mi lucrurile astea de mai mare vază și însemnătate, prietene dragă, vreau să le văd, ca să mi se bucure inima, că mi-a fost atât de tristă și de nemulțumită în toate veacurile lipsei tale.

— Am să ți le-arăt acasă, nevastă – zise Panza –, și deocamdată fii mulțumită, că, dacă s-o mai milostivi Dumnezeu să mai plecăm încă o dată în căutare de aventuri, ai să mă vezi curând, curând conte sau guvernator peste o Insulă, și nu d-alea de toată mâna, ci peste cea mai bună ce s-o găsi.

— Așa să deie Dumnezeu, dragă bărbate, că mare nevoie am avea de una. Da' ia spune-mi, ce-s alea *Insule*, că nu pricep.

— Nu-i miera pentru botul de măgar⁹⁰⁵ – răspunse Sancho –; o să vezi la timpul potrivit, femeie, și chiar o să te minunezi când ai s-auzi că toți vasalii or să-ți spună seniorie.

— Ce tot vorbești, Sancho, de seniorii, Insule și vasali? – răspunse Juana Panza, că așa o chema pe nevasta lui Sancho, deși nu erau rude, ci pentru că în La Mancha e obiceiul ca femeile să-și ia numele bărba-ților lor⁹⁰⁶.

— Nu te mai pripsi, Juana, să le știi pe toate așa de iute: ajungă-ți că spun adevărul, și coase-ți gura. Pot doar să-ți spun, așa, în treacăt, că nu-i nimic mai plăcut pe lume pentru un bărbat decât să fie scutierul onorabil al unui cavaler rătăcitor căutător de aventuri. E foarte adevărat

⁹⁰⁵ Proverb: „No es la miel para la boca del asno.”

⁹⁰⁶ Pentru numele nevastei lui Sancho, vezi *DQ* I, 7, pp. 78–79.

că cele mai multe pe care le întâlnești nu se dovedesc chiar atât de plăcute cum ai vrea, pentru că, dintr-o sută câte-ți ies în cale, nouăzeci și nouă se dovedesc de obicei scâlâmbe și chioare. O știu din pățite, căci din unele am ieșit cerguit și din altele snopit; cu toate astea e fain lucru să aștepți întâmplările trecând munți, răscolind păduri, călcând stânci, vizitând castele, trăgând la hanuri după poftă, fără a plăti, nici chiar diavolului, nicio para chioară.

Toată conversația aceasta avu loc între Sancho Panza și Juana Panza, nevasta lui, în vreme ce jupâneasa și nepoata lui don Quijote îl luară pe acesta-n casă și-l dezbrăcară și-l culcară în vechiul său pat. El se uita la ele rătăcit și nu putea pricepe unde se afla. Preotul îi ceru nepotei să aibă mare grijă ca să-i facă viața tihnită unchiului ei și amândouă să vegheze să nu le mai scape încă o dată, povestindu-le de ce anume fusese nevoie ca să-l aducă acasă. Și-atunci iar își înălțară cele două țipele până la cer; iar își reluară blestemele împotriva cărților cavalerești, iar se rugară Cerurilor să-i înfunde în miezul gheenei pe autorii atâtor minciuni și sminteli. Pe scurt, rămaseră neliniștite și temătoare că aveau să se vadă iarăși fără stăpânul și unchiul lor de îndată ce avea să se întrezeze un pic, și-a fost întocmai cum își închipuiau ele.

Dar autorul acestei istorii, deși a căutat cu toată curiozitatea și stăruința isprăvile făptuite de către don Quijote în cea de-a treia plecare a sa, n-a izbutit să găsească nicio informație despre ele, cel puțin nu în scrierile autentice: doar faima păstră, în amintirea La Manchei, că don Quijote, a treia oară când a plecat de-acasă, merse la Zaragoza, unde luă parte la niște întreceri faimoase ce se ținură în orașul acela, iar acolo i se întâmplară lucruri vrednice de curajul și marea lui inteligență⁹⁰⁷. Nici despre sfârșitul și săvârșirea sa nu putu afla nimica, și nici n-ar fi aflat și cunoscut dacă soarta cea bună nu i l-ar fi scos în cale pe un medic bătrân, care avea în stăpânirea sa o ladă de plumb⁹⁰⁸, găsită, după cum

⁹⁰⁷ Confreria San Jorge încă mai organiza turniruri cavalerești la Zaragoza și pe la începutul sec. al XVII-lea. Dorința de-a asista la aceste întreceri se face auzită și în *DQ II*: abia în II, 60, don Quijote va renunța la această destinație, în scopul de a-l dezminți pe pseudo-Alonso Fernández de Avellaneda, autorul *Quijote*-lui apocrif.

⁹⁰⁸ Această pseudo-descoperire poate fi, pe de o parte, reflex al unor împrejurări similare consemnate în literatura cavalească (de ex., găsirea manuscrisului *Isprăvilor lui Esplandián* „într-un mormânt de piatră aflat sub pământ într-un schit

spunea el însuși, în temeliile ruinate ale unei vechi sihăstrie în curs de renovare; în care ladă se găsiseră niște pergamente scrise cu litere gotice⁹⁰⁹, dar în versuri castiliene, care cuprindeau multe dintre isprăvile lui vitejești și dădeau știre despre frumusețea Dulcineei din Toboso, despre felul cum arăta Rușinante, despre fidelitatea lui Sancho Panza, ca și despre mormântul lui don Quijote însuși, cu diverse epitafuri și elogii privitoare la viața și obiceiurile lui.

Iar cele care au putut fi citite și transcrise sunt cele pe care le pune aici demnul de crezare autor al acestei noi și nemaivăzute istorii. Iar autorul acesta nu le cere celor ce o vor citi, drept recompensă a imensei munci ce l-au costat cercetarea și răscolirea tuturor arhivelor mancege spre a o scoate la lumină, decât să-i acorde aceeași crezare pe care discernătorii obișnuiesc a o acorda cărților cavaleriești, atât de apreciate în lume, căci astfel se va socoti bine răsplătit și satisfăcut și va prinde curaj să caute și altele⁹¹⁰, dacă nu la fel de adevărate, cel puțin nu mai prejos în invenție și plăcută petrecere.

Primele cuvinte scrise pe pergamentul găsit în lada de plumb erau acestea:

aproape de Constantinopol...“, relatată în „Precuvântarea“ la *Amadís de Gaula*, trad. românească citată, vol. I, p. 4); pe de alta, ecoul descoperirii „cărților de plumb“ de la Sacromonte (muntele Valparaiso de lângă Granada), în februarie 1595, un fals, după cum s-a demonstrat în timp, dar care a stârnit decenii la rând o imensă emoție în Spania și chiar în Occident: aceste texte, a căror exhumare a continuat până în 1599, aduceau dovada venirii Apostolului Iacob în Spania și acreditaau ideea că musulmanii și creștinii erau frați sau, cel puțin, că religiile lor erau înrudite; era vorba de o încercare disperată de a sluji cauza moriscilor care, după înăbușirea sângeroasă a rebeliunii lor din Alpujarras (1568–1570), fuseseră dispersați pe tot întinsul regatului Castiliei și se vedeau amenințați cu expulzarea din Spania, ceea ce s-a și întâmplat în 1609. Disputa privind autenticitatea acestor documente a fost tranșată abia în 1681 de Vatican, care a descalificat „cărțile de plumb“. Oricum, acest episod a putut influența într-o oarecare măsură geneza lui *DQ*, cu atât mai mult cu cât în anii fierbinți ai afacerii, Cervantes străbătea în lung și-n lat Andaluzia (1587–1601) și a și stat la Granada sau prin împrejurimi (1592–1594). De la Gregorio Mayáns y Siscar, primul biograf al lui Cervantes (1737), până la Américo Castro și, ultimul de care am cunoștință, Michel Moner (1994), ipoteza acestei posibile influențe n-a fost total abandonată.

⁹⁰⁹ Cu majuscule nelegate, așa cum se găsesc pe monumentele romane.

⁹¹⁰ Adică noi istorii.

ACADEMICIENII DIN ARGAMASILLA⁹¹¹,
 SAT DIN LA MANCHA,
 DESPRE VIAȚA ȘI MOARTEA
 VITEAZULUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA,
 „HOC SCRIPSERUNT“⁹¹²:

*Moimicongo*⁹¹³,
academician din Argamasilla,
la sepulcrul lui don Quijote

EPITAF

Zurlichelos⁹¹⁴, ce Mancha-mpodobit-a
 cu prăzi mai multe ca Iason din Creta⁹¹⁵,
 glagorea ce-și avut-a girueta
 prea ascuțită, nu cu țârâita,
 brațul ce vlaga-și peste tot lățit-a
 de-ajuns-a din Chitai până-n Gaeta⁹¹⁶;

⁹¹¹ În La Mancha sunt două localități Argamasilla, cea de Alba și cea de Calatrava. Nu se precizează la care dintre ele s-ar referi: un nou *lugar de la Mancha*... Oricum, tot ceea ce urmează e o desfășurare burlescă pură: în niciuna dintre cele două așezări nu a existat vreodată o academie, după modelul grupurilor literare din Madrid, iar numele academicienilor sunt rodul fanteziei și al unui umor de bună calitate, care a făcut posibilă reînvierea în zilele noastre a acestei tradiții fantastice, cel mai recent act având loc la 17 iulie 2004, la Argamasilla de Alba, în Casa de Medrano, unde s-a desfășurat un *Juicio Crítico Literario*, cu participarea lui Carlos Romero Muñoz, în calitate de acuzat, și a lui José María Casasayas și-a Mariei Fernanda de Abreu, în calitate de apărători!

⁹¹² Lat.: „Au scris aceasta.“

⁹¹³ În text: *El Monicongo*, nume ce se dădeau suveranului și locuitorilor din regatul Congo, de pe malul Zairului, aplicat aici umoristic, drept care îl echivalez după aceleași criterii ca și pe cel al *Micomiconei* (= *Moimițomițona*).

⁹¹⁴ În text: *calvatrueno*, cuvânt vulgar (Covarrubias), însemnând „chel total“, dar și „nebun“.

⁹¹⁵ Iason Argonautul era din Tesalia, asocierea lui cu Creta fiind comică.

⁹¹⁶ În text: *Catay*, vechiul nume al Chinei de Nord (al cărei împărat, ni se va spune în „Dedicația către contele de Lemos“ la DQ II, îl va invita pe celebrul Cervantes); *Gaeta*, localitate lângă Neapole, unde Marele Căpitan i-a învins pe francezi.

cumplita muză și, tot ea, vedeta,
 ce-n plăci de-acioaie buhu-i scrijelit-a,
 cel ce-a lăsat în urmă Amadișii,
 iar Galaorilor⁹¹⁷ le-a dat cu tifla,
 cel ce-n bravuri și-amor cu toți se-ntrece,
 cel ce luă mau-a' toți Belianișii,
 cel ce-ncurcă cu Rușinante sihla,
 acela zace-aici sub piatra rece.

*Ciracul*⁹¹⁸,
academician din Argamasilla,
„In laudem Dulcineae din Toboso“

SONET

Cea ce-o vedeți la față buhăită,
 înaltă-n piepți și-umflându-și falnic osul,
 e Dulcineea, predominind Tobosul,
 și-a fost de marele Quijot iubită.

În cinstea-i n-a lăsat nerăscolită
 nici marea Sierra Neagră⁹¹⁹, nici faimosul
 câmp Montiel, ba nici bogat frunzosul
 Aranjuez⁹²⁰, în goană ostenită
 (de vină-i Rușinante!). Crudă soarte

⁹¹⁷ *Galaor* este fratele lui Amadís de Gaula.

⁹¹⁸ În text: *Paniaguado* (*pan* + *aguado* „pâine“ + „apă, adăpat“), „persoană căreia i se dă de mâncare, protejat“, dar și „fârtat (la rele)“, „acolit“; el își scrie sonetul „întru lauda Dulcineei din Toboso“.

⁹¹⁹ În text: *Sierra Negra*, referindu-se de fapt la *Sierra Morena*, și făcând un joc de cuvinte care pornește de la *morena* „oacheșă, neagră“ pentru a marca mai puternic grelele încercări din acei munți. Rodríguez Marín pune însă în evidență improprietatea calamburului, întrucât *Sierra Morena* este în realitate o deformare, împământenită, e drept, a vechiului și adevăratului nume: *Sierra Mariana*. Greșeala e atribuită seriei de erori cu efect comic acumulate în piesele academicienilor din Argamasilla.

⁹²⁰ Aranjuez-ul nu apare nicăieri pe harta peregrinărilor lui don Quijote.

avu mancega doamnă și ne-nvinsul
brav cavalier, când ea, la vârstă mică,
frumoasă nu mai fu deloc prin moarte,
iar el, chiar marmuri veșnic de-au cuprinsu-l,
robit de-amor, mâinii, năluci tot pică.

*Fantastul*⁹²¹,
discernătorisim academician din Argamasilla,
întru lauda lui Rușinante,
calul lui don Quijote de la Mancha

SONET

Pe trufaș tron cu scări adamantine,
călcate-n pași însângerați de Marte,
frenetic, el, Mancegul, își împarte
stindardu-n fluturări de vânt aline,
și-atârnă arme și oțeluri fine,
cu care taie, rade, sparge, arde...
Noi vitejii!, dar, născocit de arte,
nou stil mai demn de noul paladin e.

Și Galia de-i mândră cu-Amadísu-i
ce prin adepții-i bravi și-n Țara Greacă
triumfuri mii lățitu-și-a cu lancea,
azi lui Quijote slavă paradisu-i
Belonei⁹²² și cu el avan să-ntreacă
vrea Galii, ba și Grecii-acum La Mancha.

În el uitarea-și ruginește cangea,
căci chiar și Rușinante, cânte-l bardul,
întrece Brillardorul și Bayardul⁹²³.

⁹²¹ În text: *Caprichoso*.

⁹²² *Belona*, zeița romană a războiului, soră sau fiică a lui Marte.

⁹²³ Caii lui Orlando și, respectiv, Rinaldo [Reinaldos de Montalbán] în *Orlando furioso*.

*Înșelătorul*⁹²⁴,
academician argamăsilesc,
lui Sancho Panza

SONET

E Sancho Panza, iată-l, mic la stat,
dar mare-n cuget, vajnică minune,
scutier cum mai naiv și căscăune
că-n lume nu-i vă dau și atestat.

Era pe punctul conte-a fi-nălțat,
de n-ar fi conspirat a mi-l răpune
urzeli și calomnii din vremi nebune,
ce nici pe-un biet măgar n-ar fi iertat.

Pe el a mers (iertăți-mi vorba proastă)
scutierul blând, urmându-l pe tot blândul
cal Rușinant și pe stăpănu-i scris.

Speranțe vane ce pe om l-adastă,
promiteți mult și-apoi pieriți de-a rândul,
sfârșind apoi în umbră, -n fum, în vis⁹²⁵.

*Caraghiozul*⁹²⁶,
academician din Argamasilla,
la sepulcruul lui don Quijote

EPITAF

Zace-aicea cavalerul
ce-i snopit și dezolant e,
dus cândva de Rușinante
tot pe drumuri ce disperu-l.

⁹²⁴ În text: *el Burlador*.

⁹²⁵ Cf. „En tierra, en humo, en polvo, en sombra, en nada” (Góngora).

⁹²⁶ În text: *Cachidiablo* („masca dracului”), figură burlescă, ridicol îmbrăcată, care stârnește râsul în procesiuni, la curte sau în spectacolele teatrale. Poemul este o octavă mică sau *cola* (coda) de *arte minor* (adică versuri scurte, de la două la opt silabe), ca și epitaful lui Grisóstomo (I, 14, p. 137).

Sancho Panza, pișicherul,
zace-alătura și el,
el, cum altul mai fidel
n-a fost neam de neam scutierul.

*Tictoc*⁹²⁷,
academician din Argamasilla,
la sepulcrul Dulcineei din Toboso

EPITAF

Dulcineea-aicea doarme
și, din trupeșă și durdă,
toată-n scrum și praf, vai, surdă,
hâda moarte vru s-o sfarme.

Neaoșă a fost de sânge,
cu purtări de mare damă,
lui Quijote i-a fost flamă,
faimă satului ce-o plânge.

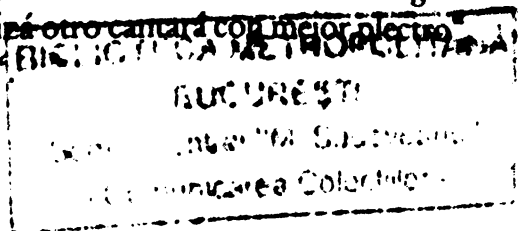
Iată versurile câte au putut fi citite; celelalte, întrucât literele erau roase de cari, fură încredințate unui academician pentru a le descifra prin conjecturi. Avem știre că a și făcut-o, cu prețul multor nopți de veghe și al unor mari osteneli, și că are de gând a le da la lumină, în speranța celei de-a treia plecări a lui don Quijote.

Forse altro canterà con miglior plectro⁹²⁸.

FINIS

⁹²⁷ În text: *Tiquitoc*, cuvânt onomatopeic (< it. *ticche tocche*) denumind un soi de jucărie constând în prinderea cu un băț a unei bile găurite legate de el cu o sfoară (sp. *boliche*, fr. *bilboquet*).

⁹²⁸ Vers din *Orlando furioso*, XXX, 16, „Forse altro canterà con miglior plectro”; în *DQ II*, 1, Cervantes îl și traduce: „Quijote otro cantarà con mejor plectro”, adică: „Poate-altul va cânta cu mai bun plectru”.



CUPRINS

Notă liminară / V

TRADUCĂTORUL ÎN BIBLIOTECA ZIDITĂ

Studiu introductiv de Sorin Mărculescu / IX

Cronologie sumară / LIII

INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CERTIFICAT DE PREȚ

3

DOVADĂ DE CORECTURĂ

4

REGELE

5

DUCELUI DE BÉJAR

7

PROLOG

8

LA CARTEA *DON QUIJOTE DE LA MANCHA*,
URGANDA CEA DE NERECUNOSCUȚ

17

AMADÍS DE GAULA CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

20

DON BELIANÍS DE GRECIA CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

21

DOAMNA ORIANA CĂTRE DULCINEEA DIN TOBOSO

22

GANDALÍN, SCUTIERUL LUI AMADÍS DE GAULA,
CĂTRE SANCHE PANZA, SCUTIERUL LUI DON QUIJOTE

23

ȘUGUBĂȚUL, POET ÎMPĂNAT, LA SANCHE PANZA ȘI LA RUȘINANTE

23

ORLANDO FURIOSUL LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA

25

CAVALERUL DE FEBUS CĂTRE DON QUIJOTE DE LA MANCHA

25

DE LA SOLISDAN LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA

26

DIALOG ÎNTRE BABIECA ȘI RUȘINANTE

27

PRIMA PARTE DIN INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CAPITOLUL 1

*Care vorbește despre condiția și îndeletnicirile
faimosului și viteazului hidalg don Quijote de la Mancha*

29

CAPITOLUL 2

*Care vorbește despre întâia plecare
din baștina sa întreprinsă de ingeniosul don Quijote*

38

CAPITOLUL 3

*Unde se povestește chipul hazliu
găsit de către don Quijote ca să fie armat cavaler*

44

CAPITOLUL 4

Despre cele întâmplare cavalerului nostru când pleacă de la han

51

CAPITOLUL 5

Unde continuă a se povesti necazul cavalerului nostru

57

CAPITOLUL 6

*Despre nostima și marea puricare pe care o făcură preotul și bărbierul
în biblioteca ingeniosului nostru hidalg*

63

CAPITOLUL 7

Despre a doua plecare a bunului nostru cavaler don Quijote de la Mancha

73

CAPITOLUL 8

*Despre marele succes pe care viteazul don Quijote de la Mancha îl repurtă
în spăimântătoarea și nemaîînchipuita aventură cu morile de vânt,
cu alte întâmplări vrednice de fericită aducere-aminte*

79

PARTEA A DOUA DIN INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CAPITOLUL 9

*Unde se încheie și ia sfârșit uluitoarea bătălie
pe care o dădură cutezătorul vizcain și viteazul manceg*

89

CAPITOLUL 10

*Despre ceea ce i s-a mai întâmplat lui don Quijote cu vizcainul
și despre primejdia în care s-a pomenit cu o strânsură de yanguezi*

95

CAPITOLUL 11

Despre cele întâmplate lui don Quijote cu niște păstori de capre

102

CAPITOLUL 12

Despre cele povestite de către un căprar celor ce se aflau cu don Quijote

109

CAPITOLUL 13

Unde se încheie povestea păstoriței Marcela, împreună cu alte întâmplări

116

CAPITOLUL 14

*Unde se introduc versurile disperate ale răposatului păstor,
împreună cu alte întâmplări nesperate*

127

PARTEA A TREIA DIN INGENIOSUL HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CAPITOLUL 15

*Unde se povestește nefericita aventură
de care a dat don Quijote când dădu peste niște yanguezi haini*

138

CAPITOLUL 16

Despre cele întâmplăte ingeniosului hidalg în hanul pe care și-l închipuia castel
146

CAPITOLUL 17

*Unde continuă nenumăratele munci pe care bravul don Quijote
și bunul său scutier Sancho Panza le-au avut de îndurat în hanul
pe care, spre nenorocirea lor, îl credea castel*
154

CAPITOLUL 18

*Unde se povestesc vorbele schimbate de către Sancho Panza cu stăpânul său,
cu alte aventuri vrednice de-a fi povestite*
163

CAPITOLUL 19

*Despre discernătoarele vorbe pe care le schimba Sancho cu stăpânul său și despre
aventura ce li se întâmplă cu un cadavru, dimpreună cu alte întâmplări faimoase*
175

CAPITOLUL 20

*Despre nemaivăzuta și nemaiauzita aventură pe care niciun cavaler vestit
din lume n-ar fi dus-o la bun sfârșit cu mai puțină primejdie
decât cea săvârșită de către viteazul don Quijote de la Mancha*
183

CAPITOLUL 21

*Care vorbește despre marea aventură și bogata cucerire
a coifului lui Mambrino, cu alte lucruri întâmplăte invincibilului nostru cavaler*
198

CAPITOLUL 22

*Despre libertatea dăruită de către don Quijote
multor nefericiți duși cu anasâna unde nu ar fi vrut să meargă*
210

CAPITOLUL 23

*Despre ceea ce i s-a întâmplat faimosului don Quijote de la Mancha
în Sierra Morena și care a fost una dintre cele mai neobișnuite aventuri
ce se povestesc în această istorie adevărată*
223

CAPITOLUL 24

Unde continuă aventura din Sierra Morena
235

CAPITOLUL 25

*Care vorbește despre ciudatele lucruri ce i s-au întâmplat
în Sierra Morena viteazului cavaler de la Mancha
și despre felul cum a imitat penitența Frumosului Tenebros*
244

CAPITOLUL 26

*Unde continuă subțirile pe care, de îndrăgostit,
le săvârși don Quijote în Sierra Morena*
263

CAPITOLUL 27

*Despre felul cum preotul și bărbierul și-au pus în aplicare planul,
împreună cu alte lucruri vrednice de a fi povestite în această mare istorie*
271

PARTEA A PATRA A INGENIOSULUI HIDALG DON QUIJOTE DE LA MANCHA

CAPITOLUL 28

*Care vorbește despre noua și plăcuta aventură
ce li se întâmplă preotului și bărbierului în același munte*
290

CAPITOLUL 29

*Care vorbește despre discernământul frumoasei Doroteea,
cu alte lucruri foarte plăcute și amuzante*
304

CAPITOLUL 30

*Care vorbește despre nostimul tertip găsit spre a-l scoate
pe cavalerul nostru îndrăgostit din nespus de aspra penitență la care se înhămasă*
317

CAPITOLUL 31

*Despre savuroasele discuții care avură loc între don Quijote și Sancho Panza,
scutierul său, împreună cu alte întâmplări*
328

CAPITOLUL 32

Care vorbește despre cele întâmplate la han întregii cete a lui don Quijote
338

CAPITOLUL 33

Unde se povestește nuvela despre „Curiosul imprudent“

346

CAPITOLUL 34

Unde continuă nuvela despre „Curiosul imprudent“

366

CAPITOLUL 35

Unde se pune capăt nuvelei despre „Curiosul imprudent“

386

CAPITOLUL 36

*Care vorbește despre sălbatica și nemaipomenita bătălie
dusă de către don Quijote împotriva unor burdufuri de vin negru,
împreună cu alte evenimente ce i se întâmplară la han*

395

CAPITOLUL 37

*Unde continuă istoria faimoasei infante Moimițomițona,
cu alte aventuri pline de haz*

405

CAPITOLUL 38

*Care vorbește despre curiosul discurs
pe care l-a ținut don Quijote cu privire la arme și litere*

416

CAPITOLUL 39

Unde robul își povestește viața și pățaniile

421

CAPITOLUL 40

Unde continuă istoria robului

430

CAPITOLUL 41

Unde robul tot își mai continuă istorisirea

444

CAPITOLUL 42

*Care vorbește despre ce s-a mai întâmplat cu precădere la han
și despre multe alte lucruri vrednice a fi cunoscute*

464

CAPITOLUL 43

*Unde se povestește plăcuta istorie a tânărului catârgiu,
împreună cu alte ciudate peripeții petrecute la han*

472

CAPITOLUL 44

Unde continuă nemaiauzitele peripeții de la han

483

CAPITOLUL 45

*În care se clarifică în cele din urmă dubiul despre coiful lui Mambrino și samar,
cu alte aventuri petrecute, în deplin adevăr*

492

CAPITOLUL 46

*Despre notabila aventură a poterașilor
și marea ferocitate a bunului nostru cavaler don Quijote*

500

CAPITOLUL 47

*Despre felul ciudat în care a fost vrăjit don Quijote de la Mancha,
cu alte întâmplări faimoase*

509

CAPITOLUL 48

*Unde canonicul continuă materia cărților cavalerești,
cu alte lucruri demne de ingeniozitatea sa*

519

CAPITOLUL 49

*Unde se vorbește despre conversația plină de discernământ
pe care a avut-o Sancho Panza cu stăpânul său don Quijote*

528

CAPITOLUL 50

*Despre discernătoarele dispute pe care le-au avut
don Quijote și canonicul, împreună cu alte întâmplări*

537

CAPITOLUL 51

*Care vorbește despre ceea ce le povesti păstorul de capre
tuturor celor care-l duceau pe viteazul don Quijote*

544

CAPITOLUL 52

*Despre încăierarea pe care o au don Quijote cu păstorul de capre,
împreună cu ciudata aventură a flagelanților,
căreia îi dădu fericită încheiere cu prețul nădușelii sale*

549